

ΑΠΑΝΤΑ
ΣΟΛΩΜΟΥ

80

Pg 37 should be kiθapd not kaθapd

2nd S

ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ
ΤΟΥ
ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΟΛΥΛΑ
ΚΡΙΤΙΚΗ & ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΤΟΥ
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Μετὰ πινάκων τῶν Ἑλλήνων Ζωγράφων
ΓΚΥΖΗ & ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ[α]

ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΟΛΥΛΑ

Zugleich voll Form und voll Fülle, zugleich philosophirend und bildend, zugleich zart und energisch, sehen wir sie (die Griechen) die Jugend der Phantasie mit der Männlichkeit der Vernunft in einer herrlichen Menschheit vereinigen.

SCHILLER.

I

Διονύσιος Κόμ. Σολωμός, υἱὸς τοῦ Κόμ. Νικολάου Σολωμοῦ, καὶ τῆς Κυρίας Ἀγγελικῆς Νίκλη, ἐγεννήθηκε εἰς τὴ Ζάκυνθο, τὴν 8 Ἀπριλίου 1798. Οἱ πρόγονοί του εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κρήτη, ταῖς ἀρχαῖς ἐκείνου τοῦ αἰῶνος, καὶ ἐσυναριθμήθηκαν εἰς ταῖς σημαντικώτεραις οἰκογένειαις τοῦ τόπου. Ἐννεαετὴς ἔχασε τὸν πατέρα του, κ' ἔμεινε, μὲ τὸν αὐτάδελφόν του, Κόμ. Δημήτριον, κληρονόμος πλουσίας περιουσίας· δῶρο τῆς τύχης πολύτιμο, ὅταν τὰ γενναιότερα φυσικὰ δῶρα ἐκινδύνευαν νὰ μείνουν ἄκαρπα εἰς αὐτὴ τὴν ἀφώτιστη γωνία τῆς Εὐρώπης. Οἱ εὐκατάστατοι τῶν Ἑπτανησίων,—καὶ εὐτυχῶς ὄχι ὀλίγοι ἐντρέποντο τὴν ἀμάθεια,—ἔστελναν μικρὰ τὰ παιδιά τους εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἰταλίας· κέντρο φωτισμοῦ εἰς αὐτοὺς προτιμότερο, κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς ἰταλικῆς γλώσσας, ἡ ὁποία εἶχε κατασταθῆ, καὶ ἦταν ὥς ἐπροχθές, ἡ ἐπίσημη καὶ φιλολογικὴ τῆς Ἑπτανησιακῆς κοινωνίας. Καὶ εἰς τὴν Κέρκυρα, τὸ ξένο αὐτὸ στοιχεῖον, σχεδὸν ἄγνωστο εἰς τὸ πλῆθος, ἐπλημμύρισε ταῖς ἀνώτεραις τάξες τῆς πολιτείας· ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα νησιά, δὲν ἔφθασε νὰ καταντήση καθημερινὸ οὔτε εἰς τὸ στόμα τῆς ἀριστοκρατίας· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ, μάλιστα εἰς τὴ Ζάκυνθο, ἀπὸ τὰ ἰταλικὰ γράμματα ἄρχιζε ἡ παιδομάθεια. Ἰταλὸς ἦταν καὶ ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Σολωμοῦ, ὁ Ἀββᾶς Σάντος Ρώσσης, πρόσφυγας εἰς τὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὴν Κρεμῶνα, ὅπου ἐδίδασκε τὴ ρητορική. Ἡ ἀρετή, καὶ τὸ σοβαρό, ἀλλὰ φιλόστοργο, ἦθος τοῦ προκομμένου ἀνδρός, ἦταν ὁ μόνος φραγμὸς εἰς τοῦ νέου τὴν ὁρμητικὴ καὶ φιλελεύθερη ψυχή, ἡ ὁποία πρώϊμα ἔδειξε τὰ ἀξιολογώτερα στοιχεῖα τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος. Ζωηρότατος καὶ πρόσχαρος ἐξεθύμαινε μιμούμενος τὰ ἀξιογέλαστα

Σημ. (α). Ἀναδημοσιεύοντας τὰ «Προλεγόμενα» τοῦ Ι. Πολυλᾶ, ἐδιατήρησα τὴν ὀρθογραφία τοῦ συγγραφέα, καὶ τὸ ἴδιο ἔκαμα ὅπου ἀναδημοσιεύω κείμενο τοῦ Πολυλᾶ. Στὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ καὶ στὰ σημειώματα τὰ δικά μου ἐδιατήρησα ὁμοιόμορφη πάλι ὀρθογραφία.

ἰδιώματα τῶν ἄλλων, ἅμα τὰ ἐπαρατηροῦσε, καθὼς ἔβλεπε καὶ ἐθαύμαζε τὰ καλά, καὶ εἶχε ζωηρὸ τὸ αἴσθημα τῆς φιλίας· συμμαθητὴς τῆς μικρῆς του ἡλικίας τὸν εἶδε νὰ κλάψῃ θερμὰ τὸν θάνατο ἑνὸς ὁμιλήκου του, καὶ νὰ φιλήσῃ τὸ χέρι ἑνὸς ἄλλου, ὁ ὁποῖος εἶχε πράξει ἕνα εὐεργέτημα· καὶ εἰς τοῦτο ἐπροεικονίζετο ἡ μεγαλοφροσύνη τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος εἰς ὅλη τὴ ζωή του δὲν ἔκλινε ποτὲ τὴν κεφαλὴν εἰς ἄλλο ἀνθρώπινο ὕψος εἰμὴ τῆς ἀρετῆς.

Αὐτὸς ὁ ἐνθουσιασμός, αὐτὴ ἡ γλυκαισθησία, ἀντανακλοῦσαν καθαρὰ εἰς τὰ παρθενικὰ πιθέματα τοῦ μικροῦ Σολωμοῦ, ὡς σώζονται ἀκόμη εἰς μίαν εἰκόνα του ζωγραφημένη προτοῦ περάσῃ εἰς τὴν Ἰταλία. Αὐτοῦ τὸν ἔστειλε (1808) δεκαετῆ ὁ ἐπίτροπός του Κόμ. Μεσαλᾶς, μὲ τὸν διδάσκαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεφε εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ Ρώσσης τὸν ἄφησε εἰς τὴ Βενετία, εἰς τὸ Λύκειο τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀναγκάσθηκε νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ κοντά του, βλέποντας πραγματικῶς ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν διδασκάλων, ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ σχολείου ὁ νέος ἤδη μαθημένος νὰ μὴν αἰσθάνεται ἄλλον χαλινὸν εἰμὴ τῆς ἀγάπης. Εἰς τὴν Κρεμῶνα ἐπρόκοψε θαυμαστὰ εἰς τὴν ἰταλικὴ καὶ λατινικὴ φιλολογία, καὶ ἄκουσε τὰ μαθήματα τοῦ καθηγητῆ Πίνη· αὐτοὺς τοὺς δύο διδασκάλους του ἐμελετοῦσε συχνὰ μὲ σέβας καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη ὁ Σολωμός, καὶ ὡς δεῖγμα αὐτῶν τῶν σταθερῶν αἰσθημάτων του, ἔστειλε (1850) τοῦ Πίνη τὸ ἐπίγραμμα «Μικρὸς Προφήτης», καὶ ἐχάρηκε ὅτι ὁ ὑπέργηρος διδάσκαλός του ἀναγνώρισε εἰς ἐκείνην τὴν συνοπτικὴν εἰκόνα τὴν ποιητική του δύναμι.

Ἀπὸ τὴν Κρεμῶνα ἐπέρασε εἰς τὴν Παβία, νὰ συμπληρώσῃ ταῖς σπουδαῖς του· ἀλλὰ οἱ σχολαστικοὶ τύποι ἦταν ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴ φύσι τοῦ πνεύματός του· ὅθεν ἔλεγεν ὁ ἴδιος ὅτι ἀπὸ μόνην ἀγαθοσύνη τους οἱ καθηγητάδες τοῦ ἔδωσαν τὸν στέφανον τῆς νομικῆς σχολῆς, τὸν ὁποῖον αὐτὸς οὔτε εἶχε ζητήσει, οὔτε ποτὲ μετὰ ταῦτα ἐθεώρησε ὡς ἐδικόν του. Ἤδη τὸν εἶχε ἁρπάξει ὅλον ἡ ποίησι, πρὸς τὴν ὁποία μικρόθεν αἰσθάνθηκε σφοδρὰ τὰ πρῶτα ὁρμήματα τῆς ψυχῆς του. Προτοῦ ἀκόμη μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλία, μίαν ἡμέρα ἐνῷ ἐπεριδιάβαζε εἰς τὴν ἐξοχὴ μ' ἕναν ὁμήλικόν του, καὶ ἔξαφνα ἀκούσθηκε τὸ λάλημα μιᾶς φλογέρας, ἄστραψε εἰς τὴ φαντασία του ἡ ἐξωτερικὴ φύσι μ' ὅλη τὴν ἥμερη χάρι, πὤχει εἰς τὸ μητρικὸ νησί του, τόσον ὥστε ἐγύρισε πρὸς τὸν σύντροφόν του καὶ τὸν ἐρώτησε· «Τί αἰσθάνεσαι;» «Τίποτε» τοῦ ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος· ψυχρότης, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἔμελλε ν' ἀπαντήσῃ συχνὰ εἰς τὸ δρόμο τῆς ζωῆς του, ὅταν ἐζητοῦσε εἰς τοὺς ἄλλους ἐνθουσιασμὸν ἀνάλογο μὲ τὴ φλόγα τῆς καρδιᾶς του. Τοιουτοτρόπως ἐπρωτάκουσε τὴ μυστηριώδη φωνή, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ φύσι σιγανὰ προσκαλεῖ τὸν γεννημένον ποιητὴν εἰς ταῖς ἁγναῖς ἀγκάλαις της, νὰ γένῃ ὁ καλήτερος αὐτῆς ἑρμηνευτής. Μὲ ὅμοιαν ἑτοιμότητα ἄνοιξε ὁ νοῦς του εἰς τὰ κάλλη τῆς Τέχνης· καὶ μίαν ἡμέρα ὁ διδάσκαλός του ἔμεινε ἐκστατικός, βλέποντάς τον, ἐνῷ ἐπαναλάμβανε τὸ μάθημά του, μὲ ἐμψυχωμένη καὶ ἁρμόδια, ἀλλ' ὄχι μιμητή, χειρονομία, νὰ ξεστηθίσῃ τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν πατροπαράδοτη προφορὰ τῶν Ἰταλῶν σώζουν βέβαια πολὺ τῆς ὑψηλῆς ἁρμονίας τους. Τὰ πρῶτα γυμνάσματά του εἰς λατινικοὺς καὶ ἰταλικοὺς στιχους ἐφαίνοντο τόσον ἀνώ-

τερα τῆς ἡλικίας του, ὥστε ὁ διδάσκαλός του τοῦ ἔλεγε· Greco, tu farai dimenticare il nostro Monti.

II

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἠμποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ ὁ τρίτος λαμπρὸς αἰῶνας τῶν ὡραίων γραμμάτων εἰς τὴν Ἰταλία. Τὴν ποίησιν ἐξαιρέτως, ἡ ὁποία εἶχε καταντήσει ἄψυχος μηχανισμὸς εἰς τὰ χέρια τῶν στιχουργῶν, ἀνώρθωσαν πρῶτοι ὁ Παρίνης καὶ ὁ Ἀλφιέρης, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύο δὲν ἐπρόδωσαν ποτὲ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς Τέχνης. Κατόπι τους ὁ Μόντης μὲ τὸ ἐξαίσιο παράδειγμά του ἀνάστησε τὴν μελέτη τοῦ Δάντη καὶ τοῦ Πετράρχη, ἐνῷ τοῦ πρώτου τὸ ἀθάνατο ποίημα ὀλίγο ἐσπουδάζετο, καὶ τοῦ δεύτερου τὰ τεχνικώτατα ἔργα παρεννοημένα δὲν ἐχρησίμευαν εἰμὴ ὡς τύπος εἰς ἀνόητα μιμήματα. Ἡ Ἰταλία τότε καθημερινῶς ἀντηχοῦσε ἀπὸ νέα ᾄσματα, ὅπου ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος ἐξαναφαίνοντο ἁγνά, ἐλεύθερα πλέον ἀπὸ τὸν γαλλισμόν, ὁ ὁποῖος πολὺν καιρὸ τὰ εἶχε παραμορφώσει, ὁ ρυθμὸς μουσικώτατος καὶ καινούριος, μάλιστα εἰς τὸ ἀνομοιοκατάληχτο ἑνδεκασύλλαβο μέτρο, τόσο λαμπρὰ τελειοποιημένο μὲς τὰ στιχουργήματα τοῦ Παρίνη, τοῦ Φόσκολου, τοῦ Μόντη καὶ τοῦ Πινδεμόντη. Καὶ εἰς τὴν ἀναμόρφωσι τῆς καλαισθησίας ἐσυνέργησε ἴσως ὄχι ὀλίγο ἡ πρωτόπλαστη ὁμηρικὴ ποίησι, ἡ ὁποία, εἰς τὴν ἁπλῆ πεζὴ μετάφρασι τοῦ Καισαρώτη, ἔγεινε κοινῶς καταληπτή, καὶ εἰς τὴν ἔμμετρη τοῦ Μόντη (κατόρθωμα ἴσως μοναδικὸ εἰς ὅλη τὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων) ἐφάνηκε ἰταλική, δίχως νὰ πειραχθοῦν πολὺ τὰ πρωτότυπα κάλλη της. Ἂν κἀνένας τότες ἔρριχνε μία ματιὰ εἰς τὸν ἐπίλοιπον φιλολογικὸν κόσμο, βέβαια δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἰδῇ τὸν ποιητή μας ἀλλοῦ παρὰ εἰς τὴν Ἰταλία νὰ ξετυλίζῃ ταῖς σπάνιαις δύναμες, ὁποῦ εἶχε λάβει πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὴ φύσι. Ἄνθιζε ἀληθινὰ εἰς τὴ Γερμανία ἡ ποίησι μὲς τὰ συγγράμματα τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Σχίλλερ, τὰ ὁποῖα ἀργότερα ἔμελλαν νὰ ἐνεργήσουν τόσον καρποφόρα εἰς τὸν ἑλληνικώτατον νοῦν του· ἀλλ' ἂν τὸ φιλέρευνο πνεῦμά του θὰ ἀναπαύετο προθυμότερα εἰς ἐκεῖνον τὸν γερμανικὸν αἰθέρα, ἡ τραχύτης ὅμως τῆς γλώσσας, καὶ τὸ ὀλίγον τι νεφελῶδες τῆς μορφῆς, ἤθελε κατ' ἀρχὰς πειράξουν τὴ λεπτότατη αἴσθησί του, μὲ τὴν ὁποία δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὁμοιωθῇ τίποτε καλήτερα παρὰ τὸ γλυκὸ ἦθος τῆς μεσημβρίας.

Μέσα εἰς τόσην ἁρμονία, εἰς τὴ γῆ, ὅπου ἡ φαντασία ζωογονεῖται ἀκατάπαυτα ἀπὸ κάθε λογῆς ἀριστουργήματα, ἐπέρασε τὰ πρῶτα νειάτα του ὁ Σολωμός, ἐμαγεύθηκε ἀπὸ τὴν ὡραιότερη γλῶσσα τοῦ κόσμου, καὶ παρ' ὀλίγον ἐμπῆκε εἰς τὸν λαμπρὸν κύκλο, ὅπου ἔλαβε τόσον ἔξοχην θέσιν ὁ συμπατριώτης του ὁ Φόσκολος. Ἀλλὰ μέσα 's τὸ χρυσοκέντητο ἔνδυμα, αἰσθάνετο ὁ νέος Σολωμὸς ὅτι ἡ Τέχνη, μάλιστα εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Μόντη, δὲν ἐπαράσταινε τὴν ὑψηλὴν ἰδέα της, ὅπως δείχνεται ἐνσαρκωμένη εἰς ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Δάντη, καὶ τοῦ Σέϊκσπηρ. Εὑρισκόμενος εἰς τὸ Μιλάνο ἐγνώρισε τὸν Μόντη, καὶ τὸν ἔβλεπε συχνά. Ἐπείραζε τὸν περίφημον ποιητὴν ἡ κριτικὴ τόλμη τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ὁποῖος, μ' ὅλον ὅτι εἰλικρινὴς θαυμαστής του,

δὲν ἐδίσταζε ὅμως ποτὲ νὰ τοῦ φανερώση τὴ γνώμη του. «Δὲν πρέπει τινὰς νὰ συλλογίζεται τόσο» τοῦ εἶπε ὁ Μόντης ἐρεθισμένος, ἐνῷ ὁ Σολωμὸς ἑρμήνευε ἕνα χωρίον τοῦ Δάντη, «πρέπει νὰ αἰσθάνεται, νὰ αἰσθάνεται». «Πρέπει πρῶτα μὲ δύναμι νὰ συλλάβῃ ὁ νοῦς,—ἀπάντησε εὐθὺς ὁ νέος ποιητής,—κ' ἔπειτα ἡ καρδιὰ θερμὰ νὰ αἰσθανθῇ ὅ,τι ὁ νοῦς ἐσυνέλαβε.»

Στενότερην σχέσιν ἔλαβε ὁ Σολωμὸς μὲ ἄλλους δύο ἰταλοὺς φιλολόγους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀνταγάπησαν καλήτερα παρὰ ὁ Μόντης. Ὁ ἕνας ἦταν ὁ Ἰωάννης Τόρτης, μαθητὴς τοῦ ἀγαθοῦ Παρίνη, ὑπέρμαχος τῆς σχολῆς, ἡ ὁποία, ἐναντίον εἰς τὴ γνώμη καὶ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Μόντη, ἐξώριζε ἀπὸ τὴν νέαν ποίησι τὴν παλαιὰ Μυθολογία. Ὁ ἄλλος, Ἰωσὴφ Μοντάνης, Κρεμωνιάτης, νοῦς κριτικώτατος, ἐχθρὸς τῆς ξερῆς σχολαστικότητος, θρεμμένος ἀπὸ φιλοσοφικαῖς μελέταις, εἶχε κατ' ἀρχὰς ἀσπασθῆ τὴν ποίησι, ἀλλὰ αἰσθανόμενος ὅτι ἐκινδύνευε νὰ παρεννοηση τὴ διάθεσι τοῦ πνεύματός του, εγκαίρως ἐδόθηκε ὅλος εἰς τὴν κριτική, καὶ εἰς αὐτὴν εὐδοκίμησε. Περὶ αὐτοῦ λέγει ἀνώνυμος βιογράφος του ὅτι «ἐφύλαξε ἀμόλυντη τὴν ἄδολη καὶ γενναία ψυχή του· σταθερὸς εἰς τὰ φρονήματά του, ἐθεωροῦσε ὅτι ἦταν τὸ ἄκρον τῆς καταισχύνης νὰ κατασταίνῃ τινὰς τὰ γράμματα ὄργανα ἄνανδρης δουλείας, ἢ μανικῆς ἀκολασίας.» Ὅθεν μὲ ἀλήθεια ἐχάραξε εἰς τὸν τάφο του ὁ Π. Ἰορδάνης· «Εἰλικρινὴς καὶ θερμὸς ἐραστὴς τοῦ Ἀληθοῦς καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχε πάντοτε προσηλωμένο τὸ εὐγενικό του πνεῦμα, καὶ μελετῶντας καὶ γράφοντας.» Μὲ αὐτὰ τὰ ὡραῖα ἠθικὰ προτερήματα, κατὰ δυστυχίαν παρὰ πολὺ σπάνια ὡς καὶ εἰς ταῖς πλέον φιλελεύθεραις πολιτείαις, ἐσυμπαθοῦσε φυσικὰ ὁ Σολωμός, ὁ ὁποῖος νέος ἀκόμη εἶχε παρόμοια φρονήματα. Τὸ μαρτυροῦν τὰ ἀκόλουθα πολύτιμα λόγια, ὁποῦ σώζονται εἰς ἕνα ἄμορφο σχεδίασμα ἐπιταφίου λόγου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλία εὑρισκόμενος, ἐξεφώνησε, ὡς φαίνεται, πρὸς τοὺς συμμαθητάδες τους. «Νέοι συμμαθητάδες! μάθετε τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν ἀρετή, δίχως νὰ ὑπερηφανεύεσθε· καὶ δὲν θὰ ὑπερηφανευθῆτε, ἂν ἀληθινὰ μάθετε τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν ἀρετή. Ἀλλὰ μὴ παραχαμηλώσετε ποτὲ τὴν κεφαλή, διότι θὰ εὑρεθοῦν πολλὰ ἄτιμα καὶ ἀχρεῖα χέρια ἕτοιμα νὰ σᾶς τὴν πλακώσουν. Ἂν πάλι τολμήσουν οἱ ἄνανδροι νὰ σᾶς ὑβρίσουν, γιὰ νὰ σκεπάσουν τοὺς πολλοὺς φόβους, οἱ ὁποῖοι φωλιάζουν μὲς τὴν ψυχή τους, τότε, ναί, σηκώσετε τὴν κεφαλὴ μὲ ὅλη τὴ δύναμι 'πῶχει, καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι θὰ πέσῃ εὐθὺς ἐκείνη ἡ αὐθάδεια, ἐπειδὴ εἶναι μικρόψυχη αὐθάδεια.»

Μὲ αὐτὰ τὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἐφώτισαν σταθερὰ τὴ ζωή του ἕως τὴν ὕστερην ὥρα, ἐπέστρεφεν ὁ Σολωμὸς εἰς τὴν πατρίδα του (1818). Βάρβαρος, ὡς εἶπε ὁ ἴδιος εἰς ἕνα ἰταλικὸ ποίημά του, αὐτὸς εἶχε πατήσει τὸ ἔδαφος τῆς Ἰταλίας, καὶ τὸ ἄφινε πλουτισμένος μὲ τὸ ἄνθος τῆς ἰταλικῆς σοφίας. Ἡ ἴδια εὐγνωμοσύνη, τὴν ὁποίαν ἔθρεψε θρησκευτικῶς πρὸς τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους του, ἦταν, μὲς τὴ γενναία ψυχή του, χρέος ἱερὸ καὶ πρὸς τὴν γῆν, ὅπου ἐπρωτογνώρισε τὸ Ὡραῖο καὶ τὸ Ἀληθές· χρέος, τὸ ὁποῖο δὲν ἐξεπλήρονε μὲ ἄδειανὰ λόγια, ἀλλά, ὅσαις φοραῖς ἔτυχε, μὲ ἔργα, καὶ μὲ εὐεργετήματα, πολλὰ τῶν ὁποίων ἐκάλυψε ἡ μυστικότης τῆς φιλαν-

θρωπίας του. Καὶ τότε, ὡς λέγεται, ἐμελετοῦσε νὰ γυρίση εἰς τὴν Ἰταλία, καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ· ἀλλὰ ἐὰν καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ βυζάστρα ἔπρεπε νὰ τὸν ἀποσπάση γιὰ πάντα ἀπὸ ταῖς μητρικαῖς ἀγκάλαις, καὶ ὁ φωτισμένος νοῦς του ἔβλεπε εἰς τὴ φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασι τοῦ τόπου του μίαν ἐρημία, ὅμως τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο μυστικὰ ἀναφτέρονε κάθε ἑλληνικὴ καρδιά, προμηνυτικὸ τῆς ἐθνικῆς νεκρανάστασις, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ ἐνεργητικώτατα νὰ τὸ ἀκούση ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ μας· διότι αὐτή, μὲ ὅλη τὴν ξένη ἀναθροφή, μὲ ὅλη τὴ δύναμι ὁποῦ ἔχουν ἡ πρώταις ἐντύπωσες, ἐσώζετο ἑλληνικώτατη· παράδειγμα ὄχι πρῶτο, ἀλλὰ σημαντικώτατο, τῆς θαυμαστῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀτομικότητος, ἡ ὁποία δὲν προδίνει τὸν ἑαυτό της οὔτε εἰς τὴ δύναμι τῆς βίας, οὔτε εἰς τὴ χάρι τῆς ξένης μορφῆς. Καὶ εἰς τούτη τὴν ὕστερη περίστασι εὑρισκόμενος, λαμβάνει ἐλεύθερα τὰ ξένα στοιχεῖα, συγχωνεύοντάς τα μὲ τὰ ἐδικά του, ὅσον ἀρκεῖ ὅπως τοῦτα ξετυλιχθοῦν τελειότερα. Καὶ αὐτὸ ἔκαμε ὁ Σολωμός· τὸ ἔνδοξο καὶ ἕτοιμο στάδιο, τὸ ὁποῖο ἔβλεπε ὀμπρός του εἰς τὰ ἰταλικὰ γράμματα, θεληματικῶς ἐπαραίτησε· ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πεῖρα του μιᾶς ξένης ἡλικιωμένης φιλολογίας, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐγνώρισε λαχταριστὴν εἰς τὰ χείλη τῶν συγγραφέων της, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μαλακότης καὶ ἡ δύναμι, ἡ ἐλαφρότης καὶ ἡ βαθύτης, συνυπάρχουν ἀξιολογώτερα παρὰ εἰς ταῖς ἄλλαις νέαις φιλολογίαις, ὁποῦ δὲν ἔχουν ὕλη ὁμοίως εὐκολομόρφωτη, αὐτὴ ἡ καλλιτεχνικὴ τριβή του, λέγω, ἐστάθηκε βοήθημα μεγάλο ὄχι μόνον, ἀλλά, στοχάζομαι, ἀναγκαῖον, εἰς τὴν πρώϊμη ἀνάπτυξι τοῦ μορφωτικοῦ πνεύματος, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Σολωμὸς μεγαλόψυχα ἑτοιμάζετο νὰ καλλιεργήση γλῶσσαν πνιμμένην εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμάθειας καὶ τῆς δουλείας.

III

Ἀφοῦ μὲ τὸν Θεόκριτο συναπέθανε τὸ πρωτότυπο ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε τόσο πλούσια τὴν οὐσία του, ὥστε ὀχτὼ αἰῶνες μόλις ἐστάθηκαν ἀρκετοὶ ὅπως φανερωθῇ ὅλο μὲς τὰ πολύμορφα λαμπρά του ἔργα· ἀφοῦ, μὲ τὸν ἀφανισμὸ τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, ὁ νοῦς ἐκατάφυγε ὅλος εἰς τὴν σκεπτικὴν ἔρευνα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴν ἀτμοσφαῖρα τοῦ κόσμου ἡ σοφία ἀποσύρθηκε εἰς τὰ σπουδαστήρια· ἔπαυσε ἡ Τέχνη νὰ χύνη ταῖς ζωηφόραις πηγαῖς της μὲς τὰ σπλάχνα τῆς κοινωνίας, καὶ μέσ' ἀπ' αὐτὰ νὰ λαμβάνη τὴν ἀμόρφωτην ὕλη· καθημερινῶς βαθύτερο χάσμα ἐχώριζε τὸ πλῆθος καὶ τοὺς λογίους, οἱ ὁποῖοι προσηλωμένοι εἰς τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα τῶν προγόνων ἐπροσπαθοῦσαν νὰ φυλάξουν ἀκέραιους τοὺς τύπους τοῦ περασμένου, καὶ μάλιστα τὴ γλῶσσα, δηλαδὴ τὸν τύπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ ἄλλοι συγκεφαλαιόνονται. Καὶ ἐνῷ ἀπὸ ἕνα μέρος, εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ὁ φιλολογικὸς νοῦς ἐκατέβηκε, εἰς τὸ πολυχρόνιο διάστημα τῆς δουλείας, ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς τυπικῆς καὶ νόθης γραμματολογίας, ἀπὸ τὴ σκιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς καιρούς, ἕως εἰς τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ εἰς τοὺς Βυζαντινούς,—ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὁ ἀλησμονημένος λαός, γυρίζοντας εἰς τὴ φύσι, ἐδιάλυε τὸν σοφὸν ὀργανισμὸ τῆς ἀρχαίας φωνῆς, καὶ

ἀπὸ τὰ συντρίμματά της, καὶ ἀπὸ ξένα στοιχεῖα, ἐμόρφονε τὴ νέα, μὲ σιγανὴν ἀδιάκοπην ἐργασία προοδεύοντας, ἕως ὁποῦ ἡ καινούρια μορφὴ ἀνέβηκε κ' ἐκυρίεψε ὅλαις ταῖς τάξες τῆς κοινωνίας. Καὶ ἐνόσῳ τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ὅτι δὲν εἶχεν ὕπαρξι, οἱ γραμματισμένοι ἠμποροῦσαν νὰ μείνουν, καὶ ἔμειναν, ἀδιάφοροι εἰς τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος τὴν ἐνέργεια· ἀλλὰ μόλις ἐχάραξε γιὰ τὸ ἔθνος ἕνα παρόν, καὶ ἕνα μέλλον, οἱ λόγιοι αἰσθάνθηκαν τὴν ἀνάγκη ν' ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὴν ἄψυχην ἀρχαιοτροπία τῆς γραπτῆς γλώσσας, καὶ νὰ τὴν τροπολογήσουν ὥστε νὰ γένῃ δεχτὴ εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ τοιουτοτρόπως θέτοντας ὡς βάσι τῆς γραπτῆς πάντοτε τὴν ἀρχαία, καὶ ὄχι τὴ ζωντανὴ φωνή, ἔπρεπε τὸ ἀπροσδιόριστο σύστημα νὰ τοὺς καταφέρῃ, ὕστερα ἀπὸ πολυδιάφορα σκοντάμματα, ἀνεπαισθήτως εἰς ἐκείνην τὴν πρώτη νεκρὴ μορφή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μεταβίας εἶχαν ξεκολληθῆ, ὅταν ἐπροσπάθησαν νὰ συγκοινωνήσουν ζωντανὰ μὲ ὅλα ἀξεχώριστα τὰ μέρη τοῦ ἔθνους.

IV

Εἰς τὴ σχολαστικὴ παράδοσι τῆς γραπτῆς γλώσσας ξένος ἦταν ὁ Σολωμός, γιὰ τὴ φιλολογικὴ κατάστασι τοῦ τόπου του, καὶ ξένος ἔπρεπε νὰ μείνῃ πάντοτε. Ἡ ἁγνὴ ποιητική του διάθεσι, ἀφιλίωτη πάντα μὲ τὴ σχολαστικότητα, ἔπρεπε νὰ ἀσπασθῆ τὴν ἄλλη πάγκοινη παράδοσι τῆς ὁμιλουμένης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρρεεν ἀκόμη μία καθαρὴ φλέβα ἑλληνισμοῦ. Ἡ ποίησι, ἡ ὁποία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀναπνέῃ παρὰ εἰς ταῖς ἀγκάλαις τῆς φύσις, δὲν στέργει ἄλλο ὄργανον εἰμὴ τὴ ζωντανὴ φωνὴ μὲ τοὺς τύπους της, ἡ ὁποία ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ λαχταριστὴ καρδιὰ ὅλης τῆς κοινωνίας· οὔτε ἄλλην πρέπει νὰ παραδεχθῆ ὁ πεζὸς λόγος, ἂν δὲν θέλῃ νὰ καταντήσῃ ξερὸς λογικὸς μηχανισμός, ἱκανός, ὡσὰν τὰ μαθηματικὰ σχήματα, νὰ ὑπηρετῆ τὸν νοῦ, ἄφωνος ὅμως καὶ ἄκαρπος πρὸς τὴν κοινωνία, τῆς ὁποίας εἶναι καλεσμένος νὰ χαρίσῃ τὰ καλὰ τοῦ φωτισμοῦ. Αὐτὸν τὸν δρόμον ἀκολούθησαν ὅσαις φιλολογίαις εὐτύχησαν νὰ εὕρουν εἰς τὸ ἔθνος γλῶσσαν ἐπιδεχτικὴν νὰ καταστηθῆ μεταδότρια τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς σοφίας. Καὶ τέτοια φαίνεται ἡ ἁπλῆ μας· μεσινὴ μεταξὺ τῆς γραμματικῆς πολυτυπίας τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ τῆς ἁπλότητος τῶν νεωτέρων, μὲ ταῖς ὁποίαις ἐσυμμορφώθηκε, φαίνεται προωρισμένη νὰ δεχθῆ μέσα της καὶ νὰ συγχωνέψῃ ὅ,τι σώζεται ἄφθαρτο εἰς τὴν κληρονομία τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ὅ,τι ἔβγαλε ὁ νέος εὐρωπαϊκὸς κόσμος· ἐκφραστικώτατη, ἐπειδὴ ὅσο βαρύτερα ἦταν πλακωμένο, τόσο ἐβαθύνετο τὸ αὐτόνομο ἑλληνικὸ πνεῦμα, τόσο ζωντανότερα ἡ φύσι μὲ λυπηραῖς βαφαῖς ἐντυπόνετο μὲς τὴ φαντασία καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ, καθαρισμένα εἰς τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου.

Μὲ τὴν αὐτομόρφωτη αὐτὴ γλῶσσα ἐσυγγένευε ὁ ποιητικὸς νοῦς τοῦ Σολωμοῦ, καὶ αὐτὸς ἄρχισε νὰ τὴ μελετήσῃ, ἅμα ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του, ὥστε εἰς ὀλίγο διάστημα καιροῦ ἐπῆρε τὸ πνεῦμα της, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἤδη ἐφρόντιζε νὰ συνάξῃ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ὁ ἐνθουσιασμένος ἐκεῖνος ἑρμηνευτὴς τῶν ποιητικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέρων, ἔκλινε

πρόθυμα τὸ αὐτὶ εἰς τὰ αὐτοσχεδιάσματα ἑνὸς τυφλοῦ γέροντος ὁποῦ ἐζοῦσε εἰς τὴ Ζάκυνθο μὲ τὸ τραγοῦδι· ἐδυνάμονε μὲς τὴν ψυχὴ τοῦ νέου ποιητῆ τὸ θάῤῥος του εἰς τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους, ὅταν ἐτύχαινε ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ ἄτεχνο στόμα τοῦ φτωχοῦ Νικολάου στίχους γενναίους καθὼς εἶναι οἱ ἑξῆς, ἀπὸ μίαν περιγραφὴ πυρκαϊᾶς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα·

Ὁ Ἅγιος Τάφος τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖνος δὲν ἐκάη·
Ἐκεῖ, 'ποῦ βγαίνει τ' Ἅγιο Φῶς, ἄλλη φωτιὰ δὲν πάει.

Ἀπὸ παρόμοιαις λαμπραῖς ἀχτῖνες, ἡ ὁποίαις σκόρπιαις ἀστράφτουν ἀπὸ τὸ ἀκαλλιέργητο πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ἐπροσπαθοῦσε ὁ Σολωμὸς νὰ συνθέσῃ τὸ φωτεινὸ στοιχεῖον, ὅπου ἔμελλε νὰ στήσῃ τὰ ποιητικά του πλάσματα. Καὶ ἐμετροῦσε τὴ μεγάλη δυσκολία τοῦ κατορθώματος, ἐμβαίνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ ἐξωτερικὰ βοηθήματα μικρὰ ὅσον ἦταν μεγάλη ἡ ἐσωτερική του ἀνδρεία. Πρόδρομοι τοῦ Σολωμοῦ, εἰς τῇ ῥητὴ διαμαρτύρησι ἐναντίον εἰς τὸ πολυχρόνιο σύστημα τῆς γραπτῆς γλώσσας, εἶχαν ἔβγει κυρίως ὁ Χριστόπουλος καὶ ὁ Βηλαρᾶς· ποιητὴς ὁ πρῶτος· τεχνικώτερος στιχουργὸς ὁ δεύτερος· ἀλλὰ καὶ οἱ δύο, ἀμέτοχοι τῆς φλογερῆς ποιητικῆς ὁρμῆς, ἡ ὁποία ἔσπρωχνε τὸν Σολωμὸ πρὸς τὴν ὑψηλότερη σφαῖρα τῆς φαντασίας, δὲν ἐδυνήθηκαν νὰ ὑψώσουν τὴ γλῶσσα εἰς τὴ σεμνοπρέπεια τῆς Τέχνης· ὅθεν στερημένος ἀπὸ μεγάλα παραδείγματα, ὅταν εἰς τὰ πρῶτα ἁπλοελληνικὰ γυμνάσματά του (1) εὕρισκε τὴν ὕλη ἀνυπόταχτη εἰς τὴ δύναμι τῆς μορφῆς, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἴδια τῶν Μεγάλων, τὸν ἔκανε ν' ἀμφιβάλλῃ, ἂν τφόντι ἦταν καλεσμένος ἀπὸ τὴ φύσι εἰς τὸ σοβαρὸν ἔργο, ὡς ἤδη τὸ ἐννοῦσε, τῆς ποιητικῆς. Τούτου σώζεται εἰς τὰ ἰδιόγραφά του μία μαρτυρία, τῆς ὁποίας ἐφύλαξα θέσιν ἁρμοδιώτερη ἐδῶ, διότι χαρακτηρίζει τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ποιητῆ μας. Φαντάζεται ὅτι εἰς τὴ μονάξια θ' ἀκούσῃ τὴ φωνὴ τοῦ Ὁμήρου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσία του διὰ μιᾶς ἐμψυχόνει τὴν ἀναίσθητη φύσι·

Κάθε ῥεῖθρο ἐρωτεμένο,
Κάθε αὔρα καθαρή,
Κάθε δέντρο ἐμψυχωμένο,
Μὲ τὸ φλίφλισμα ὁμιλεῖ·

Κι' ὅπου πλέον μοναχιασμένοι
Εἶναι οἱ βράχοι σιγαλοί,
Μῆνιν ἄειδε, θὲ ν' ἀκούσῃς
Νὰ σοῦ ψάλλῃ μία φωνή·

Καὶ σὺ ἀκόλουθα τὸν στίχο,
. . . . . . γιὰ νὰ ἰδῇς,
Ἂν γνωρίζῃ τὴ φωνή σου
Ὁ τυφλὸς ὁ ποιητής.

Σημ. Πολ. (1) Τέτοια πιθανῶς εἶναι ἡ δύο Μετάφρασες ἀπὸ τὸν Μεταστάσιο, Ἡ Ἄνοιξη καὶ Τὸ Καλοκαῖρι, καὶ ἡ Ὠδὴ εἰς τὴ Σελήνη.

Μὲ τόσαις δυσκολίαις ἀγωνιζόμενος ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδείλιαζε, καὶ τρεῖς χρόνους μοναχὰ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν 'Ιταλία ἔγραφε τὴν «Τρελλὴ Μάνα», καὶ πολὺ πιθανῶς τὰ «Δύο 'Αδέλφια» (1). Εἶχε παύσει νὰ συγγράφη εἰς τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποία, μόνον ὡς ξεφάντωσι καὶ γιὰ νὰ κάμη χάρι τῶν φίλων του, αὐτοσχεδίαζε ἀκόμη μὲ θαυμαστὴν ἑτοιμότητα. Τὸ πνεῦμα του φυσικὰ αὐτεξούσιο καὶ ἀναπαυμένο εἰς τὸν ἐθνισμό, εἶχε ἤδη χωρισθῆ τὴν ξένη φιλολογία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦταν θρεμμένο. Ἡ ποίησι τῶν συγχρόνων του 'Ιταλῶν, ἂν ἐξαιρεθῆ ὁ Μανζώνης, ὁ ὁποῖος δὲν ἔλαβε ἄξιους συνεργοὺς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἀναμόρφωσι, εἶναι ἕνα λαμπρὸ ξαναΰφασμα τῆς λατινικῆς τέχνης· ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς ἦταν ὀπαδὸς ἐκείνης τῆς σχολῆς, ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὕφους· ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν οὐσία, φαίνεται, μὲς τὰ ποιητικά του ἰταλικὰ δοκίμια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, μία σεμνότης ὅλη ἑλληνική. 'Αλλ' αὐτὴ δὲν ἠμποροῦσε νὰ φανερωθῆ μὲ ἀνάλογη καθαρότητα, παρὰ εἰς μία γλῶσσα, ὡσὰν τὴ δική μας, ἡ ὁποία σώζει ἀκόμη ἀνέγγιχτα τὰ φυσικά της κάλλη. Καὶ τωόντι εἰς τὰ δύο προειρημένα ἑλληνικὰ ποιήματα αἰσθάνεσαι τὴ δροσερὴ πνοὴ ἡ ὁποία ζωντανεύει τὰ πρωτόπλαστα ἔργα τῆς φαντασίας. Εἰς τὰ «Δύο 'Αδέλφια» ὁ ποιητὴς ἐπαράστησε τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, ἡ ὁποία πρώτη φορὰ ἁπλόνει τὴ φοβερὴ σκιά της εἰς μίαν ἀμέριμνη καὶ παρθενικὴ ψυχή· καὶ ἐνῷ τοῦτο ἀκολουθάει μὲ θαυμαστὴ βαθμολογία, ἡ ἁπλότης τοῦ τρόπου εἶναι τέτοια, ὥστε κινδυνεύει νὰ μὴ δεχθῆ ὅλο τὸ ὡραῖον τοῦ ποιήματος ὅποιος δὲν ὑψωθῆ εἰς τὴν ἁγνὴ τῆς ψυχῆς διάθεσι, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸ ἐβγῆκε καθαροστάλαχτο. Καὶ ἂν ἐδῶ ἡ Τέχνη ἐνίκησε τὸν δύσκολον ἀγῶνα νὰ ζωγραφίση τὴν ἀμίμητην ἀθῳότητα καὶ χάρι τῆς παιδικῆς ἡλικίας, μὲ ὅμοιαν ἀλήθεια ἐδυνήθηκε, εἰς τὴν «Τρελλὴ Μάνα», νὰ εἰκονίση τὸ σφοδρότερο καὶ βαθύτερο τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, τὴν μητρικὴν ἀγάπη. 'Απὸ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἐμψυχόνεται ὁ ποιητὴς νὰ τολμήση τὰ γενναιότερα πετάγματα τῆς λυρικῆς· καὶ ἐνῷ αὐτὸ παρουσιάζεται ἀκλόνητο μὲς τὴν τρικυμία τῆς τρέλλας, σμίγονται ἀβίαστα μὲ ταῖς πλέον τρομαχτικαῖς ἢ πλέον χαριτωμέναις εἰκόνες. Καὶ εἰς τοῦτο τὸν ὡδηγοῦσε ἡ φυσική του καλαισθησία, πρὶν ἀκόμη ἡ ὑψηλὴ κριτική του δύναμι εὕρῃ τὸν κανόνα, ὁ ὁποῖος σώζεται γραμμένος εἰς τὰ μεταγενέστερα ἰδιόγραφα· «'Ακολούθησε σταθερὰ τοῦτο· 'Ανάμεσα εἰς τὰ τρομερὰ ἢ λυπηρὰ πράγματα, σφιχτὰ δεμένα, μία ἁπλούστατη μικρὴ κοντυλιὰ τερπνὴ (ἢ ἀντίστροφα), καθὼς ἡ εἰκόνα τοῦ μικροῦ χλωροῦ βάτου εἰς τοὺς ἄπειρους ἄμμους τῆς 'Αφρικῆς».

Σημ. Πολ. (1) **Λάμπρου 'Αποσπ. XVIII καὶ XIX. Ὅτι τὸ ἔτος 1822 ἤδη εἶχε σχεδὸν τελειοποιήσει τὸ πρῶτο, ἐξάγεται ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος τῆς 'Επιστολῆς, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Κύρ. Δοδοβίκος Στράνης ἀφιέρονε τοῦ Φόσκολου τὰ ἰταλικὰ αὐτοσχεδιάσματα τοῦ Σολωμοῦ (τῇ 15 'Ιαν. 1822)**

. . . Del resto l'amico non fa uso della poesia italiana che estemporaneamente per far piacere all'amicizia, e pone ogni sua cura nel formare la lingua greca moderna ; la qual opera si aspetta da tutti quelli che son teneri dell'onor nazionale, con premura impaziente d'ogni ritardo. Intanto abbiamo ascoltato in questo idioma e l'ottava e la terzina e lo sciolto in maniera, che ci fa rammentare i Classici ; e presto vi manderò la *Madre Pazza*, lavoro originale, del quale le strofe da lui cantate furono sempre accompagnate da lagrime.

«Rime improvvisate del N. Sig. Conte Dionisio Salamon». Corfù 1822.

Τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς Τέχνης, ἡ ὁποία ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ φύσι, ἔχουν καὶ τὰ ἄλλα ποιητικά του γυμνάσματα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. «Ὁ θάνατος τῆς Ὀρφανῆς», «Ὁ θάνατος τοῦ Βοσκοῦ», «Ἡ Εὐρυκόμη», «Ἡ Ξανθοῦλα», «Ἡ Ψυχοῦλα», τὸ «Λίγα γιούλια», καὶ «Ἡ Σκιὰ τοῦ Ὁμήρου». Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ὁ Σολωμὸς καθημερινῶς ἐμψυχόνετο ἀπὸ τοὺς πνευματώδεις φίλους του, πρὸς τοὺς ὁποίους τότες ἐσυνηθοῦσε νὰ ἐκφωνῇ εὐθὺς τὰ συνθέματά του, οἱ δισταγμοί του ὅμως δὲν ἔπαυαν, διότι ἡ τριβή του εἰς τὴ γλῶσσα, μάλιστα τότε, δὲν ἀναλογοῦσε μὲ τὸ πλοῦτος τῆς φαντασίας του. Ὅθεν ὅταν (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1822) ὁ Τρικούπης ἔφθασε εἰς Ζάκυνθο, καλεσμένος ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Λὸρδ Γυίλφορδ, καὶ ἐπεσκέφθηκε τὸν Σολωμό, ὁ ποιητὴς δὲν τοῦ ἐξεφώνησε τοὺς ἁπλοελληνικοὺς στίχους του, ἀλλὰ τὴν ἰταλικὴ Ὠδὴ «Per Prima Messa», τὴν ὁποίαν εἶχε συνθέσει ἀκόμη εὑρισκόμενος εἰς τὴν Ἰταλία. Ὁ Τρικούπης τοῦ ἐπαρατήρησε ὅτι ὁ προορισμός του ἦταν, ὄχι νὰ λάβῃ μίαν λαμπρὴ θέσι εἰς τὸν ἰταλικὸν Παρνασό, ἀλλὰ νὰ ἔβγῃ θεμελιωτὴς νέας φιλολογίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτα τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡσὰν ἑνὸς ἀποσταλμένου τῆς κοινῆς ἀγωνιζομένης μητέρας πρὸς τὸ καλήτερο ἀπὸ τὰ τέκνα της, ἀνταποκραίνοντο εἰς τὴ διάθεσι καὶ εἰς τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Σολωμοῦ, ὥστε γιομάτος θάρρος ἐξακολούθησε τὴ μελέτη τῆς μητρικῆς του γλώσσας, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Τρικούπη· καὶ ὅσον καιρὸν ὁ νέος φίλος του ἔμεινε εἰς τὴ Ζάκυνθο ἦταν ἀχώριστοι, καταγινόμενοι ἀδιάκοπα εἰς τὴν ἁπλῆ, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγον, εἰς τὴν ἀρχαία. «Παρατηρῶ» τοῦ εἶπε ὁ Τρικούπης «ὅτι ὅσο προκόβεις εἰς τὴν Ἑλληνική, τόσο ἁπλούστερα γράφεις, ὅταν συνθέτῃς εἰς τὴν ὁμιλουμένη.» «Τοῦτο σημαίνει,—ἀπεκρίθηκε ὁ Σολωμός,—ὅτι ἐννοῶ καλήτερα καὶ τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη.»

Καὶ πραγματικῶς ἡ πρόοδός του εἰς τὴ γλῶσσα φαίνεται ἀπίστευτη, ἂν σκεφθῇ τινὰς ὅτι τότε (τὸν Μάϊον 1823) ἔγραψε, εἰς τὸ διάστημα, ὡς λέγεται, ἑνὸς μηνός, τὸν «Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερία». Καὶ τφόντι, ἂν ἦναι ἀληθινὸν ὅτι ὁ καθαρὸς Ἑλληνισμὸς στέκεται εἰς τὴ ζωντανὴ φωνή, εἰς τὸ σεμνὸ κάλλος τῆς μορφῆς, καὶ εἰς τὸ ξάστερο βάθος τοῦ λόγου, βέβαια τοῦτο τὸ ποίημα ἔβγαινε ὡς ὁ πρῶτος γνήσιος καρπὸς τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας, ὕστερ' ἀπὸ εἴκοσι αἰῶνες τοῦ μαρασμοῦ της. Αὐτὸς ὁ αὐγερινὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ ἔλαμψε ἤδη εἰς δύο γενεαῖς ἀνθρώπων μὲ φῶς ἀθάμπωτο καὶ παρηγορητικό, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καταιβαίνει εἰς κάθε γενναία ψυχὴ τὸ θάῤῥος εἰς τὰ μέλλοντα καλὰ καὶ ὥμορφα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὸν «Ὕμνον», ὁ Σολωμὸς ἔδειχνε ὅτι ἤδη ἦταν ἱκανὸς νὰ ρυθμίζῃ τὸ ὕφος του κατὰ τὰ διαφορετικὰ ποιητικὰ ἀντικείμενα. Ἐπικρατεῖ, μὲ ἀμίμητην ἁπλότητα, ὁ ἐλεγειακὸς χαραχτῆρας εἰς τὸ προοίμιον (Στρ. 3—14), ὅπου ὁ ποιητὴς ἐνθυμίζει τὸ περασμένο· καὶ κανονικῶς τὸ ἔκαμε, διότι δίχως τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα, δίχως τὴν ὑπομονὴ μὲς τὰ πολυχρόνια παθήματα, δὲν ἐννοεῖται ἡ ἀκαταμάχητη ὁρμὴ τοῦ αὐτόνομου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὁποῦ παρουσιάζεται εἰς τὴ φαντασία τοῦ ποιητῆ βγαλμένο ἀπὸ τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν προγόνων, μὲ τὴν

ἀκονισμένη ρομφαία, καὶ μὲ τὸ μάτι ὁποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ, ὡς νὰ ἐθαῤῥοῦσε ὅτι γρήγορα θὰ τὴν κάμῃ 'δική του. Μὲ τὸν λυρικὸν ἐνθουσιασμόν, ὁποῦ ἐμψυχόνει ὅλο τὸ ποίημα, ἑνόνεται ἡ ἐπικὴ σεμνοπρέπεια εἰς τὰ διάφορα μεγάλα ζωγραφήματα τεχνικὰ δεμένα· εἰς τὴ μάχη καὶ εἰς τὸ πάρσιμο τῆς Τριπολιτσᾶς (Στρ. 35—73.), ὅπου ἡ εἰκόνες πλουσιοπάροχα χυμέναις ἐνθυμίζουν τὴν ὁμηρικὴν ἀφθονία· εἰς τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς Κορίνθου (74—89), ὅπου λάμπουν τὰ τερπνότερα χρώματα, μάλιστα εἰς ἐκείναις ταῖς στροφαῖς (83—86), ἡ ὁποίαις μὲ θαυμαστὴ χάρι καὶ μαλακότητα εἰκονίζουν τὰ καλὰ τῆς ἐλευθερίας· εἰς τὴ μάχη, καὶ εἰς τὸ φούσκωμα τοῦ 'Αχελώου (104—121), ὅπου ὁ ἄκρος λυρισμὸς κορυφόνεται εἰς τὸ ὑψηλότατο κίνημα τῆς κατάρας (111—115), τὸ ὁποῖον μὲ τὴν σοβαρώτατην ἔκφρασι τολμηρὰ ἑνόνει τὴν πικρὴν εἰρωνεία (114).

Ὁ γενικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἔθνους ἐδέχθηκε τὸ σοφὸ καὶ ἁρμονικώτατον ᾆσμα· κ' ἔμειναν ἀτελεσφόρητα, καὶ ἕως τὰ σήμερα περιωρισμένα εἰς τὸν σχολαστικὸν κύκλον, ὅπου ἐγεννήθηκαν, τὰ παράπονα ὅτι ἡ γλῶσσα ἦταν χυδαία καὶ ἡ στιχουργία σφαλμένη. Ἂν ἦταν ποτὲ δυνατὸν ἡ φωνὴ τῶν σχολαστικῶν νὰ κλονήσῃ τοῦ Σολωμοῦ τὸ θάῤῥος εἰς τὸ δρόμο, τὸν ὁποῖον καθαρὰ τοῦ εἶχε χαράξει ὁ φωτισμένος νοῦς του, ἦλθε ἐγκαίρως νὰ τὸν ἐμψυχώσῃ ἡ γνώμη ἑνὸς ἄκρου φιλολόγου τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος, ἐκεῖνο τὸ ἔτος 1824, ἐδημοσίεψε τὰ ἐθνικά μας τραγούδια. Μὲ ἐκεῖνο τὸ γυμνασμένο πνεῦμα, ὁποῦ τὸν ὡδήγησε ἀσφαλῶς εἰς ὅλαις ταῖς ἱστορικαῖς του ἔρευναις, ὥστε θεωρεῖται, μὲ ἄλλους ὀλίγους, θεμελιωτὴς νέας ἱστορικῆς μεθόδου, ὁ Φωριὲλ ἐγνώρισε τὴ φύσι τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, καὶ εἰς τὰ ἀξιόλογα Προλεγόμενα τῆς Συλλογῆς, ἐκήρυττε ὅτι «αὐτὴ ἡ γλῶσσα εἶναι μία καὶ ἔχει ἤδη στέρεον καὶ ὁμοιοειδῆ χαραχτῆρα, ὅτι εἶναι ἡ ὡραιότερη τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἡ ἐπιδεχτικώτερη νὰ τελειοποιηθῇ·» καὶ ἐσυμβούλευε τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους μας «νὰ καταλάβουν ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δόξα του εἰς τὸ ἑξῆς στέκονται εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ παρόντος, καὶ ὄχι εἰς τὸν ἀνωφέλετον ἀγῶνα νὰ γυρίσουν εἰς τὸ περασμένο.» (1) Καὶ ἐνῷ ἀπὸ ἕνα μέρος, αὐτὴ ἡ ἀμερόληπτη φωνή, ἐρχόμενη ἀπὸ τὴν φωτισμένην Εὐρώπη, ἦταν μέγα παρηγόρημα γιὰ τὸν ποιητή μας, ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἡ πολύτιμη ὕλη ἐκείνης τῆς Συλλογῆς,—ὡς πρὸς τὰ αἰσθήματα, τὰ φρονήματα, τὰ ἤθη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα, ὅπως αὐτὴ σώζεται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, καὶ μάλιστα εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ἐφύλαξε καλήτερα τὸν χαραχτῆρα της,—ἔγεινε ἀντικείμενο σοβαρῆς, σταθερῆς, καὶ βαθείας μελέτης εἰς τὸ φιλέρευνο πνεῦμα του· ὕλη ὅμως, ἡ ὁποία δὲν ἔμελλε νὰ ξαναφανῇ ἀπαράλλαχτη μὲς τὰ ποιήματά του, καθὼς στοχάζονται ὅτι ἔπρεπε ὅσοι θεωροῦν ἐθνικὴ τὴν ποίησι τότε μόνον, ὅταν παθητικῶς ξαναδίνει τὰ φρονήματα, τὸ ἦθος, καὶ τὸ ὕφος τοῦ λαοῦ. Αὐτὰ ὁ Σολωμὸς ἤθελε τὰ ὀνομάσει παρῳδήματα.

Ὁ «Ὕμνος» ἐτυπώθηκε εἰς τὸ Μεσολόγγι, τὸ ἀκόλουθον ἔτος (1824)· καὶ ὅταν ὁ Τρικούπης ἐπῆγε νὰ τὸν ἀναγνώσῃ ἀκόμη ἀνέκδοτον τοῦ Λόρδ Μπάϊ-

---

Σημ. Πολ. (1) Fauriel, Chansons Populaires. Discours Préliminaire.

ρον, ὁ μέγας ποιητὴς εἶχε ἤδη κλείσει τὰ μάτια. Πόσο θὰ ἐνθουσιάζετο ὁ γενναῖος νὰ ἰδῇ, σιμὰ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησι, τὰ φωτεινὰ χαράμματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς Τέχνης! Ἡ γνώμη του βέβαια θὰ ἐμψύχονε τὸν νέον ποιητή μας, τοῦ ὁποίου ἔλειψαν κατὰ δυστυχίαν παρόμοιαις ἐμψύχωσες. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς εἰς ταῖς ἀγκάλαις τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδας, ἔμπνευσεν εἰς τὸν ψάλτη τῆς ἐλευθερίας της ἕναν δεύτερον ὕμνο. Σιμὰ εἰς τὸν σκοπὸ νὰ δοξάσῃ τὸν εὐεργέτη, καὶ ἐνταυτῷ τὰ νέα θαύματα τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας, ἀπόβλεπε ὁ ποιητὴς καὶ εἰς τὸ ἄλλο τέλος, νὰ νουθετήσῃ τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευε ἐξ αἰτίας τῆς διχόνοιας τῶν ἀρχηγῶν του· νὰ στιγματίσῃ τὴν πολιτικὴ τῶν δυνατῶν τῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι πότε εἶχαν κατατρέξει, πότε προδώσει, τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας. Τοῦτοι οἱ διαφορετικοὶ σκοποὶ ἔβλαψαν τὴν ἑνότητα τοῦ συνθέματος, καὶ ἐθόλωσαν τὴν καθαρὴ πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως· ὅθεν εἰς κάποια μέρη αὐτοῦ τοῦ ποιήματος λείπει ἐκείνη ἡ θερμότης, ὁποῦ χαραχτηρίζει τὰ κυριώτερα συγγράμματα τοῦ Σολωμοῦ. Καὶ αὐτὰ τὰ μέρη φαίνονται πλέον ἀδύνατα παραβαλλόμενα μὲ τὰ ἄλλα, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὸς δείχνεται μὲ ἀκέραιη τὴν ποιητική του δύναμι. Τέτοια ἐξόχως εἶναι· Ἡ μάχη τῶν Χριστουγενῶν (Στρ, 52—59), περὶ τῆς ὁποίας δικαίως ὁ Τερτσέττης εἶπε· «Αὐτοὶ οἱ στίχοι θά 'ναι ἡ ἀναγάλλιασι τῶν μεταγενεστέρων»—Ὁ μεγαλόψυχος ποιητὴς ὁποῦ ἀγναντεύει τὴν ὁλόφωτη ὄψι τῆς Ἐλευθερίας, καθὼς ὁ ἀετὸς τὸν ἥλιο (60—62)· καὶ ἐκείνη ἡ ἐνθουσιασμένη σειρὰ (90—120), εἰς τὴν ὁποίαν ζωγραφίζονται πρῶτα ἡ Σουλιώτισσαις, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ μέγας ποιητὴς σκυμμένος στοχαστικὰ εἰς τὸ μνῆμα τοῦ μεγάλου ἥρωα τῆς ἀναστημένης Ἑλλάδας. Τούτη ἡ ὕστερη θέσι, καὶ τὸ ἐπίγραμμα «Ἡ Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν», γραμένο πιθανῶς εἰς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (1825), εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια παραδείγματα, τὰ ὁποῖα δείχνουν ὅτι, ἐὰν εἶναι πολὺ δύσκολο, ἀδύνατο ὅμως δὲν εἶναι εἰς τὸν ἀληθινὸν ποιητὴ νὰ φανερώσῃ μὲ ἁπλαῖς καὶ δημοτικαῖς μορφαῖς τὰ πλέον διαλεχτὰ ἐφευρήματα τῆς φαντασίας.

VI

Αὐτὴ ἡ δημοτικότης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποιητής μας καθημερινῶς ἐρρίζονε περισσότερο, ὅσο βαθύτερα ἐδέχετο τὸ πνεῦμα τῆς ζωντανῆς φωνῆς τοῦ ἔθνους του, ἐφάνηκε λαμπρὰ εἰς τὸ Τραγοῦδι, «Ἡ Φαρμακωμένη», γραμμένο τὸ ἔτος 1826. Μία Ζακυνθινὴ νέα, ἡ ὁποία ἀγαποῦσε τὴν ποίησι καὶ τὴ μουσική, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Σολωμὸς εἶχε σχέσιν ἁγνῆς φιλίας, καὶ συχνὰ εὐτυχοῦσε νὰ τὴν ἀκούσῃ νὰ τραγουδάῃ τὰ ποιητικά του δοκίμια, ἐρωτεύθηκε εἰς ἕναν νέον ξένον, καί, φοβούμενη μήπως ἀπὸ τοῦ πάθους τὴ σφοδρότητα κινδυνέψῃ ἡ τιμή της, ἐφαρμακώθηκε. Ὁ ποιητὴς τὴν ἔκλαψε μὲ δάκρυα θερμά, τὰ ὁποῖα ἐπήγαζαν ἀπὸ τὴ λύπη, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγανάχτησι πρὸς τὴν καταλαλιὰ τοῦ κόσμου, ὁποῦ ἐκατάτρεχε τὴν κόρη καὶ ζωντανὴ καὶ πεθαμμένη· ἐβγῆκε εὐθὺς ὑπέρμαχος τῆς ἀθφότητος ἐναντίον εἰς τὴν ἀδικοκρισία τῶν ἀνθρώπων, μὲ θάῤῥος, ναί, ἀλλὰ μὲ πρᾳότητα, μὲ σοβαρὸ πάθος, σεμνὸ ὡσὰν τὴν παρθένα, τὴν ὁποίαν ἐθρηνοῦσε. Τὸ ἀκαλλώπιστο ὕφος, ἡ ἁπλούστατη μελῳ-

δία τοῦ στίχου, ἡ δημοτικώτατη φράσι, εἰς τοῦτο τὸ τραγοῦδι, εἶναι διαφανέστατα ἐνδύματα τῆς ἠθικῆς καὶ ποιητικῆς ἀλήθειας· καὶ τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπορεῖ καλήτερα νὰ δείξῃ πόσον εὔκολα ὁ ποιητής μας ἐπετοῦσε εἰς τὰ ὕψη, πόσον ἐλεύθερα ἀνάπνεε εἰς αὐτά, παρὰ ἡ μετάβασι, «Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ὕστερη 'μέρα», ὅπου, δίχως νὰ ἀλλάξῃ τόνο, παρασταίνει τὴν παρθένα, ἡ ὁποία θαῤῥετὰ ἀγναντεύει τὴν ὄψι τῆς Θείας Δικαιοσύνης. Τὸ Τραγοῦδι, ἐνῷ ἐξεπλήρονε ὅλους τοὺς ὅρους τῆς Τέχνης, ἐπίτυχε τέλεια καὶ τὸν κοινωνικὸ σκοπό του· ὁ ποιητής, ἕως ταῖς ὕστεραις ἡμέραις τῆς ζωῆς του, ἐθυμότουν ἀκόμη μὲ συγκίνησι πῶς, ἅμα ἐκυκλοφόρησαν οἱ στίχοι, ἄνθρωποι μικροὶ μεγάλοι ἔτρεξαν ἐνθουσιασμένοι νὰ τὸν συγχαροῦν ὅτι, ἀντὶ τῆς κακολογίας, εἰς ὅλα τὰ στόματα ἀντηχοῦσε τὸ ἠθικώτατον ᾆσμα του.

Η διάθεσι αὐτὴ τοῦ ποιητικοῦ του πνεύματος νὰ ἐνεργῇ ἄμεσα, ὡς ἠθικὸς διορθωτής, εἰς τὴν κοινωνία, διάθεσι, τῆς ὁποίας δὲν ἔλειψε εἰμὴ ἕνας πλατύτερος κοινωνικὸς κύκλος, γιὰ νὰ γεννήσῃ ἔργα ἄξια τοῦ παλαιοῦ Κωμικοῦ μας, ἐβγῆκε μὲ τρομερὰ χρώματα εἰς τὴ Σάτυρα, τὴν ὁποίαν ἔγραψε περίπου εἰς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (1826 ἢ 1827), «Τὸ Ὄνειρο». Τοῦ αἰσχροῦ καὶ ἅρπαγος ἀνθρώπου ὁ πολυτελὴς ἐνταφιασμὸς ἄναψε τὴν ἀγανάχτησι μὲς τὴν ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ, κ' εὐθὺς τὴν ἀκόλουθην ἡμέρα ἐδιαδόθηκε εἰς πολυάριθμα ἀντίγραφα τὸ ἐπιτάφιο ἐκεῖνο ποίημα· αὐτοσχεδίασμα, τὸ ὁποῖον, ὡς «Η Φαρμακωμένη», ἐπέζησε εἰς τὴν πρώτη ζωηρότατην ἐντύπωσι τὴν ὁποίαν ἐπροξένησε. Κ' ἐνῷ σήμερα θαυμάζεται ὡς ἀριστούργημα τῆς σοβαρῆς Σατυρικῆς, οἱ σύγχρονοι συμπολίταις του αἰσθάνοντο εἰς αὐτὸ ὁλοζώντανη τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς, καὶ ὡμολογοῦσαν ὅτι ὁ δίκαιος θυμὸς δὲν εἶχε παρασύρει τὸν ποιητὴν εἰς τὴν παραμικρὴ παραμόρφωσι ἢ ὑπερβολή.

Τοῦ ἄλλου εἴδους τῆς Σατυρικῆς, τοῦ γελαστικοῦ, εἶχε ἤδη δώσει δείγματα ὁ Σολωμός, τὰ ἐλαφρὰ αὐτοσχεδιάσματα, «Τὸ Ἰατροσυμβούλιο» καὶ «Η Πρωτοχρονιά», ὅπου πλαστικώτατα παρασταίνεται, μὲ ταῖς πλέον ἀνώμαλαις καὶ φανταστικαῖς μορφαῖς, ἡ ἀξιογέλαστη φιλαυτία, εἰς τὸ πρόσωπο τοῦ Ροΐδη.

VII

Εἰς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (1826) ὁ Σολωμὸς ἔγραφε τὸν «Λάμπρο», ποίημα τὸ ὁποῖον εἶχε ἤδη προσχεδιάσει σύγχρονα μὲ τὸν «Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερία». Καὶ τούτου τοῦ συνθέματος ἠθικὸς ἦταν ὁ ἐξωτερικὸς σκοπός, μὲ μέρη ὅπου εἰκονίζετο ὁ ἐθνικὸς ἀγῶνας. Καὶ ἐνῷ ἐκαταγίνετο ὁ ποιητὴς εἰς αὐτό, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὕστερα ἀπὸ ἀθάνατα ἀνδραγαθήματα, ἐκόντευε νὰ καταποντισθῇ ἀπὸ ταῖς ἄγριαις καὶ πολυάριθμαις δύναμες τοῦ βαρβάρου. Ὁ ἡρωϊσμὸς μὲς τὰ βάθη τῆς συμφορᾶς, ἄκρος εἰς τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ, ἀντιχτυποῦσε εἰς τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ μας· καὶ βέβαια αὐτὸς δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἦναι ὁ ὕστερος εἰς τὸ νὰ αἰσθάνεται καὶ ν'ἀποδείξῃ τὴν συμπάθειά του πρὸς τὴν ὑψηλὴ πολυθρήνητη τραγῳδία, ὁποῦ ἐξετυλίζετο εἰς τὴν ἐκεῖ ἀντίκρυ στερεά. Αὐτὴ ἡ συμπάθεια, ἡ ὁποία τότες ἐτίμησε τόσο τὰ ἐθνικὰ φρονήματα τοῦ Ζακυνθινοῦ λαοῦ, καθὼς προτήτερα κ' ἔπειτα ἐδοξάσθηκαν πολλὰ

παιδιά του θυσιαζόμενα γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας, δὲν δύναμαι καλήτερα νὰ τὴ μαρτυρήσω παρὰ μὲ ταῖς ἑξῆς ὀλίγαις γραμμαῖς σχεδιασμέναις ἀπὸ τὸν ποιητὴ σύγχρονα μὲ τὰ συμβάντα (1).

1. «Καὶ ἐσυνέβηκε αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ὁποῦ οἱ Τοῦρκοι ἐπολιορκοῦσαν τὸ Μεσολόγγι· καὶ συχνὰ ὁλημερνῆς, καὶ κἄποτε ὁληνυχτῆς ἔτρεμε ἡ Ζάκυνθο ἀπὸ τὸ κανόνισμα τὸ πολύ.

2. Καὶ κἄποιαις γυναῖκες μεσολογγίτισσαις ἐπερπατοῦσαν τριγύρου γυρεύοντας γιὰ τοὺς ἄντρες τους, γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ τ' ἀδέλφιά τους, 'ποὺ ἐπολεμούσανε.

3. Καὶ 'ς τὴν ἀρχὴ ἐντρεπόντανε νά 'βγουνε, καὶ ἐπροσμένανε τὸ σκοτάδι γιὰ ν' ἁπλώσουν τὸ χέρι, ἐπειδὴ δὲν ἦταν μαθημέναις.

4. Καὶ εἴχανε δούλους, καὶ εἴχανε 'σὲ πολλαῖς πεδιάδες γίδια, βόϊδια, καὶ πρόβατα πολλά.

5. Καὶ ἀκολούθως ἐβιαζόντανε καὶ ἐσυχνοτηράζανε ἀπὸ τὸ παρεθύρι τὸν ἥλιο, πότε νά βασιλέψῃ, γιὰ νά 'βγουνε.

6. 'Αλλὰ ὅταν ἐπερισσέψανε ἡ χρείαις, ἐχάσανε τὴν ἐντροπή· ἐτρέχανε ὁλημερνῆς.

7. Καὶ ὅταν ἐκουραζόντανε, ἐκαθόντανε 'ς τ' ἀκρογιάλι, καὶ συχνὰ ἐσηκόνανε τὸ κεφάλι, κι' ἀκούανε, γιατὶ ἐφοβόντανε μὴ πέσῃ τὸ Μεσολόγγι.

8. Καὶ ταῖς ἔβλεπε ὁ κόσμος νὰ τρέχουνε τὰ τρίστρατα, τὰ σταυροδρόμια, τὰ σπίτια, τὰ ἀνώγεια, καὶ τὰ χαμώγεια, ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ ξωκκλήσια, γυρεύοντας.

9. Καὶ ἐλαβαίνανε χρήματα, πανιὰ γιὰ τοὺς λαβωμένους.

10. Καὶ δὲν τοὺς ἔλεγε κἀνένας τὸ ὄχι, γιατὶ ἡ ρώτησες τῶν γυναικῶν ἦταν ταῖς περισσότεραις φοραῖς συντροφευμέναις ἀπὸ ταῖς κανονιαῖς τοῦ Μεσολογγιοῦ, καὶ ἡ γῆ ἔτρεμε ἀποκάτου ἀπὸ τὰ πόδια μας.

11. Καὶ οἱ πλέον πάμπτωχοι ἐβγάνανε τ' ὀβολάκι τους, καὶ τὸ 'δίνανε, καὶ ἐκάνανε τὸ σταυρό τους, κυττάζοντας κατὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ κλαίοντας».

Εἰς τοῦτο τὸ κομμάτι φαίνεται ἁπλᾶ χαραγμένη ἡ τοτεσινὴ διάθεσι τοῦ πνεύματός του· ἤδη ἐσχεδίαζε τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἦναι τὸ κυριώτερο ἔργο τῆς ζωῆς του·—«Οἱ 'Ελεύθεροι Πολιορκημένοι». Καὶ σύγχρονα μὲ τὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγιοῦ ἐγράφθηκαν ἡ σωζόμεναις στροφαῖς τοῦ Α' Σχεδιάσματος.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (1827) ἀπέθανε εἰς τὴν 'Αγγλία ὁ ἔνδοξος συμπολίτης του, ὁ Φόσκολος. Ἅμα ἔφθασε εἰς τὴ Ζάκυνθο ἡ εἴδησι, ὁ Σολωμὸς ἐσύνθεσε εὐθύς, καὶ ἐξεφώνησε εἰς τὴν ἐκκλησία τῶν Λατίνων τὸν ἐπιτάφιον ἐκεῖνον λόγον, ὅπου ἡ ῥητορική του δύναμι δὲν φαίνεται κατώτερη τῆς ποιητικῆς. Τόσο μεγάλην ἐντύπωσιν ἔκαμε εἰς τὸ ἀκροατήριον, ὥστε τὸ ἱερὸν τοῦ τόπου δὲν τοὺς ἐβάσταξε νὰ ἐκφράσουν τὸν ἐνθουσιασμό τους μὲ ζωηρὰ χειροκροτήματα. Καὶ ἂν ἡ ὡραιότης τοῦ Λόγου μαγεύει καὶ τὸν ἀμερόληπτον ἀναγνώ-

---

Σημ. Πολ. (1) Τοῦ πεζοῦ αὐτοῦ ἁπλοελληνικοῦ σχεδιάσματος δὲν ἐδυνήθηκα νὰ σώσω τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἐκδιδόμενον ἀπόσπασμα.

στη, οἱ ἀκροαταῖς του ἐδοκίμαζαν καὶ ἕνα ἄλλο αἴσθημα σπάνιο· ἐπειδή, ἐνῷ ὁ Σολωμός, ἐγκωμιάζοντας τὸν ἔξοχον ἄνδρα, ἐπαρουσιάζετο καὶ αὐτός, θερμὸς ἐνθουσιαστὴς τῶν γραμμάτων, ἄκρος ζηλωτὴς τῶν ὑψηλῶν χρεῶν τοῦ φιλολόγου, θανάσιμος ἐχθρὸς τῆς ὑποκρισίας, τῆς μικροσοφίας, καὶ τῆς ψευδοσοφίας,—οἱ συμπατριώταις του ἐγνώριζαν ὅτι ἐκεῖνα τὰ λόγια δὲν ἦταν ρητορικαῖς ὑπερβολαῖς, ἀλλὰ τὸ καθαρὸ ξεθύμασμα τῆς ἀγαθῆς καὶ φλογερῆς ψυχῆς του.

VIII

Ἐντοσούτῳ ὁ Σολωμὸς αἰσθάνετο τὴν ἀνάγκη νὰ ἀφιερωθῇ ὅλος εἰς τὴ μελέτη τῆς Τέχνης, καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι εἰς τὴν πατρίδα του, ἀνάμεσα εἰς πολλαῖς σχέσες καὶ συγγενικαῖς καὶ φιλικαῖς, ἦταν δύσκολο γι' αὐτὸν νὰ ἀπομονωθῇ ὅσον ἤθελε, ἐπέρασε (1828) εἰς τὴν Κέρκυρα, ὅπου καὶ ἐγκαταστήθηκε, καὶ ἔμελλε νὰ τελειώσῃ ταῖς ἡμέραις του. Ἅμα ἔφθασε αὐτοῦ, ἐπῆγαν νὰ τὸν χαιρετήσουν οἱ Καθηγητάδες τῆς ἤδη ἀπὸ τὸν Λὸρδ Γυίλφορδ συστημένης Ἀκαδημίας, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἕνας, ὁ Βάμβας, τὸν ἐπαρακίνησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα, μὲ τοῦτα τὰ λόγια· «Ἐψάλατε τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα της, ὑπάγετε τώρα νὰ φιλήσετε τὴν ἱερὰν αὐτῆς γῆν.»

Εἰς τὴν Κέρκυρα ἔλαβεν ἀφορμὴ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς μίαν ἀπὸ ταῖς ὡραίαις Τέχναις, τὴν ὁποίαν ἀγαποῦσε καὶ ἐννοοῦσε ὄχι ὀλιγώτερο παρὰ τὴ 'δική του. Ἐγνώρισε τὸν ἔξοχον Κερκυραῖον Μουσικοδιδάσκαλον, Νικόλαον Μάντσαρον, ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη μελοθετήσει τὴν «Φαρμακωμένη». Τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς ἡ στενὴ συγγένεια, τῆς ὁποίας λαμπρὸ παράδειγμα, καὶ ἴσως ἄκρον· ἦταν τὸ ἰδιαίτερο ποιητικὸ πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ, ὁ πρὸς τὴν Τέχνην ὑψηλὸς ζῆλος, ὁποῦ διακρίνει τὸν Μάντσαρο, ἐμόρφωσαν μεταξύ τους ἐκείνη τὴ θερμὴ φιλία, ἡ ὁποία ἀναπεύεται ὁμοίως εἰς τὴ συγκοινωνία τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας. Ὁ μουσικὸς ἐμέτρησε διὰ μιᾶς τὸ ὕψος τοῦ ποιητῆ, ἐννόησε τὰ πλάσματά του, καὶ δὲν ἄργησε νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ ἔθνος του τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ μουσικὸ καλλιτέχνημα, «Τὸν Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερία» (1). Τὸ πλοῦτος τῆς ποιητικῆς ὕλης ἔδωσε ἀφορμὴν εἰς τὸν Μάντσαρο, νὰ δείξῃ καὶ αὐτὸς τὴν μουσική του δύναμι, εἰς τὰ εἰκοσιτέσσερα κομμάτια ὁποῦ συνθέτουν τὸ πόνημά του, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἀνάλογην ἁρμονία συνοδεύει τὰ διάφορα ποιητικὰ φαντάσματα, ἀλλάζοντας ἁρμόδια τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὰ μελῳδήματα, ἀπὸ τὸν μαλακώτερον ἕως τὸν αὐστηρότερον χαραχτῆρα. Εἶπα ἑλληνικὸ τὸ σύνθεμα,

---

Σημ. Πολ. (1) Ἡ μουσικὴ τοῦ Ὕμνου εἶναι συνθεμένη εἰς δημοτικοὺς χορούς, μὲ τέσσερης φωναῖς, καὶ θεωρεῖται εἰς τὴν Ἑπτάνησο ὡς ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος. Τὴν ἴδιαν ὕλην ἐσύνθεσε ὁ Μάντσαρος in stile fugato, εἰς 46 κομμάτια, καὶ τὴν ἀφιέρωσε τῆς Α.Μ. τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδας, ὁ ὁποῖος τὸν ἐτίμησε μὲ τὸν ἀργυροῦν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος.—Τὰ ἄλλα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, ὅσα ἐμελοθέτησε ὁ Μάντσαρος, εἶναι τὰ ἑξῆς· Ἡ Φαρμακωμένη, Ἡ δύο πρώταις στροφαῖς τοῦ Ὕμνου εἰς Μπάϊρον, Ἡ Αὐγοῦλα, Ἡ Ξανθοῦλα, Ἡ Εὐρυκόμη, Ἄκου ἕν' ὄνειρο ψυχή μου, Στὴν κορυφὴ τῆς θάλασσας (Λάμπρ. Ἀπόσπ. XXXII), Φωνοῦλα μὲ πίκρα μὲ κράζει (Λάμπρ. Ἀπόσπ. XXV. Παραλλ.), Ἀπὸ τὸ θρόνο τ' Ἄπλαστου, καὶ τό, Ἄνθια θυμοῦμ' ἐπέφτανε κτλ. (Ὠδὴ τοῦ Πετράρχη. Στρ. 7.)

διότι ὁ Μάντσαρος, μ' ὅλον ὅτι μορφωμένος εἰς τὴν 'Ιταλία, ὅμως εἰς τὰ περισσότερά του ποιήματα, καὶ ἐξόχως εἰς τὸν «Ὕμνον», ἔπλασε, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μουσική, ἕνα νέον εἶδος, τοῦ ὁποίου τὰ χαραχτηριστικὰ εἶναι ἡ καθαρὴ ἁπλότης καὶ ἡ θερμότης ἴδια τῆς 'Ανατολῆς. Καὶ ἐνῷ ὁ μουσικὸς ἐμψυχόνετο εἰς τὴ μελέτη τῆς τέχνης του ἀπὸ τὸν ποιητή, τοῦτος πάλι καθημερινῶς οἰκειόνετο περισσότερο εἰς τὸν μυστηριώδη αἰθέρα της, καὶ εἰς ὀλίγο διάστημα καιροῦ, δίχως νὰ τὴ μάθῃ ἐπιστημονικῶς, ἔφθασε νὰ μαντεύῃ τοὺς βαθύτερους συνδυασμούς της.

IX

Ἡ ἔλλειψι τῶν σημαντικωτέρων χειρογράφων ματαιόνει πάντα περισσότερο τὴν προσπάθεια νὰ ἀκολουθήσουμε τὸν ποιητὴν εἰς τὴν ἀδιάκοπην πρόοδο τοῦ πνεύματός του· αὐτὴ ἔμεινε μυστήριο γιὰ ὅλους, ἐπειδὴ ὁ Σολωμὸς δὲν ἔδειχνε πλέον κἀνενὸς τὰ συγγράμματά του· καὶ σημαντικὴ ἀπόδειξι αὐτῆς τῆς ἀλήθειας εἶναι τὸ 'Ανέκδοτον 'Απόσπασμα, «Ὁ Κρητικός», τὸ ὁποῖον ἐφάνηκε τφόντι ηὗρεμα εἰς τοὺς πλέον ἐγκαρδίους φίλους του. Μόνον ὀλίγον καιρὸ ἀφοῦ ἔφθασε εἰς Κέρκυρα ἔγραψε κ' ἐδημοσίεψε χειρόγραφην (1829) τὴν 'Ωδὴ τῆς «Μοναχῆς», ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι κἀνένα ποιητικὸ ὕψος δὲν τὸν ἐδείλιαζε. Ὅταν ἡ Τέχνη τολμάῃ νὰ ἐκφράσῃ θρησκευτικοὺς στοχασμούς, κινδυνεύει πολὺ νὰ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησία της, καὶ νὰ φανῇ μικρὴ σιμὰ εἰς τὸ βάθος τῆς ἀποκαλυμμένης ἀλήθειας. Ὁ Σολωμὸς ἐβγῆκε ἀξιόλογα ἀπὸ τὴ δύσκολη θέσι, κ' ἐδυνήθηκε, σιμὰ εἰς τὴν ἁγνότητα τῆς παρθενίας, πλαστικῶς νὰ παραστήσῃ τὰ πλέον μυστηριώδη νοήματα του Χριστιανισμοῦ, τὴν θείαν ἀγάπη τοῦ Θεανθρώπου πρὸς τὸ πλάσμα του, εἰς τὴν ἀρχέτυπη χαριτωμένην εἰκόνα τῆς νεκρωμένης Νύμφης τοῦ Χριστοῦ (Στρ. 11, 12), τὴν Πλάσι (Στρ. 8, 9), μυστήριο, τοῦ ὁποίου ὁ χριστιανὸς ποιητὴς ἀντιπαραθέτει ὡς ἐξήγησι τὸ ἄλλο μυστήριο, τὴν Ἀνάστασι, εἰς ἐκείναις ταῖς δύο στροφαῖς, ἡ ὁποίαις θὰ μείνουν ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ Ὕψους, σπάνια καὶ εἰς τοὺς μεγάλους ποιητάδες.

X

Τοιουτοτρόπως ὁ Σολωμὸς ἐξακολουθοῦσε μὲ θάῤῥος τὸ ποιητικό του στάδιο, ὅταν ἀπὸ τὴ γαλήνη τῆς ἁπλῆς καὶ φιλάνθρωπης ζωῆς του μὲ βία τὸν ἅρπαξε μία δίκη (1833), σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦταν νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ ὅλην τὴν κατάστασι του. Καὶ κατὰ δυστυχίαν, εἰς τὰ πέντε ἔτη ὁποῦ ἐδιάρκεσε ἡ κρισολογία, ἔτριψε μέρος τοῦ πολύτιμου καιροῦ του, γιὰ ν' ἀντιπράξῃ εἰς τὴν ἐπιβουλὴ τῶν ἐχθρῶν του· μ' ὅλον ὅτι ἡσύχαζε ὁ νοῦς του εἰς τὴν ἀπόφασι, ὁποῦ εἶχε πάρει, ἂν ἐτύχαινε νὰ χάσῃ τὴν ὑλικὴν ἀνεξαρτησία, νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Παρισίους, καὶ νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκη, ὄχι ἐμπορευόμενος τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματός του, ἀλλὰ μεταφράζοντας εἰς τὴν ἰταλικὴ νεοφανῆ γαλλικὰ συγγράμματα. Τούτη ἡ μεγάλη μεταβολή, εἰς τὴν

ὁποίαν ἐκινδύνευε νὰ πέσῃ, δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ καταφεύγῃ συχνὰ εἰς τὸν κόσμο τῆς φαντασίας· ὅθεν εἰς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (1833), ἔγραφε τὴ «Φαρμακωμένη 'ς τὸν Ἅδη», καὶ ἐτελειοποίησε ἕνα μέρος τοῦ «Λάμπρου», καὶ τὸ ἐδημοσίεψε (1834), γιὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τὴν «Ἀνθολογία», περιοδικὸ φύλλο συστημένο ἀπὸ τὸν λόγιον καὶ φιλελεύθερον ἁρμοστή, Λὸρδ Νοῦγεντ.

Εἰς τὰ δεκάξι ὀχτάστιχα τοῦ «Λάμπρου», ὁ Σολωμὸς ἔδειχνε εἰς τὸ ἔθνος του ὅτι ἡ ἁπλῆ γλῶσσα δύναται νὰ ἐκφράσῃ μὲ θαυμαστὴ σφοδρότητα καὶ συντομία τὰ παθητικώτερα καὶ πλέον ἀπόκρυφα αἰσθήματα. Ἡ γιγαντιαία, ἀλλὰ μάταιη, ἀντίστασι τῆς θέλησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἠθικοὺς νόμους δὲν ἐπαραστήθηκε ἴσως ποτὲ εἰς εἰκόνα τρομερώτερη ἀπὸ τούτην τοῦ «Λάμπρου»· καὶ δικαίως ἔδωσε ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρισι μὲ τὴν Λαίδυ Μάκβεθ τοῦ Σέϊκσπηρ·—ὡς καὶ τούτη μὲ φρικτὴν ἀνδρεία καταπλακόνει τὴν φωνὴ τῆς συνείδησις, τόσον ὥστε ὁ ποιητὴς δὲν δύναται ἀλλέως νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ σπαραγμένα φυλλοκάρδια της εἰμὴ ἀφαιρῶντας της, εἰς μίαν φυσικὴν ἀνωμαλία, τὴν ἐλευθερία.—Ὡς πολυσήμαντην ἀντίθεσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁποῦ καταστρέφει τὸν ἑαυτό του, ἔστησε ὁ Ἕλληνας ποιητὴς τὴν ταπεινὴ ψυχὴ τῆς γυναικός, ἡ ὁποία μὲ τὰ θεῖα ὁρμήματα τῆς ἀγάπης ἐννοεῖ τὴ δύναμι τῆς χάριτος, καὶ τελεῖ εἰς τὸν ἑαυτό της τὸ ἄπειρο μυστήριο τῆς μετανοίας· ὑψηλὴ θέσι, μὲ τὴν ὁποίαν ἀναλογεῖ ὁ τολμηρότατος λυρισμὸς καὶ τὸ καθαρώτατο ὕφος. (1)

Ὡς πρὸς τὸ ὅλο τοῦ ποιήματος, τοῦ ὁποίου εἶχε τελειοποιήσει διάφορα μέρη, τὸ εὑρισκόμενο χειρόγραφο δὲν μᾶς θέτει εἰς κατάστασι νὰ κρίνουμε. Τὰ σωζόμενα κομμάτια, καὶ ἐξαιρέτως τὰ Ἀποσπ. XX καὶ XXVI, δείχνουν πῶς ὁ ποιητὴς ἤξευρε μὲ τὰ ἁπλούστερα μέσα νὰ ἐκφράσῃ τὸ δεινότερο πάθος.

Μ' ὅλον τοῦτο ἔλεγε· «Ὁ Λάμπρος θὰ μείνῃ Ἀπόσπασμα». Καί, ἂν δὲν σφάλλω, ὁ νοῦς του, ἤδη τραβιγμένος ἀπὸ μίαν ἀνώτερη θεωρία εἰς τὴν περιοχὴ τῆς ποιητικῆς, ἄφινε ἀτελείωτο ἐκεῖνο τὸ πόνημα, ὡς, εἰς τὴ γνώμη του, κατώτερο ἀπὸ τὴν θέσι, ὅπου πρέπει νὰ ὑψωθῇ ἡ Τέχνη, ἂν θέλῃ νὰ ἦναι εἰς ὅλα ἀληθινή. Ἐπειδὴ καθημερινῶς ἐμορφόνετο εἰς τὸ πνεῦμα του μία ἰδέα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου ὑψηλότατη, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλ' ἔπειτα νὰ ἀναπαυθῇ μὲ ὅλαις ταῖς δύναμες τοῦ νοὸς καὶ τῆς φαντασίας, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνάβρυσε ἡ σεμνοπρέπεια τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους, καὶ ὁ νέος μεγαλοπρεπὴς πολύμορφος ρυθμὸς τοῦ στίχου εἰς τὰ δεκαπεντασύλλαβα ποιήματά του.

Σημ. Πολ. (1) Ἀγνοῶ ποίαν ἐντύπωσι ἔκαμε τότε τὸ Ἀπόσπασμα τοῦ Λάμπρου εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὅσην ἔπρεπε νὰ περιμείνῃ ὁ ποιητής, ὄχι βέβαια, ἂν θὰ κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν μὴ ξανατύπωσι τῶν στίχων· μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Παρνασσὸν τοῦ κυρ. Χαντσερῆ (Ἀθήναις 1840) ἐφάνηκε τὸ Ἀπόσπασμα, laniatum corpore toto . . . . . . et lacerum crudeliter ora,

Ora manusque ambas, populataque tempora raptis

Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.

τὰ ὀχτάστιχα ὁ Ἐκδότης τὰ ἐκατάστησε ἑξάστιχα, ἀφαίρεσε ὁλόκληραις στροφαῖς, ἄλλαξε στίχους, καὶ τὸ ἔβαλε εἰς τὸν Παρνασόν του ὡς ἔργον τοῦ Σολωμοῦ! Τέτοιος ἀνάκουστος βανδαλισμὸς ἐπέρασε εἰς τὸν φιλολογικόν μας κόσμον ἀτιμώρητος.

Καὶ ἐδῶ ἁρμόζει ἡ παρατήρησι ὅτι ἡ γλῶσσα λαγαρίζεται ἴσια μὲ τὴν ποίησί του, εἰς βαθμὸν ἐπαισθητὸν ἀπὸ τὸν «Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» ἕως τὸν «Λάμπρο», καὶ ἀπὸ τοῦτο ἕως τὰ ὑστερινά του ποιήματα· καὶ αὐτό, εἰς συγγραφέα σχεδὸν ἀμαθῆ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἀποδείχνει τὴν ὀρθότητα τῆς θεωρίας ὅτι, ὄχι ἀπὸ τὴ μηχανικὴ προσέγγισι εἰς τὴν ἀρχαία, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ὀργανικὸ ξετύλιγμα τῆς νέας, δύναται νὰ μορφωθῇ ἡ φιλολογική μας γλῶσσα. Καὶ εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ὁ Σολωμὸς ἦταν ἀκούραστος· σοφὸς παρατηρητής, μὲ τὸ ἀκοίμητο λεπτὸ καλλιτεχνικὸ αἴσθημα, ἅρπαζε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ζωντανῆς φωνῆς, εἰς ἐκείναις ταῖς φράσες, ταῖς ὁποίαις παραβλέπουν ὅσοι δὲν εὐτύχησαν νὰ ἔχουν τοῦτο τὸ σπανιώτατο φυσικὸ χάρισμα· καὶ ταῖς «ἐβάφτιζε,—ὡς ἔλεγε,—εἰς τὴ διπλῆ κολυμπήθρα τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας.»

Ἀρχὴ τῆς νέας ποιητικῆς ἐποχῆς του θὰ θεωρῆται, ἴσως, ὁ «Κρητικός», ποίημα, τὸ ὁποῖον ἔγραφε σύγχρονα μὲ τὴ δημοσίεψι τοῦ «Λάμπρου», καὶ τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον τὸ ἐκδιδόμενον Ἀπόσπασμα. Ἤδη ἐζητοῦσε ὄργανο ἁρμοδιώτερο νὰ δεχθῇ τὸ πλοῦτος τῆς ρυθμικῆς, ἡ ὁποία ἦταν κλεισμένη εἰς τὴ μουσικώτατη ψυχή του· ὅθεν ἐβάλθηκε νὰ τελειοποιήσῃ τὸν «πολιτικὸν» στίχο, τὸν ὁποῖον ἕως τότε δὲν εἶχε μεταχειρισθῇ εἰμὴ εἰς ἐλεγειακὰ καὶ ἁπλᾶ συνθέματα. Ἡ μελῳδικώτατη στιχουργία τοῦ «Κρητικοῦ», ἡ ρωμαντικὴ αὐτὴ ποίησι, ὅπου εἰκονίζεται μία τῳόντι ἑλληνικὴ ψυχή, εἰς τὴν ὁποία συγχωνεύονται ἡ ἀνδρεία, ὁ πατριωτισμός, καὶ ἡ παθητικώτατη λατρεία τῆς ἀγαπημένης γυναικός, μαρτυροῦν τὴν εἰρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσώζετο ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ μας, εἰς ἐκείνη τὴν κρίσιμη ἐποχὴ τῆς ζωῆς του.

XI

Ἀλλ' ἐὰν τὸ πνεῦμα του ἐβγῆκε ἐλεύθερο, καὶ ἴσως δυναμωμένο, ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ἄλλαξε ὅμως ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του· ἐκέρδισε ἀποφασιστικῶς τὴ δίκη (1838), ἡ καρδιά του ὅμως ἔμενε θανάσιμα πληγωμένη, ἐπειδὴ εἰς ἐκεῖνο τὸ διάστημα ἔλαβε ἀφορμὴ νὰ γνωρίσῃ δολεροὺς πολλοὺς τῶν φαινομένων φίλων του· ὅθεν ἀπὸ τότε ἐπεριορίσθηκε, δίχως ὅμως νὰ στύψῃ ἡ ἀθάνατη πηγή της, ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἄκρα ἀγαθοπιστία του. Καὶ εἰς τὴ μονάξια τὸν ἔσπρωχναν πάντα περισσότερο καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα προσωπικά του παθήματα, καὶ τὸ ἀντιποιητικὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος μας, τὸ ὁποῖον ἐχαραχτήρισε ὁ **Σχίλλερ** μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια· «Ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἔσυρε τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ εἰς ἕναν δρόμο, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φόβος μήπως αὐτὸ θὰ ἀπομακραίνεται πάντα περισσότερο ἀπὸ τὴν Τέχνη τοῦ Ἰδανικοῦ. Νόμος αὐτῆς εἶναι ν' ἀφήσῃ τὴν πραγματικότητα, καὶ μὲ τόλμη σεμνὴ νὰ ὑψωθῇ ὅπου δὲν ἐπικρατεῖ ἡ Χρεία· διότι ἡ Τέχνη εἶναι μία θυγατέρα τῆς Ἐλευθερίας, καὶ θὰ ὑποτάζεται εἰς τὴν ἀνάγκη τοῦ Πνεύματος, ὄχι εἰς τὴ βία τῆς ὕλης. Ἀλλὰ σήμερα βασιλεύει ἡ Χρεία, καὶ εἰς τὸν τυραννικὸ ζυγό της σέρνει δεμένην τὴν ξεπεσμένη ἀνθρωπότητα. Ἡ «ὠφέλεια» εἶναι τὸ μέγα εἴδωλον τοῦ καιροῦ, τὸ ὁποῖον ὅλαις ἡ δύναμες βιάζονται νὰ ὑπηρετοῦν, καὶ ὅλοι οἱ νόες

νὰ προσκυνοῦνε. Εἰς τούτη τὴ χοντρὴ ζυγαριὰ κανένα βάρος δὲν ἔχει ἡ πνευματικὴ ἀξία, καὶ χάνοντας κάθε ἐμψύχωσι φεύγει ἀπὸ τὴν πολυθόρυβη ἀγορὰ τοῦ αἰῶνος. Ὡς καὶ τὸ φιλέρευνο φιλοσοφικὸ πνεῦμα ἁρπάζει τῆς Φαντασίας μίαν ἐπικράτεια κατόπι τῆς ἄλλης, καὶ τὰ ὅρια τῆς Τέχνης στενεύονται, ὅσο περισσότερο ἡ Ἐπιστήμη ἁπλόνει τὰ 'δικά της.» (1) Ὅμοια ἐφρονοῦσε καὶ ὁ Σολωμός, κ' ἐφύλαξε ἀπείραχτη τὴν καθαρὴ ποιητική του διάθεσι, ἀποκρούοντας, ὅσον ἐδύνατο, τὰ ἐνάντια στοιχεῖα·—καὶ εἰς αὐτὴ τὴν ἀνάγκη τῆς φύσις του πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ὅτι δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα, προαισθανόμενος ὅτι αὐτοῦ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ μένῃ ἀδιάφορος εἰς τὰ πολυειδῆ ἀτοπήματα, ὅπου πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ παραστρατήσῃ ἕνα ἔθνος, εἰς ταῖς ἀρχαῖς τοῦ πολιτισμοῦ του. Ὁ Σολωμὸς δὲν ἐσυνηθοῦσε νὰ θεατρίζῃ τὰ ἐθνικά του φρονήματα· ἀλλὰ «μὲς τὸ ἅγιο βῆμα τῆς ψυχῆς» οἰκοδομοῦσε τὴν ἀληθινὴν Ἑλλάδα·—αὐτή, τὴν ὁποίαν ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν ἐκαταξιώθηκε νὰ ἰδῇ ποτέ, μὲ ὅσους συμπερασμοὺς κι' ἂν μορφώσῃ ἀπὸ τὰ πράγματα, μὲ ὅσα ὀνείρατα κι' ἂν γεννήσῃ ἡ ἐπιθυμία του,—αὐτή,'ποῦ εἶναι μυστήριο γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα παιδιά της (Ἐλευθ. Πολιορκ. Σχεδ. Γ'. Ἀπόσπ. Ι.), φανερόνεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ μὲ τὰ θεϊκά της γνωρίσματα· καὶ αὐτὸς τὴν ἀναγνωρίζει, καὶ μ' ὅλον τοῦτο αἰσθάνεται ὅτι δὲν δύναται ἀκέραιην νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ ἡ φαντασία του, ἐπειδή, καθὼς τοῦ πολύαστρου οὐρανοῦ, ὅμοια καὶ αὐτῆς, πολλὰ «μέρη φαίνονται καὶ μέρη 'ναι κρυμμένα». Τοῦτο τὸ ἑλληνικὸ Μέλλον, τὸ ὁποῖον ὁ Σολωμὸς μὲ ποιητικὸν τρόπον ἀρχέτυπον ἠθέλησε, ἂν δὲν σφάλλω, νὰ συμβολοποιήσῃ εἰς τοὺς ἀθάνατους ἐκείνους στίχους, ἦταν πρᾶγμα, εἰς τὸ ὁποῖον αὐτὸς μὲ ἀκλόνητο θάῤῥος ἐπίστευε, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἑξῆς ἁπλῆ φράσι, ἡ ὁποία σώζεται εἰς ἕνα του ἰδιόγραφο «Κλεῖσε μέσα 'ς τὴν ψυχή σου τὴν Ἑλλάδα, καὶ θὰ αἰσθανθῇς μέσα σου νὰ λαχταρίζῃ κάθε εἶδος μεγαλείου».

XII

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐποχήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπομονώθηκε περισσότερο ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἐκαταγίνετο πάντα θερμότερα εἰς τὴν τελειοποίησι τῶν ποιημάτων του, καὶ εἰς τὴ μελέτη τῆς φιλοσοφίας, τῆς ὁποίας ἀκολουθοῦσε τὴν πρόοδο εἰς τὰ μεγάλα γερμανικὰ συγγράμματα, καὶ ἐξόχως εἰς τὰ θεωρητικὰ τοῦ Σχίλλερ, ὁ ὁποῖος ἄνοιξε νέον ὁρίζοντα τῆς Ποιητικῆς. Ὁ Σολωμὸς τὰ ἐμελετοῦσε εἰς ταῖς ἰταλικαῖς μετάφρασες, ὁποῦ τοῦ ἔκαναν πρόθυμα οἱ φίλοι του, ὡς ἀγάπης ἀνταπόδωσιν τῶν θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἄφθονα ἐχάριζε εἰς τὸν νοῦ καὶ εἰς τὴν καρδία ὅσων εὐτύχησαν νὰ τὸν πλησιάσουν. Τὸ φιλέρευνο πνεῦμα του ἐκινεῖτο εἰς τὰ διάφορα κέντρα τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας, εἰς ὅλα μὲ θαυμαστὴν ἑτοιμότητα, ἀλλὰ προθυμότερα εἰς ἐκεῖνο τῆς Κριτικῆς, διότι εὕρισκε πλουσιοπάροχην τὴν ὕλη εἰς τὴ μεγάλη του πολυμά-

---

Σημ. Πολ. (1) Schiller, Ueber die aesthet. Erziehung des Menschen. 2. Briefe.

θεια τῆς παλαιᾶς καὶ νέας φιλολογίας. Εἰς τοῦτο, καθὼς εἰς κάθε ἄλλο, ὁ νοῦς του ἐνεργοῦσε ἐλεύθερα, καὶ ἡ μαγεία τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς δὲν ἦταν ποτὲ ἱκανὴ νὰ τὸν πλανέσῃ ὡς πρὸς τὴν οὐσία τοῦ συγγράμματος. Αἰσθάνετο ζωηρότατα τὴν ἀμίμητη ἁρμονία τοῦ Βιργιλίου, ὥστε ὡμολογοῦσε ὅτι ἀπὸ αὐτόν, καθὼς ἀπὸ τὸν Δάντη καὶ ἀπὸ τὸν Πετράρχη, ὠφελήθηκε εἰς τὴν τελειοποίησι τοῦ στίχου του (χάρις εἰς τὴ δύναμι, ἴδια τοῦ μεγάλου νοός, νὰ εὕρῃ τὸ ὅμοιο εἰς τὰ πλέον διάφορα), καὶ μ' ὅλον τοῦτο, ἐνῷ ἡ Κριτικὴ δὲν εἶχε ἀκόμη τολμήσει νὰ δώσῃ ἀποφασιστικῶς τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ Ὁμηρικὰ Ποιήματα, ὁ Σολωμὸς εἰς αὐτὰ μόνα εὕρισκε τὸ ἀθάνατο παράδειγμα τῆς ἀρχαίας Τέχνης, καὶ ἔδειχνεν ὅτι ὁ Λατῖνος ποιητὴς εἰς τὰ ξαναπλάσματά του τὴν εἶχε παρεννοήσει. Ἕνα ἀπὸ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται νὰ συγκριθοῦν μερικώτερα οἱ δύο ποιητάδες, εἶναι ἡ Δολώνεια (Ἰλιάδ. Κ.), μὲ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Νίζου καὶ τοῦ Εὐρυάλου (Αἰνειάδ. IX). Ὁ Σολωμὸς ἐθαύμαζε τὴν ὁμηρικὴ ραψῳδία, ὅπου ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ νοῦς συνενωμένα καὶ συμβοηθούμενα βγάνουν εἰς καλὸ τέλος τὸ τολμηρὸν ἐπιχείρημα, καὶ ὡς ἀντίθετο εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ τῶν Ἑλλήνων πολεμάρχων φαίνεται ἡ ματαιότης καὶ ἡ ὀλιγοψυχία τοῦ Δόλωνα. Εὕρισκε ἐξ ἐναντίας εἰς τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Βιργιλίου ὅτι ὁ ποιητὴς ἄλλο δὲν εἶχε κατὰ νοῦν, εἰμὴ νὰ σχηματίσῃ μίαν παθητικὴ διήγησι· πάθος ὅμως, τὸ ὁποῖο καταντᾷ ψυχρό, ἅμα συλλογισθῇ τινὰς ὅτι ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς τῶν δύο νέων εἶναι ἡ ἄσκοπη καὶ παράκαιρη ἐπιθυμία τοῦ Εὐρυάλου, νὰ φορέσῃ τὴν λαμπρὴν περικεφαλαίαν, ὁποῦ τοὺς προδίνει Ἀκόμη νέος εἶχε γράψει· «Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας, (ὁμιλῶ γιὰ τὸν μεγάλον συγγραφέα) δὲν στέκει εἰς τὸ νὰ δείξῃ φαντασία καὶ πάθος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δύο πράγματα, μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο, εἰς τὸ νόημα τῆς τέχνης» (1). Ὅθεν ἐθαύμαζε τὸ ὕψος τοῦ Αἰσχύλου, κ' ἔλεγε ὅτι ὁ μεγαλότολμος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε προαισθανθῇ τὴν ρωμαντικὴν ποίησι· ἐθεωροῦσε τοῦ Σοφοκλῆ τὰ δράματα, καλλιτεχνήματα τέλεια· ἀλλὰ συναριθμοῦσε τὸν Εὐριπίδη μὲ τοὺς πολλοὺς ποιητάδες, οἱ ὁποῖοι ἀποβλέπουν εἰς τὸ πάθος, ὡς κύριον σκοπόν, ὄχι ὡς μέσον, τῆς Τέχνης.

Ἀπὸ τὰ δύο Ὁμηρικὰ Ποιήματα ἀναγνώριζε εἰς τὴν Ὀδύσσεια, καλήτερα παρὰ εἰς τὴν Ἰλιάδα, καθαροὺς τοὺς νόμους, ὁποῦ ηὗρε ὁ αὐτοδίδακτος πατέρας τῆς Ποιητικῆς. Καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσεια, ἔκρινε ἀριστούργημα τὴ ραψῳδία τοῦ Κύκλωπος, εἰς τὴν ὁποίαν, ἔλεγε, ὁ Ποιητὴς ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν δύναμι τοῦ νοός, ἡ ὁποία ἀντιπαλεύει μὲ τὴν ἄγρια ὑλικὴ δύναμι, καὶ κατορθώνει νὰ τὴν νικήσῃ.

XIII

Ἡ φιλοσοφικὴ μελέτη, ἡ ὁποία εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τὸν ἐνασχόλησε ἴσως παρὰ πολύ, δὲν ἐμάρανε ὅμως εἰς αὐτὸν τὴν ζωηρότατην αἴσθησί του πρὸς τὴ φύσι, μ' ὅλον ὅτι φαίνεται ὁπῶς τὸ σκεπτικὸ πνεῦμα τὴν ἀπογυ-

---

Σημ. Πολ. (1) Εἰς τὸ Ποίημα εἰς τὸ θάνατο τοῦ Λ. Μπάϊρον.

μνόνει ἀπὸ τὴ μαγεία, ὁποῦ πνέουν τὰ κάλλη τη; ἀνερεύνητα. Ἀπὸ ταῖς θεωρίαις, εἰς ταῖς ὁποίαις ὑψόνετο ὁ νοῦς του, ἀπὸ τὴ σχεδὸν μαθηματικὴν ἀνάλυσι τῶν βαθυτέρων ἀρχῶν, τὸν ἔβλεπες πολλαῖς φοραῖς εὔκολα νὰ καταιβαίνῃ εἰς παιγνιδίσματα μὲ ἄκακα παιδάκια, ἢ νὰ προσηλόνῃ τὸ βλέμμα γαληνὸ καὶ ἐρωτεμένο εἰς τὴν ὡραία φύσι, ὁποῦ τὸν ἐπερικύκλονε. Μακρυὰ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀσθενικὴν αἰσθαντικότητα, ἡ ὁποία φαίνεται εἰς πολλοὺς νέους ποιητάδες, τούτη ἡ πρὸς τὴν φύσι συμπάθεια ἦταν εἰς αὐτὸν τι μυστικὸ καὶ μόλις ὡμολογημένο (1)· καὶ ὅταν εἰς αὐτὴν ἐπαραδίδετο, εὐθὺς τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα εὕρισκαν ἀνταπόκρισι εἰς τὴν ἐσωτερικὴ του δύναμι. Εἰς ἕνα καθαρώτατο τῆς ἄνοιξις δεῖλι, ἀφοῦ ἐσταμάτησε νὰ θεωρήσῃ τὰ διάφορα χρώματα εἰς τὴ θάλασσα, εἰς τὰ βουνά, καὶ εἰς τὸν οὐρανό, εἶπε· «Κἄπου λέγω γι' αὐτὰ τὰ χρώματα

Ὁποῦ δὲν ἔχουν ὄνομα κ' ἔχουν περίσσια κάλλη·

Τέτοιαις,—ἐπρόσθεσε,—ἡ μποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι εἶναι καὶ ἡ πολλαῖς καὶ πολυποίκιλαις δύναμες τῆς ψυχῆς.»—Αὐτὴ ἡ μετάβασι ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἐπιφάνεια τῆς φύσις, καὶ ἀπὸ τούτη πάλι εἰς ἐκεῖνα, ἦταν εἰς αὐτὸν ἀκατάπαυτη, ὥστε ἐδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἡ πνοή του. Ὅθεν ἡ θαυμαστὴ ἐνάργεια, τὴν ὁποίαν ἔχουν εἰς τὰ ποιήματά του τὰ ἐξωτερικὰ ἄψυχα φαινόμενα, ὄχι ὀλιγώτερο παρὰ τὰ μυστικώτερα κινήματα τῆς ψυχῆς. Καὶ ἐνῷ ὡς πρὸς τοῦτα τὰ ὕστερα ὁ ἠλικιωμένος ἀνθρώπινος λόγος δίνει εἰς τὸν νέον ποιητὴν ὑπεροχὴ πρὸς τοὺς ἀρχαίους, καὶ τοῦτοι πάλι ὑπερτεροῦν εἰς τὰ πρῶτα, χάρις εἰς τὸ ἀκόμη παρθενικό τους αἴσθημα, ὁ Σολωμός, μὲ ὀλίγους νέους ποιητάδες, διακρίνεται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εἰς τοῦτο, ὅτι φαίνεται ἀρχαῖος ὅταν παρασταίνῃ τὴν φύσι. Ἀπὸ τὰ πρῶτα γυμνάσματα τοῦ ποιητικοῦ του πνεύματος, «Τὰ δύο Ἀδελφια» (Λάμπρ. Ἀπόσπ. XVIII), ἕως εἰς τὸ «Ἔστησ' ὁ Ἔρωτας χορὸ κτλ.» (Ἐλευθ. Πολιορκ. Σχεδ. Γ'. Ἀπόσπ. VI.), ἠμπορεῖ τινὰς νὰ εἰπῇ ὅτι τὸ ἄτομον ἐδιάτρεξε τοὺς διαφορετικοὺς βαθμούς, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ περάσῃ μία φιλολογία, γιὰ νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὸ ἄνθος ἕως τὴν ὡριμότητα τοῦ καρποῦ· καὶ ὅμως ἡ ἐξωτερικὴ φύσι φαίνεται εἰς τὴν ὕστερη, ὄχι ὀλιγώτερο παρὰ εἰς τὴν πρώτη, ἐποχή, μὲ ὅλη τὴ ζωηρότητα τῆς παρθενίας της, «γιομάτη θαύματα, σπαρμένη μάγια», καὶ πάντοτε σιμὰ εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Εἰς τοῦτο ὁ Σολωμὸς ἔμοιασε τοῦ Δάντη, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἐφύλαξε πάντοτε εἰς τὴν ποίησί του ἄβλαφτη καὶ λαμπρὴ τὴν ὄψι τῆς φύσις κοντὰ εἰς ταῖς βαθύτεραις καὶ σοφώτεραις εἰκόνες τῆς ἠθικῆς φαινομενολογίας. Εἰς κανένα, ἴσως, ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ δὲν ἤθελ' εὕρουμε λαμπρότερα νὰ συῤῥέουν ἡ δύο τούταις πηγαῖς, ὅθεν ποτίζεται τὸ πλαστικὸ πνεῦμα, ἡ Φύσι, καὶ ὁ Ἄνθρωπος, παρὰ εἰς τὸν «Πόρφυρα», ἂν εἴχαμε ἀκέραιο τὸ ποίημα. Ἡ μεγαλόκαρδη, εὐαίσθητη, στοχαστικὴ ψυχὴ τοῦ νέου, ἀγκαλιασμένη ἀπὸ τὰ κάλλη τῆς πλάσις, λύεται εὔκολα ἀπὸ τόσους γλυκοὺς

Σημ. Πολ. (1) Εἰς ἕνα του ἰδιόγραφο εὑρίσκεται ἡ ἑξῆς εἰκόνα· «Ἡ Τέχνη σιωπηλὴ λατρεύει τὴν Φύσι, καὶ τούτη, ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς μακρυνῆς ἀγάπης, ἐβάλθηκε γυμνὴ νὰ χορεύῃ ἐμπροστά της. Ἐκείναις ἡ Μορφαῖς ἀντιχτύπησαν εἰς τὸν νοῦ τῆς Τέχνης, καὶ αὐτὴ ταῖς ἐχάρισε τῶν ἀνθρώπων.»

δεσμούς, γιὰ ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸ ἄγριο τέρας, ὁποῦ ἄφευχτα θὰ τὸν ἐξολοθρέψῃ.

XIV

Ὅσο ἀνέβαινε εἰς τὸ φῶς τῆς Ἰδέας, τόσο σοβαρώτερα αἰσθάνετο τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης του· ὅθεν ὁ Σολωμὸς θὰ συναριθμῆται μὲ τοὺς ὀλίγους ποιητάδες, οἱ ὁποῖοι εἶδαν ὅτι ὑψηλότατην ἐντολὴν ἔχει ἡ ποιητική, καὶ ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐκπληρώσουν· τὸ ἠθέλησαν ἐξόχως ὁ Δάντης καὶ ὁ Σχίλλερ, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο εἰς τὸ σοβαρὸ περιεχόμενο κἄποτε ἐθυσίασαν τὸ καθαρὸ κάλλος τῆς πλαστικῆς μορφῆς. Ἀπὸ παρόμοιαν ὑψηλὴν ἰδέα τῆς Τέχνης ἀναχωροῦσε κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ποιητικώτατος τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὅταν ἐξώριζε ἀπὸ τὴν Πολιτεία του τοὺς ποιητάδες, ἐνόσῳ ἡ Τέχνη τους ἔτεινε νὰ ὑποδουλώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ πάθη, ἀντὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ (1). Καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, ὁ Σολωμὸς ἔβλεπε καθαρὰ καὶ ἀσάλευτα ἐπίστευε ὅτι ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ποιήματος πρέπει νὰ ἦναι ἡ νίκη τοῦ λόγου ἀπάνου εἰς τὴ δύναμι τῶν αἰσθήσεων· θρίαμβος ἀληθινός, διότι οὔτε θὰ στηρίζεται εἰς τὴν στοϊκὴν ἀπάθεια, οὔτε θὰ ἀναπαύεται (μ' ὅλον ὅτι ὄχι ριζικῶς ἀντίθετο) εἰς τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν θείαν θέλησι, ἀλλὰ θὰ πηγάζῃ εἰς τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ συναίσθησι τῆς ἠθικῆς του ἐλευθερίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἔβγῃ νικητὴς μέσ' ἀπὸ τοὺς πλέον γλυκοὺς πειρασμοὺς τῆς καρδίας, ἀπὸ τὸν πλέον τρομερὸν ἀγῶνα μὲ τὴν τυφλὴν ὀργὴ ἀνελευθέρων ἐχθρῶν τοῦ φωτός. «Ἡ ψυχὴ» λέγει ὁ Σχίλλερ «τόσο περισσότερο ἐκτείνεται μέσα της, ὅσο περισσότερους περιορισμοὺς εὑρίσκει ἔξω της. Διωγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ ὀχυρώματα, ὅσα δύνανται νὰ δώσουν μίαν φυσικὴν προστασία τοῦ αἰσθητικοῦ ἀνθρώπου, προσφεύγουμε εἰς τὸν ἀκαταμάχητον πύργο τῆς ἠθικῆς μας ἐλευθερίας, καὶ ἀποχτοῦμε μίαν ἀπόλυτη καὶ ἄπειρη ἀσφάλεια, ἐνῷ ἀφίνουμε ἕνα ἁπλῶς σχετικὸ καὶ προσωρινὸ ὑπεράσπισμα μέσα εἰς τὸ πεδίον τῶν φαινομένων. Ἀλλὰ μάλιστα γιὰ τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ μᾶς πλακώσῃ τούτη ἡ φυσικὴ βία, ὅπως ἀναγκασθοῦμε νὰ ζητήσουμε βοήθεια εἰς τὴν ἠθική μας φύσι, δὲν ἠμπροῦμε νὰ φθάσουμε εἰς τούτη τὴν ὑψηλὴ συναίσθησι τῆς ἐλευθερίας μὲ ἄλλο παρὰ μὲ τὸ πάθος. Ἡ κοινὴ ψυχὴ μένει ἁπλῶς εἰς τοῦτο τὸ πάθος· καὶ μέσα εἰς τὸ ὕψος τοῦ πάθους ποτὲ δὲν αἰσθάνεται ἄλλο τι παρὰ τὸν τρόμο· μία αὐτόνομη ψυχὴ ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος σπρώχνεται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συναίσθησι τῆς ἄκρας ἐνεργείας, καὶ ἀπὸ κάθε φοβερὸ ἀντικείμενο ἠξεύρει νὰ γεννήσῃ ἕνα ὑψηλό.» (2) Τέτοια ἦταν ἡ θέσι, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσταινε ὁ Σολωμὸς τοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους»,

---

Σημ. Πολ. (1) Καὶ περὶ ἀφροδισίων δὴ καὶ θυμοῦ, καὶ περὶ πάντων τῶν ἐπιθυμητικῶν τε καὶ λυπηρῶν καὶ ἡδέων ἐν τῇ ψυχῇ, ἃ δὴ φαμὲν πάσῃ πράξει ἡμῖν ἕπεσθαι, ὅτι τοιαῦτα ἡμᾶς ἡ ποιητικὴ μίμησις ἐργάζεται, τρέφει γὰρ ταῦτα ἄρδουσα, δέον αὐχμεῖν· καὶ ἄρχοντα ἡμῖν καθίστησι, δέον ἄρχεσθαι αὐτά, ἵνα βελτίους τε καὶ εὐδαιμονέστεροι ἀντὶ χειρόνων καὶ ἀθλιωτέρων γιγνώμεθα. Πλάτ. Πολιτ. Ι'.

Σημ. Πολ. (2) Schiller. Ueber das Pathetische.

ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ φανῇ ἀκέραιος ὁ ἄνθρωπος· τὸ ὕψος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνταυτῷ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἰς ὅλη τους τὴ σφοδρότητα. Αὐτὸ τὸ σέβας πρὸς ὅλα τὰ ἰδιώματα τοῦ θείου πλάσματος ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ νὰ μὴ θυσιάζῃ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ νὰ θέσῃ ὅλα εἰς μίαν ἁρμονικὴν ἰσοζυγία· νὰ παραστήσῃ πλαστικῶς τὰ παντοειδῆ ἀνθρώπινα ὁρμήματα, αἰσθήματα, φρονήματα, καὶ πάθη· τὸν ἔρωτα, τὴν μητρικὴν ἀγάπη, τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς δόξας, τὴν φιλοζωΐα, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσις, τὴν ὥρα ὁποῦ θανάτου σκιὰ τὰ σκεπάζει τῶν ἀγωνιζομένων· καὶ σύγχρονα νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος ὀμπροστὰ εἰς ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐνάντια. Αὐτὴ ἡ αὐτονομία ἔπρεπε νὰ φανῇ ὅμοια, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ μορφή, εἰς τὸν ἀνδρικὸν καὶ εἰς τὸν γυναίκειον χαραχτῆρα· καὶ ὡς κορυφὴ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου ἐφαίνετο εἰς τὸ ποίημα μία τῶν γυναικῶν (1), τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἔδινε ἕνα πνεῦμα φιλέρευνο, διψασμένο νὰ ἐννοήσῃ τι ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ παντός. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ μυστικὴ διάθεσι τῆς γυναικὸς πιάνεται ὁ Πειρασμὸς ὅπως τὴν κάμῃ νὰ ξεκλίνῃ ἀπὸ τὴν θέσι, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὴ ὑψώθηκε καὶ βαστιέται μὲ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάδες. Ἐνῷ, εἰς ταῖς ὑστεριναῖς ὥραις, ἡ γυναῖκες κάθονται περίλυπαις, ξάφνου ἡ Μάρθα σκάει τὰ γέλια. Τότε μία ἄλλη τῆς λέει· «Τί κάνεις, ὦ καρδιογνώστρα; ἐσύ, ὁποῦ δὲν σὲ εἴδαμε νὰ καλοκαρδίζεσαι οὔτε εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξας, τώρα γελᾷς, ἐνῷ ἐχάσαμε τὰ πάντα;» Καὶ ἡ Μάρθα· «Εἰς ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ πνεῦμα μου ὁ Πειρασμός, καὶ μοῦ ἔταξε νὰ μοῦ ξεσκεπάσῃ τὰ ἄπειρα μυστήρια τῆς πλάσις, ἂν ἐγὼ ἔστεργα ν' ἀφήσῳ τοῦτο τὸ χῶμα. Τοῦτο ἔκανε ὁ Πειρασμός, κ' ἐγὼ ἐκδίκησι τοῦ 'πῆρα.»

Ὡς ἀντίθετον εἰς τὴν οὐρανικὴ γαλήνη, ὅπου ὕψωσε τοὺς Πολιορκημένους, ὥστε ὅλα τους τὰ ἔργα, τὰ λόγια, οἱ στοχασμοί, παρομοιάζονται μὲ τὸ ὡραιότερο καὶ τερπνότερο γέννημα τῆς φύσις («Ἐλεύθ. Πολιορκ.» Σχεδ. Γ'. Ἀπόσπ. II. Στ. 1-3), φαίνεναι ἡ χαρὰ τοῦ δυνατοῦ βαρβάρου, ὁποῦ μὲ ἄπονη σκληρότητα περιπαίζει τὴν ἀδυναμία τῶν Πολιορκημένων (Αὐτοῦ. Σχ. Β'. Ἀπόσπ. III.), καὶ μὲ τὸ πολεμικὸν ὄργανον ἀναγαλλιάζει ἡ ψυχή του εἰς τὸν τερπνότατον ἀέρα, ἐπειδὴ εἶναι βέβαιος ὅτι γλήγορα θὰ κάμῃ δική του τὴν χαριτωμένη ἐκείνη γῆ· ἔπειτα (Αὐτοῦ Σχεδ. Γ'. Ἀπόσπ. V.) καταφρονεῖ τόσον τὴν ἀντίστασί τους, ὥστε δὲν εὑρίσκει εἰς τὴν ἄγρια φανταsία του ἄλλα παραδείγματα νὰ τὴν εἰκονίσῃ, παρὰ τὰ πλέον οὐτιδανὰ ἐνεργήματα τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου· ἀλλὰ τέλος ταπεινωμένος ἀδημονεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνδρεία τους, καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Ἐλεύθεροι θριαμβεύουν μέσα εἰς τὴν ψυχὴ τῶν ἐχθρῶν τους.

Σημ. Πολ. (1) Ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ποιήματος δὲν ὑπάρχει, ὄχι στίχος, ἀλλ' οὔτε ἡ παραμικρὴ νύξις, εἰς τὰ εὑρισκόμενα χειρόγραφα. Καὶ ὅμως ὁ ποιητὴς τὸ ἐθεωροῦσε ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα, ὡς ἔλεγε, ὅπου εἶχε 'πιτύχει τὴν ἔννοια τῆς τέχνης του. Ἐκ μνήμης ἀνάφερα τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ χωρίου· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τὴν φράσι, δὲν ἐτόλμησα νὰ τὸ βάλω μέσα εἰς τὰ Ἀποσπάσματα τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων.

XV

Μὲ τὸ ἀρχέτυπο νόημα τοῦ ποιήματος ἐπλάσθηκε καὶ ἀνάλογη μορφή, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σολωμὸς ἐδείχνετο διαφορετικός, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅπως εἶχε φανῆ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του.'Ομπρὸς εἰς τόσο ὕψος θεωρούμενα, αὐτὰ ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἁπλᾶ δοκίμια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγυμνάσθηκαν ἡ πολλαῖς ποιητικαῖς δύναμές του, ὅπως καθεμία φθάση εἰς τὸ ἄκρο τῆς τελειότητος. Ὁ λυρικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν δύο «Ὕμνων», ἡ πολύμορφη καὶ σφοδρὴ ἔκφρασι τοῦ πάθους εἰς τὸν «Λάμπρο», ἡ πρὸς τὸ μυστηριῶδες κλίσι εἰς τὴ «Μοναχή», ἡ ρωμαντικὴ καὶ ἀνατολικὴ ζωηρότης, μὲ τὴν ὁποίαν θεοποιεῖται εἰς τὸν «Κρητικὸ» τὸ αἴσθημα τῆς ἀγάπης, ἡ φανταστικώτατη πικρὴ εἰρωνεία εἰς ταῖς «Σάτυραις» καὶ εἰς τὰ «Ἐπιγράμματα», ἦταν ὄργανα ποιητικά, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ξαναφανοῦν σεμνοπρεπέστατα εἰς τὸ Ποίημα, καὶ ὡσὰν πνευματοποιημένα νὰ συμπνέουν ὅλα εἰς τὴ μόρφωσί του. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἴσως ἀρκετὰ εἰς τὰ εὑρισκόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Ποιήματος, καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς· καθὼς εἶναι βέβαιον ὅτι χάρις εἰς τὴ φύσι τῆς γλώσσας ὁ ποιητὴς ἐδυνήθηκε νὰ ἐντύσῃ μὲ ὁμηρικό, δηλαδὴ ἁπλούστατο καὶ φυσικὸ ὕφος, ἐλεύθερο ἀπὸ τοὺς περιεργασμένους τύπους, τὴν πνευματικώτατην οὐσία. Εἰς αὐτὸ εὕρηκεν ἁρμόδιον καὶ τὸν στίχο ἡ ρυθμική του δύναμι, ἡ ὁποία καὶ αὐτή, ἀντηχητικὴ εἰς τοὺς δύο «Ὕμνους», ἐνεργητικὴ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν «Λάμπρο», μελῳδικὴ καὶ σχεδὸν μουσικοειδὴς εἰς τὸν «Κρητικό», ἔφθασε τὸ ἄκρο τῆς ἁρμονίας εἰς αὐτὰ τὰ ὕστερα ποιήματά του.

Εἶχε δείξει τὴν ἐπιδεξιότητά του εἰς τὰ διάφορα ὁμοιοκατάληχτα μέτρα, καὶ εἰς τὸ ἀνομοιοκατάληχτο ἐνδεκασύλλαβο (1)·—μέτρα τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν τὰ εἶχε εὕρει εἰς τὴν ἰταλικὴ στιχουργία, ἤθελε βέβαια τὰ ἐφεύρῃ· τόσο τὰ θέλει ἡ φύσι τῆς γλώσσας μας, καὶ τόσο φαίνεται πρωτότυπος εἰς αὐτὰ ὁ ἑλληνικὸς ρυθμός, μάλιστα εἰς τὸν «Λάμπρο», ὅπου τὸ ὀχτάστιχο ἀποχτᾷ ἕνα βάρος, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει εἰς τοὺς ἰταλοὺς ποιητάδες, ἐπειδὴ ὁ χαραχτῆρας αὐτῆς τῆς στροφῆς γενικῶς εἶναι μία ἐλαφρὴ τερπνότης, καθὼς ἡ χαρμόσυνη ἁρμονία εἰς τὰ τρία ὀχτάστιχα τοῦ «Λάμπρου», Ἀπόσπ. XXI. Εἰς τὸν «Κρητικὸ» καὶ εἰς τὸ Β'. Σχεδ. τῶν «Ἐλευθ. Πολιορκ.» ἐμεταχειρίσθηκε τὸν ὁμοιοκατάληχτον δεκαπεντασύλλαβον στίχον εἰς τρόπον, ὥστε αὐτὰ τὰ ἀτελῆ δοκίμια θέλει μείνουν εἰς τὴ γλῶσσα ὡς ἀξιόλογο παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ μέτρου. Καὶ ἐνῷ, (τὸ ἔτος 1844), ἦταν ἤδη ἀρκετὰ προχωρημένος εἰς τοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους», ἀποφάσισε νὰ μεταβάλῃ τὸ ποίημα εἰς ἀνομοιοκατάληχτους στίχους, μέτρο, τὸ ὁποῖον εἶχε ἕως τότε διστάσει νὰ παραδεχθῇ, φοβούμενος μὴ καταντήσῃ μονότονο εἰς διεξοδικὸ ποίημα. Καὶ τφόντι ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἀντὶ νὰ ἦναι μία δυσκολία γιὰ τὸν ποιητή, μὲ τὴν πολυμορφία της μάλιστα τὸν ἐλευθερόνει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ αὐξήσῃ μέσα εἰς τὸ στίχο τὴν ἁρμονία, ὥστε αὐτὴ νὰ βαστιέται μοναχή της, δίχως τὸ βοήθημα αὐτοῦ τοῦ ἤχου, τὸν ὁποῖον ὁ Μίλτον ὠνόμασε «κουδούνισμα», ὡς ἀνάξιον τῆς

Σημ. Πολ. (1) **Εἰς τὴ Μετάφρασι τῆς Σ. Ραψῳδίας τῆς Ἰλιάδος.**

ὑψηλῆς στιχουργίας. Μὲ τὸ ἀνομοιοκατάληχτο μέτρο ἐπιχείρησε ὁ Σολωμὸς καὶ μίαν ἀναμόρφωσι τῆς προσῳδίας του. Εἰς ὅλα τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του, καὶ εἰς τὰ δύο πρῶτα Σχεδιάσματα τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων», ἐμεταχειρίσθηκε συχνὰ τὴν συναίρεσι τῶν διφθόγγων τῆς ὁμιλουμένης (ια, εει, αει, κτλ.), καὶ τὴ συνεκφώνησι τῶν συναπαντουμένων φωνηέντων· χρῆσι κανονικώτατη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ στιχουργὸς δύναται νὰ ἐκτείνῃ τὸν περιωρισμένον ἦχο, μάλιστα εἰς τὰ ὀλιγοσύλλαβα μέτρα· ὄχι ἰταλισμός, ὡς ἄλλοι εἶπαν· διότι ἡ συναίρεσι τῶν διφθόγγων μας δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται βιασμένη, εἰμὴ ἐὰν τῆς ἐφαρμόσουμε, ἀντὶ τῆς σημερινῆς προφορᾶς, τὴν ἀρχαία, δηλαδὴ τὴν πατροπαράδοτη εἰς τὰ σχολεῖα· καὶ ἡ συνεκφώνησι ἢ συνίζησι εἶναι σύμφωνη καὶ αὐτὴ μὲ τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς, καὶ τῆς ἀκουστικῆς, γνωστὴ εἰς τοὺς παλαιούς, εἰς τὴ δημοτικὴ ποίησι τῶν Βυζαντινῶν (1), καὶ εἰς τοὺς αὐτοδίδαχτους στιχουργοὺς τῶν ἐθνικῶν ᾀσμάτων. Παρατηροῦμεν ὁμοίως ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀπόφυγε τὴ διαίρεσι καὶ τὴ χασμῳδία, δύο ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα παραλύουν τὸν ῥυθμὸ τοῦ στίχου, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνος, μεταξὺ τῶν νέων ἑλλήνων ποιητάδων, ἐφυλάχθηκε ὁ Βηλαρᾶς, ἐξόχως εἰς τὸ καλήτερό του στιχούργημα, τὴ μετάφρασι τῆς Βατραχομυιομαχίας. Μ' ὅλον ὅτι, ὡς ἐσημείωσα, ἡ προσῳδία τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του εἶναι κανονικώτατη, ὅμως αὐτὸς αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκη νὰ τεντώσῃ ἐντελέστατα τὴν ρυθμικὴ χορδή, ὥστε καθαρώτατος νὰ ἔβγῃ ὁ ἦχος, καὶ σύμφωνος μὲ τὸ ἀποσταλαγμένο ὕφος τοῦ λόγου, ὑποτάχθηκε αὐτοθέλητα εἰς αὐστηρώτατον κανόνα, νὰ ἀποφύγῃ, δηλαδή, ὅσο τὸ δυνατόν, τὴ συναίρεσι, καὶ μάλιστα τὴ συνεκφώνησι, δίχως νὰ προσφύγῃ εἰς διαίρεσι καὶ εἰς χασμῳδία. Καὶ βέβαια εἰς τέτοιαν ἐντέλεια τῆς στιχουργικῆς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰμὴ ὅποιος λάβῃ ἀπὸ τὴν φύσι τὸ δῶρον αὐτὸ τῆς ἁρμονίας, (οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ) καὶ γυμνάσῃ τὴν δύναμί του, ἐμψυχωμένος ἀπὸ τὸν ἄκρον ζῆλον τῆς τέχνης. Εἰς τὰ ὀλίγα εὑρισκόμενα ἀνομοιοκατάληχτα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων, ὅπου ὁ Σολωμὸς ἐφάρμωσε τὸ νέο προσῳδικὸ σύστημά του, φαίνεται πῶς ἀπὸ τὴν τεχνικὴ πλοκὴ τῶν συμφώνων καὶ τῶν φωνηέντων, πῶς ἀπὸ ταῖς διαφορετικαῖς φωναῖς καὶ τόνους μέσα εἰς κάθε στίχο, καὶ ἀπὸ τοὺς διαφορετικοὺς ρυθμοὺς τοῦ κάθε στίχου, μορφώνεται ἡ ἁρμονία τῆς κάθε σειρᾶς, σύμφωνα μὲ τὴν φύσι τοῦ ποιητικοῦ νοήματος, εἰς ὅλους τοὺς βαθμούς, ἀπὸ τὴ σοβαρώτερη ἕως τὴν τρυφερώτερη διάθεσι τῆς ψυχῆς. Ἐνῷ εἰς αὐτὰ ὅλα φαίνεται λαμπρὰ ὁ πλαστικὸς νοῦς καὶ ἡ πλούσια φαντασία τοῦ Σολωμοῦ, φαίνεται ἄλλο τόσο ἡ ἐλαστικότης τῆς ἁπλῆς, ἡ ὁποία εἶναι δεχτικὴ τέτοιας ἁρμονίας, ἂν ὀρθὰ ἐννοηθοῦν καὶ πιστὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι της εἰς τοὺς γραμματικοὺς καὶ προφορικοὺς τύπους. Ἀλλὰ ἐὰν εἰς τὸ ἔργο του τὸν ἐβοηθοῦσε τὸ πνεῦμα τῆς ὁμι-

---

Σημ. Πολ. (1) Οἱ δημοτικοὶ στίχοι οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαϊκῶς ποδιζόμενοι, ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὀνομαζόμενοι, — μέτρον μὲν γὰρ αὐτοῖς πεντεκαίδεκα συλλαβαί· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ εἰς ἑπτακαίδεκα ἢ καὶ πλείονας αὐτοὺς ποτε παρεκτείνουσι συλλαβάς, αἵτινες, αἱ πλείους δηλαδὴ τῶν πεντεκαίδεκα, εἰ μὲν μετὰ συμφώνων λαλοῦνται, γελῶνται ὡς ἄρρυθμοι και σκώπτονται ὡς πολύποδες· εἰ δὲ μόνοις ἐκφωνοῦνται καθαροῖς φωνήεσι, λανθάνον τὸ πολύπουν ἔχουσι τῇ ταχείᾳ συνεκφωνήσει τῶν φωνηέντων, καὶ σώζεται ὁ τροχαϊκὸς ρυθμός. Εὐστάθ. Ἰλ. Α σελ. 11.

λουμένης, τὸν ἐδυσκόλευε ὅμως ἡ λεκτικὴ ὕλη, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε ὅλην πρόχειρην, οὔτε ἦταν δυνατὸν νὰ τὴν ἔχῃ· ὅ,τι ἀπάνθισε ἀπὸ ἐθνικὰ τραγούδια καὶ παροιμίαις δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀρκέσῃ εἰς τὰ πολυειδῆ λεπτὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα καθημερινῶς τοῦ ἐπαρουσίαζε ἡ ἄκρα καλαισθησία του. Τὸ πλοῦτος μίας γλώσσας τότε μόνον φαίνεται, ὅταν τὸ ξεσκεπάσῃ τὸ φωτισμένο μάτι τῶν συγγραφέων καὶ τὸ θέσῃ εἰς τὸ ἀληθινό του φῶς· ὅθεν μακαριστὸς θὲ νὰ ἦναι, ἂν γεννηθῇ εἰς τὸ ἔθνος, ἕνας ἄλλος Σολωμός, ὅταν οἱ λόγιοι, σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα, ἀρχίσουν νὰ ξεθάψουν τοὺς ἀμελημένους θησαυρούς της.

XVI

Εἰς τὴν ὕστερη δεκαετία τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐποχὴ (1847-1851), εἰς τὴν ὁποία προσωρινὰ ἐπέστρεψε εἰς τὴν ἰταλικὴ σύνθεσι· εἰς τοῦτο ἴσως ἐξωτερικῶς ἐσυνέργησαν διάφορα περιστατικά, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν εὐαίσθητη ψυχή του ἐξύπνησαν ζωηρότερα τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἰταλία. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἰταλικά του ποιήματα τὰ κυριώτερα εἶναι, τὸ Δεκατετράστιχο εἰς Ὀρφέα, τὸ ὁποῖον ἀπεύθυνε πρὸς τὸν ἰταλὸν αὐτοσχεδιαστὴ Μποριόνη (1847), καὶ τέσσερα μικρὰ ποιήματα εἰς ἑνδεκασύλλαβο ἀνομοιοκατάληκτο μέτρο, «Ἡ Φαρμακωμένη», «Ὁ Ἕλληνας πολεμιστής» (1), «Ἡ Σαπφώ», καὶ «Τὸ Ἑλληνικὸ Καράβι». Εἰς τοῦτο τὸ ὕστερο ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐξεφώνησε ὡς θέμα πρὸς τὸν ἄλλον αὐτοσχεδιαστή, τὸν περίφημον Ι. Ρεγάλδη, ἀναγνωρίζεται ὁ μεγαλότεχνος ποιητὴς τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων»· καὶ ἐπειδὴ σώζεται τελειοποιημένο, πρέπει νὰ θεωρῆται δεῖγμα πολύτιμο τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμὸς ἐσχάτως ἐργάζετο τὸ ποιητικὸν ὕφασμα· πιτυχημένο συγχώνευμα τοῦ ἐπικοῦ εἴδους καὶ τοῦ λυρικοῦ, μέσα εἰς μίαν ἁπλότητα, ἡ ὁποία μένει μοναδικὴ εἰς τὴ φιλολογία τοῦ αἰῶνος. Περὶ αὐτοῦ ἔλεγεν ὁ ἴδιος· «Τούτη εἶναι ποίησι ἑλληνική»· ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα τρία σύγχρονα ἰταλικὰ ποιήματά του ἀναγνώριζε περισσότερο τὸν χαρακτῆρα τῆς ἰταλικῆς τέχνης· καὶ τωόντι ἡ μαλακὴ καὶ ἀποστρογγυλωμένη μορφή τους ἐξηγοῦν, μοῦ φαίνεται, τὴν διάκρισι, ὁποῦ ἔκανε ὁ ποιητής. Περὶ τούτου δύναται τινὰς νὰ κρίνῃ ἀπὸ τὴ «Σαπφώ»· καθὼς θέλει θαυμάσῃ εἰς αὐτὸ τὸ ποίημα, καὶ εἰς τὸ Δεκατετράστιχο εἰς τὸν Ὀρφέα, πῶς τὸ ὑψηλὸ καὶ μυστηριῶδες νόημα δὲν ἔσυρε τὸν ποιητὴ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Τέχνης του, ἀλλὰ μέσα εἰς αὐτὰ ἐφεύρηκε ἀρχέτυπαις καθαραῖς μορφαῖς ἡ πλαστική του φαντασία, νὰ παραστήσῃ ἕνα ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς ψυχῆς, τὴν ἀκοίμητην ἔρευνα τῆς ἀλήθειας. Ὅθεν δικαίως ἔλεγε τοῦ Σολωμοῦ ὁ Θωμαζέος, παραβάλλοντάς τον μὲ τοὺς Γερμανούς· «Τοῦτοι δίνουν καὶ εἰς τὰ κοινὰ νοήματα τὴν ὄψι τῆς βαθύτητος· ἐσὺ εὕρηκες τὸν τρόπο νὰ καταστήσῃς κοινὴ τὴν βαθύτερην ἔννοια». Καὶ τὴν ἀξιομνημόνευτην αὐτὴν κρίσιν ἐδυνήθηκε νὰ μορφώσῃ ὁ ἔξοχος ἄνδρας καὶ ἀπὸ τὰ ποιήματα καὶ ἀπὸ τὸν προφορικὸν λόγον τοῦ

Σημ. Πολ. (1) Ἰδ. Σημ. τῶν Ἰταλικῶν, Σελ. 435, Ἐκδ. Τερζάκη.

Σολωμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον συχνὰ ἐσυναναστρέφετο, ὅλον τὸν καιρὸν τῆς διαμονῆς του εἰς τὴν Κέρκυρα. Καὶ ὄχι μόνον τὰ ἰταλικά του συνθέματα ἐθεωροῦσε γνήσια ἄνθη τοῦ Ἰταλικοῦ Παρνασοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς στίχους ἤξερε νὰ ἐκτιμήσῃ, καθὼς τοὺς ἄκουε ἀπὸ τὸ τεχνικώτατο στόμα τοῦ ποιητῇ (1), ὁ ὁποῖος μὲ τὴν καθαρώτατη προφορὰ ἕνονε μίαν ἁρμονικώτατη ἐκφώνησι. Εἰς ἐκεῖνα τὰ πλάσματα τῆς γυμνασμένης Τέχνης ἔβλεπε ὁ πολυμαθὴς γλωσσολόγος ξετυλιγμένην τὴν δύναμι τῆς ὁμιλουμένης, τὴν ὁποίαν εἶχε ἤδη ἀγαπήσει εἰς τὰ ἁπλᾶ γεννήματα τῆς φαντασίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅθεν ἀφοῦ ἄφησε τὴν Κέρκυρα ἔγραφε ἀνάμεσα εἰς ἄλλα περὶ Σολωμοῦ· «Ἡ γλῶσσα ὁποῦ τοῦ χρειάζεται εἶναι ἡ ζωντανή, καὶ ἡ γραικικὴ γλῶσσα, ὅπως ζήσῃ εἰς τὰ γράμματα, ἔχει χρεία ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος τὴν κατέχει καὶ τὴν κυριεύει καὶ τὴν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς ζωντανῆς ζωῆς του».

Ἡ ἰταλικὴ σύνθεσι, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἐργάζετο μὲ ἀπίστευτην εὐκολία, δὲν τὸν ἀπόκοβε ὅμως ἀπὸ τὴν ἑλληνική. Εἰς τὴν ἴδιαν ἐποχὴ (1849), σιμὰ εἰς τὸ κυριώτερον ἔργο του, «Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι», ἔγραφε καὶ τὸ Carmen Seculare, ἀπὸ τὸ ὁποῖο, ὡς φαίνεται, εἶναι τὰ σωζόμενα τρία Ἀποσπάσματα. Μέρος τοῦ τρίτου ἀποσπάσματος εὑρίσκεται καὶ εἰς ἰταλικοὺς ἑνδεκασύλλαβους στίχους (α), καὶ ὅποιος συγκρίνῃ αὐτὰ τὰ δύο στιχουργήματα τῆς ἰδίας ὕλης θέλει εὕρῃ ὅτι ὁ χαραχτῆρας τῶν δύο γλωσσῶν ἦταν καθαρώτατα τυπωμένος εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ, ὥστε ὅταν ἔγγραφε ἑλληνικὰ ἐλευθερόνετο παντάπασι ἀπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴ τῆς ἰταλικῆς, μ' ὅλον ὅτι εἰς αὐτὴν συνήθως ὡμιλοῦσε, καί, ταῖς περισσότεραις φοραῖς, ἐπρωτοσχεδίαζε τὰ ποιήματά του. Σύγχρονα ἐτέλειωσε καὶ τὸν «Πόρφυρα», καὶ ἔμελλε νὰ τὸ δημοσιέψῃ. Πρὸς ἕναν φίλον του, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐπαρατήρησε ὅτι τὸ ἔθνος ἤθελε δεχθῇ καλῄτερα ἕνα ποίημα ἐθνικό, ἀπάντησε εὐθύς· «Τὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ θεωρῇ ἐθνικὸν ὅ,τι εἶναι Ἀληθές». Ὅμως εἰς τὴν ἄλλην παρατήρησι, ὅτι ἤθελ' ἦναι καλὸ νὰ εὐχαριστηθῇ καὶ ἡ φιλοτιμία τοῦ ἔθνους, ἔστερξε, καὶ εἶπε ὅτι ἤθελε τυπώσῃ συγχρόνως καὶ ἕνα μέρος τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων».

XVII

Εἰς τὴν τρίτην αὐτὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητικοῦ ξετυλιγμοῦ του, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπῆκε ὁ Σολωμὸς μὲ τὸ γ'. Σχεδίασμα τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» (1844), καὶ ἡ ὁποία δὲν ἦταν εἰμὴ τὸ πλήρωμα τῆς ἄλλης, ὁποῦ ἄνοιξε μὲ τὴν ποίησι τοῦ «Κρητικοῦ» (1833), ἀσάλευτο ἐσώζετο εἰς τὴν ψυχή του τὸ θάρρος, ἄσβεστος ὁ ἐνθουσιασμός, βαθεῖα παρὰ ποτὲ ἡ πρὸς τὴν Τέχνην εὐλάβεια, εἰς τὴν ὁποίαν ἐθυσίασε τὴν πρόσκαιρη φήμη, προσηλωμένος εἰς τὸν ὑψηλὸν

Σημ. Πολ. (1) Μόλις ἄκουσε ἀπὸ τὸν Σολωμὸ τὸ Ἐπίγραμμα **Μικρὸς Προφήτης**, τὸ ἐμετάφρασε εὐθὺς εἰς ὡραίους λατινικοὺς στίχους.

Σημ. Ἐκδ. (α) Βλέπε στὰ Ἰταλικὰ ποιήματα τοῦ Δ. Σολωμοῦ τὸ «Albero Mistico».

τύπον, τὸν ὁποῖον εἶχε εὕρει ἡ ποιητική του δύναμι φθασμένη εἰς τὴν ἀκμή της. Ἀλλὰ ἤδη ἄρχιζε νὰ τοῦ ἑτοιμάσῃ τὸ πρόκαιρο τέλος μία ἀσθένεια, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς δὲν τὸν ἐπείραζε εἰμὴ σωματιτῶς, ἀλλά, εἰς τοὺς ὑστερινοὺς δύο χρόνους τῆς ζωῆς του, ἐθάμπονε κἄποτε τὴν λαμπρότητα τοῦ νοός του. Συχνὰ αἰσθάνετο ἕνα γενικὸ δείλιασμα, καὶ γιὰ νὰ τὸ παύσῃ, ὥστε νὰ χαρῇ πάλιν, κἂν προσωρινά, τὴ συνειθισμένη του ἀκατάπαυτη ζωηρότητα τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, ἐπρόστρεχε εἰς τὰ δυνατὰ πιοτά, καὶ αὐτὴ ἡ κατάχρησι βέβαια αὔξησε τὴν δύναμι τοῦ πάθους· πολλαῖς φοραῖς, εἰς τὴ μέση τῆς θαυμαστῆς ὁμιλίας του, ἐφαίνετο ὅτι τὸν ἐπλάκονε ἕνας φοβερὸς στοχασμός, καὶ ἐνῷ εἶχε ἀκόμη ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ὑγείας, συχνὰ ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους του· «γλήγορα θὰ σᾶς ἀφήσω». Ὅθεν δὲν ἐδυνήθηκε νὰ ἀποτελειώσῃ ὅλα τὰ ποιήματά του, καὶ δὲν ἔφθασε (ἀπ' ὅσο γνωρίζω) παρὰ νὰ σχεδιάσῃ, καὶ ἐν μέρει νὰ στιχουργήσῃ, ἕνα, τὸ ὁποῖο τοῦ ἔμπνευσε ἡ Ἐπανάστασι τῆς Ἠπείρου, καὶ ὁ Ἀνατολικὸς Πόλεμος, καθόσον ἡ δυτικὴ Χριστιανοσύνη ὑποστήριζε τὸν βάρβαρον τύραννο τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ ἀσθένειά του, περὶ τῆς ὁποίας οἱ ἰατροὶ ἐδιαφώνησαν, (ἄλλοι τὴν ἔκριναν τῆς καρδίας, ἄλλοι τοῦ ἐγκεφάλου) δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἐξέρχεται καθημερινῶς, ἕως ὁποῦ, περὶ τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου 1856, καὶ ὅταν ἤδη εἶχε ὑποταχθῇ εἰς μετριώτερην δίαιτα, ἐπροσβλήθηκε ἀπὸ ἐγκεφαλικὴν συμφόρησι, καὶ ἀπὸ τότε, μ' ὅλον ὅτι ἀνέλαβε εὐθύς, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτεθῇ πλέον εἰς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα· καὶ γιὰ τὸ διάστημα περίπου δύο μηνῶν ἐπέρασε ἥσυχα, μελετῶντας καὶ συναναστρεφόμενος μὲ ὀλίγους μεταξὺ τῶν φίλων του. Ἀλλὰ τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον προόδευε, ὡς φαίνεται, μὲ κρυφὴν ἐνέργεια, ἤδη ἐφανερόνετο μὲ τὰ τρομερὰ χαραχτηριστικά του· ἡ νυχτερινὴ ἀγρύπνια, καὶ ἡ δύσπνοια, τὸν ἀνάγκασαν νὰ προστρέξῃ εἰς τοὺς ἰατρούς· ἡ δυνατή του κρᾶσις καὶ ἡ γενναία ἀντενέργεια τῆς θέλησίς του ἐπάλεψαν μὲ τὴν ἀσθένειαν εἰς τρόπον, ὥστε ὀλίγαις ἡμέραις πρὶν τῆς ὕστερης ὥρας του, οἱ ἰατροὶ εἶχαν λόγους νὰ ἐλπίσουν ὅτι ἠμποροῦσε νὰ ἀναλάβῃ, κἂν προσωρινά, τὴν ὑγεία του. Καὶ ἐνῷ εἰς αὐτὴν τὴν ἐλπίδα γλυκὰ ἐπαραδίδετο αὐτὸς ὁ ἴδιος, τὸν ἐκυρίεψε τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον, ταῖς ὑστεριναῖς ἡμέραις, φαίνεται ὅτι εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὸν ἐγκέφαλο· ὅθεν εἰς τὸ ὀχταήμερο τοῦτο διάστημα ἦταν συνήθως βυθισμένος εἰς μίαν γενικὴν ἀπονάρκωσι, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔβγαινε κἄποτε μὲ ὅλη τὴ σωματικὴ καὶ πνευματική του δύναμι, ἕως ὁποῦ ἐτελείωσε ἀνώδυνα, τὴν ἡμέρα 9/21 Νοεμβρίου 1857 (α).

Ὁ θάνατός του, ἂν καὶ μὴ ἀνέλπιστος, ἐκαταθορύβησε ὅλην τὴν πόλι τῆς Κέρκυρας· μὲ τὴν πολυκαιρινὴ διαμονή του, ὄχι ὀλιγώτερο παρὰ μὲ τὴν φήμη τοῦ μεγάλου νοὸς καὶ τῆς σοφίας, ὁ Σολωμὸς εἶχε γείνει πρὸ πολλοῦ σεβαστὸς καὶ κοσμαγάπητος. Ὥστε τίποτε δὲν ἠμποροῦσε ὡραιότερα νὰ ἀπαντήσῃ τὸ κοινὸν αἴσθημα τῶν Κερκυραίων, παρὰ ἡ ὁμόφωνη ἀπόφασι τῆς Ἑπτανησιακῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία εὐθὺς ἐδιάκοψε τὴν συνεδρίασι, κηρύττοντας

Σημ. Ἐκδ. (α) Ὁ Σολωμὸς δὲν ἀπέθανε τὸ Νοέμβρη, ὅπως γράφει ὁ Πολυλᾶς κατὰ παραδρομή, μὰ τὸ Φεβρουάριο.

δημόσιον τὸ πένθος· καὶ ἡ ἄλλη τῆς τοπικῆς ἀρχῆς, νὰ παύσουν τὰ δημόσια ξεφαντώματα τῆς ἀποκρέω, νὰ μείνῃ κλεισμένο τὸ θέατρο, ὅσο τὸ ἄψυχο σῶμα τοῦ θρηνουμένου ἀνδρὸς ἐκείτετο ἀκόμη μεταξὺ τῶν ζώντων. Καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία ἠμποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ μία μυστικὴ ἀκατάπαυτη πηγὴ τῆς ἀγαθοσύνης, καθαρὴ ἀντανάκλασι ἐστάθηκε ὁ ἐνταφιασμός του, εἰς τὸν ὁποῖον παρευρέθηκε ὅλος ὁ κλῆρος, πολυάριθμος λαὸς ἀπὸ τὴν πόλι καὶ ἀπὸ τὰ προάστεια, καὶ ἡ ἐγχώρια μουσική· δώδεκα νέοι αὐτοκάλεστοι, ἄλλοι ἐγκάρδιοι φίλοι του, ἄλλοι ἁπλῶς γνώριμοί του, ἐβαστοῦσαν, διαδεχόμενοι τὴν πολυστέναχτη τιμή, τὸ φέρετρο, κ' ἐκρατοῦσαν ταῖς πτέρυγες τοῦ μαύρου νεκρικοῦ καλύμματος ἕξι σεβάσμιοι γέροντες, ἕως τὸ κοιμητῆρι τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ γενικὴ σιγὴ ἐνῷ τὸ ξόδι ἐδιάβαινε τὰ πολυανθρωπότερα μέρη τῆς πόλις, καὶ ἡ σοβαρὴ λύπη εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα, ἔδειχναν ὅτι 'ς ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὅλος ὁ λαὸς συνέπνεεν εἰς ἕνα μόνον θεάρεστον αἴσθημα, καὶ ὅτι, ἐπιδεχτικὸς τοῦ πλέον ὑψηλοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐπροσκυνοῦσε τὸ μεγαλεῖον τοῦ νοὸς καὶ τῆς ἀρετῆς.

XVIII

Ἰδοὺ τὰ ὅσα δύναμαι νὰ μαρτυρήσω περὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοσι τοῦ ἰδίου, καὶ τῶν φίλων του, καὶ ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἔρευνα τῶν ἰδιογράφων του, ὅσα ηὗρε καὶ μοῦ ἐπαράδωσε ὁ ἀξιότιμος ἀδελφός του. Καὶ ὡς πρὸς τὰ προσωπικὰ συμβάντα τῆς ζωῆς του, στοχάζομαι ὅτι πολλὰ ὀλίγον ἤθελε ἐξάγεται ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, καὶ ἂν τὰ εἴχαμε ὅλα καὶ ἀκέραια· διότι τὸ ἔργον του εἰς τὴν Τέχνη, καθὼς καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προφορικὸν λόγον του, ἦταν μία αὐθόρμητη ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ σβύσῃ τὴν προσωπικότητά του μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια, ἐνεργῶντας τοῦ Ἡρακλείτου τὸ ἀξίωμα· «Τοῦ λόγου δὲ ἐόντος ξυνοῦ, ζώουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν· ἡ δ' ἔστιν οὐκ ἄλλο τι ἀλλ' ἐξήγησις τοῦ τρόπου τῆς τοῦ παντὸς διοικήσεως· διὸ καθ' ὅ, τι ἂν αὐτοῦ τῆς μνήμης κοινωνήσωμεν, ἀληθεύομεν· ἃ δὲ ἂν ἰδιάσωμεν, ψευδόμεθα.»—Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἱστορία τοῦ πνευματικοῦ ξετυλιγμοῦ του, τὰ εὑρισκόμενα συγγράμματα μόλις δείχνουν, ναὶ μὲν σημαντικά, ἀλλὰ ὀλίγα καὶ ἀραιὰ τὰ ἴχνη, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς ἐπροχωροῦσε εἰς ἀπάτητο μονοπάτι μέσα 'ς τὸν κόσμο τῆς φαντασίας. Ὅθεν ἡ ἀνάγκη νὰ περιέχῃ τοῦτο τὸ βιβλίον τὰ ὅσα εὑρέθηκαν καὶ εἰς τὴν παράδοσι καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα, καὶ τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς νεότητός του, καὶ τὰ ἀτελῆ σχεδιάσματα τῆς ὥριμης τέχνης του. Εἰς τοῦτα τὰ πολύτιμα συντρίμματα, οἱ μὲν νέοι θὰ ποτισθοῦν τὴν ἁγνὴν ἀγάπη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ εἰς τὸν ἐθνικὸν ποιητή μας θὰ ἔχουν ἕνα νέον παράδειγμα, πολὺ σπάνιον εἰς τὴν ἐποχή μας, ὅτι ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν τελειοποίησι τοῦ ἀρχικοῦ πλάσματος, ὁποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἔμπνευσι, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαραχτηριστικὰ τοῦ μεγάλου νοός, τὸ μόνον, ὁποῦ δύναται νὰ ἀθανατίσῃ τὰ συγγράμματα· οἱ δὲ γυμνασμένοι νόες θέλει ξανοίξουν τὴν ζωντανὴν οὐσία, ὁποῦ περιχύνεται καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μέλη τοῦ ποιητικοῦ

ἔργου· καὶ ἅμα καλὰ ἐννοήσουν τὴν ὑψηλὴν τάσι τοῦ ἀνδρός, καὶ θεωρήσουν τὴν σεβαστὴν αὐτὴν ἀτομικότητα, σχεδὸν ἀδιάκοπα καὶ εἰρηνικὰ ἀφιερωμένην εἰς τὴν λατρεία τῆς Τέχνης, ἀφ' ἑαυτοῦ τους θὰ φθάσουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πολὺ περισσότερα, καὶ πολὺ τελειότερα, παρὰ τὰ εὑρισκόμενα, συγγράμματα εἶχε ἀφήσει ὁ μακαρίτης εἰς τὴν ἀγαπημένην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅσοι εἶναι συνειθισμένοι νὰ κρίνουν φανταστικὰ ὀνείρατα ὅ,τι δὲν εἶναι τὸ ἄμεσον ἐξαγόμενο τῶν αἰσθήσεων, ὡς νὰ μὴν ὑπῆρχε νοῦς, ἰδού, σιμὰ εἰς τὰ ὅσα ἀναφέρονται χωριστὰ εἰς τὰ σημειώματα τούτου τοῦ βιβλίου, ἡ μαρτυρία τῶν φίλων καὶ γνωρίμων τοῦ ἀοιδίμου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄλλοι ἄκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα του πολλότατους στίχους τῆς Σ. Ῥαψῳδίας τῆς Ἰλιάδος· ἄλλοι πολλὰ ὀχτάστιχα τοῦ «Λάμπρου»· ἄλλοι ὁλόκληρον τὸν «Πόρφυρα»· ἄλλοι τὰ Ἐλεγεῖα εἰς τὸ θάνατο τῆς «Πέρσυ», τῆς «Ροδόσταμω» καὶ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ ποιητῆ· ἄλλοι δύο ὁλόκληρα ἰταλικὰ ποιήματα τελειοποιημένα· ἄλλοι μέρη τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων», τῶν ὁποίων δὲν σώζεται ἴχνος εἰς τὰ εὑρισκόμενα χειρόγραφα.

Μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Κριτική, ὅταν θὰ ἀποφασίσῃ περὶ Σολωμοῦ, θέλει λογαριάσῃ τὴν ἀληθινὴν κατάστασι τῶν πραγμάτων, δὲν ἐσυμμερίσθηκα τοὺς δισταγμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του,—ὁ ὁποῖος μεταβίας ἔστρεξε νὰ δημοσιευθοῦν τὰ ἀνέκδοτα, μάλιστα τὰ ἀτελῆ σχεδιάματα τῆς ὑστερινῆς ἐποχῆς,—καὶ ἀνέλαβα τὴν τακτοποίησι τῶν ἰδιογράφων, καὶ τὴν ἐπιστασία τῆς ἐκδόσεως τῶν «Εὑρισκομέτων συγγραμμάτων» τοῦ μακαρίτου, μὲ τὴν ἐμψύχωσι καὶ συνεργίαν τῶν ΚΚ. Καρόλου Μάνεσι, Γερασίμου Μαρκορᾶ καὶ Πέτρου Κουαρτάνου, οἱ ὁποῖοι εὐαρεστήθηκαν νὰ ἀναθέσουν εἰς ἐμὲ τὸ κυριώτερο μέρος τοῦ ἔργου. Ἄμποτε νὰ μὴν ἀργήσῃ ἡ ὥρα, νὰ φανερωθοῦν τὰ ἀκόμη σωζόμενα συγγράμματα τοῦ μακαρίτου, ὥστε τοῦτο τὸ βιβλίον νὰ μὴ σταθῇ ὡς ἱστορικὸ μνημεῖο τοῦ τρομεροῦ κινδύνου, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκονται, ἐπιβουλευόμενα ἢ ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια ἢ ἀπὸ τὸν φθόνο, τὰ καθαρὰ γεννήματα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας.

Κερκύρα, 2 (14) Ὀκτωβρίου 1859.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ

ΣΟΛΩΜΟΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Τὴ Μοῦσα τοῦ Σολωμοῦ, ἀπὸ τὰ παιδικά μου χρόνια κι ἂν τὴ γνώρισα, δὲν τὴν ἀγάπησα μὲ τὴ φλόγα τοῦ πρώτου καημοῦ· γιατὶ παιδὶ δὲν ἤμουν ὅταν ἐπρόσεξα 'ς αὐτή. Καὶ μ' ἔδεσε μὲ τὴν ἀσύντριφτην ἀλυσίδα ποῦ δένει τὸ πάθος κάποτε τὴ μαθημένη καρδιά, τὴν ὥριμην ἡλικία. Ὁ Σολωμὸς δὲν εἶναι ποιητὴς γιὰ νὰ συγκινήσῃ ἐκείνους ποῦ μὲ παιδικὴν ἐλαφρότητα στοχάζονται τὰ πνευματικά. Ἄλλων ὁμοτέχνων του τὰ ἔργα, κ' ἐδῶ κι ἀλλοῦ, εὔκολα τὰ πλησιάζει κανεὶς καὶ τὰ νοστιμεύεται, κ' εὐκολώτερα τὰ χορταίνει καὶ τὰ λησμονεῖ· ἐκείνου ὁ στίχος, - νόημα, λόγος, μέτρα, - δὲν ἔχει τὴν ἁπλότητα καὶ δὲν ξανοίγεται σὰν τῶν ἄλλων. Δυσκολεύει κ' ἡ γλῶσσα του, ξένη πρὸς τὴν παράδοση τῆς σχολικῆς παιδείας, ἀταίριαστη μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ γραφείου μας καὶ τοῦ βιβλίου μας, ὅσο κι ἂν εἶναι ταιριαστὴ μὲ τὰ βαθύτερα τῆς ψυχῆς μας· μὰ γι' αὐτὸ κι ὁ στίχος του ὅσρυς θὰ τραβήξῃ τοὺς τραβάει στοχαστικώτερα, καὶ μιὰ γιὰ πάντα. Μετρημένοι ἀκόμα κι ὅσοι αἰσθάνονται τὴ σπουδαιότητα τῆς τέχνης τοῦ Σολωμοῦ, καθὼς πρέπει, κ' ἐκεῖ ποῦ πρὸ πάντων ἀξίζει νὰ τὴν αἰσθανθοῦν. Μπορεῖ νὰ λέμε γιὰ τὸν ψάλτη τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων» ὅ,τι εἶπεν ὁ φιλόσοφος Νίτσε γιὰ τὸ Γκαῖτε: «Ἀκόμα δὲν ἔδειξεν ὅλη τὴν ἐπιρροή του, ἀκόμα δὲν ἦρθε ἡ ὥρα του». Δὲν ξέρω ἂν βρίσκεται 'ς ἄλλη λογοτεχνία ποιητής, μ' ἔργα ἔτσι λιγοστὰ κ' ἔτσι μισοκάμωτα, ὅμοια γερὸς καὶ πλούσιος καὶ σημαν-

τικός [1]). Τὸ ἔργο του φέρνει 'ς τὸ νοῦ κάποια ἐρείπια σὲ κάποιες κορφές· ἀνεβαίνουμ' ἐκεῖ πρὸς ἐκεῖνα, καὶ τόσο δὲ μᾶς ἐντυπώνονται τὰ ἐρείπια ὅσο οἱ ὁλάνοιχτοι ὁρίζοντες ποῦ ξανοίγονται 'ς τὰ μάτια ἀνάμεσό τους ἐκεῖ.

Ἀπὸ καιρὸ ὀνειρεύομαι νὰ πλέξω βιβλίον ὁλόκληρο γύρω 'ς τὴν ἰδέα τοῦ ποιητῆ· ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἔργου ποῦ μᾶς ἄφησε, καὶ, πλατύτερ' ἀκόμα, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ νοῦ ποῦ συμβολίζει 'ς τὴν πατρίδα μας ὁ Σολωμός, φιλοδοξοῦσα ν' ἀνταμώσω καὶ μὲ τάξη νὰ ξετιλύξω μέσα 'ς τὸ βιβλίο μου κάθε πρόβλημα καλολογικὸν ἢ ἱστορικό, γλωσσολογικὸν ἢ μετρικό, ψυχολογικὸν ἢ κοινωνικό, κάθε ζήτημα ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ ξυπνήσ' ἡ μελέτη τοῦ νεώτερου ποιητικοῦ μας λόγου. Ἔργο τέτοιον, ὡς τὴν ὥρα, δύσκολο νὰ συντεθῇ καὶ νὰ τυπωθῇ δυσκολώτερο. Χαρὰ θὰ μοῦ προξενοῦσε καὶ μονάχ' ἂν ἔφτανε 'ς τὰ φύλλα τοῦτα ποῦ μοῦ δόθηκαν ἐδῶ γιὰ νὰ συντροφέψω τὸ τύπωμα τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ, τὸ τύπωμα τὸ φερμένο τώρα σὲ νέο φῶς ἀπὸ τὸ μεγαλόβουλο Ἕλληνα τῆς Ὀδησσοῦ· ἂν ἔφτανε κάτι σὰν ἤσκιο στενὸ νὰ σκορπίσω τοῦ πλατειοῦ ἐκείνου ὀνείρου μου. Κ' εὐτυχισμένος θὰ ἤμουνα τώρα κι ἂν κατώρθωνα κι ὅσα κατὰ καιροὺς ἔτυχε νὰ γράψω ἢ νὰ μιλήσω γιὰ τὸ Σολωμό, νὰ τὰ ξαναχύσω ἐδῶ πιὸ ἀνοιχτά, πιὸ μελετημένα, κάπως ρυθμικώτερα, ἐγκάρδια. Ἐγκάρδια· τονίζω τὴ λέξη· ὁ λόγος μου γιὰ τὸν ποιητὴ «ποῦ πότισέ μου τὴν ψυχή, καὶ χόρτασεν ἀμέσως» - καθὼς λέει ἕνας του στίχος, δὲ θὰ ὠρέγομουν ἐδῶ πέρα νὰ γεννηθῇ ἀπὸ τὴν ἀτάραχη καὶ τὴν ἀνοιχτομμάτα παρατήρηση τοῦ κριτικοῦ θἄθελα μὲ μιᾶς νὰ προβάλῃ ἀπὸ τοῦ πιστοῦ τὴ συγκίνηση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γλῶσσα μου, γλῶσσα ὄχι τῆς ἀναγνωρισμένης μας — καλὰ κακὰ δὲν ἐξετάζω — πεζο-

---

[1]) Ἕνας μόνο θὰ μποροῦσε νὰ σημειωθῇ· ὁ γερμανὸς ποιητὴς Νοβάλης (Hardemberg μὲ τἀληθινό του ὄνομα)· τὸ ἔργο του ὁλόκληρο κρατειέται σὲ 50 σελίδες μόλις· ἕνα κεφάλαιο μυθιστορήματος, ἕνα διηγηματάκι, ἕνα ἄρθρο, λίγα ποιήματα, καὶ ἄλλα κομμάτια. Ὁ Κάρλαϊλ εἶπε γιὰ τὰ ἔργα του πῶς «μεταφέρουν τὴ σκέψη 'ς ἕνα νέο κόσμο.» Ὅμως ὁ Νοβάλης πέθανε, τὸ 1801, 29 χρόνων.

γραφίας, ἀλλὰ τῆς λειτουργίας μας τῆς ποιητικῆς. Κι ἀνίσως δὲ μοῦ εἶχε ῥιζωθῇ 'ς τὸ νοῦ πῶς ὁ πεζός μας λόγος ἀνάγκη, ἀγάλια ἀγάλια, ὅσο προβαίνει, νὰ μορφώνεται κατὰ τὴ γλῶσσα τοῦ ποιητικοῦ, θὰ ἔδιν' ἐδῶ ἀφορμὴ ἕνα ξανατύπωμα τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ γιὰ νὰ μοῦ γεννηθῇ τέτοια γνώμη. Ἡ καθιερωμένη τῆς γραφῆς μας γλῶσσα θὰ ἤτανε κάτι παράτονο δίπλα 'ς τὴ φωνὴ ποῦ βγαίνει μέσ' ἀπὸ τέτοιο βιβλίο· κάτι παράταιρο μὲ τὴ μνήμη ἐκείνου, ποῦ μᾶς ἄφησε 'ς τὸ «Διάλογο» τὴ γλωσσικὴ διαθήκη του.

Μὲ τέτοια δέσποινα σκέψη 'ς τὰ προλεγόμενα τοῦτα θὰ κοιτάξω νὰ δώσω μιὰ κάποιαν ἔννοια τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ, ἔννοια καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἔργου ἐκείνου, καθὼς καὶ τοῦ τρόπου σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινε τὸ τύπωμα τοῦτο τῶν ποιημάτων του. Ὅ,τι κάνω δὲν εἶναι τόσο κριτικὸς λόγος γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ Σολωμοῦ· πέστε το καλήτερα μιὰ συνοδεία τοῦ τραγουδιοῦ ἀπάνω σὲ μιὰ κιθάρα ἀγάπης.

Α'.

Τὸ 1798 'ς τὴ Ζάκυνθο γεννήθηκε [1]). Ἡ χρονιὰ ποῦ πέθανεν ὁ Ρήγας. Ἡ μοῖρα σοφὰ σὰ νὰ ταίριασε 'ς τὸ ἴδιο κυκλοχρόνισμα τὸ τέλος τοῦ ἐθνομάρτυρα μὲ τὰ μεγάλα τὰ σαλπίσματα, τὸ πρῶτο γλυκοχάραμα τοῦ ἄλλου, ποῦ θὰ ταίριαζε τὰ μεγάλα τὰ σαλπίσματα μέσα 'ς τὴ μουσικὴ συμφωνία τῆς Τέχνης. Οἱ πρόγονοί του 'ς τὴ Βενετιὰ ξανοίγονται πρῶτ' ἀπὸ τὰ 715, μὲ τὄνομα Βαρβολάνοι. Τὄνομα Σολωμὸς [2]) πρωτοφαίνετ' ἐπίσημα, τὸ 1697,

---

[1]) Στὶς 8 τοῦ Ἀπριλίου δὲν ἐγεννήθηκε· εἶναι ἡ μέρα ποῦ βαφτίστηκεν. Ἴδε Προλεγόμενα Σ. Δὲ Βιάζη (Α. Σ. Ζ. 1880).

[2]) 'Σ τὰ βιβλία καὶ 'ς τὰ ἔγγραφα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παβίας ποῦ σπούδασεν ὁ Σολωμός, τὄνομά του γράφεται διαφοροτρόπως: **Salomon, Salomone, Salamon.**

'ς ἕνα διάταγμα τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας. Μᾶς γνωρίζετ' ἀπὸ κεῖ πῶς ὁ Ἰωάννης Ἀρσένιος Σολωμός, μὲ ὅλο του τὸ σπίτι, πέρασεν ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀφοῦ τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι, 'ς τὸ Μωριά. Προτοῦ καὶ ὕστερα, 'ς τὴν Κρήτη, 'ς τὰ Ἐφτάνησα, 'ς τὸ Μωριά, Σολωμοὶ ξεχωρίζουνε 'ς τὴ δούλεψη τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας. Σολωμοὶ στρατιῶτες, νομικοί, ἱερωμένοι, ἄρχοντες καὶ κυβερνῆτες, σὲ στεριὰ καὶ θάλασσα· ἀκόμα κ' ἕνας δόγης καὶ μιὰ ἁγία λαμπρύνουν τὸ χρυσὸ γενεαλογικό τους δέντρο. Τὸν πατέρα του Νικόλαο ἐννιὰ χρόνων ἦταν ὅταν τὸν ἔχασεν. Ὕστερ' ἀπὸ ἕνα χρόνο στάλθηκεν ἀπὸ τὸν ἐπίτροπό του Μεσσαλᾶ 'ς τὴν Ἰταλία γιὰ νὰ μορφωθῇ, συντροφευμένος ἀπὸ τὸ διδάσκαλό του Ρώσση. Ὁ Ρώσσης, δυτικὸς ἱερωμένος, εἶχε καταφύγει τὴ Ζάκυνθο, διωγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του Κρεμῶνα, γιὰ τὰ φιλελεύθερα φρονήματά του, ποτισμέν' ἀπὸ τὶς ἰδέες ποῦ παντοῦ σκορποῦσε τότε ἡ μεγάλη Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Ὅμως οἱ πρῶτοι Ἕλληνες διδάσκαλοι τοῦ μικροῦ Σολωμοῦ 'ς τὴ Ζάκυνθο εἶν' ἕνας Κασσιμάτης, καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαρτελάος, ἄνθρωπος σοφὸς γιὰ τὴν ἐποχή του, ποιητής, φιλελεύθερος, καὶ πολὺ παράξενος. Κάποιος βιογράφος τοῦ Σολωμοῦ μᾶς βεβαιώνει πῶς ἄκουσε τὸν Καραβίαν, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ὕστερους διδασκάλους ἐκείνου, νὰ ἱστορῇ μὲ πόσο ζῆλον ὁ νέος μαθητής του μελετοῦσε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ποιητάδες καὶ ἱστορικούς, καὶ πῶς ἐσπούδαζε τὴν Ἁγία Γραφή, καὶ παθητικὰ μεγαλοφωνοῦσε ἀπέξω τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, τοὺς θρήνους τοῦ Ἱερεμία, καὶ τὸ μέγα ποίημα τοῦ Ἰώβ. Ἔτσι καὶ 'ς τὴν Κρεμῶνα ὅταν ἐπῆγε, συνοδευμένος ἀπὸ τὸ Ρώσση, γιὰ νὰ τελειοποιηθῇ 'ς τὴν ἰταλικὴ καὶ 'ς τὴ λατινικὴ παιδεία, οἱ ἰταλοί του διδάσκαλοι χαρὰ τὸ εἶχαν βλέποντας πόσο ζωντανὰ καὶ πρωτόφαντα τὸ ξένο παλληκάρι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνήθιζε νὰ ἐκφωνῇ τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου· καὶ γνωρίζομε πῶς ἕνας ἀπὸ τοὺς διδασκάλους του 'ς τὴν Ἰταλία, ἐνθουσιασμένος μετὰ τὰ πρῶτα γυμνάσματα τοῦ μαθητῆ σὲ λατινικοὺς καὶ σὲ ἰταλικοὺς στίχους, τοῦ ἔλεγε: « Ἑλληνόπουλο, θὰ περάσῃς τὸ Μόντη μας! »

Ζωηρὸς καὶ δυσκολοϋπόταχτος φαίνεται ὁ νέος. Ἀπὸ τὸ λύκειο τῆς Κρεμώνας ἀποφοίτησε κατὰ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1815. Σ' ἕνα σχολεῖο τῆς Βενετίας, ποῦ τὸν εἶχε βάλει προτήτερα ὁ Ρώσσης, γιὰ νὰ τὸν ἔχῃ σιμά του, στάθηκεν ἀδύνατο νὰ μείνῃ· δὲν ἠμπόρεσε νὰ συμβιβάσῃ τὴν ὁρμὴ τῆς ψυχῆς του μὲ τὴν πειθαρχία τοῦ σχολείου. Τῆς ὁρμητικῆς κ' ἐλεύθερης ἐκείνης ψυχῆς, μᾶς λένε οἱ βιογράφοι του, μόνος φράχτης ἤτανε ὁ σοβαρός, ἐνάρετος, καὶ φιλόστοργος Ρώσσης. Πρόσχαρος, τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, καὶ φιλοπαρατηρητικός, ἀγαποῦσε νὰ μιμῆται τάξιογέλαστα τῶν ἄλλων, καὶ δυνατὸ εἶχε τῆς φιλίας τὸ αἴσθημα. Κάποια ἀνέκδοτα τῆς ἐποχῆς του αὐτῆς μᾶς φέρνουν ἄθελα 'ς τὸ νοῦ κάτι ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια πολυτάραχων μεγάλων ποιητῶν, ὡς ὁ Μπάϊρον καὶ ὁ Σέλλεϋ. Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1815 γράφεται 'ς τῆς Παβίας τὸ Πανεπιστήμιο, 'ς τὰ νομικά· ὅμως προτοῦ συμπληρώσῃ τὸν τρίτο χρόνο τῆς σπουδῆς του, γυρίζει 'ς τὴν πατρίδα του. Ὄχι μὲ τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς, ἀλλὰ πλούσιος ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ σοφία καὶ τὴν ποίηση, ποῦ κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔπαιρνε λαμπρὰ καὶ ξανάνθιζε 'ς τὴ γῆ τοῦ Δάντη καὶ τοῦ Πετράρχη.

Βάρβαρος, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπε σὲ κάποιο ἰταλόφωνο ποίημά του, πάτησε τὸ χῶμα τῆς Ἰταλίας, ὅμως βάρβαρος δὲν ἦταν ἀφοῦ τὸ ἄφησεν. Ἡ ἰταλικὴ ψυχὴ (τόσο τῆς ἑλληνικῆς συγγένισσα), καθὼς ἀπὸ μικρὸς μ' ἐκείνη τρέφονταν, κ' ὕστερα μέσα 'ς τὸν ἀέρα της ἔζησε, καὶ τὴ γνώρισεν ἀπὸ σιμὰ καὶ τὴν ἐχώνεψε, τοῦ μόρφωσε τὴ φαντασία καὶ τοῦ τόνωσε τὸ φρόνημα· ὅμως φαντασία καὶ φρόνημα ποτίζονταν καὶ ζωντάνευαν κ' ἔπαιρναν μιὰ νέα χάρη ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴν αἰσθαντικὴ πηγὴ ποῦ ἀνάβρυζε μέσα του. Γενναῖοι διδάσκαλοι ἐκεῖ, φυσῶντας του ἔρωτες κ' ἐνθουσιασμοὺς πρὸς τὰ ἐλεύθερα καὶ πρὸς τἀληθινά, θὰ τοῦ φώτισαν τὴν ἐθνικὴ συνείδηση, θὰ τὸν ἔκαμαν βαθύτερα νὰ αἰσθάνεται τὰ πάτρια. Ξακουστοὶ τεχνῖτες τοῦ λόγου θὰ πλάσανε τὸ φιλολογικό του νοῦ νὰ λαχταρίζῃ γιὰ τὰ ὡραῖα καὶ γιὰ τὰ μεγάλα καὶ μὲ δίψ' ἀχόρταστη σύνθημά του νὰ παίρνῃ τὸ λόγο τοῦ «Φάουστ»·

«Ὅλο καὶ ψηλότερα!» Ἀνάμεσα ᾿ς τοὺς φίλους του καὶ ᾿ς τοὺς γνωρίμους του τῆς Ἰταλίας, μαζὶ σοφοὶ λογογράφοι καὶ παραδειγματικοὶ πολῖτες, σὰν τὸ κριτικὸ Μοντάνη, ἄλλοι πάλι, ἐθνομάρτυρες, σὰν τὸ καθηγητὴ Ρέσση, ποῦ τὴ διδασκαλική του ἕδρα τὴν εἶχε κάμει βῆμα πατριωτικό, θὰ ξυπνήσανε τὸ κριτικό του πνεῦμα, καὶ θὰ μιλήσανε ᾿ς τὴ φλογερή του καρδιά. Ὁ τὴν Ἰταλία τότε, πρὶν ὡς ἔθνος ἀναστηθῇ, πνευματικὰ ἀναστημένη ἀπὸ τὸν Παρίνη καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλφιέρη, ἀπὸ τὸ Φώσκολο κι ἀπὸ τὸ Μαντσόνη, γνωρίστηκε ᾿ς τὸ Μιλάνο μὲ τὸ Μόντη, τὸν περίφημο μεταφραστὴ τοῦ Ὁμήρου, πατριάρχη τότε τῶν ἰταλικῶν γραμμάτων. Δόθηκε συχνὰ ἀφορμὴ ᾿ς τὸν Ἰταλὸ νὰ παρατηρήσῃ τὴν κλίση ποῦ εἶχεν ὁ νέος Ἕλληνας πρὸς τὴν κριτικὴ σκέψη. Ἄγνωστον ἂν ἔπλεξε γνωριμία ᾿ς τὸ Μιλάνο μὲ τὸν ἄλλο μεγάλο ποιητή, μὲ τὸ Μαντσόνη, τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Ἰταλικοῦ ρωμαντισμοῦ· ξεύρομε μόνον πῶς ὁ κερκυραῖος Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ποῦ τότε ᾿ς τὸ Μιλάνο βρίσκονταν, οἰκεῖος ἤτανε τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου. Τὸ μόνο βέβαιον εἶναι ὁ ξεχωριστὸς πάντα σεβασμὸς τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸ Μαντσόνη, κ᾿ ἡ ἀνταπόκριση τῆς Μούσας τοῦ δευτέρου μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ ἰδανικὰ τοῦ πρώτου· τοὐλάχιστο μ᾿ ἐκεῖνα ποῦ τὸν ἐσυγκινούσανε σὲ μιὰ ὡρισμένη περίοδο τῆς ποιητικῆς ἐργασίας του. Πλούσιος ἀπὸ τέτοια παραδείγματα κι ἀπὸ τέτοια φρανήματα γύρισεν ὁ νέος Σολωμός, τὸ 1818, ᾿ς τὴ Ζάκυνθο.

Ἡ Ζάκυνθος. Ἀνάμεσα ᾿ς τὰ τόσα, ᾿ς τὰ γοργὰ καὶ τὰ διαβατικὰ ποῦ μᾶς ἐντυπώνονται, καὶ ποῦ τὰ γράφ᾿ ἡ μνήμη καὶ τὰ ξεγράφει, κάποιες ἐνθύμησες ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια, κρατειοῦνται πλέον ἐπίμονα, ἀπείραχτες ἀπὸ τὸν καιρό. Μιὰ τέτοια ἐνθύμηση μοῦ ἀπομένει τοῦ τόπου ποῦ γεννήθηκεν ὁ Σολωμός, ὅταν ἐπρωτοπέρασ᾿ ἀπὸ κεῖθε, παιδί. Διάβα γληγωρότατο, μιᾶς ὥρας μόλις· καὶ ζωηρότατη ἐντύπωση κόσμου ἀγνώριστου ὡς τότε, ὀνειρευτοῦ. Τοῦ ἀέρα ἦταν ἡ ἀξεθύμαστη μοσχοβολιά· ἄρχιζε ᾿ς τοῦ νησιοῦ τὸ σίμωμα μέσ᾿ ἀπὸ τὸ καράβι ἀκόμα, σὰ νὰ μὴ

χύνονταν ἡ εὐωδιὰ μονάχ' ἀπὸ τὰ περιβόλια, σὰ νὰ ἦταν ἐκείνη τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ μυστικὸ χάρισμα γῆς καὶ ἀέρα καὶ οὐρανοῦ ἐκεῖ. Καὶ ὕστερα ἦταν ἡ θωριὰ ποῦ ξανοίχτηκε 'ς τὰ παιδικὰ τὰ μάτια μου ἀπὸ ἕνα ψήλωμα τοῦ νησιοῦ· εἶδ' ἀπὸ κεῖ, κι ἀπάνω καὶ κάτω καὶ βαθειά, πολὺ βαθειά, ὅσο ποῦ ἔφτανε ἡ ματιά μου, μιὰ πρασινάδ' ἀπέραντη, πρωτόφαντη, συνηθισμένος καθὼς ἤμουν ἀπὸ πλάση ἄλλης λογῆς, (ἀσημένιες ἁλατόσπαρτες γύμνιες ἀλυκῶν, ἥσυχα βουρκοθρεμμένα ῥήχη λιμνοθάλασσας μὲ τοὺς ὁλάνοιχτους ἡλιοψημένους ὁρίζοντες), εἶδα σὰν ἕνα βασίλειο τοῦ πρασίνου, σὰν ἕνα ἀπέραντον εἰδύλλιον, ἐπαγγελίας γῆ, ζωντανὴ ἀπὸ τότε πάντα μέσα 'ς τὴ φαντασία μου. Καὶ καθὼς κρατῶ 'ς τὸ νοῦ μου ἀπὸ τότε τὴ φυσικὴ ὀμορφάδα τῆς Ζακύνθου, τὴν ἰδέα μόνο τῆς ὀμορφιᾶς της, κάτι ἀόριστο καὶ θαμπόν, ὅμως πιὸ γοητευτικὸ γιὰ μὲ κι ἀπὸ τοὺς ὡραίους στίχους μὲ τοὺς ὁποίους δύο μεγαλόστομοι Ζακυθινοί, ὁ ἰταλὸς Φώσκολος κι ὁ δικός μας Κάλβος λυρικὰ διαλάλησαν τίς χάρες τοῦ νησιοῦ ποῦ γεννήθηκαν,— ἔτσι κρατῶ 'ς τὸ νοῦ μου καὶ τὸν ποιητὴ Σολωμὸ καὶ τὸν φαντάζομαι σὰν ἄνθρωπο ποῦ τοῦ δόθηκε νὰ κλείσῃ μέσα του καὶ νὰ ξεφανερώσῃ, ζωηρότερ' ἀπὸ ἄλλους καὶ μελῳδικώτερα, πρῶτα πρῶτα τὴν ψυχὴ τῆς χώρας του, τῶν συντοπιτῶν του καὶ τὰ χαρίσματα καὶ τὶς ἀδυναμίες, καὶ ν' ἀνθίσῃ ἐκεῖ 'ς τὴ Ζάκυνθο, σὲ μιὰ περίοδον ὡς δέκα χρόνων, ν' ἀνθίσῃ σὰν ἕνα λουλούδι νοητό, καμωμένο μὲ ὅλα τὰ φανταχτερά, μὰ εὐκολόσβυστα, χρώματα καὶ μὲ ὅλα τὰ μεθυστικὰ τὰ ἀρώματα τοῦ ζακυθινοῦ κάμπου. Μᾶς παρασταίνεται ὁ μικρὸς λαὸς ποῦ ζῇ ἐκεῖ πέρα, σὲ ὅ,τι κατέχει πιὸ σημαντικὸ καὶ πιὸ βαθὺ ἀπὸ τὴ φύση γνώρισμα, σὰν ἕνας λαὸς πλούσιος ἀπὸ αἴσθημα κι ἀπὸ φαντασία· μὰ ἡ φαντασία του, εὐκολογύριστη, ἀλλάζει, τὸ καινούριο ζητάει, καὶ τὸ αἴσθημά του δὲν ἀντέχει γιὰ πολὺ 'ς τὰ ἐμπόδια, καὶ πέφτει. Ὁ Ζακυθινὸς ἀνάφτει εὔκολα, καὶ γλήγορα κορώνει. Φαιδρὸς καὶ παθητικός, ἀγαπάει τὰ γέλοια καὶ τὰ μετωρίσματα, καθὼς ἔχει περισσὰ τὰ δάκρυα· καὶ θλίβεται ἀπὸ τὴν ξένη δυστυχία πιὸ πολύ, παρ' ὅσον ἀπὸ τὴ δική του. Μῖ-

μος καὶ τραγουδιστής, ἐξέχει 'ς τὰ πειράγματα· ἡ καντάδα εἶναι τὸ στοιχεῖό του. Γεννημένος μουσικός· δηλαδὴ κιθαριστής, πιὸ πολύ. Τὰ πιὸ γνωστὰ καὶ πιὸ ἀγαπημένα τραγουδάκια τοῦ πολλοῦ κόσμου, μέσα 'ς τὰ στόματα ἐκείνων, ποῦ δὲν ὀρέγονται πλέον τὴν τραχειὰ πρωτόγονην ἁρμονία τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ, μήτε τὴν ἀργὴν ἀνατολίτικη παθητικότητα τοῦ ἀμανέ, καὶ ποῦ ἀκόμα δὲ γνωρίστηκαν μὲ τὴ σοφὴ καὶ τὴ βαθειὰ μουσικὴ τῶν εὐρωπαίων· τὰ τραγούδια τὰ καμωμέν' ἀπὸ Λαγουϊδιάρηδες καὶ Τσακασιάνους καὶ τοὺς ὁμοφύλους των, τὰ τονισμένα ἀπὸ τὸν Ξύνδα, σὲ μελῳδίες εὐκολοθύμητες ἰταλικές, ὅλα, τραγουδιστάδες καὶ μουσικοὶ καὶ κιθαριστάδες, ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο μᾶς ἔρχονται. Ὁ Ζακυθινὸς εἶναι γεννημένος ποιητής· πιὸ πολὺ αὐτοσχεδιαστής, ἢ ποιητής. Ἱστοριογράφος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀναφέρει πῶς ἐκεῖ, γραμματισμένοι κι ἀγράμματοι, 'ς τὴ χώρα καὶ 'ς τὰ χωριά, κρατοῦν ἕτοιμο τὸ στίχο 'ς τὸ στόμα· καλημερίζονται κ' ἐρωταποκρίνονται μὲ στίχους, (καθὼς εὔκολα πετοῦνε τὴ βλαστήμια 'ς τοῦ θυμοῦ τὴν ὥρα)· καὶ σημειώνει τὴν ἀπορία κάποιου ἄγγλου περιηγητῆ ποῦ ρώτησε γιὰ κάτι μιὰ χωρική, κ' ἡ χωρικὴ τοῦ ἀποκρίθηκε σὲ στίχους. Κι ὅπως εἶν' ἐκεῖ φτηνὰ χυμένα τὰ ἐρωτικὰ παραπονέματα τῆς καντάδας, τὰ «Στὸν τάφο μου ἀπάνω» καὶ τὰ «Πῶς ἠμπορεῖς κι ἀλλάζεις τὴν καρδιά σου», ἔτσι καὶ τἀναγελάσματα, καὶ οἱ παρῳδίες, αὐτογέννητα πλούσια ἐκεῖ πέρα. Οἱ δύο γνωστότεροι σατυρικοί, πρὸς τὰ τέλη τοῦ προπερασμένου καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὁ ἀδιάντροπος Κουτούζης καὶ ὁ ἠθογραφικὸς Γουζέλης, ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο μᾶς ἔρχονται.

Ὡς τὰ 1828, ποῦ πέρασε 'ς τὴν Κέρκυρα, ζῇ ἐκεῖ καὶ κλεῖ 'ς τὴν ποιητικὴ ψυχή του τὴ Ζάκυνθο, μὲ τὴν ὁλάνθιστη καὶ τὴν ἀνάλαφρη χάρη τῆς ἀτμοσφαίρας της, μὲ τὴ μοσκοβολιὰ τῆς πνοῆς της, μὲ τὸ ξεγνοίαστο γοργοκύλισμα τοῦ τραγουδιοῦ της, μὲ τὴν περιγελαστική της ὄρεξη καὶ μὲ τὸ θηλυκὸ πάθος της. Εὐκολοκοινώνητος τότε καὶ ἀνοιχτόκαρδος. Εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς συντροφιᾶς του· συντροφιᾶς ἀπὸ νέους, ποῦ ἂν ὀρέγονται τὰ μάθηση

καὶ τοὺς στίχους, πιὸ πολὺ ὀρέγονται νὰ διασκεδάζουν μὲ τοὺς μωρόσοφους καὶ ν' ἀποτρελλαίνουν τοὺς ἐλαφρόμυαλους. Ἀξιοθαύμαστος τύπος μωροσοφίας ὁ ἰατρὸς Ροΐδης, ἡ Μοῦσα τῆς «Πρωτοχρονιᾶς» καὶ τοῦ «Ἰατροσυμβουλίου.» Πόσο πνεῦμα καὶ πόσους στίχους ξοδεύει ὁ Σολωμὸς γιὰ νὰ γελάσῃ μὲ τοὺς συντρόφους του 'ς τὴ ράχη τοῦ Ροΐδη! Κ' ἔξαφνα ὅταν ἐκεῖνος, μέσα 'ς τὴ βροχὴ τῶν κακῶν στίχων ποῦ γεννοβολοῦσε, τύχαινε ν' ἀστράψῃ καὶ δύο τρεῖς τῆς προκοπῆς, ὁ Σολωμός, σὰν ἁγνὸς Ζακυθινὸς ποῦ ἦταν, εὐκολομετάβολος κ' εὐκολοενθουσίαστος, ἔπαυε τὰ γέλοια κ' ἔτρεχε καὶ φιλοῦσε τὸ Ροΐδη! Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποῦ αὐτοσχεδιάζει ξέγνοιαστα γιὰ τοὺς φίλους πότε ἰταλικὰ σοννέτα, στιχουργήματα περιστατικά, ἀπάνω σὲ δοσμένες ρίμες, πότε σάτυρες, σὰν τὸ «Ὄνειρο» καὶ σὰν τὴ «Πρωτοχρονιά»· σάτυρες ποῦ θ' ἀναγνωρίζεται πάντα ἡ κοινωνική τους, ἡ λαογραφική, ἡ ἠθοποιητική, (ἂν ὄχι καὶ ἡ ποιητική, καθὼς ἐννοοῦμε τὴν ποίηση τὴν ὑψηλὴ) σημασία. Ἂν κι' ἀρχίζῃ ἀπὸ τότε νὰ κυριεύῃ τὸ νοῦ του ἡ φροντίδα μιᾶς πιὸ εὐγενικῆς καὶ σπουδαιότερης ποιητικῆς τέχνης ἑλληνικῆς, σταλασμένης πάντα «ἀπὸ ζωντανὲς φωνές, ὄχι ἀπὸ βιβλία», καθὼς θἄλεγεν ὁ Θωμαζέος, ὅμως ἀκόμα στέκει ἀναποφάσιστος. Κάπως θυμίζει, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, μερικοὺς σύμπατριῶτες του ἁγιογράφους ποῦ πολεμούσανε νὰ ταιριάσουν 'ς τὶς εἰκόνες τους τὸ φράγκικο τρόπο μὲ τὴ βυζαντινὴ παράδοση. Καλὰ δὲν ξέρει ἀκόμα ποιὸς ὁ δρόμος του· θὰ τραβήξῃ ἐμπρὸς γιὰ νὰ χαράξῃ τὴ νέα ἑλληνικὴ ποίηση, ἢ θὰ μείνῃ ὁ στιχοπλέχτης ὁ ἰταλόφωνος, μαθητὴς τοῦ Φωσκόλου, ἢ θαυμαστὴς τοῦ Μαντσόνη, κ' ὕστερ' ἀπὸ λίγο ἴσως ἐκείνων ἰσόπαλος; Πιὸ πολὺ προσέχει τότε 'ς τοὺς ἰταλικούς του στίχους. Ὁ Τρικούπης, νοῦς ἀπὸ τοὺς πιὸ μορφωμένους καὶ τοὺς κριτικώτερους τοῦ καιροῦ του, σὰν ἄξιος φίλος τοῦ στέκεται καὶ σὰν ἀγαθὸς δαίμονας. Τοῦ καθαρίζει τὴ φιλολογικὴ συνείδηση ἀπὸ κάθε σύγνεφο δισταχτικό, ξάστερα τὸν κάνει νὰ ξανοίξῃ τὸν προορισμό του. Μὴν ὀνειρεύεσαι περίλαμπρο τόπο 'ς τὸν Ἰταλικὸ Παρνασσό· ἡ μοῖρα σοῦ ἔγραψε νὰ

βάλης τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς μας Τέχνης. Ὁ γάλλος Fauriel, σοφὸς ἀνθολόγος καὶ φωτεινὸς ἐξηγητὴς τῆς αὐτοφύτρωτης χλώρης τῶν ἐθνῶν, πλασμένος γιὰ νὰ ἐμπνέῃ καὶ γιὰ νὰ δυναμώνῃ δημιουργικὰ πνεύματα, καὶ ἀρχηγοὺς φιλολογιῶν, σὰν τὸ Μαντσόνη καὶ σὰν τὸ Σολωμό, δὲν τοῦ φανερώνει μόνο τὴν ἁγνὴ ὀμορφιά, ποῦ δροσοσταλάζει 'ς τὰ κλέφτικα καὶ 'ς τἆλλα δημοτικὰ τραγούδια μας· τὸν κάνει νὰ ὑπερηφανεύεται καὶ γιὰ τὴ χαριτόβρυτη γλῶσσα τῶν τραγουδιῶν ἐκείνων· τῆς γλώσσας αὐτῆς δὲν τῆς λείπει παρὰ ἡ φροντίδα καὶ τἀδιάκοπο τὸ δούλεμ' ἀπὸ τοὺς γραμματισμένους τοῦ Ἔθνους γιὰ νὰ γίνῃ σοφὸς λόγος καὶ γεννήσῃ πλούσια καὶ ζηλεμένη Τέχνη [1]). Τὸ Εἰκοσιένα ἔρχεται μὲ τἀναστάσιμα τοῦ Γένους καρυοφύλλια καὶ μὲ μιὰ λύρα πινδαρική. Ἀπὸ τὴν ἴδια λύρα τοῦ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ διαφορετικὲς ἁρμονίες προχύνουν δυὸ τεχνῖτες ἄμοιαστοι, καὶ ὅμοια δυνατοί, τέκνα καὶ οἱ δυὸ τῆς Ζακύνθου· ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σολωμός. Τὸ δράμα τῆς ἐλευθερίας, «βγαλμένης ἀπ' τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων», μιὰ «Ἑλλάδα λαμπρότερη, μακρυάθε τὰ βουνά της ὑψώνοντας ἀπάνω ἀπὸ κύματα γαληνότερα», καθὼς τὴ βλέπει προφητικὰ ὁ ἄγγλος Σέλλεϋ, συγκινεῖ καὶ μαγνητίζει τὴν Εὐρώπη, ὅπου διαλεχτὰ αἰσθήματα καὶ μεγάλες ἰδέες. Ὁ μεγαλοφάνταστος ρωμαντισμὸς τῶν Μπάϊρον καὶ τῶν Οὐγκὼ παίρνει τὸ πρῶτο γοργὸ φύσημά του ἀνάερα φερμένος μέσα σὲ ρεῦμα παγκόσμιου φιλελληνισμοῦ. Καὶ ἡ Μοῦσα τοῦ Σολωμοῦ κατεβάζει ἀπὸ τὰ χείλια της τὴν ἁπλῆν ἀρκαδικὴ φλογέρα· μ' αὐτὴν εἶχε ἀρχίσει νὰ λέῃ τὴ χαρά της καὶ τὸν πόνο της μέσα 'ς τὴ δροσιὰ καὶ μέσα 'ς τὸ φῶς τοῦ γύρω κόσμου· τὴ φλογέρα τῆς Ἀνθούλας του, τῆς Εὐρυκόμης του, τῆς Ξανθούλας του, τῆς Ὀρφανῆς του, τῆς Ἄνοιξης καὶ τοῦ Καλοκαιριοῦ τοῦ Μεταστασίου· κ' ἀφί-

---

[1]) Βλέπε «**Chants populaires de la Grèce moderne**» **par Fauriel. Discours préliminaire. CXXIV.** Συμπληρωματικά, βλέπε καὶ Κρουμβάχερ «Ἱστορία τῆς Βυζαντηνῆς λογοτεχνίας» μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ τόμ. Γ. σ. 13 κτλ.

νει παράμερα καὶ τὸν ἄλλον ἐκεῖνο, τὸν ἐλεφαντένιο καὶ πιὸ λεπτόφωνον αὐλὸ τῆς Τρελλῆς Μάννας του, τῶν Δυὸ Ἀδερφιῶν του, τῆς Ψυχούλας του, τῆς Ὠδῆς τοῦ Πετράρχη. Ἡ Μοῦσα του μεταμορφώνεται· φαντάζει 'ς τἀνάστημα μὲ τὴν ἴδια τὴν Ἐλευθερία· εἴτ' ἐκείνη ὑμνολογεῖ, εἴτε μοιρολογάει τὸ Μπάϊρον νεκρό, σὰν τὸν πύργο μεγαλώνει, γληγορώτατα ἀναδεύει τὰ αἰθερόλαμνα φτερά, τόλμην πίνει ὁ ὀφθαλμός της, ὕμνων καὶ παιάνων γίνεται πηγὴ πολυόργανων. Ἀπὸ τότε ὁ ποιητὴς ξανοίγει καὶ πολεμάει νὰ ζήσῃ τὸ θαυμαστὸ πρόγραμμά του: « Κλεῖσε μέσα 'ς τὴν ψυχή σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῇς μέσα σου νὰ λαχταρίζῃ κάθε εἶδος μεγαλείου. » Καὶ καθὼς ὁ ποιητὴς δὲν κρατεῖ τὸ ποτήρι 'ς τὰ λουλούδια, μὰ προβαίνει κ' ἐκφωνεῖ τραγούδια φιλελεύθερα « σὰν τὸν Πίνδαρο », φιλελεύθερα ξεσπαθώνει, ὅπως γιὰ τὴ ζωντανὴ πατρίδα, ἔτσι καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα τὴ ζωντανή· μήτε ποῦ ξεχωρίζει τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν ἀπὸ τὴν ἰδέα τὴ γλωσσική. Μὲ στίχους τοῦ Δάντη, πρωτοπλάστη μαζὶ τῆς ἐθνικῆς τέχνης, τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, ἐπιγράφει τὸν Ὕμνο πρὸς τὴν Ἐλευθερία· μὲ στίχους τοῦ Δάντη ἐπιγράφει τὸ Διάλογο μεταξὺ «Ποιητῆ, Φίλου, Σοφολογιωτάτου.» Δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο 'ς τὸ νοῦ μου, λέγει ὁ Ποιητὴς τοῦ Διαλόγου, «πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα.» «Ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» μποροῦσε ἀκόμα, μὲ τὸ ῥητὸ τοῦ Ὁμήρου, νὰ σημειώσῃ καὶ τὴ γλωσσολογική του πολεμική, καθὼς θὰ κάμῃ, μισὸν αἰῶνα ὕστερ' ἀπὸ κεῖνον, ἕνας ἄλλος πρόμαχος τῆς γλώσσας μας. Ὅμως ἀκόμα, καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ὡριμώτερη τούτη περίοδο τῆς φαντασίας του, πάντα κρύβεται ὁ ζακυθινὸς τύπος, ὁ ἁπαλὸς καὶ κάπως θηλυκότροπος αἰσθηματίας, ὁ κιθαριστὴς καὶ αὐτοσχεδιαστής. Τὴν ψυχὴ τοῦ ὡραίου νησιοῦ τὴν ἐκυρίευε τότε, καὶ νύχτα μέρα τὴν ἔκανε νὰ σπαρταρίζῃ ἡ τύχη τῆς ὅλης Πατρίδας, 'ς τὸ Μωριὰν ἀντίπερα καὶ 'ς τὴ Ρούμελη πέρα, ποῦ ἀγωνίζεται. Τὸ Μισολόγγι! Τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀποκλεισμοῦ του ἡ ἀγωνία ἀντιχτυπάει 'ς τὸ λαὸ τῆς Ζακύνθου. Οἱ ἀντίλαλοι τῶν κανονιῶν, ἀπὸ τὰ Μισολογγίτικα ῥήχη, ὡς ἐκεῖ φτάνουν. Ἀπὸ τὰ γυναι-

κόπαιδα τῶν Μισολογγιτῶν, «θλιμμέν' ἀπομεινάρια τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ», γεμᾶτοι οἱ δρόμοι καὶ τὰ καντούνια τῆς χώρας. Ὁ ποιητὴς σὲ μιὰ πεζογραφικὴ σελίδα του, περισωσμένη ἀπάντεχα, ἐμπνέει καὶ 'ς ἐμᾶς τὴ συγκίνηση ποῦ τοῦ γεννούσανε τότε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ τριγυρίσματα ἐκεῖνα. Σὲ μιὰ ἐξοχὴ τῆς Ζακύνθου, πρὸς τὸ μεσημέρι, μὲ τὸ ἄκουσμα τῶν κανονιῶν, ὁ ποιητὴς πρόβαλεν ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ 'ς ἕνα λόφο ἀνέβηκε, καὶ τὰ χέρια ὕψωσε καὶ δυνατὰ φώναξε: «Βάστα, καημένο Μισολόγγι, βάστα!» Κ' ἔκλαιγε. Κ' ἕνα βράδυ ἀστρόφεγγο, 'ς τὴ ρίζα μιᾶς ἐλιᾶς καθισμένος, ἔκοβε τὴν πολύωρη σιωπή του γιὰ νὰ εἰπῇ τοῦ δούλου του: «Τί νὰ γίνωντ' ἐκεῖ κάτου τώρα τ' ἀδέρφια μας;» Καὶ ὁ δοῦλος τὸν εἶδε καὶ τότε νὰ δακρύζῃ. Κι ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ ἀφέντης τοῦ ἔδωκε τὸ φαγί του νὰ τὸ μοιράσῃ 'ς τοὺς χωριᾶτες, λέγοντας: «Τὴν ὥρα τούτη πόσοι πεινᾶνε 'ς τὸ Μισολόγγι! Δὲ θέλω περιστέρια!» Κ' ἔφαγε ψωμὶ κ' ἐλιές. Τὸν Witmann, ἀκουστὸν 'Αμερικανὸ ποιητή, ποῦ μεγαλόφωνα ἀντιλάλησε 'ς τοὺς στίχους του τὴν πατρίδα του καὶ τὰ πολεμικά της τρόπαια, κατηγόρησεν ἕνας κριτικὸς συμπατριώτης του πῶς τὸν πόλεμο ποῦ τραγούδησε τὸν ἐγνώρισεν ὄχι 'ς τοῦ πολέμου τοὺς κάμπους, ἀλλὰ 'ς τὰ νοσοκομεῖα τοῦ πολέμου. Θὰ μποροῦσε νὰ στοχαστῇ κανείς· παλληκάρι χρόνων ὡς εἰκοσιπέντε, σὰν τὸ Σολωμὸ τότε, ἄνεργα ἔκλαιγε, καὶ τοῦ ἔφτανε νὰ θυσιάζῃ μακρυάθε τὰ περιστέρια του. Παλληκάρι, τράβα ἴσια ἐκεῖ κατὰ τὴ φωτιὰ καὶ πρόσφερε τὸ χέρι καὶ τὸ αἷμα σου! Τέτοιος στοχασμός, ὅσο κι ἂν κριθῇ εὔλογος ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, δὲ μπορεῖ νὰ κρατηθῇ σὲ βαθύτερο βασάνισμα. Καὶ μήπως ἡ 'Ιδέα δὲν εἶναι δύναμη, καὶ μήπως δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν τιμὴ τῶν πραγμάτων ἕνας ὑψηλότερος κύκλος, κύκλος ποῦ μέσα του λείπει τὸ ξεχώρισμα τῆς θεωρίας ἀπὸ τὴν πράξη, καὶ ποῦ μέσα του ὁ λόγος εἶναι τὸ βλαστάρι τῆς ἐνέργειας καὶ ποῦ ἕνα καλλιτέχνημ' ἀξίζει ἴσα μὲ μιὰν ἀνδραγαθίαν; Ὁ Σολωμὸς ἂν δὲν ἐκράτησεν ὅπλο, μὲ τὴ λύρα πλήρωσε τὸ μεγάλο φόρο πρὸς τὴν πατρίδα. Φτάνει πῶς ἔγραψε τότε τὸν Ὕμνο

καὶ τὴν Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν, καὶ πῶς ἀπὸ τότε χτύπησε 'ς τὴ φαντασία του, μαγεμένη ἀπὸ τὸ ἐπικὸ μεγαλεῖο τοῦ πεσμένου Μισολογγιοῦ, τὸ ποίημα τῶν « Ἐλεύθερων Πολιορκημένων. »

Τὸ 1826 ἔρχετ' ἕνα δρᾶμα νὰ προσθέση νέα χορδὴ 'ς τὴ λύρα του καὶ μὲ νέα δάφνη νὰ τοῦ στολίση τὸ κεφάλι. Ἡ αἰσθαντικὴ ἡρώϊσσα ποῦ πῆρε τὸ φαρμάκι, (Μαρία Παπαγεωργοπούλου τὄνομά της), « φοβούμενη, μᾶς εἶπανε, μήπως ἀπὸ τοῦ πάθους τὴ σφοδρότητα κινδυνέψ' ἡ τιμή της », δεμένη φαίνεται πῶς ἦταν μὲ τὸν ποιητὴ μ' ἕνα ἐγκάρδιο δεσμό· « ἁγνὴ φιλία » τὴν ὀνομάζουν — μὲ κάποιαν ἀφέλειαν — οἱ βιογράφοι του. Τὸ πασίγνωστο τραγοῦδι τῆς Φαρμακωμένης, τόσον ὑψηλὸν ὅσο καὶ ἁπλό, συνθεμένο μὲ ὅλη τὴν εὔγλωττη ζέστη τῆς ἀπολογίας, μὲ ὅλη τὴν κατάνυξη τῆς προσευχῆς, ἦταν ὁ τελευταῖος ποιητικὸς καὶ κοινωνικὸς μαζὶ θρίαμβος τοῦ Σολωμοῦ μέσα 'ς τὴ Ζάκυνθο· ἔγραψεν ἕνα ποίημα καινούριο τότε 'ς τὸ εἶδος του καὶ σκέπασε μὲ λευκότατο πέπλο τὴ μνήμη μιᾶς δυστυχισμένης. Ὅμοια, ἕνα χρόνον ὕστερ' ἀπὸ τότε, ὁ τελευταῖος φιλολογικὸς καὶ ῥητορικὸς θρίαμβός του 'ς τὴν Ζάκυνθο ἦταν ὁ λόγος ποῦ ἔβγαλε 'ς τὴν ἐκκλησίαν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ Φωσκόλου. Ἡ Ζάκυνθος τὸ εἶχε καύχημα πῶς ὁ δοξασμένος ἐκεῖνος Ἰταλός, « γνήσιο πνευματικὸ παιδὶ τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ῥώμης », καθὼς τὸν εἶπεν ἡ Δώρα Δίστρια, βλαστὸς Ἑλληνοπούλας μητέρας, τῆς Ζακύνθου ἦτανε γέννημα καὶ ψάλτης. Ὁ Σολωμός, θαυμαστὴς τοῦ Φωσκόλου, 'ς ἕνα ἰταλικὸ σοννέτο τραγούδησε τὸν περίτρανο πόθο του « νὰ γεννηθῇ καὶ 'ς τὴν Ἑλλάδα ἕνας ποῦ νὰ τοῦ μοιάζῃ »· 'ς τὸ ἐγκώμιο, μέσα ἐκεῖ 'ς τὴν ἐκκλησιά, ξεδίπλωσεν ὅλη του τὴ δύναμη μὲ τὴν ὁποίαν ἐκυρίευε καὶ μεταχειρίζονταν τὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα. Γνώριμός μας ἰταλὸς ποιητής, ὁ Ῥεγάλδης, τὸν Ἰταλικὸ λόγο τοῦ Σολωμοῦ τὸν ἔλεγεν « ἀκαδημαϊκὸ μελετημένο, μὲ φράσην ὅλη ὀμορφιά, γιομάτην ἀπὸ πλούσιες καὶ ζωντανὲς εἰκόνες ». Ὅπως καὶ ὁ ἰταλικὸς στίχος τοῦ Σολωμοῦ — μᾶς λέν' οἱ ἰταλογνῶστες — θρεμμένο δείχνει τὸν ποιητή του μὲ τὴ μελέτη

τῶν κλασσικῶν τῆς Ἰταλίας. Ὅσοι ἄκουσαν τότε τὸ λόγο του γιὰ τὸ Φώσκολο, ξεχάσανε πῶς βρίσκονταν μέσα σὲ ναὸ καὶ χειροκρότησαν τὸ ῥήτορα. Κ' ἔτσι ἔκλεισεν ὁ Σολωμὸς τὸν πρῶτο κύκλο τῆς φιλολογικῆς του ζωῆς Τὸ 1828 πέρασε 'ς τὴν Κέρκυρα.

Ἡ Κέρκυρα. Τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐκείνη τότε ὁ πλέον ἐπίσημος σταθμός. Ἡ Ἀκαδημία ἐκεῖ μὲ ἀκουστοὺς διδασκάλους. Ξένοι φιλόλογοι ἀπὸ τὴ Δύση κρατοῦν ἐκεῖ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς τὰ μάτια ἀνοιχτὰ πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀπέξω. Ἀέρας πνέει ζωοδότης ἀπὸ τὰ ἴτα κὰ πελάγη· ὁ φιλολογικὸς καὶ ποιητικὸς φιλελληνισμὸς τοῦ Θαμαζέου καὶ τοῦ Ῥεγάλδη εὐγενικὰ ἀναδίνει τἄνθια του, ὕστερ' ἀπὸ τὰ αἱματοκύλιστα λουλούδια τοῦ ἡρωϊκοῦ φιλελληνισμοῦ σὰν ἐκεῖνο ποῦ φύτρωσε 'ς τὶς καρδιὲς τοῦ Σανταρόζα καὶ τοῦ Μάγερ Ὁ κόσμος ἐκεῖνος πλέον ταιριαστὸς μὲ τὴ διανοητικὴ δίψα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ νοῦς του σὲ κίνησην ἀδιάκοπη, τραβάει μπροστ . Στὴ Ζάκυνθον ὁ αἰσθηματικὸς τραγουδιστής, ὁ ἐλαφρόφτερος και ἀστείρευτος αὐτοσχεδιαστής, ὁ εὐκολοκοινώνητος, ὁ ἐγκάρδιος. Γὸ ζωηρὸν αἴσθημα, μὲ τοὺς ἁπαλοὺς θρήνους, μὲ τὰ σκληρὰ κάποτε γέλοια, μὲ τὴν ποίηση ποῦ ξεχωρίζετ' εὔκολα πότε μὲ τοῦ εἰδυλλίου τὴν τρυφερή, στερεότυπη κάπως, ἁπλότητα, πότε μ' ἕνα μοιρολόγι, πότε μὲ τὸ λυρισμό, καὶ μὲ τὴ ῥητορεία καποτε, τῆς ᾠδῆς, πότε μ' ἕνα ἐρωτικὸ ἀναστέναςμα, πότε μὲ μιὰ σάτυρα καὶ παρῳδία. Στὴ Ζάκυνθον ὁ κηρυγμένος θαυμαστὴς τῆς Ἰταλικῆς τέχνης. Στὴν Κέρκυρα κάποιο νέο πρόγραμμα ξετυλίγετ' ἐμπρός του σὰν ἀπὸ νέα ἰδανικά, μιᾶς ζωῆς κάπως πιὸ μοναχικῆς, πιὸ σπουδαχτικῆς, πιὸ δυσκολοξάνοιχτης, καὶ πιὸ σοφῆς. Νέα ἰδανικά; ἴσως δὲν ταιριάζει τόσο ὁ λόγος. Στὴν Κέρκυρα βλέπει σιμώτερά του κ' ἐργάζεται συστηματικώτερα νὰ τὰ κάμῃ δικά του τὰ ἰδανικὰ ἐκεῖνα ποῦ νεώτερος καὶ 'ς ἕναν ἄλλον ἀέρα, καὶ προτοῦ καθαρώτερα τὰ ξανοίξῃ, πάντα τὰ εἶχε μέσα του. Ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, ὅσο κι ἂν ἤτανε κοινωνικός, ὅσο κι ἂν ξεχύνονταν σὲ στίχους τῆς στιγμῆς καὶ σὲ

μετωρίσματα, σὲ ζωηρὲς συντροφιὲς ἀνάμεσα, πάντα ἔστεκε ὁ ξεχωριστός, ὁ μόνος. Τὸ ἐξαφνικὸ λάλημα μιᾶς φλογέρας, καθὼς τἄκουσε μιὰ μέρα ποῦ περιπατοῦσε 'ς τὴν ἐξοχὴ μ' ἕνα φίλο του, καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἐνθουσιασθῇ, καὶ νὰ γυρίσῃ πρὸς τὸ φίλο του καὶ νὰ τοῦ κράξῃ «Τί αἰσθάνεσαι;» ἐκεῖ ποῦ ὁ φίλος του ψυχρότατα τοῦ ἀποκρίθη· «Τίποτε!», — σημαντικὸ παράδειγμα εἶναι, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, τῆς ξεχωριστῆς ψυχῆς του, ποῦ δὲν εὕρισκε ἀνταπόκριση 'ς τοὺς ἄλλους. Καὶ μέσα 'ς τὸ ἀνάβρυσμα τοῦ αἰσθήματος ὁ κριτικὸς νοῦς, ἐκεῖνος ποῦ σὰν Ἀθηνᾶς χαλινάρι ξέρει νὰ συγκρατῇ τὸν Πήγασο τῆς Φαντασίας, ἀπὸ τὰ νέα του χρόνια — σπουδαστὴς ἀκόμα 'ς τὴν Ἰταλία — τοῦ συγνέφιαζε τὸ μέτωπο. Τὸ γνωρίζομε ἀπὸ τὴ θαρρετή του ἀπάντηση — δὲν ἦταν ἴσως ἀκόμα εἴκοσι χρονῶν — πρὸς τὸ Μόντη. «Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ συλλογίζεται τόσο, τοῦ ἔλεγεν ἐρεθισμένος ὁ Ἰταλός· πρέπει νὰ αἰσθάνεται, νὰ αἰσθάνεται!» Καὶ ὁ νέος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδ' Ἀπολλωνίδης τοῦ ἀπαντοῦσε· «Πρέπει πρῶτα μὲ δύναμη νὰ συλλάβῃ ὁ νοῦς, κ' ἔπειτα ἡ καρδιὰ θερμὰ νὰ αἰσθανθῇ ὅσα ὁ νοῦς ἐσυνέλαβε»[1]). Καὶ πρὶν ἀποκατασταθῇ 'ς τὴν Κέρκυρα, καὶ τὴν ἐποχὴ ποῦ σκόρπιζε ταὐτοσχέδια, γνώριζε πῶς ὁ τεχνίτης θέλει καιρὸ καὶ κόπο γιὰ νὰ φτάσῃ σὲ μιὰ κορφή, δόξαζε κ' ἐκεῖνος πῶς ἡ ὑψηλότερη λειτουργία τοῦ ποιητῆ εἶνε μιὰ λειτουργία φιλοσοφική, κ' ἔγραφε σὲ μιὰ σημείωση τοῦ πρὸς τὸν Μπάϊρον ποιήματος, ἀπὸ τὸ 1824: «Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας (ὁμιλῶ γιὰ τὸ μεγάλο συγγραφέα) δὲ στέκει εἰς τὸ νὰ δείξῃ φαντασία καὶ πάθος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δύο πράγματα, μὲ καιρὸ καὶ με κόπο, εἰς τὸ νόημα τῆς Τέχνης»[2]). Ἀλλὰ τὸ

---

[1]) Ὁ φημισμένος ἄγγλος φιλόσοφος Bain (τὸ ηὗρα σὲ μιὰ γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου του «L'esprit et le corps») ὑποστηρίζει, ἀντίθετα πρὸς ἄλλους σοφοὺς τοῦ τόπου του, ὡς ἡ μεγάλη ἀρχόντισσα δύναμη τῶν μεγάλων ποιητῶν εἶναι τὸ αἴσθημα· καὶ πῶς ἡ φαντασία δὲν εἶναι παρὰ τοῦ αἰσθήματος ὑποταχτική.

[2]) Ὁ μέγας τεχνοκρίτης Ruskin κάπου λέει: «Γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς ποιητὴς φτάνει νὰ αἰσθάνεται βαθειά· ὅμως ὁ μεγάλος ποιητὴς καὶ βαθειὰ αἰσθάνεται καὶ βαθειὰ νοεῖ».

νόημα τῆς Τέχνης πολὺ δύσκολο νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ δικό του νὰ τὸ κάμῃ ὁ ποιητὴς μέσα ᾽ς τὸ θόρυβο τοῦ κόσμου, ᾽ς τὴν παραζάλη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔγραφε ὁ Γκαῖτε, ὕστερ᾽ ἀπὸ τὸ ταξίδι του ᾽ς τὴν Ἰταλία· « Κι ὁ φιλότεχνος ποῦ θέλει νὰ σπουδάσῃ, καθὼς οἱ ζωγράφοι, καὶ οἱ ἀγαλματοποιοί, καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες, δουλεύει ᾽ς τὴ μοναξιὰ γιὰ χαρὲς ποῦ μόλις εἶναι οἱ ἄλλοι σὲ κατάσταση νὰ μοιραστοῦνε μαζί του ». Κι ὁ Σολωμὸς ἔγραφε τὸ 1830 ἀπὸ τὴν Κέρκυρα πρὸς τὸν πατέρα τοῦ ποιητῆ Μαρκορᾶ : « Εἶναι γλυκὸ μέσα ᾽ς τὴν ἡσυχία τοῦ μικροῦ δωματίου νὰ καταστρώνῃ κανεὶς ὅ,τι μέσα λέγει ἡ καρδία. Καὶ ἡ ἰδέα μόνη τοῦ ἐπαίνου, ὅταν αὐτὸς μᾶς παρουσιάζεται ὑπέρμετρος, ταράζει ἐκείνη τὴν ἡδονή, καὶ κάποτε σπρώχνει πρὸς τὸ χειρότερο. Αὐτὴ ἡ ἡδονὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀθόλωτη ». Κ᾽ ὕστερ᾽ ἀπὸ ἕνα χρόνο, πάλι ᾽ς τὸν ἴδιο ἔγραφε καὶ ὑμνολογοῦσε τὴν εὐτυχία τῆς μοναξιᾶς : « Δὲν ζῇ κανεὶς καλὰ παρὰ μόνος. Ἀπὸ τὰ τρυφερά μου χρόνια μοῦ ἔκαμε πάντοτ᾽ ἐντύπωση ὁ χωλὸς ἐκεῖνος θεὸς ποῦ εἶχε ρίξει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἡ μητέρα του· ἔστεκε μεσ᾽ ᾽ς τὸν κόρφο τῆς θάλασσας δουλεύοντας δίχως κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ, δίχως αὐτὸς ἄλλο ν᾽ ἀκούῃ ᾽ς τὴ σπηλιά του τριγύρω πάρα μόνο τὸ ἀπέραντο πέλαγο ποῦ βοοῦσε ».

Κάποια μέρη τῆς Κερκύρας ἕνας καλλιτέχνης ἱστοριογράφος [1]) « φυσικὴ Ἐδέμ, τὰ ὠνόμασε, ποῦ δὲν περιγράφεται μὲ λόγια ἡ γαλήνη καὶ ἡ εὐδαιμονία της ». Τρανὸς φυσιολόγος φιλόσοφος, ὁ Χέκελ, πῶς θὰ ἤθελεν, εἶπε, νὰ ζοῦσε καὶ νὰ πέθαινε ᾽ς ἕνα χωριὸ τῆς Κερκύρας ! Μιὰ μυστικὴ δυσκολονόητη Μοῦσα, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας, ἔστησεν ἐκεῖ ῥοδόσπαρτο τὸ μνῆμα τοῦ ἀγαπημένου της ποιητῆ [2]), καὶ ᾽ς ἕνα βράχο τοῦ νησιοῦ γλυκογέρνοντας ἀνάπνεε μαζὶ τὴν ἥσυχην αὔρα καὶ τὴν ἱερὴ τοῦ ποιητῆ ἀνάμνηση. Στὸν τόπον ἐκεῖνον ἡ ὀμορφιά, καθὼς τὸ παρατήρησαν, πλασμένη νὰ συγκινήσῃ τὴν ποιητικὴ φαντασία πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ

---

[1]) Ὁ Γρηγορόβιος. [2]) Τοῦ Ἄϊνε.

φαντασία τοῦ ζωγράφου. Καὶ καθὼς κανένας ἄνθρωπος μεγαλουργὸς δὲ γιομίζει τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τἀρχαῖα ὡς τὰ νεώτερ' ἀκόμα χρόνια˙ καθὼς καμμιὰ ὑπέροχη ἱστορικὴ μορφὴ δὲ βασιλεύει ἀπάνω 'ς τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν Κερκυραίων˙ καὶ πρέπει νὰ τραβήξουμε πίσω βαθειὰ ὡς τὸ μυθικὸ καιρὸ καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο νὰ δανειστοῦμε γλυκόπνοα μόνο ἰδεώδη πλάσματα, ἕναν Ἀλκίνοο, μιὰ Ναυσικᾶ, ἕνα Δημόδοκο, — ἔτσι τὸ Ὁμηρικὸ τραγοῦδι κρατάει ἐκεῖ δυνατότερα κι ἀπὸ κάθε ἄλλον τόπο τὰ σημάδια του, ἔτσι κ' ἡ ἁρμονία ἡ ὁμηρικὴ ζωηρότερα φανερώνεται μέσα 'ς τὸ φῶς ποῦ ἐμψυχώνει καὶ 'ς τὴν ἡσυχία ποῦ ἀναπαύει τὴ φυσικὴ καλλονὴ ἐκεῖ πέρα. Γαληνὴ καὶ ὅλη ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητα ἐμπνευσμένη ἡ ποίηση τοῦ Ὁμήρου [1]), σὰ νοητὸς οὐρανὸς τάχα δὲν ἁπλώνεται 'ς τὸν ἀέρα τοῦ τόπου ποῦ διάλεξε νὰ ζήσῃ ὁ Σολωμός; Ποιὸς ξέρει κι' ἂν αὐτὸς ὁ οὐρανός, φανερωμένος 'ς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἐκείνου, «ἀνοιχτὰ πάντα κι ἄγρυπνα», δὲ στάθηκε κι αὐτὸς ἀφορμὴ νὰ παρακινήσῃ καὶ νὰ δυναμώσῃ τὸν ποιητή, (ποῦ πάντα μελετοῦσε καὶ ζητοῦσε), πρὸς τὸ μεγάλον ὄνειρο μιᾶς τέχνης μαζὶ ἁπλῆς καὶ βαθειᾶς, δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς, βαφτισμένης «'ς τὴν διπλῆ κολυμπήθρα τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας», ὅμως γαλήνιας καὶ ἀντικειμενικῆς. Σημειώνει 'ς τὰ Προλεγόμενά του ὁ Πολυλᾶς: «Τὸ ἔργον του εἰς τὴν Τέχνη, καθὼς καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προφορικὸν λόγον του, ἦταν μιὰ αὐθόρμητη ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ σβύνῃ τὴν προσωπικότητά του μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια [2])». Ὁ ἴδιος ὅμοια ἀναφέρει πῶς εὕρισκε μονάχα 'ς τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα ὁ Σολωμὸς τὸ ἀθάνατο παράδειγμα τῆς ἀρχαίας Τέχνης, καὶ πῶς παράσταινε εἰκονικὰ τὸ δυσκολονόητο βάθος τῆς Ὀδύσσειας μέσα 'ς τὴ φαινομενική της

---

[1]) Κ. Ο. Μύλλερ Ἱστορία Ἑλλ. Φιλολογίας μεταφρ. Α. Κυπριανοῦ τομ. Λ. σ. 115.

[2]) Σύγκρινε τὴν ἴδια θεωρία μιᾶς τέχνης ἀπρόσωπης, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ τοῦ καλλιτέχνη, ὅπως διδάσκεται 'στὰ γράμματα τοῦ Φλωμπὲρ πρὸς τὴ Σάνδη, 'ς τοὺς προλόγους τῶν ποιημάτων τοῦ Λεκόντ Δελίλ, καὶ ὅπως ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τῶν δύο τὰ ἔργα.

ἁπλότητα. Τὰ ὀχτὼ καὶ εἴκοσι χρόνια, ποῦ ἔζησε 'ς τὴν Κέρκυρα, φαίνεται πῶς τὰ γιομίζει ἕνας ἀγῶνας γιὰ πλαστουργίαν ἔργου διαφορετικοῦ κι ἀπὸ τὸν εἰδυλλιακὸ καὶ τὸν ἐλεγειακὸ τόνο τῶν πρώτων τραγουδιῶν κι ἀπὸ τοὺς πινδαρισμοὺς τῶν Ὕμνων, ἀκόμα κι' ἀπὸ τὴ Βυρωνικὴ μαζὶ καὶ Δάντειαν ἀνατριχίλα τοῦ «Λάμπρου». Βάλθηκε σάρκα νὰ δώσῃ 'ς τὴν ἰδέα του: «Κλεῖσε μέσα 'ς τὴν ψυχή σου τὴν Ἑλλάδα, καὶ θὰ αἰσθανθῇς νὰ λαχταρίζῃ μέσα σου κάθε εἶδος μεγαλείου.» Τὸ ἔργο του τῆς ἐποχῆς τῆς Κερκύρας ἀληθινὰ βλέπει πρὸς κάθε εἶδος μεγαλείου· ὄργανο πρὸς τοῦτο μεταχειρίζεται τὴν ἰδέα· καὶ ἡ ἰδέα προβάλλει σχεδὸν πάντα, εἴτε ἀπὸ τὴν ἱστορία, εἴτε ἀπὸ τὴ φύση τὴν ἑλληνική· ἀπὸ τὸν «Κρητικὸ» καὶ τοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους», ὡς τὸν «Πόρφυρα» καὶ τὸ Carmen Seculare. Κι ἀκόμ' ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ τὴν πρώτη ὁρμὴ λαχταρίζει νὰ πάρῃ, γιὰ νὰ ξανοίξῃ τὰ καθολικὰ καὶ νὰ ὑψωθῇ ὡς ἐκεῖνα. Εὔλογα, γιὰ τέτοιο ποιητὴ ποῦ ὀνειρεύεται νὰ σκαρφαλώσῃ ὡς τὴν κορφὴ κάποιου θείου ἰδανικοῦ, νὰ τραγουδήσῃ, καθὼς λέει ὁ Καρδούτσης γιὰ τὸ Δάντη, «τὰ ὑψηλότατα τῆς ζωῆς, τὰ ὑψηλότατα τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὑψηλότατα τῶν ψυχῶν μυστήρια, ὄχι τῆς δικῆς του ἢ αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ κάθε ψυχῆς», δὲν εἶναι ἀρκετὰ μήτε τοῦ αἰσθήματος ἡ ζέστη, μήτε τοῦ πάθους ἡ ὁρμή, μήτε τοῦ λογικοῦ τὸ λυχνάρι, μήτε τῆς ἀτομικῆς του ζωῆς ἡ ἐξομολόγηση. «Πόρρω ἡδονῆς ἵδρυται καὶ λύπης τὸ θεῖον», εἶπεν ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος, κ' ἔτσι σὰν ἕνα θεῖο ναὸν ἐφιλοδόξησεν ὁ φιλόσοφος ποιητὴς νὰ χτίσῃ τὸ ἔργο του γιὰ τοῦ ἰδανικοῦ τὴ λατρεία, ὄχι γιὰ τὸ φανέρωμα τῆς εὐαισθησίας του τῆς ὑποκειμενικῆς. Σημειώνω τὸ ξεχώρισμα ποῦ κάνει τῶν εἰδῶν τῆς ποιητικῆς φαντασίας ἕνας ἀπὸ τοὺς περασμένους γάλλους κριτικούς, ὁ Villemain. Εἶναι, κάπου λέγει, ἡ φαντασία ἡ πνευματικώτερη καὶ πιὸ μεγαλόφτερη, ποῦ πλάθει ὅ,τι δὲν εἶδε, ποῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νοῦ κοινωνεῖ πρὸς ἰδέες καὶ πρὸς αἰσθήματα, χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζῃ ἀπὸ τὴν πεῖρα· ὁ κόσμος, ποῦ δημιουργεῖ, δὲν πηγάζει ἀπὸ τὰ πράγματα ποῦ

τὴν περικυκλώνουν· ὁ ποιητὴς τότ' ἐργάζετ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς ζωῆς του· παράδειγμα ὁ Σαίξπηρ. Καὶ εἶναι καὶ ἡ ἄλλη φαντασία, ὑλικώτερη καὶ πιὸ περιωρισμένη· γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ, ἀνάγκην ἔχει νὰ τὴν ἐρεθίσῃ ἡ πραγματικὴ ζωή. Ὁ ποιητὴς τότε δὲν εἶναι δημιουργός· πάσχει, καὶ μὲ λαμπρὰ καὶ μὲ ὀνειρευτὰ χρώματα ἐξωτερικεύει τὸν πόνο του· παράδειγμα ὁ Μπάϊρον[1]). Ὁ Σολωμὸς τυχηρὸς δὲν ἐστάθηκε νὰ μᾶς ἀφήσῃ μέγα καὶ τέλειο ἔργο, σὰν ἐκεῖνο ποῦ κληρονόμησαν οἱ αἰῶνες ἀπὸ τὸ Δάντη· ὅμως, καθὼς ἐκεῖνος, δόξασε τὴν ποίηση 'ς τὴν πατρίδα του, καὶ τὴν πατρίδα του δόξασε μὲ αὐτή· κι ἀξίζει νὰ μπῇ 'ς τὴ γραμμὴ μὲ τοὺς τεχνῖτες ἐκείνους ποῦ, καθὼς ἐξήγησεν ὁ γάλλος κριτικός, δημιουργικὰ ἐργάζονται, ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους.

Ἡ ἀντικειμενικὴ φαντασία τοῦ Σολωμοῦ καθαρὰ δείχνεται 'ς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζει τὴ γυναῖκα 'ς τὸ ἔργο του. Ἀπὸ τὰ πιὸ νεανικά του τραγουδάκια ὡς τὰ πιὸ καλοδεμένα του μεταφυσικὰ κομμάτια, ἂν ἐξαιρέσουμ' ἕνα ἢ δύο, ἀσήμαντα σχεδόν, ἡ γυναῖκα δὲ φανερώνεται μέσα τους μὲ λυρισμὸ καθάριο· πάντα μὲ κάποιον ἐπικὸ ἢ δραματικὸ τόνο, ξεχωρισμένη ἀπὸ τὸ ἐγώ του. Τίποτε ποῦ νὰ μοιάζῃ προσωπικὴν ἐξομολόγησην, ἐρωτικὸ καρδιοχτύπι. Τὸ μόνο ἐρωτικὸ ποίημα, ποῦ φαίνεται ἄμεσα ἐκστατικὸ τὸ ἐγὼ τοῦ ποιητῆ, εἶναι μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Πετράρχη. Ὅμως κ' ἔτσι, ὕμνος αἰσθηματικὸς καὶ συγκινητικὸς ἀναδίνεται πρὸς τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ἰδέα τῆς γυναικός, ἀπὸ τοὺς ἁπλούστερους καὶ τοὺς παθητικώτερους στίχους τῆς Ἀγνωριστης καὶ τῆς Φαρμακωμένης, ὡς τὰ ποιήματα, σημαντικὰ τῆς δεύτερης ἐποχῆς του, τὰ μυστικὰ καὶ μουσικὰ τῆς Μοναχῆς, τοῦ δραματικοῦ Κρητικοῦ, τῆς βοσκοπούλας τοῦ Carmen Seculare, τῆς

---

[1]) Παρμένα ἀπὸ μιὰ βιογραφία τοῦ Μπάϊρον. — Ἐν τούτοις ὁ Taine νομίζω πῶς ὑποστηρίζει κάπου ὅτι καὶ ἡ πιὸ δημιουργικὴ φαντασία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ ἐγὼ τοῦ τεχνίτη. Παράδειγμα ἴσα ἴσα ὁ Σαίξπηρ: Ὅλοι του οἱ ἥρωες, ἀγαθοὶ ἢ κακοῦργοι, χοντροκομμένοι ἢ λεπτοί, ἔχουν ἕνα εἶδος πνεύματος· τὸ δικό του.

Φαρμακωμένης 'ς τὸν Ἅδη», τῶν γυναικῶν τοῦ Μισολογγιοῦ. Καὶ πόση ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τὴν παθητικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη παρθενιὰ τῆς Φαρμακωμένης, ὡς τὸν παρθενικὸν ὑπεράνθρωπον ἤσκιο τῆς Φαρμακωμένης 'ς τὸν Ἅδη· ἀπὸ τὸ βουκολικὸ θρῆνο τῆς πεθαμένης «Ὀρφανῆς» ὡς τὸ ὑπερούσιο γονάτισμα 'ς τὸν τάφο τῆς Αἰμιλίας Ῥοδόσταμου· ἀπὸ τὴν ἀφελῆ ἐρωτικὴ παρακίνηση πρὸς τὴν Ἀνθοῦλα ὡς τὴ σεμνὴ πλαστικότητα τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ὀμορφάδα τῆς Φραγκίσκας Φραΐζερ! Καὶ ὅπως λίγα πράγματα τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς τοῦ Σολωμοῦ μᾶς εἶναι καθαρὰ γνωστά, περισσότερο μᾶς ἔμειναν ἄγνωστα καὶ ὁ τόπος ποῦ θἄπιασε 'ς τὴ ζωή του καὶ ὁ πόθος ποῦ θὰ ξύπνησε 'ς τὴν καρδιά του ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ὄνειρο τῆς γυναίκας, μέσα 'ς τὸ δρᾶμα τῆς νεώτερης Τέχνης θρησκευτικῆς πρωταγωνίστριας μὲ σεραφικὰ φτερὰ ἢ μὲ μάγεμα Ἑωσφόρου, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Δάντη ὡς τὸν καιρὸ τοῦ Γκαῖτε. Μόνο νὰ εἰπῶ θὰ μποροῦσα· ὅπως ἡ ἐρωτόπαθη φίλη του, ἡ Μαρία Παπαγεωργοπούλου, συγκίνησε μὲ τὴν τραγική της τύχη τὰ βαθειὰ τῆς καρδιᾶς του, ὅμοια φαντάζομαι πῶς θὰ τοῦ ξύπνησε ἀργότερα, ἀφοῦ τοῦ πέρασεν ἡ νιότη, τῆς φαντασίας κάποιο ὑψηλονόητο ἀνατρίχιασμα ἡ αἰθερόπλαστ' εἰκόνα τῆς Φραγκίσκας Φραΐζερ. Κόρη τοῦ ἄγγλου γραμματικοῦ τοῦ λόρδου ἁρμοστῆ, ταίριαζε τὸ βεργόλιγνο κορμὶ πρὸς μίαν ἄκρα φροντίδα καλλιτεχνικῆς παρουσίας καὶ ξεχωριστῆς ἀνάμεσα 'ς τὸν κόσμο· συνήθιζε νὰ φαίνεται 'ς τἀνοιχτὸ ἀμαξάκι της ὡραῖα στολισμένη· πάντα ἀσπροφοροῦσε κι ὅλο λουλούδια κρατοῦσε γοργοπερνῶντας. Ὅσο γιὰ τὸν ποιητή, τόνε θυμοῦνται ἀκόμα 'ς τὴν Κέρκυρα κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ντυμένον ὅμοια καλοκαῖρι χειμῶνα· ψηλὸ καπέλλο, σακκάκι, πανταλόνι φανελλένιο· περπατοῦσε τακτικὰ 'ς τὴ σπιανάδα πρὸς τὸ μεσημέρι συχνοφαίνονταν ἔξω· ἀψηφοῦσε τὸ λιοπύρι· εὐερέθιστος, ὄχι καὶ πολὺ γλυκομίλητος πρὸς τοὺς μεγάλους, ὅλη τῶν τρόπων του τὴν καλωσύνη τὴν ἐξώδευε μὲ τὰ παιδακια· νὰ παίζῃ μαζί τους ἀγαποῦσε καὶ νὰ τοὺς παίρνῃ γλυκισματα. Μιὰ παλιὰ φωτογραφία τόνε δείχνει μὲ τὰ μαλλιὰ πρὸς

τὰ ἐπάνω χτενισμένα φουντωτά, ξέσκεπον ὅλο ἀφίνοντας πλατὺ θολωτὸ μέτωπο, σὲ μακρουλὸ μὲ γιομάτα, πλαδαρὰ κάπως, μάγουλα πρόσωπον, ἀμούστακο καὶ ἀγένειο, πηγοῦνι σὲ λεπτοχαράχτο λακκάκι τελειώνοντας· μακρυὸ στόμα μὲ φτενὰ κυματόγραμμα σφιχτοκλεισμένα χείλη, μύτη κανονικὴ πρὸς τὸ γρυπό, μὲ ἀνοιχτὰ σὰν τρεμουλιαστὰ ῥουθούνια, μύτη καὶ στόμα σὰ νὰ εἶν' ἕτοιμα νὰ μαρτυρήσουνε μιὰ κάποια πίκρα φροντισμέν' ἀποκρυμμένη, μὲ ὅλη τὴ ῥυτίδα μιᾶς ἀνησυχίας νευρικῆς πρὸς τἀριστερὰ τοῦ μετώπου, ἀπάνω ἀπὸ τὸ μάτι· μάτια μεγάλα στρογγυλὰ σὰν καρφωμένα ἀφηρημένα σὲ μιὰ σκέψη. «Τὸ μάτι τοῦ Σολωμοῦ, γράφει ὁ Κερκυραῖος κ. Καλοσγοῦρος, 'ς τὲς συχνὲς στιγμὲς τοῦ ὑψηλοῦ του ἐνθουσιασμοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι φυσικὰ μαῦρο (φαινόμενον ἴσως μοναδικὸ) ἔξαφνα ἐμαύριζε κι ἄστραφτε». Λαιμὸς ὅλος φασκιωμένος μὲ τὸν πλατὺ πολύγυρο λαιμοδέτη· τὸ φόρεμα κομπωτὸν ὡς ἀπάνω, σὰ ῥάσο πιὸ πολὺ ἢ σὰ ῥοῦχο λαικοῦ, μὲ τὸ δεξὶ μακρομάνικο χέρι ἀκκουμπισμένο πρὸς τὸ μέρος τῆς καρδιᾶς, σὰ σὲ χαιρέτισμα· μὲ δυὸ λόγια, ἡ ὅλη ἐντύπωση ἀπὸ τὴν παλιὰν εἰκόνα· ὄψη καλλιτέχνη σὲ μιὰν ἀκινησίαν λειτουργική.

« Στὴν Κέρκυρα βρίσκομαι, κάποτε εἶπεν, ὅμως δὲν εἶναι ἡ ζωή μου 'ς τὴν Κέρκυρα ». Καὶ βέβαια· τὰ μεγαλόφτερα ἰδανικά του ἀνοίγουν ἐμπρός του πλατύτερους οὐρανοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τοῦ δείχνανε τὰ πράγματα γύρω του. Ὅμως ἡ ἀπόμερη στοχαστικὴ ζωή του δὲν τὸν κράτησε ξένο πρὸς μιὰ διαλεχτὴ κοινωνία ἐκεῖ πέρα· ἐξ ἐναντίας, ἕνας κύκλος ἀνθρώπων μὲ σεβασμό καὶ μὲ ἀγάπη πρὸς τὸν ποιητή, εὐγενικὰ τὸν περίζωσε. Πρῶτα πρῶτα ἕνας χορὸς ἀπὸ μουσοθρεμμένους νέους· ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴ φλέβα τοῦ ἀρχοντικοῦ ποιητῆ, τὸν προσκυνοῦνε οἱ νέοι σὰν ἥρωα διανοητικό. Τὸ καμαρώνει καθένας ἂν ἐτύχαινε νὰ τὸν προσκαλέσῃ ὁ δυσκολοπλησίαστος, ἢ στὸν περίπατο γιὰ νὰ σταθῇ 'ς τὸ πλάϊ του, ἢ 'ς τὸ σπίτι γιὰ νὰ μιλήσῃ μαζί του. Ὁ Πολυλᾶς, μόλις ἐγύρισεν ἀπὸ τὴ Γερμανία, τῆς γερμανικῆς σοφίας

νεοφώτιστος, ξοδεύει μέρες καὶ νύχτες γιὰ νὰ μεταφράζῃ ἀπὸ τοὺς τόμους τοῦ Σίλλερ καὶ τοῦ Ἐγέλου· καὶ διάβαζεν ὁ ποιητὴς χειρόγραφα τὰ μεταφρασμένα, γιατ' ἦταν ἀνάγκη νὰ γνωριστῇ, μὲ κάθε τρόπο, μὲ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία καὶ τέχνη ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος. Ἡ ποιητικὴ φιλοσοφία τοῦ Σολωμοῦ, τὸ περίφημο «νόημα τῆς τέχνης», τὸ νόημα ποῦ θέλει τὴν ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ πάθη, ὄχι τὸ σκλάβωμα 'ς τὰ πάθη· ποῦ θέλει νὰ νικᾷ ὁ Λόγος τὸ κράτος τῶν αἰσθήσεων, καὶ θέλει τὸ Πνεῦμα νὰ κυριεύῃ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐνάντια, καὶ θέλει τὸ Νοῦ νὰ θριαμβεύῃ κατὰ τῆς ὕλης, καὶ τὴν Ἰδέα νὰ τὰ ἐξαυλώνῃ τὰ πάθη, καὶ διψάει τὴ φιλέρευνη δίψα γιὰ τὰ μυστήρια τοῦ Παντός, καὶ ταιριάζει τὰ μερικὰ πρὸς τὰ καθολικά, καὶ τὰ ἀτομικὰ πρὸς τὰ παγκόσμια, καὶ θέλει τὸ χρέος νὰ μεταμορφώνεται 'ς ἕναν ἔρωτα, καὶ θέλει τὸ ποίημα «μεστὴ καὶ ὡραία δημοκρατία ἰδεῶν» ποῦ νὰ παριστάνουν αἰσθητὰ «τὸν ἀόρατο 'ς τὰ αἰσθητήρια Μονάρχη», σὲ τρόπο ποῦ τὴν οὐσία τοῦ ποιήματος νὰ τὴν ξεσκεπάζῃ μονάχα «ὁ βαθὺς καὶ ὁ γυμνασμένος νοῦς»· τὸ νόημα τῆς Τέχνης ποῦ ἐμψυχώνει τὰ μετρημένα καὶ σκαλισμένα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ πολυτίμητα κομμάτια τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων, τοῦ «Πόρφυρα», καὶ ὅλα τἄλλα ἀπομεινάρια «ὁποῦ δὲν ἔχουν ὄνομα κ' ἔχουν περίσσια κάλλη», καθὼς εἶπεν ὁ ποιητὴς γιὰ τὰ χρώματα τοῦ δειλινοῦ· τὸ νόημα τῆς Τέχνης μέσα 'ς τὴ γεννημένη κριτικὴ ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ, μέσα 'ς τὸ ἰδεοκρατικό του αἴσθημα, φαίνεται σὰ φυσημένον ἀπὸ τὶς δυνατὲς πνοὲς τῶν Καντίων καὶ τῶν Ἐγέλων, κ' ἐπηρρεασμένον ἀπὸ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία· ἡ δύναμή της ἡ ἐπαναστατική, ποῦ ἄλλαζε καὶ ποῦ ἐβάθυνε κάθε κύκλο ἐπιστήμης καὶ σοφίας, ἀνάμεσα 'ς τοὺς πολιτισμένους λαούς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα, φανερώνεται καὶ 'ς τὴ νέα πατρίδα μας κι ἀφίνει τοῦ διάβα της τὰ σημάδια 'ς τὴν ἐργασία τοῦ πρώτου καὶ τοῦ πιὸ μεγάλου της ποιητῆ.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ νέοι. Ἄνθρωποι 'στὰ χρόνια ὡριμώτεροι, πιὸ σοβαροί, σοφοὶ τεχνῖτες τοῦ λόγου καὶ τοῦ στίχου, ποῦ

ζούτανε τότε 'ς τὴν Κέρκυρα, τὸν ἀγαποῦνε καὶ τὸν θαυμάζουν, καὶ μεγάλα προσμένουν ἀπ' αὐτόν. Στενός του φίλος ὁ «Ἰταλοέλληνας» Μουστοξύδης· ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς Ρεγάλδης διαλαλεῖ τὴ χάρη τοῦ ὑμνογράφου τῆς Ἐλευθερίας, καὶ μεταφράζει στίχους του. Καὶ πλέον ἀπ' ὅλους, συναναστρέφονται τὸν ποιητὴ καὶ τὸν δυναμώνουν καὶ τὸν ἐπηρρεάζουν, ὁ ἔξοχος μουσικὸς Μάντζαρος καὶ ὁ Δαλματὸς Θωμαζέος, πατριώτης, γλωσσολόγος, ποιητής, φλογερὴ καρδιά, χρυσόλογο στόμα, ὑπερασπιστὴς δυνατός, καθὼς ὀλίγοι, τῆς ζωντανῆς μας τῆς φωνῆς, καὶ μαζὶ τεχνίτης ἐκείνης, καθὼς τὸ δείχνουν τὰ μεταφρασμένα του ἀπὸ τὴ σερβικὴ τραγούδια. Ὁ Σολωμὸς ἐβεβαίωνε πῶς καμιὰ φορὰ τὰ ποιητικά του πλάσματα τὴν ἀρχὴν ἔπαιρναν ἀπὸ τὴ μουσική· κ' ἔλεγε πρὸς τὸ Μάντζαρο πῶς ὅσο βαθύτερα προχωροῦσε 'ς τὸ νόημα τῆς μουσικῆς τόσον εὐκολώτερα δημιουργοῦσε τὴν ποίηση. Ἀλήθεια ποῦ κανεὶς τὴν αἰσθάνεται 'ς τοὺς πιὸ ὑστερνοὺς κομματιασμένους στίχους τῆς Κερκυραϊκῆς ἐποχῆς, ποῦ μᾶς μιλοῦνε τόσο μὲ τὴν πλαστική τους συμμετρία ὅσο καὶ μὲ τῆς οὐσίας τους τὴ μουσική. Ὁ Θωμαζέος ἐτιμοῦσε τὴν ἀρετή, τὴν εἰλικρίνεια, καὶ τὴ μεγάλη παιδεία τοῦ φίλου του· τὴν ἁγνὴν ἑλληνικὴν ὀξύτητα τοῦ νοῦ του, καὶ τὴ γλυκειὰ καὶ σεμνή του ποίηση, ποῦ πάντα ἐμπρὸς πήγαινε καὶ τελειότερη γίνονταν. Τοὺς ἐπαίνους του πλουσιοπάροχα σκορπίζει ὁ Θωμαζέος. «Οἱ Γερμανοί, τοῦ ἔλεγε, κάνουνε βαθειὰ καὶ τὰ πιὸ κοινὰ νοήματα· ἐσὺ ηὗρες τρόπο κοινὰ νὰ καταστήσῃς καὶ τὰ βαθύτερα.» «Ἡ γλῶσσα ποῦ χρειάζεται, ἔγραφεν ἀλλοῦ γιὰ τὸν ἴδιον, εἶναι ἡ ζωντανή, καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα γιὰ νὰ ζήσῃ 'ς τὰ γράμματα, ἔχει χρεία ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος τὴν κατέχει καὶ τὴν κυριεύει.» Ὅμως τοὺς λαμπρόχρωμους τούτους θαυμασμοὺς τοῦ σοφοῦ φίλου τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Σολωμοῦ θόλωνε καὶ κάποιο συγνεφάκι ἀνησυχίας. Θὰ τὸν ἀνησυχοῦσεν ἡ ἄργητα τοῦ ποιητῆ, καὶ τῆς περπατησιᾶς του ἡ ὀκνάδα. Θὰ τὸν ἤθελε πιὸ καρπερὸ 'ς τὴν ἐργασία του, γοργότερο 'ς τὴν ἑτοιμασία τῶν ἔργων του. Τὸ 1855, 'ς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Σολω-

μου, μὲ τὴν πρόθεση νὰ καταδικάση τὸ παραγκώνισμα τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας ἀπὸ τοὺς γραμματισμένους τοὺς Ἔθνους, ἔγραφε ὁ Θωμαζέος: «Ἂν εἶχε ὁ Δάντης ἀκούσει τὸ παράπονο τοῦ μοναχοῦ Ἱλαρίου, θὰ εἴχαμε ἕνα δραμα τῶν τριῶν βασιλείων λατινικά, ὅλο ὡραιότητες ὅμοιες μὲ τὸ στίχο: Infera regna canam supero contermina mundo. Καὶ οἱ νέοι Ἕλληνες ποῦ ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουνε τὸ Δάντη τους καὶ τὸν Ὅμηρο, θὰ ἔχουν, (ἂν ὁ Σολωμὸς δὲν προβλέψῃ), τὸ infera regna ὡς τὴ συντέλεια τῶν αἰώνων.» [1]) Τὸ ἂν δὲν προβλέψῃ τοῦτο, γιὰ ποιητὴ ποῦ ἄγγιζε τὰ ἑξῆντα χρόνια, δὲν εἶναι μαζὶ περίσσου θαυμασμοῦ καὶ δισταγμοῦ μελαγχολικώτατου ξεφωνητό; Ὁ Σολωμός, καὶ γιὰ τοὺς πλέον ἐγκάρδιους διαλαλητάδες τῆς ἀξίας του, ἦταν ἕνας Δάντης ὄχι φανερωμένος, ἀλλὰ Δάντης ποῦ ὅλο καὶ καρτεροῦσανε· εἶδος Μεσσία. «Μόλις δημοσιευθοῦν τἀνέκδοτα ποιήματά του, ἔγραφεν ἕνα χρόνο πρὸ τοῦ θανάτου ἐκείνου, ὁ γλυκύτερός του μαθητής, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, θὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος ὅτι ἔχει καὶ ἡ Ἑλλάδα τὸν Δάντη της.» Ἡ ὀκνὸς ἢ γλήγορος, ἢ τυπωμένα ἢ ἀτύπωτα τὰ ἔργα του, οἱ μεγάλες ἐλπίδες ποῦ ζωντάνευαν ἐκεῖνα, κανεὶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἰπῇ πῶς ἦταν ἀστήριχτες καὶ τυφλές. Ὁ ποιητής, θαρρεῖς δὲ βιάζεται, δὲν ἔχει χρεία νὰ παραδώσῃ ᾽ς τὸν κόσμο, μιὰν ὥραν ἀρχήτερα, τὰ νεώτερα ἔργα του. Φαίνεται πῶς ἀργὰ ἀργὰ τὰ πλαστουργεῖ, σὰ νὰ θέλῃ νὰ τἀποθώσῃ ἀψεγάδιαστα ᾽ς τὰ χέρια τῆς Ἀθανασίας. Ὅμως συχνὰ πυκνὰ μὲ περίλαμπρην ἀπαγγελία, ποῦ φώτιζε θριάμβου χαμόγελο, ξετυλίγει ᾽ς τοὺς ἄξιους ἀπὸ τοὺς γνωρίμους καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους του, πλούσιους στίχους καὶ ἀραδιάζει σημαντικὰ δείγματ᾽ ἀπὸ τοὺς ἀθέατους θησαυρούς. Τοῦ κάκου. Τὰ μεγαλήτερα καὶ τὰ καλήτερα — ποιὸς ξέρει! — ἀπὸ τοὺς στίχους κι ἀπὸ τοὺς ῥυθμούς,

---

[1]) Ὁ Ἱλάριος εἶν᾽ ἐκεῖνος ποῦ ἐξέφρασε τὴν ἀπορία του πρὸς τὸ Δάντη πῶς τὸ ποίημά του τὄγραψε σὲ χυδαία γλῶσσαν, ἀκατάλληλη γιὰ ὑψηλὰ θέματα. Σώζετ᾽ ἕνα σχετικὸ γράμμα τοῦ Ἱλαρίου· μερικοὶ ὑποπτεύονται τὴ γνησιότητα τοῦ γράμματος (**Dante, par John A. Symonds**).

ποῦ χύνονταν ἀπὸ τὸ στόμα του, δοξολογία πρὸς τὴν αἰώνιαν Ὀμορφιά, μαζί του πέθαναν. Ὁ Σολωμὸς δεκοχτὼ χρόνια ἔζησε 'ς τὴν Κέρκυρα. Ἡ συγγενικὴ δίκη ποῦ τὸν εἶχε μπλέξει ἀπὸ τὸ 1833, ἂν καὶ τελειωμένη κατὰ τὰ 1838, τοῦ πῆρε τὴ γαλήνη. Δὲν εἶναι τόσο ποῦ κιντύνευε νὰ χάσῃ τὴν περιουσία του, ὅσο μιὰ τρικυμία ἠθικὴ ποῦ τὸν ἐτάραξε. Κέρδισε τὴ δίκη· ὅμως τὸ χτύπημ' ἀπὸ κείνη ἀγιάτρευτο. [1]) Πῆραν ὁρμὴ ὅλα τἄρρωστα μέσα του στοιχεῖα. Παραδίνεται 'ς τὸ πιοτό. Ὅσο πάει πιὸ μελαγχολικός, πιὸ θυμώδης, πιὸ μισάνθρωπος, πιὸ νευρικὸς γίνεται. Στὶς ἐννιὰ τοῦ Φλεβάρη, τὸ 1857, ἀπὸ ἐγκεφαλικὸ ἢ ἀπὸ καρδιακὸ πάθημα — τὴν πηγή του καλὰ δὲν τὴν ξεδιάλυσαν οἱ γιατροὶ — πεθαίνει. Μόλις γνωρίζεται ὁ θάνατός του, ἡ Βουλὴ τῶν Ἰονίων παύει τὴ συνεδρία, καὶ κηρύττει δημόσιο τὸ πένθος. Ἀπὸ τὴ χώρα κι ἀπὸ τὰ χωριὰ τρέχει 'ς τὴν ἐπισημότατη κηδεία ὁ λαός. Δώδεκα νέοι ζητοῦνε νὰ βαστάξουν ὡς τὸν τάφο τὸ νεκροκρέβατο τοῦ ποιητῆ. Τὸ 1865 γυρίζει ὁ νεκρὸς ν' ἀναπαυθῇ 'ς τὸ νησὶ ποῦ γεννήθηκε. Τὰ κόκκαλά του θάφτονται ς' τὸ τόπο ποῦ φέρνει ἀπὸ τότε τ' ὄνομα: Πλατεῖα τοῦ Ποιητῆ.

Στὴν Κέρκυρα ξάφνισμα σκληρὸ 'ς τοὺς φίλους καὶ σὲ ὅσους τὸν ἐθαύμαζαν. Ἐκεῖνοι ποῦ πήρανε νὰ ἐπιστατήσουν 'ς τὸ τύπωμα τῶν Ἁπάντων του 'ς τὴν Κέρκυρα, λίγον καιρὸν ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό του, δὲν ηὗραν τίποτε ἀπὸ τὸ θησαυρὸ ποῦ καρτερούσανε· τοῦ κάκου τὰ χειρόγραφα ποῦ τοὺς παραδόθηκαν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ ποιητῆ. Τίποτε σχεδὸν ἀπὸ τὴ βρύση τοῦ στίχου ποῦ ἔρρεεν ἰριδόχρωμη. Μονάχα ξεσκίσματα ποῦ δὲ ράβονται, χάσματα ποῦ δὲ γιομίζονται, μονάχα λίγα λαμπρὰ συντρίμματα τῶν αἰθερίων κόσμων. Πεζὰ σχεδιάσματα ἰταλικά, μισὰ κομμάτια, ἀπομονωμένοι στίχοι, οἱ ἴδιοι δοκιμασμένοι σὲ μέτρα καὶ σὲ τρόπους διαφορετικούς· ὀλιγόστιχες ἀράδες, στοχασμοὶ

---

[1]) Ἡ δίκη πλήγωσε κατάκαρδα τὴ φιλοτιμία του· ἐξ ἀφορμῆς αὐτῆς, ἡ μνήμη τῆς μητέρας του, Ἀγγελικῆς Νίκλη, (δεύτερης γυναίκας τοῦ πατέρα του) δὲν ἔμενεν ἀπείραχτη.

ἀσυνάρτητοι. Ἀντὶ τοῦ ἔργου, ὁλόκληρου, στερεοθεμέλιωτου κι ἁρμονικὰ δεμένου, δείγματα σωριασμένου ὑλικοῦ καὶ ἀραιὰ χτίσματα. Μόλις κανεὶς στοχάζεται τί θὰ ἦταν τὸ οἰκοδόμημα. Ἐς τὰ «Εὑρισκόμενα» τοῦ Σολωμοῦ, καθὼς τυπώθηκαν ᾽ς τὴν Κέρκυρα τὸ 1859, τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐδῶ μᾶς ἀφίνουνε μόνο νὰ τὸ φαντασθοῦμε, κ᾽ ἐκεῖ μᾶς φανερώνουν μέρη του μόνο οἱ ἐκδότες. Νὰ συνηθίσουν ἀδύνατο ᾽ς τὴν ἰδέα καταστροφῆς τέτοιας· κάποια ἐλπίδα γλυκότρεφαν πῶς κάπου μιὰ μέρα ἡ θεία δικαιοσύνη θά τα παρουσίαζε τὰ ἔργα. Ὁ Πολυλᾶς τὴ μελέτη του ποῦ μπῆκε ᾽ς το βιβλίο ἐμπρός, προπύλαια, ἐκείνη μονο, ἀκέρια ἐρειπωμένου ναοῦ, καταλήγει ἔτσι: «Ἄμποτε νὰ μὴν ἀργήσῃ ἡ ὥρα νὰ φανερωθοῦν τὰ ἀκόμη σωζόμενα συγγράμματα του μακαρίτου, ὥστε τοῦτο τὸ βιβλίον νὰ μὴ σταθῇ ὡς ἱστορικὸ μνημεῖο τοῦ τρομεροῦ κινδύνου εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκονται, ἐπιβουλευμένα ἢ ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια, ἀπὸ τὸ φθόνο, τὰ καθαρὰ γεννήματα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας [1])». Ἡ ἐλπίδα ὅλων ἐκείνων ὅσοι βαθειὰ ἀγαποῦνε καὶ δὲ στέργουνε γιὰ νὰ πιστέψουνε κάτι, ποῦ βαθειὰ πληγώνει τὴν ἀγάπη τους, ἀπόμεινεν ὄνειρο. Χαμένα πᾶνε, καὶ τοῦ χαμοῦ ἡ αἰτία δυσκολοξεδιάλυτη, τὰ ἔργα τοῦ πιὸ μεγάλου ψάλτη ᾽ς τὴν ἀναγεννημένην Ἑλλάδα· τὰ ἔργα ποῦ μ᾽ ἐκεῖνα ἡ νέα ἑλληνικὴ μοῦσα θὰ δύνονταν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νὰ ἀψηφήσῃ περήφανη τὶς ἀλλόφυλες ἀδερφάδες της. Καὶ ὁ μυστηριώδης τους ἀφανισμὸς εἶναι σὰν τὸ στερνὸ χτύπημα σκοτεινῆς Μοίρας, πολέμιας του ποιητῆ.

Καὶ τώρα κάτι τι μὲ ἀνησυχεῖ. Στοχάζομαι πῶς τὰ χαμένα χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀφορμὴ ποῦ μισοτέλειωτα καὶ κομματιασμένα μᾶς ἀπόμειναν τὰ ἔργα του. Στο-

---

[1]) Συγγενὴς ἀξιότιμος τοῦ Σολωμοῦ μὲ πληροφορεῖ πῶς τὰ χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ, μετὰ τὸ θάνατό του, ᾽ς τὴν Κέρκυρα παραδόθηκαν ὅλα ᾽ςτὴ φωτιὰν ἀπὸ ἄνθρωπο ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο σταλμένον ἀπὸ τὸ μεγαλήτερο ἀδερφὸ τοῦ Σολωμοῦ· ἀφορμὴ τοῦ βανδαλισμοῦ, μιὰ κληρονομικὴ ἀντιζηλία, παρ᾽ ἄλλος κανεὶς λόγος. Σημειώνω ἐδῶ ἁπλῶς τὴν πληροφορία, καθὼς τὴν ἄκουσα.

χάζομαι πῶς κι ἂν τὰ εἴχαμεν ὅλα, ὅπως τὰ δούλευεν ἐκεῖνος κι ὅπως τὰ ἐκφωνοῦσε καὶ τἄφησε, πάλι μισὰ θὰ τὰ ξέραμε καὶ κομμάτια θὰ τὰ χαιρόμαστε. Φοβοῦμαι πῶς θὰ δουλέψανε συντροφικὰ πρὸς τέτοιο τέλος κάθε δύναμη ἐσωτερική, καὶ κάθε δύναμη ἐξωτερική, ἀπὸ ὅσες κυριεύουν καὶ μορφώνουν, ἀνάλογα, τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπο. Οἱ καλλιτεχνικὲς θεωρίες τοῦ ποιητῆ, ἡ φυσική του καὶ ἡ ψυχικὴ ἰδιοσυγκρασία, ἡ κοινωνικὴ ἀτμοσφαῖρα τριγύρω του, τόσο κατάλληλα δὲν ἤτανε στοιχεῖα γιὰ νὰ παρακινήσουνε καὶ γιὰ νὰ βοηθήσουνε 'ς τὸ συμπλήρωμα καὶ 'ς τὸ τελείωμα μεγαλοφάνταστων ἔργων, ποῦ τέτοια πρῶτος καὶ μόνος ἀνάμεσα 'ς τὸ Ἔθνος του τὰ εἶχεν ἐκεῖνος τολμήσει. Ὁ νοῦς του τόσο θεωρητικὸς ὅσο καὶ δημιουργικός, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ πρῶτα ἀδράχνουν τὴν θεωρία, κ' ὕστερα 'ς τὸ πλάσιμο προχωροῦν, ὡς ὁ ἴδιος ὥρισε τὴν ἰδέα του πρὸς τὸ Μόντη· ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἑτοιμάζουν πρῶτα τὴν ποιητική τους κ' ὕστερα τὴν ποίησή τους, καθώς, χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸν Ἕλληνα, μέλλει νὰ τὸ διαλαλήση ἕνας μεγάλος τεχνίτης τοῦ νέου κόσμου, ὁ Ἐδγὰρ Poe, πῶς ὅμοια ἐργάζεται[1]· τέτοιος νοῦς, φυσικά, προχωρεῖ ψάχνοντας καὶ συλλογισμένα καὶ ἀργοπάτητα καὶ δύσκολα, καθὼς προχωρεῖ ὁ Λόγος, ἀντίθετα πρὸς τὸ ὁρμητικὸν ἀνάβρυσμα τοῦ αἰσθήματος. Τὸ πιοτὸ ποῦ μέρα μὲ τὴν ἡμέρα δυνατώτερα τὸν κυριεύει, ἡ ἀρρώστια ποῦ χρόνια τὸν ἐβασάνισε προτοῦ νὰ τοῦ πάρῃ τὴ ζωὴ καὶ τοῦ θόλωνε τὴ σκέψη καὶ τοῦ ἐμπόδιζε τὴν ἐνέργεια· ἡ μεγάλη ψυχολογικὴ ταραχὴ τῆς συγγενικῆς δίκης μὲ τὰ σημάδια της τἀγιάτρευτα, — ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἦταν ἀρκετὰ νὰ τοῦ μαράνουνε κάθε διάθεση πρὸς ἐργασίαν, ἐργασία ποῦ ἀπαιτοῦσεν ἴση τὴν ὑπομονὴ πρὸς τὴν ἔμπνευση, καὶ κάθε γαλήνη, γιὰ ἔργα ποῦ ἴσα ἴσα τὸ σφράγισμα θὰ δείχνανε μιᾶς γαλήνης ὀλύμπιας;

---

[1]) Βλέπε τὴ μελέτη περὶ **Baudelaire** τοῦ Θεοφίλου Γωτιὲ ς τὰ «**Fleurs du Mal**» Levy 1883.

Ἔπειτα κ᾽ ἐδῶ ἀφίνει τὸ σημάδι του τὸ νύχι τοῦ κοινωνικοῦ νόμου· τὸ milieu, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Taine, ἡ «περιρρέουσ᾽ ἀτμοσφαῖρα», καθὼς διατυπώνει ὁ κ. Ῥοίδης. Καὶ μὲ ὅλο τὸ θαυμασμὸ τῶν ὀλίγων ξεχωρισμένων, ἀνάμεσα ς τὸν Ἑλληνικὸ κόσμο, πρὸς τὸ Σολωμό, κ᾽ ἔξω ἀπὸ τὸν τρόπο ποῦ λίγο λίγο καὶ ἀκούσια τὸ Σολωμικὸ ἔργο ποτίζει τὴ φιλολογικὴ συνείδηση τοῦ Ἔθνους, κατα κανόνα γενικόν, ἡ ὅλη κοινωνία μας, φυσικά, ἀδιάφορη ἔμεινε καὶ ξένη πρὸς τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ καὶ πρὸς τὴν τέχνη του, κάθε φορὰ ποῦ δὲν ἔδειξεν ἀντιπάθεια καὶ ἔχθρα προς τὸ ἔργον ἐκεῖνο, ὅσο κι ἂν ἐφάνηκε πῶς τὸ γνωρίζει καὶ πῶς τὸ σέβεται τὸ ὄνομα τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ κοινωνία δὲν ἔχει βέβαια δύναμη ν᾽ ἀλλάζῃ τὸ φυσικὸ καὶ νὰ κόβῃ το δρόμο τοῦ καλλιτέχνη ποῦ στέκεται πάντα ξεχωριστὰ ἀπὸ κείνη, καὶ παίρνει ἀέρα καὶ φῶς ἀπὸ στοιχεῖα συνθετότερα, καὶ πιὸ δυσκολοξεδιάλυτα· ἐπηρρεάζει ὅμως τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας του, κι᾽ ἂν δὲ σταματάει, ἀλλὰ πολὺ δυσκολεύει το δρόμο του. Κοινωνία, σὰν τὴ δική μας, ἂν δὲν εἶναι ἡ μόνη, ἀλλὰ εἶναι ἡ σημαντικώτατη ἀφορμὴ φαινομένου ποῦ καὶ ἄλλοτε σημείωσα κάπου: [1]) Λείπει ἀπὸ τὴ δουλειὰ καὶ τῶν καλητέρων μας ποιητῶν καὶ πεζογράφων τὸ ἄνετο περπάτημα, τὸ ῥυθμισμένο βῆμα ποῦ τὴ φέρνει, γλήγορ᾽ ἀργά, ᾽ς ἕνα εὐτυχισμένο τέλος. Σταματοῦν ἔξαφνα ᾽ς τὴ μέση κι᾽ ἀπομένουνε σὰν κουρασμένοι, σὰν ἄρρωστοι, μὲ κομμένα πόδια. Κι᾽ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μας τεχνῖτες τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ στιχουργημένου λόγου λείπει ἕν᾽ ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα, ἂν ὄχι κι᾽ ἀπὸ τἀνεξαίρετα, γνωρίσματα ποῦ σημαδεύουν τὴν ἐνέργεια τοῦ διαλεχτοῦ νοῦ· λείπει κανονικὸ ξετύλιγμα καὶ πλούσιος καρπός. Συχνὰ πυκνὰ στερεύει τὸ κρυσταλλένιο νερὸ τῆς πηγῆς μας κ᾽ ἐκεῖ ποῦ τρέχει, στάζει τόσο λιγοστὸ καὶ τόσο ἀργά! Ὅμως γιὰ τὸ ξεδίψασμα δὲ φτάνει μόνο τὸ ποιόν· χρειάζεται καὶ κάποιο ποσόν. Καὶ θλίβεται κανεὶς μὲ τὸ νὰ βλέπῃ πόσο καιρὸ χρειάζεται γιὰ νὰ

---

[1]) «Τὸ Διήγημα τοῦ Βιζυηνοῦ.» Στὴ «Νέα Ἑλλάδα» 1896.

γιομίσ' ἡ στάμνα μας ἐκεῖ ποῦ σὲ ἄλλες χῶρες ἔφτασε σύντομος καιρὸς πρὸς τοῦτο. Ἕνας μεγάλος φιλόσοφος εἶπε πῶς ὅ,τι πιστεύομ' ἐλεύθερη βουλή, πῶς ὅ,τι ὀνομάζομε θέληση, δὲν εἶναι παρὰ τὸ δυνατώτερό μας ὁρμέμφυτο. Δὲν ξέρω· θαρρῶ πῶς μέσα 'ς τὰ ἐνδόμυχα τοῦ Σολωμοῦ, κ' ἐκείνου ποῦ στοχάζεται καὶ ξεδιαλέγει, κ' ἐκείνου ποῦ αἰσθάνεται καὶ γεννοβολᾷ, παλεύουνε δυὸ στοιχεῖα ἐξίσου ἁγνὰ καὶ ἀσυνείδητα· ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ κριτικός, ὁ ἀντικειμενικός, ὁ ὑπομονετικός, ὁ ἐπίμονος καὶ δύσκολος στιχοπελεκητής, ὁ ἀσκητικὸς μελετητὴς τῆς Κερκύρας· ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριὰ ὁ ἀψύς, ἀλλὰ καὶ βαρετὸς Ζακυθινός, ποῦ εὔκολ' ἀνάφτει κ' εὐκολώτερα κορώνει, ποῦ δὲν πηγαίνει πέρα ἀπὸ τὰ σχέδια κι ἀπὸ τὰ κιθαρίσματα· ὁ ζακυθινὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο, καθὼς ῥητὰ ὁμολογεῖ συντοπίτης ἱστοριογράφος τοῦ λαοῦ ἐκείνου, «λείπει ἡ ἐπιμονὴ εἰς μακροχρονίους καὶ δυσκόλους ἐπιχειρήσεις.» [1] Ὁ πρῶτος ἤθελε νὰ χτίσῃ παλάτια· ὁ δεύτερος δὲν ἔφτασε ν' ἀραδιάσῃ παρὰ κομμάτια.

Β'.

Ἐδῶ κ' ἑκατὸ χρόνια, 'ς τὴ σκλαβωμένη πέρα ὡς πέρα τότε πατρίδα, δύο ποιητῶν ὀνόματα, πρῶτα πρῶτα, μᾶς παρουσιάζονται ὡς τὰ πλέον ἐπίσημα· ὁ Δαπόντες καὶ ὁ Ῥήγας. Οἱ φιλολογικοὶ κύκλοι τῆς ἐποχῆς πολὺ τὸν πρόσεχαν, καθὼς φαίνεται, τὸν πρῶτο· ἡ «Ποιητικὴ» τοῦ Μπογδάνου, τυπωμένη 'ς τὴ Βιέννα, τὸ 1819, γεμάτη ἀπὸ στίχους του εἶναι. Ὁ Δαπόντες, τόσο πεζολόγος ὅσο καὶ πολυγράφος, δὲν ἔχει καμιὰν ἀξία ποιητική [2]. Ἀσυγκρίτως βαθύτερα φερμένος μέσα 'ς τὴ συνείδηση τοῦ Γένους, ὁ Ῥήγας· ὅμως τὸ μεγάλο ἡρωϊκὸ αἴσθημα τοῦ θαυματουργοῦ τραγουδιοῦ του δὲν τὸ σημαδεύει μὲ τὴν ἄσβυστη σφραγίδα

---

[1]) Π. Χιώτου. Περὶ τῆς ποιήσεως τῶν Ζακυνθίων. «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη» 1868.

[2]) Καισάριος Δαπόντες (1705-1785). Τελευταῖον ἀκόμα σὲ βιβλίον ἑνὸς Ρωμούνου ὀνομάζεται «ἀηδὼν τοῦ 18ου αἰῶνος».

της ἡ Φαντασία. καὶ δὲν τοῦ ῥίχνει τὸ μαγνάδι της ἡ Τέχνη. Ὕστερα ἔρχονται ὁ Μακεδονίτης Χρηστόπουλος καὶ ὁ Ἠπειρώτης Βηλαρᾶς· ὁ ἕνας μὲ τἀρχοντολόγια τῆς Πόλης καὶ τῆς Βλαχιᾶς, ὁ ἄλλος μέσ' 'ς τὰ Γιάννενα, κάτου ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λύκου· μορφωμένοι καὶ οἱ δύο, τεχνῖτες τοῦ στίχου, μὲ κάποια γνώση καὶ χάρη, πιστοὶ τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας· μ' ἐκείνη τραγουδοῦνε, φυσικά, καὶ γιὰ κείνη πολεμοῦν, καὶ τὰ πρῶτα λιθαράκια κουβαλοῦνε γιὰ ἕνα χτίσιμο. Ἡ Ποίησή μας χτίζεται· ἡ Ποίηση ποῦ γίνεται ἀπὸ μιᾶς ἀτομικῆς ψυχῆς προσπάθεια, καὶ ἀνάμεσα 'ς τὰ γενικά, τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου δείχνει, θαμπὰ ἢ ζωηρά, τὰ ξεχωριστὰ σημάδια. Κατὰ μέρος ἀφίνω τὰ δημοτικά μας τραγούδια, τὴν πολὺ πιὸ ἀρχαίαν ἢ ὅσο δείχνεται, τὴν ἀθάνατη πηγὴ γιὰ κάθε μας ποίηση· τὰ τραγούδια ποῦ ἀπὸ κεῖνα, θεληματικὰ ἢ ἄθελα, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ ποτισθῇ καὶ τὸ ἀτομικὸ τραγούδι, ἐκτὸς ἂν δὲν εἶναι τραγούδι, ἀλλὰ στιχουργημένος, ἄνοστα ἢ νόστιμα, πεζὸς λόγος. Καὶ τότε, καθὼς καὶ ἀπὸ καιροὺς προτήτερα, ἄνθιζε τὸ δημοτικό μας τραγούδι σὲ βουνά μας καὶ σὲ κάμπους μας· μοναχὰ δὲν εἶχε μοσκοβολήσει ἀκόμα καμιὰ δυνατὴν ἑλληνικὴ διάνοια· δὲν εἶχε ἀκόμα ἀστράψει 'ς τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τὸ πολὺ τῆς ὀμορφιᾶς του· τὸ ἐθαύμαζαν οἱ ξένοι, προτοῦ νὰ ὑποψιασθοῦνε τὴ σημασία του οἱ δικοί μας· καὶ καθὼς τυχαίνει πάντα, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ μελέτη τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ μᾶς ἦρθε, σὰν ἐπιστήμη καὶ σὰ φωτισμὸς ἀπὸ τοὺς ξένους. Σύγκαιρος τοῦ Χρηστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ ὁ Σολωμός, εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ τὰ πρῶτα του γυμνάσματα κι ἀπὸ τἄπλᾶ τραγούδια του, ἔδειξεν ὅτι ἔχει νὰ μὰς πῇ κάτι διαφορετικὸ καὶ κάτι παραπάνω ἀπὸ τὰ μικρόχαρα καὶ μονότροπα ἐρωτοπαιγνίδια τοῦ πρώτου, ἀπὸ τὰ μονότονα ἐρωτοπαράπονα καὶ τὰ ἐπιγραμματικὰ περιπαίγματα τοῦ δευτέρου. Αἴσθημα καὶ νόημα, γλῶσσα καὶ ῥυθμός, φαντασία καὶ τέχνη, ἀγάλια ἀγάλια πλαταίνουν, ἀνεβαίνουν, καὶ πλουτίζονται καὶ λάμπουνε μὲ τὸ Σολωμό. Οἱ δύο ἐκεῖνοι σὰ σκλάβοι πάντα ἀκολουθοῦν τὸ σκοπό τους· ὁ Σολωμὸς σὰν ἐλεύθερος. Τολμηρὰ καὶ

ἀνυπόταχτα, 'ς τὴν ἀρχὴ ἀκανόνιστα καὶ ἀνώμαλα, καὶ ἀτελέστερα, μὲ κόπο καὶ μὲ λαχάνιασμα, ἔπειτα πιὸ συγκρατητά, γνωστικώτερ', ἁρμονικώτερα, γαληνότερα, πλάθει τὴ μορφὴ τοῦ στίχου ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ μαζὶ ἀπὸ τὴν τέχνη ποῦ ὁ στιχουργημένος λόγος κρύβει καὶ δείχνει 'ς τὰ πλούσια ἀπὸ ποίησην ἔθνη· καὶ μαζὶ γεμίζει τὴν οὐσία τοῦ στίχου μὲ θησαυροὺς διαλεχτῶν αἰσθημάτων καὶ μεγάλων ἰδεῶν. Καὶ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὴ γλῶσσα ποῦ ἀκούει γύρω του ν' ἀντιλαλῇ ὁλοζώντανη, τὴ μεταχειρίζεται, χωρὶς ντροπὴ καὶ χωρὶς κανένα συμβιβασμὸ ποῦ θὰ κινδύνευε νὰ μαράνῃ ἀπὸ τὴ δροσιὰ καὶ νὰ ψαλιδίσῃ ἀπὸ τὰ φτερά της. Δὲν ταιριάζει τὴ γλῶσσα του σύμφωνα πρὸς τὴ γλῶσσα κανενὸς κοινωνικοῦ καλοαναθρεμμένου κύκλου· ἄλλα ἰδανικὰ λαμποκοποῦνε 'ς τὰ σαλόνια, ἄλλα ἰδανικὰ γυρεύει ὁ ποιητής. Ἀπὸ τὴ φύση, κι ἀπὸ τὸν ἀέρα ὅλον τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κοινωνίας γραμματισμένων κι ἀγράμματων παίρνει τὰ ζωντανά, τὰ πιὸ σημαντικὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, καὶ καλλιτεχνικὰ σφυροκοπεῖ τὴ δική του. Κάνει ὅ,τι κάνουν ὅλοι οἱ δυνατοὶ τεχνῖτες τοῦ λόγου, μάλιστα ἐκεῖνοι ποῦ πρωτοστατοῦνε 'ς τὴ γέννηση τῶν ἐθνικῶν φιλολογιῶν. Κάνει ὅ,τι ὁ ἴδιος ὑπονοεῖ 'ς τὸ «Διάλογό» του· πρῶτα ὑποτάσσεται 'ς τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του. Δὲν παραδέχεται τὴν παράλογην ἰδέα πῶς γιὰ νὰ γράψῃ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ πρέπει καὶ μὲ τοῦ λαοῦ τὰ νοήματα νὰ σκεφθῇ· ποῦ ἀκούστηκε πῶς ὅσοι μιλοῦνε τὴν ἴδια γλῶσσα θὰ εἰπῇ πῶς ἔχουνε τὴν ἴδια μόρφωση, καὶ ὅμοια στοχάζονται! Σὲ μιὰ κριτική του ὁ Τρικούπης γιὰ τὸν «Ὕμνο τῆς Ἐλευθερίας», δημοσιευμένη μόλις πρωτοφάνηκεν ἐκεῖνος, γράφει: «Ἡ εὐρυχωρία τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ ἐπλάτυνε καὶ αὐτὰ τὰ στενὰ ὅρια τῆς κοινῆς μας γλώσσας, τὴν ὁποίαν καὶ ἀνέβασεν εἰς τὰ ὕψη τῶν ἰδεῶν του». Συγκρίνατε τὴ σχεδὸν σύγχρονη «Ὠδὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας» τοῦ Ῥίζου Νερουλοῦ μὲ τὸν «Ὕμνο πρὸς τὴν Ἐλευθερία»· τὸ ἴδιο θέμα καὶ τὰ δυὸ ποιήματα μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμὸ ξετυλίγουν καὶ πρὸς τὸν ἴδιο

σκοπὸ βλέπουν· ὅμως ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ πρώτου, μὲ τὸ ὄργανο μιᾶς γλώσσας ξεκαθαρισμένης σχολαστικῆς, βρίσκει μιὰ ψόφια ζωὴ σὲ μιὰν ἀχρωμάτιστη ποιητικὴ μετριότητα· ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ δευτέρου μὲ ὄργανο μιὰ γλῶσσα τοῦ πιὸ ἀχαλίνωτου καί, συχνὰ πυκνά, τοῦ πιὸ ἀκανόνιστου χυδαϊσμοῦ, γεννάει μιὰ μεγαλοφάνταστη ποίηση. Μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ νὰ κάμῃ καὶ πολὺ τὸ ὄργανο· πρῶτ᾽ ἀπ᾽ ὅλα ἡ Φαντασία· φαντασία ἐπιτήδειου μονάχα στιχοπλόκου ᾽ς τὸν ἕνα, μεγαλόχαρου ποιητῆ ᾽ς τὸν ἄλλο. Ὅμως ἡ γλῶσσα ποῦ μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς εἶναι κάτι περισσότερον ἢ ὄργανο· εἶναι ὁ Λόγος. Θέλουνε μερικοὶ νὰ εἰποῦν : ὁ Σολωμὸς ἔγραψε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιατὶ δὲν καλογνώριζε τὴ γλῶσσα τῶν γραμματισμένων· ἡ ἀνάγκη τὸν ἔκαμε. —Δὲν εἶναι ὀρθὴ τέτοια σκέψη. Ὅση προσοχὴν ἔρριξε κι ὅση μελέτη ξόδεψεν ὁ Σολωμὸς γιὰ νὰ γίνῃ κύριος τῆς γλώσσας τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ γιὰ νὰ τὴ μεταχειρίζεται πλέον ἄνετα πρὸς κάθε τι, τόση φροντίδα μποροῦσε νὰ ξοδέψῃ κι ἄλλη τόση προσοχὴ νὰ ρίξῃ ᾽ς τὴ μελέτη καὶ ᾽ς τὸ δούλεμα τῆς ἄλλης γλώσσας. Καὶ ὅμως δὲν τὸ ἔκαμε. Καὶ μόνο τὸ ὅτι παραμέρισε τὴν καθαρεύουσα καὶ τράβηξεν ἴσα πρὸς τὴν γνώση καὶ πρὸς τὴ μόρφωση τῆς δημοτικῆς μας, θὰ εἰπῇ ὅτι κάποια βαθειὰν ἀφορμὴ θὰ εἶχε, νοῦς ὡς ἐκεῖνος, πρὸς τέτοιο φέρσιμο. Σὲ προτήτερο καιρὸ λύπη, κοινῶς, προξενοῦσε, πῶς ποιητὴς σὰν τὸ Σολωμὸ ἔγραψε τὰ ἔργα του σὲ τέτοια γλῶσσα. Τώρα ταιριάζει νὰ λέμε γιὰ τὸ Σολωμὸ ὅ,τι ἕνας ἄγγλος βιογράφος τοῦ Δάντη γιὰ κεῖνον εἶπε : «Τὸ ὅτι διάλεξε τὴ γλῶσσα τὴ δημοτικὴ εἶν᾽ ἕν᾽ ἀπὸ τὰ σημάδια τῆς ὑπεροχῆς του· μ᾽ ἐκείνη μπῆκε ᾽ς ἕναν κόσμον ἀπέραντο, σὰν ἐκεῖνο ποῦ ἀνακάλυψεν ὁ Κολόμβος »[1]).

Τὰ πρῶτα, τόσο λιγοστά, τραγούδια του, δὲ θυμίζουνε τοὺς κάπως ψυχροὺς ἀνακρεοντισμοὺς τοῦ Χρηστοπούλου· κι ἂν ὁ σατυρικὸς Βηλαρᾶς βαραίνει κάποτε ἴσα, ἢ καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ σα-

---

[1]) **Dante τοῦ Symonds.**

τυρικὸ Σολωμό,[1]) ὅμως ἀγνάντια 'ς τὰ βουκουλικὰ καὶ 'ς τὰ ἐρωτικὰ τραγούδια τοῦ Σολωμοῦ κάπως θαμπὰ τὰ ἀνάλογα τοῦ Βηλαρᾶ· ἂν κ' ὀλιγώτερο προσεχτικὰ στιχουργημένα, ἔχουνε κάτι πιὸ φυσικὸ καὶ δροσερό, πιὸ σοβαρὸ καὶ συγκινητικό. Ἀπὸ τὸν «Ὕμνο», «τὸν πρῶτο γνήσιο καρπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας ὕστερ' ἀπὸ εἴκοσιν αἰῶνες τοῦ μαρασμοῦ της», καθὼς τὸν εἶπεν ὁ Πολυλᾶς, ἀπὸ τὸν «Ὕμνο» κ' ἐκεῖθε δὲ βρίσκεται καμιὰ συγγένεια πρὸς παραβολὴ μὲ τὰ προτήτερα ἢ μὲ τὰ σύγχρονα ἔργα. Καὶ μὴ ξεχνοῦμε πῶς μήτε ὁ «Ὕμνος», μήτε ὁ Θρῆνος τοῦ Μπάϊρον, μήτε ἡ «Τρελλὴ μάννα», μήτε τὰ «Δύο ἀδέρφια», μήτε τοῦ «Λάμπρου» τὰ πιὸ τελειωμένα κομμάτια, μήτε κι αὐτὴ ἡ «Φαρμακωμένη» εἶναι ἀψεγάδιαστα καλλιτεχνήματα, ὅσο πρωτότυπα καὶ δυνατὰ κι ἂν εἶναι. Ὁ Σολωμὸς δὲν εἶναι ποιητὴς ἀδιάπτωτος. Ὁ ἀρχαῖος τεχνογράφος κάπως ξέρει τὶ λέει: «Τὰς μὲν ταπεινὰς καὶ μέσας φύσεις διὰ τὸ μηδαμῆ παρακινδυνεύειν, μηδὲ ἐφίεσθαι τῶν ἄκρων, ἀναμαρτήτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀσφαλεστέρας διαμένειν, τὰ δὲ μεγάλα ἐπισφαλῆ γίνεσθαι δι' αὐτὸ τὸ μέγεθος[2].» Ὁ «Ὕμνος.» Μέσα του ἡ ἐπικολυρικὴ φαντασία φέρνεται ἀπὸ πήδημα σὲ πήδημα κι ἀπὸ φτερούγιασμα σὲ φτερούγιασμ' ἀνυψώνεται· κι ἀντιλαλεῖ σαλπίσματα καὶ κελαδήματα. Θρησκευτική, δηλαδὴ ἡ πιὸ ἄδολη ποιητική, ἰδέα ἐμψυχώνει τὸ ποίημα· ἡ Ἐλευθερία, θεά· τὸ Πνεῦμα τοῦ κακοῦ, ἡ Διχόνοια. Τὰ πράγματ' ἀγναντεύονται μακρυάθε κι ἀπὸ ψηλά· σχεδὸν καμιὰ προσωπική, ἀνεκδοτική, σὰ δημοσιογραφικὴ λεπτομέρεια, καθὼς ἐκεῖνες, ποῦ ἀργότερα, ὕστερ' ἀπὸ τὸν Κάλβο καὶ ἀπὸ τὸ Σολωμό, τὴν ποίησή μας θὰ τὴν κατεβάσουνε 'ς τὸν τόπο μιᾶς στιχουργημένης πολιτικῆς χρονογραφίας. Μονάχα κάποιες κορφὲς τοῦ ἡρωϊσμοῦ δείχνονται, καὶ τονί-

---

[1]) Τὴ σατυρικὴ δύναμη τοῦ Σολωμοῦ πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσομε καὶ 'ς τὴ λυρικὴ ὀργὴ τῶν ὕμνων του καὶ αὐτοῦ τοῦ «Λάμπρου.» Συχνὰ πυκνὰ ἡ σάτυρα τὰ ὡραιότερά της κομμάτια δείχνει ὄχι τόσον ὡς εἶδος ξεχωριστόν, ἀλλ' ὡς ἕνα μέρος ἀξεχώριστο τοῦ μεγαλόστομου λυρισμοῦ.

[2]) Διονυσίου ἢ Λογγίνου «Περὶ Ὕψους».

ζονται τὰ πιὸ σημαντικὰ σημεῖα τῆς πάλης· ἡ Τριπολιτσά· τὸ Μισολόγγι· ὁ Ἀχελῷος· ἡ Ἁγία Σοφιά. Τὸ μόνο τοῦ ἀτόμου παρουσίασμα «ὁ ἀδερφὸς τοῦ Φεγγαριοῦ»· ὁ Πατριάρχης. Ὅπου ἡ Ποίηση κρατειέται 'ς τὰ ταιριασμένα της ὕψη; ἐκεῖ καὶ ἡ γλῶσσα ταιριαστὰ ὑψηλή. Ἁρμονικὰ δεμένα τὸ νόημα καὶ ἡ φράση· βλέπει κανεὶς πῶς πραγματικὸ ξεχώρισμα, 'ς τὰ ὡραῖα ἔργα, μορφῆς καὶ οὐσίας, δὲν ὑπάρχει· πῶς ἡ σκέψη παίρνει μιὰν ὑλικὴ ὀμορφιά, γίνεται χειροπιαστή· καὶ πῶς ἡ ἔκφραση εἶναι κάτι τι οὐσιαστικὸ καὶ πνευματικό. Στὴν ὀμορφιὰν ἀγνάντια, δὲ λέμε: —Τὶ ὡραιότερη ποῦ θὰ ἦταν, ἂν ἦτανε κάπως ἀλλιώτικα καμωμένη! —Λέμε: —Τὶ ὡραία ποῦ εἶναι! δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἦταν ἀλλιώτικα! —Στοχασμοὺς ἀνάλογους μᾶς φέρνει τὸ διάβασμα τῶν τετραστίχων τοῦ Ὕμνου. Ὄχι ὅλων. Γιατὶ τὰ σημάδια τοῦ βιαστικοῦ καὶ τοῦ ἀπροετοίμαστου, γιατὶ ἡ εὐκολία τοῦ αὐτοσχεδιαστῆ ξεμυτίζουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Συνταράζεται κάπου τὸ σεμνὸ θρησκευτικὸ ὕφος ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς Πολιτικῆς· κάπου ἀνακατώνεται 'ς τὸ ξεχείλισμα τοῦ λυρικοῦ ἡ ῥητορικὴ περισσολογία. Ἐκεῖ καὶ ἡ γλῶσσα χάνει τὴ συμφωνία της μὲ τὸ Λόγο, καὶ 'ς τὸ νοῦ ποῦ ἐμπνέεται δὲν ὑπακούει τὸ χέρι ποῦ γράφει. Ὁ τεχνίτης ξέρει ἀκόμα νὰ τολμᾷ, μὰ δὲν ξέρει νὰ ξεδιαλέξῃ. Τὰ ἀτοπήματα τοῦτα, λιγοστά, ἀραιά, καὶ ἀσήμαντα 'ς τὸν Ὕμνο, ξαναφαίνονται πυκνερώτερα καὶ ζωηρότερα 'ς τὸ ποίημα γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μπάϊρον. Ὁ ποιητής, ἐπηρρεασμένος ἀπὸ τὸ λυρικὸ μεθύσι τοῦ πρώτου Ὕμνου, φιλοδοξεῖ νὰ τραβήξῃ ἀκόμα παραμπρός, νὰ πυκνώσῃ καὶ νὰ δυναμώσῃ τὸ τραγούδι του, νέες χορδὲς νὰ τεντώσῃ ς' τὴ λύρα του. Δὲν τὸ κατορθώνει, καθὼς τὸ ἤθελεν. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ καμιὰ ἑκατοστάδες στίχοι, ἀσύγκριτοι. 'Στοὺς ἄλλους δείχνεται πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ δύναμή του, ἡ παραζάλη του καὶ ἡ στενοχώρια. Ἄπληστα γυρεύει νὰ κλείσῃ ὅσο μπορεῖ πιὸ ἄφθονα νοήματα 'ς τοὺς ὀλιγοσύλλαβους τροχαίους του. Καὶ νοήματα καὶ λόγια, μέτρο καὶ ρίμες, κουράζονται καὶ ἀγκομαχοῦνε καὶ κινδυνεύουνε νὰ πάθουν ἀσφυξία· τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ καθολικὰ

πνίγονται μέσα 'ς τὰ μερικὰ καὶ 'ς τὰ χρονογραφικά. Ἡ ἁρμονία λείπει. Δὲ λέμε πλέον: — Τί ὡραῖα ποῦ εἶνε! δὲ μποροῦσε νὰ ἦταν ἀλλοιώτικα! — Λέμε: — Τί ὡραῖα ποῦ θὰ ἦταν ἂν ἦταν ἀλλιώτικα! — Ἡ γλῶσσα εἶν' ἐκεῖ ὄχι σὰν πρόσωπο, ἀλλὰ σὰ φόρεμ' ἀνθρώπου ποῦ ἀγωνίζεται νὰ τὸ βάλῃ, καὶ τοῦ εἶναι ἢ πολὺ πλατὺ καὶ δὲν τοῦ πάει, ἢ πολὺ στενὸ καὶ τοῦ σκίζεται. 'Ονόματα καὶ λόγια, σόλοικα ἢ βάρβαρα, κακοσχημάτιστ', ἀχτένιστα, δυσκολοπροχώρητα, κακοδιάλεχτα, κακοπρόφερτα. Γλῶσσα ποῦ χαλάει τἀγνὰ δημοτικὰ στοιχεῖα, ποῦ δὲν τοποθετεῖ, καθὼς καὶ ὅπου πρέπει, τἀρχαῖα, ποῦ ἐδῶ βιάζει, κ' ἐκεῖ αὐθαίρετ' εἶναι. Στὴν «Ἱστορία» του «τῆς Βυζαντηνῆς λογοτεχνίας» ὁ Κρουμπάχερ παρατηρεῖ: «Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἐξεδικήθη διὰ τὴν ἐπίσημον ἀποπομπήν της ἐκ τοῦ πεζοῦ λόγου, εἰσχωρήσασα κρυφίως εἰς τὰ κείμενα. 'Ακούσιαι κοινολεξίαι εὑρίσκονται εἰς πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος πεζογραφίαν.» Ἐδῶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πῶς ἡ καθαρεύουσα θέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ποιητή, γιατὶ τόσο σκληρὰ τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ στίχου.

Στοὺς μεγάλους, σὰν τὸ Σολωμό, τὰ παθήματα, μαθήματα· καὶ τὰ σκοντάματ' ἀφορμὲς πρὸς νέους ὁρμητικώτερους δρόμους. Ὁ Λάμπρος του βυρωνίζει, ὅπως θὰ βυρωνίσῃ ἀργότερα ὁ 'Αλήπασας τοῦ Βαλαωρίτη. Ἄνθρωπος μὲ ψυχὴ μεγάλη καὶ μὲ κακούργα ζωή· γενναῖος ἀρματωλὸς τῶν πολέμων καὶ ξελογιαστὴς τῶν ἀθώων παρθένων· τέτοια ἡ ψυχολογία τῶν βυρωνικῶν ἡρώων. Ὅμως ὁ βυρωνισμὸς τοῦ ποιήματος, πιὸ πολὺ ἐξωτερικός, δὲ σφραγίζεται ἀπὸ τὴν πορφυρὴ βοῦλα τοῦ ὑποκειμενισμοῦ. Ὅ,τι 'ς τὰ ἔργα τοῦ Μπάϊρον εἶναι βγαλμένο ἀπὸ κομμάτια αἱματοστάλαχτα τῆς ζωῆς του, δὲν εἶναι 'ς τὸ Σολωμὸ παρὰ σταθμὸς τεχνίτη ποῦ τραβάει στοχαστικὰ πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα· πρὸς τὸ νόημα τῆς τέχνης. Ὅμως ἀκόμα τὸν κρατεῖ δεμένο τὸ πάθος, ἔξω ἀπὸ τοὺς ὁλογάληνους ὁρίζοντες τοῦ Λόγου. Σφοδρὸ πάθος ὑπερτραγικὸ καὶ ἐξαγνιστικὸ ποῦ δείχνεται μὲ τὴν κατάπληξη τοῦ ὁράματος. Μιὰ πνοὴ ἀπὸ τρικυμία Αἰσχύλεια σὲ ῥυθ-

μὲν ἄξιο τοῦ Δάντη. Τὸ θέμα τοῦτο, ξεδιπλωμένον ἀπὸ ποιητὴ φτωχότερα προικισμένο, μποροῦσε νὰ γεννήση κάποιο μελοδραματικὸ μυθιστόρημα. Ἡ πλούσια φλέβα τοῦ ποιητῆ γλύτωσε ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Καὶ ἴσως εἶν' εὐτύχημα ποῦ καὶ τοῦ «Λάμπρου» ἀποσπάσματα μόνο ἄφησε. Μέσα 'ς αὐτά, μὲ τὸν καινούριο ἐκφραστικώτατο ρυθμὸ τῆς ἐνδεκασύλλαβης ὀ τ τ ά β α ς ἡ Ποίηση δείχνει συγκεντρωμένη εἰς τὰ καθέκαστα τὴ θεία της ἀλήθεια, καὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα θαυματουργεῖ. Καὶ ὅπως, μέσα 'ς τὰ πρῶτα του γυμνάσματα, καὶ ἡ ἀγάπη καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος μοιάζουν τῆς Αὐγούλας καὶ τοῦ 'Ανθοῦ τῶν «Δυὸ ἀδερφιῶν», εἶναι σὰν παιδάκια τοῦ βυζαίνουν ἄνετ' ἀπὸ τὸ μαστὸ τῆς μεγάλης μητέρας, τῆς καθαρῆς καὶ ὁλόφωτης ἑλληνικῆς Πλάσης· ὅπως 'ς τἀποσπάσματα τοῦ «Λάμπρου» τὸ πάθος πηγάζει ἀπὸ τὰ ἔγκατα κάποιου κόσμου τρομαχτικοῦ καὶ ξαναγυρίζει πρὸς ἐκεῖνον, — ἔτσι σὲ ἄλλα, 'ς τὰ νεώτερα ποιήματα καὶ κομμάτια, σὰν τὴ «Μοναχή», τὴ «Φαρμακωμένη 'ς τὸν Ἄδη», κάποια ἄλλα χωρὶς ὄνομα καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος, σὰν τὸν «Πόρφυρα» καὶ σὰν τὸν ἀξιοθαύμαστο «Κρητικό», τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰ νοήματα, ποῦ ἀναβρύζουν ἀπὸ κόσμους ἰδεατοὺς καὶ πρὸς ἐκείνους ἀγωνίζονται νά ξανασηκωθοῦν, ντύνονται μὲ κάποια κάλλη πνευματικὰ καὶ ὑπερούσια, ποῦ θὰ θυμίζουν κάτι ἀπὸ τὴ χάρη καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν ἄγγλων ποιητῶν σὲ ὅσους γνωρίζουν, ἐννοοῦνε καὶ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τους. Στοὺς περισσότερους στίχους τοῦ «Κρητικοῦ» ὁ δεκαπεντασύλλαβος λαχταρίζει ἀπὸ ἕνα τέτοιο πλάτος κυματιστὸ κι ἀπὸ μιὰ τέτοια μουσικὴ λεπτότητα, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπερκόσμια ψυχὴ ποῦ θέλει νὰ χωρέση μέσα του, ὥστε μοναδικὸ τότε παράδειγμα 'ς τὴ νέα μας ποίηση, κι ὡς τὴν ὥρα δυσκολοσύγκριτο ἀπομένει ὁ στίχος τοῦ «Κρητικοῦ.» Καὶ μέσα 'ς τἀπομεινάρια τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων», παρακολουθοῦμε τὸ ξετύλιγμα, τὸ δυνάμωμα, τὸ ἀνέβασμα καὶ τὸ θρίαμβο τῆς Σολωμικῆς Τέχνης. Ὁ ποιητὴς μένει πάντα πατριώτης ποιητής, καθὼς καὶ 'ς τὸν Ὕμνο· ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζη τὸ πρόγραμμά του: «Κλεῖσε

μέσα σου τὴν Ἑλλάδα » κτλ. Μόνον ὁ ἀφελὴς τραγουδιστὴς ἔγινε φιλόσοφος ποιητής· ὁ αὐτοσχεδιαστής, σμιλευτὴς τοῦ στίχου.[1]) Τὸν ἑξασύλλαβον ἀμφίβραχυν ἀκολουθεῖ ὁ ἐθνικός μας δεκαπεντασύλλαβος· κι αὐτὸς δοκιμάζεται ἀράδα ἀράδα σὲ ὅλους τοὺς τρόπους, τοὺς τόνους, τὰ τσακίσματα, τὶς ὀμορφιὲς ποῦ μπορεῖ καὶ δέχεται μέσα του. Στὴν ἀρχή, μὲ τὴ συνίζηση καὶ μὲ τὴ ρίμα· πιὸ εὐλύγιστος, πιὸ κυματιστός, πιὸ ἀέρινος· ἔπειτα, ὅσο δυναμώνει 'ς τὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ ἡ ἰδέα τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀπρόσωπου 'ς τὴν τέχνη του, καὶ ἡ φιλοδοξία νὰ συμβιβάση τὴ γερμανικὴ τοῦ νοήματος βαθυσυγνεφιὰ πρὸς τὴν ἑλληνικὴ φωτεινότητα τῆς μορφῆς,[2]) τόσο ὁ δεκαπεντασύλλαβος ἀπὸ μουσικώτερος γίνεται πλαστικώτερος· ἡ συνίζηση λείπει σχεδόν, γιατὶ δίνει τοῦ στίχου κάτι μελῳδικὰ λιγερὸ καὶ ἁπαλό, καὶ ὁ ποιητὴς θέλει τὸ στίχο του σφιχτόδετο σὰ δαχτυλίδι, καὶ σκληρὸ σὰν πετρένιο ἀνάγλυφο· ἡ ρίμα φεύγει κι αὐτή· γιατὶ ἡ ρίμα, σημάδι μαλακὸ καὶ ὑποκειμενικό, σὰν ἀντίλαλος τῆς ψυχῆς ποῦ γυρίζει πίσω 'ς τὸν ἑαυτό της, καθὼς τὴν ἐξηγεῖ 'ς τὴν « Ποιητικὴ » του ὁ Ἕγελος, ὅταν δὲν εἶναι χοντρὸ κουδούνισμα, « ἀνάξιο τῆς ὑψηλῆς στιχουργίας », καθὼς τὴ χαρακτηρίζει ὁ Μίλτον, ἡ ρίμα δὲν ἔχει τόπο 'ς τὴ σοβαρὴ δωρικὴ μεγαλοπρέπεια τῆς νέας τέχνης του. Ὁ ἴδιος ὁ λυρισμός, ἀπὸ ξέσκεπος, ἐκφραστικὸς καὶ ρητορικός, γίνεται ὑπονοητικὸς καὶ συμβολικός. Ὁ ποιητὴς δὲν ξεχωρίζει τὴν ἀτομικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὴν καθολικὴ ψυχὴ ποῦ τὴ σταλάζει. Ὁ πολεμιστὴς ποῦ « ἀγροίκα μέσα τὴν καρδιὰ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη », ἡ γυναῖκα ποῦ παρακαλεῖ τὸν Ἄγγελο νὰ τῆς δώση φτερά, ἡ περιπαίχτρα σάλπιγγα, ὁ χορὸς τοῦ Ἀπρίλη μὲ τὸν Ἔρωτα,

---

[1]) Περίεργα μοιάζει ὁ δρόμος ποῦ τράβηξεν ὁ μέγας ποιητὴς τῶν Πολωνῶν **Mickiewicz**, συνομήλικος τοῦ Σολωμοῦ, (εὔκολα ἐπηρρεαζόμενος καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ διαφόρους τρανοὺς διδασκάλους), ἀπὸ τὴν αὐτοσχεδιαστικὴ ξεγνοιασιὰ 'στὸν ἐπίμονον ἀγῶνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἐντέλειας τοῦ στίχου.

[2]) Κάτι πολὺ ἀνάλογο μᾶς φέρνει 'στὸ νοῦ ἡ ἐργασία τοῦ ζωγράφου Γύζη καθὼς μᾶς τὴν παροοσιάζει, 'στὸ βιβλίο ποῦ τοῦ ἐφιλοτέχνησε, ὁ κ. Δ. Κακλαμάνος.

οἱ πιὸ δροσερὲς ἀπὸ τὰ φυσικὰ εἰκόνες μὲ τὰ πιὸ μεταφυσικὰ σύμβολα ταιριάζουν. Καὶ τὰ μεταφυσικὰ φτερὰ «σφυροκοποῦνται 'ς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα», καθὼς τὰ φτερὰ τῆς ἡρωΐδας του, σὰ νὰ θέλουνε νὰ πλάσουν ἕνα φυσικὸ κόσμο. Ἡ ποίησή του, καθὼς τὴν οἰκονομεῖ 'ς τὰ γενικὰ καὶ 'ς τὰ καθέκαστα, μακρειὰ ἀπὸ κάθε ἄμεσο κοινωνικὸ σκοπό, εἴτε γιὰ νὰ συγκινήσῃ τὸν πολὺ κόσμο, εἴτε γιὰ νὰ καταπείσῃ, γίνεται σκοπὸς ἐκείν' ἡ ἴδια· μιλεῖ πρὸς ἕνα κόσμον ἀριστοκρατικὸ ἀπὸ «βαθεῖς καὶ γυμνασμένους», καὶ γυρεύῃ νὰ ἐκπλήξῃ.[1]) Ἡ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς «Τρελλῆς μάννας» καὶ τοῦ «Θανάτου τοῦ Μπάϊρον», προχώρησε σημαντικά. Χοντρὰ τὴν παραγνωρίζουν ὅσοι τὴν ὁρίζουν, δὲν ξέρω τί διαλεκτική, καὶ τί ἑπτανησιακή, καὶ τί μιξοϊταλίζουσα! Ἡ γλῶσσα καὶ τοῦ Ὕμνου, μὲ τὴν προσπάθεια ποῦ βάζει, καὶ τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων», μὲ ὅ,τι κατώρθωσε, δίκαιο νὰ λέγεται πανελλήνια δημοτική, ποιητικὴ γλῶσσα. Πρωτότυπα καὶ τεχνικὰ χωνεύει διαλεχτὰ στοιχεῖα, κι ἀπὸ τὰ νεώτερα κι ἀπὸ τἀρχαῖα· 'ς τὸν κορμὸν ἀπάνω τὸ δημοτικὸ γνωστικὰ κεντρώνει τὰ διαλεχτότερα φύτρα, κ' ἔχει τὴ ζωντανὴ πνοὴ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ μαζὶ τὴ σφραγίδα τῆς πρωτοβουλίας τοῦ τεχνίτη, τῆς γλωσσοπλαστικῆς. Ἀξίζει γι' αὐτὴ νὰ εἰποῦμεν ὅ,τι τελευταῖα εἶπεν ἕνας ἐγκωμιαστὴς τοῦ Ἀντρέα Chenier γιὰ τὴ γλῶσσα του: «Εὐλύγιστη καὶ καλόηχη τόσο ποῦ ὅσοι τὴν πρωταγροικούσανε σταματοῦσαν ξαφνισμένοι· νέο καὶ ἀφάνταστον ὄργανο φραστικό»[2]). Καὶ δὲν ἀλλάζει μόνο ὑπομονετικὰ τὰ μέτρα τοῦ στίχου, ὅσο νἄβρῃ τὸν πιὸ κατάλληλο τύπο γιὰ νὰ χύσῃ τὸ χρυσάφι τῆς ἁρμονίας του· ἀλλὰ τὸν ἴδιο στίχο 'ς τὸν ἴδιο ῥυθμὸ διορθώνει καὶ ξαναδιορθώνει, γράφει καὶ ξαναγράφει, ὅσο νὰ τοῦ ἐπιτύχῃ τὴν τελειωτικὴ μορφή, ποῦ δὲν παίρνει πλέον ἄλλαμα. Εἶναι σὰ νὰ μᾶς λέῃ ὁ φιλόσοφος καλλιτέχνης: Χτενίζω τὸ στίχο μου κι ὅσο μπορῶ τόνε φροντίζω· ἴσα

[1]) Λογγίνου περὶ Ὕψους. Τί διαφέρει ἡ ποιητικὴ ἀπὸ τὴ ρητορικὴ φαντασία· Ἔκπληξις, καὶ ἐνάργεια.

[2]) **Bertheroy. Eloge de André Chénier Paris. 1900.**

ἴσα γιατὶ σέβομαι καὶ ἀγαπῶ τὴν ἰδέα ποῦ θέλω νὰ κλείσω μέσα του, γι' αὐτὸ ἀγωνίζομαι καὶ ἱδρώνω γιὰ νὰ τὴν εἰπῶ κατὰ πῶς τῆς πρέπει ὅσο μπορῶ πιὸ ἄψογα. Τὸ αἴσθημα δὲν ἔχει νὰ πάθη τίποτε ἀπὸ τέτοιας λογῆς φροντίδα· γιατὶ αἰσθάνομαι βαθύτερα, γι' αὐτὸ καὶ ὑπομονετικώτερα συλλογίζομαι![1]) — Ὁ Σολωμὸς δὲν εἶναι ποιητὴς τῆς καρδιᾶς, κατὰ τὴν καθιερωμένη 'ς ἐμᾶς ἐδῶ ἐπιπόλαια φράση· ὁ κριτικὸς νοῦς ἐργάζεται μέσα του σιμὰ 'ς τῆς φαντασίας τὴ δύναμη· τὸ αἴσθημά του χορτᾶτο εἶναι ἀπὸ διάνοια. Μήπως τὸ ζευγάρωμα τοῦτο τῆς ἐμπνευσμένης μαζὶ καὶ τῆς ξεδιαλεγμένης ἐργασίας δὲν εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ μεγάλου τεχνίτη; Μήπως τὸ εἴδωλο τῆς σκέψης καὶ τῆς εὐαισθησίας τῆς σύγχρονης, ὁ Νίτσε, δὲν εἶπε τὰ ἑξῆς; «Ἡ ἰδέα τοῦ ποιήματος δὲν πέφτει ἀπὸ τὸν οὐρανό, σὰν ἀπὸ θεία χάρη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ἡ φαντασία τοῦ ἀγαθοῦ καλλιτέχνη γεννάει, ἀνάκατα, καλά, μέτρια, κακά. Μόνο πῶς ἡ κρίση του, ἀκονισμένη, γυμνασμένη, διώχνει, διαλέγει, συγκεντρώνει. Γνωρίζομε ἀπὸ τὰ σημειωματάρια τοῦ Μπετόβεν πῶς ἐσύνθεσε λίγο λίγο τὶς πιὸ μεγαλόπρεπες μελωδίες του, καὶ τὶς ξεδιάλεξε, σὰ νὰ εἰποῦμεν, ἀπὸ σχέδια πολλαπλά. Ἐκεῖνος ποῦ δὲν εἶναι 'ς τὸ ξεχώρισμ' αὐστηρὸς καὶ ποῦ ἀναπαύεται 'ς τὴ μνήμη του, μπορεῖ νὰ τὸ φέρ' ἡ περίσταση καὶ νὰ γίνη μεγάλος αὐτοσχεδιαστής· ἀλλὰ τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοσχεδίασμα στέκεται πολὺ χαμηλὰ μπροστὰ 'ς τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδέα, τὴ διαλεμένη σοβαρὰ καὶ κοπιαστικά. Ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι εἶναι καὶ μεγάλοι δουλευτάδες, ἀκούραστοι ὄχι γιὰ νὰ βρίσκουνε μονάχα, ἀλλ' ἀκόμα γιὰ νὰ διώχνουνε, γιὰ νὰ κοσκινίζουν, νὰ τροποποιοῦν, νὰ συγυρίζουν»[2]). Τέτοια λόγια ὁ Σολωμός, αὐτὸς ποῦ, ἐδῶ καὶ ἑβδομήντα ἕξι χρόνια, ἐκήρυττε τὴν ὑποταγὴ τῆς φαντασίας καὶ τοῦ πάθους, μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο, 'ς τὸ νόημα τῆς Τέχνης, θὰ τὰ ὑπόγραφε μὲ τὰ δυό του χέρια.

---

[1]) Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τούτη, ὡραῖα μιλεῖ 'ςτὸ τελευταῖο του βιβλίο ὁ **Sully Prudhomme. Testament poetique. Paris 1900.**

[2]) Ἀπὸ τὴ γαλλικὴ μετάφραση: **Nietzsche. Pages Choisies. Paris 1900.**

Κρῖμα πῶς δὲν ἔχομε παρὰ προπλάσματα καὶ σημειώματα, κομμάτια καὶ συντρίμματα, γιά νὰ λάβουμε καθαρὴν ἰδέα ποῦ τραβοῦσε καὶ ποῦ ἔφτασε μιὰ τέτοια ἐργασία. Πιὸ πολὺ ἀόριστα ψυχολογικά παρὰ φιλολογικὰ χειροπιαστὰ μαρτύρια μιᾶς πνευματικῆς φυσιογνωμίας. Καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ: — Αὐτὰ ποῦ ἔγραψε καὶ δὲν ἔφτασαν ὡς ἐμᾶς, ἤ, αὐτὰ ποῦ δὲν πρόφτασε μήτε νὰ γράψῃ, μπορεῖ νὰ ἦταν ἀριστουργήματα. Ὅμως ἐμεῖς δὲν τὰ ξέρομε. Ἀπὸ τὸ ὅλον ἔργο τί βγαίνει τάχα; σχεδὸν τίποτε. — Βγαίνει μιὰ ξεχωριστὴ καὶ μιὰ μοναδικὴ εἰκόνα. Ἀδιάφορο ἂν δὲν εἶν' ἐκείνη ποῦ θὰ ἦταν ἂν τὸ εἴχαμεν ἀκέριο τὸ ἔργο του. Τὸ ἔργο τοῦ ἄγγλου ποιητῆ Κόλεριτς παρωμοιάστηκε μὲ παλάτι ποῦ δὲν τελείωσε. Τοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι τάχα σὰν παραιτημένα θέμελα παλατιοῦ ποῦ δὲ χτίστηκε; ἀλλ' ἀπὸ τὸν τρόπο ποῦ εἶναι χτισμένα τὰ θεμέλια κρίνομε γιὰ τὸ παλάτι. Πάει χαμένο τὸ μέγα σύνολο τὸ οἰκοδομικὸ καὶ ἡ ἀρχιτεχτονικὴ ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη ἐντέλεια. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ χαμό, σὰν κάποια γαλανὰ λουλούδια 'ς τὰ χαλάσματα, ξεφύτρωσε μιὰν ἄφραστη χάρη. Κάποια νέα ποίηση ποῦ συγγενεύει πιὸ πολὺ μὲ τὴν τέχνη ὄχι τοῦ στίχου, ἀλλὰ τοῦ ἤχου. Καὶ τὰ « Εὑρισκόμενα » τοῦ Σολωμοῦ μᾶς συγκινοῦνε πιὸ πολὺ σὰ μουσικὰ θέματα ἢ σὰν ποιήματα. Ἡ Μουσική. « Εἶναι ἡ τέχνη ποῦ ἐκφράζει ἀπὸ κάθε ἄλλη καλήτερα τοὺς ἀόριστους στοχασμούς, τὰ ἄμορφα ὄνειρα, τοὺς ἀπεριόριστους καὶ χωρὶς ἀντικείμενο πόθους, τὰ ὀδυνηρὰ καὶ μεγαλόπρεπα ἀνακατώματα καρδιᾶς ταραγμένης ποῦ ὅλα τὰ λαχταρεῖ καὶ σὲ τίποτε δὲ στέκει »[1]). Γιατὶ χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς τέλος εἶναι καὶ χωρὶς ἀνταπόκριση στενὴ πρὸς τὰ μέρη τους, μᾶς γοητεύουν ὡς ὡραῖα ὄνειρα. Μᾶς φανερώνουν τὴν ὀμορφιὰ ὄχι μὲ πλατειὰ καὶ μὲ χτυπητὰ ἀνακράσματα, ἀλλὰ μ' ἐκεῖνα ποῦ βαθειὰ καὶ σκεπαστὰ κρυφοψιθυρίζουν. Μᾶς παίρνουν τὸν ἀέρα, ἱερὰ τὰ λείψανα, μυστικὰ σὰ σύμβολα. Ἡ σκοτεινάδα τους δὲν

---

[1]) **Taine. Philosophie de l'art.**

εἶναι ἀπὸ φραστικὴν ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἀπ' εὐγλωτία βουβή· σὰ ἕνα πρόσωπο ποῦ θὰ σφράγιζε τὸ στομα του, καὶ θὰ περνοῦσεν ὅλο τὸ χάρισμα τῆς γλώσσας 'ς τὴ λάμψη τοῦ ματιοῦ. Καὶ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Σολωμοῦ θυμίζουνε 'ς ἐμὲ τοὺς στίχους τοῦ Sully Prudhomme γιὰ κάποια συντριμμένα ἀγάλματα τῶν ἰταλικῶν μουσείων. «Θἄλεγε κανεὶς πῶς τὰ μεγάλα ἀκέφαλα τοῦτα συντρίμματα δὲν ἤτανε σωστότερα καθὼς ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ χέρια ποῦ τἄπλασαν· καὶ πῶς ἔτσι ἀναγκασμένα νὰ ζοῦνε 'ς ἕνα λιγοστό, 'ς ἕνα τόσο δὰ κομματάκι πέτρας, ἡ ὀμορφιά τους φαίνεται ὀμορφώτερη, ἐρειπωμένη ἔτσι, παρ' ὅσο θὰ ἤταν ἀκέρια!»

Κάποιος ἄγγλος κριτικός,[1]) σὲ μιὰ σύγκριση μεταξὺ Δάντη καὶ Μίλτον, 'Ορκάνια καὶ Μαχαηλαγγέλου, δυὸ λογῆς βρίσκει πῶς εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ ποιητικοῦ ὕψους, ἀντίθετα· ἐδῶ ἡ βασανισμένη 'ς τὰ καθέκαστα, ἡ καθαρόχρωμη ζωγραφιά· ἐκεῖ — ὅτι, κυριώτερα, πρέπει νὰ ὀνομάζεται ὕψος — ἡ μεγάλη ἁπλωμένη ἀόριστα, ὡς τὰ βάθη τοῦ 'Απείρου, εἰκόνα. 'Απὸ τὴ μιὰ μεριὰ — θὰ ἐλέγαμεν — ἡ πλαστική, ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡ μουσική. Ἤ, ἂν θέλετε, γνωριμότερα: τὰ κλασικὰ καὶ τὰ ρωμαντικὰ στοιχεῖα. Ὁ Σολωμὸς φαίνεται 'ς τὴν ἀρχὴ πῶς δένει κρυφὲς ἀγάπες πότε μὲ τὴ μία πότε μὲ τὴν ἄλλη Μοῦσα, πότε μὲ τὶς δυὸ μαζί· 'ς τὸ τέλος νικάει ὁ ἕνας πόθος, καὶ ὁ ψάλτης τῶν «'Ελεύθερων Πολιορκημένων» εἶναι ποιητής, γενικώτερα καὶ σημαντικώτερα, ρωμαντικὸς καὶ μουσικός. Κι ἂν εἴχαμε ὁλόκληρο τὸ ποίημα, πάλι, καὶ μὲ ὅλη τὴν προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ ὑλικοποιήσῃ τὰ πνευματικὰ μὲ κάποια δημοτικὴν ἁπλότητα καὶ κλασσικὴ καθαρότητα, καὶ μὲ ὅλη τὴν πλαστικὴ σφιχτόδετη κανονικότητα τοῦ στίχου, τοῦ ποιήματος ἡ ψυχὴ μουσικὴ θὰ πόμενε. Πολὺ περισσότερο τώρα, ποῦ ἔχομε κομμάτια μόνο τοῦ ποιήματος ἄναρχα καὶ ἀτελείωτα, ἡ μουσικὴ αὐτὴ ψυχὴ τραβάει πέρα ὡς πέρα ἀνεμπόδιστη καὶ φανερώνεται μὲ ὅλη της τὴ δύναμη. Καὶ

[1]) Ὁ Symonds 'στὸ βιβλίο του γιὰ τὸ Δάντη.

τὸ γνώρισμα τοῦτο, ἔτσι ἀποκλειστικὰ καθὼς δείχνεται, ντύνει τώρα μὲ μιὰν ἔξαφνη νεότητα τὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, ποίηση πενήντα κ' ἑξήντα χρόνων, καὶ τὴν κάνει σύγκαιρη τῆς μεγάλης ἀλλαγῆς ποῦ ἔγινε 'ς τὶς ἡμέρες μας, καὶ ποῦ ἀνθεῖ καὶ ποῦ δὲν εἶπεν ἀκόμη τὸν τελευταῖο της λόγο, καὶ ποῦ θέλει τὴν Τέχνη προφήτισσα τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ ἰδανισμοῦ, καὶ συνθέτει καθεμιὰ χωριστὴ τέχνη σὰν ἀπὸ κάποια ἰδιαίτερα καὶ πνευματικὰ καὶ μουσικὰ χαρίσματα τῶν ἄλλων ἀδερφάδων της. Καὶ ἀξίζει ἀκόμα νὰ σημειωθῇ πῶς ἐνῷ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Σολωμοῦ 'ς τὸ νοῦ μᾶς φέρνουν τὴ σύγχρονη ψυχὴ τοῦ κοσμοπολιτικοῦ νεοϊδανισμοῦ, τὰ ἴδια κομμάτια μᾶς θυμίζουνε πάλι κάποια ἀπὸ τὰ ὡραιότερα δημοτικά μας τραγούδια, ποῦ, σύντομα καὶ ὀλιγόλογα, ἔχουν κάτι ἀτέλειωτο, ἀπόκοτο, καὶ σκοτεινὸ καὶ δραματικὸ καὶ ἄφραστο, ἀντίθετα πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν, καθὼς λ. χ. εἶναι τὰ Σερβικά, ἀπὸ τὰ πλέον ὡραῖα, πολύστιχα, ἐπικώτερα, μὲ μιὰν ἱστορία ποῦ ξετυλίγεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος γιομᾶτα, καθαρά, καὶ κάπως πεζότερα.

Γ'.

Διαφορετικοὺς δρόμους παίρν' ἡ δόξα ἑνὸς ποιητῆ. Ἢ χωρὶς νὰ ξεχωρίζεται, καθὼς τοῦ πρέπει, τὸ ἔργο του μέσα 'ς τὶς καρδιές, μένει τὄνομά του 'ς τὰ στόματα. Ἢ ἀποθηκεύονται οἱ στίχοι του 'ς τὴ μνήμη τοῦ πολλοῦ κόσμου, ἀποστηθίζονται καὶ τραγουδοῦνται, καὶ, φυσικά, ἀλλάζονται καὶ παραμορφώνονται. Ἢ τὸ ἔργο του, σὰν ἕνα μεγάλο παράδειγμα ὀμορφιᾶς, καὶ τὄνομά του σὰν ἕνα σύνθημα λατρείας, βαθειὰ ζοῦνε 'ς τὴ συνείδηση τῶν διαλεχτῶν. Ἡ δόξα τοῦ Σολωμοῦ σὲ ποιὸ δρόμο νὰ βρίσκεται; Τὄνομά του πολὺ περισσότερο γνωρισμένον ἀπὸ τὸ ἔργο του. Τὰ ποιήματά του, γιὰ νὰ μὴ ζητοῦνται συχνά, δὲν ξανατυπώνονται συχνά· εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ συνηθίζομε νὰ λέμε: δ ὲ δ ι α β ά ζ ο ν τ α ι. Ἂν ἔλειπαν τὰ δύο τετράστιχα τοῦ Ὕμνου (ἕνας

ἢ δύο στίχοι τους πέρασαν μάλιστα 'ς τὴ χώρα τῆς Παροιμίας), ἂν ἐλείπανε κάποια τραγουδάκια του, μελῳδικὰ τονισμένα καὶ ἀντιλαλούμενα γλυκά, κοινωνία δὲν ἔχει μὲ τὸν πολὺ κόσμον ὁ Σολωμός· τὸ ἔργο του τὸ πρόσεξε ὁ λαὸς μόλις λιγάκι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου. Ἂν ἕνα πλῆθος γλυκοτραγουδῆ τὴν Ξανθοῦλα, πιὸ πολὺ πλῆθος εὐφραίνεται μὲ τὸ τραγοῦδι τῆς πασίγνωστης Ἀντριάννας. Ὅπως κύριο σημάδι τῆς ἀξίας ἑνὸς καλλιτεχνήματος εἶναι μιὰ σφραγίδα πνεύματος ξεχωριστοῦ ποῦ τὸ σφραγίζει, ἐσωτερικὴ σφραγίδα καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν ἰδέα γύρω του, ὅμοια, γνώρισμα κύριο τῆς ἀθανασίας τοῦ καλλιτεχνήματος δὲν εἶναι ἡ ζωή του ἡ ἀξεχώριστη ἀπὸ τὸ θόρυβο τοῦ κόσμου· εἶναι ἡ ξεχωριστὴ ζωή του μέσα 'ς τὸ θαυμασμὸ τῶν διαλεχτῶν. Ἡ δόξα, ποῦ ταιριάζει 'ς τὸν ποιητή, ἀρχίζει ὄχι ἀπὸ τότε ποῦ τὸν τραγουδεῖ τὸ στόμα, ἀλλ' ἀπὸ τότε ποῦ τὸ πνεῦμα ἔλαβεν ἰδέα καθαρὴ τῆς ὀμορφιᾶς του. Τὴ φιλολογικὴ συνείδηση, ποῦ προπορεύεται τῆς κοινωνικῆς, καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλες τὴν ποιητικὴ συνείδηση τῆς πατρίδας του ξύπνησεν ὁ Σολωμός. Κι ἀξίζει νὰ τὸν εἰποῦμε, καθὼς εἰπώθηκεν ὁ Σέλλεϋ, «ποιητὴ τῶν ποιητῶν.» Ἀρχηγὸς ἔγεινε Σχολῆς ποῦ ἐξακολουθεῖ ποικιλότροπα νὰ ξετυλίγεται. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς μαθητάδες του χάραξεν ἢ πολεμάει νὰ χαράξῃ δικό του δρόμο, πλατὺν ἢ στενώτερον, ἀδιάφορο. Καθένας γνωρίζεται ἀπὸ ἕνα ξεχωριστὸ σφράγισμα, θαμπότερον ἢ ζωηρότερον. Ὅλοι, ποιὸς λίγο, ποιὸς πολύ, φιλοτιμοῦνται κι ἀγωνίζονται νὰ αἰσθανθοῦνε καὶ νὰ δουλέψουν τὴ Μοῦσα, καθὼς ἐκεῖνος. Κ' ἔτσι ἀποχτᾶμε τὴ νεώτερη ἑλληνικὴ Ποίηση μὲ τὴν ὄψη τὴν πλέον ἁγνὴ καὶ φωτόλουστη. Ἔκλεισε τὰ μάτια ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ νέος χορὸς τῶν ποιητῶν ἀπὸ τὰ Ἑφτάνησα θρηνεῖ τὸ θάνατό του· βρύση τὰ ἐλεγεῖα καὶ οἱ λόγοι, ἀπὸ τὸ Βαλαωρίτη, τὸν Πολυλᾶ, τὸν Τυπάλδο, τὸ Μαρκορᾶ καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ εἶνε τοῦτοι, ποῦ ἀνάφερα, μαζὶ μὲ τὸν Τσερτσέτη καὶ μὲ τὸ Λασκαράτο, οἱ ἄμεσοι κληρονόμοι του· μαζὶ μὲ τὸν ἀρχηγό, ἡ ποιητικὴ Πούλια τῶν Ἑφτὰ Νησιῶν. Ὁ Λευκάδιος ῥαψῳδὸς

τῶν ἀρματωλῶν, ὅσο κι' ἂν διαφέρῃ, καὶ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό, (ὅσο φαντάζομαι πῶς θὰ διαφέρῃ ἕνας Ῥοῦμπενς τοῦ χρώματος μπροστὰ 'ς ἕνα Μποτισέλλη), ὅπου δὲ στέκεται χαμηλότερά του, ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ τὸ γάλα βύζαξεν. Ἀπὸ τὴ λαμπάδα ἐκείνου φωτίζεται, κ' ἐμπρὸς τραβάει, καὶ κριτικὸς καὶ μεταφραστής, ὁ Πολυλᾶς· ὅσο κι' ἂν ἐπήδησε τὰ σύνορα τοῦ κύκλου τοῦ διδασκάλου, εἶναι καὶ ἀπομένει μαθητής του. Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος ἔπαιξ' ἕνα σύντομο γλυκὸ κομμάτι σὲ λύρα τραβηγμένη μέσ' ἀπὸ τὰ ἄδυτα τῆς Σολωμολατρείας. Ὁ εὐγενικὸς Μαρκορᾶς φιλοδοξεῖ μὲ τὸν αὐλό του ν' ἀντιλαλήσῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ μισοτελείωτα τοῦ διδασκάλου. Ὁ Τσερτσέτης δὲ δειλιάζει μέσα 'ς τὴν Ἀθῆνα, ποῦ βασιλεύει ἡ καθαρεύουσα, νὰ στιχουργῇ καὶ νὰ ῥητορεύῃ μὲ ἁπλᾶ ἑλληνικά· καὶ χριστιανικὰ καὶ δημοτικὰ ὀνειρεύεται — ὄνειρο μονάχα, — ν' ἀναστήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἐκείνου ποῦ θέλησε τὸ ἴδιο νὰ κάμῃ μὲ τὴ φλογερὴ ῥητορικὴ τοῦ «Διαλόγου», μὲ κάποια τετράστιχα τοῦ ποιήματος τοῦ Μπάϊρον, καὶ μὲ δύο τρεῖς στροφὲς τοῦ «Μάρκου Μπότσαρη», ποῦ ἀξίζει νὰ μείνουν ἀλησμόνητες. Καὶ ὁ σατυρικὸς τοῦ Ληξουριοῦ δὲν εἶναι τόσο ξένος πρὸς τὴν πολύτροπη σολωμικὴ τέχνη ποῦ τῆς ἀρέσουνε καὶ τὰ πικρόχολα περίγελα τοῦ Μώμου, κάτου ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς Μούσας τοῦ Κουτούζη. Κι' αὐτὸς ποῦ ἔγραψε τὶς «Βυζαντινὲς Μελέτες» καὶ τοὺς «Κρητικοὺς Γάμους», καὶ μὲ ὅλο τὸ ἔξαρμα τῆς λυρικῆς ἱστοριογραφίας του, κάθε φορὰ ποῦ κατεβαίνει νὰ κόψῃ τὸ λουλούδι τοῦ τραγουδιοῦ, μᾶς θυμίζει πῶς προτοῦ νὰ γίνῃ δικαστὴς τοῦ Σολωμοῦ, ἦτανε θαυμαστής του. Ἀκόμα καὶ ὁ Ζαλοκώστας, πρὶν τὸν ἐπηρρεάσουν οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, ἡ δημοσιογραφικὴ καθαρολογία καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς, μᾶς δείχνει μὲ τὸ ποίημά του «Τὸ Σπαθὶ καὶ ἡ Κορώνα» (ὅσο κι ἂν δὲν εἶνε καμωμένη γιὰ τὰ γενναῖα φτερουγίσματα ἡ στενὴ φαντασία του), πῶς θέλει νὰ πατήσῃ 'ς τὸ δρόμο τοῦ Σολωμοῦ. Κ' ἔξω ἀπὸ τοὺς ποιητικούς μας κύκλους ἀκουσμέ-

νοι μας πεζογράφοι, ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ Βράϊλας, καὶ ἄλλοι, ἑρμηνεύουν τὰ ὕψη τοῦ Ὕμνου· ὁ Ἀσώπιος ἀντιπαραθέτει (ἂν καὶ δειλὰ καὶ πεταχτὰ) τὸ κάλλος τῶν κομματιῶν τοῦ «Λάμπρου», πρὸς τὴν ψυχρότητα τοῦ Σουτσικοῦ στίχου[1]). Κι ἀνάμεσα 'ς τοὺς ξένους, Ἰταλοὶ μουσοθρεμμένοι, λ. χ. ὁ Ῥεγάλδης καὶ ὁ Θωμαζέος, ποῦ γνώρισαν κι ἀπὸ σιμὰ τὸ Σολωμό, διαλαλοῦν τὸν ὑπέροχο νοῦ του· λειτουργοὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Ἀμερικανὸς Φέλτον, τὴν ἴδια χρονιὰ τοῦ θανάτου ἐκείνου, «περίφημο ποίημα» ὀνομάζουν τὸν Ὕμνο καὶ «ὕψιστο ποιητικὸ νοῦ» τὸν ποιητή του. Τοῦ Ὕμνου πολλὰ ἔχομε, σὲ πολλὲς γλῶσσες, μεταφράσματα. Πρὸ πέντε χρόνων ὁ κ. Κάννας, ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παβίας, ἐκεῖ ποῦ σπούδαζε νομικὰ ὁ Σολωμός, ἀρχίζει τὴν πανεπιστημιακή του παράδοση μ' ἕνα λόγο περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου ἐκείνου[2]). Καὶ κοντὰ 'ς τὰ ἐγκώμια ἀκούονται κάπου καὶ ψυχρότερα λόγια κριτικῶν καὶ στοχασμοὶ πιὸ μετρημένοι, καὶ μουρμουρίσματα. Μέσα 'ς ἕνα βιβλίο του ὁ Ζαμπέλιος ἀγωνίζεται νὰ παραστήσῃ, μὲ κάποια κριτικὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ μὲ δογματικότητα θεολογική, πῶς τὰ μόνα ἄξια ἔργα τοῦ Σολωμοῦ εἶναι τὰ πρῶτα του ἁπλᾶ τραγουδάκια. Λογογράφοι ποῦ ἀπόχτησαν εὐρωπαϊκὴ φήμη, σὰν τὴ Δώρα Δίστρια, πολεμοῦνε μὲ κάπως ἀβασάνιστα ἐπιχειρήματα νὰ κατεβάσουν ἀπὸ τὴν κορυφαία του θέση τὸ Σολωμό. Ἔπειτα ἔρχονται οἱ καθαρολόγοι τῆς σχολῆς τῶν Σούτσων. Ὁμολογοῦν τὴν ἔξοχη φαντασία τοῦ ὑμνογράφου γιὰ νὰ προσβάλουν πιὸ ἐλεύθερα τὴν τέχνη του καὶ τὴ γλῶσσα του. Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ἐνῷ ἀναγνωρίζει τὴν «λαμπρὰν φαντασίαν» τοῦ Σολωμοῦ, καὶ τὸν Ὕμνο ἀνακηρύττει «διθύραμβον πλήρη ὕψους καὶ οἴστρου πινδαρικοῦ», 'ς τὴν ἴδια του σημείωση, μὲ κάποιαν ἀφέλεια, γράφει ὅτι ὁ νέος ποιητὴς ἀκολούθησε 'ς τὰ ποιήματά του, «ἀσχημισμέν' ἀπὸ ἀνα-

---

[1]) Περὶ Ποιήσεως «Πανδώρας» τομ. 17. — Ἱστορ. Ἑλλ. Ἔθνους τομ. Ε'. — Τὰ Σούτσεια. Ἐν Ἀθήναις 1854.

[2]) Solomos Discorso di Canna. Pavia. 1896.

ριθμήτους ἐλλείψεις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ρυθμοῦ, τῆς Ἰταλικῆς στιχουργίας τοὺς κανόνας.»[1]) Μὲ τὸν ἴδιο νοῦ κρίνει καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς, ἂν καὶ εἶναι ἐντονώτερος καὶ 'ς τὸν ἔπαινο καὶ 'ς τὸν ψόγο· γυρεύει νὰ κάμῃ ἕνα πολὺ παράξενο ταίριασμα· θέλει τὸ Σολωμὸ μαζὶ μεγαλοφυῆ ποιητὴ καὶ ἀπολύτως κακόγλωσσο. Παράξενο εἶν' ἀκόμα πῶς ἕνας ποιητής, ποῦ κάθε ἄλλο μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἢ Σολωμικός, δείχνει ἕνα θαυμασμὸν ἀπεριόριστο πρὸς τὸ Σολωμό· εἶναι αὐτὸς ὁ Ζαλοκώστας, καθὼς δείχνει τὸ γράμμα του πρὸς τὸ Ῥεγάλδη. «Εἶν' ἕνας ἄνθρωπος, γράφει, μοναδικὸς ποῦ ἐγὼ λατρεύω ἀπὸ χρόνια. Εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς ποῦ θἄχῃ καύχημά του μιὰ μέρα αὐτὸς ὁ ἄτυχος ξεπεσμένος τόπος. Ὅταν ἐπρωτοδιάβασα τὸν Ὕμνο του, αἰσθάνθηκα νὰ ἀρπάζομαι in altra tera ed altro mar.» Κι ἀκόμα παράξενο εἶναι πῶς ἄλλος πάλι ποιητὴς ποῦ πῆρε ἀπὸ τὸ Σολωμὸ τὴν πρώτη ὁρμή, καὶ μὲ κατάνυξη θρησκευτική, καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορές, τὸν ἐδοξολόγησε, ὕστερα μίλησε γιὰ τοῦτον μὲ μιὰν κρύαν, ἀρνητικήν, ἐπιφύλαξη· εἶναι αὐτὸς ὁ Βαλαωρίτης, καθὼς δείχνει τὸ γράμμα του πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Ῥοΐδην: «Ἂν ἐξαιρέσῃς τὸν Ὕμνον, γράφει, τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμὸς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ, κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τοῦ βίου του, καίτοι ἐντελῶς ἀμερίμνου, τὶ ἄλλο παρήγαγε τέλειον, ἄρτιον, πλῆρες; Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Λάμπρου ἔμεινεν ἀπόσπασμα, καὶ ἐν γένει ὅσα εὑρέθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνέκδοτα ποιητικὰ δοκίμια δὲν ηὔξησαν βεβαίως τὴν δόξαν του... Εἶναι βέβαιον ὅτι διὰ νὰ καθέξῃ τις τόσον εὐρὺν χῶρον ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει ὅσον κατέλαβεν ὁ Σολωμός, πρέπει, ἀφοῦ ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης, νὰ μὴ περιορίζεται ἡ παραγωγική του δύναμις εἰς ἕνα μόνον ὕμνον καὶ ὀλίγας ἀσυναρτήτους στροφάς.» Τὸ γράμμα τοῦτο ἔχει χρονολογία. «3 Νοεμβρίου 1877.» Ἡ χρονιὰ ποῦ βγήκανε 'ς τὸ φῶς τὰ πολύ-

---

[1]) Ἀπεναντίας· ὁ στίχος τοῦ Σολωμοῦ τὸ χάρισμα τοῦ ρυθμοῦ ἐντονώτερα τὸ δείχνει καὶ λαμπρότερα, σύμφωνα μὲ τοὺς πατροπαράδοτους κανόνες τῆς νεώτερης δικῆς μας στιχουργίας, δυναμωμένης κι ἀπὸ τὴ γνώση τῶν κανόνων τῆς ἰταλικῆς μετρικῆς.

κροτα μανιφέστα τοῦ κ. Ῥοΐδη «Περὶ συγχρόνου κριτικῆς καὶ ποιήσεως.» Φανερὸν ὅτι ὁ ψάλτης τοῦ «Φωτεινοῦ» θυμωμένος εἶναι κάπως μὲ τὸν κριτικὸ ποῦ ἔδωκε 'ς τὸν ποιητὴ τοῦ «Λάμπρου» μιὰ τέτοια ξεχωριστὴ θέση, καὶ ποῦ τελειώνει τὸ ἓν ἀπὸ τἀπαισιόδοξα φυλλάδιά του μὲ μιὰν ὡραία φράση, γιομάτη ἐλπίδα: «Χώρα ἥτις ἐγέννησεν Ὁμήρους καὶ Σοφοκλεῖς, καὶ εἶχε χθὲς ἀκόμη δημοτικὰ ᾄσματα καὶ Σολωμόν» κτλ.

Γενικώτατα: ξανοίγομεν ἐνθουσιασμὸ μεγάλο γιὰ τὸ Σολωμὸ σὲ ὅσους καλλιέργησαν τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, σὲ στίχους ἢ σὲ πεζά· σεβασμὸ πρὸς ἐκεῖνον ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς καθαρολόγους στιχογράφους καὶ πεζογράφους μας, ἂς εἶναι διόλου ξένοι πρὸς τὰ ἰδανικὰ ἐκείνου. Νομίζεις πῶς ἔχει χρέος καθένας νὰ ξεσκεπάζεται κάθε φορὰ ποῦ ἀκούει τὄνομα τοῦ Σολωμοῦ· ὅμως τὸ χρέος τοῦτο βλέπεις πῶς δὲν πηγάζει τόσο ἀπὸ τὴ φωτεινὴ συνείδηση τῆς ποιητικῆς ἀξίας ἐκείνου, ὅσο ἀπὸ ἕνα νόμο, ποῦ δειλιάζει κανεὶς νὰ τὸν παρακούσῃ, ἢ ἀπὸ κάποιο κοινωνικὸ συμβόλαιο ποῦ ἀναγκασμένος εἶσαι, θέλεις δὲ θέλεις, νὰ τὸ προσέχῃς. Ἐννοεῖς πῶς τὸ ὄνομα, πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ ἔργο, ρίζωσ' ἐδῶ πέρα, καὶ πῶς τοῦ ἔργου λογαριάζονται, ὄχι ἡ πιὸ σημαντικὴ ἀξία, ἡ ἐσωτερική, ἡ καλλιτεχνική, ἡ ἀσύγκριτη, ἀλλὰ κάποια στοιχεῖα, ἠθικὰ πάντα καὶ σπουδαῖα (ὁ πατριωτισμὸς λ. χ.), ὅμως, γιὰ τὴν ἰδέα τῆς Τέχνης, ἐξωτερικώτερα, κατώτερα, ὀλιγώτερο σημαντικά, ὄχι ἀπαραίτητα· στοιχεῖα ποῦ δὲ λογαριάζονται 'ς τὴν Τέχνη, παρὰ ἀφοῦ τὰ μεταχειριστῇ ὡς ὄργανα πρὸς τὸ σκοπό της κι ἀφοῦ τὰ μετουσιώσῃ κατάλληλα ἡ δημιουργικὴ Φαντασία. Γιὰ τοῦτο καὶ σήμερ' ἀκόμα γιὰ τὸν πολὺ κόσμο ἐθνικὸς ποιητὴς εἶναι ὁ Σολωμὸς ἐκεῖνος ποῦ ἔγραψε τὰ πρῶτα τετράστιχα τοῦ Ὕμνου (δημοτικὰ καὶ τοῦτα μονάχ' ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ Μαντζάρου, ὅπως δημοτικοὶ θὰ γίνονταν καὶ οἱ ἄθλιοι πατριωτικοὶ στίχοι τοῦ Μαρτελάου «Ὅθεν εἶσθε τῶν Ἑλλήνων κόκκαλα ἀντρειωμένα κτλ.», ἂν ἐτύχαινε νὰ τοὺς τονίσῃ κάποιος μουσικός)· ἐνῷ ὁ Σολωμὸς τοῦ «Κρητικοῦ» καὶ τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων», (εἶναι οἱ

στίχοι ποῦ ἕνα ἔθνος ἀξίζει νὰ ὑπερηφανεύεται γιατί τοὺς ἔχει 'ς τὴ γλῶσσα του), ἐκεῖνος ἀκόμα δὲ λογαριάζεται καθὼς τοῦ πρέπει.

Πολλὰ χρόνια δὲν πέρασαν ἀφότου ἄρχισεν ὁ Σολωμὸς φωτεινότερα νὰ ξαπλώνεται 'ς τὰ βάθη τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Δὲν εἶναι δεκαπέντε εἴκοσι χρόνια ποῦ ξύπνησεν ἡ συνείδηση κάποιων ποιητῶν μας νέων· καὶ ἄρχισαν — δειλὰ καὶ ψαχτὰ 'ς τὰ σκοτάδια, ὅμως ἄρχισαν — ἀπὸ πάνω τους νὰ τινάζουν τὴν τυραννία μιᾶς ρητορικῆς πεζολογίας καὶ μιᾶς γλώσσας ἀντιποιητικῆς. Καὶ τότε ἐνῷ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ φανερώνεται τὸ δημοτικὸ τραγούδι, πρῶτο καὶ μόνο ταιριαστὸ ξεκίνημα τοῦ δρόμου ποῦ γενναῖα νὰ τρέξουνε βάλθηκαν, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριὰ ὁ Σολωμὸς ἀπὸ πατριώτης καὶ ἐθνικός, καὶ, δὲν ξέρω τί ἄλλο, ποιητὴς τοῦ Ὕμνου, καὶ δὲν ξέρω τίνος ἄλλου θουρίου, γνησίου ἢ νόθου, ξανοίγεται πῶς εἶναι ὁ Ποιητής, χωρὶς κανένα ἐπίθετον ἢ στόλισμα· καὶ φανερώνεται ὁ Σολωμός, πρῶτο καὶ ἄξιο σημάδι γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸ δρόμο του καθένας ποιητὴς ποῦ ὀνειρεύεται τὴν ποίηση βαθειὰ καὶ ὑψηλὴ καὶ παναρμόνια[1]). Τὸ γλυκοχάραμα ποῦ δείχνει 'ς τὰ βάθη μιὰ ποιητικὴ Ἀναγέννηση 'ς τὸν τόπο μας, βοηθάει ἡ κριτικὴ ἐργασία· πότε προπορεύεται, πότε παράπλευρα στέκει μὲ τὴ νέα μας ποιητικὴ ἔμπνευση. Κάθε φορὰ ποῦ σημειώνεται 'ς τὴ Σκέψη μας κάτι φωτεινό, κάθε ποῦ δοκιμάζεται γενναῖο βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, τὸ φῶς ἔρχεται καὶ τὸ βῆμα γίνεται μὲ τὸ σύνθημα Σολωμός. Μὲ τὸ Σολωμὸ ὁ Πολυλᾶς παρουσιάζεται σοφὸς ἐξηγητὴς καὶ ὁδηγητὴς πρὸς τὴν ἀληθινὴ Τέχνη. Μὲ τὸ Σολωμὸ ὁ Ῥοΐδης γκρεμίζει πρῶτα τὰ φιλολογικά μας, κ' ὕστερα τὰ γλωσσικά μας εἴδωλα. Μὲ τὸ Σολωμὸ ὁ Ψυχάρης, συχνὰ πυκνά, σημαδεύει τὰ βαρύβροντα ἐπαναστικὰ βιβλία του καὶ τὰ γλωσσικά του κηρύγματα. Μὲ τὸ Σολωμὸ ὁ Καλοσγοῦρος μᾶς ξαναθυμίζει,

---

[1]) Τὸ 1884 γυρίζομε 'στὴ μελέτη καὶ 'στὴ μίμηση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Δροσίνη. Τὸ 1886 'στὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου» ἡ ἰδέα τοῦ Σολωμοῦ, μέσα 'ς ἕνα ὁμώνυμό του ποίημα, πρώτη φορὰ δείχνεται ἄλλη, ἔξω ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ἰδέα τοῦ τραγουδιστῆ τῆς Ἐλευθερίας.

λαμπρὰ λαγαρισμένη, τὴ φυσιογνωμία τοῦ Σολωμοῦ, μὲ ὀλίγα λόγια του. Ὡς τὴν τελευταία ὥρα σὲ περιοδικά, 'ς ἐφημερίδες καὶ 'ς τὰ λιγοστὰ βιβλία τους, πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι, ὅσοι ἐργάζονται καὶ ἀξίζουν, κάτου ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Σολωμοῦ ἀνταμώνονται καὶ βρίσκουν κάποιο ταίριασμα, οἱ δυσκολοταίριαστοι. Καὶ θὰ περάσουν τὰ χρόνια καὶ οἱ καιροί, καὶ ἡ Μοῦσα θὰ χτίσῃ 'ς τὴν Ἑλλάδα ναοὺς καὶ λειτουργοὺς θἄβρῃ ἁγνότερους, πιὸ ἄξιους, πιὸ ξακουστούς· κι ἀκόμα ὁ Σολωμὸς θὰ στέκεται 'ς τὴν κορφή, κι ἀκόμα, ὕστερ' ἀπὸ αἰῶνες, θὰ ταιριάζῃ νὰ λέγεται γι' αὐτὸν ὅ,τι ὁ κριτικὸς Vogüe εἶπε γιὰ τὸ Chateaubriand: « Ἦταν ἡ ζωντανὴ πηγὴ γιὰ τὴ νεώτερη ποίηση. Ὅλα ὅσα αἰσθανόμαστε, καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ τὰ αἰσθανόμαστε σήμερα, πῆραν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς μορφὴ καὶ χρῶμα μέσα 'ς τὴν ψυχή του.»

Δ'.

Ὁ λογοτέχνης, κι ὁ πλέον καταφρονητὴς τῆς φήμης, φροντίζει πάντα, ὅπως ὅπως, γιὰ τὴν τύχη τῶν ἔργων του· ἀποκατασταίνει τὰ πνευματικά του ἔργα 'ς τὴ δημοσιότητα, σὰν πατέρας τὰ παιδιά του 'ς τὴ ζωή. Ὅμως ὁ Σολωμὸς εἶναι μοναδικὸ φαινόμενο καταφρονετικῆς ἀφροντισιᾶς πρὸς τὸ ἔργο του. Κ' ἐνῷ σὲ θέσην ἤτανε νὰ κοιτάξῃ τὸ τύπωμα τῶν ποιημάτων του, καλήτερ' ἀπὸ ἄλλους, τἄφησε νὰ σκορπιστοῦνε 'ς τοὺς ἀνέμους καὶ ν' ἀδικοθανατίσουν· κ' ἐκεῖνα ποῦ γεννοῦσε τῆς στιγμῆς καὶ τὰ πετοῦσε ξέγνοιαστα, χωρὶς νὰ καταδέχεται μήτε νὰ τἀντιγράψῃ, κ' ἐκεῖνα ποῦ ζηλόφθονα κρατοῦσε 'ς τὸ συρτάρι του, καὶ ὅλο τὰ κλάδευε καὶ τὰ συγύριζε. Ὅσα πετοῦσ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ δυσκολογνώριστα εἶναι ἀπὸ τὰ χέρια κι ἀπὸ τὰ σημάδια τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου· ὅσα φρόντιζε, ξέρομε πῶς ἐχάθηκαν. Γιὰ τοῦτο κι ὁ ποιητής, ποῦ ἐδῶ καὶ λιγώτερ' ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, ζοῦσε ἀνάμεσό μας, εἶναι σὰ νὰ στέκῃ μακρειά μας αἰῶνες· εἶναι σὰ νὰ ἔζησε προτοῦ βρεθῇ ἡ τυπογραφία. Καὶ τὰ ἔργα του δὲν παρουσιάζονται μόνο σὰ λείψανα, τὰ περισσότερα, καθὼς τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ φέρνουν ἀπορίες καὶ φρον-

τίδες γεννοῦνε σὰν ἐκεῖνα τῶν ἀρχαιων. Ἔχομ' ἐκείνων κείμενα γνήσια καὶ κείμενα νόθα μέσα 'ς αὐτὰ, σὲ ποιὰ μεριὰ δούλεψε τὸ χέρι τοῦ ποιητῆ, καὶ ποῦ τὸ χέρι τοῦ ξένου; Δὲν τὸ καλογνωρίζομε. Ποιήματα ἔχομε ποῦ δὲν ξέρομε ἂν εἶναι αὐτὰ τὰ τελειωτικὰ πλάσματα, ἢ τὰ προπλάσματα ποῦ θἄθελαν ἀκόμα χτένισμα· καὶ στίχους ποῦ δὲν εἶν' εὔκολο νὰ καταλάβῃς μέσα σὲ πιὸ ποίημα πρέπει νὰ σταθοῦν. Πῶς τὴν ἤθελε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα ὁ ποιητής; καλὰ δὲν τὸ ξέρομε. ἀφοῦ καλὰ δὲν τὸ ξέρομε πῶς τὴν ἔγραφε. Ὅταν ἡ κριτικὴ τῶν κειμένων συλλογιστῇ μιὰ μέρα νὰ σταματήσῃ καὶ ς' τὰ δικά μας, τὶ κάμπος γιὰ χείνη πλουσιοπάροχος οἱ στίχοι τοῦ Σολωμοῦ!

Δὲν ἔδωκε νὰ τυπωθῇ κανένα του ἔργο, καὶ μήτε ποῦ φαίνεται νὰ φροντίζῃ γιὰ τύπωμα στίχου του πουθενά. Μόνο μιὰ φορὰ 'ς τὴ ζωή του δὲν ἐκράτησε τὸν κανόνα· τὸ 1833 στέργει νὰ φανοῦνε 'ς ἕνα Κερκυραϊκὸ περιοδικό, γιὰ χάρη μιᾶς μιλαίδης, τὰ δεκάξι ὀχτάστιχ' ἀπὸ τὸ «Ὅραμα», καὶ φροντίζει ὁ ἴδιος τὸ τύπωμά τους. Τὸ 1857—τοῦ τέλους του ἡ χρονιὰ—ὑπαγορεύει σὲ φίλο του τὴ «Φαρμακωμένη», γιὰ νὰ δημοσιευθῇ 'ς τὴν «Πανδώρα.» Ἂς προστεθῇ καὶ ὁ Ὕμνος ποῦ τὸ φῶς πρωτόειδε 'ς τὸ Μισολόγγι κατὰ τὰ 1824, ἀπὸ χειρόγραφο, νομίζω, ποῦ πῆρε 'ς τὰ χέρια του ὁ Τρικούπης ἀπὸ τὸν ποιητή. Μόνο γιὰ τὰ τρία τοῦτα, καὶ σὲ τόσο μακρινά, τἄνα ἀπὸ τἄλλο, χρονικὰ διαστήματα, (μάλιστα γιὰ τὸ τρίτο πολὺ δὲν εἴμαστε βέβαιοι), μπορεῖ νὰ λέμε θετικά: «Ἔτσι τὰ ἤθελε·» γιὰ ὅλα τἄλλα δίκαιο νὰ κρίνεται, λίγο ἢ πολύ, ἀνεύθυνος. Γιατὶ καὶ ὅλο τὸ ἄλλο ἔργο, ἐκεῖνο ποῦ δὲ χάθηκεν ἀκατανόητα, παραιτημένον ὅπως ὅπως, ἀθεώρητον ἀπόμεινε 'ς τὰ χέρια καὶ 'ς τὴ διάθεση φίλων καὶ θαυμαστῶν, ἀντιγραφέων, εκδοτῶν, τυπογράφων, κάθε λογῆς, κάθε παιδείας, κάθε βουλῆς. Γιὰ τοῦτο καὶ παθαίνει τὸ ἔργο τοῦτο, ἀπὸ τὰ πρῶτα γυμνάσματα ως τὰ σχέδια τὰ ὕστερνά, «τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη.» Ὁ ποιητὴς ἄλλοτε τοὺς ἐκφωνεῖ μόνο τοὺς στίχους του πρὸς τοὺς φίλους, καὶ ἄλλοτε τοὺς δίνει χειρόγραφους πρὸς τοὺς ἴδιους· τοὺς ἐμπιστεύε-

ται ἄλλοτε πρὸς τὴ μνήμη, ἄλλοτε πρὸς τὴν ἀντιγραφικὴ προθυμία ἐκείνων ποῦ τὸν περικυκλώνουν. Μάλιστα ὅσο προχωρεῖ 'ς τὰ χρόνια, καὶ γίνεται ὡριμώτερη ἡ ἐργασία του, τόσο μεγαλώνει, φαίνεται, ἡ παραξενιά του· δὲν ἀφίνει πιὰ χειρόγραφα 'ς τοὺς φίλους, τοῦ φτάνει νὰ τοὺς λέῃ στίχους του, ἄκρες μέσες. Ὅμως οἱ στίχοι ἀντιλαλοῦνται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, φέρνονται ἀντιγραμμένοι ἀπὸ τετράδιο σὲ τετράδιο. Καὶ γίνεται κ'ἐδῶ ὅ,τι καὶ 'ς τὸν παλιὸ καλὸ καιρό. Ἐκεῖνοι ποῦ πιὸ πολὺ ἀρέσουν, ἔχουν καὶ τὰ περισσότερα ἀντίγραφα· (λ. χ. ἡ σάτυρα «Τὸ ὄνειρο», μόλις γίνεται γνωστή, κυκλοφορεῖ 'ς ἕνα σωρὸ ἀντίγραφα.) Ἐκεῖνοι ποῦ ἔτυχε καὶ νὰ μποῦνε σὲ σκοπό, ζοῦνε ζωηρότερα 'ς τὰ τραγούδια. Ὅμως καὶ τὰ χέρια ποῦ ἀντιγράφουν καὶ τὰ στόματα ποῦ τραγουδοῦν, ἀδύνατο, φυσικά, νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς ἀπροσεξίες κι ἀπὸ τὰ λάθη κι ἀπὸ ταὐθαίρετα· προσθέτουν ἢ κολοβώνουν, ἀλλάζουν, παραμορφώνουν. Σημαδεύουνε καὶ τρίβουν τὰ ποιήματα, σὰν τὰ νομίσματα, δάχτυλα καὶ χτυπήματα κάθε λογῆς. Σὲ περιοδικὰ καὶ 'ς ἐφημερίδες φαίνονται μερικὰ ἀπὸ τὰ γνωστότερά μας· μὰ ποιὸς ξέρει ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀληθινή τους μορφή! Μέσα σὲ μιὰν Ἀνθολογία βάναυσ' ἀνακατώνονται καὶ καταντοῦν δυσκολογνώριστα κ' ἐκεῖνα τὰ ὡραιότερα ὀχτάστιχα τοῦ «Λάμπρου.» Τὴ χρονιὰ ποῦ πέθανε, βλέπουνε τὸ φῶς καὶ δύο τρεῖς συλλογὲς ἀπὸ στίχους του, ψευτοραμμένες, πρόχειρα καὶ βιαστικά. Καὶ φίλοι ἀκόμα φωτισμένοι τοῦ Σολωμοῦ, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, δημοσιεύουνε μέσα σὲ βιβλία τους, γιὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνώνυμα, ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ἀλλοῦ, μεταφρασμένοι στίχοι του τυπώνονται γιὰ πρωτότυποι δικοί του. Ἄλλα πάλιν ἄλλων ἔργα, κι ὄχι ἀπὸ τὰ πιὸ ζηλεμένα τῆς νεοελληνικῆς Μούσας, περνοῦν ἀκόμα γιὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ. Δουλεύει ἀδιάκοπα ἡ μνήμη, καὶ πολλὲς φορὲς καὶ ἡ φαντασία, τώρα μὲ τὸ φίλο τοῦ ποιητῆ, καὶ ὕστερα μὲ τὸ φίλο τοῦ φίλου τοῦ ποιητῆ, καὶ ἀκόμα μὲ τὸν ἀπόγονο τοῦ φίλου τοῦ φίλου τοῦ ποιητῆ. Ὁ ἕνας θυμᾶται πῶς τἄκουσε τὸ δεῖνα τετράστιχο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Σολωμό·

ὁ ἄλλος ὅτι ἄκουσε νὰ λέῃ ὁ τάδε πῶς τοῦ τὸ εἶχε παραδώσει τὸ δεῖνα δεκάστιχον ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. Ἄλλος ἀναφέρει τὴν ἐποχή, ἄλλος καὶ τὸ μέρος ἀκόμη ποῦ γράφτηκεν ἢ ποῦ αὐτοσχεδιάστηκε τὸ ποίημα. Ἄλλος θυμᾶται τετράδια ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ, μὲ τὰ νούμερα, μὲ τὸ σχῆμα τους καὶ μὲ τὸ χρῶμα τους. Αὐτὸς θυμήθηκ' ἔξαφνα 'ς τὰ γεράματα ἕνα τραγούδι τοῦ Σολωμοῦ ποῦ συγκινοῦσε τὰ νιᾶτα του. Ἐκεῖνος πῆγε καὶ τὸ ξέθαψεν ἀπὸ κιτρινισμένο δεφτέρι, πατρική του κληρονομιά.

Ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ ὁ ποιητής, γιὰ νὰ γίνῃ σκέψη πρὸς κάποιο σοβαρὸ καὶ στοχαστικὸ περιμάζεμα τῶν ἔργων του. Κι ἀπὸ τὰ σκορπίσματα κι ἀπὸ τὰ συντρίμματα δένεται 'ς τὴν Κέρκυρα καὶ γίνεται, τὸ 1859, τὸ πρῶτο ἀκέριο τύπωμα τῶν «Εὑρισκομένων» τοῦ Σολωμοῦ. Δικοὶ καὶ ξένοι κάνουν ὅτι δύνανται πρὸς τοῦτο. Κάτι ποῦ μοιάζει μὲ τὸ ἄνοιγμα καλλιτεχνικοῦ σαλονιοῦ. Ὅσοι ἔχουν εἰκόνες τοῦ πεθαμένου ζωγράφου, ἢ σκίτσα του ἁπλᾶ ἢ μολυβιές του, ἢ κάτι ποῦ νἄχῃ ὁπωσδήποτε τὸν ἀέρα ἢ τὴ φήμη πῶς εἶναι δουλειὰ τοῦ ζωγράφου, τὰ κουβαλοῦν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ. Ὁ ἐκδότης ἔχει 'ς τὴ διάθεσή του κάποια χαρτιά· τὰ χειρόγραφα· ὅσα κι' ὅπως βρεθήκανε, στίχους ἑλληνικοὺς καὶ ἰταλικούς, καὶ πεζὰ ἰταλόγλωσσα σχέδια καὶ σημειώματα. Οἱ στίχοι ἀρχισμένοι καὶ ξαναρχισμένοι· οἱ ἴδιοι, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, γραμμένοι κατὰ τρόπους διαφορετικούς. Ἀπὸ αὐτοὺς ξεδιαλέγει, καὶ κάνει τὸ κ ε ί μ ε ν ο· τοὺς ἄλλους τοὺς τοποθετεῖ παράμερα· καὶ σχηματίζονται οἱ π α ρ α λ λ α γ έ ς. Ἂν εἶναι τοῦτοι στερνοὶ καὶ τελειωτικοὶ στίχοι, κι ἂν εἶν' ἐκεῖνοι προτήτεροι καὶ ἀτελέστεροι, ἂν αὐτοὶ ταιριάζουνε γιὰ τὸ κείμενο, κι ἐκεῖνοι γιὰ τὰ σημειώματα, δὲ δείχνεται ξάστερα πάντα. Τοῦ ἐκδότη δὲν τοῦ ἔτυχε πρὸς τοῦτο κανένα ὄργανο ποῦ νὰ τὰ ξεχωρίζῃ καθαρισμένα τὰ πράγματα· ἐμπιστεύεται 'ς τὴν κρίση καὶ 'ς τὴν καλαισθησία του, φωτισμένες, ὁπωσδήποτε, καὶ ζυγισμένες, δυναμωμένος ἀπὸ τὴ φιλία τοῦ ποιητῆ κι ἀπὸ τὴ στενώτερη γνωριμία ποῦ εἶχε μὲ τὰ ἔργα του. Γιὰ τὸ κείμενο, πότε προτιμᾷ τὴ γραφὴ ποῦ ηὗρε 'ς

τὸ νεώτερο χειρόγραφο· πότε τὴ γραφὴ ποῦ ηὖρε 'ς τὸ ἀρχαιότερο· πότε προκρίνει ἀπὸ τὸ στίχο τοῦ χειρογράφου τὸ στίχο ποὺ ἀπομένει 'ς τὴ δική του μνήμη, παραδομένος ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ποιητῆ, ἢ 'ς τὴν ἐνθύμηση κανενὸς ἄλλου. Πότε ὁ στίχος δὲν ὑπάρχει 'ς τὸ χειρόγραφο, καὶ δούλεψε πάλιν ἡ μνήμη. Ὁλόκληρα ποιήματα — καὶ δὲν εἶναι λίγα — δὲ βρίσκονται 'ς τὰ χειρόγραφα· περιμαζεύονται 'ς τὸν τόμο καθὼς τυπώθηκαν ἀπο ξένους ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ὅπως ὅπως, ἢ μὲ κάποια διορθώματα. Μερικοὶ στίχοι δὲ φαίνονται τίνος ποιήματος εἶναι· ὁ ἐκδότης ὑποθέτει πῶς ταιριάζουν ἐδῶ ἢ ἐκεῖ· καὶ τοὺς τοποθετεῖ. Χάσματα καὶ σκοτάδια. Γιὰ νὰ γεμίσῃ τὰ χάσματα, παίρνει καὶ μᾶς μεταφράζει τὰ ἰταλικὰ πεζὰ πρωτοσχέδια ποιημάτων ἀγέννητων ἢ μισογέννητων· κ' ἔτσι μὲ τὴν πρωτόγονη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἀνακατώνεται ἀνεπαίσθητα, σὲ μιὰ χημικὴν ἕνωση, καὶ κάποιο ξένο στοιχεῖο· ἡ πνοὴ τοῦ μεταφραστῆ. Ὁ ἐκδότης πιάνει ἀκόμα νὰ φωτίσῃ τὰ σκοτάδια μὲ ὑποσημειώματα ἢ ἐπεξηγήματα· ὅμως τὸ φῶς τοῦτο, ἀχνὸ σὰ φεγγαριοῦ, δὲ ρίχνει τάχα μιὰ φανταστικὴ ὄψη 'ς τὰ φωτιζόμενα; Ὁπωσδήποτε ἡ ἐργασία εἶναι κριτικὴ καὶ γίνεται μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ προσοχὴ καὶ τὴν εὐλάβεια. Κ' ἔτσι, ἂν δὲ μᾶς δείχνεται πάντα ἕτοιμη ἡ ἐργασία τοῦ ποιητῆ, μᾶς δίνεται νὰ καταλάβουμε κάτι ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἐργάζεται ὁ ποιητής. Ὁ Taine παρωμοίασε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου μὲ ρωλόϊ· «Ἔχει τὸ μηχανισμό του, γράφει, κι ἀνάμεσα 'ς τὰ κομμάτια του ἔχει ἕνα ἐλατήριο, τὸ σημαντικώτερο. Ξεχωρίστε τὸ ἐλατήριο τοῦτο, δείχτε μας πῶς κάνει καὶ σαλεύουν ὅλα τἄλλα, ἀκολουθήσατε τὴν κίνηση τούτη ἀπὸ κομμάτι σὲ κομμάτι ὡς τὸν ὡροδείχτη ὅπου καταλήγει.»[1] Ὁ τόμος τῆς Κερκύρας δὲ μᾶς παρουσιάζει μόνο τὴν πρόσοψη τοῦ ὡρολογιοῦ, σκεπασμένου· μᾶς τὸ ἀφίνει ἀνοιχτό· βλέπομ' ἐμπρὸς τὴν ὥρα, καὶ πίσω σκύβοντας, ξανοίγομε τὴ μηχανή του, καὶ κοιτάζομε πῶς δουλεύει· παίρνομε κάτι ἀπὸ τὴ χαρὰ τῶν παι-

---

[1]) **Histoire de la litterature anglaise. tom. V.**

διῶν, ὅταν συντρίβουν τὸ παιγνίδι γιὰ νὰ ἰδοῦν τὶ κρύβει μέσα του. Ὅμως τέτοια, καὶ καμιά, χαρὰ δὲ θἄνοιωθεν ὁ ποιητὴς ἂν ἠμποροῦσε νὰ τοῦ πέσῃ 'ς τὸ μάτι κανὲν ἀντίτυπο τῶν δημοσιευμένων ποιημάτων του. Φαντάζομαι πῶς λύπη καὶ θυμὸς θὰ τὸν ἐτάραζαν. Ἐκεῖνος, τόσο δύσκολος πρὸς τὰ τέκνα του, ὥστε καὶ νὰ τὰ σιχαίνεται τὰ περισσότερα, καὶ νὰ τὰ κάνῃ ἀπόπαιδα, καὶ καμιὰ φορὰ νὰ τὰ σημαδεύῃ, ὑβριστικώτατα, 'ς τὸ περιθώριο τοῦ χειρογράφου· ἐκεῖνος ποῦ καὶ τὸν Ὕμνο του ἀκόμα καταφρονοῦσε, τί θὰ ἔλεγε κι ἂν ἔβλεπε μὲ φροντίδα περιμαζεμένα σὲ βιβλίον ὅσα θὰ εἶχε ξεχάσει πῶς ὑπάρχουν, ἢ ὅσα δὲ θὰ ἤθελε νὰ ἐξακολουθοῦν ὑπάρχοντα, κι ἀκρωτηριασμένα καὶ παραμορφωμένα ἀπάντεχα ὅσα ἀλλιῶς ὠνειρεύτηκε καὶ ἀλλιῶς ἐδούλεψε; καὶ τί θἄλεγεν ἂν ἔβλεπε πῶς μήτε σημάδια ἄφησαν ὅσα πίστευεν ἄξια νὰ ζήσουνε μὲ τὄνομά του, γιὰ τ' ὄνομά του!

Τὸ νέο τοῦτο τύπωμα ἀκολούθησε. φυσικά, τὴν τελειότερη καὶ κριτικώτερην ἔκδοση τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ, τὴν Κερκυραϊκὴ τοῦ 1859. Τὸ κείμενον, οἱ παραλλαγές, τὸ συγύρισμα τῶν ἀποσπασμάτων, μερικὰ σημειώματα κ' ἐπεξηγήματα καὶ συμπληρώματα, ἡ μετάφραση καὶ ἡ παράθεση τῶν πεζῶν ἰταλικῶν κομματιῶν, ὅλα παρμέν' ἀπὸ τὴν ἔκδοση ἐκείνη. Μόνο πῶς ἡ κατάταξη κάπως ἄλλαξε. Ἀνοίχτηκαν πρῶτα πρῶτα δυὸ μεγάλα χωρίσματα· 'ς τὸ πρῶτο μπῆκαν ὅλα τἀκέρια ποιήματα· 'ς τὸ δεύτερον ὅλα τά, μικρὰ ἢ μεγάλα, ἀποσπάσματα. Ἔπειτ' ἀκολουθοῦνε, χωριστὰ βαλτά, τὰ λίγα μεταφρασμένα. Κ' ὕστερα, ὅμοια χωρισμένα, σὰν ἐξαιρετικὸν εἶδος καὶ δυσκολοταίριαστο μὲ τὴ γενικὴ φυσιογνωμία τῆς Σολωμικῆς Μούσας, τὰ σατυρικά. Ἔπειτα τὰ πεζά, δηλαδὴ ὁ μονάκριβος Διάλογος τοῦ 1824, κομματιασμένος καὶ τοῦτος. Καὶ τέλος τὰ Ἰταλικά, ἀπὸ ταὐτοσχέδια σονέττα ὡς τὸ ῥητορικὸ ἐγκώμιο τοῦ Φωσκόλου. Οἱ παραλλαγές, ἀντὶ νὰ βαλθοῦνε 'ς τὸ τέλος τῶν ποιημάτων, ὅπως γίνονταν ὡς τώρα, καὶ ὅπου σὰν παραρριμένες ἔμεναν, γιατ' ἤτανε σὰ δύσκολο κάπως καὶ βαρετὸ νὰ τρέχῃ ἐκεῖ νὰ τὶς ξεθάφτῃ κανείς,

—ἀραδιάστηκαν ἀμέσως ἀποκάτου ἀπὸ τὰ κείμενα· κ' ἔτσι πρόχειρο τὸ διάβασμα κι ἀκοπώτερ' ἡ παραβολὴ καὶ ἡ κρίση. Ὅσο δυνατὸν ἤτανε, φυλάχτηκε μιὰ κάποια χρονολογικὴ σειρὰ 'ς τὴν κατάταξη, γιὰ νὰ δείχνεται ὁπωσδήποτε καὶ τὸ ξάνοιγμα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ. Σὲ μερικὰ ποιήματα σημειώθηκε καὶ ἡ χρονιὰ ποῦ ἔγιναν, ὅπου ὁ χρόνος εἶναι θετικὰ γνωστός, καὶ ὅπου δὲν κλείνεται τὸ ποίημα, ὅσο νὰ σχεδιασθῆ, ὅσο νὰ γραφῆ, καὶ ὅσο νὰ πάρη πάγιον τύπο, σὲ διάστημα χρόνων ὁλόκληρων, καθὼς ὁ «Λάμπρος» ἀπὸ τὸ 1822 ὡς τὸ 1833, καθὼς οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» ἀπὸ τὸ 1826 ὡς τὸ 1849. Βαλμένα 's τὴν παροῦσαν ἔκδοση καὶ μερικὰ ποῦ λείπουν ἀπὸ τὴν Κερκυραϊκή λ. χ. τὰ Σονέττα ποῦ τύπωσε 's τὴν Κέρκυρα ὁ [illegible], καὶ κάποια ἄλλα σύντομα στιχουργήματα, κάπως ὄχι τόσον ἄξια τοῦ Σολωμοῦ, ὕποπτα πάντα· παρμένα ὅλα ἀπὸ τὸ Ζακυθινὸ ξανατύπωμα τοῦ 1880. Διωρθώθηκεν ἡ ὀρθογραφία στίχων καὶ πεζῶν, συστηματικά, φροντισμένη ἀπὸ τὸ σοφὸ καθηγητὴ Νικόλαο Πολίτη. Καλλιτεχνικὸ ἀπόκτημα τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι τὰ [illegible]θέματα τοῦ διαλεχτοῦ ζωγράφου μας Ἰακωβίδου ποῦ τὸ στολίζουν, ἐμπνευσμέν' ἀπὸ τὴ σολωμικὴ ποίηση. [illegible] εἶναι ἡ παροῦσα ἔκδοση νὰ θεωρηθῆ πῶς κλείνει τὴ σειρὰ τῶν παλαιῶν τέτοιων, ὄχι πῶς ἀνοίγει μιὰ νέα ἐκδοτικὴ ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ μὲ πιὸ σπουδασμένο τρόπο μελέτης καὶ φροντίδας. Τὴν περιμένομεν ἀκόμα τὴν ἐποχὴν αὐτή. Πρὸς τοῦτο θὰ [illegible], ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, νὰ κυνηγηθοῦνε μερικὰ μιὰ ἐπίσκεψη 's τὴ Ζάκυνθο καὶ 's τὴν Κέρκυρα, 's τοὺς τόπους ὅπου ἔζησεν ὁ ποιητής, καὶ ὅπου, πρὶν ὁ χρόνος ὅλα τὰ σβύση, θὰ μιλοῦνε ἀκόμα κάποια σημάδια τῆς ζωῆς του σημαντικά, καὶ θὰ κρατοῦν κάτι τι ἄβγαλτο ποῦ δὲν εἰπώθη ἀκόμα. Τί γίνονται τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ, τὰ σκόρπια, ἀτέλειωτα καὶ χασματώδη ποῦ [illegible] ὅπως βρέθηκαν; Καινούργιο ξανασκάλισμα καὶ τούτων ἄγονο δὲ θὰ ἦταν. Ἕνας γάλλος κριτικός, ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τοῦ Οὐγκὼ ποῦ τοῦ παραδόθηκαν, ἀφοῦ πέθανε, γιὰ νὰ τὰ ἐξετάση, ἔβγαλε

κάποια συμπεράσματα περίεργα γιὰ τὴν ψυχολογία τοῦ μεγάλου ποιητῆ. Μιὰ μετάφραση τῶν ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἀπαραίτητη. Ὅπως καὶ μιὰ μελέτη τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἰταλῶν, καθὼς θὰ δείχνεται 'ς τὰ καθέκαστα τοῦ σολωμικοῦ στίχου[1]. Ἀντίθετα, τὸ τύπωμα τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν πεζῶν ἰταλικῶν σχεδίων καὶ στοχασμῶν, ποῦ τὰ ξέρομε μονάχ' ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Πολυλᾶ, θὰ βοηθοῦσε πολὺ 'ς τὸ φώτισμα κάποιων σκοτισμένων σημείων. Τάχα ἡ ἐλπίδα χάθηκεν ὁλότελα πῶς μπορεῖ νὰ βρεθοῦνε χαμένα ἔργα του; ἢ δὲν ὑπάρχει κἂν ἐλπίδα θετικὰ νὰ ξεδιαλυθῇ ἂν πραγματικῶς χάθηκαν ἔργα του; καὶ ποιά, καὶ πῶς, καὶ γιατί; Ἂν ὄχι νέον ὁλωσδιόλου Σολωμόν, ἀλλὰ κάποιο φωτερώτερο καὶ στρογγυλότερο Σολωμὸ περιμένομ' ἀκόμα.

Καὶ μοῦ ἔρχεται 'ς τὸ νοῦ κάποιος ἄλλος ποιητής· τὸ ἔργο του δὲ μοιάζει ἀπάνω κάτω σὲ τίποτε μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ· ὅμως ἡ ψυχὴ τοῦ ἑνὸς συγγενεύει κάπως μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου, καὶ μοιάζουν ἀρκετὰ τῶν δύο ἔργων οἱ μοῖρες. Ὁ ἄλλος αὐτὸς ποιητὴς εἶναι ὁ Ἀντρέας Chenier, Ἀ ν δ ρ ε ί α ς ὁ Θ ρ ᾴ ξ, καθὼς αὐτονομάζεται 'ς ἕνα στίχο του ἑλληνικόν· ὁ ποιητὴς — καθὼς ἀλλοῦ ἐκφράζεται ὁ ἴδιος — «ποῦ μιὰ ὡραία Ἑλληνίδα 'ς τῆς νιότης τὸ ἄνθος τὸν ἐγέννησε Γάλλο μέσα 'ς τὸ Βυζάντιο.»[2] Ὁ Chenier τελειώνει περίλαμπρα δύο αἰώνων φιλολογικὴ περίοδο, τὴν περίοδο τοῦ κλασσικισμοῦ. Ἡ κλασσικὴ ἰδέα, ξεπεσμένη ἄθλια, ἀναδίνει μὲ τοὺς στίχους του ὕστερνὸ πλουσιοπάροχο ἄνθισμα, προτοῦ χαθῇ μιὰ γιὰ πάντα· ἐνῷ ὁ Σολωμὸς ἀρχίζει ὁλόφωτα καινούργιαν ἐποχή, καὶ εἶναι πιὸ πολὺ ῥωμαντικὸς καὶ μουσικός, καὶ εἶναι γεννημένος ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, καὶ ζυμωμένος εἶναι μὲ τὸν Ἰταλικὸ πολιτισμό, καθὼς εἶναι ὁ ἄλλος θρεμμένος μὲ ὅλη τὴν ἀρχαίαν ἑλληνολατινικὴ σοφία, κλασσικος πάντα καὶ ζωγραφικός. Ὁ ἕνας ἰταλικὰ σημειώνει τοὺς στοχα-

---

[1] Κάτι τέτοιο θέλησε νὰ κάμῃ ὁ κ. Σ. Δὲ Βιάζης μὲ τὸ ἄρθρο του «Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ Ἰταλικὴ γραμματολογία». «Ἐθνικὴ Ἀγωγὴ» 1899

[2]) Oeuvres Poétiques de A. Chenier. Edit. Moland. Paris 1883

σμούς του, ὅπως ὁ ἄλλος, πολλὲς φορές, ἑλληνικά· ὅμως πάντα φράγκος ὁ ἕνας, ὅπως ὁ ἄλλος ρωμιός. Μὰ καὶ οἱ δύο κρατοῦνε κλεισμένη μέσα τους κι ἀπὸ μιὰν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δυό, τεχνῖτες ἀντικειμενικοί, ζητοῦν τὸν κόσμο τους νὰ πλάσουν ἔξω ἀπὸ τὸ ἐγώ τους τὸ ἀτομικό. Καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, τὰ πιὸ σπουδαιότερα ποῦ φιλοδόξησαν ποιήματα (μιὰ φιλοσοφικὴ σύνθεση ἀπὸ τὶς μεγάλες ἰδέες τοῦ καιροῦ σὲ σκαλιστοὺς στίχους), ἀπόμειναν καὶ τὰ πιὸ μισά. Καὶ τὸ γάλλο καὶ τὸν ἕλληνα δὲν τοὺς μέλει 'ς τὸ φῶς νὰ δώσουν τὰ ἔργα τους. «Φύλαττε γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέγει ὁ ἴδιος ἐγκωμιαστὴς τοῦ Chenier ποῦ παραπάνω ἐσημείωσα, καὶ γιὰ τοὺς πιὸ στενούς του φίλους τὸ πάθος ποῦ τοῦ σκλάβωνε τὴ ζωή.» Ὅμοια, μόνο σὲ κάποιους φίλους ἐμπιστεύοταν τοὺς στίχους του. Ὅμοια καὶ ὁ γάλλος ἄφησε κομμάτια μονάχα σὲ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ ποιητικοῦ λόγου, «συντρίμματ' ἀπὸ μελῳδίες, ἀπὸ στοχασμούς, κι ἀπὸ μελέτες», καθὼς τὰ εἶπεν ὁ Sainte-Beuve. Σὰν τὸν Ἕλληνα, καὶ ὁ γάλλος ἐσχεδίαζε λίγο λίγο καὶ ὑπομονετικὰ τὰ ἔργα του, τἄγραφε πρῶτα πεζά, καὶ μέσα 'ς τὸ στίχο ἀκόμα, ὅταν τὴ φράση δὲν τὴν εὕρισκε μὲ μιᾶς, σφήνωνε τὸν πεζὸ λόγο. Καὶ τοῦ Chenier 'ς τὴν ἀρχὴν ἐθρήνησαν οἱ φίλοι χαμένα, κατὰ τρόπον ἀξήγητο, ποιήματα. Κ' ἐκείνου, καθὼς τοῦ Σολωμοῦ, θυμοῦνταν, οἱ φίλοι τετράδια μὲ ὡρισμένα νούμερα, σχήματα, χρώματα. Ἐδῶ κ' ἑξήντα χρόνια ὁ Sainte-Beuve [1]) φαντάζονταν μιὰ ἔκδοση τῶν ἔργων τοῦ Σενιέρου εἰδυλλιακή, καθὼς τὴν ἔλεγεν. Ἔκδοση σὰν ἐκεῖνες τῶν ἀρχαίων, ποῦ εἶναι λίγα γνωστὰ γι' αὐτοὺς καὶ ποῦ ταιριάζονται μὲ τὰ ἔργα τους, βασανισμένα, λεπτολογημένα, καὶ μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβεια, κάθε γνώμη, κρίση, μαρτύριο, κάθε τι ποῦ σχετίζεται μ' ἐκείνους. Ἀπὸ τότε κριτικοὶ καὶ ἐκδότες προχωρήσανε σημαντικὰ καὶ δούλεψαν ἀποτελεσματικώτατα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Chenier. Τὄνειρο τοῦ μεγάλου κριτικοῦ ἔστρεξε μὲ τὸ παραπάνω. Λίγο λίγο βγή-

---

[1]) Βλέπε τὴν ἔκδοση τοῦ Chenier ποῦ ἀνάφερα.

χανε 'ς τὸ φῶς πλῆθος ἀπὸ τοὺς χαμένους στίχους τοῦ Chenier, ξεδιαλύθηκαν ὅλα τὰ σκοτεινὰ τῆς ζωῆς του καὶ τὰ περίπλοκα τῆς τέχνης του, κ' ἕνας πολυγνώστης γάλλος, ὁ Becq de Fouquiéres δοξάστηκε μόνο καὶ μόνον ὡς ἐκδότης, σχολιαστὴς καὶ βιογράφος τοῦ ποιητῆ. Ἡ γοητεία τοῦ ἀρχαίου ἀκόμα καὶ πάντα θὰ σφραγίζῃ τὸν ποιητὴ τοῦ «Τυφλοῦ»· ἀλλ' ἀπὸ τότε ποῦ πιὸ πολλὰ γιὰ κεῖνον εἶναι γνωστά, σιμώτερα ἦρθε. Στὴν κριτικὴ ἐργασία τοῦ Πολυλᾶ χρωστάει βέβαια πολλὰ πολλὰ ἡ δόξα τοῦ Σολωμοῦ. Ὅμως ἀκόμα περιμένομεν ἕνα ἐκδότη, κ' ἕνα ἐξηγητὴ τοῦ Σολωμοῦ, ὅμοια σοφό, μὰ λιγώτερο αἰσθηματικόν, ἀντικειμενικώτερο κριτὴ τοῦ διδασκάλου.[1]) Ἀνάγκη, ἀργὰ ἢ γλήγορα, νὰ φανῇ, ἀκόμα κι ἂν ἔτρεχε κίνδυνο νἄβγῃ ἀπὸ τὰ χέρια του σμικρυμένη κάπως ἡ δόξα τοῦ ποιητῆ. Πρῶτα ἡ ἀλήθεια. Γιὰ τὴν ἀλήθεια πολεμοῦσε κι ὁ Σολωμός, ὅταν ἐγύρευε τὴν ἀπόλυτη ὀμορφιὰ 'ς τὴν ποίηση, καὶ τῆς ζωῆς τὴν ὀμορφιὰ 'ς τὴ γλῶσσα. Δὲν εἶν' ἐκεῖνος ποῦ εἶπε «τὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ θεωρῇ ἐθνικὸν ὅτι εἶναι ἀληθινό[2]);»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

---

[1]) Ὁ ἴδιος ὁ Πολυλᾶς τὴν αὐτὴν, ἀπάνω κάτω, ἰδέα μοῦ παράστησεν ἄλλοτε.

[2]) Μοῦ χρησίμευσαν, ἀπὸ τἀρχαιότερα τυπωμένα βιβλία τῶν στίχων τοῦ Σολωμοῦ, τὰ ἑξῆς: — Ποιήματα Σολωμοῦ καὶ Ὠδὴ εἰς τὸν θάνατόν του· ἐν Ἀθήναις 185?, ἐκδόται Μαντσαβῖνος καὶ Δαλλαπόρτας.—Συλλογὴ τῶν γνωστῶν ποιημάτων τοῦ Ἱππότου Δ. Κομ. Σολωμοῦ, ἐν Ζακύνθῳ, τυπογρ. Ρωσολίμου 1857. (Γιὰ τὴ συντομία, ἀναφέρεται 'ς τὰ σημειώματα τοῦ κειμένου μὲ τὰ γράμματα Σ. Π. Σ. 1857). — Δ. Σολωμοῦ τὰ Εὑρισκόμενα. Δαπάνῃ Τερζάκη Κέρκυρα 1859. (Ὁμοίως, Σ. Ε. Κ. 1859) — Δ. Σολωμοῦ Ἅπαντα. Ζάκυνθος 1880 ἐκδότης Ραφτάνης. (Ὁμοίως, Α. Σ. Ζ. 1880) Σακελλαρίου Βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ. Σολωμοῦ Ποιήματα. — Πρὸς τούτοις δὲν ἐστάθηκαν ἀνώφελα 'ς ἐμέ, πλὴν ἐκείνων ποῦ ἀναφέρω ἢ σημειώνω 'ς τὸν πρόλογο, καὶ τὰ ἑξῆς βιβλία καὶ ἄρθρα: Ἀλεξ. Σούτσου Τὸ πανόραμα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι. 1833. — Ἐμμ. Στάη Περὶ Σολωμοῦ· «Ἀθηνᾶς» τομ. Ε.—Ποιήματα Ἰουλ. Τυπάλδου, ἐν Ζακύνθῳ 1856. Τοῦ αὐτοῦ Λόγος εἰς μνημόσυνον Σολωμοῦ, Ζάκυνθος 1857. — Πόθεν ἡ λέξις «τραγουδῶ» ὑπὸ Σπ. Ζαμπελίου, Ἀθῆναι 1859. — Πόθεν ἡ μυστικοφοβία τοῦ Σπ. Ζαμπελίου ὑπὸ Ι. Πολυλᾶ Κέρκυρα 1860. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ ἐν αὐταῖς Ἑλληνικὴ Ποίησις ὑπὸ Δώρας Δ' Ἴστριας μεταφρ. Μ. Κ. Ράλλη. Ἀθῆναι 1859.—Οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἰουλιέττας Λαμπὲρ μεταφρ. Εὐφρ. Κετσέα. Ἀθῆναι 1886.— Σολωμὸς καὶ Δώρα Ἰστριὰς ὑπὸ Γ. Δ. Κανάλε «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη» 1869 — Ἀ. Ραγκαβῆ Περίληψις Ἱστορίας τῆς Νεοελλ. Φιλολογίας, ἐκδότης Μπάρτ.—Ψυχάρη Quelques observations sur la langue litteraire moderne. Paris 1888 — Κριτικαὶ παρατηρήσεις Γ. Καλοσγούρου εν Ἀθηναις 1891.—Ἡ φιλολογική μας γλῶσσα. Σκέψεις Ι. Πολυλᾶ. Ἀθῆναι 1892 — Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Ἀριστοτέλ. Βαλαωρίτου· «Ἑστία» 1889.—Grammaire grecque moderne par H Pernot (Introduction) Paris.— Πολυλᾶς ὑπὸ Γ. Καλοσγούρου. Τοῦ αὐτοῦ Μαρκορᾶς· «Ἑστία» 1892. —Ἡ γλῶσσα και ὁ πολιτισμὸς ἐκ τῶν τοῦ Θωμαζαίου μεταφρ. Καλοσγούρου· «Ἑστία» 1893. — Σ. Δ. Βιάζη Οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ· «Ἐθν. Ἀγωγὴ» 1898. — Μπὰρτ καὶ Χίρστ Ἐγκυκλ. Λεξικὸν (Σολωμός.

ΣΟΛΩΜΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Α

ΕΙΣ ΚΟΡΗΝ Η ΟΠΟΙΑ ΑΝΑΘΡΕΦΕΤΟ ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Μοναστηρήσια μου ὅμορφη, ἐδῶ εἶμαι καὶ κυττάω.
Πρόβαλε κεῖ 'ς τὰ κάγκελα νὰ ἰδῇς ποῦ τραγουδάω.
Βγαίνει γιὰ σὲ γλυκύτατος ἀπ' τὴν καρδιά μου ὁ στίχος·
Ἂς τὸν ἀφίνῃ νὰ περνᾷ, καὶ ἂς μὴν ζηλεύῃ, ὁ τοῖχος.
Κάμε νὰ φύγῃς, ἂν μπορῇς· ἔλα νὰ σὲ φιλήσω.
Μὲ τὸ φιλάκι μοναχὰ τὴ φλόγα μου θὰ σβύσω.
Μοναστηρήσια μου ὤμορφη, ἐδῶ ἔλα καὶ στοχάσου
Πῶς δὲ θὰ κάμω νὰ χαθῇ, ἀθῴα μου, ἡ παρθενιά σου.

ΑΝΘΟΥΛΑ [1])

'Αγάπησέ με, 'Ανθοῦλά μου, γλυκειὰ χρυσῆ μου ἐλπίδα
Καθὼς κ' ἐγὼ σ' ἀγάπησα τὴν ὥρα ποῦ σὲ εἶδα.
Εἶχες τὰ μάτια σου γυρτὰ 'ς τὰ πράσινα χορτάρια,
Κ' ἡ λύπη σοῦ τὰ στόλιζε μὲ δυὸ μαργαριτάρια.
Τὴ μάνα σου θυμούμενη ἐδάκρυζες, 'Ανθοῦλα,
Γιατὶ 'ς τὸν κόσμο σ' ἄφησε μονάχη κι' ὀρφανοῦλα.
Ἄ, ναί, φυλάξου, ἀγάπη μου, τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν πλάνη,
Ὁποῦ μὲ λόγια δολερὰ τόσα κοράσια χάνει.
Ποῦ πᾷς μονάχη κ' ἔρημη, ἀθῴα περιστεροῦλα;
Βρόχια πολλὰ σοῦ σταίνουνε· ἔλα μαζί μου, 'Ανθοῦλα.

---

[1]) Α. Σ. Ζ. 1880.

ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ [1])

Τώρα ἂς παύση τῆς κιθάρας
Ἡ γλυκόφωνη χορδή.
’Σ τὴν καρδιά μου τὴ θλιμένη
Τὴ νεότητα ἐνθυμεῖ.

Τὴ νεότητα ποῦ ἀπέρασε
Ἔτσι ὀγλήγορα ἀπὸ μᾶς
Χωρὶς κἂν νὰ μᾶς ἀφήση
Στοχασμὸ παρηγοριᾶς.

Μόνο μ’ ἄφησε ἡ προδότρα
Ἕναν ἄθλιο στοχασμὸ
Ποῦ σφιχτὰ μοῦ ζωγραφίζει
Τοῦ θανάτου τὸν καιρό.

Νὰ τὸ μάτι ποῦ τὸν ἥλιο
Πολεμάει νὰ ματαϊδῆ,
Καὶ τὸ στόμα νὰ βαστάξη
Τὴν στερνή του ἀναπνοή.

---

[1]) Α. Σ. Ζ. 1880.

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Η ΑΓΝΩΡΙΣΤΗ
Κατὰ σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

• ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Ἄκου ἔν' ὄνειρο, ψυχή μου,
Καὶ τῆς ὀμορφιᾶς θεά·
Μοῦ ἐφαινότουν ὁπῶς ἥμουν
Μετ' ἐσένα μία νυχτιά.

Ἀ ἕνα ὡραῖο περιβολάκι
Περπατούσαμε μαζί,
Ὅλα ἐλάμπανε τ' ἀστέρια,
Καὶ τὰ κύτταζες ἐσύ.

Ἐγὼ τσὤλεα· πέστε, ἀστέρια,
Εἶν' κανέν' ἀπὸ τ' ἐσᾶς,
Ποῦ νὰ λάμπῃ ἀπό κει ἀπάνου
Σὰν τὰ μάτια τῆς κυρᾶς;

Πέστε ἂν εἴδετε ποτέ σας
Ἀ ἄλλη, τέτοια ὡραῖα μαλλιά,
Τέτοιο χέρι, τέτοιο πόδι,
Τέτοια ἀγγελικὴ θωριά;

Τέτοιο σῶμα ὡραῖον ὀπ' ὅποιος
Τὸ κυττάζει εὐθὺς ρωτᾷ·
Ἂν εἶν' ἄγγελος ἐκεῖνος,
Πῶς δὲν ἔχει τὰ φτερά; [1])

---

[1]) Α. Σ. Ζ. 1880. Ὕστερ' ἀπὸ τὸ στίχο «Πῶς δὲν ἔχει τὰ φτερά;» ἀκολουθοῦν τὰ ἑξῆς ἕξι τετράστιχα:

Ὅτι εἶπα αὐτὰ τὰ λόγια,
Μοῦ ἐφανήκανε ὀμπρὸς
Ἄλλαις κόραις στολισμέναις
Μὲ τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς.

Κάθε φίλημα, ψυχή μου,
Ὁπού μῶδινες γλυκά,
Ἐξεφύτρωνε ἄλλο ῥόδο
Ἀπὸ τὴν τρανταφυλλιά.

Ὅλη νύχτα ἐξεφυτρῶσαν,
Ὡς ὁπού λαμψεν ἡ αὐγή,
Ποῦ μᾶς ηὗρε καὶ τοὺς δυό μας
Μὲ τὴν ὄψη μας χλωμή.

Τοῦτο εἶν' τ' ὄνειρο, ψυχή μου·
Τώρα στέκεται εἰς ἐσὲ,
Νὰ τὸ κάμῃς ν' ἀληθέψῃ,
Καὶ νὰ θυμηθῇς γιὰ μέ.

Ἐχορεύανε πιασμέναις
Ἀπ' τὰ χέρια τὰ λευκά,
Κι' ὅλαις τους ἐπολεμοῦσαν
Νὰ μοῦ πάρουν τὴν καρδιά.

Τότε ἄκουσα τὸ χεῖλι
Τὸ δικό σου νὰ μοῦ πῇ·
«Πῶς σοῦ φαίνονται; » Καὶ σοῦ πα:
« Εἶναι ἄσκημαις πολύ ».

Ἐσὺ ἔκαμες ἐτότες
Γέλιο τόσο ἀγγελικὸ
Ποῦ μοῦ φάνηκε πῶς εἶδα
Ἀνοιχτὸ τὸν οὐρανό.

Καὶ παράμερα σ' ἐπῆρα
Εἰσὲ μιὰ τριανταφυλλιὰ
Κ' ἔπεσά σου ἀγάλι ἀγάλι
'Στὴν ὁλόλευκη ἀγκαλιά.

Η ΑΓΝΩΡΙΣΤΗ

Ποιὰ εἶναι τούτη
Ποῦ κατεβαίνει
Ἀσπροεντυμένη
Ὀχ τὸ βουνό;

Τώρα ποῦ τούτη
Ἡ κόρη φαίνεται,
Τὸ χόρτο γένεται
Ἄνθι ἁπαλό·

Κ' εὐθὺς ἀνοίγει
Τὰ ὡραῖα του κάλλη,
Καὶ τὸ κεφάλι
Συχνοκουνεῖ·

Κ' ἐρωτεμένο,
Νὰ μὴ τὸ ἀφήσῃ,
Νὰ τὸ πατήσῃ,
Παρακαλεῖ.

Κόκκινα κι' ὄμορφα
Ἔχει τὰ χεῖλα,
Ὡσὰν τὰ φύλλα
Τῆς ῥοδαριᾶς,

Ὅταν χαράζῃ,
Καὶ ἡ αὐγοῦλα
Λεπτὴ βροχοῦλα
Στέρνει δροσιᾶς.

Καὶ τῶν μαλλιῶνε της
Τ' ὡραῖο πλῆθος
Πάνου 'ς τὸ στῆθος
Λάμπει ξανθό.

Ἔχουν τὰ μάτια της,
Ὁποῦ γελοῦνε,
Τὸ χρῶμα ποῦ ναι
'Σ τὸν οὐρανό.

Ποιὰ εἶναι τούτη
Ποῦ καταβαίνει
Ἀσπροεντυμένη
Ὀχ τὸ βουνό;

ΔΕ Μ' ΑΓΑΠΑΣ

Ὅσα λούλουδά εἰν' τὸ Μάη
Μαδημένα ἐρωτηθῆκαν,
Κι' ὅλα αὐτὰ μ' ἀποκριθῆκαν,
Πῶς ἐσὺ δὲ μ' ἀγαπᾷς.

Η ΞΑΝΘΟΥΛΑ

Τὴν εἶδα τὴν Ξανθοῦλα,
Τὴν εἶδα ψὲς ἀργά,
Ποῦ ἐμπῆκε 'ς τὴ βαρκοῦλα
Νὰ πάῃ 'ς τὴν ξενιτειά.

'Εφούσκωνε τ' ἀέρι
Λευκότατα πανιά,
Ὡσὰν τὸ περιστέρι,
Ποῦ ἁπλώνει τὰ φτερά.

'Εστέκονταν οἱ φίλοι
Μὲ λύπη, μὲ χαρά,
Καὶ αὐτὴ μὲ τὸ μαντῆλι
Τοὺς ἀποχαιρετᾷ.

Καὶ τὸ χαιρετισμό της
'Εστάθηκα νὰ ἰδῶ,
Ὡς ποῦ ἡ πολλὴ μακρότης
Μοῦ τό κρυψε καὶ αὐτό.

'Σ ὀλίγο, 'ς ὀλιγάκι
Δὲν ἤξερα νὰ πῶ,
Ἂν ἔβλεπα πανάκι,
Ἢ τοῦ πελάγου ἀφρό.

Καὶ ἀφοῦ πανὶ, μαντῆλι,
'Εχάθη 'ς τὸ νερὸ,
'Εδάκρυσαν οἱ φίλοι,
'Εδάκρυσα κ' ἐγώ.[1])

---

[1]) Στὴν πρώτη ἔκδοση τῶν Ἀπάντων τοῦ Σολωμοῦ (Σ. Ε. Κ. 1859) ἀκολουθοῦν τελειώνοντας τὸ ποίημα οἱ ἑξῆς δύο στροφές :

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΛΟΔΟΒΙΚΟΝ ΣΤΡΑΝΗ

Λίγα γιούλια ἐγὼ σοῦ στέρνω,
Καὶ 'ς τὸ σπίτι σου τὰ σπέρνω,
Εἰς τὸ ὁποῖον ἦλθε ἡ Θεά,
Ὁποῦ ὠνόμασαν Ὑγειά.
Ῥοδοδάχτυλα τὰ χέρια,
Καὶ τὰ μάτια ὡσὰν ἀστέρια·
Ἔχει μάγουλο ὡσὰν μῆλο·
Μὲ χαμόγελο τὸ χεῖλο,
Ὁποῦ δίνει ἕνα φιλί,
Καὶ ξανάρχεται ἡ ζωή
Ἀλλὰ πῶς συχνὰ συχνὰ
Ἡ ὀμορφότατη Θεὰ
Μὲ τὸ μάτι τὸ γλυκὸ
Κυττάει θάλασσα, οὐρανό;
Ἐκατάλαβα γιατί·

Δὲν κλαίγω τὴ βαρκοῦλα,
Δὲν κλαίγω τὰ πανιά,
Μόν' κλαίγω τὴν Ξανθοῦλα,
Ποῦ πάει 'ς τὴν ξενιτειά

Δὲν κλαίγω τὴ βαρκοῦλα
Μὲ τὰ λευκὰ πανιά,
Μόν' κλαίγω τὴν Ξανθοῦλα
Μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιά.

Ἐκρίναμεν ὀρθότερο νὰ δημοσιευθῇ 'ς τὸ κείμενο τὸ ποίημα καθὼς τυπώθηκε 'ς τὴ «Συλλογὴ τῶν γνωστῶν ποιημάτων» τοῦ Σολωμοῦ (Σ. Π. Σ. 1857, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχική του μορφή. (Βλέπε «Ἑστίας» 1891 Β' σ. 307.)

Ἄ! τὴν ὥρα καρτερεῖ
Νὰ σὲ πιάσῃ ἀπὸ τὸ χέρι,
Νὰ σὲ πάῃ καὶ νὰ σὲ φέρῃ.

ΚΑΚΙΩΜΑ

Πλέον δὲν ἔρχομαι 'ς τὸ βρέφος
Ὡραιότητες γεμᾶτο,
Σὰν τραντάφυλλο δροσᾶτο,
Ὁποῦ ἀνοίγει αὐγερινό.

Ὄχι, πλέον δὲ θέλω νἄλθω,
Οὔτε ἂν ἔξαφνα ἀρχινήσῃ
Λυπηρὰ νὰ τραγουδήσῃ
Τὴ βοσκοῦλα 'ς τὸ βουνό·

Οὔτε ἂν ψάλλοντας τὸ ἰδοῦνε
Τὸν πατέρα του νὰ δείξῃ,
Καὶ τὰ δάκρυα νὰ σφουγγίξῃ
Μὲ τὸ χέρι τὸ μικρό.

Μὸνον ἂν τὸ πάρῃ ἡ μοῖρα.
Καὶ στενέψῃ ἐμὲ νὰ κλίνω,
Τότες ἔρχομαι καὶ δίνω
Ἕνα φίλημα κ' ἐγώ.

ΕΙΣ ΦΙΛΟΝ ΨΥΧΟΡΡΑΓΟΥΝΤΑ [1]

Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ σ' ἀφήσω,
Νά! τὸ θάνατο θωρῶ,
Ἤθελα νὰ σὲ φιλήσω,
Ἤθελα, μὰ δὲ μπορῶ!

Μόνο σ' ἀποχαιρετάω,
Γιατὶ πλιὸ δὲ θὰ σὲ ἰδῶ,
Νὰ σὲ σφίξω ἀπεθυμάω,
Μὰ τὸ χέρι εἶναι νεκρό!

Πιάσ' το, ἰδὲς πῶς εἶναι κρύο,
Πιάσ' το, ἰδὲς πῶς εἶναι ἀχνό,
Ταῖς ἐλπίδες μου ἀπολύω,
Καὶ τὸ Χάρο ἀκαρτερῶ.

Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ σ' ἀφήσω,
Τοῦ θανάτου νὰ ἡ μορφή!
Δὲ μπορῶ νὰ σὲ φιλήσω,
Νά, μοῦ σβύνεται ἡ πνοή.

---

[1]) Σ. Π. Σ. 1857.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΟΡΦΑΝΗΣ

Πές μου, θυμᾶσαι, ἀγάπη μου, ἐκείνη τὴν παιδοῦλα,
Ὁποῦ χε 'ς τὰ ξανθὰ μαλλιὰ νεοθέριστη μυρτοῦλα;
Ὁποῦ χε σὰν παρθενικὸ τραντάφυλλο τὸ στόμα,
Ποῦ χε τὰ μάτια γαλανὰ σὰν τ' οὐρανοῦ τὸ χρῶμα;
Ποῦ πρὸς τὸ βράδυ πάντοτε μονάχη ἐπερπατοῦσε,
Κ' εἶχε κοντά της ἕν' ἀρνὶ ποῦ τὴν ἀκολουθοῦσε;
Ποῦ καθισμένη εὑρίσκαμε 'ς τὸ ἔρμο περιγιάλι,
Καὶ λυπηρὰ ἐτραγούδαε τῆς ἄνοιξης τὰ κάλλη;
Ἄχ! τὸ τραγοῦδι ἀκλούθαε, κυττάζοντας τὸ κῦμα
Μὲ τόση λύπη, ποῦ ἔλεγες ὅπως ἐκύτταε μνῆμα.
Τὴ μαύρη! τὴν ἀπάντησα τὸ χάραμα 'ς τὸ δρόμο,
Ἀλλὰ τὴν κόρη τέσσεροι τὴν εἶχανε 'ς τὸν ὦμο·
Χυμένα ἦταν 'ς ὅλο της τὸ λείψανο, ποῦ εὐώδα,
Γιούλια, μοσκούλαις καὶ γαντσιαῖς, τραντάφυλλα καὶ ῥόδα·
Σβυμένα ἦταν τὰ μάτια της, ποῦ φέγγαν σὰν ἀστέρια,
Καὶ μὲ κορδέλλαις κόκκιναις δεμένα εἶχε τὰ χέρια.
Ἄχ! καταιβάζοντάς τηνε οἱ τέσσεροι ἀπ' τὸ βράχο,
Κἀνεὶς δὲ τὴν ἀκλούθαε πάρεξ τὸ ἀρνὶ μονάχο,
Καὶ μαραμμένα ἤτανε τὰ ἀνθηρὰ στολίδα,
Ποῦ κάθε αὐγὴ τοῦ ἐμάζωνε καὶ τοῦ ἔπλεκεν ἡ ἴδια [1]).
Τ' ἀρνὶ μόνον ἀκλούθαε, μπὲ μπὲ, μπὲ μπὲ, φωνάζει,
Πάντα μπὲ μπὲ, πάντα μπὲ μπὲ, καὶ τὴν παιδοῦλα κράζει.
Μὲ τὸ κουδοῦνι 'ς τὸ λαιμὸ εἰς τοὺς γκρεμους περπάτει

---

[1]) Ἄσπρα λουλούδια, κίτρινα, τοῦ κάνανε στολίδια,
Λουλούδι' ἄσπρα καὶ κίτρινα ποῦ τἄχε μάση ἡ ἴδια

Ντὶν, ντὶν, κουδούνιζε κοντὰ εἰς τὸ στερνὸ κρεβάτι [1]).
Ἐτούτη εἶναι κόρη μου, ἡ ὄμορφη παιδοῦλα,
Ὁποῦ χε ’ς τὰ ξανθὰ μαλλιὰ νεοθέριστη μυρτοῦλα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

Νά, μία βοσκοῦλα ’ς τὸ βουνὸ ποῦ κάθεται καὶ κλαίει,
Καὶ τὰ παράπονα ἡ σπηλιὰ γλυκὰ τὰ ματαλέει.
Ἐψὲς μοῦ ἀπέθανε ὁ βοσκός, καὶ τέσσεροι ’ς τὸν ὦμο
Μοῦ τὸν ἐπῆραν τέσσεροι ’ς τὸν ὕστερό του δρόμο.
Βραχνόφωνα ὁ καλόγερος ἀνάδευε τὰ χεῖλα·
Τοῦ νεκροκρέβατου συχνὰ ἐτρίζανε τὰ ξύλα.
Θυμοῦμαι ποῦ ἐκαθόμαστε ἀντάμα ἐκεῖ ’ς τὴ βρύση·
Ποιὸς ἀπ’ ἐμᾶς, ἐλέγαμε, περσότερο θὰ ζήσῃ;
Καὶ λέγοντας· Ποιὸς ἀπ’ ἐμᾶς περσότερο θὰ ζήσῃ;
Φθὺς κατ’ ἐμᾶς ἐβούυξε φριχτὰ τὸ Ποιὸς θὰ ζήσῃ [2]).
Τότε ὁ ἠγαπημένος μου ἐστέναξε ἀπ’ τὰ στήθη,
Καὶ τοῦ πα· Τί ἔχεις ’ς τὴν καρδιά; Κι’ αὐτὸς δὲν μ’ ἀπεκρίθη.

---

[1]) Μὲ τὸ κουδοῦνι στὸ λαιμὸ τὰ γρέμπανα ἐπερπάτει
Ντὶν ντὶν ντὶν ντὶν, κουδούνιζε ’στὸ νεκρικὸ κρεβάτι·
Ἔσκουζε κ’ ἔκραζε σφιχτά...
Ἔτσι τὴν εἶδ’, ἀγάπη μου, τὴν ὄμορφη παιδοῦλα, κτλ.

[2]) Ἀλίμονο! πόσαις φοραῖς ἐκάτσαμε ’στὴ βρύση,
Λέγοντας ποιὸς ἀπὸ τ’ ἐμᾶς περσότερο θὰ ζήσῃ.
Βούυζ’ ἐδῶθε ἡ καλαμιά, κεῖθε το κυπαρίσσι.

—

Φθὺς κατ’ ἐμᾶς ἐβούυξε φριχτὰ τὸ κυπαρίσσι.

Δυστυχισμένη συντροφιά! Ποῦ τὸ χαρούμεν' ἄνθι
Τῆς νιότης μας τῆς τρυφερῆς ὀγλήγορα ἐμαράνθη
Ὦ Θάνατε, λυπήσου με, λυπήσου με, καὶ φθάσε·
Ἕνα ἀναστέναγμα γλυκὸ μοῦ φαίνεται πῶς θά σαι.
Μοῦ πανε πῶς μεσάνυχτα τὸν βάνουνε 'ς τὸ μνῆμα,
Κ' ἐξέδωκα τὸ ῥοῦχο μου γιὰ τὸ στερνό του ἐντύμα.
Φωνάζω, σκούζω δυνατὰ, 'ς τὸν τάφο του γυρμένη,
Μὰ δὲν ἀκοῦνε ταῖς φωναῖς 'ς τὸν τάφο οἱ πεθαμένοι.
Κεῖνοι ποῦ θὰ μὲ θάψουνε, ἀκόμη ἂν μ' ἀγαποῦνε,
Ἂς βάλουνε τὰ χέρια μας νεκρὰ ν' ἀγκαλιασθοῦνε.

Η ΕΥΡΥΚΟΜΗ

Θάλασσα, πότε θέλ' ἰδῶ τὴν ὄμορφη Εὐρυκόμη;
» Πολὺς καιρὸς ἐπέρασε, καὶ δὲν τὴν εἶδα ἀκόμη.
» Πόσαις φοραῖς κυττάζοντας ἀπὸ τὸ βράχο γέρνω,
» Καὶ τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας γιὰ τὰ πανιά της παίρνω!
» Φέρ' την, τέλος, φέρ' την ». Αὐτὰ ὁ Θύρσης λέει,
Καὶ παίρνει ἀπὸ τὴ θάλασσα, καὶ τὴ φιλεῖ, καὶ κλαίει.
Καὶ δὲν ἠξέρει ὁ δύστυχος ὁποῦ φιλεῖ τὸ κῦμα
Ἐκεῖνο, ποῦ τῆς ἔδωσε καὶ θάνατο καὶ μνῆμα.

Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσὰν γλυκόπνοο
Δροσᾶτ' ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο,
Κειὸ τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
'Αναπνοή

Καὶ ἡ ψυχοῦλά του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα,
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κ' ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ἤξευρε
Σὲ ποῖο νὰ μπῇ·

'Αλλὰ, νὰ, τοῦ δωσε
Ἕνα 'Αγγελάκι
Τὸ φιλὶ ἀθάνατο
'Σ τὸ μαγουλάκι
Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΔΕ ΡΩΣΣΗ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Τοῦ πατέρα σου, ὅταν ἔλθης,
Δὲ θὰ ἰδῆς παρὰ τὸν τάφο·
Εἶμαι ὀμπρός του, καὶ σοῦ γράφω,
Μέρα πρώτη τοῦ Μαϊοῦ.

Θὰ σκορπήσουμε τὸ Μάη
Πάνου 'ς τ' ἄκακα τὰ στήθη,
Γιατὶ ἀπόψε ἀποκοιμήθη
Εἰς τὸν ὕπνο τοῦ Χριστοῦ.

Ἦταν ἥσυχος κι' ἀκίνητος
Ὡς τὴν ὕστερη τὴν ὥρα,
Καθὼς φαίνεται καὶ τώρα
Ποῦ τὸν ἄφησε ἡ ψυχή.

Μόνον, μία στιγμὴ πρὶν φύγῃ
Τ' οὐρανοῦ κατὰ τὰ μέρη,
'Αργοκίνησε τὸ χέρι,
Ἴσως γιὰ νὰ σ' εὐχηθῇ.

ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙ

«Μάννα μου, σκιάζομαι πολὺ
Μὴ πεθαμένοι βγοῦνε.
Σώπα, παιδάκι μου, οἱ νεκροὶ
Τὴν πλάκα τους βαστοῦνε».

Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ

Τὰ τραγούδια μου τά λεγες ὅλα.
Τοῦτο μόνον δὲν θέλει τὸ πῇς,
Τοῦτο μόνον δὲν θέλει τ' ἀκούσῃς,
Ἄχ! τὴν πλάκα τοῦ τάφου κρατεῖς!

Ὦ παρθένα! ἂν ἠμπόρειαν οἱ κλάψαις
Πεθαμένου νὰ δώσουν ζωὴ,
Τόσαις ἔκαμα κλάψαις γιὰ σένα,
Ποῦ θελ' ἔχῃς τὴν πρώτη πνοή.

Συφορά! σὲ θυμοῦμ' ἐκαθόσουν
'Σ τὸ πλευρό μου μὲ πρόσωπο ἀχνό·
«Τί ἔχεις;» σοῦ πα, καὶ σὺ μ' ἀποκρίθης·
«Θὰ πεθάνω, φαρμάκι θὰ πιῶ» [1]).

---

[1]) «Τοῦτο εἶναι ἀληθινόν· μοῦ τὸ εἶπε χαμογελῶντας, ὅμως ἦτο στοχαστική». (Σ. Π. Σ, 1857).

Μὲ σκληρότατο χέρι τὸ πῆρες,
Ὡραία κόρη, κι' αὐτὸ τὸ κορμί,
Ποῦ τοῦ ἔπρεπε φόρεμα γάμου,
Πικρὸ σάβανο τώρα φορεῖ.

Τὸ κορμί σου ἐκεῖ μέσα 'ς τὸν τάφο
Τὸ στολίζει σεμνὴ παρθενιά·
Τοῦ κακοῦ σ' ἀδικοῦσεν ὁ κόσμος,
Καὶ σοῦ φώναξε λόγια κακά.

Τέτοια λόγια ἂν ἠμπόρειες ν' ἀκούσῃς,
Ὄχ τὸ στόμα σου τ' ἤθελε βγῇ;
«Τὸ φαρμάκι, ποῦ ἐπῆρα, καὶ οἱ πόνοι,
»Δὲν ἐστάθηκαν τόσο σκληροί».

Κόσμε ψεύτη! ταῖς κόραις ταῖς μαύραις
Κατατρέχεις ὅσο εἶν' ζωνταναῖς,
Σκληρὲ κόσμε! καὶ δὲν τοὺς λυπᾶσαι
Τὴν τιμήν, ὅταν εἶναι νεκραῖς.

Σώπα, σώπα! θυμήσου πῶς ἔχεις
Θυγατέρα, γυναῖκα, ἀδελφή·
Σώπα, ἡ μαύρη κοιμᾶται 'ς τὸ μνῆμα,
Καὶ κοιμᾶται παρθένα σεμνή.

Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ὕστερη ἡμέρα,
Εἰς τὸν κόσμον ὀμπρὸς νὰ κριθῇ.
Καὶ 'ς τὸν Πλάστη κινῶντας μὲ σέβας
Τὰ λευκά της τὰ χέρια, θὰ πῇ·

«Κύττα μέσα 'ς τὰ σπλάχνα μου, Πλάστη!
»Τὰ φαρμάκωσα, ἀλήθεια, ἡ πικρή,

»Καὶ μοῦ βγῆκε ὀχ τὸ νοῦ μου, Πατέρα,
»Ποῦ πλασμένα μοῦ τά χες Ἐσύ·

»Ὅμως κύττα ’ς τὰ σπλάχνα μου μέσα,
»Ποῦ τὸ κρῖμά τους κλαῖνε, καὶ πὲς,
»Πὲς τοῦ κόσμου, ποῦ φώναξε τόσα,
»Ἐδῶ μέσα ἂν ἦν’ ἄλλαις πληγαῖς».

Τέτοια, ὀμπρὸς εἰς τὸν Πλάστη κινῶντας
Τὰ λευκά της τὰ χέρια, θὰ πῆ.
Σώπα, κόσμε! κοιμᾶται ’ς τὸ μνῆμα,
Καὶ κοιμᾶται παρθένα σεμνή.
1826

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΑΝΕΨΙΑΣ [1])

Καθὼς μένεις εἰς τὸ νοῦ μου
Ὅσο ζῶ καὶ εἰς τὴν καρδιὰ,
Μεῖνε, τέκνο τοῦ ἀδελφοῦ μου,
Εἰς τὰ μάτια μου ὀμπροστά.

Μεῖνε — ἐπάλευε τὸ σῶμα
Ἡ ψυχή σου, γιὰ νὰ βγῆ,
Καὶ συχνάνοιγες τὸ στόμα
Καὶ δὲν ἤξερες γιατί.

Λίγο ἐχάρηκες τὸ φῶς σου,
Ἀφοῦ ἐπέρασες γλυκὰ
Ἀπ’ τὰ σπλάχνα τῆς μητρός σου
Στοῦ πατρός τὴν ἀγκαλιά.

[1]) Πρώτη φορὰ τυπώθηκε ’ς τὴν «Ἑστία» (1886, τ. ΚΑ΄, σ. 416)

Η ΔΟΞΑ
Κατὰ σχεδιογράφημα
Ν. ΓΥΖΗ

Ο ΣΥΝΘΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΑΣ ΥΜΝΟΥ

ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ, Ο ΜΕΓΑΣ "ΑΓΝΩΣΤΟΣ"

Στὶς 25 Μαρτίου ὅλος ὁ κόσμος τραγουδάει τὸν Ἐθνικὸ μας Ὕμνο. Ἀλλὰ ἂν ρωτήσετε πῶς ἦταν αὐτὸς ὁ ὕμνος, πότε γράφτηκε καὶ ποιὸς εἶναι ὁ μουσουργός του, πολλοὶ θὰ σᾶς ἀπαντήσουν ὅτι γνωρίζουν γιὰ τὸν ποιητὴ του Διονύσιο Σολωμό, ἀλλὰ γιὰ τὸν μουσουργό; Λίγοι θὰ σᾶς πληροφορήσουν πὼς γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα στὰ 1795 καὶ ἐλέγετο Νικόλαος Χαλιόπουλος Μάντζαρος. Ὁ πατέρας του Ἰάκωβος Μάντζαρος ἦταν εὐπατρίδης καὶ δικηγόρος. Μόλις ἔνοιωσε τὰ μουσικὰ προσόντα τοῦ παιδιοῦ του, τὸ ἐμπιστεύθηκε γιὰ μαθήματα πιάνου καὶ βιολιοῦ στὸν Ἰταλὸ Στέφανο Μορέτι, μὰ ὁ δάσκαλος αὐτὸς ἦταν ἀνίκανος νὰ τὸν μυήση στὴν ἀνώτερη τέχνη. Εὐτυχῶς ἦρθε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν Κέρκυρα ὁ ἱππότης Βαρβάτης, ποὺ ἦταν γνωστὸς στὴν Ἰταλία γιὰ τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ μουσικὰ συγγράμματά του, ὁ μικρὸς τότε Μάντζαρος, ποὺ ἦταν 15 ἐτῶν, βρῆκε τὸν κατάλληλο καθηγητὴ καὶ σπούδασε τρία χρόνια ἁρμονία, ἀντίστιξη καὶ σύνθεση.

Στὰ 1826 ὁ Μάντζαρος πῆγε στὴν Ἰταλία γεμᾶτος ὄνειρα γιὰ νὰ τελειοποιηθῆ στὸ Ὠδεῖο τῆς Νεαπόλεως κι᾽ ἔγινε μαθητὴς τοῦ συνθέτη Ζιγκαρέλλι, ποὺ ἔβγαλε μαθητὰς τὸν περίφημο Μπελλίνι καὶ τὸν Μερκαντάντε: Στὸ Ὠδεῖο Νεαπόλεως ὁ Μάντζαρος ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ δασκάλου του ἔκανε σοβαρὲς σπουδὲς κι᾽ ἔπειτα γύρισε στὴν Κέρκυρα.

Ἀλλ᾽ ἂς μιλήσουμε γιὰ τὸν Ὕμνο τοῦ Μαντζάρου πάνω σὲ στίχους τοῦ Σολωμοῦ ποὺ ἀναγνωρίσθηκε ἐπισήμως ὡς Ἐθνικὸς Ὕμνος τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Ὀκταβιανὴ μεταπολίτευση καὶ τὴν ἐγκατάσταση τῆς Νέας Δυναστείας, κατὰ διαταγὴ τοῦ βασιλέως καὶ μόνο τὰ τέσσαρα πρῶτα τετράστιχα, γιατὶ ὁ Μάντζαρος συνέθεσε καὶ τὶς 158 στροφὲς τοῦ ποιήματος γιὰ χορωδία ἀνδρικὴ μὲ συνοδεία πιάνου. Τὸ ἔργο τυπώθηκε στὰ 1873 στὸ Λονδῖνο, ἕνα χρόνο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μαντζάρου — μὲ ἔξοδα τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ἄλλο ἔργο ποὺ ἀγνοοῦμε ἐπίσης, εἶναι καὶ ἡ ᾠδὴ ποὺ ἔγραψε γιὰ τὴ "Μουσικὴ γιορτὴ τῆς Κρήνης" ὅταν μετέφεραν τὰ πόσιμα νερὰ στὴν Κέρκυρα. Ἄλλο ἔργο του, ἄγνωστο σὲ μᾶς, εἶναι καὶ ἡ "Ἄφιξη τοῦ Ὀδυσσέως στὴ νῆσο τῶν Φαιάκων" πάνω στοὺς στίχους τοῦ Δημητρίου Αρλιώτη, καθὼς καὶ πολλὲς μελωδίες. Ἔχει ὁ Μάντζαρος καὶ παιδαγωγικὰ συγγράμματα, Θεωρία τῆς Ἁρμονίας καὶ ἀξιόλογες μουσικὲς κριτικὲς γιὰ τὰ ἔργα τῶν Γάλλων συνθετῶν Μονσιγκὶ καὶ τοῦ Κρέτρι ποὺ ἔκαναν τότε ἐντύπωση στὴ Γαλλία. Ἔγραψε ἀκόμα καὶ μιὰ Λειτουργία ὅταν ἐχειροτονήθη ὁ Μητροπολίτης Χρύσανθος καὶ συνέθεσε καὶ μερικοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ.

Γλυκοὶ ἐστάθηκαν καὶ πλάνοι
Τῶν γονιῶν σου οἱ στοχασμοὶ,
Γάμου ἐβλέπανε στεφάνι,
Κι' ἄλλο φόρεσες ἐσύ!

ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

Πρὸς τὴν κυρὰ Ἄννα Μαρία Ἀναστασία Γουρᾶτο Γεωργομίλα.

Ὅταν ἐντύθηκε τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα εἰς τὸ μοναστῆρι τῶν Ἁγίων Θεοδώρου καὶ Γεωργίου εἰς Κέρκυρα, τὴν 18 Ἀπριλίου 1829.

Ἀπὸ τὸν θρόνο τ' Ἄπλαστου
Οἱ Ἀγγέλοι ἐκατεβῆκαν,
Καὶ μέσ' 'ς τοῦ μοσχολίβανου
Τὸ σύγνεφον ἐμπῆκαν,
Νὰ ἰδοῦν ποῦ τὸ κοράσιο
Κινάει 'ς τὴν ἐκκλησιά.

Χριστὸς ἀνέστη, ἐψάλλανε
Μὲ τὰ χρυσᾶ τους χείλη,
Χριστὸς ἀνέστη, ἐκάνανε,
Κι' ἀστράφτανε σὰν ἥλιοι,
Καὶ λόγια ἐτραγουδούσανε
Ἐγκάρδια καὶ θερμά.

Ἕνας Ἄγγελος. Χαῖρε, ἀδελφή! Μ' ἀρέσουνε
Τῆς ὄψης σου οἱ χλωμάδαις·

Εἰς τὰ περίσσια ἀνάμεσα
Κεριὰ καὶ 'ς ταῖς λαμπάδες,
Κάλλιο ἀπὸ ῥόδα πιάνουνε
Τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλος. 'Αφοῦ τὸν θάνατο ἔκλαψες
Τῆς δόλιας σου μητέρας
Καὶ τοῦ πατρὸς, — σοῦ ἀπόμεινε
Μόνος Αὐτὸς πατέρας.
Ἄλλος. Πάντα περνάει τὰ σπλάχνα του
Τὸ δάκρυ τοῦ ὀρφανοῦ.

Ἄλλος. Γλυκό ναι τῆς Παράδεισος
Νὰ μελετᾷς τὰ κάλλη·
Ἄλλος. Πικρὴ ναι ἡ φοβερώτατη
Τοῦ κόσμου ἀνεμοζάλη·
Μον' ἐδῶ φθάνει ὁ ἀντίλαλος,
Δὲ φθάνει ἡ τρικυμιά.

Ἄλλος. 'Εδῶ ὁ Χριστὸς 'ς τὰ ὀνείρατα
Σὲ σένα καταιβαίνει·
Ἄλλος. 'Εκεῖ ταράζουν ἅρματα,
Καὶ θρόνοι αἱματωμένοι·
Ἄλλος. 'Εδῶ εὐτυχία καὶ θρίαμβος·
Ἄλλος. 'Εκεῖ ναι συφορά!

Ἄλλος. Ὁ κόσμος ἐρωτεύτηκε
'Σ τὰ μάτια, 'ς τὴ φωνή σου,
Τὰ μελετάει συχνότατα,
Κ' ἡ ἀγγελική ψυχή σου
Φωνὴ καὶ μάτια ἐγύρισε
Κατὰ τὸν οὐρανό.

Ἄλλος. Ὁ Πλάστης κατ' εἰκόνα του
Τὸν ἄνθρωπο ἐποιοῦσε.
Ἄλλος. Μέσ' 'ς κρυφία τῆς γνώσης του
Τὴ Χτίση ἐμελετοῦσε,
Γιὰ νά ναι τοῦ λιγόζωου
Ἀνθρώπου ἡ κατοικιά.

Ἀπάνου ἀπάνου ἐχύθηκε
'Σ τὴν Ἄβυσσο, ποῦ ἐσειότουν
Καὶ μὲ τρομάρα ἐμούγκριζε,
Κι' αὐτὶ δὲν ἐσωζότουν, — [1])
Ὁ Πλάστης ὁλομόναχος
Ἀγροίκαε μὲ χαρά.

Ἄλλος. Ἔρως καὶ Χάρος πάντοτε
Δουλεύουν ἐδῶ κάτου,
Ὥς ποῦ ὁ Καιρὸς ὁ γέροντας
Νὰ χάσῃ τὰ φτερά του.
Ἄλλος. Φριχτή ναι ἡ ὥρα ποῦ ἄνθρωπος
Βαριὰ ψυχομαχᾷ.

Ἄλλος. Μὴ φοβηθῇς νά 'σ' ἔρημη
Τότε ἀπὸ κάθε μάτι·
Ἰδού, ὁ Χριστός, ποῦ γέρνοντας
'Στοῦ πόνου τὸ κρεβάτι,
Σοῦ σιάζει τὸ προσκέφαλο [2]),
Καὶ σὲ παρηγορᾷ.

---

[1]) Καὶ αὐτὴ δὲν ἐσωζότουν.
[2]) Σοῦ κοινωνεῖ τὴ χάρη του,
Καὶ σὲ παρηγορᾷ.

Ἄλλος. Εὐτυχισμένο λείψανο,
Θέλει σοῦ δώσῃ πάλι
Τὸν ἀρραβῶνα ὁ ἴδιος,
Ὁποῦ σοῦ πῆρε ἀγάλι,
Τὴν ὥρα ποῦ ἀπομείνανε
Τὰ στήθια σου νεκρά [1]).

Ἄλλος. Τὰ κόκκαλα ἐβαρέθηκαν
Ἐς τὸ μνῆμα καρτερῶντας.
Καὶ τρίζουνε ἀκατάπαυτα
Τὴν Κρίση ἀναζητῶντας [2])·

Ἄλλος. Ξύπνα, ἀδελφή! τὴ σάλπιγγα
Τὴν ὕστερὴ ἀγροικῶ.

Ἄλλος. Τὰ μάτια της ἀστράψανε
Τοῦ τάφου ἀπὸ τὴν κλίνη·
Κύττα! πετειέται ὁλόχαρη [3]),
Καὶ μέσ' ς' τὸ λάκκο ἀφίνει
Τοὺς μόσχους τοῦ Μαϊάπριλου,
Ποῦ δὲν ὑπάρχει πλιό.

Μὴ φοβηθῇς νά 'σ' ἔρημη
Ἐς τοῦ πόνου τὸ κρεβάτι·
Γιατὶ σ' ἐσένα γέρνοντας
Ῥήχνει ὁ Χριστὸς τὸ μάτι.

[1]) Γλυκὰ κοιμήσου, λείψανο,
Καὶ θέλει λάβῃς πάλι
Τὸν ἀρραβῶνα ποῦ ὁ Χριστὸς
Σοῦ πῆρε ἀγάλι γάλι,
Τὴν ὥρα ὁποῦ τὸ δάχτυλο
Ἀπόμεινε νεκρό.

[2]) Καὶ τρίζουνε τῆς Κρίσεως
Τὴν ὥρα ἀναζητῶντας.

[3]) Πηδάει, κινάει χαρούμενη.

Ὅλοι οἱ Ἄγγελοι. Τὰ μάτια της ἀστράψανε
Τοῦ τάφου ἀπὸ τὴν κλίνη·
Κύττα! πετιέται ὁλόχαρη,
Καὶ μέσ' ς' τὸ λάκκο ἀφίνει
Τοὺς μόσχους τοῦ Μαϊάπριλου,
Ποῦ δὲν ὑπάρχει πλιό.
1829

ΓΑΛΗΝΗ

Δὲν ἀκούεται οὔτ' ἕνα κῦμα
Εἰς τὴν ἔρμη ἀκρογιαλιά·
Λὲς καὶ ἡ θάλασσα κοιμᾶται
Μέσ' 'ς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta.
DANTE

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

2

'Απ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὢ χαῖρε, 'Ελευθεριά!

3

'Εκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
Πικραμένη, ἐντροπαλή,
Κ' ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
῎Ελα πάλι, νὰ σοῦ πῆ.

4

῎Αργειε νἄλθῃ ἐκείνη ἡ μέρα,
Καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
Γιατὶ τά σκιαζε ἡ φοβέρα,
Καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5

Δυστυχής! παρηγορία
Μόνη σοῦ ἔμενε; νὰ λὲς
Περασμένα μεγαλεῖα,
Καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς·

6

Καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει
Φιλελεύθερη λαλιά,
Ἕνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
Ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

7

Κ' ἔλεες· πότε, ἄ! πότε βγάνω
Τὸ κεφάλι ἀπὸ τ'ς ἐρμιαῖς;
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
Κλάψαις, ἅλυσαις, φωναῖς!

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
Μέσ' 'ς τὰ κλάιματα θολό,
Καὶ εἰς τὸ ῥοῦχο σου ἔσταζ' αἷμα,
Πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.

9

Μὲ τὰ ῥοῦχα αἱματωμένα,
Ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφά,
Νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
Ἄλλα χέρια δυνατά.

10

Μοναχὴ τὸν δρόμο ἐπῆρες,
Εξανάλθες μοναχή·

Δὲν εἶν' εὔκολαις οἱ θύραις,
'Εὰν ἡ χρεία ταῖς κουρταλῇ.

11

῎Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
'Αλλ' ἀνάσαση κὰμμιά·
῎Αλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια,
Καὶ σὲ γέλασε φρικτά!

12

῎Αλλοι, ὤιμέ! 'ς τὴ συφορά σου
῾Οποῦ ἐχαίροντο πολύ,
Σύρε νά βρῃς τὰ παιδιά σου,
Σύρε, ἐλέγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι,
Καὶ ὁλογλήγορο πατεῖ
῎Η τὴν πέτρα, ἢ τὸ χορτάρι,
Ποῦ τὴν δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
῾Η τρισάθλια κεφαλή,
Σὰν φτωχοῦ ποῦ θυροδέρνει,
Κ' εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

15

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου μὲ ὁρμή,
Ποῦ ἀκατάπαυστα γυρεύει
῎Η τὴν νίκη, ἢ τὴν θανή.

16

'Απ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, 'Ελευθεριά!

17

Μόλις εἶδε τὴν ὁρμή σου
Ὁ οὐρανός, ποῦ γιὰ τ'ς ἐχθρούς,
Εἰς τὴν γῆ τὴν μητρική σου
Ἔτρεφ' ἄνθια καὶ καρπούς,

18

'Εγαλήνευσε· καὶ ἐχύθη
Καταχθόνια μία βοή,
Καὶ τοῦ Ῥήγα σου ἀπεκρίθη
Πολεμόκραχτη ἡ φωνή (1)·

19

Ὅλοι οἱ τόποι σου σ' ἐκράξαν,
Χαιρετῶντάς σε θερμά,
Καὶ τὰ στόματα ἐφωνάξαν
Ὅσα αἰσθάνετο ἡ καρδιά.

20

'Εφωνάξανε ὡς τ' ἀστέρια
Τοῦ 'Ιονίου καὶ τὰ νησιά,
Καὶ ἐσηκώσανε τὰ χέρια
Γιὰ νὰ δείξουνε χαρά,

21

Μ' ὅλον ποῦ ναι ἁλυσωμένο
Τὸ καθένα τεχνικά,

Καὶ εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
Ἔχει· Ψεύτρα Ἐλευθεριά.

22

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
Καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῆ,
Καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
Ποῦ τὴν ἔδεναν καὶ αὐτή.

23

Ἀπ' τὸν Πύργο του φωνάζει,
Σὰ νὰ λέῃ σὲ χαιρετῶ,
Καὶ τὴν χήτη του τινάζει
Τὸ Λιοντάρι τὸ Ἱσπανό.

24

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
Τὸ θηρίο, καὶ σέρνει εὐθὺς
Κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ῥουσίας
Τὰ μουγκρίσματα τ'ς ὀργῆς.

25

Εἰς τὸ κίνημά του δείχνει,
Πῶς τὰ μέλη εἶν' δυνατά·
Καὶ 'ς τοῦ Αἰγαίου τὸ κῦμα ῥήχνει
Μία σπιθόβολη ματιά [1].

---

[1]) Στροφ. 25. Καὶ 'ς τὸ πέλαο μιὰ ματία
Ρήχνει ποῦ σπιθοβολᾷ,
Καὶ τα νύχια τὰ μακρύα
Σφίγγει ἁπλώνει ἁρπαχτικά.

Ἔτσι ὁ ποιητὴς εἶχε πρωτογράψῃ τὴ στροφή· τὴν ἄλλαξε δέ, ὅπως βρίσκεται 'ς τὸ τὸ κείμενο, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ φίλου του λόρδου Γκύλφορδ. (Βλέπε Σ. Ε. Κ. 1859. σ. 38).

26

Σὲ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη
Καὶ τὸ μάτι τοῦ 'Αετοῦ,
Ποῦ φτερὰ καὶ νύχια θρέφει
Μὲ τὰ σπλάχνα τοῦ 'Ιταλοῦ·

27

Καὶ 'ς ἐσὲ καταγυρμένος,
Γιατὶ πάντα σὲ μισεῖ!
Ἔκρωζ', ἔκρωζε ὁ σκασμένος,
Νὰ σὲ βλάψη, ἂν ἠμπορῇ.

28

Ἄλλο ἐσὺ δὲν συλλογειέσαι
Πάρεξ ποῦ θὰ πρωτοπᾷς·
Δὲν μιλεῖς, καὶ δὲν κουνιέσαι
'Σ ταῖς βρισιαῖς ὁποῦ ἀγροικᾷς·

29

Σὰν τὸν βράχον ὁ τοῦ ἀφίνει
Κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
Εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνη
Εὐκολόσβυστον ἀφρό,

30

Ὁποῦ ἀφίνει ἀνεμοζάλη,
Καὶ χαλάζι, καὶ βροχή,
Νὰ τοῦ δέρνουν τὴν μεγάλη,
Τὴν αἰώνιαν κορυφή

31

Δυστυχιά του, ὢ δυστυχιά του,
Ὁποιανοῦ θέλει βρεθῇ

'Σ τὸ μαχαῖρί σου ἀποκάτου,
Καὶ 'ς ἐκεῖνο ἀντισταθῇ.

32

Τὸ θηρίο π' ἀνανογιέται,
Πῶς τοῦ λείπουν τὰ μικρά,
Περιορίζεται, πετειέται,
Αἷμα ἀνθρώπινο διψᾷ.

33

Τρέχει, τρέχει ὅλα τὰ δάση,
Τὰ λαγκάδια, τὰ βουνά,
Καὶ ὅπου φθάσῃ, ὅπου περάσῃ,
Φρίκη, θάνατος, ἐρμιά·

34

Ἐρμιά, θάνατος, καὶ φρίκη,
Ὅπου ἐπέρασες κ' ἐσύ·
Ξίφος ἔξω ἀπὸ τὴν θήκη,
Πλέον ἀνδρείαν σοῦ προξενεῖ.

35

Ἰδοὺ ἐμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
Τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
Τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
Νὰ τῆς ῥήξῃς πιθυμᾷς.

36

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
Δείχνει πάντα ὁπῶς νικεῖ,
Καὶ ἂς εἶν' ἅρματα γεμάτη,
Καὶ πολέμια χλαλοή.

Σοῦ προβαίνουνε καὶ τρίζουν,
Γιὰ νὰ ἰδῆς πῶς εἶν' πολλά.
Δὲν ἀκοῦς ποῦ φοβερίζουν
Ἄνδρες μύριοι καὶ παιδιά; (2)

38

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
Θὰ σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά,
Γιὰ νὰ κλαύσετε τὰ σώματα,
Ποῦ θὰ νά βρῃ ἡ συμφορά.

30

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
Τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
Τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
Λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

40

Γιατὶ ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη;
Λίγα τὰ αἵματα γιατί;
Τὸν ἐχθρὸν θωρῶ νὰ φύγῃ,
Καὶ 'ς τὸ κάστρο ν' ἀνεβῇ. (3)

41

Μέτρα ... εἶν' ἄπειροι οἱ φευγᾶτοι,
Ὁποῦ φεύγοντας δειλιοῦν·
Τὰ λαβώματα 'ς τὴν πλάτη
Δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν.

42

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
Τὴν ἀφεύγατη φθορά·

Νά, σᾶς φθάνει· ἀποκριθῆτε
'Σ τῆς νυκτὸς τὴ σκοτεινιά. (4)

43

'Αποκρίνονται, καὶ ἡ μάχη
"Ετσι ἀρχίζει, ὁποῦ μακριὰ
'Απὸ ῥάχη ἐκεῖ 'σὲ ῥάχη
'Αντιβούυζε φοβερά.

44

'Ακούω κούφια τὰ τουφέκια,
'Ακούω σμίξιμο σπαθιῶν,
'Ακούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
'Ακούω τρίξιμο δοντιῶν.

45

"Α ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη,
Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
"Αλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
Πάρεξ θάνατου πικρός.

46

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
Οἱ κραυγαῖς, ἡ ταραχή,
Ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
Τοῦ πολέμου, καὶ οἱ καπνοί,

47

Καὶ οἱ βρονταῖς, καὶ τὸ σκοτάδι,
Ὁποῦ ἀντίσκοφτε ἡ φωτιά,
'Επαράσταιναν τὸν ᾅδη
Ποῦ ἀκαρτέρειε τὰ σκυλιά.

Τ' ἀκαρτέρειε. —'Εφαίνοντ' ἴσκιοι
'Αναρίθμητοι γυμνοί,
Κόραις, γέροντες, νεανίσκοι,
Βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί.

49

Ὅλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
Μαύρη ἡ ἐντάφια συντροφιά,
Σὰν τὸ ῥοῦχο ὁποῦ σκεπάζει
Τὰ κρεβάτια τὰ στερνά.

50

Τόσοι, τόσοι ἀνταμωμένοι
'Επετειοῦντο ἀπὸ τὴν γῆ,
Ὅσοι εἶν' ἄδικα σφαγμένοι
'Απὸ τούρκικην ὀργή.

51

Τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς·
Σχεδὸν ὅλα ἐκειὰ τὰ μέρη
'Εσκεπάζοντο ἀπ' αὐτούς.

52

Θαμποφέγγει κἀνέν' ἄστρο,
Καὶ ἀναδεύοντο μαζί,
'Αναβαίνοντας τὸ κάστρο
Μὲ νεκρώσιμη σιωπή.

53

Ἔτσι χάμου εἰς τὴν πεδιάδα,
Μέσ' 'ς τὸ δάσος τὸ πυκνό,

῞Οταν στέλνῃ μίαν ἀχνάδα
Μισοφέγγαρο χλωμό,

54

᾿Εὰν οἱ ἄνεμοι μέσ' 'ς τ' ἄδεια
Τὰ κλαδιὰ μουγκοφυσοῦν,
Σειοῦνται, σειοῦνται τὰ μαυράδια,
῞Οποῦ οἱ κλῶνοι ἀντικτυποῦν.

55

Μὲ τὰ μάτια τους γυρεύουν,
῞Οπου εἶν' αἵματα πηχτά,
Καὶ μέσ' 'ς τ' αἵματα χορεῦουν
Μὲ βρυχίσματα βραχνά,

56

Καὶ χορεύοντας μανίζουν
Εἰς τοὺς ῞Ελληνας κοντά.
Καὶ τὰ στήθια τοὺς ἐγγίζουν
Μὲ τὰ χέρια τὰ ψυχρά.

57

᾿Εκειὸ τὸ ἔγγισμα πηγαίνει
Βαθιὰ μέσ' 'ς τὰ σωθικά,
῞Οθεν ὅλη ἡ λύπη βγαίνει,
Καὶ ἄκρα αἰσθάνονται ἀσπλαχνιά

58

Τότε αὐξαίνει τοῦ πολέμου
῾Ο χορὸς τρομακτικά,
Σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
'Σ τοῦ πελάου τὴν μοναξιά.

59

Κτυποῦν ὅλοι ἀπάνου κάτου
Κάθε κτύπημα ποῦ ἐβγῇ
Εἶνε κτύπημα θανάτου,
Χωρὶς νὰ δευτερωθῇ·

60

Κάθε σῶμα ἱδρώνει, ῥέει·
Λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχή,
'Απ' τὸ μῖσος ποῦ τὴν καίει,
Πολεμάει νὰ πεταχθῇ.

61

Τῆς καρδίας κτυπιαῖς βροντᾶνε
Μέσ' 'ς τὰ στήθια τους ἀργά,
Καὶ τὰ χέρια ὁποῦ χουμᾶνε
Περισότερο εἶν' γοργά.

62

Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
Οὐδὲ πέλαγο, οὐδὲ γῆ·
Γι' αὐτοὺς ὅλους, τὸ πᾶν εἶναι
Μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

63

Τόση ἡ μάνητα καὶ ἡ ζάλη,
Ποῦ στοχάζεσαι, μὴ πῶς
'Απὸ μία μεριὰ καὶ ἀπ' ἄλλη
Δὲν μείνῃ ἕνας ζωντανός·

64

Κύττα χέρια ἀπελπισμένα
Πῶς θερίζουνε ζωαῖς!

Χάμου πέφτουνε κομμένα
Χέρια, πόδια, κεφαλαῖς,

65

Καὶ παλλάσκαις, καὶ σπαθία,
Μὲ ὁλοσκόρπιστα μυαλά,
Καὶ μὲ ὁλόσχιστα κρανία
Σωθικὰ λαχταριστά,

66

Προσοχὴ καμμιὰ δὲν κάνει
Κανείς, ὄχι, εἰς τὴν σφαγή.
Πᾶνε πάντα ἐμπρός! Ὤ! φθάνει,
Φθάνει· ἕως πότε οἱ σκοτωμοί;

67

Ποῖος ἀφίνει ἐκεῖ τὸν τόπο,
Πάρεξ ὅταν ξαπλωθῇ;
Δὲν αἰσθάνονται τὸν κόπο,
Καὶ λὲς κ' εἶναι εἰς τὴν ἀρχή.

68

Ὠλιγόστευαν οἱ σκύλοι,
Καὶ Ἀλλᾶ ἐφώναζαν, Ἀλλᾶ·
Καὶ τῶν Χριστιανῶν τὰ χείλη
Φωτιὰ ἐφώναζαν, φωτιά.

69

Λεονταρόψυχα ἐκτυπιοῦντο,
Πάντα ἐφώναζαν φωτιά,
Καὶ οἱ μιαροὶ κατασκορπιοῦντο,
Πάντα σκούζοντας Ἀλλᾶ.

70

Παντοῦ φόβος, καὶ τρομάρα,
Καὶ φωναῖς, καὶ στεναγμοί·
Παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρα,
Καὶ παντοῦ ξεψυχισμοί.

71

Ἦταν τόσοι! πλέον τὸ βόλι
Εἰς τ' αὐτιὰ δὲν τοὺς λαλεῖ·
Ὅλοι χάμου ἐκείτοντ' ὅλοι
Εἰς τὴν τέταρτην αὐγή.

72

Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη,
Καὶ κυλάει 'ς τὴν λαγκαδιά,
Καὶ τ' ἄθῷο χόρτο πίνει,
Αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴν δροσιά.

73

Τῆς αὐγῆς δροσᾶτο ἀέρι,
Δὲν φυσᾷς τώρα ἐσὺ πλιὸ
'Σ τῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι (5)·
Φύσα, φύσα εἰς τὸ ΣΤΑΥΡΟ.

74

'Απ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σαν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, 'Ελευθεριά!

75

Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καὶ οἱ κάμποι·
Δὲν λάμπ' ἥλιος μοναχὰ

Εἰς τοὺς πλατάνους, δὲν λάμπει
Εἰς τ' ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά·

76

Εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
Τώρα ἀθῷα δὲν ἀντηχεῖ
Τὰ λαλήματα ἡ φλογέρα,
Τὰ βελάσματα τὸ ἀρνί.

77

Τρέχουν ἅρματα χιλιάδες,
Σὰν τὸ κῦμα εἰς τὸ γιαλό·
'Αλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλληκαράδες
Δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

78

'Ω τρακόσιοι! σηκωθῆτε
Καὶ ξανάλθετε 'ς ἐμᾶς·
Τὰ παιδιά σας θέλ' ἰδῆτε
Πόσο μοιάζουνε μὲ σᾶς.

79

Ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται,
Καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
Εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται,
Κι' ὅλοι χάνονται ἀπ' ἐδῶ.

80

Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
Πεῖνα καὶ Θανατικό,
Ποῦ μὲ σχῆμα ἑνὸς σκελέθρου
Περπατοῦν ἀντάμα οἱ δυό·

81

Καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάρια
Ἀπεθαίνανε παντοῦ
Τὰ θλιμμένα ἀπομεινάρια
Τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.

82

Καὶ ἐσὺ ἀθάνατη, ἐσὺ θεία,
Ποῦ ὅτι θέλεις ἠμπορεῖς,
Εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
Ματωμένη περπατεῖς!

83

Ἐ τὴν σκιὰ χεροπιασμέναις,
Ἐ τὴν σκιὰ βλέπω κ᾽ ἐγὼ
Κρινοδάχτυλαις παρθέναις,
Ὅπου κάνουνε χορό· (6)

84

Ἐτὸν χορὸ γλυκογυρίζουν
Ὡραῖα μάτια ἐρωτικά,
Καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
Μαῦρα, ὁλόχρυσα μαλλιά.

85

Ἡ ψυχή μου ἀναγαλλιάζει,
Πῶς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
Γλυκοβύζαστο ἑτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας, καὶ ἐλευθεριᾶς.

86

Μέσ᾽ ᾽ς τὰ χόρτα ᾽ς τὰ λουλούδια
Τὸ ποτῆρι δὲν βαστῶ.

Φιλελεύθερα τραγούδια
Σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

87

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

88

Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
Τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
Μέρα ποῦ ἄνθισαν οἱ λόγγοι, (7)
Γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

89

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπῶντας
Ἡ Θρησκεία μ' ἕνα σταυρό,
Καὶ τὸ δάκτυλο κινῶντας
Ὅπου ἀνεῖ' τὸν οὐρανό,

90

'Σ αὐτό, ἐφώναξε, τὸ χῶμα
Στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά·
Καὶ φιλῶντάς σου τὸ στόμα
Μπαίνει μέσ' 'ς τὴν ἐκκλησιά. (8)

91

Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
Καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
Γύρω γύρω της πυκνώνει
Ποῦ σκορπάει τὸ θυμιατό.

92

'Αγροικάει τὴν ψαλμωδία,
Ὁποῦ ἐδίδαξεν αὐτή·
Βλέπει τὴν φωταγωγία
'Σ τοὺς Ἁγίους ἐμπρὸς χυτή.

93

Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ 'ποῦ πλησιάζουν
Μὲ πολλὴ ποδοβολή,
Κι' ἄρματ' ἄρματα ταράζουν;
'Επετάχτηκες 'Εσύ.

94

Ἄ! τὸ φῶς ποῦ σὲ στολίζει,
Σὰν ἡλίου φεγγοβολή,
Καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
Δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τὴν γῆ·

95

Λάμψιν ἔχει ὅλη φλογώδη
Χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
Φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
Κι' ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

96

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
Τρία πατήματα πατᾷς,
Σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
Καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾷς·

97

Μὲ φωνὴ ποῦ καταπείθει,
Προχωρῶντας ὁμιλεῖς·

« Σήμερ', ἄπιστοι, ἐγεννήθη,
» Ναί, τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής·

98

» Αὐτὸς λέγει... Ἀφογκρασθῆτε·
» Ἐγὼ εἶμ' Ἄλφα, Ὠμέγα ἐγώ.
» Πέστε, ποῦ θ' ἀποκρυφθῆτε
» Ἐσεῖς ὅλοι, ἂν ὀργισθῶ; (9)

99

» Φλόγα ἀκοίμητην σᾶς βρέχω,
» Ποῦ μ' αὐτὴν ἂν συγκριθῇ
» Κείνη ἡ κάτω ὁποῦ σᾶς ἔχω
« Σὰν δροσιὰ θέλει βρεθῇ·

100

» Κατατρώγει, ὡσὰν τὴν σχίζα,
» Τόπους ἄμετρα ὑψηλούς,
» Χώραις, ὄρη, ἀπὸ τὴν ῥίζα,
» Ζῶα, καὶ δένδρα, καὶ θνητούς,

101

» Καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει,
» Καὶ δὲν σώζεται πνοή,
» Πάρεξ τοῦ ἄνεμου ποῦ πνέει
» Μέσ' 'ς τὴ στάχτη τὴ λεπτή ».

102

Κᾶποιος ἤθελε ἐρωτήσῃ·
Τοῦ θυμοῦ του εἶσαι ἀδελφή;
Ποῖος εἶν' ἄξιος νὰ νικήσῃ,
Ἤ μὲ σὲ νὰ μετρηθῇ;

103

Ἡ νῆ αἰσθάνεται τὴν τόση
Τοῦ χεριοῦ σου ἀνδραγαθιά,
Ποῦ ὅλη θέλει θανατώση
Τὴν μισόχριστη σπορά.

104

Τὴν αἰσθάνονται, καὶ ἀφρίζουν
Τὰ νερά, καὶ τ' ἀγροικῶ
Δυνατὰ νὰ μουρμουρίζουν,
'Σὰν νὰ ῥυάζετο θηριό.

105

Κακορίζικοι, ποῦ πᾶτε
Τοῦ 'Αχελώου μέσ' 'ς τὴν ῥοή, (10)
Καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
'Απὸ τὴν καταδρομὴ

106

Νὰ ἀποφύγετε! τὸ κῦμα
Ἔγεινε ὅλο φουσκωτό·
'Εκεῖ εὑρήκατε τὸ μνῆμα,
Πρὶν νὰ εὑρῆτε ἀφανισμό.

107

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
Κάθε λάρυγγας ἐχθροῦ,
Καὶ τὸ ῥεῦμα γαργαρίζει
Ταῖς βλασφήμιαις τοῦ θυμοῦ.

108

Σφαλερὰ τετραποδίζουν
Πλῆθος ἄλογα, καὶ ὀρθὰ

Τρομασμένα χλιμιτρίζουν,
Καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά

109

Ποῖος 'ς τὸν σύντροφον ἁπλώνει
Χέρι, ὡσὰν νὰ βοηθηθῇ·
Ποῖος τὴν σάρκα του δαγκώνει,
Ὅσο ὁποῦ νὰ νεκρωθῇ·

110

Κεφαλαῖς ἀπελπισμέναις,
Μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
Κατὰ τ' ἄστρα σηκωμέναις
Γιὰ τὴν ὕστερη φορά.

111

Σβυέται, — αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
Τοῦ 'Αχελώου νεροσυρμή, —
Τὸ χλιμίτρισμα, καὶ οἱ κρότοι,
Καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.

112

Ἔτσι ν' ἄκουα νὰ βουύξῃ
Τὸν βαθύν 'Ωκεανό,
Καὶ 'ς τὸ κῦμά του νὰ πνίξῃ
Κάθε σπέρμα 'Αγαρηνό·

113

Καὶ ἐκεῖ ποῦ ναι ἡ 'Αγία Σοφία,
Μέσ' 'ς τοὺς λόφους τοὺς ἑπτά,
Ὅλα τ' ἄψυχα κορμία,
Βραχοσύντριφτα, γυμνά,

114

Σωρισμένα νὰ τὰ σπρώξῃ
Ἡ κατάρα τοῦ Θεοῦ,
Κι' ἀπ' ἐκεῖ νὰ τὰ μαζώξῃ
Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φεγγαριοῦ (11).

115

Κάθε πέτρα μνῆμα ἂς γένῃ·
Καὶ ἡ Θρησκεία, κ' ἡ Ἐλευθεριὰ
Μ' ἀργοπάτημα ἂς πηγαίνῃ
Μεταξύ τους, καὶ ἂς μετρᾷ.

116

Ἕνα λείψανο ἀνεβαίνει
Τεντωτό, πιστομητό,
Κι' ἄλλο ξάφνου κατεβαίνει,
Καὶ δὲν φαίνεται καὶ πλιό.

117

Καὶ χειρότερ' ἀγριεύει
Καὶ φουσκώνει ὁ ποταμός·
Πάντα, πάντα περισσεύει
Πολυφλοίσβισμα καὶ ἀφρός.

118

Ἄ! γιατὶ δὲν ἔχω τώρα
Τὴν φωνὴ τοῦ Μωϋσῆ;
Μεγαλόφωνα, τὴν ὥρα
Ὅπου ἐσβυοῦντο οἱ μισητοί,

119

Τὸν Θεὸν εὐχαριστοῦσε
'Σ τοῦ πελάου τὴν λύσσα ἐμπρός,

Καὶ τὰ λόγια ἠχολογοῦσέ
Ἀναρίθμητος λαός.

120

Ἀκλουθάει τὴν ἁρμονία
Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀαρών,
Ἡ προφήτισσα Μαρία,
Μ' ἕνα τύμπανο τερπνόν, (12)

121

Καὶ πηδοῦν ὅλαις οἱ κόραις
Μὲ τ'ς ἀγκάλαις ἀνοικταῖς,
Τραγουδῶντας, ἀνθοφόραις,
Μὲ τὰ τύμπανα κ' ἐκειαῖς.

122

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

123

Εἰς αὐτήν, εἶν' ξακουσμένο
Δὲν νικειέσαι ἐσύ ποτέ·
Ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ξένο
Καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

124

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
Κύματ' ἄπειρα εἰς τὴν γῆ,
Μὲ τὰ ὁποῖα τὴν περιζώνει,
Κ' εἶναι εἰκόνα σου λαμπρή.

125

Μὲ βρυχίσματα σαλεύει
Ποῦ τρομάζει ἡ ἀκοή·
Κάθε ξύλο κινδυνεύει
Καὶ λιμιῶνα ἀναζητεῖ.

126

Φαίνετ' ἔπειτα ἡ γαλήνη
Καὶ τὸ λάμψιμο τοῦ ἡλιοῦ,
Καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
Τοῦ γλαυκότατου οὐρανοῦ.

127

Δὲν νικειέσαι, εἶν' ξακουσμένο,
'Σ τὴν ξηρὰν ἐσὺ ποτέ·
Ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ξένο
Καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

128

Περνοῦν ἄπειρα τὰ ξάρτια,
Καὶ σὰν λόγγος στρυμωχτὰ
Τὰ τρεχούμενα κατάρτια,
Τὰ ὁλοφούσκωτα πανιά.

129

Σὺ ταῖς δύναμαίς σου σπρώχνεις,
Καὶ ἀγκαλὰ δὲν εἶν' πολλαῖς,
Πολεμῶντας, ἄλλα διώχνεις,
Ἄλλα παίρνεις, ἄλλα καῖς.

130

Μὲ ἐπιθύμια νὰ τηράζῃς
Δύο μεγάλα σὲ θωρῶ, (13)
Καὶ θανάσιμον τινάζεις
Ἐναντίον τους κεραυνό.

131

Πιάνει, αὐξαίνει, κοκκινίζει,
Καὶ σηκώνει μιὰ βροντή,
Καὶ τὸ πέλαο χρωματίζει
Μὲ αἱματόχροη βαφή.

132

Πνίγοντ' ὅλοι οἱ πολεμάρχοι,
Καὶ δὲν μνέσκει ἕνα κορμί
Χάρου, σκιὰ τοῦ Πατριάρχη,
Ποῦ σὲ πέταξαν ἐκεῖ.

133

Ἐχρυφόσμιγαν οἱ φίλοι
Μὲ τ'ς ἐχθρούς τους τὴ Λαμπρή,
Καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χείλη,
Δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.

134

Κειαῖς ταῖς δάφναις, ποῦ ἐσκορπῆστε, (14)
Τώρα πλέον δὲν ταῖς πατεῖ,
Καὶ τὸ χέρι, ὅπου ἐφιλῆστε,
Πλέον, ἄ! πλέον δὲν εὐλογεῖ.

135

"Ολοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
Κλαῦστε, κλαῦστε· κρεμασμένος
Ὡσὰν νά τανε φονηάς.

136

Ἔχει ὁλάνοικτο τὸ στόμα
Π' ὥραις πρῶτα εἶχε γευθῇ
Τ' Ἅγιον Αἷμα, τ' Ἅγιον Σῶμα·
Λὲς πῶς θὲ νὰ ξαναβγῇ

137

Ἡ κατάρα ποῦ εἶχε ἀφήσῃ
Λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῇ
Εἰς ὁποῖον δὲν πολεμήσῃ,
Καὶ ἠμπορεῖ νὰ πολεμῇ.

138

Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
Εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴν γῆ,
Καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
Τὴν αἰωνίαν ἀστραπή.

139

Ἡ καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; σοβαρὰ
Νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
Μὲ τὸ δάχτυλο ἡ θεά.

140

Κυττάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
Τρεῖς φοραῖς μ' ἀνησυχιά·
Προσηλώνεται κατόπι
'Σ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀρχινᾷ.

141

«Παλληκάρια μου! οἱ πολέμοι
»Γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
»Καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
»'Σ τοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

142

»'Απ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
»Κάθε δύναμη ἐχθρική·
»'Αλλ' ἀνίκητη μιὰ μένει
»Ποῦ ταῖς δάφναις σας μαδεῖ·

143

«Μία, ποῦ ὅταν ὡσὰν λύκοι
»Ξαναρχόστενε ζεστοί,
»Κουρασμένοι ἀπὸ τὴν νίκη
»Ἄχ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ.

144

«Ἡ Διχόνοια ποῦ βαστάει
»Ἕνα σκῆπτρο ἡ δολερή·
»Καθενὸς χαμογελάει,
»Πάρ το, λέγοντας, καὶ σύ.

145

»Κειὸ τὸ σκῆπτρο, ποῦ σᾶς δείχνει,
»Ἔχει ἀλήθεια ὡραία θωριά.
»Μὴν τὸ πιάστε, γιατὶ ῥήχνει
»Εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

146

»Ἀπὸ στόμα ὁποῦ φθονάει,
»Παλληκάρια, ἂς μὴν πωθῇ,
»Πῶς τὸ χέρι σας κτυπάει
»Τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

147

»Μὴν εἶπουν 'ς τὸν στοχασμό τους
»Τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά·
»Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσό τους,
»Δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά.

148

»Τέτοια ἀφήστενε φροντίδα·
»Ὅλο τὸ αἷμα ὁποῦ χυθῇ
»Γιὰ θρησκεία, καὶ γιὰ πατρίδα,
»Ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμή.

149

»Στὸ αἷμα αὐτό, ποῦ δὲν πονεῖτε
»Γιὰ πατρίδα, γιὰ θρησκειά,
»Σᾶς ὁρκίζω, ἀγκαλιασθῆτε,
»Σὰν ἀδέλφια γκαρδιακά.

150

» Πόσον λείπει, στοχασθῆτε,
» Πόσο ἀκόμη νὰ παρθῇ·
» Πάντα ἡ νίκη, ἂν ἑνωθῆτε,
» Πάντα ἐσᾶς θ' ἀκολουθῇ.

151

» Ὢ ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία!
» Καταστῆστε ἕνα σταυρό,
» Καὶ φωνάξετε μὲ μία,
» Βασιλεῖς, κυττάξτ' ἐδῶ.

152

» Τὸ σημεῖο ποῦ προσκυνᾶτε
» Εἶνε τοῦτο, καὶ γι' αὐτό
» Ματωμένους μᾶς κυττᾶτε
» Ἲς τὸν ἀγῶνα τὸν σκληρό.

153

» Ἀκατάπαυστα τὸ βρίζουν
» Τὰ σκυλιά, καὶ τὸ πατοῦν
» Καὶ τὰ τέκνα του ἀφανίζουν,
» Καὶ τὴν πίστη ἀναγελοῦν.

154

» Ἐξ αἰτίας του ἐσπάρθη, ἐχάθη
» Αἷμα ἀθῷο χριστιανικό,
» Ποῦ φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη
» Τῆς νυκτός· Νὰ κδικηθῶ.

155

»Δὲν ἀκοῦτε, ἐσεῖς εἰκόνες
»Τοῦ Θεοῦ, τέτοια φωνή;
»Τώρα ἐπέρασαν αἰῶνες,
»Καὶ δὲν ἔπαψε στιγμή.

156

»Δὲν ἀκοῦτε; εἰς κάθε μέρος
«Σὰν τοῦ Ἀβὲλ καταβοᾷ·
»Δὲν εἶν' φύσημα τοῦ ἀέρος,
»Ποῦ σφυρίζει εἰς τὰ μαλλιά.

157

»Τί θὰ κάμετε; θ' ἀφῆστε
»Νὰ ἀποκτήσωμεν ἐμεῖς
»Λευθερίαν, ἢ θὰ τὴν λύστε
»Ἐξ αἰτίας πολιτικῆς;

158

»Τοῦτο ἀνίσως μελετᾶτε,
»Ἰδού, ἐμπρός σας τὸν Σταυρό·
»Βασιλεῖς! ἐλᾶτε, ἐλᾶτε,
»Καὶ κτυπήσετε κ' ἐδῶ.»

Μάϊος 1823.

ΣΗΜΕΙΩΣΑΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

[1]) Δεῦτε, παῖδες τῶν Ἑλλήνων...

[2]) Ἁρματώθηκαν τότε ὅλοι ἀπὸ δεκατέσσερους χρόνους καὶ ἀπάνου.

[3]) Ἡ περιτειχισμένη Τριπολιτσὰ δὲν ἔχει κάστρον, καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ κάστρου, ἐννοεῖ ὁ ποιητὴς τὴν μεγάλη Τάπια τῆς πόλης.

[4]) Ἀγκαλὰ καὶ ἦτον ἡμέρα ὅταν ἐπάρθηκεν ἡ Τριπολιτσά, ὁ ποιητὴς ἀκολούθησε τὴν κοινὴν φήμην, ὁποῦ τότε ἐσκορπίστηκεν, ὅτι τὸ πάρσιμό της ἐσυνέβηκε τρεῖς ὥραις ἔπειτα ἀπὸ τὰ μεσάνυκτα.

[5]) Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ φεγγάρι εὑρίσκεται τυπωμένον εἰς ταῖς τούρκικαις σημαίαις.

[6]) Ὁ Λόρδ Μπάϊρον, εἰς τὴν τρίτην ᾠδὴν τοῦ Don Juan, παρασταίνει ἕνα ποιητὴν Ἕλληνα, ὁποῦ, ἀπελπισμένος καὶ παραπονεμένος διὰ τὴν σκλαβιὰ τῆς πατρίδος του, ἔχει ἐμπρός του ἕνα κρασοπότηρον, καὶ κοντὰ εἰς ἄλλα λέγει καὶ τὰ ἀκόλουθα λόγια· «... οἱ γυναῖκές μας χορεύουν »ἀποκάτου ἀπὸ τὸν ἥσκιο· βλέπω τὰ θέλγητρα τῶν ματιῶν τους· ἀλλὰ »ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι θὰ γεννήσουν σκλάβους, γεμίζουν τὰ μάτια »μου δάκρυα». Ἐπέρασε ἕνας χρόνος ἀφοῦ ἐγράφθηκε τοῦτος ὁ ὕμνος· ὁλοένα ὁ ποιητὴς ἑτοιμάζει ἕνα ποίημα γιὰ τὸν θάνατον τοῦ Λορδ Μπάϊρον.

[7]) Ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. Ἠσαΐας. Κεφ. λε′.

[8]) Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὥρμησαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγιοῦ τὰ ξημερώματα αὐτῆς τῆς ἁγίας ἡμέρας· δὲν εἶναι ὅμως ἀληθινόν, καθὼς τότε ἐκοινολογήθηκεν, ὅτι ἦταν ἀνοικταῖς καὶ οἱ ἐκκλησίαις· μάλιστα ἐκλείσθηκαν ἐπιταυτοῦ διὰ νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες ὅλη τὴν προσοχή τους εἰς τὸν πόλεμον.

[9]) Καὶ εἶπέ μοι· γέγονε· ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀποκάλ. Ἰωάννου. Κεφ. κα′.

[10]) Τὰ περιστατικὰ τοῦ περάσματος τοῦ ποταμοῦ, τῆς μάχης τῶν Χριστουγεννῶν καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγιοῦ, εὑρίσκονται καταστρωμένα εἰς τὴν ἱστορία τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, ἐγκαρδίου φίλου τοῦ ποιητῆ. Αὐτὴ ἡ ἱστορία γλήγορα θέλει πλουτίσῃ και την γλῶσσάν μας καὶ τὴν φιλολογίαν μας.

[11]) Εἶνάι ἕνας ἀπὸ τοὺς τίτλους τοῦ Σουλτάνου.

[12]) Ἔξοδος. Κεφ. ιε′.

[13]) Το κάψιμο τῆς καραβέλλας τοῦ Καπετὰν Πασᾶ καὶ ἑνὸς ἄλλου καραβιοῦ κοντὰ εἰς τὴν Τένεδον, ταῖς 29 Ὀκτωβρίου.

[14]) Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίάς συνειθίζουν νὰ σπέρνουν δάφναις εἰς ταῖς Ἐκκλησίαις τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

῞Οταν ἐπρωτόδιαβάσθηκε τὸ ποίημα, κάποιοι εἶπαν. Κρῖμα! ὑψηλὰ νοήματα καὶ στίχοι σφαλμένοι! Γιὰ νὰ δεχθῶ τὴν πρώτη, ἀκαρτερῶ νὰ δικαιολογήσουν τὴν δεύτερη παρατήρησι. Μὰ τὸν Δία ποῦ ἐσάστισα! Αὔριο θέλει ἔρθῃ καὶ κανένας νὰ μοῦ δείξῃ τ' ἀλφαβητάρι μὲ τὸ κονδύλι 'ς τὸ χέρι· ἀλλὰ ἐγὼ τοῦ τὸ παίρνω, καὶ ἀπιθώνω τὴν ἄκρη του εἰς τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ Δάντη καὶ τοῦ Πετράρχη, τοῦ 'Αριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ὅσων στιχουργῶντας τοὺς ἀκολούθησαν, καὶ τοῦ λέγω· Λάβε τὴν καλωσύνη, Διδάσκαλε, νὰ γύρῃς τ' αὐτιά σου ἐδῶ πάνου, καὶ μέτρα. Κάθε συλλαβὴ εἶναι ἕνα πόδι, καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ αὐτούς, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι ὁ στίχος· ὅμως ἐσὺ δὲν ἠξεύρεις νὰ τὰ μετρᾷς. Τὸ φωνῆεν, μὲ τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ λέξη, χάνεται εἰς τὸ φωνῆεν μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἀκόλουθη ἀρχινᾷ· ὅμως τὸ προφέρω, ἐπειδὴ ἔτσι μὲ συμβουλεύει ἡ τέχνη τῆς ἀληθινῆς ἁρμονίας. Τὸ ι α (βία) τὸ ε ε ι (ῥέει), τὸ α ϊ (Μ ά ϊ) καὶ τὰ ἑξῆς, ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, δὲν κάνουν παρὰ μία συλλαβή. Τὸ τ ι μ ὴ εἶναι ὁμοιοτέλευτο μὲ τὸ π ο λ λ ο ί, τὸ κ α κ ὸ ς μὲ τὸ τ υ φ λ ό ς, τὸ ἐ χ θ ὲ ς μὲ τὸ π ο λ λ α ῖ ς. Τοῦτοι οἱ κανόνες ἔχουν κάποιαις ἐξαίρεσαις, ταῖς ὁποίαις ὅποιος ἔχει καλὰ θρεμμένη μὲ τοὺς κλασσικοὺς τὴν ψυχήν του βάνει εἰς ἔργον, χωρὶς τόσο νὰ συλλογίζεται, εἰς τὴν ἴδια στιγμὴ εἰς τὴν ὁποίαν μορφώνει τὴν ὕλη. Πίστευσέ μου, Διδάσκαλε, ἡ ἁρμονία τοῦ στίχου δὲν εἶναι πρᾶγμα ὅλο μηχανικό, ἀλλὰ εἶναι ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς· μ' ὅλον τοῦτο ἂν φθάσῃς νὰ μοῦ ἀποδείξῃς ὅτι σφάλλω τοὺς στίχους, θέλει γράψω τῶν 'Ιταλῶν καὶ τῶν 'Ισπανῶν, νὰ τοὺς δώσω τὴν εἴδησιν, ὅτι τοὺς ἔσφαλαν ἕως τώρα καὶ αὐτοί, καὶ μὴ φοβᾶσαι νὰ σοῦ πάρω γιὰ τὴν ἐφεύρεσιν τὸ βραβεῖον, γιατὶ θέλει σὲ μελετήσω. 'Αλλὰ ποῖος σοῦ εἶπε νὰ τσακίσῃς τὴν λέξη θ ε ρ ι - σ μ έ ν α; (στρ. 51) — Ποιος μοῦ τό πε; τὸ ἀπόκρυφο τῆς τέχνης μου, καὶ τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων. ῎Αμετρα εἶναι τὰ παραδείγματα τέτοιας λογῆς, καὶ θέλει σοῦ τὰ ἀναφέρω ὅλα ἕνα ἕνα, ὅταν ἀνανοηθῶ πῶς ἔχω καιρὸ να χάσω. 'Ο Πίνδαρος ἔχει τσακισμέναις κάμμία χιλιάδα λέξαις· οἱ τραγικοὶ 'ς τοὺς χοροὺς ἐτσάκισαν ἀρκεταῖς καὶ αὐτοί, καὶ ὁ 'Οράτσιος τοὺς ἐμιμήθηκε. Τὸ παράδειγμα τοῦ 'Αριόστου

Nè men ti raccomando la mia Fiordi . . .
Ma dir non potè ligi; e qui finio. [Canto XLII, 14]

ἀναλεῖ τὴν εἰκόνα, καὶ περιέχει πάθος λύπης. Τὸ παράδειγμα τοῦ Πινδάρου

'Ιδοῖσα δ' ὀξεῖ' 'Ερινὺς
πέφνεν ἑοῖ σὺν ἀλλαλο-
φονίᾳ γένος ἀρήϊον ('Ολύμπ. Εἰδ. β', στίχ. 73)

ἀναλεῖ τὴν εἰκόνα, καὶ περιέχει πάθος τρομάρας. Τὸ παράδειγμα τοῦ Δάντη

Così quelle caròle differentemente danzando, della sua ricchezza
Mi si facean stimar veloci e lente.
[Parad. Canto 24]

εἶναι τέτοιο, ὁποῦ ἂν τὸ διαβάσῃς μὲ ἐκείναις ταῖς ἄλλαις θείαις ζωγραφίαις, καὶ καταλάβῃς ὅτι τέτοιαις δὲν ταῖς κάνει κἀνένας, ἴσως ἠμπορεῖ Διδάσκαλε, νὰ φιλιωθοῦμε· καὶ ἡ φιλία θέλει βαστάξῃ, ὅσο νὰ σοῦ κάμω μία παρατήρηση εἰς τὸν Πίνδαρο. Ἡ λέξη ὅ λ ο ν (Ὀλύμπ. Εἰδ. β΄ στίχ. 55) βρίσκεται τσακισμένη· γιὰ ὅποιο δίκαιο, ἢ μουσικῆς, ἢ ἄλλο, ἐπαραινήθηκεν ὁ Πίνδαρος νὰ τὴν τσακίσῃ, τὸ πρῶτο δίκαιο τὸ εἶχε ἡ φύση τῆς λέξης, ἡ ὁποία, ἂν τσακισθῇ, ἐναντιώνεται μὲ τὴν ἰδέαν, ποῦ παρασταίνει. Σὲ βλέπω καὶ φρίττεις, καὶ ἑτοιμάζεσαι να μαδήσῃς τα μαλλιά σου ὡσὰν τὸ Θ τοῦ Λουκιανοῦ (Δίκη φωνηέντων)· ἀλλὰ ἡσύχασε γιατὶ ὁ Πίνδαρος μ' ὅλον τοῦτο μένει πάντα ὁ ἴδιος γιὰ καθέναν· ὁ ἴδιος γιὰ μέ, ὁποῦ βρίσκω τὴν τέχνην ὅπου εἶναι, ὁ ἴδιος για σέ, ὁποῦ ξανοίγεις ταῖς ὀξείαις ὅπου δὲν λείπουν. . . βλέπω ἕνα χαμόγελο εἰς τὰ χείλα τῶν ξένων· ἀλλὰ δὲν τὸ κάνουν τόσο πικρό, γιατὶ βέβαια θυμοῦνται καὶ τὰ δικά τους.

Ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τῶν στροφῶν 24 καὶ 25 (τοῦ Ὕμνου), μέσα στὴν Κερκυραϊκὴν ἔκδοση (Σ Ε. Κ. 1859) βρίσκεται καὶ ἡ ἑξῆς αὐτόγραφη σημείωση τοῦ ποιητῆ:

« Γιὰ νὰ μὴ μὲ ξανασκοτίσουν οἱ φλύαροι, οἱ ὁποῖοι μὴ γνωρίζοντας τὴ φύση τῆς Τέχνης δὲν ἠμποροῦν νὰ κρίνουν σωστα τὰ μέσα ὁποῦ μεταχειρίζεται, φανερώνω, ὅτι ὄχι μόνον ἡ Μεγάλη Βρεταννία δὲν εἶναι χτυπημένη ἀπὸ τούτη τὴ στροφή, ἀλλα παρασταίνεται δυνατή, καὶ ἄγρυπνη εἰς τὰ μεγάλα συμβεβηκὰ τοῦ κόσμου. Νά, γυμνὸς ὁ στοχασμός, ὁποῦ ἐπαράστησα μὲ μίαν εἰκόνα. Ἡ Μεγάλη Βρεταννία ἀλαφιάζεται ἐκείνη τὴ στιγμὴ μήπως τὰ κινήματά μας ἐπροέρχονταν (!) ἀπὸ τὴ Ῥωσσία, καὶ τῆς λέει· θέλεις νὰ πάρῃς ἐσὺ 'ς τὴ στεριά, δύνουμαι νὰ πάρω κ' ἐγὼ 'ς τὸ πέλαγο, κ' ἑτοιμάζομαι. — Ἡ ἀλήθεια εἶναι ποῦ ἐπῆρε λάθος, καὶ χαίρομαι. »

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΔ ΜΠΑΪΡΟΝ

Ποίημα λυρικό.

1

Λευθεριά, γιὰ λίγο πᾶψε
Νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί.
Τώρα σίμωσε καὶ κλᾶψε
Εἰς τοῦ Μπάϊρον τὸ κορμί·

2

Καὶ κατόπι ἂς ἀκλουθοῦνε
Ὅσοι ἐπράξανε λαμπρά·
Ἀποπάνου του ἂς χτυποῦνε
Μόνον στήθια ἡρωϊκά.

3

Πρῶτοι ἂς ἔλθουνε οἱ Σουλιώταις,
Καὶ ἀπ' τὸ Λείψανον αὐτὸ
Ἂς μακραίνουνε οἱ προδόταις,
Καὶ ἀπ' τὰ λόγια ὁποῦ θὰ πῶ.

4

Φλάμπουρα, ὅπλα τιμημένα,
Ἂς γυρθοῦν κατὰ τὴ γῆ,
Καθὼς ἦτανε γυρμένα
Εἰς τοῦ Μάρκου τὴ θανή,

5

Ποῦ 'βαστοῦσε τὸ μαχαῖρι,
Ὅταν τοῦ λειψε ἡ ζωή,
Μέσ' 'ς τὸ ἀνδρόφονο τὸ χέρι,
Καὶ δὲν τ' ἄφινε νὰ βγῇ. (1)

6

'Αναθράφηκε ὁ γενναῖος
'Σ τῶν ἁρμάτων τὴν κλαγγή·
Τοῦτον ἔμπνευσε, ὄντας νέος,
Μία θεὰ μελῳδική. —

7

Μὲ ταῖς θείαις της ἀδελφάδες
'Εστεκότουν σιωπηλή,
'Ενῷ αὐξαίνανε οἱ λαμπράδαις
'Σ τοῦ Θεοῦ τὴν κεφαλή,

8

Ποῦ ἐμελέτουνε τὴ Χτίση·
Καὶ ὅτι ἐβγῆκε ἡ προσταγή,
Ὁποῦ ἐστένεψε τὴ Φύση
Αἰφνιδίως νὰ φωτιστῇ,

Στρ. 6. «Φανερώνονται εἰς τὴ φύση κάποια ὑψηλὰ πνεύματα τὰ ὁποῖα ὁ Ἄπλαστος ἠθέλησε νὰ ἐντύσῃ μὲ θαυμάσιο φῶς,

Καὶ τόσο ἔνδοξα κινοῦνε
Εἰς τὰ χτίσματα τῆς γῆς
Ποῦ τὸ θαῦμα μαρτυροῦνε
Τῆς ἀγνώριστης Ἀρχῆς.

9

Μὲ τὰ μάτια ἀκολουθῶντας
Τὸ νεογέννητο τὸ φῶς,
Καὶ 'σὲ δαῦτο ἀναφτερῶντας,
Τῆς ἐξέβγαινε ὁ ψαλμὸς

10

'Απ' τ' ἀθάνατο τὸ στόμα,
Καὶ ἀπομάκραινε ἡ βροντή,
Ποῦ τὸ Χάος ἔκανε ἀκόμα
'Σ τὴν ὀγλήγορη φυγή,

11

Ἕως ποῦ ὁλόκληρον ἐχάθη
'Στοῦ 'Ερέβου τὴ φυλακή,
Ὅπου ἁπλώθηκε καὶ ἐστάθη
Σὰ 'ς τὴν πρώτη του πηγή.

12

— Ψάλλε, Μπάϊρον, τοῦ λαλοῦσε,
Ὅσαις βλέπεις ὀμορφιαῖς·
Καὶ κειός, ποῦ ἐκρυφαγροικοῦσε
'Ανταπόκριση μ' αὐταῖς,

13

Βάνεται, ταῖς τραγουδάει
Μ' ἕνα χεῖλο ἁρμονικό,
Καὶ τὰ πάθη ἔτσι σοῦ 'γγιάει,
Ποῦ τραγοῦδι πλέον ψηλὸ

14

Δὲν ἀκούστηκεν, ἀπ' ὅτα (2)
Ἔψαλ' ὁ Ἄγγλος ὁ τυφλὸς
Τ' ἀγκαλιάσματα τὰ πρῶτα
Ποῦ ἔδωσ' ἄντρας γυναικός.

15

Συχνὰ ἐβράχνιασε ἡ μιλιά του
Τραγουδῶντας λυπησά,
Πῶς 'ς τὸν ἥλιον ἀποκάτου
Εἶναι λίγη ἐλευθεριά.

16

« Κάθε γῆ » παραπονειέται, (3)
» Ἐσκλαβώθηκε, — εἶνε μιά,
» Ὅπου ὁ ἄνθρωπος τιμειέται,
» Ἀπὸ δώθενε μακριά,

17

» Τὴν ὁποία χτυπάει τὸ νᾶμα
Σύνορα τ' Ἀτλαντικό·
» Μετανόνει ἐν τῷ ἅμα
» Ὅποιος πάει μὲ στοχασμὸ

18

» Τὴ γλυκειὰν Ἐλευθερία
» Νὰ τῆς βλάψῃ ἀπὸ κοντά·
» Τὸ δοκίμασεν ἡ Ἀγγλία!
» Κἀνεὶς πλέον ἂς μὴν κοτᾷ. »

19

Καὶ ὅτι βούλεται νὰ φύγῃ (4)
Ἐκεῖ πέρα ὁ Ποιητής,
Ἀνεπόλπιστα ξανοίγει
Ἐσὲ ἐδῶ νὰ πεταχτῇς.

20

Ἐπετάχτηκες! Μονάχη·
Χωρὶς ἄλλος νὰ σοῦ πῇ·
Τώρα ἀρχίνησε τὴ μάχη,
Καὶ γὼ πλάκωσα μαζί.

21

Νὰ σ' τὸ πῇ, καὶ νὰ σὲ ῥήξῃ
Ἐστῶν Τουρκῶν ταῖς τουφεκιαῖς
Ἀσυντρόφιαστη, ἂν ξανοίξῃ
Ταῖς περίστασαις δειναῖς,

22

Κι' ἂν ταῖς εὕρῃ εὐτυχισμέναις,
Νἄλθῃ ἀντὶς γιὰ τὸν ἐχθρό,
Μ' ἄλλαις ἅλυσαις φτειασμέναις
Ἀποκάτου ἀπ' τὸ Σταυρό,

23

Ποῦ χε λάβῃ 'ς ταῖς ἀγκάλαις
Ἀπὸ μᾶς, κ' εἶχε θεοὺς

Ποῦ εἶν' σημεῖο τῆς κεφαλῆς του,
Σημεῖον ἔλεου σωτηριᾶς,

'Αστραπαῖς, ἀνεμοζάλαις,
Καὶ βρονταῖς καὶ ποταμούς.

24

Μόνον τ' ἀδικοσφαμένα
Τὰ παιδιά σου, στρυμωχτά,
Μὲ τὰ χέρια τσακισμένα
Σὲ ἐσπρώξανε ὀμπροστά,

25

Καὶ Σὺ ἐχύθηκες, πετῶντας
Μία ματιὰ 'ς τὸν Οὐρανό,
Ποῦ τὰ δίκια σου θωρῶντας,
'Απεκρίθηκε· Εἶμαι δῶ.

Ποῦ δὲν τό χανε οἱ γονεῖς τού,
Καὶ τὸ λάβανε ἀπὸ μᾶς

Εἰς ταῖς ἔρμαις τους ἀγκάλαις,
Ποῦ ἐλατρεῦαν γιὰ θεοὺς
'Αστραπαῖς, ἀνεμοζάλαις,
Καὶ βρονταῖς, καὶ ποταμούς.

Στρ. 24. "Οτι ἐπρόβαλες τὴν ὄψη,
Πίσω σου ἤρθαν στρυμωχτὰ
"Οσα τέκνα σου εἶχαν κόψη,
"Οταν ἦσουν 'ς τὴν ἐρμιά.

('Αθῷα τέκνα ἀραχνιασμένα
Ποῦ ἄνθρωπος δὲν τὰ μετρᾷ)
Καὶ μὲ χέρια τσακισμένα
Σὲ ἐσπρώξανε ὀμπροστά.

26

Καὶ χτυπῶντας ξεθυμαίνει
Εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
Ἡ ῥομφαία σου πυρωμένη
Ὀχ τὴν Ἄπλαστη Φωνή,

27

Καὶ θαυμάσια τόσα πράχτει,
Ὁποῦ οἱ Τύραννοι τῆς γῆς
Ἐ ἐσὲ κίνησαν μὲ ἄχτι,
Ὅμως ἔστρεψαν εὐθύς.

28.

Χαῖρε! Κι' ὅποιος σὲ μισάει,
Καὶ πικρὰ σὲ λοιδορεῖ,
Εὐτυχιὰ νὰ πιθυμάῃ,
Καὶ ποτὲ νὰ μὴ τὴν δῇ·

Στρ. 26. Καὶ ἡ ῥομφαία σου πυρωμένη
'Απ' τὴν Ἄπλαστη Φωνὴ
Εἰς τὰ ἐμπόδια ξεθυμαίνει
Τὸ θυμὸ τόσο βαρύ,

Καὶ ἀχαλίνωτη παγαίνει
Πρὸς τὰ ἐμπόδια καὶ βαρεῖ
Ἡ ῥομφαία σου πυρωμένη
Ὀχ τὴν Ἄπλαστη Φωνή,

Καὶ χουμάει κι' ὀμπρὸς πηγαίνει
Μέσ' 'ς τὰ ἐμπόδια, καὶ βαρεῖ
Ἡ ῥομφαία σου κτλ.

29

Καὶ νὰ κλαίῃ πῶς ἦλθε ἡ ὥρα
Ἡ πατρίς του νὰ δεθῇ
Μὲ τὰ σίδερα, ποῦ τώρα
Πᾶς συντρίβοντας Ἐσύ.

30

Χαίρου ὡστόσο ὅλους τοὺς τόπους,
Ποῦ ἐξανάλαβαν γοργὰ
Πάλι ἐλεύθερους ἀνθρώπους·
Καὶ τοῦ Μπάϊρον τὴ χαρὰ

31

Χαίρου, ἀνάμεσα 'ς τὰ ἄλλα
Πράγματα ποῦ σὲ τιμοῦν,
Οἱ Μεγάλοι τὰ μεγάλα,
Ποῦ τοὺς μοιάζουνε, ἀγαποῦν.

32

Βλέποντάς σε ἀναγαλλιάζει
Ἡ θλιμμένη του ψυχή,
Καὶ τοῦ λέγει· Ὅπλα φωνάζει
Τώρα ἡ Ἑλλάδα· πᾶμε ἐκεῖ.

33

Καὶ κινάει νὰ σ' ἀπαντήσῃ·
Καὶ ἡ Φήμη τοῦ Ποιητοῦ,
Ποῦ τὸν κόσμο εἶχε γυρίσῃ,
Καὶ τὴ δέχτηκαν παντοῦ,

34

Μπροστοπάτμε, νὰ σὲ κράξῃ
Μὲ ὄνομα τόσο γλυκύ,
Ποῦ ὅποιο μάτι σὲ κυττάξῃ
Σὲ ξανοίγει πλέον σεμνή.

35

Τὸν ἀκλούθησεν ὁ πλοῦτος,
Θεῖος 'ς τὰ χέρια τοῦ καλοῦ,
Καὶ κακόπραχτος, ἂν οὕτως
Καὶ εἶν' 'ς τὰ χέρια τοῦ κακοῦ.

36

Μ' ἕνα βλέμμα ὁποῦ φονεύει
Τὰ φρονήματα τὰ αἰσχρά,
Τρομερὴ τὸν συντροφεύει,
Στέκοντάς του εἰς τὴ δεξιά,

37

Καὶ ὄντας ἄφαντη 'ς τοὺς ἄλλους,
Τοῦ 'Αλκαίου ἡ σκιά,
Καὶ τοὺς ὤμους τοὺς μεγάλους
Λίγο γέρνοντας, κρυφὰ

38

Λόγια ἀθάνατα τοῦ λέει,
Μὲ τὰ ὁποῖα 'ς τὰ σωθικὰ
Τὸ θυμὸ τοῦ ξανακαίει
'Εναντίον 'ς τὴν ἀδικιά·

39

Θυμόν, τρόμο ὅλον γεμᾶτον,
Ποῦ νικάει τὴν ταραχὴ
Τῶν βροντόκραυγων ἁρμάτων,
Καὶ πετειέται ὁλοῦ μὲ ὁρμή,

40

Καὶ τοῦ τύραννου χτυπάει
Τὴ βουλή, καὶ τὴν ξυπνᾷ,
'Σ τὴ στιγμὴ ποῦ μελετάει
Τῶν λαῶν τὴ συφορά.

41

Μόνον ἄκουε τοῦ Κοράκου (5)
Τῆς Αὐστρίας τὸ κραυγητό,
Ποῦ δὲν ἔκρωξε τοῦ κάκου,
Καὶ ἐπεθύμαε τὸ κακό.—

42

Ὁμοίως ἔστρεφεν ἡ Μοῖρα, (6)
Ποῦ εἶχε πάντοτε σταθῇ
Μέσ' 'ς τῆς Κόλασης τὴ θύρα
Μὲ τὸ Κρῖμα ἀνταμωτή,

43

Ἔστρεφε κατὰ τὴ Χτίση,
Γιατὶ ἐμύριζε νεκρὴ
Μυρωδία, ποῦ χε σκορπίση
Ἡ πικρὴ μεταβολή·

44.

Καὶ ἀπὸ τ' ἄπειρο διάστημα
Ἀντισήκωνε ψηλὰ
Τὸ μιαρό της τὸ ἀνάστημα,
Νὰ χαρῇ τὴ μυρωδιά.

45

—'Σ τὴν Ἑλλάδα χαροκόπι
Γιατὶ Ἐκεῖνον, ποῦ ζητεῖ,
Βλέπει νἄρχεται, καὶ οἱ τόποι
Ποῦ ἡ σκλαβιὰ καταπατεῖ,

46

Χαμηλὴ τὴν κεφαλή τους,
Ἀγροικῶντας τὴ βουή,
Ἐδακρύζαν, καὶ οἱ δεσμοί τους
Τοὺς ἐφάνηκαν διπλοῖ.

47

Ἀλλὰ ἀμέσως ὅλοι οἱ ἄλλοι
Ποῦ εἶχαν ἐλευθερωθῇ,
Καὶ ἔχουν δάφνη 'ς τὸ κεφάλι
Ποῦ δὲ θέλει μαραθῇ,

48.

Ταῖς σημαίαις τους ξεδιπλώνουν,
Καὶ ταῖς δάφναις ποῦ φοροῦν
Χαιρετῶντας τον σηκώνουν,
Καὶ μ' αὐταῖς τὸν προσκαλοῦν.

49

Ποῦ θὰ πάῃ; Βουνὰ καὶ λόγγοι
Καὶ λαγκάδια ἀϊλογοῦν.
Ποῦ θὰ πάῃ; — 'Σ τὸ Μεσολόγγι,
Καὶ ἄλλοι ἂς μὴ ζηλοφθονοῦν.

50

Τέτοιο χῶμα, ἀπ' τὴν ἡμέρα (7)
Τὴ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ,
Ποῦ εἶχε φέρῃ ἀπ' τὸν αἰθέρα
Τιμὴ ἐμᾶς καὶ δόξα Αὐτοῦ,

51

Εἶν' ἱερὸ προσκυνητάρι,
Καὶ δὲ θέλει πατηθῇ
'Απὸ βάρβαρο ποδάρι,
Πάρεξ ὅταν χαλαστῇ.

52

Δέν ἦταν τὴ μέρα τούτη
Μοσχολίβανα, ψαλμοί.
Νά, μολίβια, νά, μπαροῦτι,
Νά, σπαθιῶν λαμποκοπή.

53

'Σ τὸν ἀέρα ἀνακατώνονται
Οἱ σπιθόβολοι καπνοί,
Καὶ ἀπὸ πάνου φανερώνονται
Ἤσκιοι θεῖοι πολεμικοί·

54

Καὶ εἶναι αὐτοί, ποῦ πολεμῶντας
Ἐσκεπάσανε τὴ γῆ,
Πάνου εἰς τ' ἅρματα βροντῶντας
Μὲ τὸ ἐλεύθερο κορμί

55

Καὶ ἀγκαλιάσματα ἐκεῖ πλήθια,
Δάφναις ἔλαβαν, φιλιά,
Ὅσα ἐλάβανε εἰς τὰ στήθια
Βόλια τούρκικα σπαθιά.

56

Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ πολεμάρχοι
Περιζώνουνε πυκνοὶ
Τὴν ψυχὴ τοῦ Πατριάρχη,
Ποῦ τὸν πόλεμο εὐλογεῖ·

57

Καὶ ἀναδεύονται, καὶ γέρνουν,
Καὶ εἰς τὸ πρόσωπο ἱλαροί,
Χεραπλώνουνε καὶ παίρνουν
Ἀπὸ τὴ σπιθοβολή.

58

Ἐδῶ βλέπει ἀντρειωμένα
Νὰ φρονοῦν παρὰ ποτέ·
Καὶ ὅλος ἔρωτα γιὰ σένα
Προσηλώνεται 'ς ἐσέ·

Στρ. 55. Κ' ἐκεῖ ἀπάνου ἔλαβαν πλήθια
Ἀγκαλιάσματα, φιλιά.

59

Τὸ πουλί, ποῦ βασιλεύει
Πάνου εἰς τ' ἄλλα τὰ πουλιά,
Γληγορώτατα ἀναδεύει
Τὰ αἰθερόλαμνα φτερά,

60

Τρέχει, χάνεται, καὶ πίνει
Τόλμην πίνει ὁ ὀφθαλμὸς
᾿Απὸ τ' ἄστρον, ὁποῦ χύνει
Κύματα ἄφθαρτα φωτός.

61

Πλανημένη ἡ φαντασιά του
Μέσ' 'ς τὸ μέλλον τὸ ἀργό,
Ποῦ προσμένει τ' ὄνομά του
Νὰ τὸ κάμῃ πλέον λαμπρό,

62

῾Ολοφλόγιστη πηδάει
Εἰσὲ μία ματιοῦ ῥοπή·
Στρέφει ἀπέκει καὶ κυττάει·—
᾿Ανεκδιήγητη ἀντηχεῖ

63

᾿Απ' τοῦ κόσμου ὅλου τὰ πέρατα
Τοῦ Καιροῦ ἡ χλαλοή,
Καὶ διηγῶντας του τὰ τέρατα
Τοῦ χτυπάει τὴν ἀκοή·

64

Ἔθνη ποῦ ἄλλα φοβερίζουν,
Φωναῖς, θρόνοι δυνατοί·
Ἄλλοι πέφτουνε, ἄλλοι τρίζουν,
Καὶ ἄλλοι ἀτάραχτοι καὶ ὀρθοί·

65

Ἀπὸ φόβο καὶ ἀπὸ τρόμο,
Ἀπὸ βάρβαρους δεσμούς,
Ποῦ ναι σκόρπιοι εἰς κάθε δρόμο,
Καὶ ἀπὸ μύριους ὑβρισμούς,

66

Βγαίνει, ἀνάμεσα 'ς τοὺς κρότους
Τῶν γενναίων ποῦ τὴν παινοῦν,
Καὶ κυττοῦνται ἀνάμεσό τους
Γιὰ τὸ θαῦμα ποῦ θωροῦν,

67

Μία Γυναῖκα, ποῦ χε βάλη
Μέσ' 'ς τὰ βάσανα ὁ καιρός,
Ξαναδείχνοντας τὰ κάλλη
Ποῦ τῆς ἔσβυσε ὁ ζυγός,

68

Μόνον ἔχοντας γιὰ σκέπη
Τὰ τουφέκια τὰ ἐθνικά,
Καὶ τὸ χαίρεται νὰ βλέπη
Πῶς καὶ Αὐτὸς τὴν ἀκλουθᾷ.

69

῏Αχ! συνέρχεται... ξανοίγει
᾿Ερινύαν φαρμακερή,
῞Οπου ἀγιάτρευτην ἀνοίγει
Τῆς ῾Ελλάδας μίαν πληγή·

70

᾿Ερινύαν ἀπὸ τὰ χθόνια
Ποῦ ἡ ᾿Ελπίδα ἀπαρατᾷ·
῾Η θεομίσητη Διχόνοια
Ποῦ τὸν ἄνθρωπο χαλνᾷ.

71

᾿Αφοῦ ἐδιώχτηκε ἀπὸ τ᾿ ἄστρα
῞Οπου ἐτόλμησε νὰ πᾷ,
Πάει ᾽ς τοὺς κάμπους, πάει ᾽ς τὰ κάστρα,
Χωρὶς ναὕρη δυσκολιά.

72

Καὶ κρατῶντας κἄτι φίδια
Ποῦ εἶχε βγάλη ἀπ᾿ τὴν καρδιά,
Καὶ χτυπῶντας τα πιτήδεια
Εἰς τοὺς ῞Ελληνας, περνᾷ·

73

Καὶ ὄχι πλέον τραγούδια νίκης
῾Ωσὰν πρῶτα, ἐνῷ τυφλά,
Μὲ τὸ τρέξιμο τῆς φρίκης,
Τούρκικα ἄλογα πολλὰ

74.

'Ετσακίζανε τὰ χνάρια
'Σ τὴν ἀπέλπιστη φυγή,
Καὶ ἐγκρεμίζαν παλληκάρια
Τοῦ γκρεμνοῦ ἀπὸ τὴν κορφή

75

Ὄχι πλέον, ὄχι τὰ δυνα-
τὰ στοιχεῖα νὰ μᾶς θωροῦν,
Καὶ νὰ ὀργίζωνται καὶ ἐκεῖνα
Καὶ γιὰ μᾶς νὰ πολεμοῦν· (8)

76

'Αλλὰ πάει 'ς τοὺς νόας μία θέρμη,
Ποῦ εἶναι ἀλλιώτικη ἀπ' αὐτή,
Ὁποῦ ἐσκόρπησε 'ς τὴν ἔρμη
Χιὸ τοῦ Τούρκου ἡ πιβουλή, (9)

77

Ὅταν τόσοι ἐπέφταν χάμου,
Καὶ μὲ λόγια ἀπελπισιᾶς,
Κόψε με, ἔλεγαν, 'Αγᾶμου,
Καὶ τοὺς ἔκοβεν ὁ 'Αγᾶς.

78

Ὅμως θέρμη ποῖος ὑβρίζει
Τὸν καλύτερο, καὶ ποιὸς
Λόγια ἀνόητα ψιθυρίζει·
Ἄλλος στέκεται ὀκνηρός·

79

"Αλλος παίρνει τὸ ποτῆρι
'Αποκάτου ἀπ' τὴν ἐλιά,
'Ωσὰν νά τουν πανηγύρι,
Μὲ τὰ πόδια διπλωτά·

80

Καὶ ἄλλοι, ἀλίτηροι! χτυπῶντας
Πέφτουνε 'ς τὸν ἀδελφό,
Καὶ παινεύονται, θαρρῶντας
Πῶς ἐχτύπησαν ἐχθρό.

81

Καὶ τοὺς φώναξε· « Φευγᾶτε
» Τ'ς 'Ερινύας τὴν τρικυμιά·
» "Ω! τί κάνετε; Ποῦ πᾶτε;
» Γιὰ φερθῆτε εἰρηνικά·

82

» Γιατὶ ἀλλιῶς θὲ νὰ βρεθῆτε
» "Η μὲ ξένο βασιλιά,
» "Η θὰ καταφανισθῆτε
» 'Απὸ χέρια ἀγαρηνά. » (10)

83

'Αφοῦ ἐδῶ 'ς τὴν παλαιά σου
Κατοικία καὶ ἄλλη φορὰ
Μὲ διχόνοιαις τὰ παιδιά σου
Σοῦ ἑτοιμάσανε ἐξοριά,

84

'Απὸ τότες ὁποῦ ἐσώθη
'Σ τὴν Ἑλλάδα ὁ Στρατηγός,
Ὁποῦ ὁ Ἕλληνας εἰπώθη
(Καὶ τώρα ὄχι) ὁ στερινός,

85

Ἕως ποῦ ὁ κόσμος ἐβαστοῦσε
Τὸν ἀπάνθρωπον 'Αλῆ,
Ποῦ ὅσον αἷμα καὶ ἂν ῥουφοῦσε
Τόσο ἐγύρευε νὰ πιῇ,

86

'Επερνοῦσαν οἱ αἰῶνες
Ἢ σὲ ξένη ὑποταγή,
Ἢ μὲ ψεύτικαις κορώναις,
Ἢ μὲ σίδερα καὶ ὀργή·

87

Καὶ ἦλθε τότες καὶ ἐπερπάτει (11)
Ὅπου ἐπάταγες 'Εσύ,
Καὶ τοῦ δάκρυζε τὸ μάτι,
Καὶ ἐπιθύμαε νὰ Σὲ ἰδῇ,

Στρ. 86. 'Εβασίλευεν ἡ βία,
Ἡ ἁρπαγὴ καὶ ὁ σκοτωμός.

Καὶ ἡ τούρκικη τυραννία ἔφθασε εἰς τὸ ἄκρον· τότε οἱ ἐρμιαῖς καὶ τὰ βουνὰ ἔγειν προσκυνητάρια ἐλευθερίας, ἐγιομίσανε θεούς, καὶ οἱ ἀντίλαλοι ἠχολήγησαν ἀπὸ ἄρμα καὶ ὑψηλὰ τραγούδια.

Βουνά, λόγγοι, καὶ γκρεμοί,
Λευθεριᾶς προσκυνητάρια,
Καὶ τὰ πάτησαν θεοί.

88

Κ' ἔλεε· Πότε ἔρχεσαι πάλι!
Καὶ δὲν εἶναι ἀληθινό,
Πῶς μᾶς εἶχε ἀδικοβάλῃ
Μὲ βρισιαῖς καὶ μὲ θυμό. (12)

89

Ἐζωγράφιζαν οἱ στίχοι
Τὸν γαλάζιον οὐρανό,
Καὶ ἐκλαιόνταν μὲ τὴν τύχη,
Καὶ μὲ τ' ἄστρο τὸ κακό,

90

Εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ σκύψῃ
Κάθε δύναμη θνητή,
Καὶ ἡ πατρίδα του νὰ στρίψῃ
Παντελῶς δὲν ἠμπορεῖ.

91

Τώρα ἀθάμπωτη ἔχει δόξα,
Καὶ μὲ φέρσιμο τερπνὸν
Βλέπει ἀδύνατα τὰ τόξα
Τῶν ἀντίζηλων ἐθνῶν·

92

Καὶ λαοὺς ἁλυσοδένει,
Καὶ εἰς τὰ ποδια τοὺς πατεῖ,
Καὶ τὸ πέλαγο σωπαίνει
Ἂν τοῦ σύρῃ μία φωνή·

93

Τέχναις, ἄρματα, σοφία,
Τήνε κάνουν δοξαστή,
Ὅμως θά βρουνε εὐκαιρία
Νὰ τὴ φθείρουνε οἱ καιροί,

94

Καὶ νὰ ἰδῇ τὸ ῥίζικό της
Καθὼς εἶναι ἡ καταχνιά,
Ποῦ εἰς τὸ κλίμα τὸ δικό της
Κρύβει τὴν ἀστροφεγγιά.

95

«Ποῦ εἶν'» θὰ λένε σαστισμένοι
» Τὸ Λεοντάρι τὸ 'Αγγλικό;
» Εἶναι ἡ χήτη του πεσμένη,
» Καὶ τὸ μούγκρισμα βουβό.»

96

'Αλλ' ἡ Ἑλλὰς νὰ ξαναζήσῃ
Ἦταν ἄξια, καὶ νὰ ἰδῇ
Ὁ ἐρχομὸς νὰ τὴν τιμήσῃ
Τοῦ ὑψηλότατου Ποιητῆ.

97

Ἔστεκε 'ς τὸ μισημένο
Τὸ ζυγὸ μ' ἀραθυμιά·
Τὸ ποδάρι εἶχε δεμένο,
'Αλλὰ ἐλεύθερη καρδιά.

98

Ἐκαθότουνε εἰς τὰ ὄρη
Ὁ Σουλιώτης ξακουστός·
Νὰ τὸν διώξῃ δὲν ἠμπόρει
Πεῖνα, δίψα, καὶ ἀριθμός. (13)

99

Συχνὰ σπῶντας τὰ θηκάρια
Μὲ τὰ χέρια τὰ λιγνά,
Ὁρμοῦν 'ς ἄπειρα κοντάρια
Ταῖς γυναῖκες των συχνά.

100

Μεγαλόψυχα τραβάει
Τὸ ἴδιον αἴσθημα τιμῆς,
Ποῦ κυττῶντας τὸν Κομβάϋ
Εἶχε ὁ ἀνδρεῖος Τραγουδιστής. (14)

101

Ταῖς ἐμάζωξε εἰς τὸ μέρος
Τοῦ Τσαλόγγου τὸ ἀκρινὸ
Τῆς ἐλευθεριᾶς ὁ ἔρως,
Καὶ ταῖς ἔμπνευσε χορό· (15)

102

Τέτοιο πήδημα δὲν τὸ εἶδαν
Οὔτε γάμοι, οὔτε χαραῖς,
Καὶ ἄλλαις μέσα τους ἐπήδαν
Ἀθῳότεραις ζωαῖς·

103

Τὰ φορέματα ἐσφυρίζαν
Καὶ τὰ ξέπλεκα μαλλιά,
Κάθε γύρο ποῦ ἐγυρίζαν
Ἀπὸ πάνου ἔλειπε μιά·

104

Χωρὶς γόγγυσμα κι' ἀντάρα
Παρὰ ἐκείνη μοναχά,
Ὁποῦ ἐκάναν μὲ τὴν κάρα,
Μὲ τὰ στήθια, 'ς τὰ γκρεμά.

105

Ἐς τὰ ἴδια ὄρη ἐγεννηθῆκαν
Καὶ τὰ ἀδάμαστα παιδιά,
Ποῦ τὴν σήμερο ἐχυθῆκαν
Πάντα οἱ πρῶτοι 'ς τὴ φωτιά.

106

Γιατί, ἀλίμονον! γυρίζοντας
Τ'ς ηὗρε ὁ Μπάϊρον σκυθρωπούς;
Ἐγυρεύανε δακρύζοντας
Τὸν πλέον ἔνδοξο ἀπ' αὐτούς. (16)

107

Ὅταν 'ς τῆς νυχτὸς τὰ βάθη
Τὰ πάντα ὅλα σιωποῦν,
Καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπο τὰ πάθη,
Ποῦναι ἀνίκητα, ἀγρυπνοῦν,

Στρ. 104. Ῥοβολῶντας 'ς τα γκρεμά.

108

Καὶ γυρμένοι εἰς τὸ πλευρό τους
Οἱ στρατιώταις τοῦ Χριστοῦ,
Μύρια βλέπουν 'ς τ' ὄνειρό τους
Ξεψυχίσματα τοῦ ἐχθροῦ·

109

Αὐτὸς ἄγρυπνος στενάζει,
Καὶ εἰς τὴν πλάκα τὴν πικρή,
Ποῦ τὸν Μπότσαρη σκεπάζει,
Γιὰ πολλὴ ὥρα ἀργοπορεῖ·

110

Ἔχει πλάγιασμα θανάτου
Καὶ ἄλλος ἄντρας φοβερὸς (17)
Εἰς τὰ πόδια του ἀποκάτου,
Καὶ εἶναι ἀντίκρυ του ὁ ναός.

111

Ἀκριβὸ σὰν τὴν ἐλπίδα
Ποῦ ἔχει πάντοτε ὁ θνητός,
Γλυκοφέγγει ἀπ' τὴ θυρίδα
Τ'ς Ἅγιας Τράπεζας τὸ φῶς·

112.

Μέσαθε ἔπαιρνε ὁ ἀέρας
Μὲ δροσόβολη πνοὴ
Τὸ λιβάνι τῆς ἡμέρας,
Καὶ τοῦ τό φερνε ὡς ἐκεῖ.

113

Δὲν ἀκοῦς γύρου πατήματα·
Μόν' τὸν ἥσκιο του θωρεῖς,
Ὁποῦ ἁπλώνεται 'ς τὰ μνήματα,
Ἔρμος, ἄσειστος, μακρύς,

114

Καθὼς βλέπεις καὶ μαυρίζει
Ἥσκιος νέου κυπαρισσιοῦ,
Ἂν τὴν ἄκρη του δὲ 'γγίζει
Αὔρα ζέφυρου λεπτοῦ.

115

Πές μου, 'Ανδρεῖε, τί μελετοῦνε
Οἱ γενναῖοι σου στοχασμοί,
Ποῦ πολληώρα ἀργοποροῦνε
Εἰς τοῦ Μάρκου τὴν ταφή;

116

Σκιάζεσαι ἴσως μὴ χουμήσουν
Ξάφνου οἱ Τοῦρκοι τὸ πρωΐ, (18)
Καὶ τὸ στράτευμα νικήσουν,
Ποῦ ἔχει ἀνίκητην ὁρμή;

117

Σκιάζεσαι τοὺς Βασιλιάδες,
Ποῦ ἔχουν Ἕνωσιν Ἱερή,
Μὴ φερθοῦνε ὡσὰν Πασάδες
'Σ τὸν Μαχμοὺτ ἐμπιστευτοί;

118

Ἢ σοῦ λέει ’ς τὰ σπλάχνα ἡ φύσις
Μ’ ἕνα κίνημα κρυφό,
» Τὴν Ἑλλάδα θὲ ν’ ἀφήσῃς,
» Γιὰ νὰ πᾷς ’ς τὸν Οὐρανό » — ;

119

Βγαίνει μάγεμα ἀπ’ τὴ στάχτη
Τῶν Ἡρώων, καὶ τὸν βαστᾷ,
Καὶ τὴ θέληση τοῦ ἀδράχτει·
Τότε αἰσθάνεται μὲ μιὰ

120

Τὴν ἀράθυμη ψυχή του,
Ποῦ μὲ φλόγα ἀναζητεῖ
Νὰ τοῦ σύρῃ τὸ κορμί του
’Σὲ φωτιὰ πολεμική. —

121

Τοῦ πολέμου ἔνδοξοι οἱ κάμποι!
Εἶδ’ ἡ Ἑλλάδα τολμηρὰ
Καὶ τὸ Σοφοκλῆ νὰ λάμπῃ
Μέσα ’ς τὴν ἀρματωσιά·

122

Καὶ εἶδε Αὐτόν, ποῦ παρασταίνει
Μαζωμένους τοὺς Ἑφτὰ
’Σ τὴν ἀσπίδα αἱματωμένη,
Ὅπου ὡρκόνονταν φριχτά·

123

'Ετραγούδααν προθυμότερα
Ταῖς ᾠδαῖς του τὰ παιδιά,
Καὶ αἰσθανόντανε ἀντρειότερα
'Στὴν ἀνήλικῃ καρδιά·

124

Καὶ τὰ μάτια τους γελοῦσαν,
Μάτια μαῦρα ὡς τὴν ἐλιὰ
Τῶν μερτιῶν, ὁποῦ βαστοῦσαν
Τραγουδῶντας ταις γλυκά.

125

—'Σ τὴ φωτιά! καὶ θρέφει ἐλπίδα
Νὰ νικήσῃ, νὰ ἠμπορῇ
Νὰ ἐπιστρέψῃ 'ς τὴν Πατρίδα,
Τὸ κοράσιο του νὰ εὕρῃ·

126

Νὰ τοῦ λέγῃ μ' ἕνα δάκρυ·
« Χαίρου, τέκνο μου ἀκριβό,
Εἰς τοῦ στήθους μου τὴν ἄκρη
»'Ελαβώθηκα καὶ ἐγώ.

127

« Βάλε, φῶς μου, τὴν παλάμη
» Εἰς τὰ στήθια τοῦ πατρός·
» Νά, τὴν ζώνη ποῦ εἶχε κάμη
» Κόρη τούρκισσα τοῦ ἀντρός. »

128

Καὶ τὸ πέλαγο ἀγναντεύει
Ἴσως τώρα ἡ κορασιά,
Καὶ ξεφάντωση γυρεύει
Μὲ τραγούδια τρυφερά.

129

«Τὸν γονιό μου, Πρόνοια Θεία,
» Κάμε τόνε νικητή,
» Εἰς τὰ χώματα, ᾿ς τὰ ὁποῖα
»Ἡ γυναῖκα ἀπαρατεῖ

130

»Τὰ στολίδια, τὸν καθρέφτη,
» Καὶ ἀποκάτου ἀπ' τὸ βυζὶ
» Ζώνεται ἅρματα, καὶ πέφτει
»Ὅπου κίνδυνο θωρεῖ·

131

» Κάμε Ἐσὺ μὲ τὴν μητέρα
» Τὴ γλυκειά μου νὰ ἑνωθῇ· (19)
»Ἔλα γλήγορα, πατέρα,
»Ὅλη ἡ Ἀγγλία σὲ καρτερεῖ.

132

»Τὸ καράβι πότε ἀράχνει
» Εἰσὲ θάλασσα ἀγγλική;
» Μοῦ σπαράζουνε τὰ σπλάχνη,
»Ὁποῦ μοῦ ἔκαμες ἐσύ.

133

»Πές, πότ᾽ ἔρχεσαι;»... Ὁλοένα
Εἶν᾽ τὸ πλοῖο του ᾽ς τὰ νερά,
Ποῦ φλοισβίζουνε σχισμένα,
Καὶ ποσῶς δὲ τ᾽ ἀγροικᾷ.

134

Ποῖος ἀλίμονον! μᾶς δίνει
Μίαν ἀρχὴ παρηγοριᾶς;
᾽Απ᾽ αὐτὸν δὲ θὲ νὰ μείνῃ
Μήτε ἡ στάχτη του μὲ μᾶς·

135

Θὰ τὴν ἔχουν ἄλλοι!... Ὦ! σύρε,
Σύρε, Μπάϊρον, ᾽ς τὸ καλό·
Ὕπνος ἔξαφνα σ᾽ ἐπῆρε,
Ποῦ δὲν ἔχει ξυπνημό·

136

Εἶναι ἀδιάφορο, δὲ βλάβει,
Ἂν ἐκεῖ σιμοτινὸ
Πλέξῃ ἡ τούρκικο καράβι,
Ἢ καράβι ἑλληνικό.

137

Ἄκου, Μπάϊρον, πόσον θρῆνον
Κάνει, ἐνῷ σὲ χαιρετᾷ,
Ἡ Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων·
Κλαῖγε, κλαῖγε, ᾽Ελευθεριά.

138

Γιατὶ ἐκείτεταν 'ς τὴν κλίνη,
Καὶ τοῦ ἐβάραινε πολὺ
Πῶς γιὰ πάντα εἶχε νὰ μείνη,
Καὶ ἀπὸ Σὲ νὰ χωριστῇ·

139

Ἀρχινάει τοῦ ξεσκεπάζει
Ἄλλον κόσμο ὁ λογισμός,
Καὶ κάθε ἄλλο σκοταδιάζει,
Καὶ τοῦ κρύβεται ἀπ' ἐμπρός.

140

Ἀλλὰ ἀντίκρυ ἀπὸ τὰ πλάσματα
Τοῦ νοὸς τὰ ἀληθινά,
Τοῦ προβαίνουν δύο φαντάσματα
Ὁλοζώντανα καὶ ὀρθά·

Στρ. 139. Ἀρχινᾷ καὶ ξεσκεπάζεται
Ἄλλος κόσμος φανερός,
Καὶ κάθε ἄλλο σκοταδιάζεται
Καὶ τοῦ κρύβεται ἀπ' ἐμπρός.

Ὅθε τῆς αἰωνιότης
Τοῦ ἠχολόγησε ἡ φωνὴ
Μὲ ἠχολόγισμα δικό της·
Τέτοιο τέλος εἶναι ἀρχή.

Στρ. 140. Ὅμως μέσ' 'ς τὰ σκοταδιάσματα
Τοῦ θανάτου τὰ στερνά,
Τοῦ ἀπομεῖναν δύο φαντάσματα
Ὁλοζώντανα καὶ ὀρθά.

141

῾Η ἀκριβή του θυγατέρα,
Καθὼς ἔμεινε μικρή, (20)
᾿Ενῷ ἡ τύχη τὸν πατέρα
᾿Εκαλοῦσε ἀλλοῦ, καὶ ᾿Εσύ.

142

᾿Εσύ, θεία τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα,
Μὲ τὰ φέγγη σου, καὶ αὐτὴ
῞Οπου σ᾿ ἔφθανε ᾽ς τὸ γόνα
Μὲ τὴν ὥρια κεφαλή,

143

Γιὰ λίγη ὥρα τοῦ σηκώνετε
Τοῦ ἄλλου κόσμου τὴ θωριά.
Καὶ ᾽ς ἐσᾶς ἀντισηκώνεται
Μὲ τὴν πρόθυμη ἀγκαλιά.

144

῎Ετσι ὁ ῎Ανθρωπος τοῦ Αἰῶνος, (21)
῞Οταν ἔπαυε νὰ ζῇ,
Καθὼς ἤθελεν ὁ φθόνος,
᾽Σ ἕνα ἀγνώριστο νησί,

145

Καὶ εἶχε μάρτυρα εἰς τὸ βράχο
Τοῦ Θεοῦ τὸν ὀφθαλμό,
Καὶ τριγύρω του μονάχο
Τοῦ πελάου τὸ γογγυτό·

Στρ. 143. Μὲ τὴν τρέμουσα ἀγκαλιά.

146

'Ενῷ ἀνάδινε ἡ ψυχή του
Μόνους ἄφησε νὰ ἔλθοῦν
Ἡ Γαλλία καὶ τὸ παιδί του (22)
Πρὸς τὰ μάτια, πρὶν σβυσθοῦν·

147

Καὶ ὄχι ἡ μοῖρα, ὁποῦ σαράντα (23)
Νίκαις τοῦ ἄδραξε ἡ σκληρή,
Καὶ βαρύτερη εἶναι πάντα
'Σὲ καρδιὰ βασιλική·

148

Ὄχι ἡ δόξα ἡ περασμένη,
Ποῦ μὲ βία πολεμικὴ
Τοῦ ἔδειχνε τὴν Οἰκουμένη,
Λέγοντάς του· 'Ακαρτερεῖ.

149

'Σ τὴν ταφή του μὲ τὴν πάχνη
Χύν' ἡ βρύση τὸ νερό,
Ποῦ τοῦ δρόσισε τὰ σπλάχνη,
Εἰς τὸ ψυχομαχητό.

Στρ. 149. 'Σ τὴν ταφή του χύνει ἡ ἔρμη
Βρυσομάννα τὸ νερό,
Ποῦ τοῦ δρόσισε τὴ θέρμη,
Εἰς τὸ ψυχομαχητό.

Εἰς τὴν πέτρα του τρεχᾶτο,
Καὶ καθάριο τὸ νερό,
Ποῦ τὸ αἰσθάνθηκε δροσᾶτο,
Εἰς τὸ ψυχομαχητό.

150

Ταῖς ἡμέραις, ὁποῦ ἂν μόνο
Τ' ὄνομά του ἤθελε 'πῆς,
'Ωλιγόστευαν 'ς τὸ θρόνο
Τὴν αὐθάδεια οἱ βασιλεῖς,

151

Κατὰ μᾶς καὶ Αὐτὸς ἀκόμη
Εἶχε ῥήξῃ μία ματιά· (24)
Εἶναι ἡ δάφνη ὡραία 'ς τὴν κόμη,
Ὅταν φέρνῃ ἐλευθεριά.

152

Ὦ! νὰ μάθαινε ὁ Μεγάλος
Πόσην ἔδειξε χαρὰ
Ἀγροικῶντας ἕνας Γάλλος·
Ἐχαθῆκαν τὰ Ψαρά. (25)

Χύν' ἡ βρύση τὰ νερά της
Εἰς τὴν πλάκα, ποῦ κρατεῖ,
Κ' εἶχε στείλῃ τὴ δροσιά της,
Εἰς τὴν ὕστερη στιγμή.

Χύν' ἡ βρύση μὲ τὴν πάχνη
Τὸ καθάριο της νερό,
Ποῦ τοῦ δρόσισε τὰ σπλάχνη,
Εἰς τὸ ψυχομαχητό.

'Σ τὴν ταφὴ του δροσισμένο
Μουρμουρίζει τὸ νερό,
Μέσ' 'ς τὸ στῆθος τὸ καημένο
Ὄχ τὸ ψυχομαχητό.

Γέρνει ἐτιὰ μυρολοΐστρα
Εἰς τὴν πλάκα ποῦ τὸν κλεῖ·
Οὔτε σάλπιγγες καὶ σεῖστρα
Ἂν λαλήσουνε ἀγροικεῖ.

153

Φωνὴν τρόμου ἡ Ἑλλάδα σύρνει,
Σύρνει, καὶ ἔπειτα σιωπεῖ·
Ὅμως κρότους μέσ' 'ς τὴ Σμύρνη
Ὅλη ἡ νύχτα ἠχολογεῖ.

154

Νά, ἀνθοστόλιστο τραπέζι·
Δὲν εἶν' γέννημα Τουρκῶν,
Ὁπού τρώοντας περιπαίζει
Τὴν ἀντρεία τῶν Ψαριανῶν·

155

Μύρια λόγια, γέλια μύρια,
Καὶ χτυποῦν τὰ φωτερὰ
'Σ τὰ ὁλογέμιστα ποτήρια,
Καὶ 'ς τὰ γέλια τὰ τρελλά.

156

Μὲ ἁρμονίαις τοὺς κράζει ἡ λύρα,
Καὶ ἐπετάχτηκαν ὁμοῦ,
Λυσσιασμένοι ἀπὸ τὴν πύρα
Τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ κρασιοῦ.

157

Καὶ χορεύουνε τριγύρου....
Γειά σας, Γάλλοι εὐγενικοί! (26)
Εἶν' τὰ χώματα τοῦ Ὁμήρου
Ποῦ τὸ πόδι σας πατεῖ!

158

Γιατί μέσ' 'ς τ' ἀχρεῖα τους σπλάχνη
Τὸ φαγεῖ καὶ τὸ πιοτὸ
'Σὲ φαρμάκι δὲν ἀλλάχνει,
Νὰ τοὺς φάῃ τὸ σωθικό;

159

Καὶ ἀπ' τὴ μάνητα ν' ἀνάψῃ
Ἁρμοδιώτερος χορός,
Τὸν ὁποῖον μόνος νὰ πάψῃ
Σκληρὸς θάνατος καὶ ἀργός,

160

Γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴ χαρά τους,
Ὄντας φάσματα ἐλαφρά,
'Εμπροστὰ 'ς τὸ βασιλιά τους,
Καὶ 'ς τὸ Μπάϊρον ἐμπροστά,

161

Ὁποῦ φθάνοντας κεῖ κάτου
Ἴσως τοῦ μεινε ὥς ἐκεῖ
Ἡ ἀέρινη ἀγκαλιά του,
'Σὰν προτύτερα, ἀνοιχτή!

Στρ. 158. Γιατὶ ξάφνου 'σὲ λιγάκι
Τὸ φαγεῖ καὶ τὸ πιοτὸ
Δὲ τοὺς ἔγινε φαρμάκι,
Νὰ τοὺς φάῃ τὸ σωθικό;

162

Τόνε βλέπω! Τοῦ προβαίνουν
Ἄλλα φάσματα γοργά,
Ποῦ ἀκατάπαυστα πληθαίνουν
Σφόδρα, καὶ εἶναι Ἑλληνικά.

163

Γιὰ τὴν ποθητὴν Ἑλλάδα
Τόσο πρόθυμα ῥωτοῦν,
Σάν νὰ ἐζήτααν τὴ γλυκάδα
Τοῦ φωτὸς νὰ ξαναϊδοῦν.

164

Κλάψαις ἄμετρα χυμέναις,
Χέρια ἁπλότρεμα, κραυγαῖς,
Ποῦ ἀπ' τ'ς ἀντίλαλους πωμέναις
Εἶναι πλέον τρομαχτικαῖς.

Στρ. 162. 163. Κάθε ἀδέξιο παλληκάρι,
Ποῦ εἰς τῆς μάχης τὴ σφαγὴ
Εἶχε πέση ὡσὰν λιοντάρι,
Ποῦ ἀποθαίνοντας ξεσκλεῖ·

Κάθε γέρος, κάθε κόρη,
Κάθε ἀνήλικο παιδί,
Ὅπου τύραννοι αἱμοβόροι
Εἶχαν διώξῃ ἀπὸ τὴ γῆ.

Ἐνῷ ἐφταίγανε ὅσο φταίγουν
Τετραήμερα τ' ἀρνιά,
Ὁποῦ ὠρφάνεψαν καὶ κλαίγουν
Μὲ βελάσματα συχνά.

Κατὰ δαύτονε κινιοῦνται
Μὲ μεγάλη ἐπιθυμιά,
Καὶ θωρῶντας τον βαστειοῦνται
Σαστισμένοι ἀπὸ μακρυά.

165

Κειὸς σεβάσμια προχωρῶντας,
Καὶ μὲ ἀνήσυχαις ματιαῖς,
Τὰ προσώπατα κυττῶντας,
Καὶ κυττῶντας ταῖς πληγαῖς·

166

«Ἡ Διχόνοια κατατρέχει
»Τὴν Ἑλλάδα· ἂν νικηθῇ,
»ΜΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΟΥ ΜΑΣ ΕΧΕΙ,
»Τ' ὄνομά σας ξαναζῇ.»
1824

ΣΗΜΕΙΩΣΑΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

[1]) Λέγουν πῶς εὕρηκαν δυσκολία νὰ τοῦ ἐβγάλουν τὸ σπαθὶ ἀπὸ τὸ χέρι, τόσο ἦταν πρησμένο ἀπὸ τῆ σφαγὴ ἐκείνων τοὺς ὁποίους

Ce héros a forcés d'accompagner son ombre. (a)

[2]) Ὁ Μπάϊρον ἐπαρόμοιαζε εἰς διάφορα πράγματα τὸν Μίλτον· — εἰς τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὴν προθυμία του νὰ γυμνάζεται εἰς τ' ἅρματα, εἰς ταῖς διχόνοιαις του μὲ τὴ γυναῖκα του, εἰς τὸ νὰ εἶναι δυστυχισμένος (ὅταν κἀνεὶς στοχασθῇ ὅτι εὑρίσκονται καὶ ἄλλαις δυστυχίαις ἔξω ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος φτωχὸς καὶ τυφλός)· καὶ τέλος πάντων εἰς τὸν τρόπον ὁποῦ ἐσχημάτισε τὰ καλύτερά του ποιήματα. Εἰς τὸ *Paradise Lost*, ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα εἰς ταῖς πρωτόπλασταις εὐμορφιαῖς τῆς Κτίσης, καὶ τοὺς τρόμους τῆς Κόλασης, θέλει βέβαια ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦ τοῦ Μπάϊρον. Ἡ μελαγχολική του φύση ἀγριεμένη ἀπὸ δυσαρέσκειας ἐσύντρεξε εἰς τὸ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ξετυλίσῃ εἰς τὰ Ποιήματά του αὐτὴ τὴν ἀντίθεσιν εἰς ἄλλον τρόπον. Ἀλλὰ ἐτοῦτο τὸ μοιάσιμο δὲν τὸ εὑρίσκεις παρὰ ὅπου ὁ Μπάϊρον τὸ ἠθέλησε, γιατὶ ὁ Μίλτον ἐμελετοῦσε πολὺ τοὺς στίχους του. Ἡ δυσκολιὰ τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας (ὁμιλῶ γιὰ τὸν μεγάλον συγγραφέα) δὲν στέκει εἰς τὸ νὰ δείξῃ φαντασία καὶ πάθος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δύο πράγματα, μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο, εἰς τὸ νόημα τῆς τέχνης.

[3]) Ἴδε ταῖς ᾠδαῖς του ταῖς λυρικαῖς.

[4]) Ὁ Λὸρδ Μπάϊρον εἶχε γνώμη νὰ περάσῃ εἰς τὴν Ἀμερική.

[5]) Μεταξὺ εἰς τ' ἄλλα ἐδιαβάσθηκαν εἰς μία ἀπὸ ταῖς ἐφημερίδες ταῖς Αὐστριακαῖς καὶ τὰ ἀκόλουθα λόγια Ἐλπίζομεν πῶς τὰ πολιτικὰ κατορθώματα τοῦ Λὸρδ Μπάϊρον θὲ να ἔχουν τὴν ἰδία τύχη τῶν ποιητικῶν· καὶ τούτη τάχατε ἦταν εἰρωνεία! Ἂν δὲν ἤθελε διαβασθῇ εἰς Αὐστριακὴν Ἐφημερίδα κανένας βέβαια δὲν ἤθελε τὴν καταλάβῃ.

[6]) Ἰδὲ τὴν δεκάτην Ὠδὴ τοῦ *Paradise Lost*.

[7]) Οἱ δικοί μας ἔλαβαν εἴδησι πῶς οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἀπόφασιν νὰ τοὺς πλακώσουν ξάφνου τὸ ξημέρωμα τοῦ Χριστοῦ, νομίζοντας νὰ τοὺς εὕρουν μαζωμένους εἰς ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἀλλὰ οἱ δικοί μας ταῖς ἐσφάλισαν, ἑτοιμάσθηκαν, καὶ ἔκαμαν θρῆνο εἰς τὸν ἐχθρό.

[8]) Τὸ φούσκωμα τοῦ Ἀχελώου — ἡ βόμβα ὁποῦ ἄνοιξε νερὸ εἰς τοὺς διψασμένους διαυθεντευτὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ — τὸ ἀστροπελέκι ὁποῦ εἰς μίαν ἀπὸ ταῖς καθαρώτεραις νυκτιαῖς τοῦ Ἰουνίου ἔκαψε τὰ πολεμοφόδια τοῦ στρατεύματος τοῦ Δερβὶς Πασᾶ εἰς Λιανοκλάδι· ἦταν τριακόσιαις κάσαις φουσέκια, καὶ ἑκατὸν ὀγδοήντα Τοῦρκοι ποῦ ἐφύλαγαν.

(a) Racine Bajazet.

[9]) Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν δώσῃ τὸ λόγο τους, ἂν οἱ Χιώταις ἔδιναν τ' ἄρματα νὰ μὴν τοὺς πειράξουν. Ἔγειναν ἐγγυηταὶ ὅλοι οἱ Πρόξενοι οἱ Εὐρωπαῖοι ὁποῦ ἦταν ἐκεῖ. Ἀφοῦ οἱ Χιώταις ἔδωσαν τ' ἄρματα, οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ τοὺς κόφτουν, καὶ τότες τῇ ἀληθείᾳ πολλοὶ ἔλεγαν τὰ λόγια ὁποῦ τοὺς βάνω εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν ἀκόλουθη στροφή.

[10]) Ὅταν ἐπρωτοκατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Λὸρδ Μπάϊρον ἔγραφε τὰ ἀκόλουθα·

La Grecia ora è posta fra questi tre partiti, o riconquistare la libertà, o divenire una dipendenza de' Sovrani Europei, o tornare una provincia turca. Non le rimane che una scelta fra questi tre. Ma la guerra civile non mi sembra che una strada agli ultimi due.

[11]) Ἦλθε ὁ Μπάϊρον τὴν πρώτη φορὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς 1809.

[12]) Εἶναι γνωστὸ ὅτι κάποιοι ἐκατηγόρησαν τὸν Λὸρδ Μπάϊρον πῶς μᾶς εἶπε σκλάβους.

[13]) Ἰδὲ τὴν Ἱστορία τοῦ Περαιβοῦ, καὶ τὰ προλεγόμενα τοῦ ἀξιωτάτου Κυρίου Φωριὲλ, *Chansons populaires.*

[14]) Ἰδὲ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ὑούμ, καὶ τὴν περίφημη ᾠδὴ τοῦ Γράϊ *The Bard.*

[15]) Ἀνάμεσα εἰς ὅσα ἐγράφθηκαν θεώρησε κατ' ἐξοχὴν τὴν περιγραφὴ τοῦ Κυρίου Φωριέλ, *Chansons populaires.*

[16]) Ὁ Μάρκος ὁ Μπότσαρης εἶχε ἀποθάνῃ ὀλίγον καιρὸ πρὶν ἔλθῃ ὁ Μπάϊρον.

[17]) Ὁ ἀνδρεῖος Κυριακούλης ὁποῦ ἐσκοτώθηκε εἰς τὸ Φανάρι. Κοίτονται ὁ Μάρκος καὶ αὐτὸς ἐμπρὸς εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας, ἀπ' ἔξω.

[18]) Ἰδὲ τὴ σημείωση ἀρ. 7.

[19]) Εἶναι γνωστὸ πῶς ὁ Μπάϊρον ἦταν συγχυσμένος μὲ τὴ γυναῖκά του.

[20]) Τὰ ὑστερινὰ λόγια τοῦ Λὸρδ Μπάϊρον ἐστάθηκαν τοῦτα· ὦ θυγατέρα μου! ὦ μαύρη Ἑλλάδα!

[21]) Les personnes mêmes qui détestèrent ce grand homme ont reconnu, que depuis dix siècles il n'avait point paru sur la terre un caractère plus extraordinaire. L'Europe entière a porté le deuil du Héros, et ceux qui ont contribué à ce grand forfait sont voués au mépris des générations présentes aussi bien qu'à ceux de la postérité.

(Discours de Lord Holland au Parlement. Pilote du 3 Août 1822).

[22]) Τὰ ὑστερινὰ λόγια τοῦ Ναπολέοντος ἐστάθηκαν τοῦτα· ὦ Γαλλία! ὦ παιδί μου!

[23]) Οἱ μεγαλύτεραις νίκαις τοῦ Ναπολέοντος λογαριάζονται σαράντα ἕως πενῆντα. Ὁ ἀριθμός τους, ἔλεγεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, κρέμεται ἀπὸ τὸν τρόπον ὁποῦ θέλει τινὰς νὰ ταῖς θεωρήσῃ.

[24]) Et après s'être arrêté sur ce pays (la Grèce) il (Napoléon) a repris: *La Grèce attend un libérateur! . . . Ce serait une belle couronne de gloire! . . .*

Il inscrirait son nom à jamais avec ceux d'Homère, Platon, Epaminondas!... Je n'en ai peut-être pas été loin!...

Mémorial de S.te Hélène par Las-Cases. Journal du 10 au 12 Mars 1816. Tom. II. p. 366.

[25]) Παράρτημα τοῦ ἀριθμοῦ 34ου τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου·

Σμύρνη 2 Ἰουλίου.

Ὁ ἐνταῦθα Κύριος Ἀρνὼδ Γάλλος (Arnaud) εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν εὐθύμησε μὲ μεγάλην φαιδρότητα, καὶ συγκαλέσας εἰς λαμπρὸν συμπόσιον ὅλους τοὺς φίλους του, συνεκρότησε χορὸν καὶ μουσικήν, καὶ ἔδειξε τὴν εὐφροσύνην τῆς ψυχῆς του μὲ τὰ πλέον ζωηρὰ αἰσθήματα. Ὁ ἀξιέπαινος καὶ λαμπρὸς Πρόξενος τῆς Γαλλίας κύριος Π. Δαβίδ, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς τὴν πατρίδα μας φιλοτιμία γνωρίζεται καὶ κηρύττεται ἀπὸ ὅλους, ἐμέμφθη κατὰ πολλὰ καὶ ἤλεγξε τὸ χαιρέκακον τοῦτο κίνημα. Ὅλοι οἱ εἰς ταύτην την πολιν εὑρεθέντες Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοί, και πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων, ἐλυπήθησαν διὰ τῶν Ψαρῶν τὸ δυστύχημα καὶ ἔδειξαν μεγάλην κατήφειαν.

[26]) Στοχάζομαι ὅτι κανεὶς δὲν θέλει ἀμφιβάλῃ πῶς τοῦτο ἀναφέρεται εἰς ἐκείνους μόνον, ὁποῦ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἔκαμαν χορὸ καὶ δεῖπνο, καὶ ὄχι εἰς ὅσους ἐγεννήθηκαν εἰς τὴ γῆ τῆς σοφίας καὶ τῆς ὑγένειας.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

'Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
Περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη.
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ 'ς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ [1])
Γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦ εἶχαν μείνῃ 'ς τὴν ἔρημη γῆ.
1825

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ἐν ᾧ ἐδιάβαινε τὰ νερὰ τῆς Κερκύρας.

Μέσ' 'ς τὸ γιαλὸ τῆς Κέρκυρας μαύρ' εἶμαι πέτρα κ' ἔρμη
Κ' εἶναι δικό σου δόξασμα, δικός σου πλοῦτος εἶναι [2]),
Πνεῦμα καλό, ποῦ σ' ἄρεσε φωνὴ νὰ μοῦ χαρίσῃς·
Κι ἂν μὲ πατήσῃς, Βασιλιά, βγάνω βαγὶ καὶ δάφνη [3]).

---

[1]) Καὶ 'ς τὸ χέρι στέφάνι κρατεῖ

[2]) Ἐγώ μαι πέτρα τοῦ γιαλοῦ, μαύρ' εἶμαι πέτρα κ' ἔρμη
Κι' ἂν γιὰ λίγη ὥρα μοναχά, πλοῦτον δικό σου δίνω.

[3]) Εἰς τὸ χειρόγραφο τοῦ ἴδιου ποιήματος εὑρέθηκαν σημειωμένοι καὶ οἱ ἑξῆς δύο στίχοι:

. . . . . Δένει σταυρὸ 'ς τὸ στῆθος
Ποῦ γροικᾷ μέσα τὴ χαρὰ καὶ τὸ φιλὶ τοῦ Πάσχα.

(Σ. Ε. Κ. 1857)

ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔρρηξε σὲ κορασιὰ τά μάτια,
Καὶ 'ς τοὺς κρυφούς του λογισμοὺς χαρὰ γιομάτους εἶπε·
«Κι' ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, καλή, κι' ἂν γιὰ τὴν κεφαλή σου,
Κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
Δῶρο δὲν ἔχουνε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
Ὄμορφος κόσμος ἠθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος!»
1849

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΕ ΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΤΟΥ
Κατὰ σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΟΙ ΣΦΑΓΕΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ
Ντελακρουά: Μουσεῖο τοῦ Λούβρου

B

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ [1]

ΥΠΟΘΕΣΗ

Ὁ Λάμπρος ἀπάτησε τὴ Μαρία, δεκαπέντε χρονῶν κόρη, τάζοντάς της νὰ τὴ στεφανωθῇ, κ' ἔλαβε μ' αὐτὴ τέσσερα τέκνα, μία θυγατέρα, καὶ τρία ἀρσενικά, καὶ τὰ ἔρρηξε εἰς ὀρφανοτροφεῖο. Δεκαπέντε χρόνοι εἶχαν περάσῃ, κ' ἐζοῦσε ἡ Μαρία εἰς τὸ σπίτι τοῦ Λάμπρου ἀστεφάνωτη, καὶ τὴν ἐμάραινε ἡ ἀτιμία της καί, ἀκοίμητη μέριμνα, ἡ ἄγνωστη τύχη τῶν παιδιῶν της. Εἰς αὐτὸ ἐφαίνετο ἀδιάφορος ὁ Λάμπρος, καὶ ἀναίσθητος εἰς τὸν πόνο τῆς δυστυχισμένης μητρός· καὶ εἰς ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, τοῦτος ὁ κακοήθης, ἀλλὰ μεγαλόψυχος, ἄνδρας, ἑνωμένος μὲ τοὺς Ἕλληνες ἐπολεμοῦσε τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, παρακινούμενος καὶ ἀπὸ τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατο ἑνὸς ἱερομονάχου, ἀδελφοῦ τῆς Μαρίας, τὸν ὁποῖον εἶχε κάψῃ ζωντανὸν ὁ τύραννος τῆς Ἠπείρου. (Ἐδῶθεν ὁ ποιητὴς ἐλάβαινε ἀφορμή, — εἴτε ἐπεισοδικῶς, εἴτε ἀλλέως, ἀγνοῶ, — νὰ παραστήσῃ τὸν ἅγιον ἄνδρα, ὁποῦ μέσα εἰς τὸ μαρτύριο ἔβλεπε θεῖα ὁράματα, κ' ἐπροφήτευε τὴν ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας.) Εἰς τὸ στρατόπεδο, ὅπου ἦταν ὁ Λάμπρος, κ' ἐνῷ αὐτὸς μὲ τὴ φυσικὴ δύναμη τοῦ λόγου του ἐνθουσίαζε τοὺς συντρόφους του, παρουσιάζεται ἕνας νέος, Τοῦρκος, καὶ τοὺς εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἑτοιμάζονται, εἰς ἕναν διωρισμένον καιρὸ καὶ τόπο νὰ τοὺς στήσουν καρτέρι γιὰ νὰ τοὺς καταστρέψουν. Μετὰ ταῦτα ὁ νέος δείχνει ὅτι κάτι ἄλλο ἔχει νὰ φανερώσῃ μυστικὰ τοῦ Λάμπρου, τοῦ ὁποίου μι-

---

[1]) Τοῦ «Λάμπρου» τ' ἀποσπάσματα δημοσιεύοντ' εδῶ καθὼς ἐπρωτοφάνηκαν 'ς τὴν ἔκδοση τῆς Κερκύρας (Σ. Ε. Κ. 1859), τακτοποιημένα μέσ' ἀπο τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ· ἡ ὑπόθεση τοῦ ποιήματος, ῥυθμισμένη ἀπο τον ἐκδότη· τα πεζα σχεδιάσματα, ποῦ συμπληρώνουν τοὺς στίχους, μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν ἰταλική, τὴ γλῶσσα ποῦ ὁ Σολωμὸς συνείθιζε να πρωτοσχεδιάζῃ πεζογραφικὰ τοὺς στίχους του.

λεῖ ἄφοβα, ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὸν ἐφύλαξε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τῶν ἄλλων πολεμιστάδων ὅταν ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ στρατόπεδο· τοῦ ξεσκεπάζεται ὅτι εἶναι κόρη, καὶ ὅτι ἐμίσησε τοὺς ὁμογενεῖς της ἀφοῦ τοὺς εἶδε νὰ θυσιάσουν μία Χριστιανὴ φιλενάδα της, ἀγάπησε τοὺς Χριστιανοὺς μόλις εἶδε πόσον ἥσυχα ἐκείνη ἡ νέα ἐπήγαινε εἰς τὸν θάνατο, καὶ ἐνθυμούμενη πόσα αὐτὴ τῆς ἔλεγε γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Σταυροῦ, παρακαλεῖ τὸν Λάμπρο, γιὰ τὸ καλὸ ποῦ τοὺς ἔκαμε τὴν ἡμέρα, νὰ τὴ βαφτίσῃ. Ἡ ὡραιότης τῆς κόρης, καὶ ἡ εὐαισθησία της, ἐμπνέουν τοῦ Λάμπρου σφοδρότατον ἔρωτα· καὶ γλήγορα κατορθώνει νὰ πλανέσῃ τὸ ἀδύνατο καὶ αἰσθαντικὸ κοράσι, καθὼς εἶχε ἀπατήσῃ πολλαῖς ἄλλαις ἡ μαγευτικὴ χάρη τοῦ τρόπου καὶ τῆς ὁμιλίας του. Ποτὲ ὅμως, μέσα εἰς κἀμμίαν ἄλλη ἀγκαλιά, δὲν εἶχε αἰσθανθῇ ὁ Λάμπρος τόσο βαθιὰ νὰ ταραχθῇ ἡ συνείδησή του· καὶ μίαν ἡμέρα, ἐνῷ ἐκύτταζε τὰ χαριτωμένα κινήματα τῆς κόρης ὁποῦ ἐμιλοῦσε, ξανοίγει εἰς τὴ δεξιά της παλάμη αἱματώδη σταυρό, καὶ εἰς τὸ λαιμό της πλεξίδα, τὰ ἴδια γνωρίσματα τὰ ὁποῖα εἶχε κάμῃ τῆς θυγατρός της ἡ Μαρία, ὅταν αὐτὸς ἔμελλε νὰ τὴν ἁρπάξῃ γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν μητρικὴν ἀγκάλη. Σέρνει ὁ Λάμπρος φωνὴ φρίκης, καὶ ἡ δυστυχισμένη νέα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πατρός της μαθαίνει τὴν ἀνέκφραστη συμφορά της.

Εὑρίσκεται ὁ Λάμπρος μόνος μὲ τὴ θυγατέρα του εἰς μία βάρκα εἰς τὴ μέση τῆς λίμνης· εἶναι φεγγάρι· αὐτή, καθισμένη εἰς τὴ πρύμνη, μακριὰ ἀπὸ τὸν πατέρα της, μὴ λάχῃ καὶ τὸν ἐγγίξῃ, καὶ μὲ ξέπλεκα τὰ μαλλιὰ ἀφημένα εἰς τὸ πρόσωπό της, νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὸ φῶς, ὅλη μαζωμένη μελετάει τὴ συμφορά της. Λάμνει ὁ Λάμπρος, καὶ δὲν τὴν κυττάζει· ἔξαφνα ἀκούει βρόντο· γυρίζει·—ἡ κόρη ἐρρίχθηκε εἰς τὴ λίμνη. Θὰ πάῃ νὰ τὴ γλυτώσῃ; ἢ καλύτερα, θὰ τὴν ἀφήσῃ; Ἐνίκησε εἰς τὴ ψυχή του τὸ δεύτερο. Ἀπομακραίνεται μὲ βία, νὰ ἔβγῃ ἀπὸ τὴ λίμνη, ὁποῦ σκεπάζει τὸ κορμὶ τῆς θυγατρός του. Εἰς αὐτὴ τὴν ἴδια νυχτιά, παραμονὴ τοῦ Πάσχα, ἡ Μαρία, τῆς ὁποίας ἦταν ἄγνωστα τὰ πάντα, ἔστεκε μονάχη εἰς τὸ παραθύρι, περιμένοντας τὸν Λάμπρο, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐκόντευε νὰ ξημερώσῃ ἡ Λαμπρή, ὅμως αὐτὴ ἐτραγουδοῦσε λυπηρὰ τραγούδια. Φθάνει ἐκεῖνος, καὶ τὴν ξαφνίζει μὲ τὴν τρομασμένην ὄψη του· καὶ στενεμένος ἀπὸ ταῖς ἐρώ-

τησαις τῆς γυναικός, ζαλισμένος ἀπὸ τὸν τρόμο, τῆς ξεμυστηρεύεται ὅ τι τοῦ συνέβηκε.

Τὸ ἑσπέρας τῆς Λαμπρῆς ἡ δυστυχὴς Μαρία δέεται μὲ συντριβὴ καρδίας καὶ μὲ ἄκρα ταπείνωση ὁ Λάμπρος εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἐκκλησία, ὅπου εἶχε προσφύγῃ νὰ εὕρῃ παρηγορία εἰς τὴν ἀπελπίσία του, ἀπιστεῖ τελοσπάντων εἰς τὴ δύναμη τῆς μετάνοιας, καὶ ἐνῷ προσπαθεῖ νὰ πνίξῃ, καθὼς εἶχε κάμῃ πάντοτε, τὴ φωνὴ τῆς συνειδησης, καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ἰδού, ἡ Θεία Δίκη τοῦ στέλνει ἀπὸ τὸ μνῆμα τὰ τρία ἀρσενικὰ παιδιά του, ὁποῦ τὸν κυνηγοῦν, καὶ δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ πρὶν τοῦ φιλήσουν στανικῶς τὸ στόμα.

Τῆς Μαρίας ἐπάρθη ὁ νοῦς, ἀδύνατος νὰ ὑπομείνῃ τὸ βάρος τόσης συμφορᾶς· καὶ εἰς τὴν τρέλλα της ἡ δύστυχη, μεταξὺ εἰς τ' ἄλλα, ζητάει νὰ στεφανωθῇ μὲ τὸν Λάμπρο· καὶ τοῦτος γιὰ νὰ τὴν ἡσυχάσῃ διορίζει νὰ ἑτοιμασθῇ τάχα ὁ γάμος.

Ὁ Λάμπρος ἀπελπισμένος γκρεμίζεται ἀπὸ ἕνα βράχο, καὶ πέφτει ἐκεῖ ὅπου εἶχε καταποντισθῇ ἡ θυγατέρα του. Τέλος αὐτοῦ φθάνει καὶ ἡ Μαρία, τρελλή, καὶ θαρρῶντας ὅτι τὰ βάθη τῆς λίμνης, ὁποῦ μέσα ἔβλεπε ἀπαράλλακτα τὸν οὐρανό, τὰ δέντρα, καὶ τὴν πρασινάδα, ἦταν ἄλλος κόσμος, καὶ ἐλπίζοντας νὰ ζήσῃ εἰς ἐκεῖνον ἡσυχώτερα, ῥήχνεται μὲ χαρὰ ἐκεῖ μέσα καὶ πνίγεται.

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

1

«Ἐκειός, ποῦ ἀκούει καὶ τὴ δροσιὰ ποῦ στάει,
» Βλέπει τὰ βάσανά μου, καὶ βογγάει.

2

» Βλέπεις τούτους τοὺς τάφους; κἀμμιὰ μέρα
» Ἐδῶ μέσα καὶ σὺ θὲ νὰ κοιμᾶσαι,
» Ἕως ὅπου ψηλὰ θέλει βουΐση
» Ἡ σάλπιγγα ἡ στερνὴ νὰ σὲ ξυπνήση.»

3

« Καὶ δὲ σὲ εἶδα ποτὲ δάκρυα νὰ χύσῃς,
» Παρὰ λίγη στιγμὴ πρὶν μ' ἀτιμήσῃς.»

4

« Τρέχω καὶ κάνω 'ς τὸ δεξί της χέρι
» Αἱματώδη σταυρὸ μ' ἕνα μαχαῖρι.»

5

« Κι' ὅταν ἀκούω ξένο παιδὶ κοντά μου,
» Μάννα, νὰ λέῃ, μοῦ σχίζεται ἡ καρδιά μου.»

6

« Νὰ γελᾷ, καὶ νὰ κλαίῃ, καὶ νὰ κοιμᾶται.»

7

«Ἀλλὰ πάντα 'ς τὴν ἔρημη τὴν κλίνη,
» Πάντα θανάτοι, δυστυχιαῖς, καὶ θρῆνοι.»

8

« Τραυάω συλλογισμένη ὅλη τὴ μέρα,
» Κ', ἔπειτ' ἀπ' τὸ φαρμακισμένο δεῖπνο,
» Γιομᾶτο μαῦρα ὀνείρατα τὸν ὕπνο.»

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

9

Μοῦ φαίνεται πῶς πάω καὶ ταξειδεύω
'Σ τὴν ἐρμιὰ τοῦ πελάγου εἰς τ' ὄνειρό μου·
Μὲ τὸ κῦμα, μὲ τ'ς ἀνέμους, παλεύω
Μοναχή, καὶ δὲν εἶσαι εἰς τὸ πλευρό μου·
Δὲ βλέπω μὲ τὸ μάτι ὅσο γυρεύω
Πάρεξ τὸν οὐρανὸ 'ς τὸν κίνδυνό μου·
Τόνε τηράω, βόηθα, τοῦ λέω, δὲν ἔχω
Πανί, τιμόνι, καὶ τὸ πέλαο τρέχω.

Κι' ὅτι τέτοια τοῦ λέω, μέσα μὲ θάρρος
Νά σου τὰ τρία τ' ἀρσενικὰ πετειοῦνται·
Τοῦ καραβιοῦ τὰ ξύλα ἀπὸ τὸ βάρος
Τρίζουν τόσο, ποῦ φαίνεται καὶ σκιοῦνται·
Τότε προβαίνει ἀφεύγατος ὁ χάρος,
Καὶ στρυμωμένα αὐτὰ κρυφομιλειοῦνται,
Κι' ἀφοῦ ἔχουν τὰ κρυφὰ λόγια πωμένα,
Λάμνουν μὲ κἄτι κουπιὰ τσακισμένα [1]).

Μ' ἕνα πικρὸ χαμόγελο 'ς τὸ στόμα
Ἔρχεται ἡ κόρη ἐκεῖ καὶ μὲ σιμώνει [2])·
Τῆς τυλίζει ἕνα σάβανο τὸ σῶμα,
Ποῦ 'ς τὸν ἀέρα ὁλόασπρο φουσκώνει

---

[1]) Κ' ἔπειτ' ἀπ' τὰ κρυφὰ λόγια ποῦ κάμνουν.
Παίρνουν κουπί τσακισμένο καὶ λάμνουν

[2]) Μὲ τὸ μπαμπάκι τοῦ Χάρου 'ς τὸ στόμα
Νά σου καὶ ἡ κορασιὰ καὶ μὲ σιμώνει·

Αλλὰ πλιὰ χλωμιασμένο εἶναι τὸ χρῶμα
Τοῦ χεριοῦ ποῦ ὀμπροστά μου ἀντισηκώνει,
Καὶ τῆς τρέμει, ὅπως τρέμει τὸ καλάμι,
Δείχνοντας τὸ σταυρὸ 'ς τὴν ἀπαλάμη [1]).

Καὶ βλέπω ἀπ' τὸ σταυρὸ καὶ βγαίνει αἷμα
Μαῦρο μαῦρο, καὶ τρέχει ὡσὰν τὴ βρύση·
Μοῦ δείχνει ἡ κόρη ἀνήσυχο τὸ βλέμμα,
Τάχα πῶς δὲ μπορεῖ νὰ μὲ βοηθήσῃ.
Ὅσο ἐκειὰ τὰ κουπιὰ σχίζουν τὸ ῥέμα,
Τόσο τὸ κάνουν γύρω μου ν' αὐξήσῃ·
Συχνοφέγγει ἀστραπή. σχίζει τὸ σκότος,
Καὶ τῆς βροντῆς πολυβουΐζει ὁ κρότος.

Καὶ τὰ κύματα πότε μᾶς πηδίζουν,
Ποῦ 'ς τὰ νέφη σοῦ φαίνεται πῶς νά σαι,
Καὶ πότε τόσο ἀνέλπιστα βυθίζουν,
Ποῦ μὴν ἀνοίξῃ ἡ κόλαση φοβᾶσαι·
Οἱ κουπηλάταις κατὰ μὲ γυρίζουν,
Βλασφημοῦν, καὶ μοῦ λένε 'Ανάθεμά σε.
Ἡ θάλασσα ἀποπάνου μας πηδάει,
Καὶ τὸ καράβι σύψυχο βουλιάει.

Μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια ἐνῷ 'ς ἐκείνη
Τὴν τρικυμιά, ποῦ μ' ἄνοιξε τὸ μνῆμα,
Τινάζομαι μὲ βία, καὶ δὲ μ' ἀφίνει
Νὰ βγάλω τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ κῦμα [2]),
Βρίσκομαι ἡ ἔρμη ἀνάποδα 'ς τὴν κλίνη,
Ποῦ ἄλλαις φοραῖς τὴ ζέσταινε τὸ κρίμα,
Καὶ πικρότατα κλαίω πῶς εἶναι δίχως
Τὸ στεφάνι, ποῦ μ' ὤταξες, ὁ τοῖχος.

---

[1]) Κ' ἐνῷ φουσκώνει αἰσθάνομαι τὴ βρῶμα
Τοῦ λιβανιοῦ ποῦ τὴν καρδιὰ πλακώνει,
Καὶ τὸ χέρι ποῦ τρέμει ὡσὰν καλάμι
Μοῦ δείχνει τὸ σταυρὸ 'ς τὴν ἀπαλάμη.

[2]) Νὰ σηκώσω κεφάλι ἀπὸ τὸ κῦμα.

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

Καθὼς ἐσημείωσα εἰς τὴν ὑπόθεση, ἔμπαινε εἰς τὸ σχέδιο τοῦ ποιήματος ἕνας ἱερέας θυσιασμένος ἀπὸ τὸν 'Αλῆ Πασᾶ.

10

Ἔψεναν τὸν ἱερέα, καὶ ὁ 'Αλῆς ἐφώναζε τῶν δούλων του,

Τὰ κάρβουνα τοῦ σκύλου ἀνάρια ἀνάρια.

Εἶχε μίαν ἀπίστευτη ἱλαρότητα. Πῶς; τάχα ἀναπαύεται εἰς δροσερὴ χλωρασιά; Καὶ ὁ 'Αλῆς περιπαίζοντάς τον· «Τί σοῦ φαίνεται, »ἅγιε ἄνθρωπε; βλέπω καλὰ ὅτι εἶσαι συνειθισμένος νὰ θαυματουρ»γῇς· ὁλοένα γυρίζεις, δίχως νὰ κινᾷς μήτε χέρι, μήτε πόδι, κ' εἶσαι »ὅλος ἕνα κομμάτι. Εὖγε σου· Παρακάλει τὸν Ἰησοῦ νὰ σὲ σώσῃ τὸ »γληγορύτερο.» Τότε ὁ ἱερέας κινῶντας τὰ χείλη του πλέον φλογερὰ »ἀπὸ τ' ἀνθράκια, ἔλεγε· «Εὐλογημένη τούτη ἡ φλόγα! 'Ακούω φτε»ρούγιασμα ποῦ ἔρχεται μακρόθε, καὶ μοῦ φέρνει τὴν εὐωδία τοῦ »κρίνου. Ἄ! σὲ θωρῶ, ἅγιε Ἄγγελε! Βέβαια ἐσὺ θὰ ἔβρεξες δροσιὰ »ἀπάνου εἰς τοῦτα τὰ κάρβουνα, ὅμοια μ' ἐκείνη τῶν παιδιῶν εἰς »τὴν κάμινο. Τί κάνει αὐτός; Τεντώνει τ' ἀθάνατο δάχτυλο, καὶ γρά»φει γράφει εἰς τὸν ἀέρα, ὡσὰν εἰς μάρμαρο, μὲ πύριναις γραμμαῖς »πράματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοῶ.»

Εἰς τὸ ὅραμα τοῦ ἱερέα ἐφαίνετο ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχη, καὶ οἱ Βασιλεῖς τῆς ἱερᾶς Ἑνώσεως ποῦ ἐκαταπολεμοῦσαν τὴν Ἐλευθερία. Ἔβλεπε καὶ Τούρκων κεφαλαῖς ὁποῦ ἐροβολοῦσαν μέσα εἰς τὸν λάκκο ποῦ ἐτριγύριζε τὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι, καὶ ὁ ἐνθουσιασμένος μάρτυρας τοὺς ἐφώναζε·

Σταθῆτ' ἐκεῖ· δὲ σᾶς ξυπνάει 'ς τὸν λάκκον
Ἡ κραυγὴ τῶν σκυλιῶν καὶ τῶν κοράκων.

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΕ ΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΤΟΥ

11

«Ἐπήγαινε μὲ βία καὶ δὲν ἀργοῦσε·
» Κύτταξέ με νὰ ἰδῆς πῶς ἐκυττοῦσε.»

12

«Ἐτέλειωσες τῆς θλίψης τὸν ἀγῶνα·
«Ἔλα κοντά μου, ἐρωτικὴ τρυγόνα.»

13

Γυναῖκα, ὤϊμέ, τὴν ἐδική του κόρη!

14

Καὶ τριγύρου τ' αὐτὶ δὲν ἀγροικάει
Πάρεξ τὸ ῥεῦμα ὀχ τὸ κουπὶ ποῦ στάει.

15

Τρέμει 'ς τὴν πρύμνη ἡ κόρη καθισμένη,
Ξέπλεκα ὀμπρὸς ὥς κάτου τὰ μαλλιά της,
Νὰ μὴ δῆ τὸ φεγγάρι ποῦ προβαίνει.

16

Λογιάζει . . . .
Κάθε ἐμπόδιο ποῦ βρίσκει 'ς τὸ κουπί του,
Πῶς τὸ κορμὶ τῆς θυγατρός του ἀμπώχνει.

17

Καὶ μήπως, 'ς τὴ στιγμὴ ποῦ θὲ ν' ἀράξῃ,
Τὸ κῦμα 'ς τὴ στεριὰ τοῦ τὴν πετάξῃ.

ΔΥΟ ΑΣΜΑΤΑ

Ὁποῦ τραγουδάει ἡ Μαρία

Ἡ Μαρία στέκει 'ς τὸ παραθύρι, ὁποῦ ἀγναντεύει τὴ θάλασσα, περιμένοντας τὸν Λάμπρο· τραγουδάει ἡ ἀπαρηγόρητη μάννα, πρῶτα « Τὰ δύο 'Αδέλφια », καὶ ὕστερ' ἀπὸ μικρὴ παύση τὴν « Τρελλὴ Μάννα ».

Οἱ δυστυχεῖς, *σημειώνει ὁ ποιητής*, συνειθοῦν νὰ τραγουδοῦν ᾄσματα ἀνάλογα μὲ τὴν κατάστασή τους.

17

ΤΑ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΙΑ

Ὁμοίως τ' ἀγγελούδια,
'Ανέσπερα ἀστέρια,
Τοῦ Πλάστη ἀπ' τὰ χέρια,
'Εβγαῖναν λαμπρά·

Κ' ἐφώναξαν· χαῖρε,
Νεοφώτιστο θᾶμα!
Κ' ἐδένοντο ἀντάμα
Μὲ τὴν ἀγκαλιά.

Καὶ τ' ἄνθη ἀπ' τὰ δέντρα
Ξεπέφτουν, ἰδές τα,
Παράπολυ ἡ ζέστα
Τοῦ ἡλιοῦ τὰ βαρεῖ·

Ξεπέφτουν ἀνάμεσα
'Σ τὰ χόρτα τοῦ τόπου,
Ὡς πέφτει τοῦ ἀνθρώπου
Τοῦ μαύρου ἡ ζωή.

῾Η Αὐγοῦλα ποῦ νά ναι;
Κοντεύει τὸ βράδυ,
Ποῦ μαῦρο σκοτάδι
Ξαπλώνει ᾿ς τὴ γῆ.

Πηγαίνει ἐκεῖ ποῦ ναι
Ψηλὸ κυπαρίσσι,
Πηγαίνει ᾿ς τὴ βρύση·
Δὲν εἶναι οὐδ᾿ ἐκεῖ..

᾿Σ τ᾿ ἁλῶνι, ᾿ς τ᾿ ἀμπέλι,
᾿Στὸ δρόμο κυττάζει,
Καὶ τέλος φωνάζει·
«Αὐγοῦλα μου, Αὐγή!

«Αὐγή μου» συχνότατα
Τοῦ βγῆκε ἀπ᾿ τὰ στήθη,
Καὶ «Αὐγή μου» ἀπεκρίθη
Μία ἄλλη φωνή.

Πῶς εἶν᾿ τῆς Αὐγούλας
῾Ο ᾿Ανθὸς ἐστοχάσθη,
Καὶ πρόθυμα ἐβιάσθη
Κατὰ τὴν Αὐγή.

᾿Εγύρευε ἀνήσυχος,
῾Ωσὰν περιστέρι,
Γιὰ νάβρῃ τὸ ταῖρι,
Καὶ δὲν τοῦ βολεῖ·

Καὶ τρέχει καὶ τρέχει
Παντοῦ νὰ κυττάξῃ,
Καὶ δίχως νὰ κράξῃ
Δὲ μνέσκει στιγμή.

'Στὸ μάτι μακρόθεν
Ὁ τοῖχος ἀσπρίζει,
Καὶ γύρω του ἀνθίζει
Ἡ δάφνη, ἡ μυρτιά·

Ἀλλὰ ἄνανθη κλαίει,
Ὀμπρὸς εἰς τὴ θύρα,
Τοῦ ἀνθρώπου τὴ μοῖρα
Κλωνόγυρτη ἐτιά.

Τὴν εἶδε προβαίνοντας
'Σ τὴ μέση, κ' ἐφώναξε·
«Αὐγοῦλα μου, ἐτρόμαξε
»Ὁ Ἀνθός σου πολύ.»

Ἐτοῦτα λαλῶντας,
Κοντά της πηγαίνει·
Ἡ Αὐγοῦλα σωπαίνει,
Καὶ δὲν τοῦ μιλεῖ.

Προσκέφαλο κόκκινο
Τῆς κεῖται ἀποκάτου,
Κρεβάτι θανάτου
Στενὸ καὶ πικρό·

Θανάτου στεφάνι
Τριγύρου 'ς τὴν κόμη·
Εἶν' ὄμορφη ἀκόμη
'Σ τὴν ὄψη πολύ.

Ὁ Ἄγγελος ἴσως,
Ποῦ παίρνει τὸ μίλημα,
Τῆς πῆρε μὲ φίλημα
Γλυκὸ τὴν ψυχή·

Γιατὶ ἔχει χαμόγελο
'Ακόμη 'ς τὸ στόμα,
Ποῦ λὲς καὶ 'ς τὸ χῶμα
Δὲν πρέπει νὰ μπῇ.

Δὲν εἶν' πεθαμένη·
Τὴν ὄψη τηρᾶτε·
Κοιμᾶται, κοιμᾶται,
Εἰς ὕπνο βαθύ.

'Ανήσυχου ὀνείρου
Τρομάρα, μαυρίλα,
'Σ τὰ χέρια, 'ς τὰ χεῖλα,
Τὰ χρώματα σβυεῖ.

Τὴ γύρευε τόσο,
Καὶ τέλος τὴν βρέσκει
'Ακίνητος μνέσκει
Γιὰ νὰ τὴ θωρῇ.

(Καθίζει εἰς τὸ προσκέφαλο σιμὰ 'ς τὴν Αὐγοῦλα)

'Αθῴα πεταλοῦδα,
'Σ τῆς κάψας τὴν λαύρα,
Γυρεύει μιὰν αὔρα
Γιὰ νὰ δροσισθῇ·

Κ' ἐκεῖ κατὰ τύχη
'Σὲ μνῆμα ἀκουμπάει,
Ποῦ ξάφνου φυσάει
Μία αὔρα γλυκή·

Τὸ φύσημα αἰσθάνεται,
Ποῦ στέλνει τ' ἀέρι,
Κ' ἡ ἀθῴα δὲν ἠξέρει
Ποῦ κάθεται, ποῦ.

«Ψυχή μου» τὴν κράζει
Τὸ ἀνήλικο στόμα·
Δὲν ξέρει τὸ σῶμα
Πῶς εἶναι νεκρό·

Πῶς εἶναι 'ς τὸν τόπο,
Ποῦ δρόμο δὲν ἔχει
Λαμπρὰ νὰ μὴν τρέχῃ
Λευκότατο φῶς.

Γλυκόφωνο σήμαντρο,
Ποῦ κράζει ἀπ' τὸ σπίτι
Τὸν γέρον ἐρμίτη
Νὰ πῇ τὸ σπερνό·

Ὦ σήμαντρο, ὁπότε
Καλεῖς εἰς τὸ μυρι-
στικὸ πανηγύρι,
Ἡ ἠχώ σου τερπνή·

Ἀλλ' ὅποτε, ὦ σήμαντρο,
Πεθαίνουν ἀθῷοι,
Κι' ἀργὸ μυρολόϊ
Ἀρχίζεις, — πικρή·

Τὸν ἦχο ποῦ τώρα
Σὺ κάνεις, μὴν πάψῃς·
Ἀλλ' ἄργειε νὰ κλάψῃς
Ἀνθρώπου θανή·

Κ' ἐγὼ θέλει παρα-
καλέσω τὴν φύση,
Νὰ μὴ σὲ γκρεμίσῃ
Σεισμοῦ ταραχή.

Τοῦ Ἑσπέρου τὴν λάμψη,
Θωρῶ νὰ προβάλῃ
Ἐ τὴν ἔρμην ἀγκάλη
Ψηλὰ τ' οὐρανοῦ.

Κ' ἐκεῖ 'ς τοῦ θανάτου
Τ'ς Αὐγούλας κρεβάτι,
Συρίζει δροσάτη
Πνοὴ τοῦ βραδιοῦ,

Καὶ τ' ἄνθη ἀπ' τὸ σῶμα
Τ'ς Αὐγῆς ἐσκορποῦσε,
Τὴν κόμη κινοῦσε
Τ'ς Αὐγῆς καὶ τ' Ἀνθοῦ).

Τῆς παίρνει μὲ χέρι
Ἀργὸ τὸ στεφάνι,
Τὸ βάνει, τὸ βγάνει
Ἀπ' τὴν κεφαλή.

«Ἡ μέρα βραδυάζει·
»Αὐγοῦλα, πηγαίνω·
»Κοντά σου πεθαίνω
»Ἂν μείνω μ' ἐσέ·

«Αὐγοῦλα, ἂν δὲν ἔλθῃς,
»Γιὰ πάντα σὲ ἀρνοῦμαι·
»Φοβοῦμάι, φοβοῦμαι,
»Μὴν ἔβγουν νεκροί.

Ἐ τοῦ αἰθέρος τὴν ἔρημη γαλάζιαν ἀγκάλη
Τὴ λάμψη τοῦ Ἕσπερου θωρῶ νὰ προβάλῃ,
Καὶ βγαίνει ἡ δροσόβολη πνοὴ τοῦ βραδιοῦ·

Κ' ἐκεῖ μέσ' 'ς τὸ δύστυχο τ'ς Αὐγούλας κρεβάτι
Τα λούλουδα ἐσκόρπουνε φυσῶντας δροσάτη,
Τὴν κόμη ἀνακάτωνε τ'ς Αὐγῆς καὶ τ' Ἀνθοῦ.

H NIKH

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
Κατὰ σχεδιογράφημα
Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

«Αὐγοῦλα, γιὰ ξύπνα,
»Γιὰ ξύπνα, κι' ἂν λάχῃ
»Καὶ σ' εὕρουν μονάχη,
»Πεθαίνεις καὶ σύ.»

'Στὴ μάννα παγαίνει
Τὴ βρέσκει ποῦ κλαίει,
Καὶ «Μάννα» τῆς λέει,
«Μὴν κλαῖς, ποῦ μαι ἐδῶ.

«Ἡ Αὐγοῦλα κοιμᾶται,
»'Αλήθεια σοῦ λέω·
»Μὴν κλαῖς, γιατὶ κλαίω,
»Μαννοῦλα, κ' ἐγώ·

«'Ιδοὺ τὸ στεφάνι·
»Μὴν γέρνῃς 'ς τὴν ἄλλη
»Μεριὰ τὸ κεφάλι,
»Τὰ μάτια μὴν κλειῇς·

»Σ' τ' ἀφίνω 'ς τὰ γόνατα,
»Κι' ἀκόμη ἂν ἀργήσῃ
»Ἡ Αὐγὴ νὰ ξυπνήσῃ,
»'Εμὲ τὸ φορεῖς».

Η ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΝΝΑ

Ἢ τὸ κοιμητήριο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

19

Τώρα ποῦ ἡ ξάστερη
Νύχτα μονάχους
Μᾶς ηὗρε ἀπάντεχα,
Καὶ ἐκεῖ 'ς τοὺς βράχους
Σχίζεται ἡ θάλασσα
Σιγαλινά·

Τώρα ποῦ ἀνοίγεται
Κάθε καρδία
'Σ τὴν λύπη, ἀκούσετε
Μίαν ἱστορία,
Ποῦ τὴν αἰσθάνονται
Τὰ σωθικά.

Σὲ κοιμητήριο
Εἶναι στημένα
Δύο κυπαρίσσια
Ἀδελφωμένα,
Ποῦ πρασινίζουνε
Μέσ' 'ς τοὺς σταυρούς.

Ὅταν μεσάνυχτα
Καταβουΐζουν
Οἱ ἀνέμοι, ἂν τά βλεπες
Πῶς κυματίζουν,
Ἔλεες πῶς κράζουνε
Τοὺς ζωντανούς.

Δύο ἀδέλφια δύστυχα
Κοιμοῦνται κάτου
Τὸν ἀνεξύπνητον
Ὕπνον θανάτου,
Κ' ἔχασε ἡ μάννα τους
Τὰ λογικά [1]).

Τὰ μαῦρα! ἐπαίζανε
Ἐκεῖ ὅπου στέκει
Ὁ πύργος· κ' ἔπεσε
Τ' ἀστροπελέκι,
Κι' ἄψυχα τ' ἄφησε,
Τὰ θλιβερά [2]).

Ῥοδοστεφάνωτα
Ἀσπροεντυμένα
Τὰ κατεβάσανε
Ἀγκαλιασμένα
Μέσα εἰς τὴν ὕστερη
Ἀλησμονιά [3]).

Δὲν ἄκουες βάβυσμα
Χαμένου σκύλου·

---

[1]) Κ' ἔμεινε ἡ μάννα τους
'Σ τὴ συφορά.

[2]) Ελεεινά.

[3]) «Κατόπι αὐτῆς τῆς στροφῆς εὑρίσκεται σβυμένη ἡ ἑξῆς·

Σιωπὴ τα σήμαντρα
Ὁπού τὰ κλάψαν,
Σιωπὴ τὰ σύνεργα
Ὁπού τὰ θάψαν,
Σιωπὴ τὰ ψάλματα
Τὰ λυπηρά». (Σ. Ε. Κ. 1859).

Πουλιοῦ δὲν ἄκουες
Λάλημα, ἢ χείλου,
Ἢ κλωνοφλίφλισμα
Νὰ πνέῃ τερπνά·

Νερομουρμούρισμα,
Ὁποῦ ἀναβρύζει,
Καὶ τ'ς ἐπιτύμβιαις
Πέτραις δροσίζει,
Μόλις ἀντίσκοβε
Τὴ σιγαλιά.

Θανῆς δὲν ἔμνεσκαν
Ἄλλα σημεῖα,
Πάρεξ τοῦ λίβανου
Ἡ μυρωδία,
Ὁποῦ ἐχυνότουνε
'Σ τὴν ἐρημιά.

(Ἡ δύστυχη μητέρα ἔρχεται ἐκεῖ τρέχοντας).

Στέκει, μυρίζεται
Εἰς τὸν ἀέρα,
Καὶ συλλογίζεται, -
Μαύρη μητέρα! -
Σὰν κἄτι νά θελε
Νὰ θυμηθῇ.

'Σ τὸν τοῖχο σύρριζα
Σκύφτει, κυττάει,
Γλυκολυπούμενη
Χαμογελάει
Κατὰ τὰ ἐντάφια
Χόρτα πικρά.

Κατὰ τὰ σύγνεφα,
Κατὰ τ' ἀστέρια,
Τρεμομανιάζοντας
Ῥίχτει τὰ χέρια,
Καὶ κλαίει καὶ ῥυάζεται
Τρομαχτικά.

Τῆς πέφτουν ἔπειτα,
Καὶ ληθαργίζει,
Καὶ πάλε ἀρχίναε
Νὰ τριγυρίζῃ
Τὸ περιτείχισμα
Πασπατευτά.[1]).

Γύριζε, γύριζε,
Τέλος ἐμπαίνει
'Σ τὸ σημαντρήριο,
Καὶ τ' ἀναιβαίνει,
Τὰ ἴχνη ἀλλάζοντας
Σπουδαχτικά.

Ἦτον 'ς τὴν ἄλαλη
Τὴ μοναξία
Στρογγυλοφέγγαρη
Φωτοχυσία,
Σὰν τὴ λαμπρόπλαστη
Πρωτονυχτιά·

---

[1]) Νά μπη, ἀλλὰ μάταια,—
Πισθοδρομίζει,
Καὶ παίρνει ἀπ' ἔξωθε,
Καὶ τριγυρίζει
Τὸ περιτείχισμα
Πασπατευτά.

"Ομως ἡ δύστυχη,
Ξεφρενωμένη, [1])
Κυττάζει ὁλόγυρα
Τετρομασμένη,
Πράχνει τὰ σήμαντρα,
Κράζει σφιχτά.

«Γλήγορα ἂς φύγουνε
»'Απ' τὰ λαγκάδια
»Κειὰ τὰ φριχτότατα
»Πυκνὰ σκοτάδια·
»"Αχ! μὲ πλακώνουνε
»Μέσ' 's τὴν καρδιά.»

«Γλήγορα ἂς φύγουνε,
»Δὲν τὰ πομένω,
»Μοιάζουνε, μοιάζουνε.
»Μὲ τὸ σχισμένο
»῾Ροῦχο, ποῦ σκέπασε
»Τὰ δύο παιδιά.»

Γκλάν, γκλάν, τὰ σήμαντρα
Τῆς ἐκκλησίας,
Γκλάν, γκλάν, οἱ ἀντίλαλοι
Τῆς ἐρημίας
'Αποκρινόντανε
Φριχτὰ φριχτά.

«'Απὸ τὴν ἔρημη
»'Αναφωνήτρα,
»Ποῦ ναι εἰς τοὺς δύστυχους
»Παρηγορήτρα,
»Εἶχαν δυὸ ξέμετρα
»Τὰ δυὸ παιδιά.»

---

[1]) Και αὐτὴ ἀπὸ λύπησι
Τετυφλωμένη

«Τά χω 'ς τὸν κόρφο μου,
»Καὶ τὰ φυλάω·
»Μὲ αὐτὰ τὰ ξέμετρα
»Θὲ νὰ μετράω
»Τὰ δυό τους μνήματα
«Καθημερνά».

Γκλὰν, γκλὰν, τὰ σήμαντρα
Τῆς ἐκκλησίας,
Γκλὰν, γκλὰν, οἱ ἀντίλαλοι
Τῆς ἐρημίας
'Αποκρινόντανε
Φριχτὰ φριχτά.

«Βραχνὸ τὸ ψάλσιμο·
»Τὰ κεριὰ ἀχνίζουν·
»Τοῦ νεκροκρέβατου
»Τὰ ξύλα τρίζουν [1])·
»'Αργὰ τὰ σήμαντρα,
»Καὶ τρομερά».

«Ναὶ, ναὶ, ἀπεθάνανε·
»Μέσα 'ς τὸ σκάτο
»Τὰ κατεβάσανε, -
»'Ακούω τὸν κρότο, -
»Τὰ κατεβάσανε
»Βαθιὰ βαθιά».

---

[1]) Βραχνὸ τὸ ψάλσιμο
Τοῦ καλογήρου,
'Αχνὰ τα ἐντάφια
Κερια τριγύρου.

Γκλὰν, γκλὰν, τὰ σήμαντρα
Τῆς ἐκκλησίας,
Γκλὰν, γκλὰν, οἱ ἀντίλαλοι
Τῆς ἐρημίας
'Αποκρινόντανε
Φριχτὰ φριχτά

«Γιατί τινάζετε
»Πάνω τους χώματα;
»Μὴ, μὴ σκεπάζετε
»Τὰ μικρὰ σώματα
»Ποῦ ἀποκοιμήθηκαν
»Γλυκὰ, γλυκά».

Αὔριο θὰ κόψουμε
»Κἄτι λουλούδια.
»Αὔριο θὰ ψάλουμε
»Κἄτι τραγούδια,
»Εἰς τὴν πολύανθη
»Πρωτομαγιά».

Γκλὰν, γκλὰν, τὰ σήμαντρα
Τῆς ἐκκλησίας
Γκλὰν, γκλὰν, οἱ ἀντίλαλοι
Τῆς ἐρημίας
'Αποκρινόντανε
Φριχτὰ φριχτά·

Γκλὰν, γκλὰν, παράδερνε
Μὲ τὰ γλωσσίδια,
Κ' ἐματαρχίναε,
Κ' ἔλεε τὰ ἴδια,
Ὣς ὁποῦ ἐβράχνιασε
Θανατερά.

Νὰ, ποῦ δροσόβολη
Αὔρα ξυπνάει,
Καὶ ψιθυρίζοντας
Μοσχοβολάει
Ἀπὸ τὰ ἀρώματα
Τὰ αὐγερινά·

Ἐ τὰ φύλλα ἐπέρναε
Καὶ τῆς καρδίας,
Σὰν τὰ κινήματα
Τῆς φαντασίας
Ποῦ ζωγραφίζουνε
Τὴν εὐτυχιά·

Ἐκείν' ἡ δύστυχη
Τραυάει τὴν ἄχνα,
Βαθιὰ τὰ αἰσθάνθηκε
Μέσα 'ς τὰ σπλάχνα,
Ἄχ! κ' ἐκατέβηκε
Ἐ τὴν ἐρημιά.

Μὲ λύπη ἐγκάρδια
Ἐθεωροῦσε
Ὅλα τὰ μνήματα,
Καὶ τὰ μετροῦσε
Μὲ τ' ἀργὸ κίνημα
Τῆς κεφαλῆς.

ΤΟ ΞΕΜΥΣΤΗΡΕΥΜΑ

20

Ἀφοῦ ἔπαυσε ἡ Μαρία νὰ τραγουδήσῃ, ἐπιστρέφει ὁ Λάμπρος ἀπὸ τὴ λίμνη, ὅπου εἶχε καταποντισθῇ ἡ θυγατέρα τους. Ἡ Μαρία τοῦ λέγει·

Λάμπρε, δὲν ἐστοχαζόμουν νὰ ἔρθῃς τόσο γλήγορα· ἐγὼ ἐτραγουδοῦσα· ἀλλὰ τί ἔχεις;

Ἡ μιλιά σου βραχνή, θαμπὸ τὸ βλέμμα,
Κ' ἔχεις θωριὰ σὰν νὰ μὴν εἶχες αἷμα [1]).

Ὁ Λάμπρος, δίχως νὰ προφέρῃ λόγο, τῆς ῥίχνει τὴν πλεξίδα, καὶ ἐκείνη παίρνοντάς την ἀπὸ χάμου «Ἄ!» φωνάζει «Τί; τὴν ηὗρες »ἀπεθαμένη εἰς ἐκείνη τὴν ἐρμιὰ τὴ θιγατέρα μας; Ἢ τῆς εἶδες νὰ »τῆς κυματίζῃ εἰς τὸ λαιμὸ τούτη ἡ πλεξίδα, ἐνῷ σοῦ ἅπλωνε τὸ »χέρι ψωμοζητῶντας; Τῆς εἶδες τὸ σταυρὸ εἰς τὴν παλάμη;

«Ἄ! μὰ τὴ σημερνὴ πές μου τα ὅλα [2]).»

Καὶ ὁ Λάμπρος·

« Συφορὰ καὶ μαυρίλα! Ἄκου τρομάρα,
» Ποῦ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ δὲν ἀπομένει·
»Ὤ! τοῦ Θεοῦ μ' ἐχτύπησε ἡ κατάρα [3])
»'Σ ἕναν τρόπο!» Καὶ μία στιγμὴ σωπαίνει·

---

[1]) Θαμπογυρίζει ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὸ βλέμμα,
Καὶ τὴν ὄψη θωρῶ σὰν δίχως αἷμα.
[2]) Μίλειε, Λάμπρε, καὶ πές μου ὅ τι κι ἂν ἦναι.
[3]) Ἄ! τοῦ Θεοῦ μ' ἐπλάκωσε ἡ κατάρα.

Κ' ἔπειτα ἀργά, καὶ μὲ φωνῆς τρομάρα,
«Ἄκου,» πάλι τῆς λέει «δυστυχισμένη,
»Πρᾶμα φριχτό, ποῦ κάνενοῦ δὲν τό πα·
»Νὰ σοῦ τὸ πῶ;» Κ' ἐκείνη τοῦ λέει· «Σώπα».

Ἀλλὰ ὁ Λάμπρος τῆς φανερώνει ὅτι εἶχε κάμῃ, χωρὶς νὰ τὴ γνωρίζῃ, γυναῖκα τὴν ἐδική του κόρη. Τότε μένουν ἄφωνοι καὶ οἱ δύο· τέλος τοὺς ἐτάραξε ὁ ἦχος τῶν σημάντρων, ἐπειδὴ χαράζει ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρᾶς· καὶ τότε ἐσίμωσαν τὰ χείλη νὰ δώσουν τὸ φιλὶ τοῦ Πάσχα, καὶ δὲν τὸ ἔδωσαν.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

21

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
Τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ὕστερο ἀστέρι,
Σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
Τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
Καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
Τόσο γλυκὸ 'ς τὸ πρόσωπο τ' ἀέρι [1]),
Ποῦ λὲς καὶ λέει μέσ' 'ς τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
Γλυκειὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι, καὶ κόραις
Ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, ἑτοιμαστῆτε·
Μέσα 'ς ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς δαφνοφόραις
Μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
Ἀνοίξατε ἀγκαλιαῖς εἰρηνοφόραις
Ὀμπροστὰ 'ς τοὺς Ἁγίους, καὶ φιληθῆτε·
Φιληθῆτε γλυκὰ χείλη μὲ χείλη,
Πέστε Χριστὸς Ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

---

[1]) Τόσο λεπτό.

Δάφναις εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
Καὶ βρέφη ὡραῖα 'ς τὴν ἀγκαλιὰ οἱ μαννάδες·
Γλυκόφωνα, κυττῶντας ταῖς ζωγραφι-
σμέναις εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
Λάμπει τὸ ἀσῆμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
'Απὸ τὸ φῶς ποῦ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
Κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι,
Ὁποῦ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ 'ς τὸ χέρι.

22

Βγαίνει, γιατὶ 'ς τὰ σωθικά του ἀνάφτει,
Καὶ γιὰ πρῶτο ἀπαντᾷ τὸν νεκροθάφτη.

23

Κἀνεὶς δὲ τοῦ μιλεῖ, καὶ δὲ τοῦ δίνει
Τὸ φιλὶ τὸ γλυκὸ ποῦ φέρνει εἰρήνη.

24

Πάντα χτυπάει, σὰν νἄλπιζε ἐκεῖ κάτω
Ν' ἀγροικηθῇ 'ς τῆς κόλασης τὸν πάτο.

Η ΔΕΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

Καὶ τὸ ὄραμα τοῦ Λάμπρου

ΤΟ ΕΣΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

25

Καὶ προβαίνει ἡ Μαρία λίγη νὰ πάρῃ [1])
Δροσιὰ 'ς τὰ σωθικὰ τὰ μαραμμένα·
Εἶναι νύκτα γλυκειά, καὶ τὸ φεγγάρι
Δὲ βγαίνει νὰ σκεπάσῃ ἄστρο κἀνένα·
Περίσσια, μύρια, 'ς ὅλη τους τὴ χάρη
Λάμπουν ἄλλα μονάχα, ἄλλα δεμένα·
Κάνουν καὶ κεῖνα 'Ανάσταση ποῦ πέφτει
Τοῦ ὁλόστρωτου πελάου μὲς 'ς τὸν καθρέφτη. [2])

« Τὰ μαλλιὰ σέρνω 'ς τὰ λιγνά μου στήθη·
» Δένω σταυρὸ τὰ χέρια· Οὐράνια, θεῖα!
» Πέστε 'Εκεινοῦ, ποῦ σήμερα ἀναστήθη,
» Νὰ ἐλεηθῇ τὴ μαύρη τὴ Μαρία.
» Μέρα εἶναι 'Αγάπης· "Αδης ἐνικήθη·
» Καίονται τὰ σπλάχνα, καίονται τὰ στοιχεῖα·
» Καὶ ἡ πυρκαϊὰ τοῦ Κόσμου ἀναγαλλιάζει,
» Καὶ κατ' Αὐτὸν τὴ σπίθα της τινάζει [3]).

---

[1]) Στέκει 'ς τὸ παραθύρι ὡς γιὰ νὰ πάρῃ

[2]) Καὶ τἄστρα τοὐρανοῦ εἰς τὴ γαλήνη
Τὸ πέλαο καθαρόστρωτο ἀναδίνει.

[3]) « 'Η 'Ιόνιος 'Ανθολογία (1834) καὶ κατόπιτης ὅσοι ἐξανατύπωσαν τοῦτο τὸ κομμάτι, ἔχουν

Καὶ κατ' ΑΥΤΩΝ τὴ σπίθα της τινάζει.

Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὁ ποιητὴς εἶπε καὶ ἔγραψε:

Καὶ κατ' ΑΥΤΟΝ τὴ σπίθα της τινάζει.

'Εννοῶντας, ὡς τὸ βλέπει καθένας, ἐκεῖνον ποῦ σήμερα ἀναστήθη. » (Σ. Ε. Κ. 1859).

«Ὁ Οὐρανὸς Ἀλληλούϊα ἠχολογάει·
» Κατὰ τὴν γῆν ἐρωτεμένος κλίνει·
» Ζῆ τοῦ νεροῦ καὶ ἡ στάλα ὁποῦ κολλάει
»'Σ τὸ ποτῆρι· Ἀλληλούϊα ἐγὼ κ' ἐκείνη.
»Ὅταν ἡ Πύλη ἀκούστηκε νὰ σπάῃ,
» Τί χλαλοὴ 'ς τὸν κάτου κόσμο ἐγίνη;
» Χαίρεται μέσα ἡ ἄβυσσο καὶ ἀσπρίζει·
»Ὁ περασμὸς τοῦ Λυτρωτὴ σφυρίζει.»

'Σ τὴν ἐκκλησίαν ὡστόσο ὁ Λάμπρος μένει,
Ὅπου ἀνθρώπου πνοὴ δὲν ἀγροικειέται.
Ἀπ' ἕνα εἰς ἄλλο στοχασμὸ πηγαίνει.
Εἶναι ὁ νοῦς του ἔρμος κόσμος ποῦ χαλειέται.
Μέσ' ἀπὸ τὸ στασίδι ἀγάλι βγαίνει,
Καὶ ὄχ τὴ ψυχή του ὁ στεναγμὸς πετειέται·
Μόνον οἱ σκόρπιαις δάφναις, ποῦ ἐμυρίζον,
Ἐκεῖ ποῦ αὐτὸς ἐπερπατοῦσε ἐτρίζαν.

Καὶ τὸ πρόσωπο γέρνει ὡσάν τὴ δειάφη,
Καὶ χαμηλὰ τοῦτα τὰ λόγια ῥίχτει·
« Κουφοί, ἀκίνητ' οἱ Ἁγίοι, καθὼς καὶ οἱ τάφοι·
» Εἶπα κ' ἔκραξα ὥς τ' ἄγριο μεσανύχτι.
»Ἄντρας (κ' ἡ μοῖρα ὅ,τι κι' ἂ θέλῃ ἂς γράφῃ)
» Τοῦ ἑαυτοῦ του εἶναι Θεός, καὶ δείχτει
»'Στὴν ἄκρα δυστυχία· μέσ' 'ς τὴν ψυχή μου
» Κάθου κρυμμένη, ἀπελπισιά, καὶ κοίμου.»

Πάει γιὰ νὰ βγῇ 'ς τὴ θύρα ἀργά, καὶ ἀνοίγει,
Λεπτὴ φωνὴ τοῦ λέει, Χριστὸς ἀνέστη.
Εἰς τὴν ἄλλη πηδάει, καὶ φωνὴ ὀλίγη,
Καὶ παρόμοια, τοῦ λέει, Χριστὸς ἀνέστη.
Ἀπὸ τὴν τρίτα πολεμάει νὰ φύγῃ,
Καὶ μία τρίτα τοῦ λέει, Χριστὸς ἀνέστη.

Αὐτοκίνηταις πάντα ἀνοιγοκλειοῦνε
Οἱ τρεῖς θύραις, καὶ ἀχὸ δὲν προξενοῦνε [1]).

Καὶ ἰδοὺ τρία σὰν ἀδέλφια ἔρμα καὶ ξένα,
Ποῦ ἕν' ἁγιοκέρι σβυμένο βαστοῦσαν,
Ὅπου στρίψῃ, ὅπου πάῃ, τ' ἀπελπισμένα
Γοργὰ πατήματά του ἀκολουθοῦσαν.
Λυγδερὰ καὶ πλατιὰ κι' ὅλα σχισμένα
Τὰ λαμπριάτικα ῥοῦχα ὁποῦ φοροῦσαν
,'Στὰ μπροστινά, 'ς τὰ πισινὰ στασίδια,
Ὅλο σιμά του σειοῦνται τὰ ξεσκλίδια.

Ποτὲ δὲν τά χει εἰς τὴ φυγή του ἀνάρια·
'Εδῶ ἐκεῖ, μπρὸς ὀπίσω, ἀπάνου κάτου.
Βαροῦν ὅμοια τὴν πλάκα ὀχτὼ ποδάρια,
Τρέχουν ἴσια, κι' ἀκούονται τὰ δικά του.

---

[1]) «Θέτω ἐδῶ, ὄχι ὡς ἄλλη γραφή, ἀλλὰ δυσκολευόμενος ποῦ ἀλλοῦ νὰ ταῖς θέσω ἁρμοδιώτερα, ταῖς ἑξῆς στροφαῖς, αἱ ὁποίαις ἴσως δὲν ἐγράφθηκαν εἰμὴ ὡς δοκίμιον Μέτρου·

Φωνοῦλα μὲ πίκρα μὲ κράζει·
'Εκύτταξα ἀπάνου καὶ κάτου·
Πετειέται κρεβάτι θανάτου,
Κλειοῦν θύραις, ἀνοίγουν, χωρὶς
Ν' ἀνοίξῃ, νὰ κλείσῃ κἀνείς.

'Ανοίγοντας, κλειῶντας, οἱ θύραις
Κἀμμιὰ δὲν ἐκάναν ἀντάρα·
Μὲ πιάνει μεγάλη τρομάρα·
«Ἄχ!» κάνει τὸ στόμα νὰ πῇ,
Καὶ βγαίνει χαμένη φωνή.

Παγαίνει τὸ πόδι 'ς τὴ θύρα,
Ποῦ κλειέται καὶ πλιὰ δεν ἀνοίγει·
Ξετρέχει 'ς τὴν ἄλλη να φύγῃ,
Καὶ κλειέται, καὶ φθάνει μ' ὁρμὴ
'Σ τὴν τρίτα, καὶ κλειέται κι' αὐτή. (Σ. Ε. Κ. 1859).

Νὰ φύγῃ μία στιγμὴ τ' Ἅδη τὰ χνάρια
Σπρώχνει μάταια μακρύο τὸ πήδημά του,
Σὰν τ' ἄστρο ποῦ γοργὰ τὸ καλοκαῖρι
Χύνεται πέντε δέκα ὀργυιαῖς ἀστέρι.

Ἔτσι ἑνωμένοι ἐκάμανε τριάντα
Φοραῖς τὴν ἐκκλησιὰ ποῦ βοὴ στέρνει.
Σὰ νά χε μέσα θυμιατὰ σαράντα,
Μυρωδιὰ λιβανιοῦ τὴ συνεπαίρνει.
Πάντα μὲ βία τὸ τρέξιμο, καὶ πάντα
Ὁ ζωντανὸς τ' ἀραχνιασμένα σέρνει.
Σκύφτουν, πολὺ κρυφομιλοῦν, καὶ σειέται
Τὸ βαμπάκι ποῦ λὲς καὶ ξεκολλειέται [1]).

Ἄχ! ποῖος εἶδε τὰ χέρια νὰ σηκώνῃ
Ἡ Παναγία, τὰ μάτια της νὰ κλείσῃ;
Ἄχ! ποῖος εἶδε τὸ Πάσχα αἷμα νὰ ἱδρώνῃ
Ὁ Χριστός, καὶ παντοῦ νὰ κοκκινίσῃ;
Τί συφορὰ τὴν ἐκκλησιὰ πλακώνει,
Ὁποῦ τὴν ἴδια μέρα εἶχε βροντήσῃ
Ἀπὸ τόσαις χαραῖς καὶ ψαλμῳδίαις,
Ποῦ χε ἀντιλάμψῃ ἀπὸ φωτοχυσίαις!

Βρίσκεται 'ς τ' Ἅγιο Βῆμα, ἀνατριχιάζει;
Καὶ πέφτει ὀμπρός τους γονατιστὸς χάμου.
Μὲ τρομάρα κυττάει καὶ τοὺς φωνάζει·
« Σᾶς γνωρίζω· τί θέλτε; Εἶστε δικά μου.

---

[1]) «Εἰς τὸ χειρόγραφο τοῦ Λάμπρου εὑρίσκεται ἡ ἑξῆς στροφή.

Κ' ἐνῷ τὸ στόμα ἀνοιγοκλεῖ
Ποῦ μοῦ ἔσταξε φαρμάκι,
'Σ τὰ χείλη του ἀναδεύεται
Τὸ νεκρικὸ βαμπάκι.» (Σ. Ε. Κ. 1859).

Τοῦ καθενὸς τὸ πρόσωπο μοῦ μοιάζει·
» Ἀλλὰ πέστε τί θέλτε ἔτσι κοντά μου;
» Συχωρᾶτε, καὶ πᾶψτε. — Ἀμέτε πέρα.
» Δὲν εἶναι ἀκόμα Παρουσία Δευτέρα.»

» Ὦ κολασμένα, ἀφῆτε μου τὰ χέρια.»
Χείλη μὲ χείλη τότε ἐκολληθῆκαν·
Ὅσα ἐδῶσαν φιλιά, τόσα μαχαίρια
Ἐς τοῦ δυστυχῆ τὰ φυλλοκάρδια ἐμπῆκαν.
Ἀφοῦ ἐς τὸν κόσμο ἐλάμψανε τ' ἀστέρια,
Τέτοιου τρόμου φιλιὰ δὲν ἐδοθῆκαν
Φτυοῦνε τὰ χείλη σὰν ἀπὸ φαρμάκι·
Μέσα τοῦ ἐπῆε τὸ νεκρικὸ βαμπάκι.

Στέκει σὰ μάρμαρο ὥς ποῦ ξημερώνει,
Κ' εἶναι φευγᾶτοι οἱ πεθαμένοι νέοι.
Τὴν τρομασμένη κεφαλὴ ψηλώνει,
Καὶ βαριὰ νεκρολίβανα ἀναπνέει.
Τέλος πάντων τὰ μάτια ἄγρια καρφώνει
Ἐς ταῖς δάφναις, καὶ πολληώρα ἔπειτα λέει,
« Σῦρε, σημεῖο χαρᾶς,» καὶ φουχτωμένο
Μὲ τὰ δυό, τὸ χτυπάει ἐς τὸ Σταυρωμένο.

« Κόλαση; τὴν πιστεύω· εἶναι τη· αὐξάνει,
» Κι' ὅλη φλογοβολάει ἐς τὰ σωθικά μου.
» Ἀπόψε Κἄποιος, ποῦ ὅ,τι θέλει κάνει,
» Μὤστειλε ἀπὸ τὸ μνῆμα τὰ παιδιά μου.
» Χωρὶς νὰ τὴ γνωρίζω ἐχθὲς μοῦ βάνει
» Τὴ θυγατέρα αἰσχρὰ ἐς τὴν ἀγκαλιά μου.
» Δὲ λείπει τώρα πάρεξ νὰ χαλάσῃ
» Τὸν Ἑαυτό του, γιατὶ μ' ἔχει πλάσῃ.»

Σηκώνεται καὶ παίρνει τὴν πεδιάδα,
Σχίζει κάμπους καὶ δάση, ὄρη, λαγκάδια·

'Σ τὰ μάτια του εἶναι μαύρη ἡ πρασινάδα,
Τὰ νερὰ καὶ τὰ δέντρα εἶναι μαυράδια·
Χύνεται μὲ μεγάλη ὀγληγοράδα,
Καὶ γύρου ἂς εἶναι, ὅ τι θωρεῖ, σκοτάδια.
Κι' ἀκόμη λέει πῶς κυνηγειέται, ἀκόμα
Τὰ βαμπάκια τοῦ χάρου ἀκούει 'ς τὸ στόμα.

Ἔτσι ὁ φονιᾶς ποῦ κρίματα ἔχει πλήθια,
Ἐὰν φθάσῃ νὰ τοῦ κλείσῃ ὕπνος τὸ μάτι,
Βγαίνουν μαζὶ καὶ τοῦ πατοῦν τὰ στήθια
Οἱ κρυφὰ σκοτωμένοι, αἷμα γιομᾶτοι.
Μεγαλόφωνα κράζοντας βοήθεια
Γυμνὸς πετιέται ὀχ τὸ ζεστὸ κρεβάτι,
Κ' ἔχει τόση μαυρίλα ὁ λογισμός του,
Ποῦ μὲ μάτια ἀνοιχτὰ τοὺς βλέπει ὀμπρός του [1]).
1834

Η ΤΡΕΛΛΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

26

Ὁ παπᾶς γιὰ τὸ γάμο ὅλα ἑτοιμάζει,
Κ' εἶναι ἀναμμένα τὰ κεριὰ τοῦ γάμου·
Ὁ Λάμπρος τρομασμένος τήνε κράζει·
«Σήκω, δυστυχισμένη, ἔλα κοντά μου.»
Εἰς τὴ φωνὴ τοῦ Λάμπρου ἀνατριχιάζει,
Καὶ παρευθὺς σηκώνεται ἀπὸ χάμου,
Καὶ τραγουδάει, καὶ τραγουδῶντας κλαίει·
Καὶ αὐτός, «Μὴν κλαῖς, μὴν τραγουδᾷς,» τῆς λέει.

---

[1]) «Τούτης τῆς στροφῆς ἡ εἰκόνα εὑρίσκεται διαφορετικὰ παραστημένη εἰς τοὺς ἑξῆς στίχους.

Γιατὶ ἐνῷ περπατεῖ καὶ παραδέρνει
Ὅπου δὲν εἶν' παρὰ νερά, κλωνάρια,
Ὁ παραλογισμός του ὀμπρὸς τοῦ φέρνει
Τ' ἄθλια τοῦ κρίματός του ἀπομεινάρια.» (Σ. Ε. Κ. 1859).

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

27

Καὶ ἐξεψύχησε ὁ Λάμπρος μὲ τὸ στόμα ὁλάνοιχτο, ὄχι εἰς τὴν ἀνάπαψη τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ ποῖος θὰ τοῦ κλείσῃ τὰ μάτια; Ποῦ εἶναι ἡ Μαρία, ἡ δύστυχη Μαρία; Αὐτὴ λείπει ἀπὸ τὰ χαράματα. Ἐπεριπλανᾶτο εἰς τὸν κάμπο μονάχη χαμογελῶντας, καὶ οἱ ἀχτῖνες τοῦ ἡλίου, ὁποῦ ἀνατέλλοντας ἐκαλοῦσε τοὺς θνητοὺς νὰ χαροῦν τὴ ζωή, ἀναγάλλιαζαν μέσα εἰς ὅλα τὰ ἡσυχώτατα νερὰ τῆς ἐρημίας· ὁλόστρωτη ἀκίνητη ἦταν ἡ μέση τῆς λίμνης ὡσὰν γαλάζια κόρη ὀφθαλμοῦ, ποῦ μένει ἀτάραχη, ὅταν τοῦ μέλλοντος μέριμνα δὲν ἔρχεται νὰ τὴν πειράξῃ. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἄκρη τῆς λίμνης ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκόρπια τὰ δέντρα, ποῦ τὴν ἐτριγύριζαν, ἐξαναφαίνονταν εἰς τὸ μάτι ἀπαράλλαχτα ὅπως εἶναι. Ἡ μαύρη Μαρία ἐπλησίασε αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐγύρισε ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ βλέποντας τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖ μέσα νὰ ἀνταναλκῶνται, εἰς τὸ τυφλωμένο λογικό της ἐφαντάσθηκε ὅτι ἐκεῖνος ἦταν ἄλλος κόσμος· ἐκοντοστάθηκε, καὶ ὑψώνοντας τὰ μακρύα της χέρια, καὶ δείχνοντας εἰς τὴν ὄψη της τὸ χαμόγελο τῆς τρέλλας, ἐμουρμούρισε εἰς τὰ χείλη της· «Ἐκεῖνος βέβαια θὲ νὰ εἶναι κόσμος καλύτερος ἀπὸ τοῦτον, κ' ἐγὼ θὰ ἑτοιμασθῶ νὰ πάω ἐκεῖ. Θὰ ἰδῶ, τάχα, θὰ ἰδῶ ἂν κ' ἐκεῖ πέρα δὲν θὰ εὑρεθῇ οὔτ' ἕνα χέρι ἐλεημονητικὸ νὰ ἁπλωθῇ πρὸς ἐμένα. Γιατὶ εἰς τὴ γῆ τούτη ἔχω τόσους καιροὺς ὁποῦ διαβαίνω ξιππασμένη ἀνάμεσα εἰς τόσα προσώπατα ξένα, ὡς νὰ εἶχα πρωτοφανῇ τώρα ὀμπροστά τους. Θὰ πάω ἐκεῖ πέρα· ἂς στολισθῶ λοιπὸν ὅσο μπορέσω καλύτερα, μὴ μὲ καταφρονέσουν οἱ νέοι ξένοι ἐκεῖ κάτω.»

Ἔτσι λέγοντας ἅπλωσε τὰ λιγνά δάχτυλα εἰς κάτι ἀγριόχορτα, ὁποῦ ἐφύτρωναν εἰς τὴν ἐρημία, ἔπλεξε μὲ αὐτὰ ἕνα στεφάνι εἰς τὴν τρισάθλια κεφαλή της, ἔβαλε εἰς τὸ λαιμό της τὴν πολυστέναχτη πλεξίδα,

Καὶ εἰς τὸ κῦμα, ποῦ βλέπει ὡς τὸν καθρέφτη,
Ξανακυττάει, χαμογελάει, καὶ πέφτει.

28

Καὶ βλέπει μέσα 'ς τὰ νερὰ καθάρια
Ἄλλος λάμπει οὐρανός, ἄλλα κλωνάρια.

29

« Σκύφτω ἐδῶ μέσα, καὶ ξανοίγω ὀμπρός μου
»Ἀναπάντεχα μέρη ἀλλουνοῦ κόσμου. »

30

Ἡ Μαρία, ἐνῷ πηγαίνει νὰ καταποντισθῇ, κυττάζει κατὰ γῆς καὶ βλέποντας τὸν ἥσκιο της λέει· Ἐσὺ λοιπὸν θέλεις νὰ μὲ ἀκολουθήσῃς; σοῦ ἐβάρυνε λοιπὸν ἡ ζωὴ εἰς τοῦτο τὸν κόσμο. Ποία εἶσαι σύ; Δὲ θυμοῦμαι νὰ σ' ἔχω ἰδῇ ποτέ μου· καὶ εἶναι πολὺ παράξενο νὰ μὲ ἀκολουθᾷς τώρα ὁποῦ εἶμαι τόσο δυστυχισμένη· φαίνεσαι ὡσὰν μία τρελλὴ αὐτοῦ κατὰ γῆς· φυλάξου ἀπὸ τοὺς ἄντρες, ἀπὸ τὰ εὐωδισμένα λούλουδα ὁποῦ αὐτοὶ βαστοῦν εἰς τὸν κόρφο τους γιὰ νὰ μαγεύουν, ἀπὸ τὰ ψιθυρίσματά τους, ἀπὸ ταῖς κρυφαῖς ματιαῖς. . . . . .

31

Ἔμελλε νὰ τελειώσῃ τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀκόλουθη παρομοίωση εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαρασταίνετο ἡ τύχη τοῦ Λάμπρου, τῆς γυναικός του, καὶ τῶν τέκνων τους.

Ἦταν ἀδύνατο δέντρο εἰς ἕνα δάσος, κι' ἅπλωσε τὰ κλωνάρια του εἰς ἄλλο δέντρο· τέσσερα βλαστάρια ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸν κορμό του· ἐπέρασε τὸ ἀστροπελέκι καὶ δὲν ἄφησε ἄλλο εἰμὴ τὸ χῶμα, ὅπου εἶχαν ῥιζώσῃ.

Καὶ δὲν ἔμεινε μήτε ἕνα κλωνάρι,
Φιλέρημο πουλάκι νὰ καθήσῃ,
Τὸ βράδυ, τὴν αὐγή, νὰ κηλαϊδήσῃ.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

32

'Σ τὴν κορυφὴ τῆς θάλασσας πατῶντας
Στέκει, καὶ δὲ συγχίζει τὰ νερά της,
Ποῦ 'ς τὰ βάθη τους μέσα ὁλόστρωτα ὄντας
Δὲν ἔδειχναν τὸ θεῖον ἀνάστημά της.
Δίχως αὖρα νὰ πνέῃ, φεγγοβολῶντας
Ἡ ἀναλαμπὴ τοῦ φεγγαριοῦ κοντά της
Συχνότρεμε, σὰ νά χε ἐπιθυμήσῃ
Τὰ ποδάρια τὰ θεῖα νὰ τῆς φιλήσῃ.

33

Κείθενε μὲ τὸ μάτι ὅποιος γυρεύει
Γιὰ νὰ ἰδῇ τὴ θωριὰ μακρυσμένη,
Τῆς 'Αφρικῆς τὴ θάλασσα ἀγναντεύει
Πάντα ἀφράτη καὶ πάντα ἀγριωμένη.

34

Θανάτου ἐτιά, ποῦ τὰ κλωνάρια γέρνεις
'Σ τὴν κατοικιὰ τὴν ὕστερη τ' ἀνθρώπου.

35

'Εὰν τὴν ἄκρην του ὁ ζέφυρος δὲ γγίζει,
Στέλνει ἀκίνητον ἥσκιο ὁποῦ μαυρίζει.

36

Εἰς τὴν ἅρπα γλυκὰ γέρνει τὸ στῆθος.

37

Καὶ φωνάζει· « Ὦ Παρθένα, ὦ Ψυχοσώστρα! »

ΠΟΘΟΣ[1])

'Αχ! νἄσουνα μαζί μου,
'Αγάπη μου Μερτοῦλα,
Σὲ τούτη τὴ βαρκοῦλα
Μὲ τἄσπρο τὸ πανί.

"Αχ! νἄσουνα μαζί μου!
Μὲ σὲ νὰ φύγω ἀπό δω,
Ποῦ ἡ νιότη μου σὰ ῥόδο
Γιὰ σὲ θὰ μαραθῇ.

Μονάχα τότε οἱ δυό μας,
Μέσ' 'ς τοῦ πελάου τ'ς ἀγκάλαις,
Χωρὶς μαρτύριαις ἄλλαις,
Πάρεξ τὸν οὐρανό.

'Ελεύθερο ἕνα δάκρυ
Μὲ σένα ἤθελε χύσω,
Στὸ πέλαο ἤθελ' ἀφήσω,
Μὲ σὲ ἕνα στεναγμό.

Καὶ τὰ κακὰ τοῦ ψεύτη
Θυμούμενοι τοῦ κόσμου,
Ταῖς δυστυχιαῖς μας, φῶς μου,
Καὶ κάθε συφορά,

'Αποσταμένοι ναύταις,
Μακρυὰ ν' ἀναπαυθοῦμε,
'Στοῦ πέλαγου νὰ βροῦμε
Τὴν ἔρμη ἀγκαλιά

. . . .

[1]) Α. Σ. Ζ. 1880.

ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗ

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα,
Καὶ σὲ τούτη τὴν ἄφραστη ἁρμονία
Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, ποῦ μὲ τὴ θεία
Ἔκσταση τοῦ Ὀσσιάνου, εἰς τ' ἀκρογιάλι
Τῆς νυχτὸς ἐμψυχοῖς τὴν ἡσυχία. [1])

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὕμνον 'ς τὰ κάλλη
Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
Ὁ τυφλὸς ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω, ποῦ ἀκουμβοῦσε
'Σὲ μίαν ἐτιά, καὶ τὸ φεγγάρι ὡστόσο
'Σ τὰ γένεια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

'Απ' τὸ Σκοπό, νάτο, προβαίνει· ὤ πόσο
Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
Ὕμνο παθητικὸ θὲ νὰ σοῦ ὑψώσω.

Παθητικὸ σὰ ἐσένα, ὅταν λαμπίζῃς
Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
Σὲ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζῃς.

---

[1]) Ἐμψυχώνεις τερπνὰ τὴν ἡσυχία.

Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ [1])

Ἔλαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι, εἰρήνη
Ὅλην, ὅλη τὴν φύση ἀκινητοῦσε,
Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
Τριγύρω γύρω ἡ νυχτικὴ γαλήνη
Τὴν γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
Κι' ὀμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύοτουν ὁ γέρος·
Ἐς τὰ παλαιὰ τὰ ῥοῦχα τὰ σχισμένα
Γλυκὰ γλυκά τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαε τ' ἀσπρισμένα [2]),
Κι' αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβυσμένα·
Ἀγάλι γάλι ἐσηκώθη ἀπὸ χάμου,
Καὶ ὡσὰν νά χε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου. [3])

---

[1]) «Σκοπὸς τοῦ ποιήματος ἦταν νὰ παραστήσῃ τὴ σκιὰ τοῦ Ὁμήρου ὁποῦ ἐπρόσταζε τὸν ποιητὴ νά γράφῃ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα.» (Σ. Ε. Κ. 1859).

[2]) Ἐκινοῦσε τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
Τ' ἀριὰ τὰ μαλλιά του ὅλ' ἀσπρισμένα.

[3]) Ἐδῶ ἴσως εἶναι κατάλληλος τόπος γιὰ νὰ βαλθῇ τὸ ἀκόλουθο κομμάτι, ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ ποιητῆ:

Κάθε ῥεῖθρο ἐρωτεμένο,
Κάθε αὖρα καθαρή,
Κάθε δέντρο ἐμψυχωμένο,
Μέ τὸ φλίφλισμα ὁμιλεῖ·

Κι' ὅπου πλέον μοναχιασμένοι
Εἶναι οἱ βράχοι σιγαλοί,
Μῆνιν ἄειδε, θὲ ν' ἀκούσῃς
Νὰ σοῦ ψάλλῃ μιὰ φωνή.

ΕΙΣ ΜΑΡΚΟ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ἡ Δόξα δεξιὰ συντροφεύει
Τὸν ἄντρα, ποῦ τρέχει μὲ κόπους
Τῆς Φήμης τοὺς δύσβατους τόπους,
Καὶ ὁ Φθόνος τοῦ στέκει ζερβιά,
Μὲ μάτια μὲ χείλη πικρά·

Ἀλλ' ὅποτε ἡ μοῖρα του γράψῃ,
Τὸν δρόμον τοῦ κόσμου νὰ πάψῃ,
Ἡ Δόξα καθίζει μονάχη
'Σ τῆν πλάκα τοῦ τάφου λαμπρή,
Καὶ ὁ Φθόνος ἀλλοῦ περπατεῖ.

'Σ τὴν πλάκα τοῦ Μάρκου καθίζει
Ἡ Δόξα λαμπράδες γιομάτη·
Κλεισμένο γιὰ πάντα τὸ μάτι,
Ὁποῦ χε πολέμου φωτιά·
Ἐλᾶτε ν' ἀκοῦστε παιδιά!

Σοφοὶ λεξιθήραις μακρύα,
Μὴ λάχῃ σᾶς βλάψω τ' αὐτία·
Τρεχᾶτε 'ς τὰ μνήματα μέσα,
Καὶ ψάλτε μὲ λόγια τρελλά·
Ἐλᾶτε ν' ἀκοῦστε, παιδιά!

Καὶ σὺ ἀκόλουθα τὸ στίχο,
. . . . για νὰ ἰδῇς,
Ἂν γνωρίζῃ τὴ φωνὴ σου
Ὁ τυφλὸς ὁ ποιητής.

Ὁ Πολυλᾶς ἐσφήνωσε τοὺς στίχους τούτους 'ς τὰ Προλεγόμενά του (Σ. Ε. Κ. 1859) μὲ τὴν ἑξῆς παρατήρηση: «Ὁ ποιητὴς φαντάζεται ὅτι εἰς τὴ μονάξια θὰ ἀκούσῃ τὴ φωνὴ τοῦ Ὁμήρου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσία του διὰ μιᾶς ἐμψυχώνει τὴν ἀναίσθητη φύση.»

Τὸ λείψανο, ποῦ χε γλυτώση
Ὁ Πρίαμος μὲ θρήνους, μὲ δῶρα,
Ἐγύριζε ὀπίσω τὴν ὥρα
Ποῦ πέφτει 'ς τὴν ὄψη τῆς γῆς
Τὸ φῶς τὸ γλυκὸ τῆς αὐγῆς.

Ἐβγῆκαν μαζὶ τῆς θλιμμένης
Τρωάδας ἀπ' ὅλα τὰ μέρη
Γυναῖκες, παιδάκια καὶ γέροι,
Θρηνῶντας, νὰ ἰδοῦν τὸ κορμὶ
Ποῦ χάνει γι' αὐτοὺς τὴν ψυχή.

Κλεισμένο δὲν ἔμεινε στόμα
Ἀπάνου 'ς τοῦ Μάρκου τὸ σῶμα·
Ἀπέθαν', ἀπέθαν' ὁ Μάρκος·
Μιὰ θλίψη μιὰ ἄκρα βοή,
Καὶ θρῆνος καὶ κλάψα πολλή.

. . . .

Παρόμοια ἠχὼ θὰ λαλήση,
Τοῦ κόσμου τὴν ὕστερη 'μέρα,
Παντοῦ 'ς τὸν καινούριον ἀέρα·
Παρόμοια 'ς τοὺς τάφους θὰ ἐμβῆ,
Νὰ κάμη καθένας νὰ ἐβγῆ.

ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ

᾿Απ' αὐτά, ποῦ σοῦ ἐχύσαν ἀπάνου,
῞Ενα παίρνω θανάτου λουλοῦδι,
Καὶ πικρὰ τὸ στερνό σου τραγοῦδι,
Γλυκέ υἱὲ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἀρχινῶ.
῎Εχει ἀπείραχτο χρῶμα τὸ φύλλο,
῞Οπως ἤτανε ζῶντας τὸ χεῖλο,
Ποῦ τῆς νιότης γλυκὰ τὸ λουλοῦδι
᾿Εγελοῦσε δροσᾶτο, λαμπρό·
Τώρα ἐσβύσθη, κι' ἀργὰ τὸ τραγοῦδι
Τὸ στερνό σου μὲ κάνει νὰ πῶ.

Τοῦ Μαϊοῦ ῥοδοφαίνεται ἡ μέρα,
Ποῦ ὡραιότερη ἡ φύση ξυπνάει,
Καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει
Πρασινάδες, ἀχτῖνες, νερά·
῎Ανθη κι' ἄνθη βαστοῦνε 'ς τὸ χέρι
Παιδιὰ κι' ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
᾿Ασπροεντύματα, γέλια, καὶ κρότοι,
῞Ολοι οἱ δρόμοι γιομᾶτοι χαρά·
Ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
῎Αντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

Πλέκει ὁ δύστυχος ἕνα στεφάνι
Καὶ ἀπὸ πάνου του ἡ μάννα του γέρνει·
«Πάντα ἡ τύχη ἀπ' αὐτὰ νὰ σοῦ σπέρνῃ,
»Καὶ γιὰ σὲ νά ναι ὁ χάρος ἀργός.»
Πῶς μὲ λύπη θωρεῖ τὸ στεφάνι;
Ξάφνου ἰδοὺ 'ς τὸ κεφάλι τὸ βάνει,
Καὶ πηδῶντας τὴ μάννα του κράζει,
Καὶ χορεύει 'ς τὴ μάννα του ὀμπρός·
«Βγάλ' το, μάτια μου,» ἡ μάννα φωνάζει,
»Δὲ μ' ἀρέσει, ὄχι, ἐκειὸς ὁ χορός.»

'Αλλὰ ἀνήσυχα ὑψώνει τὰ μάτια,
Λὲς καὶ κἄτι 'ς τὰ Οὐράνια γυρεύει,
Όμως πάντα χορεύει, χορεύει,
Μὲ θυμό, μὲ λαχτάρα πολλή·

(Τὰ μουγκρίσματα τοῦ θανάτου ἀγροικόντανε μακρόθεν)

Φύσα, φύσα, καὶ σκόρπησε, ἀέρα
Τὰ μουγκρίσματα αὐτὰ τὰ βαθιά·
Δὲν ἀκούει· 'ς τὸν ἀστρώδην αἰθέρα
Βασιλεύει γλαυκὴ σιγαλιά.

Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ Σ ΤΟΝ ΑΔΗ

«Ἄδη μαῦρε, χαιρετῶ σε!
Δὲν ἐχάρηκε ποτὲ
Μάτι ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἥλιο
Καθὼς τώρα ἐγὼ γιά σέ.» [1])

---

[1]) Το νέο χῶμα ἀραχνιασμένο
Πέφτω χάμου καὶ φιλῶ·
Ἔρμα σπίτια τοῦ θανάτου,
Πόσο ἐγὼ σᾶς ἀγαπῶ!

(Μὲ τὸ ἀραχνιασμένο στόμα
Τὰ νέα χώματα φιλῶ·
Ἔρμα σπίτια τοῦ νεκρῶνε,
Πόσο ἐγὼ σᾶς ἀγαπῶ!)

Τέλος βρίσκομαι 'ς τὸν Ἅδη,
Καὶ τὰ σπίτια του πατῶ·
Χρυσᾶ σπίτια, χαιρετῶ σας,
Και τὴ σκόνη σας φιλῶ.

Χρυσὰ σπίτια, χαιρετῶ σας!
Ξάφνου κ' ἐλαφρὰ πατῶ σας.
Καρδιακὰ σᾶς χαιρετῶ!

Πέφτω μὲ τὸ στόμα κάτου,
Χρυσᾶ σπίτια τοῦ θανάτου,
Καὶ το χῶμα σας φιλῶ.

»Ἀπὸ κεῖ, ποῦ λίγη ἀγάπη,
Κ' εἶναι πλάνεμα πολύ,
Σὲ λιγάκι θὰ κατέβῃ
Ὁ ἔρωτάς μου νὰ μ' εὕρῃ.» [1])

»Χωρίς . . . . . .
Τ' ὄμορφ' ἄστρο τῆς αὐγῆς,
Ἄδεια κι' ἄφωνη καὶ μαύρη [2])
Ἡ Παράδεισω τῆς γῆς.»

»Μ' ἔχει σήμερα μηνύσῃ·
Λίγην ὥρα ἀκόμα ζῶ,
Κ' ἐκατάπια τὸ φαρμάκι
Σὰν ἀθάνατο νερό.»

«Ὄνειρο κοντὸ γιὰ μένα
Νιότη, ἀγάπη καὶ ζωή·
Ὅλα ὀνείρατα 'ς τὸν κόσμο·
Ναί, καὶ ὁ θάνατος τὰ λυεῖ.»

»Πῶς εὐθὺς δὲν κατεβαίνεις;
Πῶς ἀργεῖς, γλυκειὰ ψυχή;
Ἄχ! τὸ ψυχομαχητό σου
Θέλ' εἶν' ἄγριο καὶ βαρύ.»

---

[1]) Τώρα ἐπλάκωσε ὁ χρυσός μου,
Νά ναι πάντα ἐδῶ μ' ἐμέ·
Ἐδῶ κάτω πλάσμα τέτοιο
Δὲν ἐφάνηκε ποτέ.
Ἐδῶ κάτω ἀχνάρι τέτοιο
Δὲν ἐστήθηκε ποτέ.

[2]) Ἄδεια κι' ἄλαλη καὶ μαύρη.

Τέτοια, ὀμπρὸς 'ς τοὺς ἥσκιους, ὅλους
'Εξυπνοῦσε τοὺς ἠχοὺς
Τὸ τραγοῦδι ἐρωτεμένο,
Καὶ τοὺς ἔκανε γλυκούς [1]).

'Εκυττούσανε τὰ χέρια
Καὶ τὸ μέτωπο τῆς νιᾶς,
Ὅπου ἐτρέμαν τὰ λουλούδια
Τὰ λαμπρὰ τῆς παρθενιᾶς.

Ξάφνου ὁ Ἅδης μουρμουρίζει·
Ἔπαψ' ἡ γλυκειὰ φωνή·
Πέφτει τ' ὄμορφο κοράσι
'Σ τὴν ἀγκάλη τοῦ ἐραστῆ [2]).
1833

---

1) Ὅλοι οἱ ἥσκιοι ἀκοῦν κυττῶντας
Τ' ἀχνὸ μέτωπο τῆς νιᾶς,
Ὁπ[illegible]ῦ ἐτρέμαν τα λουλούδια
[illegible]α λευκὰ τῆς παρθενιᾶς.
Ἦτανε προσηλωμένοι
Εἰς τὸ μέτωπο τῆς νιᾶς

2) Ξάφνου ὁ Ἅδης μουρμουρίζει,
Ξάφνου ἐστάθηκε ἡ φωνὴ
Τῆς παρθένας, ὁποῦ πέφτει
'Σ τὴν ἀγκάλη τοῦ ἐραστῆ.

Τ' ὅμορφο κοράσι πέφτει
'Στὴν ἀγκάλη τοῦ ἐραστῆ.

Σὰν τ' αὐλάκι 'ς τὴν πεδιάδα
Τὴν ἀνθοῦσιμη κυλᾷ,
Λίγη παίρνοντας μοσχάδα,
Πολλὴ ἀφίνοντας δροσιά.

Καὶ τὸ πᾶν κατασωπαίνει

. . . .
Οὐδὲ φύλλο, οὐδὲ ζωῦφι,
Οὐδὲ ῥεῦμα, οὐδὲ πνοή.

. . . .
Καὶ χωρὶς νὰ ξέρω πῶς,
Για τὸ θάνατο μιλοῦσε
Πῶς θὲ νά τανε γλυκός.

Μὴ μακρὺς καιρὸς μὲ βάλῃ
'Σ ἀλλουνοῦ τὴν ἀγκαλιά.

ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ

Τὸ δῶμα τ' ὁλομόναχο
Βροντοῦσε ἀπὸ τραγούδια·
'Σ τὰ χέρια καὶ 'ς τὸ μέτωπο
'Ετρέμαν τὰ λουλούδια ¹)
Τῆς κορασιᾶς ὅπ' ἔλαμπε
Σὰν τ' ἄστρο τῆς αὐγῆς

Εἶναι ἀλαφρὸ τὸ χῶμα σου
'Σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο,
'Σὰν τῆς δροσιᾶς τὸ στάλαμα·
Μὴ σοῦ βαρύνῃ ἂν χεῖλο
'Ανθρώπου δώσῃ φίλημα
'Σ τὴν πέτρα, ποῦ κρατεῖς.

Κι' αὐτὸς γελάει ποῦ σ' ἔβαλε
Τέτοια λαλιὰ 'ς τὸ στόμα,
Κι' ὁ κόσμος, ὁποῦ ἐτίμησες,
Πατῶντας του τὸ χῶμα,
'Αναγαλλιάζει ἡ σπίθα του
Καὶ κατὰ σὲ πηδᾷ.

---

¹) Ἡ νέα πλάση ἐρωτεύεται
'Στὰ δυνατὰ τραγούδια·
'Στὸ μέτωπο σοῦ τρέμουνε
Τὰ ἐμπάρθενα λουλούδια.

Τρέμουν τὰ θεῖα 'ς τὸ μέτωπο
Τῆς παρθενιᾶς λουλούδια.

ΟΧΤΑΣΤΙΧΑ

Ἀγνώστων ποιημάτων.

Η ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ Εὐρώπη τὴν κυττάει πῶς θὲ νὰ πράξῃ·
Τῆς Εὐρώπης κυττάει κατὰ τὰ μέρη·
Χωρὶς ὄψη τὸ πρόσωπο ν' ἀλλάξῃ,
Ἀπάνου εἰς τὴ ῥομφαία βάνει τὸ χέρι
Βασιλικά, καὶ μὲ πολέμιαν τάξη
Ἔκαμε νεῦμα, ὁποῦ ἔλεγε· Ἀ κ α ρ τ έ ρ ε ι.
Καὶ κατὰ τὴν Ἀσία φριχτογυρίζει,
Τὸ δάχτυλο κινάει, καὶ φοβερίζει.

ΤΑ ΔΥΟ ΜΝΗΜΑΤΑ

Τρεῖς φοραῖς πολεμάει, καὶ μὲ τὴν τρίτη
Τὰ ἐγκάρδια προμηνύματα ἀκλουθάει·
Σταίνει δύο κυπαρίσσια ὀμπρὸς 'ς τὸ σπίτι,
Καὶ δύο μνήματα μαῦρα οἰκοδομάει·
Τὸ φῶς τοῦ λαμπροτάτου ἀποσπερίτη
Ἐς τὰ ἐπιτύμβια κλαδιὰ λαμποκοπάει·
Ἐς τὸ ἕνα λαμποκοπάει καὶ 'ς τ' ἄλλο μνῆμα,
Καὶ γλυκὰ σέρνει κάτου ὁ ῥύαξ τὸ κῦμα.

ΤΟ ΚΟΠΑΔΙ

Στέκουν τὰ προβατάκια, — ὁποῦ τὸ μάτι
Γιὰ δαιδάλεα τὰ παίρνει ἀπὸ μακρύα,
Καί, ἀγκαλὰ καὶ κἀνένα ἐπεριπάτει,
Ἔλεγες ὅτι σφάλλει ἡ φαντασία·
Ἕως ὁποῦ 'ς τὴν κοιλάδα, ἄνθια γεμάτη,
Τρέχουνε, δύο μὲ δύο, καὶ τρία μὲ τρία,
Καὶ 'ς ὅλα τῆς κοιλάδας τὰ περάσματα
Λαλοῦν κουδούνια, ἀντιλαλοῦν βελάσματα.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ [1])

Ἡ Κρήτη, λέγει, ... ἡ γῆ ναι τῆς Ἀντρείας.
Γιὰ ξανάπές το, ἀντίλαλε ἱερὲ τῆς ἐκκλησίας.

Αἷμα ἂς γένῃ τὸ κρασὶ ’ς τοῦ γάμου τὸ πυτῆρι. [2]).
. . . . Ὦ παλληκάρι, φεύγα·
Πάρε μιὰ φοῦχτα ἀπὸ τῆ γῆ τὴν ποθητή σου κ’ ἔβγα.

Ο ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τρεῖς κόσμοι σφόδρα πολεμοῦν, κ’ οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι·
Ὁ τέταρτος, νά, φαίνεται ’ς τὰ μάτια, καὶ δὲν εἶναι [3]).

---

[1]) «Φαντάζεται ὁ ποιητὴς ὅτι ἐνῷ ὅλοι οἱ Κερκυραῖοι ἑορτάζουν χαρμόσυνα τὸν ἐρχομὸ τοῦ νέου βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος διαβαίνει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἕνας γέροντας Κρητικὸς ἀποστρέφεται τὴν κοινὴ χαρά, καὶ φεύγει εἰς ἕνα ξωκκλῆσι, καὶ αὐτοῦ κλαίει τὴ δουλεία τῆς μητρικῆς του γῆς.» (Σ. Ε. Κ. 1859).

[2]) Ἂς γένῃ αἷμα τὸ κρασὶ ’ς τὸ νυμφικὸ ποτῆρι.

[3]) «Ὁ ποιητὴς εἶχε σχεδιάσῃ ἕνα ποίημα, ὅπου ἔμπαινε ὁ Ἀνατολικὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἐπανάστασι τῆς Ἠπείρου. Ἀπὸ αὐτὸ μᾶς μένουν οἱ δύο στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ ἐπίγραμμα, καὶ ὁ ἑξῆς·

Ἀχ! ποῦ ν’ ὁ ὕπνος ὁ γλυκὸς καὶ τ’ ὁμορφ’ ὄνειρό του.

Ἐφαίνετο εἰς τὰ δάση τῆς Θεσσαλίας ἡ Σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέα, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἔλεγε·

Ἡ πρώτη ποῦ σ’ ἀγάπησε τοῦ κόσμου φαντασία,

κ’ ἔκοβε κλαδὶ δάφνης κ’ ἐστεφάνωνε τὸν πολεμιστὴ Χατζῆ Πέτρο». (Σ. Ε. Κ. 1859).

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΚΥΡΙΑΣ ΑΓΓΛΙΔΑΣ

1

(Μία φωνὴ 'ς ἕνα νησάκι)

Μὲ τἄνθη μας ἐμίσεψε·
Ναὖρ' ἄνθη σὰ γυρίση·
Ἑτοίμασέ τε, κ' ἔφθασε·
Δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀργήση·
Μὴν εἶναι κείνη πὤρχεται
Μὲ κάτασπρα πανιά;

2

(Ἕνα Πνεῦμα)

Ἀθάνατε Φύλακα, ὁποῦ ὁ οὐρανὸς κ' ἡ θάλασσα σὲ βλέπουν καὶ μένεις σιμὰ

Τῆς ὄμορφης βασίλισσας τῆς ἀποκοιμισμένης,

ἄφησέ με νὰ κλείσω μέσα 'ς τὰ χέρια της τὸ στεφάνι τῆς κεφαλῆς μου, γιὰ νὰ δοκιμάση αὐτή, ὅταν ξυπνήση, ὅση χαρὰ ἐγὼ αἰσθάνθηκα κυτταζοντάς την.

(Ἄλλο Πνεῦμα)

Περίσσια γλυκομίλητο νέο πνεῦμα τῆς θαλάσσης [1]),
Τ' ὄμορφο πλάσμα δέν εἶναι 'ς τὸν ὕπνο βυθισμένο.

3

Τὸ χάσμα π' ἄνοιξ ὁ σεισμὸς κ' εὐθὺς ἐγιόμισ' ἄνθη.

---

[1]) **Εὐγενικὸ τῆς θάλασσας νέο πνεῦμα** παινεμένο.

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΑΝΕΨΙΑΣ ΤΟΥ

'Σ τὸν καθρέφτη, π' ἀκέριαν ἐδέχτη [1])
Τὴ γλυκειὰ τῆς παρθένας εἰκόνα,
Μὲ τοῦ γάμου στολαῖς καὶ κορῶνα,
Ῥήχνει τρεῖς ἡ παρθένα ματιαῖς,
Τρεῖς κινῶντας τριγύρου φοραῖς.

ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΑΙΜΙΛΙΑΣ ΡΟΔΟΣΤΑΜΟ

1

Καὶ εἴδανε τὸ ξόδι σου μὲ τὴν κεροδοσιά του.

2

Στὴ θύρα τὴν ὁλόχρυση τῆς Παντοδυναμίας,
Πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύρια νέα,
Σ' ἀκαρτεροῦν γιὰ νὰ σοῦ ποῦν πῶς ἄργησες νὰ φθάσῃς.

3

. . . . τῆς ἡμέρας,
Π' ὁ τρίτος ἄνθιζε 'ς ἐσὲ θεοτικὸς 'Απρίλης [2]),
Μὲ τὴν ψυχὴ τρεμάμενη μέσ' 'ς τὴ χαρὰ τοῦ πόθου,
Ἄχ! σ' ἔσταινα βασίλισσα 'ς τῆς γῆς ταῖς εὐτυχίαις,
'Ενῷ 'λαις ταῖς δοκίμαζα κυττῶντας τὴ θωριά σου.
Στὴν πλάκα πέφτω [3]), καὶ θαρρῶ πῶς δὲ θὰ σοῦ βαρύνῃ,
Παρθέν', ἀπὸ τὰ χείλη μου, κι' ἀπὸ τὰ γόνατά μου [4]).

---

[1]) Στὸν καθρέφτη π' ἀμέσως ἐδέχτη
Τὴ λαμπρὴ τῆς παρθένας εἰκόνα.

[2]) 'Oπ' ἄνθιζεν ὁ τρίτος σου θεοτικὸς 'Απριλης.

[3]) Σκύφτω 'ςτὴν πλάκα

[4]) Παρθέν', ἀπὸ τὸ γόνα μου κι' ἀπὸ τὸ φίλημά μου.

ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

1

Ὄξω ἀνεβοκατέβαινε τὸ στῆθος, ἀλλὰ μέσα
Ἀνθίζει μὲ τοὺς κρίνους του παρθενικὸς ὁ κόσμος.
Αὐγή ναι κι' ἄστραφτε γλυκὰ σὰ 'ς τὴν ἀρχὴ τῆς πλάσης,
Κ' ἐκράτουνε τὰ κάτασπρα ποδάρια 'ς τὴ δροσιά της [1]).

2

Κρατεῖ 'ς τὸ χόρτο τὰ κεριά, κεριὰ κομματιασμένα·
Οὐρανὸς δένεται καὶ γῆ 'ς τὴν ὄμορφη ματιά της.

3

Δὲν εἶναι χόρτο ταπεινό, χαμόδεντρο δὲν εἶναι·
Βρύσαις ἁπλώνει τὰ κλαδιὰ τὸ δέντρο 'ς τὸν ἀέρα·
Μὴν καρτερῇς ἐδῶ πουλί, καὶ μὴ προσμένης χλόη·
Γιατὶ τὰ φύλλ' ἂν εἶν' πολλά, σὲ κάθε φύλλο πνεῦμα.
Τὸ ψηλὸ δέντρ' ὁλόκληρο κ' ἠχολογᾷ κι' ἀστράφτει
Μ' ὅλους τῆς τέχνης τοὺς ἠχούς, μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ φῶτα.
Σαστίζ' ἡ γῆ κ' ἡ θάλασσα κι' ὁ οὐρανὸς τὸ τέρας,
Τὸ μέγα πολυκάντηλο μέσ' 'ς τὸ ναὸ τῆς φύσης [2]),

---

[1]) Ἀκίνητα τὰ κάτασπρα ποδάρια 'ς τὴ δροσοῦλα.

[2]) Τὸ δέντρο σπρώχνει ἀνάερα πολλαῖς κλαδιὰ χιλιάδες.
Κ' ἐδῶ πουλὶ νὰ μὴ ζητᾷς, νὰ μὴ γυρεύῃς χλόη.
Φύλλα πολλὰ 'ς κάθε κλαδί, καὶ 'ς κάθε φύλλο πνεῦμα.
Κ' ἠχολογοῦσε κι' ἄστραφτε τὸ μέγα δέντρο, κ' εἶχε
Ὅλους τῆς τέχνης τοὺς ἠχοὺς καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ φῶτα
Σαστίζ' ἡ γῆ κ' ἡ θάλασσα κι' ὁ οὐρανὸς τὸ θαῦμα,

Κι' ἁρμόζουν διάφορο τὸ φῶς χίλιαις χιλιάδες ἄστρα,
Χίλιαις χιλιάδες ᾄσματα μιλοῦν καὶ κάνουν ἕνα.
'Σ τὸ δέντρο κάτου δέησιν ἔκαμ' ἡ βοσκοπούλα·
Τ' ἄστρα γοργὰ τὴ δέχτηκαν καθὼς ἡ γῆ τὸν ἥλιο.
Τὰ Σεραφεὶμ ἐγνώρισαν τὸ βάθος τῆς ἀγάπης,
Κι' ὁλόκληρ' ἡ Παράδεισω διπλῆ Παράδεισώ ναι.
Ποιὸς εἶχε πῆ ποῦ σοῦ μελλε, πέτρα, νὰ βγάλῃς ῥόδο ;

. . . .

'Αλλὰ ποῦ τώρα βρίσκονται τὰ κάτασπρα ποδάρια;
Ποῦ ναι τὸ στῆθος τ' ὄμορφο, ποῦ τέτοιους κόσμους ἔχει ;
'Σ τ' ἀμπέλ' ἡ κόρη κάθεται καὶ παίζει μὲ τ' ἀρνί της [1]).

4

Γιατ' ἡ ψυχή μου μῶλεγε συχνὰ 'ς τὸ στῆθος μέσα·
'Σ τὸν κόσμο τὴν ἀγάπη σου παρὰ πολὺ μὴ βάνῃς,
Καὶ τ' ἄστρα μ' ὅλο τους τὸ φῶς κυττοῦν μ' ἐρωτεμένα,
Καὶ ῥόδο μέσα μου πολύ, κρίνος πολύς, ἀνθίζει.

5

Πολλαῖς φοραῖς σ' ἀγκάλιασα . . . .
Πολλαῖς μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ μὲ τὸ πέταμά μου.

6

Πέταμα καὶ κειλαϊδισμό . . . .
'Σ τὸν πολυαγαπημένο τους ἥλιο ποῦ βασιλεύει.

7

Τὰ διάφορα χρώματα τοῦ δειλινοῦ,
'Οποῦ δὲν ἔχουν ὄνομα κ' ἔχουν περίσσια κάλλη.

---

[1]) Γιὰ τοὺς 24 πρώτους στίχους τῶν ἀποσπασμάτων (1, 2, 3) σημειώνεται 'ςτὴν ἔκδοση τῆς Κερκύρας (Σ. Ε. Κ. 1859) ὅτι «ὁ ποιητὴς ἔγραφεν ἕνα ποίημα, σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦταν νὰ ζωγραφίσῃ τὴν τωρινὴ κατάσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, καὶ τὸ μέλλον του.» Τὸ ποίημα τοῦτο ὁ Σολωμὸς ὠνόμαζε Carmen Seculare, ἀπὸ το ὄνομα τῆς γνωστῆς ᾠδῆς τοῦ Ὁρατίου.

8

Ὅσαις μακρυὰ παίρνουν μορφαῖς οἱ στροῦνοι 'ς τὸν ἀέρα

9

Ἐδῶ δὲν ἔλειψε ποτὲ λουλοῦδι καὶ πουλάκι.

10

Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἄνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου [1]).

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ [2])

1

Ὁ Βρυέννιος ἄγρυπνος ἐνῷ ὁ ἐχθρός του κοιμᾶται·

«Καὶ σὺ, ἀνθισμένο κλαδὶ, ὅπου αὐτὸς ἐκρέμασε τὸ σπαθί του,

---

[1]) Ὁ στίχος εἶναι ὁ μόνος βγαλμένος ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ σχεδίασμα La Madre greca· ὁ ποιητὴς ἔμελλε, κατὰ τὴ συνήθειά του, νὰ τὸ στιχουργήσῃ ἑλληνικά, καθὼς καὶ ἄλλα τρία πεζὰ ἰταλόγλωσσα σχεδιάσματα La donna velata, L'usignolo e lo sparviere, Orfeo· ἄγνωστο ἂν ἔγειναν.

[2]) «Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξιος, ὁ πατέρας της, στρατηγὸς τότε τοῦ προκατόχου του Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, ἐνῷ συνοδοιποροῦσε μὲ τὸν ἐπαναστάτη Νικηφόρο Βρυέννιο, δοῦκα τοῦ Δυῤῥαχίου, τον ὁποῖον αὐτὸς εἶχε νικήσῃ καὶ κάμῃ αἰχμάλωτο, κοπιασμένος τοῦ δρόμου ἐπέζεψε, νὰ ἡσυχάσῃ ἀποκάτω εἰς πολύφυλλο δέντρο. Ὁ Βρυέννιος ἔμεινε ἔξυπνος, κ' ἐνῷ ἐσυλλογίζετο τὴ συμφορά του, σηκώνει τὰ μάτια καὶ βλέπει τὸ σπαθὶ τοῦ στρατηγοῦ κρεμάμενο ἀπὸ τὸ δέντρο, καὶ τοῦ ἔρχεται ὁ στοχασμὸς νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτό του φονεύοντας τὸν ἐχθρό του. «Καὶ ἴσως τὸ ἔκανε» λέγει ἡ ἱστοριογράφος «ἂν κάποια δύναμις ἄνωθε δὲν τὸν ἐμπόδιζε, ἡμερώνοντας τὴν ἐξαγριεμένη ψυχή του, ὥστε αὐτὸς ἔμεινε μὲ τὰ μάτια ἱλαρὰ προσηλωμένα εἰς τὸν Ἀλέξιο.»

Ὁ Σχίλλερ, εἰς τὴ Διατριβή του· «Πόσον ὠφελεῖ τὰ ἤθη ἡ φιλοκαλία,» ἀναφέρει τούτην τὴν πράξη, εἰς τὴν ὁποίαν, λέγει, ἡ φυσικὴ ὁρμὴ ἀναγνωρίζει Κριτὴ τὸ λόγο, καὶ εὐθὺς εἰς αὐτὸν ὑποτάσσεται.

τοῦ κάκου μὲ προσκαλεῖς εἰς τὴ ζωὴ καὶ μοῦ δείχνεις τὸν τρόπο νὰ τὴ γλυτρώσω "Αν ποτέ . . . . κάνω γλήγορα νὰ τὸν ξυπνήσω.»

2

"Εβλεπε εἰς πόση ματαιότητα εἶχε βυθισθῆ τὸ ἔθνος, καὶ χαρακτηρίζει τὸν "Ελληνα τοῦ καιροῦ του μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια·

« Καὶ τὸ θεῖον αἴσθημα, μὲ τὸ ὁποῖο πλησιάζει τὴ θεότητα, ὡς καὶ αὐτὸς μὲ ὅλους τοὺς ναούς του, εἶναι, καθὼς ὅλα τὰ ἄλλα,
'Απάνου 'ς τ' ἄδειο τῆς ψυχῆς πολύτιμο στολίδι ».

3

'Ο νοῦς του ἐβυθίζετο εἰς τὸ μέλλον, κ' ἔλεγε πρὸς τὴν 'Ελλάδα.

« 'Εγὼ σὲ ἀσπάζομαι εἰς τὸ μέλλον ἐντυμένην μὲ ἄπειρη δόξα·
. . . . ἡ ψυχή μου ἐδέχτη
Τὸν ἥλιο τῆς ἐλπίδας μου, ἥλιο μὲ δίχως γνέφι.
Καὶ μὲ τοὺς ἤχους τ' ἀηδονιοῦ θεοτικὰ τὴ θρέφει».

4

Στενὸς ὁ τόπος, σκοτεινός, κ' ἐβρόντουνε ἀπὸ γέλια.

5

Μ' ἀρέσει, δρῦ, νὰ σὲ θωρῶ μέσ' 'ς τοὐρανοῦ τ's ἀγκάλαις.

'Η παρατήρηση τοῦ σοφοῦ τῆς Γερμανίας, καὶ ἡ σκέψις ὅτι εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀνήθικον αἰῶνα ἔτυχε νὰ ἀνθίσῃ, κατὰ τὴν ἱστορικὴ μαρτυρία, τοῦτο τὸ ὑψηλὸ φρόνημα, ἐπαρακίνησαν τὸν Σολωμὸ νὰ σχεδιάσῃ ἕνα ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἰδανοποιοῦσε τὸν Βρυέννιο, τὸν ἐπαράσταινε ὅτι αἰσθάνεται ὅλη τὴ διαφθορὰ τῆς ἐποχῆς του, καὶ ὅτι ἐνταυτῷ προαισθάνεται λαμπρότατα τὸ μέλλον αὐτοῦ τοῦ ξεπεσμένου 'Ελληνικοῦ "Εθνους. Θὰ κλείσω (μοῦ ἔλεγε ὁ ποιητὴς) εἰς τὴν ψυχή του τὸ μέλλον τῆς 'Ελλάδας.

Τοῦ συνθέματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἀγνοῶ ἂν ὁ ποιητὴς ἐτελείωσε, δὲν σώζονται εἰς τὰ εὑρισκόμενα χειρόγραφα εἰμὴ τὰ ἑξῆς ὀλίγα, καὶ αὐτὰ ἤθελε μείνουν ἀκατανόητα, ἂν δὲν ἐγνώριζα κάτι τοῦ σχεδίου.»
(Σ. Ε. Κ. 1859).

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

XVIII

. . . .

. . . .

Ἐκύτταα, κ' ἤτανε μακρυὰ ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
Ἀστροπελέκι μου καλό, γιὰ ξαναφέξε πάλι!
Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἕνα ξοπίσω 'ς τ' ἄλλο,
Πολὺ κοντὰ 'ς τὴν κορασιὰ μὲ βρόντημα μεγάλο·
Τὰ πέλαγα 'ς τὴν ἀστραπὴ κι' ὁ οὐρανὸς ἀντῆχαν [1]),
Οἱ ἀκρογιαλιαῖς καὶ τὰ βουνὰ μ' ὅσαις φωναῖς κι' ἂν εἶχαν.

XIX

Πιστέψετε π' ὅ,τι θὰ πῶ εἶν' ἀκριβὴ ἀλήθεια,
Μὰ ταῖς πολλαῖς λαβωματιαῖς, ποῦ μῶφαγαν τὰ στήθια [2]),
Μὰ τοὺς συντρόφους, πῶπεσαν 'ς τὴν Κρήτη πολεμῶντας,
Μὰ τὴν ψυχή, ποῦ μ' ἔκαψε τὸν κόσμο ἀπαρατῶντας
(Λάλησε, Σάλπιγγα! κ' ἐγὼ τὸ σάβανο τινάζω,
Καὶ σχίζω δρόμο καὶ τ'ς ἀχνοὺς ἀναστημένους κράζω [3])·
« Μὴν εἴδετε τὴν ὀμορφιά, ποῦ τὴν κοιλάδα ἁγιάζει;
» Πέστε, νὰ ἰδῆτε τὸ καλὸ ἐσεῖς κι' ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
» Καπνὸς δὲ μένει ἀπὸ τὴ γῆ νιὸς οὐρανὸς ἐγίνη·

---

[1]) Μὲ σκούξιμο πολὺ μακρυὰ πολὺν καιρὸν ἀντῆχαν

[2]) Μὰ τὰ μυστήρια τ' ἄχραντα ὁποῦ τὰ μνέω καὶ τρέμω,
Μὰ τὴν ἡμέρα τὴ στερνὴ.........

"Οταν θ' ἀντιβοήσουν οἱ νέοι ἀντίλαλοι, ὄχι πλέον οἱ παλαιοὶ ποῦ ἐμάθαν τὴ βλαστήμια καὶ τὴ ψευτιά ...

Ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴ μιλιά, ποῦ ναι πνοὴ τοῦ Πλάστη.

[3]) Βάρει, καλή μου Σάλπιγγα, καὶ τὰ σεμνά της κάλλη,
Τὰ δροσερά, τὰ εὐωδικά, νὰ ξανανθίσουν πάλι,
Κ' ἐγὼ ξυπνῶ καὶ γλήγορα τὸ σάβανο τινάζω,

» Σὰν πρῶτα ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ, καὶ θὰ κριθῶ μ' αὐτήνη. »
— « Ψηλὰ τὴν εἴδαμε πρωΐ· τῆς τρέμαν τὰ λουλούδια [1])
»'Σ τὴ θύρα τῆς Παράδεισως ποῦ ἐβγῆκε μὲ τραγούδια·
»Ἔψαλλε τὴν 'Ανάσταση χαροποιὰ ἡ φωνή της, [2])
» Κ' ἔδειχνεν ἀνυπομονιὰ γιὰ νά μπῃ 'ς τὸ κορμί της·
»Ὁ Οὐρανὸς ὁλόκληρος ἀγροίκαε σαστισμένος,
» Τὸ κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος [3])
» Καὶ τώρα ὀμπρὸς τὴν εἴδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·
»Ὅμως κυττάζει ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καὶ κἄποιονε γυρεύει. »)

XX

'Ακόμη ἐβάστουνε ἡ βροντή . . . . . .
Κ' ἡ θάλασσα, ποῦ σκίρτησε σὰν τὸ χοχλὸ ποῦ βράζει,
Ἡσύχασε καὶ ἔγινε ὅλο ἡσυχία καὶ πάστρα,
Σὰν περιβόλι εὐώδησε κ' ἐδέχτηκε ὅλα τ' ἄστρα [4])·
Κἄτι κρυφὸ μυστήριο ἐστένεψε τὴ φύση
Κάθε ὀμορφιὰ νὰ στολιστῇ καὶ τὸ θυμὸ ν' ἀφήσῃ [5]).
Δὲν εἶν' πνοὴ 'ς τὸν οὐρανό, 'ς τὴ θάλασσα, φυσῶντας
Οὔτε ὅσο κάνει 'ς τὸν ἀνθὸ ἡ μέλισσα περνῶντας [6])
Ὅμως κοντὰ 'ς τὴν κορασιά, ποῦ μ' ἔσφιξε κ' ἐχάρη,

---

[1]) Τρέμουν οἱ ἀνθοὶ 'στὸ πρόσωπο ποῦ ναι σὰν ἄστρο νέο

[2]) Ἔψαλλε τὴν 'Ανάστασιν ὁ ὡραῖος ἀποσπερίτης

[3]) Κι ὁ κόσμος ποῦ ἐτίμησε λίγο καιρὸ πατῶντας,
Τὸ καψιμό του ἀργοπορᾷ μακρυοσπιθοβολῶντας.

[4]) Σὰν περιβόλι εὐώδησε καὶ τ' ἄνθη του ἦταν τ' ἄστρα.
Σὰν περιβόλι εὐώδησε καὶ λουλουδιάζει ἀπ' ἄστρα

[5]) Λὲς καὶ ἐσυνέβηκε μυστήριο εἰς τὴ φύση,
· Ποῦ τὴν ἐστένεψε γλυκὰ τέτοια μορφὴ νὰ ντύσῃ

Κἄτι κρυφὸ μυστήριο ἐστένεψε τὴ φύση
Τὴν ἀγριάδα νὰ γδυθῇ κι' ὅλο ὀμορφιαῖς νὰ χύσῃ

Ὅλ' ὀμορφιαὶς νὰ στολιστῇ καὶ τὸ θυμὸ ν' αφήσῃ·

[6]) Φυσηματιὰ παραμικρὴ τὸ πέλαο δὲ βγάνει,
Σὲ περιβόλι νὰ σειστῇ ἡ ῥόδο ἡ τουλουπάνι.

Ἐσειότουν τ' ὁλοστρόγγυλο καὶ λαγαρὸ φεγγάρι [1])
Καὶ ξετυλίζει ὀγλήγορα κἄτι ποῦ ἐκεῖθε βγαίνει,
Κι' ὀμπρός μου ἰδοὺ ποῦ βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
Ἔτρεμε τὸ δροσᾶτο φῶς 'ς τὴ θεϊκιὰ θωριά της,
'Σ τὰ μάτια της τὰ ὁλόμαυρα καὶ 'ς τὰ χρυσᾶ μαλλιά της.

XXI

Ἐκύτταξε τ' ἀστέρια, κ' ἐκεῖνα ἀναγαλλιάσαν,
Καὶ τὴν ἀχτινοβόλησαν καὶ δὲν τὴν ἐσκεπάσαν·
Κι' ἀπὸ τὸ πέλαο, ποῦ πατεῖ χωρὶς νὰ τὸ σουφρώνῃ,
Κυπαρισσένιο ἀνάερα τ' ἀνάστημα σηκώνει,
Κι' ἀνεῖ τ'ς ἀγκάλαις μ' ἔρωτα καὶ μὲ ταπεινοσύνη,
Κ' ἔδειξε πᾶσαν ὀμορφιὰ καὶ πᾶσαν καλωσύνη.
Τότε ἀπὸ φῶς μεσημερνὸ ἡ νύχτα πλημμυρίζει,
Κ' ἡ χτίσις ἔγεινε ναὸς ποῦ ὁλοῦθε λαμπυρίζει.
Τέλος 'ς ἐμὲ ποῦ βρίσκομουν ὀμπρός της μέσ' 'ς 'τὰ ῥεῖθρα,
Καταπῶς στέκει 'ς τὸ Βοριᾶ ἡ πετροκαλαμήθρα, [2])

---

[1]) Ἀλλὰ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, σὰν νὰ φυσοῦσε ἀνέμι,
Στρογγυλό, μέγα, λαγαρὸ, κοντὰ 'στὴν κόρη τρέμει.

Σὰν νά θελε νὰ φιληθῇ τὸ ἀθάνατο ποδάρι,
Ἔτρεμε, δίχως νὰ φυσᾷ, κοντά της τὸ φεγγάρι.
Κ' ἐκεῖνο, πώμεινε, ἀπ' αὐτὴ βλέπω καὶ ξεκολλειέται,
Καὶ ἡσυχάζει ἀκίνητο ἀφοῦ πολλὴ ὥρα σειέται.

Ἀπλώθη, ἀνακατώθηκε, τὸ λαγαρὸ φεγγάρι.

Ἀνακατώθηκε πολὺ τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι.

Ἔτρεμε τ' ὁλοστρόγγυλο καὶ λαγαρὸ φεγγάρι.

[2]) Κρίνος τ' ἀνάστημα ψηλὸ, ποῦ ὁ ἥλιος τὸ φωτίζει,
Στέκει 'στὸ πέλαο σὰν ἀφρὸς χωρὶς νὰ τὸ συγχύζῃ.

Κυπαρισσένιο καὶ χυτὸ τ' ἀνάστημα σηκώνει.
Κυπαρισσένιο ἀνάστημα μὲ χάρι ἀντισηκώνει.

Κ' εἶχε τ'ς ἀγκάλαις ἀνοιχταῖς π' ἀστράφτανε σὰν κρίνοι.

Εἰς τὴν ἀγάπη τ' Οὐρανοῦ, ποῦ τόση δόξα ἐντύθη,
Μ' ἀγάπη ἀνταποκρίνεται, ποῦ τ'ς ἔτρεμαν τὰ στήθη.

Ὄχι ’ς τὴν κόρη, ἀλλὰ ’ς ἐμὲ τὴν κεφαλή της κλίνει·
Τὴν κύτταζα ὁ βαρυόμοιρος, μὲ κύτταζε κ’ ἐκείνη.
Ἔλεγα πῶς τὴν εἶχα ἰδῇ πολὺν καιρὸν ὀπίσω,
Κἂν σὲ ναὸ ζωγραφιστὴ μὲ θαυμασμὸ περίσσο,
Κἄνε τὴν εἶχε ἐρωτικὰ ποιήσῃ ὁ λογισμός μου [1]),
Κἂν τ’ ὄνειρο, ὅταν μ’ ἔθρεφε τὸ γάλα τῆς μητρός μου·
Ἤτανε μνήμη παλαιή [2]), γλυκειά, κι’ ἀστοχισμένη,
Ποῦ ὀμπρός μου τώρα μ’ ὅλη της τὴ δύναμη προβαίνει·
Σὰν τὸ νερό, ποῦ τὸ θωρεῖ τὸ μάτι ν’ ἀναβρύζῃ
Ξάφνου ὀχ τὰ βάθη τοῦ βουνοῦ, κι’ ὁ ἥλιος τὸ στολίζει [3])
Βρύση ἔγινε τὸ μάτι μου, κι’ ὀμπρὸς του δὲν ἐθώρα,
Κ’ ἔχασα αὐτὸ τὸ θεϊκὸ πρόσωπο γιὰ πολλὴ ὥρα,
Γιατὶ ἄκουγα τὰ μάτια της μέσα ’ς τὰ σωθικά μου,
Ποῦ ἐτρέμαν καὶ δὲ μ’ ἄφιναν νὰ βγάλω τὴ μιλιά μου·
Ὅμως αὐτοὶ εἶναι θεοί, καὶ κατοικοῦν ἀπ’ ὅπου
Βλέπουνε μέσ’ ’στὴν ἄβυσσο [4]) καὶ ’ς τὴν καρδιὰ τ’ ἀνθρώπου,
Κ’ ἔνοιωθα πῶς μοῦ διάβαζε καλύτερα τὸ νοῦ μου
Πάρεξ ἂν ἤθελε τῆς πῶ μὲ θλίψη τοῦ χειλιοῦ μου·
« Κύττα με μέσ’ ’στὰ σωθικά, ποῦ φύτρωσαν οἱ πόνοι [5])

Κι’ ἀνάβρυσε κάθε ὀμορφιὰ καὶ κάθε καλωσύνη.

Τέλος ’ς ἐμὲ ποῦ βρίσκομουν ὀμπρός της μέσ’ ’ς τὰ ῥεῖθρα.
Ἐγὼ τὸ σίδερο κι’ αὐτὴ ἡ πετροκαλαμήθρα,

’Σ τὴ μυστικὴ γαλήνη ἐγὼ στημένος μέσ’ ’ς τὰ ῥεῖθρα
Μνέσκω σὰν κατὰ τὸν Βοριᾶ ἡ πετροκαλαμήθρα·

Ὡσὰν Βοριᾶς αὐτή, κ’ ἐγὼ σὰν πετροκαλαμήθρα.

[1]) Κἂν ’ς Ἐκκλησιὰ ζωγραφιστή, κἂν εἰς τὴ φαντασιά μου,
Κἂν ὅταν ἤμουνα μικρὸς ’ς τ’ ἄδεια τὰ ὀνείρατά μου.

[2]) Ἤτανε γνώρα παλαιὴ κτλ.

[3]) Ὡσὰν τὸ ῥεῦμα τὸ γλυκὸ ὀπ’ ἔξαφν’ ἀναβρύζει
Ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ βουνοῦ, κι’ ὁ ἥλιος τὸ στολίζει,

Σὰν ἀπὸ βράχο σκοτεινὸ βρύσ’ ἡλιοστολισμένη.

Σκοτεινοῦ βράχου καὶ βαθιοῦ βρύσ’ ἡλιοστολισμένη.

[4]) Γνωρίζετε τὴν ἄβυσσο κτλ.

[5]) Τούτ’ ἡ ψυχὴ εἶναι βαθειά, κ’ ἐγιόμισ’ ἀπὸ πόνο.

. . . .

»Όμως ἐξεχειλίσανε τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου·
» Τ' ἀδέλφια μου τὰ δυνατὰ οἱ Τοῦρκοι μοῦ τ' ἀδράξαν,
» Τὴν ἀδελφή μοῦ ἀτίμησαν, κι' ἀμέσως τὴν ἐσφάξαν,
» Τὸν γέροντα τὸν κύρην μου ἐκάψανε τὸ βράδυ,
» Καὶ τὴν αὐγὴ μοῦ ῥήξανε τὴ μάννα 'ς τὸ πηγάδι
»'Σ τὴν Κρήτη . . . .
» Μακρυὰ πὸ κεῖθ' ἐγιόμισα ταῖς φούχταις μου κ' ἐβγῆκα [1]
» Βόηθα, Θεά, τὸ τρυφερὸ κλωνάρι μόνο νά χω·
» Σὲ γκρεμὸ κρέμουμαι βαθύ, κι' αὐτὸ βαστῶ μονάχο [2].

XXII

Ἐχαμογέλασε γλυκὰ 'ς τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου,
Κ' ἐδάκρυσαν τὰ μάτια της, κ' ἐμοιάζαν τῆς καλῆς μου
Ἐχάθη, ἀλιά μου! ἀλλ' ἄκουσα τοῦ δάκρυου της ῥαντίδα
'Σ τὸ χέρι, ποῦ χα σηκωτὸ μόλις ἐγὼ τὴν εἶδα — [3])
Ἐγὼ ἀπὸ 'κείνη τὴ στιγμὴ δὲν ἔχω πλιὰ τὸ χέρι,
Π' ἀγνάντευεν Ἀγαρηνὸ κ' ἐγύρευε μαχαῖρι.
Χαρὰ δὲν τοῦ ναι ὁ πόλεμος· τ' ἁπλώνω τοῦ διαβάτη
Ψωμοζητῶντας, κ' ἔρχεται μὲ δακρυσμένο μάτι
Κι' ὅταν χορτᾶτα δυστυχιὰ τὰ μάτια μου ζαλεύουν,
Ἀργά, κι' ὀνείρατα σκληρὰ τὴν ξαναζωντανεύουν,
Καὶ μέσα 'ς τ' ἄγρο πέλαγο τ' ἀστροπελέκι σκάη,

---

[1]) Μιὰ φοῦχτα ἀπὸ τὸ χῶμα της ἐγιόμισα κ' ἐβγῆκα.
Ἐγιόμισα ὀχ τὸ χῶμα της ταῖς φούχταις μου κ' ἐβγῆκα.

[2]) Κρεμιοῦμαι ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι' αὐτὸ βαστῶ μονάχο.

[3]) Χαμογελᾷ κ' ἐδάκρυσε 'ςτὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου,
Κ' εἰς τέτοιο σχῆμα ἐφάνηκε πῶς μοιάζει τῆς καλῆς μου.
Ὅμως ἐγίνηκ' ἄφαντη ὀχ τοῦ πελάου τὴν ἄκρη,
Κι' ἀγροίκησα 'ςτὸ χέρι μου ποῦ μοῦ ἔσταξ' ἕνα δάκρυ.

Κ' ἡ θάλασσα νὰ καταπιῇ τὴν κόρη ἀναζητάῃ, [1])
Ξυπνῶ φρενίτης, κάθομαι, κι' ὁ νοῦς μου κινδυνεύει,
Καὶ βάνω τὴν παλάμη μου, κι' ἀμέσως γαληνεύει·
Τὰ κύματα ἔσχιζα μ' αὐτό, τ' ἄγρια καὶ μυρωδᾶτα, [2])
Μὲ δύναμη, ποῦ δὲν εἶχα μήτε 'ς τὰ πρῶτα νιᾶτα,
Μήτε ὅταν ἐκρατούσαμε, πετῶντας τὰ θηκάρια,
Μάχη στενὴ μὲ τοὺς πολλοὺς ὀλίγα παλληκάρια,
Μήτε ὅταν τὸν μπομπο-Ἰσοὺφ καὶ τ'ς ἄλλους δύο βαροῦσα
Σύρριζα 'ς τὴ Λαβύρινθο π' ἀλαίμαργα πατοῦσα.—
'Σ τὸ πλέξιμο τὸ δυνατὸ ὁ χτύπος τῆς καρδιᾶς μου
Κ' αὐτὸ μοῦ τ' αὔξαιν',-ἔκρουζε 'ς τὴ πλεύρα τῆς κυρᾶς μου. [3])

. . . .

. . . .

'Αλλὰ τὸ πλέξιμ' ἄργουνε, καὶ μοῦ τ' ἀποκοιμοῦσε, [4])
'Ηχός, γλυκύτατος ἠχός, ὁποῦ μὲ προβοδοῦσε·
Δὲν εἶναι κορασιᾶς φωνὴ 'ς τὰ δάση ποῦ φουντώνουν,
Καὶ βγαίνει τ' ἄστρο τοῦ βραδιοῦ καὶ τὰ νερὰ θολώνουν,
Καὶ τὸν κρυφό της ἔρωτα τῆς φύσης τραγουδάει,
Τοῦ δένδρου, καὶ τοῦ λουλουδιοῦ, ποῦ ἀνοίγει καὶ λυγάει·
Δὲν εἶν' ἀηδόνι κρητικό, ποῦ παίρνει τὴ λαλιά του
Σὲ ψηλοὺς βράχους κι' ἄγριους, ὅπ' ἔχει τὴ φωλιά του,
Κι' ἀντιβουύζει ὁλονυχτῆς ἀπὸ πολλὴ γλυκάδα
Ἡ θάλασσα πολὺ μακρυά, πολὺ μακρυὰ ἡ πεδιάδα,
Ὥστε ποῦ πρόβαλε ἡ αὐγὴ καὶ ἔλυωσαν τ' ἀστέρια,

---

[1]) Ὁπότε νύχτα ἀργὰ πολύ......
Κ' ὕπνος σκληρὸς πλιὰ ζωντανὰ τὰ ξαναφέρνει ὀμπρός μου·
Κ' ἡ θάλασσα, ποῦ μέσα της τ' ἀστροπελέκι σκάει,
Μὲ τὴ φωνὴ τοῦ λιονταριοῦ τὴν κόρη μοῦ ξυπνάει

[2]) Καὶ τὰ νερά σχιζα μ' αὐτὸ τὰ μυριομυρωδᾶτα.

[3]) Καὶ 'ςτὸ κεφάλι τὸ χρυθὸ βαρεῖ τὸ καρδιοχτύπι.

[4]) 'Αλλὰ τὸ δεινὸ πλέξιμο γλυκὰ μ'ἀργοποροῦσε....
Πάει σὰν ἀλάφι πῶφυγε τοῦ κυνηγοῦ τὰ βέλη,
Καὶ φεύγει κι' ἀπὸ τ' ἀνθηρὰ κρεμάμενα κλωνάρια,
Κι' ἀπὸ τὸν μαῦρον ἤσκιο του σὲ ῥεύματα καθάρια.

Κι' ἀκούει κι' αὐτὴ καὶ πέφτουν της τὰ ῥόδα ἀπὸ τὰ χέρια [1])
Δὲν εἶν' φιαμπόλι τὸ γλυκό, ὁποῦ τ' ἀγροίκαα μόνος
'Σ τὸν Ψηλορίτη, ὅπου συχνὰ μ' ἐτράβουνεν ὁ πόνος,
Κ' ἔβλεπα τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ μεσουρανὶς νὰ λάμπῃ,
Καὶ τοῦ γελοῦσαν τὰ βουνά, τὰ πέλαγα κ' οἱ κάμποι [2])
Κ' ἐτάραζε τὰ σπλάχνα μου ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα,
Κ' ἐφώναζα ὢ θεϊκιά, κι' ὅλη αἵματα Πατρίδα!
Κι' ἅπλωνα, κλαίοντας, κατ' αὐτὴ τὰ χέρια μὲ καμάρι· [3])
Καλή ν' ἡ μαύρη πέτρα της καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.
Λαλούμενο, πουλί, φωνή, δὲν εἶναι νὰ ταιριάζῃ,
Ἴσως δὲ σώζεται 'ς τὴ γῆ ἦχος, ποῦ νὰ τοῦ μοιάζῃ· [4])
Δὲν εἶναι λόγια· ἦχος λεπτός . . . .
Δὲν ἤθελε τὸν ξαναπῇ ὁ ἀντίλαλος κοντά του.
Ἂν εἶν' δὲν ἤξερα κοντά, ἂν ἔρχωνται ἀπὸ πέρα·
Σὰν τοῦ Μαϊοῦ ταῖς εὐωδιαῖς γιομίζαν τὸν ἀέρα,
Γλυκύτατοι, ἀνεκδιήγητοι . . . .

---

[1]) Κι' ἀκούει κι' αὐτὴ καὶ πέφτουν της οἱ κρίνοι ἀπὸ τὰ χέρια.
Καὶ τότε ἁπλώνει, φεύγοντας, τὰ πράσινα φτερά του,
Καὶ χάνεται ὅπως χάνονται ὅλα τὰ πάντα κάτου.

[2]) Κι' ὁ ἥλιος μεσουρανῆς ἀνάβρυζε λαμπράδαις,
Καὶ τοῦ γελοῦσαν τὰ βουνά, τὰ πέλαγα, οἱ πεδιάδες.

[3]) Κ' ἐκύτταα, κ' ἔκλαια, κι' ἅπλωνα τὰ χέρια μὲ καμάρι.
Κι' ἁπλώνω κλειῶντας θλιβερὰ τὰ χέρια μὲ καμάρι.

[4]) Ἦταν ἐντύπωση ἀνεκδιήγητη, ὁποίαν κανεὶς ἴσως δὲν ἐδοκίμασε, εἰμὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὅταν ἐπρωτοανάπνευσε, καὶ ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα πλασμένα γι' αὐτὸν, ἀκόμη εἰς ὅλη τους τὴν τελειότητα, ἀναγαλλιάζανε μέσα εἰς τὴν ψυχή του,—

Γλυκειὰ ζωή, ποῦ τὸ πουλὶ μισοπλασμένο ἀκόμα
Εἶχε πρωτύτερα αἰσθανθῇ μὲ τὸν κηλαϊδισμό του,
Καὶ τὸν ἀέρα ἐχτύπουνε μὲ τὸ ζεστὸ φτερό του·
Κι' ὁ ἀέρας ὁ ἀμόλυντος, τὸ δέντρο ποῦ χε ἀνθίσῃ,
Το καρτεροῦσαν ν' ἀνεβῇ να πρωτοκηλαϊδήσῃ,—

Ἕως ὁποῦ εἰς τὴ μέθη τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδιᾶς του, τὸν ἔπιασε, σύμβολο τοῦ θανάτου, ὁ ὕπνος, ὅθεν αὐτὸς ἔμελλ' ἔπειτα νὰ ξυπνήσῃ, καὶ εὑρεθῇ σιμά του

Τῆς ὀμορφιᾶς βασίλισσα καὶ νὰ γενῇ δική του.

Μόλις είν' έτσι δυνατὸς ὁ Ἔρωτας καὶ ὁ Χάρος.
Μ' ἄδραχνεν ὅλη τὴν ψυχή, καὶ νά μπη δὲν ἠμπόρει
Ὁ οὐρανός, κ' ἡ θάλασσα, κ' ἡ ἀκρογιαλιά, κ' ἡ κόρη·
Μὲ ἄδραχνε, καὶ μ' ἔκανε συχνὰ ν' ἀναζητήσω
Τὴ σάρκα μου νὰ χωρισθῶ γιὰ νὰ τὸν ἀκλουθήσω.
Ἔπαψε τέλος, κι' ἄδειασεν ἡ φύσις κ' ἡ ψυχή μου,
Ποῦ ἐστέναξε, κ' ἐγιόμισεν εὐθὺς ὀχ τὴν καλή μου·
Καὶ τέλος φθάνω 'ς τὸ γιαλὸ τὴν ἀρραβωνιασμένη,
Τὴν ἀπιθώνω μὲ χαρά, κ' ἤτανε πεθαμένη [1]).
1833

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ [2])

1

Ἡ Κόλαση πάντ' ἄγρυπνη σοῦ στήθηκε τριγύρου [3])·
Ἀλλὰ δὲν ἔχει δύναμη πάρεξ μακρυά, καὶ πέρα
Μακρυὰ πὸ τὴν Παράδεισω, καὶ σὺ 'ς ἐσὲ χεις μέρος·
Μέσα 'ς τὰ στήθια σου τ' ἀκούς, Καλέ, νὰ λαχταρίζῃ;

2

Κυττᾷς τοῦ ῥόδου τὴ λαμπρὴ πρώτη χαρὰ τοῦ ἥλιου,
Ναὶ πρώτη, ἀλλ' ὅμως δεύτερη ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου! [4])

---

[1]) Ἔφθασα τέλος 'ς τὸ γιαλὸ τὴν ἀρραβωνιασμένη,
Σφίγγω την μέσ' 'ςτὴν ἀγκαλιά, κ' ἤτανε πεθαμένη.

[2]) «Νέος Ἄγγλος στρατιώτης ἐκατασπαράχτηκε ἀπὸ ἕναν πόρφυρα (ἔτσι ὀνομάζεται στὴν Κέρκυρα τὸ θαλασσινὸ τέρας, τὸ λεγόμενο καὶ σμπρίλιος, σκυλόψαρο, καὶ μὲ τὸ ἀρχαῖο του ὄνομα, σωζόμενον ἀκόμα, καρχαρίας) ἐνῷ ἐκολυμποῦσε μέσα εἰς τὸν λιμένα τῆς Κέρκυρας, καὶ τὴν ἀκόλουθην ἡμέρα τὰ κύματα ἔβγαλαν εἰς τ' ἀκρογιάλι τοῦ Κάστρου ἕνα ἀπομεινάρι ἀπὸ τὸ σῶμα. Τὸ πραγματικὸ αὐτὸ συμβεβηκὸς εἶναι ἡ ὑπόθεσις τούτου τοῦ ποιήματος, τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται εἰμὴ εἰς ἕνα χειρόγραφο τὸ πρῶτο ἄμορφο σχεδίασμα . . .» (Σ. Ε. Κ. 1859)

[3]) Τῆς Κόλασης οἱ δύναμαις σοῦ στήθηκαν τριγύρου,
Ἄλλαις κρυφαῖς, πολὺ κρυφαῖς, κι' ἄλλαις ξεντροπιασμέναις.

[4]) Βγαίνει τὸ ῥόδο θαυμαστό, πρώτη χαρὰ τοῦ ἥλιου,
Ἀλλ' ὅμως δεύτερη, Καλέ, ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου!

3

« Χιλιάδες ἄστρα 'ς τὸ λουτρὸ μ' ἐμὲ νὰ στείλ' ἡ νύχτα! » [1])

4

« Γελᾷς καὶ σὺ 'ς τὰ λούλουδα, χάσμα τοῦ βράχου μαῦρο. »

5

« Κοντά ναι τὸ χρυσόφτερο, καὶ κατὰ δῶ γυρμένο,
Π' ἄφησε ξάφνου τὸ κλαδὶ γιὰ τοῦ γιαλοῦ τὴν πέτρα,
Καὶ κεῖ γροικᾷ τῆς θάλασσας καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη [2]),
Καὶ κεῖ τραυᾷ τὸν ἦχο του μ' ὅλα τὰ μάγια πὤχει
Γλυκά δεσε τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐρμιὰ τοῦ βράχου,
Καὶ τ' ἄστρο κράζει πάρωρα, καὶ πρέπει νὰ προβάλῃ. [3])
Πουλί, πουλάκι, ποῦ σκορπᾷς τὸ θαῦμα τῆς φωνῆς σου,
Εὐτυχισμὸς ἂ' δέν εἶναι τὸ θαῦμα τῆς φωνῆς σου,
Καλὸ 'ς τὴ γῆ δὲγ ἄνθισε, 'ς τὸν οὐρανό, κἀνένα.
'Αλλ' ἄχ! νὰ δώσω μία πλεξιά, καὶ νά μαι κεῖ φθασμένος,
'Ακόμ', ἀφρέ μου, νὰ βαστᾷς, καὶ νά μαι γυρισμένος,
Μὲ δύο φιλιὰ τῆς μάννας μου, μὲ φοῦχτα γῆ τῆς γῆς μου » [4])

---

[1]) «Καὶ χίλι' ἀστέρια 'ςτὸ λουτρὸ μ' ἐμένα κολυμποῦνε!»
«Χίλι' ἄστρα 'ςτὸ λουτρὸ μ' ἐμὲ, κ' ἐγὼ, κ' ἐγὼ, μ' ἐκεῖνα!»

[2]) Κι' ἀνάμεσα 'ςτῆς θάλασσας καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη,
Ποῦ ναι . . . 'ςτὸ φῶς δεμένα, 'ςτὴν ἀγάπη,
Εἶσαι κ' ἐσὺ, κατσάβραχο, σὰ νύφη στολισμένο.

'Στ' ἄνθη γελᾷς κ' εἶσ' ὄμορφο, χάσμα τοῦ βράχου μαῦρο.

Κι' ἄφησες τ' ὄμορφο κλαδὶ γιὰ τοῦ γιαλοῦ τὴν πέτρα,
Κι' ἀσάλευτό σαι κατὰ δῶ, πουλάκι γυρισμένο·
Πές μου μὴ δὲν εἶναι τῆς γῆς τὰ μάγια τῆς φωνῆς σου;

[3]) Τ' ἀστρὶ 'ςτὰ κάλλη του καλοῦν, καὶ πρέπει νὰ προβάλῃ.

Καὶ πρέπει νά βγῇ πάρωρα τ' ἀστρὶ 'ςτὴν ὀμορφιά του.
Κι' ἂν δὲν εἶν' ὥρα γιὰ τ' ἀστρὶ, θὲ νὰ συρθῇ καὶ νά βγῇ.

[4]) Δὲν τὤλπιζα νά ν' ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο!
'Αλλ' ἄχ! ἀλλ' ἄχ! νὰ μπόρουνα σὰν ἀστραπὴ νὰ τρέξω!
Βγαλμέν' ἀστρὶ νὰ μὴν εἶναι, καὶ νά μαι γυρισμένος,
Μὲ τῆς μητρός μου φίλημα, μὲ φοῦχτα γῆ τῆς γῆς μου.

6

«Φιλῶ τὰ χέρια μ' καὶ γλυκὰ τὸ στῆθος μ' ἀγκαλιάζω
'Ανοιχτὰ πάντα κι' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου.
Ποιὰ πηγὴ τάχα σὲ γεννᾷ, χαριτωμένη βρύση;»

7

Φύση, χαμόγελ' ἄστραψες κ' ἐγίνηκες δική του·
'Ελπίδα, τὤδεσες τὸ νοῦ μ' ὅλα τὰ μάγια πὤχεις·
Νιὸς κόσμος ὄμορφος παντοῦ χαρᾶς καὶ καλωσύνης.
Γύρου κυττᾷ νὰ τὸν ἰδῇ . . . .
Κοντά ναι κεῖ 'ς τὸν νιὸν ὀμπρὸς ὁ τίγρις τοῦ πελάγου [1])
Κι' ἀλιά! μακρυά ναι τὸ σπαθί, μακρυά ναι τὸ τουφέκι!
'Αλλ' ὅπως ἔσχισ' εὔκολα βάθος τρανό, κ' ἐβγῆκε,
Κι' ὥρμησε . . . .
Κατὰ τὸν κάτασπρο λαιμὸ ποῦ λάμπει ὡσὰν τὸν κύκνο,
Κατὰ τὸ στῆθος τὸ πλατύ, καὶ τὸ ξανθὸ κεφάλι,
Κατὰ τὴ μεγαλόψυχη γλυκειὰ πνοὴ τῆς νιότης.
Ἔτσι κι' ὁ νιός
Τῆς φύσης ἀπὸ τ'ς ὄμορφες καὶ δυναταῖς ἀγκάλαις,
Ὁποῦ τὸν ἐγλυκόσφιγγε καὶ τοῦ γλυκομιλοῦσε,
Κ' εὐθὺς ξυπνᾷ 'ς τ' ἐλεύθερο γυμνὸ κορμὶ π' ἀστράφτει,
Τὴν τέχνη τοῦ κολυμπιστῆ μ' αὐτὴν τοῦ πολεμάρχου. [2])

8

Πρὶν πάψ' ἡ μεγαλόψυχη πνοὴ χαρὰ γεμίζει.

---

[1]) Κ' ἡ φύσις ὅλη τοῦ γελᾷ καὶ γένεται δική του.
'Ελπίδα, τὸν ἀγκάλιασες καὶ τοῦ κρυφομιλοῦσες,
Καὶ τοῦ σφιχτόδεσες τοῦ νοῦ μ' ὅλα τὰ μάγια πὤχεις.
Νιὸς κόσμος δόξας καὶ χαρᾶς ἀνθίζει 'στὴν ψυχή του.
'Αλλ' ἀπαντοῦν τὰ μάτια του τρανὸ θεριὸ πελάγου.

[2]) 'Αλλ' ὅπως ἔσχισ' εὔκολα βαθιὰ νερὰ κ' ἐβγῆκε,
Τὴν τέχνη τοῦ κολυμπιστῆ καὶ τὴν ὁρμὴ τῆς μάχης.

"Αστραψε φῶς, κ' ἐγνώρισεν ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του.[1])
Οἱ κόσμοι γύρου ν' ἄνοιγαν κορώναις νὰ τοῦ ῥήξουν,
. . . .
'Απομεινάρι θαυμαστὸ ἐρμιᾶς καὶ μεγαλείου.
"Ομορφε ξένε καὶ καλὲ καὶ 'ς τὸν ἀνθὸ τῆς νιότης,
"Αμε καὶ δέξου 'ς τὸ γιαλὸ τοῦ δυνατοῦ τὴν κλάψα
1849

———

[1]) Ἡ μεγαλόψυχη πνοὴ εὐτύχησε πρὶν πάψῃ·
"Αστραψε φῶς κ' ἐγνώρισε γοργὰ τὸν ἑαυτό του.
Πρὶν πάψ' ἡ μεγαλόψυχη πνοὴ χαροκοπειέται.

ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ [1])

'Εφάρμοσε εἰς τὴν πνευματικὴ μορφὴ τὴν ἱστορία τοῦ φυτοῦ τὸ ὁποῖον ἀρχινάει ἀπὸ τὸ σπόρο, καὶ γυρίζει εἰς αὐτόν, ἀφοῦ περιέλθῃ, ὡς βαθμοὺς ξετυλιγμοῦ, ὅλαις ταῖς φυτικαῖς μορφαῖς, δηλαδή, τὴ ῥίζα, τὸν χορμό, τὰ φύλλα, τ' ἄνθη, καὶ τοὺς καρπούς 'Εφάρμοσέ την, καὶ σκέψου βαθιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ ὑποκειμένου, καὶ τὴ μορφὴ τῆς τέχνης Πρόσεξε ὥστε τοῦτο τὸ ἔργο νὰ γένεται δίχως ποσῶς νὰ διακόπτεται.

---

[1]) Τὰ 'Αποσπάσματα τοῦ ποιήματος Τὸ Μεσολόγγι, ἤτοι, Οἱ 'Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, ἀνήκουν εἰς τρία Σχεδιάσματα. Τὸ ἀρχαιότερο ἦταν, ὡς φαίνεται, συνθεμένο εἰς εἶδος προφητικοῦ θρήνου εἰς τὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγιοῦ, καὶ λυρικὸ εἰς τὸ σχῆμα· τὸ δεύτερο, περιεχτικώτερο σύνθεμα καὶ ἐπικό, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζοντο τὰ παθήματα τῶν γενναίων ἀγωνιστάδων εἰς ταῖς ὑστεριναῖς ἡμέραις τῆς πολιορκίας ἕως ποῦ ἔκαμαν τὸ γιουροῦσι· τὸ τρίτο, ξανάπλασμα τοῦ δευτέρου, καὶ εἰς τὸ μέτρο, καὶ εἰς τὴ μορφή.

Εἰς τὴν τάξη, τὴν ὁποίαν ἔδωσα εἰς τὰ 'Αποσπάσματα τοῦ κάθε Σχεδιάσματος, ἀκολούθησα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια, ὅπου αὐτὴ εἶναι φανερή.

Διάφοραις μελέταις εἰς τὸ ποίημα περιέχουν τὰ χειρόγραφα· τοὺς στοχασμοὺς τούτους, εἰς ἰταλικὴ γλῶσσα γραμμένους, ἀναγκάσθηκα νὰ μεταφράσω καὶ νὰ τοὺς προτάξω, ὡς εἰσαγωγήν, εἰς τὰ τρία Σχεδιάσματα, διὰ δύο λόγους, πρῶτον, ὅτι τὰ νοήματα καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἀξιόλογα· δεύτερον, ὅτι αὐτὰ εἶναι ὡσὰν ἡ ψυχὴ ἑνὸς πλάσματος, τοῦ ὁποίου δὲν σώζονται εἰμὴ κάποια μέλη ἀτελειοποίητα.

Εἶναι ὁμοίως μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ὅσα ἄλλα πεζὰ ἀπαντῶνται εἰς τὰ Σχεδιάσμ. Β' καὶ Γ'. (Σ. Ε. Κ. 1859).

Μία μεστὴ καὶ ὡραία δημοκρατία ἰδεῶν, οἱ ὁποίαις νὰ παρασταίνουν οὐσιαστικὰ τὸν εἰς ταῖς αἴσθησαις ἀόρατο Μονάρχη. Τότε εἶναι ἀληθινὸ ποίημα. Ὁ Μονάρχης, ὁποῦ μένει κρυμμένος γιὰ ταῖς αἴσθησαις, καὶ γνωρίζεται μόνον ἀπὸ τὸ πνεῦμα, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐγεννήθηκε, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ Καιροῦ· ἀλλὰ μία δημοκρατία ἰδεῶν ἐνεργεῖ αἰσθητὰ μέσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ Καιροῦ.

Σκέψου βαθιά, καὶ σταθερά, (μία φορὰ γιὰ πάντα) τὴ φύση τῆς Ἰδέας, πρὶν πραγματοποιήσῃς τὸ ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθῇ τὸ οὐσιαστικώτερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ Πατρίδα καὶ ἡ Πίστις.

Ὁ θεμελιώδης ῥυθμὸς τοῦ ποιήματος ἂς εἶναι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὸ Κοινὸ καὶ τὸ Κύριο (Proprio), συρριζωμένα καὶ ταὐτισμένα μὲ τὴ γλῶσσα· ἂς ἐργάζεται (τὸ ποίημα) ἀδιάκοπα γιὰ τὴν ἀληθινὴν οὐσία, ἀλλὰ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ τὸ καταλάβουν εἰμὴ οἱ νόες οἱ γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς. Εἰς τοῦτο θὰ φθάσῃ τινὰς μὲ τρόπον ἁπλό, πλούσιον ὅμως ἀπὸ δεσίματα, θρέφοντας τὴ Μορφὴ μὲ τύπους δημοτικούς· λ. χ. ἑτοιμοθάνατος, — χρυσοπηγή, — χρυσοπράσινα, κ. ἄ.

Ὁ θεμελιώδης ῥυθμὸς ἂς στυλωθῇ εἰς τὸ κέντρο τῆς Ἐθνικότητος, καὶ ἂς ὑψώνεται κάθετα, ἐνῷ τὸ νόημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πηγάζει ἡ Ποίηση, καὶ τὸ ὁποῖο αὐτὴ ὑπηρετεῖ, ἁπλώνει βαθμηδὸν τοὺς κύκλους του.

Ὅλο τὸ Ποίημα ἂς ἐκφράζῃ τὸ Νόημα, ὡσὰν ἕνας αὐτοῦπαρχτος κόσμος, μαθηματικὰ βαθμολογημένος, πλούσιος καὶ βαθύς. Μέσα εἰς αὐτὸ τὸ δρόμο μοναχὰ συγχωρεῖται νὰ προξενήσῃ τινάς, μὲ τὰ διάφορα ἀκόλουθα ἐφευρήματα, ταῖς πλέον μεγάλαις καὶ φοβεραῖς ἐντύπωσαις. Αὐτὸ δὲν ἔγινε ποτὲ ἀρκετὰ καλά. Ὅσοι ἐδοκίμασαν νὰ τὸ κάμουν (ὡς ὁ Εὐριπίδης, καὶ μ' αὐτὸν οἱ περισσότεροι τῶν νεωτέρων, οἱ ὁποῖοι εἶναι παιδιά του), ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰδέα, καὶ ὅποιος ἔχει νοῦ δὲν τὸ ὑποφέρει.

Εἰς τὸ ποίημα τοῦ *Χρέους* [1] μακρινὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ φριχτὴ ἀγωνία μέσα εἰς τὴ δυστυχία καὶ εἰς τοὺς πόνους, ὅπως ἐκεῖθε φανερωθῇ ἀπείραχτη καὶ ἅγια ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ Παράδεισος.

Πραγματοποίησε τούτη τὴν ἰδέα· ὅλοι οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοί, — πατρός, — ἀδελφοῦ, — γυναικός, — ριζωμένοι εἰς τὴ γῆ, καὶ μὲ αὐτοὺς ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς δόξας· — τοὺς ἁρπάζεται ἡ γῆ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀναγκάζονται νὰ ξεσκεπάσουν εἰς τὰ βάθη τους τὴν ἁγιωσύνη τῆς ψυχῆς τους. Εἰς τὸν πάτο τῆς εἰκόνας πάντα ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸ μέλλον της. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος περνᾶνε ἀπὸ πόνον εἰς πόνον ἕως τὸν ἄκρον πόνο·. τότε ***ἔτρεξε ἡ θάλασσα,*** καὶ ἡ ψυχή τους ἔπλεε εἰς τὴν πίκρα, καὶ ἐτρέκλιζαν ὡσὰν μεθυσμένοι. Τότε ὁ ἐχθρὸς τοὺς ζητεῖ ν' ἀλλαξοπιστήσουν Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος λέγει, ὅτι ὁ Σταυρὸς εἶναι ἡ καθέδρα τῆς ἀληθινῆς σοφίας· ἐπειδὴ ὅσα ὁ Ἰησοῦς εἰς τρεῖς χρόνους ἐδίδαξε μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, ὅλα τὰ ἀνακεφαλαίωσε εἰς τρεῖς ὥραις ἀπάνου εἰς τὸ Σταυρό.

Ἔντοναις δύναμαις, οἱ ὁποίαις ξετυλίζονται εἰς φυσικοεθνικὰ ὄργανα, εἰς μία μικρὴ γῆ· δύναμαις μεγάλαις κάθε λογῆς, οἱ ὁποίαις ἐμψυχώνουν τὸ ξετύλιγμα, ὁποῦ ἀκατάπαυτα προχωρεῖ μεγαλύτερο. Ἐνῷ αὐξαίνει, κάμε ὥστε ἀνάμεσα εἰς ταῖς νικηφόραις ἐνάντιαις δύναμαις νὰ εὑρίσκεται ἡ ἐνθύμηση τῆς περασμένης δόξας. Οἱ Ἀδελφοποιτοί. — Μελέτησε καλὰ τὴ φύση τῆς Ἰδέας, καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ γεννητικὸ βάθος της ἂς πετάξῃ ἔξω τὸ φυσικὸ μέρος, καὶ τοῦτο ἂς τεθῇ ἀβίαστα εἰς ὄργανα ἐθνικά.

Ἀλλὰ ὅπως φθάσῃ τινὰς εἰς τοῦτο, ἀνάγκη νὰ μελετήσῃ τὸν ὑποστατικὸν ἥσκιον, ὁποῦ θὰ βγάλῃ ἔξω τὰ σώματα, μέσ' ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐτὸς θὰ φανερωθῇ μὲ ἐκεῖνα ἑνοποιημένος. Καὶ μέσα εἰς αὐτὰ τὰ σώματα ἂς ἐκφρασθῇ, εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἔργου, ἡ ἐθνικότης ὅσο τὸ δυνατὸ πλέον ἐκτεταμένη. Τοιουτοτρόπως ἡ Μεταφυσικὴ ἔγινε Φυσική.

Πᾶρε καὶ σύμπηξε δυνατὰ μίαν πνευματικὴ δύναμη, καὶ κατα-

---

[1]) Ἄλλη ἐπιγραφὴ τὴν ὁποίαν ἤθελε κατ' ἀρχὰς νὰ βάλῃ εἰς τὸ ποίημα.

μέρισέ την εἰς τόσους χαραχτῆρες, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ν' ἀνταποκρίνωνται ἐμπράκτως τὰ πάντα. Σκέψου καλὰ ἂν τοῦτο θὰ γένῃ ρωμαντικά, ἤ, ἂν εἶναι δυνατό, κλασσικά ἢ εἰς εἶδος μιχτό, ἀλλὰ νόμιμο. Τοῦ δευτέρου εἴδους ἄκρο παράδειγμα εἶναι ὁ Ὅμηρος· τοῦ πρώτου ὁ Σέϊκσπηρ· τοῦ τρίτου, δὲν γνωρίζω.

Ἡ ἀπόλυτη ὕπαρξη τοῦ ποιήματος ἂς εἶναι πολυσήμαντη· — μία ἀπὸ ταῖς σημασίαις· ἡ μικρὴ γῆ, ἕως τότε δίχως δόξα, δίχως ὄνομα, διὰ μιᾶς ὑψώνεται εἰς τὸ ἄκρο τῆς δόξας, πρῶτα μὲ τὸ νὰ σηκωθῇ, καὶ ἔπειτα μὲ τὸ νὰ βασταχθῇ, ἀποκρούοντας πολλαῖς δύναμαις, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέφτει εἰς τὴ βαθύτατη δυστυχία. Τοιουτοτρόπως μία ἑνότης πολλῶν δυνάμεων φανερώνεται εἰς τὴν ἰσοζυγία τῶν μορφῶν. Τὸ νόημα εἶναι πάντα τὸ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος, ὅπου εἶναι ἡ λέξι **αἱματοτσακισμένα**· — κ' ἔτσι τωόντι κάθε λέξη ἐβγῆκε μεστὴ ἀπὸ τὸ νόημα, καὶ τὸ ἔργο δείχνεται ἀτομικό, σύμφωνο μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Γενικότητος, ποῦ τὸ ἐγέννησε.

Τὸ ποίημα ἂς ἔχῃ ἀσώματη ψυχή, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἀφοῦ σωματοποιηθῇ εἰς τὰ ὄργανα καιροῦ, τόπου, ἐθνικότητος, γλώσσας, μὲ τοὺς διαφορετικοὺς στοχασμούς, αἰσθήματα, κλίσαις κ. ἄ. (ἂς γένῃ ἕνας μικρὸς σωματικὸς κόσμος ἱκανὸς νὰ τὴ φανερώσῃ), τέλος ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεό·

'Σὲ βυθὸ πέφτει ἀπὸ βυθὸ ὡς ποῦ δὲν ἦταν ἄλλος,
'Εκεῖθ' ἐβγῆκε ἀνίκητος·

Κύτταξε νὰ σχηματίσῃς βαθμηδὸν ὡσὰν μίαν ἀναβάθρα ἀπὸ δυσκολίαις, ταῖς ὁποίαις θὰ ὑπερβοῦν ἐκεῖνοι οἱ Μεγάλοι, μὲ ὅσα οἱ αἴσθησαις ἀπορρουφοῦν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικά, τὰ ὁποῖα ἢ τοὺς τραυοῦν μὲ τὰ κάλλη τους, ἢ τοὺς βιάζουν μὲ τὴν ἀνάγκη καὶ μὲ τὸν πόνο, ἕως εἰς τὴ βεβαιότητα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ἐξαιρέτως μὲ τὴν ἐνθύμηση τῆς περασμένης δόξας. Ὅλα αὐτά, ὅσο μεγαλύτερα εἶναι καὶ πλέον διάφορα, εἰς τόσο ὑψηλότερο στυλοπόδι σταίνουν τὴν 'Ελευθερία μεστὴν ἀπὸ τὸ Χρέος, δηλαδή, ἀπ' ὅσα περιέχει ἡ 'Ηθική, ἡ Θρησκεία, ἡ Πατρίδα, ἡ Πολιτικὴ κ. ἄ.

Κάμε ὥστε ὁ μικρὸς Κύκλος μέσα εἰς τὸν ὁποῖο κινειέται ἡ πο-

λιορκημένη πόλη, νὰ ξεσκεπάζῃ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖρα του τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδας, γιὰ τὴν ὑλικὴ θέση ὁποῦ ἀξίζει τόσο γιὰ ἐκείνους ὁποῦ θέλουν νὰ τὴ βαστάξουν, ὅσο γιὰ ἐκείνους, ὁποῦ θέλουν νὰ τὴν ἁρπάξουν, — καί, γιὰ τὴν ἠθικὴ θέση, τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἀνθρωπότητος. Τοιουτοτρόπως ἡ ὑπόθεση δένεται μὲ τὸ παγκόσμιο σύστημα. — Ἰδὲς τὸν Προμηθέα καὶ ἐν γένει τὰ συγγράμματα τοῦ Αἰσχύλου. — Ἂς φανῇ καθαρὰ ἡ μικρότης τοῦ τόπου, καὶ ὁ σιδερένιος καὶ ἀσύντριφτος κύκλος ὁποῦ τὴν ἔχει κλεισμένη. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὴ μικρότητα τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος παλεύει μὲ μεγάλαις ἐνάντιαις δύναμαις, θέλει ἔβγουν οἱ Μεγάλαις Οὐσίαις.

Μεῖνε σταθερὸς εἰς τούτη τὴν ὑψηλὴ θέση. Ἡ θλίψη τους στέκεται εἰς τὸ νὰ θυμοῦνται τὴν εὐτυχισμένη κατάσταση τους, ὅθεν ἔπρεπε νὰ βλαστήσῃ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Τώρα αἰσθάνονται ὅτι θὰ χάσουν τὰ πάντα· τὸ αἰσθάνονται βαθμηδόν, καὶ ἐπομένως ὁλικῶς. Ἡ πεῖνα δὲ μπαίνει εἰς τὸν κύκλον εἰμὴ μόνον ὡς ἐξωτερικὴ δύναμη, τὴν ὁποίαν ὑπερνικοῦν καθὼς ὅλαις ταῖς ἄλλαις.

Σκέψου τὴν ἰσοζυγία τῶν δυνάμεων, μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἐκεῖνοι ἂς αἰσθάνωνται ὅλα, καὶ ἂς νικᾶνε ὅλα, μὲ τὴν οὐσίαν ἔξυπνη· τούταις ἂς νικᾶνε καὶ αὐταῖς, ἀλλ' ὡσὰν γυναῖκες [1]).

---

[1]) Στὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ εὑρέθηκαν, ξεχωριστά, καὶ οἱ ἑξῆς δύο στοχασμοί:

«Ἀκολούθησε σταθερὰ τοῦτο. Ἀνάμεσα εἰς τὰ τρομερὰ ἢ λυπηρὰ πράγματα, σφιχτὰ δεμένα, μία ἁπλούστατη μικρὴ κοντυλιὰ τερπνὴ (ἢ ἀντίστροφα), καθὼς ἡ εἰκόνα τοῦ μικροῦ χλωροῦ βάτου εἰς τοὺς ἀπείρους ἄμμους τῆς Ἀφρικῆς.»

«Ἡ Τέχνη σιωπηλὴ λατρεύει τὴ Φύση, καὶ τούτη, ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς μακρινῆς ἀγάπης, ἐβάλθηκε γυμνὴ νὰ χορεύῃ ἐμπροστά της. Ἐκεῖναις οἱ Μορφαῖς ἀντιχτύπησαν εἰς τὸ νοῦ τῆς Τέχνης, καὶ αὐτὴ ταῖς ἐχάρισε τῶν ἀνθρώπων.»

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α΄.

I

Τότες ἐταραχτήκανε τὰ σωθικά μου, καὶ ἔλεγα πῶς ἦρθε ὥρα νὰ ξεψυχήσω· κ' εὑρέθηκα σὲ σκοτεινὸ τόπο καὶ βροντερὸ, ποῦ ἐσκιρτοῦσε σὰν κλωνὶ στάρι 'ς τὸ μύλο ποῦ ἀλέθει ὀγλήγορα, ὡσὰν τὸ χόχλο 'ς τὸ νερὸ ποῦ ἀναβράζει· ἐτότες ἐκατάλαβα πῶς ἐκεῖνο ἤτανε τὸ Μεσολόγγι [1])· ἀλλὰ δὲν ἔβλεπα μήτε τὸ κάστρο, μήτε τὸ στρατόπεδο,

---

[1]) Ἐδῶ ταιριάζει νά μπη ἕνα κομμάτι πεζοῦ σχεδιάσματος, ὅπως τὸ ἔγραψεν ὁ ποιητὴς, τὴν ἐποχὴ ποῦ ἡ Ζάκυνθος ἐφιλοξενοῦσε πολλὰ γυναικόπαιδα, ῥιμένα ἐκεῖ ἀπὸ τὴν πολιορκία καὶ τὸ χαμὸ τοῦ Μεσολογγιοῦ. Τὸ κομμάτι παρμένο εἶναι μέσ' ἀπὸ τα Προλεγόμενα τοῦ Πολυλᾶ. (Σ. Ε. Κ. 1859).

« 1. Καὶ ἐσυνέβηκε αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ὁποῦ οἱ Τοῦρκοι ἐπολιορκοῦσαν τὸ Μεσολόγγι· καὶ συχνὰ ὁλημερνῆς, καὶ κἄποτε ὁλονυχτῆς ἔτρεμε ἡ Ζάκυνθος ἀπὸ τὸ κανόνισμα τὸ πολύ.

2. Καὶ κάποιαις γυναῖκες μεσολογγίτισσαις ἐπερπατοῦσαν τριγύρου γυρεύοντας γιὰ τοὺς ἄντρες τους, γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ τ' ἀδέλφια τους ποῦ πολεμούσανε.

3. Καὶ 'ςτὴν ἀρχὴ ἐντρεπόντανε νά βγουνε καὶ ἐπροσμένανε τὸ σκοτάδι γιὰ ν' ἁπλώσουν το χέρι, ἐπειδὴ δὲν ἦταν μαθημέναις.

4. Καὶ εἴχανε δούλους, καὶ εἴχανε σὲ πολλαῖς πεδιάδες γίδια, βόϊδια, καὶ πρόβατα πολλά.

5. Καὶ ἀκολούθως ἐβιαζόντανε καὶ ἐσυχνοτηράζανε ἀπὸ τὸ παραθύρι τὸν ἥλιο, πότε νὰ βασιλέψῃ, γιά νά βγουνε.

6. Ἀλλὰ ὅταν ἐπερισσέψανε οἱ χρείαις, ἐχάσανε τὴν ἐντροπή· ἐτρέχανε ὁλημερνῆς.

7. Καὶ ὅταν ἐκουραζόντανε, ἐκαθόντανε 'ς τ' ἀκρογιάλι, καὶ συχνὰ ἀσηκώνανε τὸ κεφάλι, κι ἀκούανε, γιατὶ ἐφοβόντανε μὴ πέσῃ τὸ Μεσολόγγι.

8. Καὶ ταῖς ἔβλεπε ὁ κόσμος νὰ τρέχουνε τὰ τρίστρατα, τὰ σταυροδρόμια, τὰ σπίτια, τα ἀνώγια, καὶ τὰ χαμώγια, ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ ξωκκλήσια, γυρεύοντας.

9. Καὶ ἐλαβαίνανε χρήματα, παννιὰ γιὰ τοὺς λαβωμένους.

10. Καὶ δὲν τοὺς ἔλεγε κανένας τὸ ὄχι, γιατὶ οἱ ρώτησαις τῶν γυναικῶν ἦταν ταῖς περισσότεραις φοραῖς συντροφευμέναις ἀπὸ ταῖς κανονιαῖς τοῦ Μεσολογγιοῦ, καὶ ἡ γῆ ἔτρεμε ἀποκάτου ἀπὸ τὰ πόδια μας.

11. Καὶ οἱ πλέον πάμπτωχοι ἐβγάνανε τ' ὀβολάκι τους, καὶ τὸ δίνανε, καὶ ἐκάνανε τὸ σταυρό τους, κυττάζοντας κατὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ κλαίοντας.»

μήτε τὴ λίμνη, μήτε τὴ θάλασσα, μήτε τὴ γῆ ποῦ ἐπάτουνα, μήτε τὸν οὐρανό· ἐκατασκέπαζε ὅλα τὰ πάντα μαυρίλα καὶ πίσσα, γιομάτη λάμψι, βροντή, καὶ ἀστροπελέκι· καὶ ὕψωσα τὰ χέρια μου καὶ τὰ μάτια μου νὰ κάνω δέηση, καὶ ἰδοὺ μέσ' 'ςτὴ καπνίλα μία μεγάλη γυναῖκα μὲ φόρεμα μαῦρο σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα, ὅπου ἡ σπίθα ἔγγιζε κ' ἐσβενότουνε· καὶ μὲ φωνὴ, ποῦ μοῦ ἐφαίνονταν πῶς νικάει τὴν ταραχὴ τοῦ πολέμου, ἄρχισε·

«Τὸ χάραμα ἐπῆρα
Τοῦ Ἥλιου τὸ δρόμο,
Κρεμῶντας τὴ λύρα
Τὴ δίκαιη 'ς τὸν ὦμο,-[1])
Κι' ἀπ' ὅπου χαράζει
Ὡς ὅπου βυθᾶ,

Τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν τόπον ἐνδοξότερον ἀπὸ τοῦτο τὸ ἁλωνάκι.»

2

Παράμερα στέκει
Ὁ ἄντρας, καὶ κλαίει·[2])
Ἀργὰ τὸ τουφέκι
Σηκώνει, καὶ λέει·
» Σὲ τοῦτο τὸ χέρι
» Τί κάνεις ἐσύ;
» Ὁ ἐχθρός μου τὸ 'ξέρει
» Πῶς μοῦ εἶσαι βαρύ.»
Τῆς μάννας ὦ λαύρα!
Τὰ τέκνα τριγύρου

---

[1]) Βαστῶντας τὴ λύρα
Καὶ μῶκρους' ἡ λύρα
Ἡ δίκαιη στὸν ὦμο.

[2]) Σουλιώτης καὶ κλαίει.

Φθαρμένα καὶ μαῦρα,
Ἄσκιους ὀνείρου·
Λαλεῖ τὸ πουλάκι
Ὁ τοῦ πόνου τὴ γῆ,
Καὶ βρίσκει σπειράκι,
Καὶ μάννα φθονεῖ.

3

Γροικοῦν νὰ ταράζῃ
Τοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα
Μιὰν ἄλλη, ποῦ μοιάζει [1])
Τ' ἀντίλαλου πέρα·
Καὶ ξάφνου πετειέται
Μὲ τρόμου λαλιά·
Πολληώρα γροικειέται,
Κι' ὁ κόσμος βροντᾷ.

4

'Αμέριμνον ὄντας
Τ' 'Αράπη τὸ στόμα
Σφυρίζει, περνῶντας
'Σ τοῦ Μάρκου τὸ χῶμα·
Διαβαίνει, κι' ἀγάλι
Ξαπλώνετ' ἐκεῖ,

---

[1]) Χαμένη γροικᾶνε
'Στοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα
Μιὰν ἄλλη, σὰν νά ναι
Τ' ἀντίλαλου πέρα.

Σκληρὰ περιπαίζει
'Στοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα.

Ἡ ἀπάνθρωπη μοιάζει
Τ' ἀντίλαλου πέρα.

Πού ἐβγῆκ' ἡ μεγάλη
Τοῦ Μπάϊρον ψυχή.

5

Προβαίνει καὶ κράζει
Τὰ ἔθνη σκιασμένα.

6

Καὶ ὢ πεῖνα καὶ φρίκη!
Δὲ σκούζει σκυλί!

7

Καὶ ἡ μέρα προβαίνει,
Τὰ νέφια συντρίβει·
Νά, ἡ νύχτα ποῦ βγαίνει,
Κι' ἀστέρι δὲν κρύβει.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β'.

1

Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ 'ς τὸν κάμπο βασιλεύει·
Λαλεῖ πουλί, παίρνει σπειρί, κ' ἡ μάννα τὸ ζηλεύει [1]).
Τὰ μάτια ἡ πεῖνα ἐμαύρισε· 'ς τὰ μάτια ἡ μάννα μνέει·

---

[1]) Ἐκάθησε ἐκηλαϊδησε γλυκόφωνο πουλάκι.
Ἡ μαύρη μάννα τὸ φθονεῖ πῶς ηὗρ' ἕνα σπειράκι.

Ἦρθε, ἐκηλαΐδησε γλυκὰ πουλὶ ποῦ ταξιδεύει,
Ηὗρε σπειρὶ κ' ἐπῆρε το, κ' ἡ μάννα τὸ ζηλεύει.

«Μόνε ξανοίγω καὶ φθονῶ πουλὶ 'ς τὸ πέταμά του,
Καὶ 'ς τὸ σπειράκι πῶβρηκε, καὶ 'ς τὴ γλυκειὰ χαρά του.»

Πολὺν καιρὸ τὸ βάσταξα μέσα 'ςτὴν ἔρμη ἀγκάλη,
«Κ' ἐφθόνεσα μικρὸ πουλί, ποῦ ὗρε σπειρὶ κ' ἐλάλει.

Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμερα, καὶ κλαίει·
«Ἔρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ' ἔχω γὼ 'ς τὸ χέρι;
Ὁποῦ σὺ μοῦ γινες βαρύ, κι' ὁ Ἀγαρηνὸς τὸ ξέρει.» [1])

2

Τὸ Μεσολόγγι ἔπεσε τὴν ἄνοιξη· ὁ ποιητὴς παρασταίνει τὴν Φύση, εἰς τὴ στιγμὴ ποῦ εἶναι ὡραιότερη, ὡς μία δύναμη, ἡ ὁποία, μὲ ὅλα τ' ἄλλα καὶ ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ ἐνάντια, προσπαθεῖ νὰ δειλιάσῃ τοὺς πολιορκημένους· ἰδοὺ οἱ Στοχασμοὶ τοῦ ποιητῆ·

Ἡ ζωὴ ποῦ ἀνασταίνεται μὲ ὅλαις της ταῖς χαραῖς, ἀναβρύζοντας ὁλοῦθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τὰ ὄντα· ἡ ζωὴ ἀκεραιη, ἀπ' ὅλα τῆς φύσης τὰ μέρη θέλει νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γῆ, οὐρανός, συγχωνευμένα, τὰ ὁποῖα πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση 'ς τὴν ἐπιφάνεια καὶ εἰς τὸ βάθος της.

Ἡ ὡραιότης τῆς φύσης, ποῦ τοὺς περιτριγυρίζει, αὐξαίνει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν ἀνυπομονησία νὰ πάρουν τὴ χαριτωμένη γῆ, καὶ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὸν πόνο ὅτι θὰ τὴ χάσουν.

Ὁ Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἔρωτα χορεύουν καὶ γελοῦνε,
Κι' ὅσ' ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τόσ' ἄρματα σὲ κλειοῦνε.
Λευκὸ βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Καὶ μέσ' 'στὴ θάλασσα βαθιὰ ξαναπετειέται πάλι,
Κι' ὁλόλευκο ἐσύσμιξε μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη.

Καὶ μέσ' 'στῆς λίμνης τὰ νερά, ὅπ' ἔφθασε μ' ἀσποῦδα,
Ἔπαιξε μὲ τὸν ἤσκιο της γαλάζια πεταλοῦδα,
Ποῦ εὐώδιασε τὸν ὕπνο της μέσα 'ς τὸν ἄγριο κρίνο·

---

[1]) **Καὶ τὸ τουφέκι τὸ πιστὸ σηκώνει μ' ἀργὸ χέρι·
«Ἔρμο! σὺ μὤγεινες βαρύ· ὁ Ἀγαρηνὸς τὸ ξέρει.»
Ἐρμιᾶς σπαθὶ καὶ σκοτεινιᾶς, σὰν τί σ' ἐχω 'ς τὸ χέρι;**

Τὸ σκουληκάκι βρίσκεται ᾽ς ὥρα γλυκειὰ κ᾽ ἐκεῖνο [1]).
Μάγεμα ἡ φύσις κι᾽ ὄνειρο ᾽ς τὴν ὀμορφιὰ καὶ χάρη [2]),
Ἡ μαύρη πέτρα ὁλόχρυση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι·
Μὲ χίλιαις βρύσαις χύνεται, μὲ χίλιαις γλῶσσαις κρένει [3])·
Ὅποιος πεθάνῃ σήμερα χίλιαις φοραῖς πεθαίνει.

Τρέμ᾽ ἡ ψυχὴ καὶ ξαστοχᾷ γλυκὰ τὸν ἑαυτό της.

3

Ἐνῷ ἀκούεται τὸ μαγευτικὸ τραγοῦδι τῆς ἄνοιξης, ὁποῦ κινδυνεύει νὰ ξυπνήσῃ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς τόσον, ὥστε νὰ ὀλιγοστέψῃ ἡ ἀντρεία τους, ἕνας τῶν Ἑλλήνων πολεμάρχων σαλπίζει κράζοντας τοὺς ἄλλους εἰς συμβούλιο, καὶ ἡ σβυμένη κλαγγή, ὁποῦ βγαίνει μέσ᾽ ἀπὸ τὸ ἀδυνατισμένο στῆθος του, φθάνοντας εἰς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο παρακινεῖ ἕναν Ἀράπη νὰ κάμῃ ὅ,τι περιγράφουν οἱ στίχοι 4—12.

«Σάλπιγγα, κόψ᾽ τοῦ τραγουδιοῦ τὰ μάγια μὲ βία,
Γυναικὸς, γέροντος, παιδιοῦ. μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία.»
Χαμένη, ἀλίμονον! κι᾽ ὀκνὴ τὴ σάλπιγγα γροικάει·
Ἀλλὰ πῶς φθάνει ᾽ς τὸν ἐχθρὸ καὶ καθ᾽ ἠχὴ ξυπνάει;
Γέλιο ᾽ς τὸ σκόρπιο στράτευμα σφοδρὸ γεννοβολειέται,
Κ᾽ ἡ περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανὶς πετειέται·

---

[1]) Καὶ μέσ᾽ ᾽ς τῆς λιμνης τὰ νερά, μὲ πόθο καὶ μ᾽ ἀσποῦδα,
Ἔπαιξε μὲ τὸν ἴσκιο της βωδάτη πεταλοῦδα,
Ὁποῦ ἐξενύχτισε ὄμορφα μέσα ᾽ς τὸν ἄγριο κρίνο·
Καὶ τὸ σκουλῆκι βρίσκεται ᾽ς ὥρα γλυκειὰ καὶ κεῖνο.

Ἐκεῖ χε μὲ τὸν ἴσκιο της ἡ λεφτερίδα . . .
Ὀλ᾽ ἀγριόκρινου βωδιαῖς, ὅπ᾽ εἶχε ξενυχτίσῃ.

[2]) Ὄνειρο μὲ τὰ μάγια του παντοῦ ὀμορφιὰ καὶ χάρη.

[3]) Σὲ χίλιαις βρύσαις χύνεται, σὲ χίλιαις γλῶσσαις κρένει.
Μὲ χίλιαις βρύσαις χύνεται, μὲ χίλια μάγια δένει.

Κι᾽ ὅμοια ᾽ς τ᾽ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴ ἡ φύση κατεβαίνει.

Ἡ φύσις
Πηγάζει ἀπὸ πολλαῖς πηγαῖς μὲ ὅλα της τὰ μάγια.

Καὶ μὲ χαρούμενη πνοὴ τὸ στῆθος τὸ χορτᾶτο,
Τ' ἀράθυμο, τὸ δυνατὸ, κι' ὅλο ψυχαῖς γιομᾶτο,
Βαρῶντας γύρου ὁλόγυρα, ὁλόγυρα καὶ πέρα,
Τὸν ὄμορφο τρικύμισε καὶ ξάστερον ἀέρα·
Τέλος μακρειὰ σέρνει λαλιὰ, σὰν τὸ πεσούμεν' ἄστρο,
Τρανὴ λαλιὰ, τρόμου λαλιὰ, ῥητὴ κατὰ τὸ κάστρο. [1])

---

[1]) Σάλπιγγα, ἰδοὺ, χωρὶς πνοὴ αὐτοὺς τοὺς ἤσκιους κράζει·
Κινοῦν ἀνάκατα κι' ἀκοῦν μιὰ ἄλλη ποῦ τῆς μοιάζει,
Γέλιο σφοδρὸ τὸ τούρκικο στράτευμα συνεπαίρνει,
Κ' ἡ ἀναγελάστρα σάλπιγγα τρόμου λαλιὰ ξεσέρνει.

Χαμένη σάλπιγγα, τί θὲς κι' αὐτοὺς τοὺς ἤσκιους κράζεις;
Καὶ σὺ τὶ θὲς ἀντίπερα ποῦ σὰν ἠχὼ της μοιάζεις;

Σώπαινε, σάλπιγγα ὀκνηρὴ, π' αὐτοὺς τοὺς ἤσκιους κράζεις,
Καὶ σὺ, σκληρὴ, π' ἀντίπερα ὡσὰν ἠχὼ της μοιάζεις.

Ἀνακατώνονται, κινοῦν ἀργοί, συλλογισμένοι.
Ποῦ σάλπιγγα τοὺς ἔκραξε λεπτὴ, μικρὴ, χαμένη·
Καὶ γροικοῦν περ' ἀντίπερα μίαν ἄλλη ποῦ τῆς μοιάζει.

Σήκω, καλή μου σάλπιγγα! καὶ βρόντα χέρι χέρι·
Ἐδῶ ναι κόραις ἄβγαλταις, κι' ἄπραγοι νέοι, καὶ γέροι.»
Χαμένη, ἀλίμονον! κι' ὀκνὴ τὴ σάλπιγγα γροικάει·
Ἀλλὰ πῶς φθάνει ἀντίπερα καὶ τὴν ἠχὼ ξυπνάει;
Γέλιο 'ς τὸ σκόρπιο στράτευμα τ' ἐχθροῦ γεννοβολειέται,
Κ' ἡ ἀναγελάστρα σάλπιγγα μεσουρανὶς πετειέται·
Κ' ἐλεύθερη, χαρούμενη, γύρου βαρεῖ, καὶ πέρα
Ἠχοποντεῖ 'ς τὸν ἄπειρο καὶ καθαρὸν ἀέρα.
Καὶ τέλος πάντων μακρινὴ σέρνει λαλιὰ, σαν ἄστρο,
Μίσους λαλιὰ, τρόμου λαλιὰ, ῥητὴ κατὰ τὸ κάστρο.

«Σάλπιγγα, βάρει γλήγορα............
Τὰ μάγια κόψ' τοῦ τραγουδιοῦ, μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία,»
Γέλιο 'ς τ' ἐχθροῦ τὸ στράτευμα σφοδρὸ γεννοβολειέται,

Ἄσβεστο γέλιο 'ς τὸ πλατὺ στρατόπεδο γροικειέται,
Καὶ βαρεῖ γύρου ἐλεύθερα τὸν καθαρὸν ἀέρα,
Μ' ἠχοὺς πολλοὺς πολλῶ λογιῶ κι' ὥρα πολλὴ καὶ πέρα·

Κ' ἐλεύθερη καὶ πρόσχαρη γύρου βαρεῖς καὶ πέρα
Τρικύμισε κόσμος ἠχοὶ τὸν ξάστερον ἀέρα.
Πλημμύρα ἠχοὶ τρικύμισαν τὸν ξάστερον ἀέρα.
Λογιῶν ἠχοὶ πλημμύρισαν τὸν ξάστερον ἀέρα.

Μόλις έπαυσε τὸ σάλπισμα ὁ Ἀράπης, μία μυριόφωνη βοὴ ἀκούεται εἰς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο, καὶ ἡ βίγλα τοῦ κάστρου, ἀχνὴ σὰν τὸ Χάρο, λέει τῶν Ἑλλήνων· «Μπαίνει ὁ ἐχθρικὸς στόλος.» Τὸ πυκνὸ δάσος ἔμεινε ἀκίνητο εἰς τὰ νερὰ, ὅπου ἡ ἐλπίδα ἀπάντεχε νὰ ἰδῇ τὰ φιλικὰ καράβια. Τότε ὁ ἐχθρὸς ἐξανανέωσε τὴν κραυγὴ, καὶ εἰς αὐτὴν ἀντιβόησαν οἱ νεόφθαστοι μέσ' ἀπὸ τὰ καράβια. Μετὰ ταῦτα μία ἀκατάπαυτη βροντὴ ἔκανε τὸν ἀέρα νὰ τρέμῃ πολλὴ ὥρα, καὶ εἰς αὐτὴ τὴν τρικυμία

Ἡ μαύρη γῆ σκιρτᾷ ὡς χοχλὸ μέσ' 'ςτὸ νερὸ ποῦ βράζει.

—Ἕως ἐκείνη τὴ στιγμὴ οἱ πολιορκημένοι εἶχαν ὑπομείνῃ πολλοὺς ἀγῶνες μὲ κἄποιαν ἐλπίδα νὰ φθάσῃ ὁ φιλικὸς στὄλος, καὶ νὰ συντρίψῃ ἴσως τὸν σιδερένιο κύκλο ὁποῦ τοὺς περιζώνει· τώρα ὁποῦ ἔχασαν κάθε ἐλπίδα, καὶ ὁ ἐχθρὸς τοὺς τάζει νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴ ζωὴ ἂν ἀλλαξοπιστήσουν, ἡ ὑστερινή τους ἀντίσταση τοὺς ἀποδείχνει Μάρτυρες.

5

. . . . 'Σ τὴ πεισμωμένη μάχη
Σφόδρα σκιρτοῦν μακριὰ πολὺ τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι, [1])
Καὶ τὰ γλυκοχαράματα, καὶ μέσ' 'ςτὰ μεσημέρια, [2])
Κι' ὅταν θολώσουν τὰ νερά, κι' ὅταν ἐβγοῦν τ' ἀστέρια.
Φοβοῦνται γύρου τὰ νησιά, παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε, [3])
Κ' οἱ ξένοι ναύκληροι μακριὰ πικραίνονται καὶ λένε·

Κόσμος ἠχοὶ 'ς τὸν καθαρό, 'ς τὸν ἄπειρον ἀέρα.
Τέλος βαρεῖ τρόμου λαλιὰ καὶ χύνεται, σὰν ἄστρο,
Τοῦ μάκρου τέλος ἡ σκληρὴ σέρνει λαλιὰ, σὰν τἄστρο.
Τρόμου ψηλὴ χύνει λαλιὰ καὶ βγάν' ἠχοὺς πολλὴ ὥρα.
Χύνει κλαγγὴ χαρούμενη μακριὰ παντοῦ, σὰν ἄστρο,
Τέλος βαρεῖ τρόμου λαλιὰ ῥητὴ κατὰ τὸ κάστρο.
Κ' ἠχοβολάει βροντόφωνα κατὰ τὸ μαῦρο κάστρο.
Κ' ἠχολογάει βροντόφωνα κατὰ τὸ μαῦρο κάστρο.

1) Πολλὰ μερόνυχτ' ἐσκιρταν τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι.
2) Ἀπὸ τὸ βγάλσιμο τοῦ ἡλιοῦ 'ς τὰ κύματα ἀναμμένα.
3) Καὶ τὰ νησάκια ὁλόγυρα παρακαλοῦν καὶ τρέμουν.

«'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, σπαθὶ Τουρκιᾶς μολίβι,
Πέλαγο μέγα βρᾶζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ φτωχὸ καλύβι.»[1])

6

Ἕνας πολεμάρχος ξάφνου ἀπομακραίνεται ἀπὸ τὸν κύκλο, ὅπου εἶναι συναγμένοι εἰς συμβούλιο γιὰ τὸ γιουροῦσι, γιατὶ τὸν ἐπλάκωσε ἡ ἐνθύμηση, τρομερὴ εἰς ἐκείνην τὴν ὥρα τῆς ἄκρας δυστυχίας, ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ ἴδιο μέρος, εἰς ταῖς λαμπραῖς ἡμέραις τῆς νίκης, εἶχε πέση κοπιασμένος ἀπὸ τὸν πολεμικὸν ἀγῶνα, καὶ αὐτοῦ ἐπρωτάκουσε, ἀπὸ τὰ χείλη τῆς ἀγαπημένης του, τὸν ἀντίλαλο τῆς δόξας του, ἡ ὁποία ἕως τότε εἶχε μείνη ἄγνωστη εἰς τὴν ἁπλῆ καὶ ταπεινὴ ψυχή του.

Μακριὰ ἀπ' ὅπ' ἦτα' ἀντίστροφος κι' ἀκίνητος ἐστήθη·
Μόνε σφοδρὰ βροντοκοποῦν τ' ἀρματωμένα στήθη·
«'Εκεῖ ἦρθε τὸ χρυσότερο ἀπὸ τὰ ὀνείρατά μου·
Μὲ τ' ἄρματ' ὅλα βρόντησα τυφλὸς τοῦ κόπου χάμου.
Φωνὴ πε·- Ὁ δρόμος σου γλυκὸς καὶ μοσχοβολισμένος [2])·
'Σ τὴν κεφαλή σου κρέμεται ὁ ἥλιος μαγεμένος [3])·
Παλληκαρᾶ, καὶ μορφονιέ, γειά σου, καλέ, χαρά σου!
Ἄκου! νησιά, στεριαῖς τῆς γῆς, ἐμάθαν τ' ὄνομά σου [4]).
Τοῦτος, ἄχ! ποῦ ν' ὁ δοξαστός, κ' ἡ θεϊκιὰ θωριά του;

---

[1]) «'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, σπαθὶ Τουρκιᾶς μολίβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ φτωχὸ καλύβι.»
'Απάνου 'ςτὸ κατάστρωμα οἱ καλοὶ ναύταις λένε,
Καὶ τὰ νησάκια ὁλόγυρα παρακαλοῦν, καὶ κλαῖνε.

Τουρκιὰ μὲ δύναμη 'Αραπιά, μὲ νοῦ 'Ιταλοὶ καὶ Γάλλοι,
Σ' ἔζωσ' ὁ ἐχθρός, σὰν πέλαγο μὲ δίχως ἀκρογιά[illegible].

Τουρκαραπιὰ μὲ δύναμη.

Ἄλογ' 'Αράπη, Γάλλου νοῦς Τούρκου ὁδηγᾶ μόλίβι.

[2]) Φωνὴ π' ὁ δρόμος σου ὄμορφος καὶ λούλουδα σπαρμένος.

Περβόλι ὁ δρόμος ποῦ πατεῖς κι' ὁ ἥλιος μαγεμένος.

Ὁ δρόμος μοσχοβολητὸς κι' ὁ ἥλιος μαγεμένος.

[3]) Στέκει στὸ χῶμα ποῦ πατεῖς ὁ ἥλιος λατρεμένος.

[4]) Ἄκου! στεριαῖς, νησιὰ τῆς γῆς, ἠχοῦν μὲ τ' ὄνομά σου.

Ἡ ἀγκάλη μ' ἔτρεμ' ἀνοιχτὴ κατὰ τὰ γόνατά του [1]).
Ἔρρηξε χάμου τὰ χαρτιὰ μὲ τ'ς εἴδησαις τοῦ κόσμου
Ἡ κορασιὰ τρεμάμενη. . . . .
Χαρὰ τῆς ἔσβυε τὴ φωνή, ποῦ ν' τώρα ἀποσβυμένη
Ἄμε, χρυσ' ὄνειρο, καὶ σὺ μὲ τὴ σαβανωμένη [2]).
Ἐδῶ ναι χρεία νὰ κατεβῶ, νὰ σφίξω τὸ σπαθί μου,
Πρὶν ὅλοι χάσουν τὴ ζωή, κ' ἐγ' ὅλη τὴ πνοή μου·
Τὰ λίγα ἀπομεινάρια τῆς πείνας καὶ τ'ς ἀντρείας,
. . . .
Γκόλφι νὰ τά χω 'ς τὸ πλευρό, καὶ νὰ τὰ βγάλω πέρα,
Ποῦ μ' ἔκραξαν μ' ἀπαντοχή, φίλο, ἀδελφό, πατέρα·
Δρόμ' ἀστραφτὰ νὰ σχίσω τους 'ς ἐχθροὺς καλὰ θρεμμένους,
'Σ ἐχθροὺς πολλούς, πολλ' ἄξιους, πολλὰ φαρμακωμένους [3])·
Νὰ μείνῃς, χῶμα πατρικό, γιὰ μισητὸ ποδάρι·
Ἡ μαύρη πέτρα σου χρυσῆ καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.»

«Θύραις ἀνοῖξτ' ὁλόχρυσαις γιὰ τὴν γλυκειὰν ἐλπίδα.»

7

Κρυφὴ χαρά στραψε 'ς ἐσέ κἄτι καλό χει ὁ νοῦς σου·
Πές, νὰ τὸ ξεμυστηρευτῇς θὲς τ' ἀδελφοποιτοῦ σου; [4])
Ψυχὴ μεγάλη καὶ γλυκειά, μετὰ χαρᾶς σ' τὸ λέω·
Θαυμάζω ταῖς γυναῖκες μας, καὶ 'ς τ' ὄνομά τους μνέω.

---

[1]) Ἡ ἀγκάλη μ' ἐλαχτάριζε κτλ.
[2]) Τῆς δόξας ὄνειρο χρυσό, τί θές με καὶ σὺ τώρα;
[3]) Σὲ πολλοὺς λύκους μὲ πολὺ μῖσος, θροφή, καὶ λύσσα.

Παιγνίδι τὸ ποῦ στάθη με, τεράστιο τὸ ποῦ μένει·
Οἱ ἐχθροὶ χορτᾶτοι κι' ἄξιοι, πολλοὶ καὶ θυμωμένοι.

[4]) Κρυφὴ χαρὰ σ' ἐπλάκωσε, μοῦ λέει τὸ πρόσωπό σου,
Γιὰ νὰ τὴ ξεμυστρευθῇς 'ς τὸν ἀδελφοποιτό σου.

Βίγλα ποῦ ἀπόψε ἐβίγλιζες . . . .
Κάτσε, καὶ τ' ἀδελφοποιτοῦ γλυκὰ ξεμυστηρέψου.
Βίγλα, γιὰ πὲς τί στάθηκε ἀπόψε, παλληκάρι.
Γιὰ κάθησ', ἀδελφοποιτέ, καὶ ξεμυστήρεψέ μου.

'Εφοβήθηκα κἄποτε μὴ δειλιάσουν, καὶ ταῖς ἐπαρατήρησα ἀδιάκοπα,

Γιὰ ἡ δύναμη δὲν εἶν' 'ς αὐταῖς ἴσια μὲ τ' ἄλλα δῶρα.

'Απόψε, ἐνῷ εἶχαν τὰ παράθυρα ἀνοιχτὰ γιὰ τὴ δροσιά, μία ἀπ' αὐταῖς, ἡ νεώτερη, ἐπῆγε νὰ τὰ κλείσῃ, ἀλλὰ μία ἄλλη τῆς εἶπε· «"Οχι, παιδί μου· ἄφησε νά μπῃ ἡ μυρωδιὰ ἀπὸ τὰ φαγητά· εἶναι χρεία νὰ συνειθίσουμε·

Μεγάλο πρᾶμα ἡ ὑπομονή! . . . . . .

"Αχ! μᾶς τὴν ἔπεμψε ὁ Θεός· κλεῖ θησαυροὺς κ' ἐκείνη.

'Εμεῖς πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπομονή, ἂν καὶ ἔρχονταν οἱ μυρωδιαῖς.

'Απ' ὅσα δίν' ἡ θάλασσα, ἀπ' ὅσ' ἡ γῆ, ὁ ἀέρας.»

Κ' ἔτσι λέγοντας ἐματάνοιξε τὸ παράθυρο, καὶ ἡ πολλὴ μυρωδιὰ τῶν ἀρωμάτων ἐχυνότουν μέσα, κ' ἐγιόμισε τὸ δωμάτιο. Καὶ ἡ πρώτη εἶπε· «Καὶ τὸ ἀεράκι μᾶς πολεμάει.» — Μία ἄλλη ἔστεκε σιμὰ εἰς τὸ ἑτοιμοθάνατο παιδί της,

Κι' ἄφσε τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ, κ' ἐσώπασε λιγάκι,
Καὶ ξάφνου τῆς ἐφάνηκε 'ς τὸ στόμα τὸ βαμπάκι.

Καὶ ἄλλη εἶπε χαμογελῶντας, νὰ διηγηθῇ καθεμία τ' ὄνειρό της,

Κι' ὅλαις ἐφώναξαν μαζί, κ' εἶπαν πῶς εἶδαν ἕνα·
Κι' ὅτι ἀποφάσισαν μαζὶ νὰ ποῦν τὰ ὀνείρατά τους,
Εἶπα, νὰ ἰδῶ τὴ γνώμη τους 'ς τὴν ὑπνοφαντασιά τους [1]).

Καὶ μία εἶπε· «Μοῦ ἐφαινότουν ὅτι ὅλοι ἐμεῖς, ἄντρες καὶ γυναῖκες, παιδιὰ καὶ γέροι, ἤμαστε ποτάμια, ποιὰ μικρά, ποιὰ μεγάλα, κ ἐτρέχαμε ἀνάμεσα εἰς τόπους φωτεινούς, εἰς τόπους σκοτεινούς, σὲ λαγκάδια, σὲ γκρεμούς, ἀπάνου κάτου, κ' ἔπειτα ἐφθάναμε μαζὶ 'ς τὴ θάλασσα μὲ πολλὴ ὁρμή,

Καὶ μέσ' 'στὴ θάλασσα γλυκὰ βαστοῦσαν τὰ νερά μας.»

Καὶ μία δεύτερη εἶπε·

«'Εγὼ δα δάφναις. — Κ' ἐγὼ φῶς . . . .
Κ' ἐγὼ 'ς φωτιὰ μιὰ ὄμορφη π' ἀστράφταν τὰ μαλλιά της.»

---

[1]) 'Εσπούδαξα τὴ γνώμη τους 'στὴν ὑπνοφαντασιά τους.
Το ποῦ χε ὁ νοῦς τους τὸ σκοπὸ 'στὴν ὑπνοφαντασιά τους.

Καὶ ἀφοῦ ὅλαις ἐδιηγήθηκαν τὰ ὀνείρατά τους, ἐκείνη, ποῦ χε τὸ παιδὶ ἑτοιμοθάνατο, εἶπε· «Ἰδές, καὶ εἰς τὰ ὀνείρατα ὁμογνωμοῦμε, καθὼς εἰς τὴ θέληση καὶ εἰς ὅλα τ᾿ ἄλλα ἔργα.» Καὶ ὅλαις οἱ ἄλλαις ἐσυμφώνησαν, κ᾿ ἐτριγύρισαν μὲ ἀγάπη τὸ παιδί της, ποῦ χε ξεψυχήση.

Ιδού, αὐταῖς οἱ γυναῖκες φέρνονται θαυμαστά· αὐταῖς εἶναι μεγαλόψυχαις, καὶ λένε ὅτι μαθαίνουν ἀπὸ μᾶς· δὲ δειλιάζουν, μ᾿ ὅλον ὅτι τοὺς ἐπάρθηκε ἡ ἐλπίδα, ποῦ εἶχαν, νὰ γεννήσουν τέκνα γιὰ τὴ δόξα καὶ γιὰ τὴν εὐτυχία. Ἐμεῖς λοιπὸν μποροῦμε νὰ μάθουμε ἀπ᾿ αὐταῖς καὶ νὰ ταῖς λατρεύουμε ἕως τὴν ὕστερην ὥρα. — Πές μου καὶ σὺ τώρα γιατὶ ἐχθές, ὕστερ᾿ ἀπὸ τὸ συμβούλιο, ἐνῷ ἐστεκόμαστε σιωπηλοί, ἀπομακρύθηκες ταραγμένος·

Νὰ μοῦ τὸ πῇς νὰ τό χω γὼ γκολφισταυρὸ ᾿ς τὸν ᾅδη. [1])
Ἐχαμογέλασε πικρά, κι᾿ ὁλούθενε κυττάζει·
Κι᾿ ἀνεῖ πολὺ τὰ βλέφαρα τὰ δάκρυα νὰ βαστάξουν.

8

Παρασταίνεται ὁ Ἰμπραΐμ Πασᾶς συλλογιζόμενος τὴ σημαντικότητα τῆς γῆς, τὴν ὁποία θέλει νὰ κυριέψῃ, καὶ τὸν πόνο καὶ τὴν ἐντροπή του ἂν δὲν τὸ κατορθώσῃ.

Καθὼς ἐκεῖ ᾿ς τὴν Ἀραπιά. . . . .
Χύνεται ἀνάερα τὸ σκυλὶ τῆς δίψας λυσσιασμένο.
Μέσ᾿ ᾿ςτὴν ψυχὴ τὴν ἀγροικᾷ σὰ σπίθα ᾿ς τὴ φωτιά της,
Καὶ συχνὰ τοῦ π᾿ ἡ ἀράθυμη καὶ τρίσβαθη ψυχή του·
«Κάμποι, βουνὰ καρπόφορα, καὶ λίμνη ὡραία καὶ πλούσια.»
«᾿Σ τουφέκι ἀλλάξυν καὶ σπαθὶ τὸ δίχτυ καὶ τ᾿ ἀγκίστρι.»
«Μάννα καλὴ παλληκαριῶν, καὶ κάμε τη δική σου [2]).»
«Αἰώνια ἤθελ᾿ ἤτανε ὁ πόνος κ᾿ ἡ ντροπή μου.»

---

[1]) Νὰ τό χω γκόλφι καὶ σταυρὸ καὶ μέσα στὸ μνημοῦρι,
Γιὰ δὲν ὡμίλησε ποτὲ τοῦ τάφου ἡ πέτρα . . .

[2]) Μάννα τρανὴ παλληκαριῶν, καὶ κάμε τη δική σου.

9

'Ετούτ' εἶν' ὕστερη νυχτιά· ὅλα τ' ἀστέρια βγάνει·
Ὁλονυχτὶς ἀνέβαινε ἡ δέηση, τὸ λιβάνι.

Ὁ 'Αράπης, τραυηγμένος ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ ποῦ ἐσκορποῦσε τὸ θυμίαμα, περίεργος καὶ ἀνυπόμονος, μὲ βιαστικὰ πατήματα πλησιάζει εἰς τὸ τεῖχος,

Καὶ ἀπάνου, ἀνάγκη φοβερή! σκυλὶ δὲν τοῦ λυχτάει.

Καὶ ἀκροάζεται· ἀλλὰ τὴ νυχτικὴ γαλήνη δὲν ἀντίσκοβε μήτε φωνή, μήτε κλάψα, μήτε ἀναστεναγμός· ἤθελε πῆς ὅτι εἶχε παύση ἡ ζωή· οἱ ἥρωες, εἶναι ἑνωμένοι καὶ μέσα τους, λόγια λένε

Γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ποῦ μόλις τὰ χωράει·
'Σ τὰ μάτια καὶ 'ς τὸ πρόσωπο φαίνοντ' οἱ στοχασμοί τους·
Τοὺς λέει μεγάλα καὶ πολλὰ ἡ τρίσβαθη ψυχή τους.
Ἀγάπη κ' ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα τους τινάζουν·
Τὰ σπλάχνα τους κ' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν·
Γλυκειὰ κ' ἐλεύθερ' ἡ ψυχὴ σὰ νά τανε βγαλμένη,
Κ' ὑψώναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη [1]).

10

'Αφοῦ ἔκαψαν τὰ κρεβάτια, οἱ γυναῖκες παρακαλοῦν τοὺς ἄντρες νὰ ταῖς ἀφήσουν νὰ κάμουνε ἀντάμα, εἰς τὸ σπήλαιο, τὴν ὑστερινὴ δέηση. Μί' ἀπ' αὐταῖς, ἡ γεροντότερη, μιλεῖ γιὰ ταῖς ἄλλαις· « Ἄκουσε, παιδί μου, καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸ στόμα μου,

Ποῦ εἰμ' ὅλη κάτου ἀπὸ τὴ γῆ κ' ἕνα μπουτσοῦνι ἀπ' ἔξω.
Ὁρκίζουν σε 'ς τὴ στάχτ' αὐτή . . . .
Καὶ 'ς τὰ κρεβάτια τ' ἄτυχα μὲ τὸ σεμνὸ στεφάνι·
Ν' ἀφῆστε σᾶς παρακαλοῦν νὰ τρέξουμε 'ς ἐκεῖνο,
Νὰ κάμουμ ἅμα τὸ στερνὸ χαιρετισμὸ καὶ θρῆνο.»
Κ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀργοῦσε ὀλίγο νὰ δώσῃ τὴν ἀπόκριση,
Ὅλαις 'ς τὴ γῆ τὰ γόνατα ἐχτύπησαν ὀμπρός του,
Κ' ἐβάσταάν ὅλαις κατ' αὐτὸν τὴ χοῦφτα σηκωμένη,

---

[1]) Κ' ὑψώναν 'ςτὸ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη.

Καὶ μὲ πικρὸ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη,
Σὰ νά θελ' ἔσπλαχνα ὁ Θεὸς βρέξη ψωμὶ 'ς ἐκείναις.

11

Οἱ γυναῖκες, εἰς ταῖς ὁποίαις ἕως τότε εἶχε φανῆ ὅμοια μεγαλοψυχία μὲ τοὺς ἄντρες, ὅταν δέωνται καὶ αὐταῖς, δειλιάζουν λιγάκι καὶ κλαῖνε· ὅθεν προχωρεῖ ἡ Πράξη· διότι ὅλα τὰ φερσίματα τῶν γυναικῶν ἀντιχτυποῦν εἰς τὴν καρδιὰ τῶν πολεμιστάδων, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὑστερινὴ ἐξωτερικὴ δύναμη, ποῦ τοὺς καταπολεμάει, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ὡς ἀπ' ὅλαις ταῖς ἄλλαις, αὐτοὶ βγαίνουν ἐλεύθεροι.

12

Εἶναι προσωποποιημένη ἡ Πατρίδα, ἡ Μεγάλη Μητέρα, θεάνθρωπη, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ὅλα τὰ παθήματα, καὶ καθαρίζοντάς τα εἰς τὴ μεγάλη ψυχή της νὰ ἀναπνέη τὴν Παράδεισο·

Πολλαῖς πληγαῖς κ' ἐγλύκαναν γιατ' ἔσταξ' ἁγιομύρος.

Μένει ἄγρυπνη μέρα καὶ νύχτα, καρτερῶντας τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος· δὲν τὰ φοβᾶται τὰ παιδιά της μὴ δειλιάσουν· εἰς τὰ μάτια της εἶναι φανερὰ τὰ πλέον ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς τους·

'Σ τοῦ τέκνου σύρριζα τοῦ νοῦ, Θεοῦ τῆς μάννας μάτι·
Λόγο, ἔργο, νόημα. . . . .
'Απὸ τὸ πρῶτο μίλημα 'ς τὸν ἀγγελοκρουμό του.

Γιὰ τοῦτο αὐτὴ εἶναι

Ἥσυχη γιὰ τὴ γνώμη τους, ἀλλ' ὄχι γιὰ τὴ Μοῖρα,
Καὶ μέσ' 'ςτὴν τρίσβαθη ψυχὴ ὁ πόνος τῆς πλημμύρα,

ἐπειδὴ βλέπει τὸν ἐχθρὸν ἄσπονδον, ἄπονον ἀπὸ τὸ πολὺ πεῖσμα, καὶ καταλαβαίνει ὅτι ἂν τὸ Ἔλεος ἔχυνε μέσ' 'ςτὰ σπλάχνα του ὅλους τοὺς θησαυρούς του, τοῦτοι

Τριαντάφυλλά ναι θεϊκὰ 'ς τὴν κόλαση πεσμένα.

13

Μένουν οἱ Μάρτυρες μὲ τὰ μάτια προσηλωμένα εἰς τὴν ἀνατολή, νὰ φέξη γιὰ νά βγουνε 'ς τὸ γιουροῦσι, καὶ ἡ φοβερὴ αὐγή,

Μνήσθητι, Κύριε, -εἶναι κοντά· Μνήσθητι, Κύριε, -ἐφάνη!

Ἐπᾶψαν τὰ φιλιὰ ’ς τὴ γῆ......................
’Σ τὰ στήθια καὶ ’ς τὸ πρόσωπο, ’ς τὰ χέρια καὶ ’ς τὰ πόδια.

Μία φοῦχτα χῶμα νὰ κρατῶ καὶ νὰ σωθῶ μ’ ἐκεῖνο.

Ἰδού, σεισμὸς καὶ βροντισμός, κ’ ἐβάστουναν ἀκόμα,
Ποῦ ὁ κύκλος φθάνει ὁ φοβερὸς μὲ τὸν ἀφρὸ ’ς τὸ στόμα,
Κ’ ἐσχίσθη ἀμέσως, κ’ ἔβαλε ’ς τῆς Μάννας τὰ ποδάρια
Τῆς πείνας καὶ τοῦ . . . τὰ λίγα ἀπομεινάρια·
Τ’ ἀπομεινάρια ἀνέγγιαγα καὶ κατατρομασμένα,
Τὰ γόνατα καὶ τὰ σπαθιὰ τὰ ματοκυλισμένα.

14

Τὸ μάτι μου ἔτρεχε ῥονιά, κι’ ὀμπρός του δὲν ἐθώρα,
Κ’ ἔχασα αὐτὸ τὸ θεϊκὸ πρόσωπο γιὰ πολλὴ ὥρα,
Π’ ἄστραψε γέλιο ἀθάνατο, παιγνίδι τῆς χαρᾶς του,
’Σ τὸ φῶς τῆς καλωσύνης του, ’ς τὸ φῶς τῆς ὀμορφιᾶς του.

15

Ἔχε ὅσαις ἔχ’ ἡ Ἀνατολὴ κι’ ὅσαις εὐχαῖς ἡ Δύση.

16

Μ’ ὅλον ποῦ τότ’ ἀσάλευτος ’ς τὸ νοῦ μ’ ὁ νιὸς ἐστήθη,
Κ’ εἶχε τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθη [1]).

17

Κι’ ἄνθιζε μέσα μου ἡ ζωὴ μ’ ὅλα τὰ πλούτια π’ ἔχει.

18

Συχνὰ τὰ στήθια ἐκούρασα, ποτὲ τὴν καλωσύνη.

19

Ὁ υἱός σου κρίνος μὲ δροσιὰ φεγγαροστολισμένος

---

[1]) Ἄχ! γιατὶ μοὔρθ’ ὁ νιὸς μπροστὰ μὲ τὴ θεϊκιά θωριά του,
Κ’ ἔπαιξε μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ, κι’ αὐτὸς μὲ τὰ μαλλιά του.

20

'Σ τὸν ὕπνο της μουρμούριζε τὴν κλάψα τῆς τρυγόνας.

21

'Ανάξιε δοῦλε τοῦ Χριστοῦ, κάτου τὰ γόνατά σου.

22

Γιά κύττα κεῖ χάσμα σεισμοῦ βαθιὰ 'ς τὸν τοῖχο πέρα [1]),
Καὶ βγαίνουν ἄνθια πλουμιστά, καὶ τρέμουν 'ς τὸν ἀέρα·
Λούλουδα μύρια, ποῦ καλοῦν χρυσὸ μελισσολόϊ,
Ἄσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καὶ κρύβουνε τὴ χλόη.

23

Χιλιάδες ἦχοι ἀμέτρητοι, πολὺ βαθιὰ 'ς τὴ χτίση [2])·
Ἡ Ἀνατολὴ τ' ἀρχίναγε κ' ἐτέλειωνέ το ἡ Δύση.
Κἄποι ἀπὸ τὴν 'Ανατολή, κι' ἀπὸ τὴ Δύση κἄποι·
Κάθ' ἦχος εἶχε καὶ χαρὰ, κάθε χαρὰ κι' ἀγάπη.

24

Κἄνε σιμὰ κ' εἶναι ψιλαῖς, κἄνε βαρειαῖς καὶ πέρα,
Σὰν τοῦ Μαϊοῦ ταῖς εὐωδιαῖς γιομόζαν τὸν ἀέρα.

25

Ἡ ὄψη ὀμπρός μου φαίνεται, καὶ μέσ' 'ς τὴ θάλασσ' ὄχι
Ὄμορφη ὡς εἶναι τ' ὄνειρο μ' ὅλα τὰ μάγια πὤχει·

---

[1]) Χάσμα σεισμοῦ ποῦ βγάν' ἀνθοὺς καὶ τρέμουν 'ςτὸν ἀέρα.

[2]) 'Εκρυφανάβρυζε βαθιὰ κ' ἐγιόμιζε τὴ Χτίση.
Τρίσβαθο ἐκρυφανάβρυζε κ' ἐπότιζε τὴ Χτίση.
Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο, καὶ πλημμυρίζ' ἡ Χτίση.
Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο κ' ἐχόρταινε τὴ Χτίση.

26

Χρυσ' ὄνειρο ἠθέλησε τὸ πέλαγο ν' ἀφήση,
Τὸ πέλαγο, ποῦ πάτουνε χωρὶς νὰ τὸ συγχύση.

27

Κ' ἔφυγε τὸ χρυσ' ὄνειρο ὡς φεύγουν ὅλα τ' ἄλλα.

28

Ἦταν μὲ σένα τρεῖς χαραῖς 'ς τὴν πίκρα φυτρωμέναις,
Ὅμως γιὰ μένα 'ς τὴ χαρὰ τρεῖς πίκραις ῥιζωμέναις.

29

Ὅλοι σὰν ἕνας, ναί, χτυποῦν, ὅμως ἐσὺ σὰν ὅλους.

30

Τοῦ πόνου ἐστρέψαν οἱ πηγαῖς ἀπὸ τὸ σωθικό μου,
Ἔστρωσ' ὁ νοῦς, κι' ἀνέβηκα πάλι 'ς τὸν ἑαυτό μου [1]).

31

Τὸ γλυκὸ σπίτι τῆς ζωῆς, ποῦ χε χαρὰ καὶ δόξα.

32

Παράπονο χαμὸς καιροῦ 'ς ὅ τι κἀνεὶς κι' ἂ χάση.

33

Χαρὰ 'ς τὰ μάτια μου νὰ ἰδῶ τὰ πολυαγαπημένα,
Ποῦ μῶδειξε σκληρ' ὄνειρο 'ς τὸ σάβανο κλεισμένα.

34

Καὶ μετὰ βίας
Τί μῶστειλες, χρυσοπηγὴ τῆς Παντοδυναμίας;

Τοῦ πόνου ἐστρέψαν οἱ πηγαῖς ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια,
Καὶ μέσα πάλι ἐγύρισε ψυχὴ καὶ καλοκάρδια.

35

Ἔστρωσ᾽, ἐδέχθ᾽ ἡ θάλασσα ἄντρες ῥιψοκινδύνους,
Κ᾽ ἐδέχθηκε ᾽ς τὰ βάθη τους τὸν οὐρανὸ κ᾽ ἐκείνους.

36

Πάντ᾽ ἀνοιχτά, πάντ᾽ ἄγρυπνα, τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου.

37

Ὁποῦ ν᾽ ἐρμιὰ καὶ σκοτεινιὰ καὶ τοῦ θανάτου σπίτι [1]).

38

Τὸ πολιορκούμενο Μεσολόγγι ἔχει τριγύρου χάντακα,
Πῶφαγε κόκκαλο πολὺ τοῦ Τούρκου καὶ τ᾽ Ἀράπη [2]).

39

Χθὲς πρωτοχάρηκε τὸ φῶς καὶ τὸν γλυκὸν ἀέρα.

40

Πάλι μοῦ ξίππασε τ᾽ αὐτὶ γλυκειᾶς φωνῆς ἀγέρας,
Κ᾽ ἔπλασε τ᾽ ἄστρο τῆς νυχτὸς καὶ τ᾽ ἄστρο τῆς ἡμέρας.

41

Ὀλίγο φῶς καὶ μακρινὸ σὲ μέγα σκότος κ᾽ ἔρμο.

42

Κι᾽ ὅπου ἡ βουλή τους συφορά, κι᾽ ὅπου τὸ πόδι χάρος.

43

Σὲ βυθὸ πέφτει ἀπὸ βυθὸ ὡς ποῦ δὲν ἦταν ἄλλος.
Ἐκεῖθ᾽ ἐβγῆκε ἀνίκητος.

---

[1]) Ὁποῦ ν᾽ ἐρμιὰ καὶ σκοτεινιὰ καὶ κατοικιὰ τοῦ Χάρου.
[2]) Κ᾽ ἐδέχθη κόκκαλο πολὺ . . .

44

Φῶς ποῦ πατεῖ χαρούμενο τὸν Ἄδη καὶ τὸ Χάρο.

45

Ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐχθροῦ,
Τόσ' ἄστρα δὲν ἐγνώρισεν ὁ τρίσβαθος αἰθέρας.

46

Ἡ Ἐλπίδα περνάει ἀπὸ φριχτὴν ἐρημία μὲ
Τὰ χρυσοπράσινα φτερὰ γιομᾶτα λουλουδάκια.

47

Χάνονται τ' ἄνθη τὰ πολλά, ποὺχ' ἄσπρα μὲ τὰ φύλλα.

48

Γιὰ νὰ μοῦ ξεμυστηρευθῇ τὰ αἰνίγματα τὰ θεῖα.

49

Σ' ἐλέγχ' ἡ πέτρα ποῦ κρατεῖς, καὶ κλεῖ φωνὴ κι' αὐτήνη.

50

Μέσ' ς'τ Ἅγιο Βῆμα τῆς ψυχῆς.

51

Ἡ δύναμή σου πέλαγο, κ' ἡ θέλησή μου βράχος.

52

'Σ τὸν κόσμο τοῦτον χύνεται καὶ 'ς ἄλλους κόσμους φθάνει.

53

Μὲ φουσκωμένα τὰ πανιὰ περήφανα κι' ὡραῖα.

54

Πολλοί ν' οἱ δρόμοι πὤχει ὁ νοῦς.

55

Ἡ βοὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατόπεδου παρομοιάζεται μὲ τὸν ἄνεμο,
Ὁποῦ περνάει τὸ πέλαγο καὶ κόβεται ᾿ς τὸ βράχο.

56

Καὶ τὸ τριφύλλι ἐχόρτασε καὶ τὸ περιπλοκάδι,
Κ᾿ ἐχόρευε, κ᾿ ἐβέλαζε, ᾿ς τὸ φουντωτὸ λιβάδι.

57

Ὦ γῆ. . . . .
Ὁ Οὐρανὸς σὲ προσκαλεῖ, κ᾿ ἡ Κόλαση βρυγίζει.

58

Καὶ μὲ τὸ ῥοῦχο ὁλόμαυρο σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα.

59

Καὶ ταῖς ἀτάραχαις πνοαῖς ταῖς πολυαγαπημέναις.

60

Οἱ Ἕλληνες, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσῃ ὁ φιλικὸς στόλος, κυττάζουν τὸν μακρυνὸ ξάστερον ὁρίζοντα κ' εὔχονται

Νὰ θόλωνε ᾿ς τὰ μάτια τους μὲ κἄτι, ποῦ προβαίνει.

61

Κ' ἐπότισέ μου τὴν ψυχὴ ποῦ χόρτασεν ἀμέσως.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ'.

1

Μητέρα, μεγαλόψυχη ᾿ς τὸν πόνο καὶ ᾿ς τὴ δόξα,
Κι᾿ ἂν ᾿ς τὸ κρυφὸ μυστήριο ζοῦν πάντα τὰ παιδιά σου

Μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρο [1]), τί χάρ' ἔχουν τὰ μάτια,
Τὰ μάτια τοῦτα, νὰ σ' ἰδοῦν μέσ' 'ς τὸ πανέρμο δάσος,
Ποῦ ξάφνου σοῦ τριγύρισε τ' ἀθάνατα ποδάρια
(Κύττα) μὲ φύλλα τῆς Λαμπρῆς, μὲ φύλλα τοῦ Βαϊῶνε!
Τὸ θεϊκό σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,
'Ατάραχη σὰν οὐρανὸς μ' ὅλα τὰ κάλλη πῶχει,
Ποῦ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη ναι κρυμμένα·
'Αλλά, Θεά, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνή σου,
Κ' εὐθὺς ἐγὼ τ' Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τὴ χαρίσω;
Δόξα χ' ἡ μαύρη πέτρα του καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.

(*Ἡ Θεὰ ἀπαντάει εἰς τὸν ποιητή, καὶ τὸν προστάζει νὰ ψάλῃ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ*).

2

Ἔργα καὶ λόγια, στοχασμοί, -στέκομαι καὶ κυττάζω-,
Λούλουδα μύρια, πούλουδα, ποῦ κρύβουν τὸ χορτάρι,
Κι' ἄσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καλοῦν χρυσὸ μελίσσι.
'Εκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ Χάρο.-
Μέσ' 'ς τὰ χαράματα συχνά, καὶ μέσ' 'ς τὰ μεσημέρια,
Καὶ σὰ θολώσουν τὰ νερά, καὶ τ' ἄστρα σὰ πληθύνουν,
Ξάφνου σκιρτοῦν οἱ ἀκρογιαλιαῖς, τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι.
«'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, βόλι Τουρκιᾶς, τόπ' Ἄγγλου!
« Πέλαγο μέγα πολεμᾷ, βαρεῖ τὸ καλυβάκι.
» Κι' ἀλιά! σὲ λίγο ξέσκεπα τὰ λίγα στήθια μένουν·
» 'Αθάνατή σαι, ποῦ ποτέ, βροντή, δὲν ἡσυχάζεις;» [2])
'Σ τὴν πλώρη, ποῦ σκιρτᾷ, γυρτός, τοῦτά π' ὁ ξένος ναύτης.
Δειλιάζουν γύρου τὰ νησιά, παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε,

---

[1]) Λογισμὸς κ' ἔργο κι' ὄνειρο.

[2]) Τὸ πέλαο ξάφνου μακριὰ μουγγοβολᾷ καὶ σειέται.
Ἄχ! τ' ἄλογο τῆς 'Αραπιᾶς καλὰ χαλινωμένο,
Καὶ μὲ τοῦ Τούρκου τ' ἄρματα νοῦς 'Ιταλοῦ καὶ Γάλλου.
Σὲ λίγο μένουν ἄφραχτα τὰ λίγα στήθια πῶχει.
'Ακοίμητή σαι ποῦ ποτέ, βροντή, δὲν ἡσυχάζεις;

Καὶ μὲ λιβάνια δέχεται [1]) καὶ φῶτα τὸν καϊμό τους
Ὁ σταυροθόλωτος ναὸς καὶ τὸ φτωχὸ ξωκκλῆσι.
Τὸ μῖσος ὅμως ἔβγαλε καὶ κεῖνο τὴ φωνή του [2])·
«Ψαροῦ, τ' ἀγκίστρι π' ἄφησες, ἀλλοῦ νὰ ῥήξῃς ἄμε.»
Μέσ' 'ς τὰ χαράματα συχνά, καὶ μέσ' 'ς τὰ μεσημέρια,
Κι' ὅταν θολώσουν τὰ νερά, κι' ὅταν πληθύνουν τ' ἄστρα,
Ξάφνου σκιρτοῦν οἱ ἀκρογιαλιαῖς, τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι.
Γέρος μακριά, π' ἀπίθωσε 'ς τ' ἀγκίστρι τὴ ζωή του,
Τὸ πέταξε, τ' ἀστόχησε, καὶ περιτριγυρνῶντας [3])·
«'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, βόλι Τουρκιᾶς, τόπ' Ἄγγλου!
« Πέλαγο μέγ', ἀλίμονον! βαρεῖ τὸ καλυβάκι·
» Σὲ λίγην ὥρα ξέσκεπα τὰ λίγα στήθη μένουν·
»'Αθάνατή σαι, ποῦ, βροντὴ, ποτὲ δὲν ἡσυχάζεις;
» Πανερημιὰ τῆς γνώρας μου, θέλω μ' ἐμὲ νὰ κλάψῃς.

3

Δὲν τοὺς βαραίν' ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοή τους,
. . . . κ' ἐμπόδισμα δὲν εἶναι
'Σ ταῖς κορασιαῖς νὰ τραγουδοῦν, καὶ 'ς τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν.

4

'Απὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο κι' ἀπὸ τὴ μαύρη πίσσα,
. . . .
'Αλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος

---

[1]) Καὶ δέχεται μὲ λιβανιαῖς.
[2]) Τὸ μῖσος ὅμως ἔβγαλε τὴν ἔχθρα τῆς ψυχῆς του·
« Ψαροῦ, τὸ δίχτυ π' ἄφησες, νὰ πᾶς ἀλλοῦ νὰ ῥήξῃς.»
Κι' ὁ φθόνος εἶδε κ' ἔρρηξε τῆς ἀδικιᾶς τὸ μῖσος.
« Καλὰ κάμες, περήφανη, 'ς ἐσὲ νὰ στέρξ' ὁ κόσμος.
Νὰ ἰδῇ τὸ δίχτυ π' ἄφησες πῶς πᾶς ἀλλοῦ νὰ ῥήξῃς.»
Κι' ὁ φθόνος ἐσαΐττεψε τὴν ἀδικιὰ τοῦ μίσους·
« Δίχτυ, ψαροῦ περήφανη, νὰ πᾶς ἀλλοῦ νὰ ῥήξῃς.»
[3]) Ψαρᾶς μακριὰ π' ἀπίθωσε 'ς τ' ἀγκίστρι τὴ ζωή του,
Τ' ἀστόχησε τρισεύγενα, κ' ἐφώναξε σκωμένος.

Ὁ στύλος φανερώνεται, μὲ κάτου μαζωμένα
Τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τὴ σημαία,
Ποῦ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ Σταυρὸν ἁπλώνει
Παντόγυρα 'ς τὸν ὄμορφον ἀέρα τῆς ἀντρείας,
Κι' ὁ οὐρανὸς καμάρωνε, κ' ἡ γῆ χεροκροτοῦσε·
Κάθε φωνὴ κινούμενη κατὰ τὸ φῶς μιλοῦσε,
Κ' ἐσκόρπα τὰ τρισεύγενα λουλούδια τῆς ἀγάπης·
«Ὄμορφη, πλούσια, κι' ἄπαρτη, καὶ σεβαστή, κι' ἁγία!» [1])

5

'Από τὴν ἄπειρην ἐρμιὰ τὰ μάτια μαθημένα
Χαμογελάσαν κι' ἄστραψαν, κ' εἶπαν τὰ μαῦρα χείλη·
«Παιδί, 'ς τὴν πόρτα χαίρεσαι μὲ τὴ βοή, ποῦ στέρνεις·
'Μπροστά, λαγέ, 'ς τὸν κυνηγό, κατακαμπὶς καπνίζεις·
Γλάρε, στρειδόφλουντσα ξερνᾶς, ἀφρό, σαλιγκοκαῦκι.»
Καὶ τώρα δά, τ' ἀράθυμο πάτημ' ἀργοπορῶντας,

---

[1]) . . . . τὰ παλληκάρια
'Σ τὸν ἥσκιο τῆς ἀπείραχτης καὶ . . . σημαίας,
Καὶ μ' ὅλα τ' ἅρματα βροντοῦν τυφλὰ τοῦ κόπου χάμου,
Καὶ χάμου μ' ὅλα τ' ἅρματα βροντοῦν τυφλὰ τοῦ κόπου.
Κ' εὐφραίνονται τὰ μάτια τους, κ' εὐτύχησαν κυττῶντας
Ταῖς κορασιαῖς νὰ τραγουδοῦν, καὶ τὰ παιδιὰ να παίζουν.

'Αλλ' ἥλιος μέγας κι' ἄσβυστος, αἰθέρας κοσμοφόρος
'Αλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀμέτρητος αἰθέρας κτλ.
'Αλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀκλόνιστος κτλ.
'Αλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀτάραχος κτλ.

Ποῦ μουρμουρίζει, καὶ μιλεῖ, καὶ τὸ Σταυρὸ τεντώνει
'Σ τὸν ὄμορφο κι' ἀτάραχον ἐλευθεριᾶς ἀέρα.

'Σ ταῖς ὄμορφαις, κ' ἐλεύθεραις, κ' εὐτυχισμέναις αὔραις.
Κι' ὁ Οὐρανὸς τὴ βλόγουνε, κ' ἡ γῆ τὴ χαιρετοῦσε.

. . . ἀνθρώπινη μιλιά, καὶ σὲ στεφάνι πλέκει
Τα πλούσια καὶ τρισεύγενα τοῦ πόθου λουλουδάκια.

. . . . ἡ πρόθυμη γλυκειὰ φωνὴ σὲ κράζει,
Σκορπῶντας τὰ τρισεύγενα τ'ς ἀγάπης λουλουδάκια.
'Ανίκητή σαι, κι' ὄμορφη, καὶ σεβαστή, κι' ἁγία.

Κατὰ τὸ κάστρο τὸ μικρὸ πάλι κυττᾷ, καὶ σφίγγει,
Σφίγγει στενὰ τὴ σπάθη του 'ς τὸ λαβωμένο στῆθος,
Π' ἀγροίκα μέσα τὴν καρδιὰ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη [1]).

6

Ὁ Πειρασμός.

Ἔστησ' ὁ Ἔρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
Κ' ἡ φύσις ηὗρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκειά της ὥρα,
Καὶ μέσ' 'ς τὴ σκιά, ποῦ φούντωσε καὶ κλεῖ δροσιαῖς καὶ μόσχους,
Ἀνάκουστος κηλαϊδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος [2]).

---

1) Γέρνεις, παιδάκι, 'ς τὴ μπασιά, καὶ στέρνεις τὴ φωνή σου·
Γροικῶ σε, γλάρε, ποῦ ξερνᾷς φλούντσια στρειδιοῦ 'ς τὸ βράχο·
Δουλειά χεις, γδυμνοσάλιγκα, καὶ βλέπω τοὺς ἀφρούς σου.

Ξερνῶντας τὰ φλουντσόστρειδα, γλάρε, βαρεῖς τὸ βράχο.

Γλάρε, στρειδόφλουντσα ξερνᾷς, πολὺν ἀφρό, σαλίγκι.

Κατακαμπὶς ὁ κυνηγὸς λαγό δε νὰ καπνίζῃ.

Μακρυὰ λαγό δ' ὁ κυνηγὸς κατακαμπὶς ν' ἀχνίζῃ
Τώρα μὲ τὴν πανάγρια θωριὰ ταπεινωμένη
Κυττᾷ, καὶ σφίγγει τὸ σπαθὶ 'ς τὸ λαβωμένο στῆθος,
Ποῦ μέσ' ἀγροίκα τὴν ψυχὴ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη.

Καὶ τώρα
Πάλε βαρῶντας μὲ τὸ νοῦ κατὰ τὸ φῶς, καὶ πάλε
Κυττῶντας, καὶ τ' ἀράθυμο πάτημ' ἀργοπορῶντας,
Καταπλακώνει τὸ σπαθὶ 'στὸ λαβωμένο στῆθος,
Π' ἀγροίκα μέσα τὴν καρδιὰ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη.

Κατὰ τὸ κάστρο τὸ μικρό, καὶ μὲ τὰ δυό του χέρια
Σφίγγει σφιχτὰ τὴ σπάθη του κτλ.

2) Ὁ Ἔρωτας ἐχόρεψε μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
Κ' ἡ φύσις ὅλη βρίσκεται μεσ' 'ς τὴ γλυκειά της ὥρα.
Εἰς τ' οὐρανοῦ τὴν πλατωσιὰ καὶ 'στὰ κρυφὰ τοῦ βάτου
'Στοῦ ῥοδισμένου . . . μέσ' 'στὸν πυκνὸ κρυψιῶνα
Ἀνάκουστοι κελαϊδισμοὶ καὶ λιγοθυμισμένοι.
Καὶ φέρνουν οἱ ἀέρηδες, χορτᾶτοι νερατζάνθη,
Ἀνάκουστους κελαϊδισμοὺς καὶ λειποθυμισμένους.

Νερὰ καθάρια καὶ γλυκά, νερὰ χαριτωμένα,
Χύνονται μέσ' 'ς τὴν ἄβυσσο τὴ μοσχοβολισμένη,
Καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της, κι' ἀφίνουν τὴ δροσιά τους,
Κι' οὗλα 'ς τὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους,
Τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια [1]).
Ἔξ' ἀναβρύζει κ' ἡ ζωὴ 'ς γῆ, 'ς οὐρανό, σὲ κῦμα.
'Αλλὰ 'ς τῆς λίμνης τὸ νερό, π' ἀκίνητό ναι κι' ἄσπρο,
'Ακίνητ' ὅπου κι' ἂν ἰδῇς, καὶ κάτασπρ' ὥς τὸν πάτο,
Μὲ μικρὸν ἥσκιον ἄγνωρον ἔπαιξ' ἡ πεταλοῦδα,
Ποῦ χ' εὐωδίσῃ τ'ς ὕπνους της μέσα 'ς τὸν ἄγριο κρίνο [2]).

Σὲ γῆ, σὲ κῦμα, σὲ γιαλό,
Μὲ ῥόδο, μὲ γιοφύλλι,
(Πόδι, Κύρ' Ἔρωτα, χρυσὸ)
Τώρα ποῦ ἔστησε χορὸ
Μὲ τὸν ξανθὸν 'Απρίλη.

Στὴ φράχτη μεσ' 'ς τὴ φουντωτή,
Χαριτωμένη τώρα,
Ὁποῦ δροσιαῖς καὶ μόσχους κλεῖ
Κ' ἡ φύσις ηὗρε τὴν καλὴ
Καὶ τὴ γλυκειά της ὥρα.

Δροσιαῖς καὶ μόσχους κλεῖ κι' αὐτὸς
Ὁ βάτος φουντωμένος,
Καὶ μέσ' ἀκούστηκε γλυκὸς
'Ανάκουστος κηλαϊδισμὸς
Καὶ λιποθυμισμένος.

[1]) 'Ενῷ ξουθ' ὡραιότατα νερὰ χαριτωμένα
Πέφτουνε μέσ' 'ς τὴν ἄβυσσο...
Καὶ χαίρονται τὸ μόσχο της καὶ δίνουν τὴ δροσιά τους,
Μ' ὅλα τὰ πλουσιοπάροχα καλὰ τῆς νερομάννας.
Καὶ τὰ νερὰ σπουδάζουνε καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια.

Καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της γιὰ τὴ δροσιὰ π' ἀφίνουν.
Νεράκι, π' ἀηδονολαλεῖς, καὶ ῥὲς μὲ σπουδα 'ς τ' ἄνθη,
Σοῦ δίνουνε τὸ μόσχο τους γιὰ τὴ δροσιὰ π' ἀφίνεις.

[2]) 'Αλλὰ 'ς τῆς λίμνης τὸ νερὸ π' ἀσάλευτό ναι κι' ἄσπρο,
'Ασάλευτ' ὅπου κι' ἂν ἰδῇς, καὶ κάτασπρ' ὡς τὸν πάτο,
Μὲ μικρὸν ἥσκιον ἔπαιξε χρυσῆ πεταλουδοῦλα,
Ποῦ βώδισε τὸν ὕπνο της μέσα 'ς τὸν ἄγριο κρίνο.
Ποῦ πέρασεν εὐωδικιὰ νύχτα 'ς τὸν ἄγριο κρίνο.

'Αλαφροήσκιωτε καλέ, γιὰ πὲς ἀπόψε τί δες·
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρὶς ποσῶς γῆς, οὐρανός, καὶ θάλασσα νὰ πνένε,
Οὐδ' ὅσο κάν' ἡ μέλισσα κοντὰ 'ς τὸ λουλουδάκι,
Γύρου σὲ κἄτι ἀτάραχο, π' ἀσπρίζει μέσ' 'ς τὴ λίμνη,
Μονάχο ἀνακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ ντυμένη μὲ τὸ φῶς του [1]).

7

Ἔρμα ν' τὰ μάτια, ποῦ καλεῖς, χρυσὲ ζωῆς ἀέρα

Ὁποῦ χε 'ς τ' ἀγριόκρινου τοὺς μόσχους ξενυχτήσῃ.
.Ποῦ μέσα 'ς τὸν ἀγριόκρινο γλυκά χε ξενυχτήσῃ.

Λευκὸ βουνάκι πρόβατα ποῦ σειέται καὶ βελάζει,
Καὶ μέσ' 'ς τῆς λίμνης τὰ νερὰ στρωτά, γλυκά, καθάρια,
Στῆς ἔρμης λίμνης τὰ νερὰ ὁλόστρωτα καθάρια
Ἔπαιξε μὲ τὸν ἥσκιο της γαλάζια πεταλοῦδα,
Ποῦ εὐώδιασε τὸν ὕπνο της μέσα 'ς τὸν ἄγριο κρίνο.
Γιὰ πές, ἀλαφροήσκιωτε, 'ς τὴ λιμνη ἀπόψε τ' εἶδες.

Εσύ σκιον ἔχεις ἀλαφρό, καὶ πὲς ἀπόψε τ' εἶδες.
'Στὴ λίμνη κλεῖ κἄτι λευκὸ διπλῶντας τὸ φεγγάρι.

Κἄτι λευκὸ κι' ἀτάραχο τυλίζει τὸ φεγγάρι.
Ἐκεῖ ποῦ ἡ λίμνη φούσκωσε 'ς τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
Συχνὰ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ κἄτι λευκὸ τυλίζει
Κ' ἐβγῆκε κόρη θεϊκιὰ καὶ φεγγαροντυμένη.

Σὲ κἄτι ἀπάνου ἀτάραχο π' ἀσπρίζει μέσ' 'ς τὴ λίμνη,
Ἐσυχνανακατώθηκε τὸ στρογγυλλὸ φεγγάρι,
Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ ὁλόλαμπρη 'ς τὸ φῶς του,

Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ καὶ θεϊκιὰ 'ς τὸ φῶς του.

Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ στημένη μέσ' 'ς τὸ φῶς του.
Ἀγαπημένα σὲ καλεῖ, δροσᾶτα σὲ χαϊδεύει,
Γλυκὸς ἀέρας καθαρός, μοσχοβολιαῖς χορτᾶτος,
Κι' ἀνάκουστους κηλαϊδισμοὺς καὶ λιποθυμισμένους.

Γλυκὰ χαϊδεύει δροσερὸς τῆς εὐωδιᾶς ἀέρας
Μ' ἀνάκουστους κηλαϊδισμοὺς καὶ λιποθυμισμένους.

Καλεῖς, χρυσὲ τῆς εὐωδιᾶς, τῆς ὀμορφιᾶς ἀέρα.
Μή με χαϊδεύῃς, δροσερὲ τῆς ὀμορφιᾶς ἀέρα.

Εἰς τὸ ποίημα ἕν' ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα πρόσωπα ἦταν μία κόρη, ὀρφανή, τὴν ὁποίαν οἱ ἄλλαις πλέον ἡλικιωμέναις γυναῖκες εἶχαν ἀναθρέψη, καὶ τὴν ἀγαποῦσαν ὅλαις ὡς θυγατέρα τους. Πέφτει εἰς τὸν πόλεμο ἕνας τῶν ἐνδοξοτέρων ἀγωνιστάδων, τὸν ὁποῖον αὐτὴ εἶχε ἀγαπήση εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας· ὥςτε ἀπὸ τὸ ἄκρο τῆς ἐλπίδας ἡ καρδιά της βυθίζεται εἰς τὴν λύπη· εὑρίσκει παρηγορία κυττάζοντας τ' ἀγαπημένα πρόσωπα καὶ τὸ ὑψηλὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων γυναικῶν. Αὐτὰ ἀρκοῦν νὰ διαφωτίσουν ὁπωσδήποτε τοῦτο τὸ κομμάτι, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐνθουσιασμένη νέα στρέφεται νοερῶς πρὸς τὸν Ἄγγελο, τὸν ὁποῖον εἶδε 'ς τ' ὀνειρό της νὰ τῆς προσφέρῃ τὰ φτερά του· γυρίζει ἔπειτα πρὸς ταῖς γυναῖκες νὰ τοὺς εἰπῇ, ὅτι αὐτὴ τὰ θέλει τὰ φτερὰ πραγματικῶς, ἀλλ' ὄχι γιὰ νὰ φύγῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ κρατῇ κλεισμένα ἐκεῖ κοντά τους, καὶ νὰ περιμείνῃ μαζί τους τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Μετὰ ταῦτα ἀνατρέχει ἡ φαντασία της εἰς ἄλλα περασμένα· πῶς τὴν ἐπαρηγοροῦσαν, ἐνῷ ἐκείτετο ἄρρωστη, « οἱ ἀτάραχαις πνοαῖς οἱ πολυαγαπημέναις » τῶν ἄλλων γυναικῶν ὁποῦ ἐκοιμοῦνταν κοντά της· καὶ τέλος πῶς εἶχε ἰδῇ τὸν νέον νὰ χορεύῃ, εἰς τὴ χαρμόσυνη ἡμέρα τῆς νίκης.

Ἄγγελε, μόνον 'ς τ' ὄνειρο μοῦ δίνεις τὰ φτερά σου;
'Σ τ' ὄνομ' Αὐτοῦ, ποῦ σ' τά πλασε, τ' ἀγγειὸ τ'ς ἐρμιᾶς τὰ θέλει.
'Ιδού, ποῦ τὰ σφυροκοπῶ 'ς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, ματιά, βασίλισσαίς μου!
Τὰ θέλω γώ, νὰ τά χω γώ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
'Εδῶ π' ἀγάπης τρέχουνε βρύσαις χαριτωμέναις. [1]).

---

[1]) Φτερά χετε, π' ἀνέγγιαγα παντοῦ πετοῦν, 'Αγγέλοι.
Παντοῦ πετοῦν κ' εἶν' ἄφθαρτα, 'Αγγέλοι, τά φτερά σας·
'Στ' ὄνομ' Αὐτοῦ, ποῦ τά πλασε, τ' ἀγγειὸ τ'ς ἐρμιᾶς τὰ θέλει.
Ἰδού, μ' ἀσποῦδα τὰ φορῶ, μ' ἀλαιμαργιὰ τά σφίγγω,
Νὰ τά χω δῶ, καὶ νὰ τὰ κλειῶ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
'Εδῶ ποῦ τρέχουνε γιὰ μὲ γλυκειαῖς ἀγάπης βρύσαις.
Κι' ἀμέσως τὰ σφυροκοπῶ 'ς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, χωρὶς ματιὰ νὰ δώσω.

Ὄχι φιλί, χαιρετισμό, μήτε ματιὰ νά δώσω.

Κι' ἄκουε που λέγετε· «Πουλί, γλυκειὰ ποῦ ν' ἡ φωνή σου!»
'Αηδονολάλειε στῆθος μου, πρὶν τὸ σπαθὶ σὲ σχίσῃ·
Καλαῖς πνοαῖς παρηγοριὰ 'ς τὴ βαρειὰ νύχτα κ' ἔρμη [1]
Μὲ σᾶς νὰ πέσω 'ς τὸ σπαθί, κι' ἄμποτε νά μαι πρώτη!
Τὸ στραβὸ φέσι 'ς τὸ χορὸ τ' ἄνθια 'ς τ' αὐτὶ στολίζει,
Τὰ μάτια δείχνουν ἔρωτα γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμο,
Καὶ 'ς τὴ θωριά του εἶν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο! [2])

9

Τὰ σπλάχνα μου κ' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν,
Κι' ὅσ' ἄνθια θρέφει καὶ καρποὺς τόσ' ἄρματα σὲ κλειοῦνε.

10

Φεύγω τ' ἀλόγου τὴν ὁρμὴ καὶ τοῦ σπαθιοῦ τὸν τρόμο.
Τ' ὀνείρου μάταια πιθυμιά, κι' ὄνειρο αὐτή ν' ἡ ἴδια!
'Εγύρισε ἡ παράξενη τοῦ κόσμου ταξειδεύτρα,
Μοῦ πε μὲ θεῖο χαμόγελο βρεμένο μ' ἕνα δάκρυ [3])·
Κόψ' τὸ νερὸ 'ς τὴ μάννα του, μπάσ' το 'ς τὸ περιβόλι,
'Σ τὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχαναθρεμμένο [4]).

---

[1]) Παρηγοριὰ καλαῖς πνοαῖς, ψυχὴ τῆς ἔρμης νύχτας.
Γλυκαῖς πνοαῖς παρηγοριὰ κτλ.

Ἔσπρωξ' ἀπόψε κατὰ σᾶς τὰ χέρια ποῦ χαν θέρμη·
Παρηγοριὰ καλαῖς πνοαῖς 'ς τὴ μαύρη νύχτα κ' ἔρμη.

[2]) Τὸ στραβὸ φέσι 'ς τὸ χορὸ τ' ἄνθια 'ς τ' αὐτὶ στολίζει,
Στοχαστικὰ τὰ μάτια του τριγύρου δὲν κυττάζουν,
Καὶ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμο.

Ἄχ! 'ς τὴ θωριά του ν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο.
Βάνουν ἀγάπη 'ς τὰ ψηλὰ τὰ μάτια κ' ἡ θωριά του,
Κι' ἀπάνου της εἶν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο.

Τά μάτια χύνουν ἔρωτα κατὰ τὸν ἄνου κόσμο,
Ὁποῦ τὸν ἀλαφροδένει 'ς τὴ γῆ μὲ τὸ χορό του,
Καὶ 'ς τὴ θωριά του κτλ.

Δέν' ἐλαφρα τον οὐρανὸ 'ς τὴ γῆ μὲ τὸ χορό του.

[3]) Μοῦ πε μὲ θεῖο χαμόγελο ὅπ' ἔσταξ' ἕνα δάκρυ·

[4]) 'Σ τὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχαναστημένο.

'Σ τὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχοβολισμένο

11

Μία τῶν γυναικῶν προσφεύγει εἰς τὸ στοχασμὸ τοῦ θανάτου, ὡς μόνη σωτηρία της μὲ τὴ χαρά, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται τὸ πουλάκι,

Ὁποῦ δε σκιᾶς παράδεισο, καὶ τήνε χαιρετάει
Μὲ τοῦ φτεροῦ τὸ σάλαγο καὶ μὲ κανέναν ἦχο,

εἰς τὴ στιγμὴν ὁποῦ εἶναι κοπιασμένο ἀπὸ μακρινὸ ταξίδι, εἰς τὴ φλόγα καλοκαιρινοῦ ἥλιου.

12

Καὶ βλέπω πέρα τὰ παιδιὰ καὶ ταῖς ἀντρογυναῖκες
Γύρου 'ς τὴ φλόγα π' ἄναψαν, καὶ θλιβερὰ τὴ θρέψαν
Μ' ἀγαπημένα πράματα, καὶ μὲ σεμνὰ κρεβάτια,
Ἀκίνηταις, ἀστέναχταις, δίχως νὰ ῥήξουν δάκρυ·
Καὶ γγίζ' ἡ σπίθα τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ λειωμένα ῥοῦχα·
Γλήγορα, στάχτη, νὰ φανῆς, οἱ φούχταις νὰ γιομίσουν [1]).

13

Εἶν' ἕτοιμα 'ς τὴν ἄσπονδη πλημμύρα τῶν ἁρμάτων
Δρόμο νὰ σχίσουν τὰ σπαθιά, κ' ἐλεύθεροι νὰ μείνουν.
Ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ Χάρο.

14

(*Μία γυναῖκα εἰς τὸ γιουροῦσι*)
Τουφέκια τούρκικα σπαθιά!
Τὸ ξεροκάλαμο περνᾷ.

15

Σὰν ἥλιος, ὁποῦ ξάφνου σκεῖ πυκνὰ καὶ μαῦρα νέφη,
Τ' ὄρος βαρεῖ κατάραχα καὶ σπίτια ἰδὲς 'ς τὴ χλόη [2]).
1844

---

[1]) Γύρου 'ς τὴ φλόγα, π' ἄναψαν καὶ τὴν ἐτριγυρίσαν,
Κυττάζουν δίχως κίνημα, κυττάζουν δίχως δάκρυ,
Τ' ἀγαπημένα πράματα καὶ τὰ σεμνὰ κρεβάτια·

Καὶ μέσ' 'ς τὴ φλόγα, π' ἄναψαν μὲ τά δικά τους χέρια
Κυττάζαν δίχως κίνημα, κυττάζαν δίχως δάκρυ,
Ἀκίνηταις, ἀδάκρυταις, κυττῶντας, μελετῶντας.
Κυττῶντας μεσ' ἀκίνηταις, ἀδάκρυταις κυττῶντας.

[2]) Τ' ὄρος βαρεῖ κατάραχα σκιῶντας τὰ νέφη ὁ ἥλιος,
Καὶ φανερα σοῦ γένονται τὰ σπίτια μέσ' 'ς τὴ χλόη.

Γ

Η ΩΔΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΑΡΧΗ

Chiare, fresche e dolci acque

Νερὰ καθαροφλοίσβιστα,
Γλυκύτατα καὶ κρύα,
Ποῦ μέσα ἀναγαλλιάζετο
Ἡ ἀσύγκριτη ὀμορφία·
Χλωρόκλαδα, ὅπου ἀκούμπησε
Τ' ὡραῖο της τὸ πλευρὸ
(Μ' ἀνοίγεται ἡ ἐνθυμούμενη
Καρδιὰ μὲ στεναγμό)·

Κ' ἐσεῖς, ποῦ ἀπὸ τὸ μόσχο σας,
Δροσόχορτα, δροσάνθη,
Ὁ κόλπος τοῦ φορέματος
Ὁ ἀγγελικὸς εὐφράνθη·
Ἀέρα ἱερέ, ποῦ μ' ἔσφαξαν
Τὰ μάτια τὰ λαμπρά
Ἀκοῦστε τὰ παράπονα,
Ποῦ κάνω ὑστερινά.

Ἂν νὰ κλεισθοῦν οἱ μέραις μου
Δακρύζοντας μοῦ μέλλῃ
Ἀπὸ τὸ πάθος τὸ ἄπειρο,
Κι' ὁ Οὐρανὸς τὸ θέλῃ,
Μιὰ χάρην ἡ βαρειόμοιρη
Ψυχή μου ἐπιθυμεῖ,
Νὰ λάβῃ ἐδῶ τὸν τάφο της,
Κι' ὁλόγυμνη νὰ βγῇ.

Πικρός, πικρὸς ὁ θάνατος!
Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσο,
Ἂν τέτοια ἐλπίδα τῆς ψυχῆς
Ἐγὼ μπορῶ νὰ δώσω·
Γιατὶ ποῦ ναὕρῃ ἡ δύστυχη
Περσότερη ἡσυχιά,
Γιὰ νὰ γδυθῇ τὰ κόκκαλα,
Τὰ μέλη τ' ἀχαμνά;

Ἴσως καιροὶ θὲ νἄλθουνε
Ποῦ δὲ θὰ μὲ μισήσῃ
Ἡ ὡραιότης ἡ ἄσπλαχνη·
Καὶ θὰ ξαναγυρίσῃ
Ἐς τὸν τόπο, ποῦ μ' ἀπάντησε
Τὴ μέρα τὴν ἱερά,
Καὶ νὰ μὲ ἰδοῦν τὰ μάτια της
Θὰ δείξῃ ἐπιθυμιά·

Ἀλλά, 'ς ταῖς πέτραις βλέποντας
Τὸ ὑστερινό μου χῶμα,
Θ' ἀνοίξῃ ἀναστενάζοντας
Ἔτσι γλυκὰ τὸ στόμα,
Ὁποῦ γιὰ κάθε ἁμάρτημα
Θὲ νὰ συγχωρεθῶ, —
Στενεύοντας μὲ δάκρυα
Ὡραῖα τὸν Οὐρανό.

Ἄνθια, θυμοῦμαι, ἐπέφτανε
Ἀπ' τὰ κλωνάρια πλῆθος,
Συρμένα ἀπὸ τὸν Ἔρωτα
Ἐς τὸ μαλακὸ τὸ στῆθος·
Κ' ἔστεκε μὲ ταπείνωση
Σὲ τόσην δόξα αὐτή,
Ὁλόλαμπρη, ὁλοστόλιστη,
Ἀπ' τὴν ἀνθοβολή.

Καὶ ποιὸ ἀπὸ τ᾽ ἄνθια ἡσύχαζε
᾽Απάνου ᾽ς τὴν ποδιά της,
Ποιὸ ᾽ς τὰ μαργαριτόπλεχτα
Λαμπρόξανθα μαλλιά της·
᾽Σ τὴν ὄψη ποιὸ τοῦ ῥεύματος
Τοῦ λιβαδιοῦ, καὶ ποιὸ
Λὲς κ᾽ ἔλεε ἀεροπλέοντας·
῾Ο ῎Ερως εἶν᾽ ἐδῶ.

Πόσαις φοραῖς τὸ πνεῦμα μου
᾽Απὸ τρομάρα ἐπιάσθη,
Καί, τούτη, τούτη, ἐφώναξα,
᾽Σ τὸν Οὐρανὸν ἐπλάσθη!
Γιατὶ ὅλα τότε μοῦ καναν
Τὰ φρένα ἐκστατικά,-
Τὸ σῶμα, τὸ γλυκόγελο,
Τὸ πρόσωπο, ἡ λαλιά·

Καὶ τόσο αὐτὰ μοῦ κρύβανε
᾽Σ τὰ μάτια τὴν ἀλήθεια,
Ποῦ λεα· Καὶ πότε ἀνέβηκα,
Ποιὸς μοῦ δωκε βοήθεια;-
Θαρρῶντας ὁπῶς ἔλαβα
Οἰκιὰ ᾽ς τὸν Οὐρανό·
Κ᾽ ἐγὼ ἀπὸ τότε ἀνάπαψη
Δὲ βρίσκω παρὰ δῶ.

Καὶ σύ, καὶ σύ, τραγοῦδι μου,
῏Αν εἶχε ὁ νοῦς μου φθάσῃ
Νὰ σὲ στολίσῃ ὡς ἤθελα,
Τώρ᾽ ἄφινες τὰ δάση.
Κ᾽ ἐπρόβανες τὰ λόγια σου
᾽Σ τὸν κόσμο θαρρετά·
᾽Αλλὰ μὴν πᾷς, κι᾽ ἀπόμεινε
Μ᾽ ἐμὲ ᾽ς τὴν ἐρημιά.

ΜΙΜΗΣΗ

ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ ΤΗΣ ΔΕΣΔΕΜΟΝΑΣ

The poor soul sat etc.

Shakesp. Othel. Act IV. Sc III.

Ἡ ἀθλία ψυχὴ καθήμενη
Σὲ χόρτο, σὲ λουλοῦδι.
Μὲ μία φωνὴ νεκρώσιμη
Ἀρχίναε τὸ τραγοῦδι·
«Ἐλᾶτε, τραγουδήσετε
»Τὴν πράσινην ἐτιά».

Ἀκίνητο τὸ χέρι της
Εἰς τὴν καρδιὰ βαστάει,
Τὴν κεφαλὴ 'ς τὰ γόνατα
Τ' ἀδύνατα ἀκουμπάει,
Κι' ὁ ῥύαξ ἐκεῖ 'ς τὰ πόδια της
Ἐφλοίσβιζε τερπνά.
«Ὅλοι, ὅλοι, τραγουδήσετε
»Ἐτιά, ἐτιά, ἐτιά.»

Πικρὰ ἀντάμα ἐβγαίνανε
Τὰ δάκρυα μὲ τὰ λόγια,
Κ' ἔτσι ἔλεγε ἀκατάπαυτα
Βαριὰ τὰ μοιρολόγια,
Ὁποῦ τὴν ἐλυπιόντανε
Λαγκάδια καὶ βουνά.
«Ἐτιὰ νὰ τραγουδήσετε,-
»Ἐτιὰ καὶ πάντα ἐτιά.»

»Δὲ φταίει·-ψεύτη τὸν Ἔρωτα
»Κἀνεὶς ἂς μὴν τὸν κράζῃ·
»Ἕως ποῦ μιλεῖ τ' ἀχεῖλι μου,
»Δὲ φταίει, θὲ νὰ φωνάζῃ·

» Γιατὶ μοῦ τὸ φανέρωσε
» Πῶς πλέον δὲ μ' ἀγαπᾷ,
» Κι' ἀμέσως ἐγὼ ἀρχίνησα
» Νὰ τραγουδήσω ἐ τ ι ά.

» Μιὰ μέρα ἐγὼ τοῦ κλαύθηκα
» Πῶς πέφτει 'ς ἄλλα στήθη,
» Κ' ἐμένα μ' ἀπαράτησε, -
» Κ' ἐκεῖνος μ' ἀποκρίθη·
»-Μιμήσου με κι' ἀγάπησε
»Ἄλλη κ' ἐσὺ ἀγκαλιά.-
» Τί ν' ἀγαπήσω ἡ δύστυχη
» Πάρεξ θανάτου ἐτιά!

» Δὲ θέλω νὰ μοῦ βάλουνε
» Εἰς τὸ στερνὸ κλινάρι
» Μυρτιαῖς, οὔτε τριαντάφυλλα,
Πάρεξ ἐτιᾶς κλωνάρι,
» Κι' ἀπάνου ἀπὸ τὸ μνῆμα μου
»Ἄλλη δὲ θέλω ἡσκιά·
»Ὅλοι, ὅλοι, τραγουδήσετε
Τὴν πράσινην ἐτιά.»

---

* Η ΑΝΟΙΞΙ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Già riede primavera
Col suo fiorito aspeto

'Απ' τὴν ἄνοιξη, ποῦ ἐγύρισε,
Οὐρανὸς καὶ γῆς εὐφράνθη,
Μὲ τὸ χόρτο καὶ μὲ τ' ἄνθι
Παίζει ὁ ζέφυρος τερπνά.

. . . .
Καὶ τὸ χόρτο πρασινίζει,
Μόν' 'ς ἐμένα δὲ γυρίζει
Τῆς καρδιᾶς ἡ σιγαλιά.

Ἥλιου ἀχτῖνα καθαρώτατη
Τοῦ βουνοῦ τὰ χιόνια λειώνει,
Ποῦ τὸ νέο του ξεφυτρώνει
Πράσιν' ἔντυμα λαμπρό·

Τὸ σιγὸ τὸ κυματάκι
Εἰς ταῖς ἄκραις του φλοισβίζει,
Καὶ τὸ ἀνθοδροσοστολίζει
Μὲ τ' ἀκοίμητα νερά.

Τὸ ἰσχυρὸ τὸ δέντρο, ποῦ εἴδανε
Σταθερὸ καιροὶ καὶ χρόνοι,
Τὰ κλωνάρια ξελαφρώνει
Ἀπ' τὰ χιόνια τὰ ὀκνηρά.

Παντοῦ, ἰδού, ξυπνοῦν καὶ τρέμουν
Ἄνθια χίλια ἀπὸ τὸ χῶμα,
Ποῦ εἶν' ἀπείραχτα εἰς τὸ χρῶμα
Ἀπ' τ' ἀλέτρια τὰ σκληρά,

Νά, τὸ χειλιδόνι ἐγύρισε,
Ποῦ τὸ πέλαο περνάει,
Κ' ἐδῶ πάλι οἰκοδομάει
Τὴ γλυκειὰ του τὴ φωλιά.

Κ' ἐκεῖ ποῦ μὲ τὴ φτεροῦγα
Τρέχει ὀγλήγορα καὶ λάμνει,
Προσοχὴ κἀμμιὰ δὲν κάμνει
Εἰς ὁποῖον τὸν κυνηγᾷ.

Ἡ βοσκοῦλα ἐρωτεμένη
Πάει 'ς τὸ ῥεῦμα νὰ κυττάξῃ,
Γιὰ νὰ βάλῃ ὡραῖα σὲ τάξῃ
Τὰ ξανθά της τὰ μαλλιά.

Νὰ βοσκοῦν βγαίνουν τὰ πρόβατα·
Τώρα πλέον δὲ μνέσκουν ἄλλοι,
Ἢ ψαράδες 'ς τ' ἀκρογιάλι,
Ἢ διαβάταις 'ς τὴν οἰκιά.

Ὡς καὶ ὁ ναύτης, ποῦ γυμνότατος
'Σ τὴν πατρίδα του ἐσυνάχθη,
Γιατὶ ὁ μαῦρος ἐταράχθη
Ἀπὸ φουσκοθαλασσια,

Βλέποντας σιγὸ τὸ κῦμα,
Λύει τὸ πλοῖον, καὶ δὲ φοβᾶται
Καὶ οὐδὲ πλέον ξαναθυμᾶται
Πῶς ἐφούσκωσε φριχτά.

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Or che niega i doni suoi
La stagion dei fiori amica.

Τώρα ἡ ἄνοιξη μᾶς ἔκρυψε
Τ' ἀνθηρά, τὰ ὡραῖα της δῶρα,
Καὶ προβαίνει ἀσταχοφόρα
Τοῦ καλοκαιριοῦ ἡ αὐγή.

Καὶ ἀποκάτου ἀπὸ τὸν ἥλιο
Τόσο τοῦ ἄμμου ἡ λαύρα αὐξήνει,
Ποῦ εἰς τὴ βάρβαρη Κυρήνη
Μόλις εἶναι ἡ λαύρα αὐτή.

Τώρα πλέον τὸ γλυκοχάραμα
Ἡ δροσιὰ δὲ συντροφεύει,
Χόρτο οὔτ' ἄνθι θεραπεύει
Μήτε μία σταλαματιά.

Πλέον δὲ σέρνει ὁ ῥύαξ τὸ ῥεῦμα
Εἰς τὴν γῆν, ὁποῦ διψάει,
Καὶ σκασμένη ἀναζητάει
Τὰ καρπόφορα νερά.

Τὴ φαγὸ κυττάζει ὁ ἥλιος
Μπουχωμένη, χλωμιασμένη,
Ποῦ εἶδε ὁ Μάης ξανανιωμένη,
Εἰς τὰ φύλλα, εἰς τὴ μορφή.

Καὶ εἰς τὴν γῆν τὴν μητρικήν της
Σκιὰν ὀλίγη δὲν ἀφίνει,
Μήτε σκιὰ τοῦ ῥύακος δίνει,
Ποῦ τῆς ἔδωσε θροφή.

Ἱδρωμένος στήθια, πρόσωπο,
Πάνω ἐκεῖ 'ς τὰ θερισμένα,
Μὲ τὰ μέλη ξαπλωμένα,
Νά, κοιμᾶται ὁ θεριστής·

Πάει, καὶ τ'ς ἵδρωτες, ποῦ τρέχουν,
'Αποπάνου του γυρμένη,
Ἡ βοσκοῦλα ἐρωτεμένη
Τοῦ σφουγγίζει παρευθύς

Κείτεται 'ς τὴν γῆ τὴν ἄκαρπη
Τὸ σκυλί, κι' ἀδυναμίζει,
Καὶ ποτέ του δὲ γαυγίζει
'Σ τὸν αὐθέντη του κοντά.

'Αλλὰ τὸ ξερὸ λαρύγγι
Πολεμάει νὰ ξανασάνῃ,
Παίρνει ἀέρηδες, καὶ βγάνει
Λαχανιάσματα συχνά.

Κειὸς ὁ ταῦρος, ποῦ ποιμένες,
Νύμφαις, τοῦ χανε καμάρι,
Μὲ τὰ κέρατα ἀντιβάρει
Εἰς τὰ δέντρα δυνατά, -

Τώρα ἀργὸς κυττάει, μουγκρίζει,
'Σ τοῦ αὐλακιοῦ τὴν πρασινάδα,
Καὶ μὲ μούγκρισμα ἡ γελάδα
'Αποκρειέται ἐρωτικά.

Τὰ πετούμενα ἡσυχάζουν·
Μελῳδίαις δὲν ἀσηκώνει
Τὸ γλυκόφωνο τ' ἀηδόνι,
'Αλλ' ὁ τσίτσικας λαλεῖ.

Καὶ τὰ ἐντύματα τὰ νέα
Δείχνουν τὰ παλαιὰ τὰ φίδια·
Διπλωμένα 'ς τὰ φραξίδια
Πρὸς τὸν ἥλιο ἔχουν στολή

Τῆς ἡμέρας τῆς μακρύας
Εἰς τὴν κάψα, ὡς καὶ τὰ μαῦρα
Καὶ τὰ ψάρια ἀπὸ τὴ λαύρα
"Εχουν κύματα ζεστά·

Καὶ ἀπὸ τ' ἄντρα τους δὲ βγαίνουν
Μέσ' 'ς τὸ πέλαο νὰ τρέχουν,
'Αλλ' οἰκιὰ 'ς ταῖς πέτραις ἔχουν,
Καὶ εἰς τὰ φύκια τὰ πικρά.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΤΟΥ ΤΕΜΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΟΥ

Vo solcando un mar crudele

Σὲ σκληρότατη θάλασσα τρέχω,
Καὶ πανάκι καὶ ξάρτι δὲν ἔχω,
Καὶ τὸ πέλαο μουγκρίζει φριχτά

Ἡ γλαυκότη τοῦ αἰθέρος μαυρίζει,
Ἡ φωνὴ τῶν ἀνέμων σφουρίζει,
Λείπει ἡ τέχνη καὶ δὲ μὲ βοηθᾷ.

Μὲ τὸν ἄθλιον ἡ Τύχη μὲ παίρνει,
Κι' ὅθε θέλει ἡ προδότρα μὲ σέρνει,
Καθὼς φεύγει, καὶ δὲ μὲ κυττᾷ.

Ἡ ἀθῳότη μ' ἀπόμεινε μόνη,
Τὴν αἰσθάνομαι μέσα 'ς τὰ στήθια,
'Αλλ' ἀντὶ νὰ μοῦ φέρῃ βοήθεια,
Μὲ συντρίβει, μὲ πνίγει σκληρά.

ΑΜΟΥΣΙΑ

Τοῦ Σίλλερ

Der allein besitzt die Musen

Ἔχεις τὴ Μοῦσα, ἂν τὴ δεχθῇς εἰς τὸ θερμὸ σου στῆθος.
Γιὰ τοῦ βαρβάρου τὴν ψυχὴ δὲν εἶναι παρὰ λίθος.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Τῆς μετάφρασης τῆς Σ Ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος.

(Στίχ. 1-7).

Ἐπολεμοῦσαν ἔτσι ὡσὰν τὴ φλόγα·
Μηνυτὴς ἦλθε ὁ Ἀντίλοχος ὡστόσο
Γλήγορα ἐκεῖ 'ς τὸν Ἀχιλλέα· τὸν ηὗρε
Ὁποῦ ὀμπρὸς εἰς τὰ ὀρθόπρυμνα καράβια
Μὲ τὸ νοῦ του ὅ,τι ἐστάθη ἐμελετοῦσε
Κ' ἔλεε πικρῶς ἡ μεγάλη ψυχή του·
Συφορά! γιατὶ τάχα ὅλοι σκορπιοῦνται
Μὲ ἀντάρα εἰς τὸ πεδίον, καὶ φεύγουν ὅλοι
Τρομασμένοι οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τὰ πλοῖα;

(Στίχ. 319-322).

Ὁ κυνηγὸς ποῦ κυνηγάει τὰ λάφια
. . . .
Ἀπελπισμένος πῶς ὕστερος ἦλθε
. . . .
. . . .
Γιατὶ ὁ θυμὸς τοῦ κατακαίει τὰ σπλάχνα.

(Στίχ. 464-467).

Ἔτσι γὼ νὰ μποροῦσα ἀπὸ τὴ Μοῖρα
Νὰ τὸν πάρω, ὅταν θὲ νἄλθῃ κοντά του,
Καθὼς ὅπλ' ἀπὸ μένα ὡραῖα θὰ λάβῃ,
Ὅποιο μάτι τὰ ἰδῇ νὰ τὰ θαυμάσῃ.

(Στίχ. 470,-471).

Εἴκοσ' εἶν' τὰ φυσούνια εὐκολοφούσκωτα

(Στίχ. 531-32)

Εἰς τ' ἀνεμόποδ' ἄλογ' ἀνεβαίνουν.

(Στίχ. 535 - 537).

. . . . καὶ τρέχει ἄσπλαχνη ἡ Μοῖρα

. . . .

Καὶ γυμνὸ 'ς τὴ σφαγὴ τὸν ποδοσέρνει.

(Στίχ. 596).

'Ποῦ γλυκολαμπυρίζει ὡσὰν τὸ λάδι.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ*

Εἰς τὴν ὥρα, ποῦ σκιασμένος,
Καὶ παράξενα ντυμένος,
Βγαίν' ὁ κλέφτης γιὰ νὰ κλέψῃ,
Κι' ὁ φονιὰς γιὰ νὰ φονέψῃ,-
'Σ ἄλλους τόπους ἐννοῶ
Κλεψιαῖς, φόνους, κι' ὄχι ἐδῶ,-
Εἶδα ἕν' ὄνειρο μουρλό
Καὶ θὰ τὸ διηγηθῶ.
Μέσ' 'ς τὸ νοῦ μου ἡ ψεσινή,
Ἡ περίφημη θανή,
Μίαν ἐντύπωση εἶχε ἀφήσῃ,
Π' ὁ καιρὸς δὲ θὰ τὴ σβύσῃ·
Καὶ 'ς τὸν ὕπν' ὁ λογισμός μου
Τὴν ξανάφερεν ὀμπρός μου.
'Σ τ' ὄνειρό μου ἀγροίκαα πάλι
Τὸν παπᾶ Τσετσὲ νὰ ψάλλῃ,
Μὲ τὴν τάξιν τ'ς 'Εκκλησίας·
Ὅμως ἔκαν', ἐξ αἰτίας
Τ' ὀνειρού μου τοῦ μουρλοῦ,
Τὴ φωνὴ τοῦ κουνουπιοῦ.
Πλῆθος ἔβλεπα λαμπάδες,

---

* Ὅλη ἡ σειρά, ποῦ περιέχεται 'ς τὸ στοιχεῖο Δ, ξανατυπώνεται καθὼς τυπώθηκε 'ς τὴν Κέρκυρα (Σ. Ε. Κ. 1857) μὲ ὅλα τὰ σημειώματα τοῦ ἐκδότη· γιατὶ ἀλλέως οἱ στίχοι, ἀπὸ πρόσωπα καὶ περιστατικὰ τοῦ τόπου γεννημένοι, δὲ θὰ εἶχανε νόημα.

Καὶ καπίτολα[1]) · οἱ παπάδες,
Τὰ φελόνια φορεμένα,
Ποιὸς καινούρια, ποιὸς σχισμένα,
Σοβαρὰ περιπατῶντας,
Τὴ λιρῶνα[2]) μελετῶντας,
Ξαστοχοῦν τὸν πεθαμένο,
Κ' ἔχουν τὸ κερὶ σβυμένο.
Ἔκαναν φωναῖς καὶ γέλια
Τὰ παιδιὰ μὲ τὰ βατσέλια[3]).
Κι' ὁ καπνὸς τοῦ μοσχολίβανου
Ἀπὸ τὰ λιβανιστήρια
Ἔμπαινε 'ς τὰ παρεθύρια.
Πολλοὶ ἀνθρῶποι ἀκολουθοῦσαν,
Καὶ περίλυπα ἐτηροῦσαν,
Γέρνοντας ταῖς κεφαλαῖς τους,
Καὶ μιλῶντας γιὰ δουλειαῖς τους.
Ἀλλὰ 'ς τὰ καμπαναρεῖα
Δὲν εἶν' τέτοια ἀδιαφορία·
Οἱ καμπάναις πλερωμέναις,
Ἔκαναν σὰ βουρλισμέναις.
Κι' ἀφοῦ εἶδα, ἕνα πρὸς ἕνα,
Οὖλα ἐκειά, ποῦ χα ἰδωμένα,
Τρέχει τ' ὄνειρο καὶ μπαίνει
Μέσα 'ς τὴ Φανερωμένη.
Ἤτανε 'ς τὴν ἐκκλησία
Λίγο φῶς καὶ πολλὴ ἐρμία·
Καὶ κοντὰ 'ς τὸ ξυλοκρέβατο
Ξάφνου ἀγροίκησα νὰ βγῇ
Ἕνα σκούξιμο μακρύ.
Ὅτι ἐλόγιασα πῶς θά ναι
Ἀπὸ τόσους ἕνας κἄνε,
Ποῦ ἐλυπήθηκε καὶ σκούζει...
Νά σου ὁ ἴσκιος τοῦ Κουτούζη![6])
Καθὼς πάντα ἐσυνηθοῦσε,

Ὅμορφα ῥοῦχα φοροῦσε,
Κ' ἔδειχνε καμαρωτὰ
Τὸ καπέλλο του στραβά.
Εἰς τὸ πονηρό του χεῖλο,
Πὤσκιαζεν ὀχθρὸ καὶ φίλο,
Ἔβλεπα μὲ θαυμασμὸ
Ποῦ χε ἀκόμα τὸ πικρό,
Τὸ συνειθισμένο γέλιο,
Ξαστοχῶντας τὸ Βαγγέλιο·
Ἐτριγύρισε κομμάτι
Εἰς τοῦ Χάρου τὸ κρεβάτι·
Ἀλλὰ βλέποντας ἐκεῖ
Τὸ καπέλλο, τὸ σπαθί,
Ποῦ ν' σημεῖα τῆς ἀρχοντιᾶς,
Ἐσταμάτησ' ὁ παπᾶς·
Καὶ καλὰ κυττάζοντάς τα,
Κι' ὄμορφα σηκώνοντάς τα,
Εἰς τὴν κάσσα τὰ χτυπάει,
Καὶ τ' ἀκόλουθ' ἀρχινάει,
Τὸ κορμί του συχνοσειῶντας,
Καὶ τὰ λόγια ἀργοπορῶντας·
— Καλὰ κάμαν καὶ σ' τὰ βάλανε
Ἐδῶ πάνου, ὅταν σ' ἐβγάλανε!
Μὰ τὸ ναίς, ὁποῦ σοῦ πρέπει,
Εἰς τὴν ὕστερή σου σκέπη,
Μπρὸς 'ς τὸν κόσμο νὰ κρατῇς
Τὰ σημάδια τῆς τιμῆς!
Μ' αὐτὰ τὰ ἴδια ἐγὼ σὲ εἶδα
Ποῦ κυρίευες τὴν πατρίδα·
Τὸ θυμοῦμαι (ὢϊμένανε!) . . .
Ἐπειδὴ δὲ μ' ἀπομένανε,
Ἐκαθόμουνα ὁ φτωχὸς
Εἰς τὴν γάτα μου [5]) ὀμπρός,
Κάνοντάς της χάϊδια χίλια,

Καὶ σὰν ν' ἄκουε τῆς ἐμίλεια·
Μωρὴ γάτα, τί σοῦ φαίνουνται
Τέτοια πράματα; ὑπομένουνται;
Νά ν' ὁ Γιάννης [6]) εἰς τὸ σπίτι,
Μὲ τὸν ἄλλο ξεκληρίτη,
'Σ τὴν καθίγλα νὰ προσμένουν
Οὕλους τ'ς ἄρχοντες, ποῦ μπαίνουν,
Καὶ ξανοίγουν, ἐνῷ σκύφτουνε
Μὲ τὰ ταπεινὰ κεφάλια,
Πλεζονιαῖς [7]) καὶ κατρογυάλια;
Νιάϊ μου, νὰ σὲ χαρῶ,
Ἔχω πίκρα καὶ κα μὸ
Νὰ τοὺς βλέπω, τσοῦ κα μένους,
Κυριακάτικα ντυμένους,
'Σ ταῖς καθίγλαις νὰ καθίζουν,
Καὶ τὰ ῥοῦχα τους νὰ χρίζουν!-
Τέτοια τσῆ λεγα· ἀλλὰ τώρα,
Ὁποῦ σ' εὕρηκε ἡ κακηώρα,
Πὲς, ποιὰ στόματα σ' ἐκράξαν,
Καὶ ποιὰ στήθη ἀναστενάξαν;
Ἂ δὲ σ' ἔκλαψαν, ἐγὼ
Σὰν παπᾶς τσοῦ συχωρῶ.
Ὢ! φωνάξετε, Καιροὶ,
Ποῦ τὸν εἴδετε κριτὴ,
Τί καλό χει γεναμένο,
Κ' εὐθὺς φεύγω καὶ σωπαίνω!
Ἔτσι λέοντας μεγαλώνει
Τὴ φωνή του καὶ θυμώνει·
Μὰ καλό ναι πλούσιος νά σαι,
Καὶ ποτὲ νὰ μὴ θυμᾶσαι,
Πῶς 'ς τοὺς δρόμους ἀϊλογᾶνε
Κἄποιοι μαῦροι ποῦ πεινᾶνε;
Ὅταν ἔπλασαν τὰ χέρια,
Ποῦ σκορπήσανε τ' ἀστέρια,

Τοῦ θνητοῦ τὰ σωθικά,
(Καὶ τὰ πλάσανε καλά),
Πρῶτ' ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα πάθια
Τσοῦ ἔχουν βάλῃ τὴ Συμπάθεια·
Καὶ τὴν ἔδιωξες ἐσύ,
Σὰν τὴ χήρα τὴ φτωχή,
'Απ' τὴ νιότη σου τὴν πρώτη,
Γιὰ νὰ βάλῃς τὴ Σκληρότη·
Αὐτὴ σὤλεε νὰ ζητᾷς
Τὸ ψωμὶ τῆς φτωχουλιᾶς,
Καὶ τὸ διάφορο νὰ θὲς
Τρεῖς καὶ τέσσαρες φοραῖς.
Κι' ὁ φτωχὸς, ἀπορημένος,
'Σ ἐσ' ἐρχότουν τρομασμένος,
Γιὰ νὰ πῇ μὲ τὸ θλιμμένο
Χεῖλο· Τό χω πλερωμένο!
Καὶ 'ς τὰ πόδια σου νὰ ῥήξῃ
Κλάψαις μύριαις, καὶ νὰ δείξῃ
Τ' ἀχαμνὰ τὰ γερατειά του,
Τὴ γυναῖκα, τὰ παιδιά του,
Καὶ τοῦ ῥούχου τὰ ξεσκλίδια·
Καὶ τοῦ ἀμόλαες κερατίδια!
Κ' ἔτσι δὰ, μὲ τέτοιους φόνους,
Γιὰ σαράντα πέντε χρόνους,
Παντελῶς δὲν εἶναι θᾶμα,
Μήτε ἀλλόκοτο τὸ πρᾶμα,
"Αν ἐσύφθασες νὰ κρύψῃς,
'Απ' τοὺς φόβοι ς γιὰ νὰ λείψῃς,
Τὸ σωρὸ τοῦ χρυσαφιοῦ σου
Καὶ 'ς ταῖς τράβαις τοῦ σπιτιοῦ σου.
Μὰ τῆς φτώχειας ἡ κατάρα,
Δυστυχώτατη τρομάρα,
Θὰ πλακώσῃ τὴν ψυχή σου
Σὰν ἡ πλάκα τὸ κορμί σου.

Κύττα ἂν εἶν' Δικαιοσύνη
Ἐκεῖ πάνου, γιὰ νὰ κρίνῃ!
Δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ [8])
Τὸ κορμί σου νὰ ψοφήσῃ
Εἰσὲ δρόμο ἢ σὲ καλύβα,
Μὰ 'ς τὴν κάμαρη τοῦ Σκλίβα!
Ἐκεῖ σώμενε νὰ φθάσῃς,
Καὶ τὸ λογικὸ νὰ χάσῃς,-
Τὸ παλιὸ τὸ σπίτι ἀφίνοντας,
Εἰς τ' ὁποῖο κἄποιος ἐμπῆκε,
Ποῦ πουλιό του δὲν ἐβγῆκε.
(Σκάψε, Ῥώμα, γιὰ νὰ ἰδῇς
Μὴ τὰ κόκκαλά του βρῇς).-
Ἐκεῖ, ἐνῷ 'ς αὐτὸ τὸ σπίτι
Ἐκοπίαζες μὲ τὴ μύτη, [9])
Κάνοντας σὰν τὰ παιδάκια,
Ὅταν φκειάνουν φυσουνάκια,
Σοῦ σηκώναν κἄποιοι τσάφοι [10])
Τὸ κλεμμένο τὸ χρυσάφι·
Ἐκεῖ ἐστέκαν, ἐνῷ σώβγαινε
Τοῦ θανάτου ὁ γογγυσμὸς,
Τὸν ἀγροίκουναν, κ' ἐτρέμανε
Μὴ δὲν ἤτανε ὁ στερνός.
Κἄνε ἐμπόρειες ἀπ' τὸ βιό σου,
Ἔπειτ' ἀπ' τὸ θάνατό σου
Καὶ τῆς φτωχουλιᾶς ν' ἀφήσῃς,
Καὶ τὰ στόματα νὰ κλείσῃς.
Ἀλλὰ ὁ Διάολος ἐφάνηκε
'Σ τὸ πλευρό σου ἀδερφικᾶτα,
Ὅταν ἔγραφες τὴ διάτα·
Καὶ τὸ χέρι σου τηρῶντας,
Καὶ σκληρὰ χαμογελῶντας,
Ἐτραγούδουνε· Ὦ φτωχοὶ,
Ποῦ γυρεύετε ψωμὶ,

Κάθε λύπη τώρα ἀφῆστε,
Καὶ σὲ λίγο θὰ πλουτῆστε·
Γραικοὶ σκλάβοι, ἀκαρτερεῖτε·
Γιατ' εὐθὺς θὰ λυτρωθῆτε·
Ταῖς καδήναις θὰ πετάξτε,
Εἰς τὴ Ζάκυνθο ν' ἀράξτε,
Εἰς τὸ μνῆμά του νὰ ὁρμῆστε,
Καὶ τὴν πλάκα νὰ φιλῆστε. -
Κ' ἔτσι μ' ὅλο σου τ' ἀσῆμι,
Μνέσκεις ἄκλαφτο ψοφίμι·
Ὅπως ἔζησες πεθαίνεις,
Κ' ἐκεῖ μέσα ὁ ἴδιος μένεις,
Μὲ ξεμυτερὰ τὰ νύχια,
Μαθημένα 'ς τὰ προστύχια·
Θέλω νὰ σὲ ἰδῶ, σκυλί!
Κ' ἔτσι λέοντας, τὸ σπαθί,
Τὸ καπέλλο, τοῦ πετάει,
Καὶ 'ς τὴν κάσσα εὐθὺς χουμάει·
Ὁ παπᾶς ἐκεῖ γυρμένος,
Καὶ 'ς τὰ χεῖλα του ἀφρισμένος,
Πολεμάει νὰ τὴν ἀνοίξῃ·
Κι' ὅτι ἀρχίνησε νὰ τρίξῃ,
Ἐγὼ πῶλεα μὴν ὁρμήσῃ,
Καὶ τὸ λείψανο χτυπήσῃ;
Τρέχω γλήγορα κοντά,
Γιὰ νὰ πῶ· μωρὲ παπᾶ!
Εἶναι ὁ μαῦρος πεθαμένος!
Ἀλλὰ ἐξύπνησα ἱδρωμένος.

Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ (1)

Ἔντονε! μαμουριασμένος,
'Σ τὰ γραψίματα γυρμένος.... (2)
Βρ᾽ ἄφησέ τα, τ' ἄχερα!
Κάμε στρόμπαις (3). Ἔλα δά!
Σπούδαξε, νὰ σὲ στιμάρουνε!
Βλέπω γὼ πῶς μὲ τρατάρουνε!
Τρέχα λάουραις νὰ πάρῃς,-
Νὰ πετειέται ὁ Ταβουλάρης (4)
'Σ τὰ πλιὸ ὄμορφα, ποῦ λές,
Νὰ σοῦ κάνῃ δυσκολιαῖς,
Ἢ νὰ κάνῃ, χά, χά, χά,
Τὸ παιδὶ τοῦ Μεσαλᾶ!
Μοναχὸ νὰ τ' ἀπαντήξω!
'Σ τὸν ἀκούτη θὰ τοῦ σφίξω,
Νὰ τοῦ πῶ τὴν κακὴ μέρα του·
Ἂς γελάῃ μὲ τὸν πατέρα του·
Χά, χά, χά....'Ανανοήθηκα·
Νά 'ς τὴν ὥρα ποῦ ἐγεννήθηκα
Ἔσμπλαξα καὶ τὸ Τερτσέττη (5)
Νὰ κυττάζῃ τὸ Γρασσέτη, (6)
Τόμου σπάω τὸ λάρυγγά μου
Λέοντας τὰ σπροπόζιτά μου·
Τὸ Γρασσέττη νὰ κυττάῃ,
Καὶ νὰ τοῦ χαμογελάῃ.
Νά τσοῦ φίλους, ποῦ ἐγκαινιάστηκα!
Καὶ ποὺρ δὲν ἐξεχουτιάστηκα
Γιατί, πίστεψέ μου, ἐγώ,
Τόμου ἰδῶ γέλιο κρυφό,
Τόμου ἰδῶ κρυφὴ ματία,
Μπαίνω πάντα 'ς ὑποψία.
'Αγκαλά μου, ἐγὼ τὰ φταίω

« Πές μας βέρσα.» Κ' ἐγὼ λέω.
»"Ε Dottore! Μπρέ, νὰ ζῇς,
» Πές μας πρόζαις. » Κ' ἐγὼ εὐθύς.
» Πές μας κι' ἄλλα, Dottor caro.»
Μπρέ, χω κάψα καί κατάρρο.
«Θὰ μᾶς πῇς, δὲν εἶν' τὸ caso.»
Καὶ λέω τόσο, ποῦ βραχνιάζω,
Καὶ ξυπνάω μέσ' 'ς τὴν αὐγή....
"Α! "Α! γύρευε φωνή!
"Ορσε, μὲ τὸ ῥετσιτάρισμα,
'Σ τὸ λαρύγγι τέτοιο χάρισμα!
Χοῦ, χου, ἀκοῦς; Ἀπομονή!.... (7)
Καὶ γιὰ μῆνες. Μὰ πὲς τί
Γιὰ φωτίκι εἰς πλερωμή μου,
Τί μοῦ δίνουνε οἱ νουνοί μου;
Μὲ φορτώνουνται οἱ sciocconi,
Καὶ παινοῦνε τὸ Μαρώνη! (8)
Τί παινέσματα! Μαχαῖρι,
Νὰ παινᾷς τέτοιο χρυσάφι!
('Αγκαλά μου ὁ Θεὸς τὸ ξέρει
Καὶ γιὰ κείνους πόσα γράφει.)
"Ε! ἀποφάσισα· θὰ σκάψω,
"Οσα ἔχω νὰ τὰ θάψω,
Κἀμμιὰ νύχτα σκοτεινή.
Νὰ μὴ λάχῃ καὶ τὰ ἰδῇ
Ὁ 'Αντώνης, (9) ἢ μὲ σμπλάξῃ
Il mio Nume (10) καὶ τ' ἀδράξῃ·
Κι' ἂς γυρεύῃ 'ς τὸ ταυλί μου,
"Οποιος θέλῃ, ἢ 'ς τὴν αὐλή μου!
Τὰ τρουπόνω! Κι' ἂς τοῦ πῇ
Τοῦ Τερτσέττη, ἂν εἶν' καλή
Τῆς αὐλῆς μου τὰ κρυφὰ
Τοῦ κοκκόρου ἢ κουτσουλιά.

Μὰ τὸ Θεό, Τοῦρκος θὰ γένω·
Μὲ τσιμποῦκι θὲ νὰ βγαίνω,
Θὰ φορέσω καὶ σαρίχι,
Γιὰ νὰ ἰδῶ ἂν ἀλλάξω τύχη.
Ποῦ πουλιό μου ἐγὼ νὰ ῥήχνω
Βέρσα ὁλοῦθε, καὶ νὰ δείχνω
Κάθε μέρα τὸ hic, hoc, haec! (11)
Θὲ νὰ λέω· Σελάμ-Ἀλέκ!
Εἶναι ἀδειανοὶ ᾽ς τὸ φόρο
Νὰ μοῦ λένε· Σιὸρ Δοτόρο·
Εἶμαι ὁ Ἰσούφ· Μπέη παιδί·
Δὲ τὸ ξέρεις; τοῦ Μουφτῆ.
Εἶμαι Μπέης, νὰ σὲ χαρῶ·
Δὲ μὲ βλέπεις τί φορῶ;
Ἀπὸ ἐννιὰ χρονῶν καὶ πρίχου
Ξέρω τὸ Ἀλκορὰν ξεστίχου·
Καὶ φαρσὶ τὸ ξέρω· νά,
Θὲς νὰ ἰδῇς; Ἀμὰν Ἀλλά·
Κι' ἄλλα κι' ἄλλα, ἕνα σωρό,
Ποῦ βαρειοῦμαι νὰ σ' τὰ πῶ.
Δὲ μποροῦνε νὰ μὲ ἰδοῦνε·
Καὶ τί τ'σὤκαμ' ἂς τὸ ποῦνε.
Τί νὰ κάμω; Δίκιο ἔχουνε....
Οὗλοι ξέρουν τὰ κακά μου·
Ποιὸς δὲ ξέρει τὴ γενιά μου;
Κειὸ τὸ ξέρει κάθε μπάμπαλο.
Ποῦ ἐγὼ εἶμαι ἕνα σκυλί·
Εἶμαι μὲ τὸν Eliogabalo
Πάντα μου φιλὶ κλειδί.
Ὁ Τιμπέριος ξάδερφός μου
Τόμου ἔρχεται ὀμπρός μου
Μ' ἀγκαλιάζει ἀδερφικά,
Καὶ λιγώνει ἀπὸ χαρά.
Κάθε νύχτα μήπως πέφτω;

Πάντα προβατῶ καὶ κλέφτω·
Ἔχω ψεύτικα κλειδία
Γιὰ νὰ γδένω μαγαζεῖα,
Καὶ πετάω, πρὶν πάω σπίτι,
Ἕνα αὐτὶ ἢ καμμιὰ μύτη·
Ὤ ἔχω πάθος, ἔχω λύσσαις,
Γιὰ ν' ἀβελενάρω βρύσαις.
Γιαμὰ ῥώτα τὸ Nerone
(Buon compagno e buon padrone)
Ῥώτα τόνε ἂν ποτὲ
Ἔμεινε χωρὶς ἐμέ!
Νά χε λείψω ἔμνεσκε in aria·
Ἆ! μὲ τάϊζε κουκουνάρια!
Θέλει τό χετε ἀκουστά, -
Ἐγὼ τοῦ πα, τοῦ πα· Ἆ!
Πρέπει, Νέρωνα, τσῆ μάννας σου
Τὰ μυαλὰ νὰ τσῆ πετάξῃς,
Καὶ τὸ Σένεκα νὰ σφάξῃς....
Ἂς τ' ἀφήσουμε, γιατὶ
Εἶναι ἡ μέρα ἡ σημερνή.
Σοῦ πανε πολλοὶ τὰ κάλαντα;
Ὥρα δείπνου ἐπῆα 'ς τὴν Κλάδαινα, -
Ὅτι ἐφέρναν τὴν ἁπλάδαινα, -
Καὶ γυρίζοντας ἀπάντησα
Ταμπουράδες, μαντολιά,
Καὶ κιτάραις, καὶ βιολιά·
Κἄπου, κἄπου, ἄκουα per via,
Καὶ κἀμμία σιδεροστία·
Μ' ἕνα σίδερο σονάρουνε,
Τὰ βρωμόπαιδα τὸ ζάρουνε·
Παίρνουν ὄβολα ὡστόσο,
Κ' ἐγὼ παίρνω un catriosso.

Ἐγὼ πάω νὰ κάμω βίζιταις;

Νά χω φτώχεια νά χω πόνους.
Καὶ ν' ἀκούω· Σὲ πολλοὺς χρόνους.
Vale a dir: Dottor, νὰ ζήσῃς,
Κι' ἀπὸ πεῖνα νὰ ψοφήσῃς.
Ξέρω γὼ ἐκεῖνοι οἱ Ἄρχοντες
Τὸ τὶ θέλανε νὰ κάνω·
Τὸ γιατρὸ τὸ τσαρλατᾶνο!
Τσαρλατᾶνος; ἅ! δὲ γένουμαι
Ξέρεις τί τοῦ ἀποκραίνουμαι,
Ὁποιανοῦ μὲ κονσουλτάρῃ;
«Ἔχω tormini.» — Χαμπάρι.
«Ἔχω βάρος 'ς τὸ κεφάλι.» -
Ἐκειὸ τό χουν ἄλλοι κι' ἄλλοι
«Σιὸρ Dottore, ἔχω θέρμη·
» Τί νὰ κάμω; γιατὶ σκιάζομαι.» -
Τί νὰ κάμῃς; σὲ θιαμάζομαι!
Μὲ τὴν κάψα ξεθυμαίνεις·
Θὰ περάσῃ, κ' ἔτσι γιαίνεις.
» Μοῦ ᾿πεσε καὶ ὁ Κωσταντής.» -
Τὸν ἐσήκωσες εὐθύς;
« Μοῦ ἔρχεται νὰ πέσω χάμου·
»Ἔχω μέσ' 'ς τὰ σωθικά μου,
«Ἔχω σὰν ἕνα σουγλί.» -
Μὴ σοῦ καίεται καρφί.
«'Αμμὴ τούτ' ἡ λουλαμάρα,
» Ποῦ μὲ φέρνει, 'ς τὸ ταβλί μου
« Νὰ κοιμοῦμαι πάντα;» - Κοίμου·
Ἂς περάσῃ ὁπότε θέλῃ·
Κοίμου ὥς αὔριο· τί σὲ μέλει; -
Alle corte, - ἡ γιατρικὴ
Εἶναι semplice πολύ·
Σοῦ τὸ λέω χωρὶς μπαρμποῦτα·
Ἂν σοῦ σκαρφιστῇ, σὲ τοῦτα
Μέτρα ἀλλιώτικα νὰ πάρῃς,

Δέν εἶσαι γιατρός, μὰ Τσάρης. (12)
Ὅποιος θέλῃ τὰ μυστήρια
Νὰ ξαγγλίσῃ, ἔχει ντελίρια.
Ἐδῶ ἂς ἔλθουνε οἱ γιατροὶ
Νὰ μοῦ ποῦνε, ἂν εἶν' καλοί,
Τί ναι κειὸ, 'π' ἀκούω μέσα μου,
Πάντα τόμου κομπονέρω·
Γιατὶ ἀκόμα δὲν τὸ 'ξέρω.
Ἕνα Β ζ ὶ τ μέσ' 'ς τὰ μυαλὰ, (13)
Κι' ὄξω ἐπίθετα ... ἀπὸ κειά! (14)
Β ζ ὶ τ, καὶ βγαίνει λέξη, γιέ μου,
Ποῦ δὲν ἄκουσα ποτέ μου·
Β ζ ὶ τ, καὶ πράματα καινούρια
Ποῦ μερτάρουνε κουλούρια·
Β ζ ὶ τ, κ' ἡ πέννα πρᾶμα ῥέει,
Ποῦ κάνει ἄνθρωπο καὶ κλαίει·
Β ζ ὶ τ, κ' ἡ πέννα ὀμπρὸς, ὀμπρὸς,
Καὶ τελειώνεται ὁ χορός.
Στέκω λίγο .... γιαμὰ παίρνω
Στουμπωμένο τὸ κουϊντέρνο
Ἀπὸ Β ζ ὶ τ, καὶ τὸ κυττάζω,
Καὶ πατόκορφα θαυμάζω·
Μπρὲ, τί εἶν' τούτ' ἡ μπατόστα;
Ἐτρελλάθηκα de posta!
Τί μπαράκα βλέπω δῶ,
Ποῦ δὲν ἔχει τελειωμό!
Πρέπει ἐδῶ, γιὰ ν' ἀγροικήσουνε,
Ἐξ ἀρχῆς νὰ ξενυχτήσουνε!
Πρίχου γράψω, ἐγὼ δὲν εἶχα
Εἰς τὸ νοῦ μου μία τρίχα!
Ὄξω ἕνα ἀνεμοστρόφουλο
Ἀπὸ Β ζ ὶ τ μέσ' 'ς τὰ μυαλὰ,
Γιαμὰ βλέπω ἐδῶ ὁλοστρόγγυλα (15)
Τοῦτα τὰ πολλὰ κακά!-

Τὰ ξαναδιαβάζω πάλι,
Καὶ μὲ gorga ἔτσι μεγάλη,
Ποῦ ξανακουφαίνω δὰ
Οὔλη μου τὴ γειτονιά!
Κι' ἀφοῦ εἶδα καὶ ξαναεῖδα
Ποῦ δὲ λείπει μία κουκκίδα,
Τὰ μπουρσώνω, ἀντιποδάω
Γιὰ τὸ Νιόνιο (16), κι' ἄς πεινάω.
Οὖλοι οἱ γιατροὶ τοῦ κόσμου
Τώρα ἄς ἔλθουνε,- μὰ ὀμπρός μου!-
Νἄλθουνε νὰ μ' ὀνοράρουνε,
Καὶ τὸ Βζὶτ ν' ἀναλυτσάρουνε.
Νὰ ἐκουνιόντανε γιὰ νἄρθουνε!
Καὶ νὰ μὴ ξημερωθῶ,
Ἄ δὲν ἤθελα τσοὺ πῶ·
Πρὶν τσοῖ σκάλαις ἀνεβῆτε,
Νὰ μοῦ προβεντεριστῆτε
Γιὰ ν' ἀκοῦστε... τί τηράζετε;-
Trombá acustica χρειάζεται.
Ἔτσοι γέ.... Sior Cullen, στρώσου
Sior Morgagni, ἀνασκουμπώσου·
Signor Scarpa, Βζὶτ che è?
Quando sentesi, e perchè?
Μίλειε, δέν εἶσαι μαρμότα·
Καὶ, ἂν ὁρίζης, βῆξε πρῶτα.
Sior Cottugno; Signor Valles;
Signor Zimmerman; Sior Wit;
Signor Call, μέσ' 'ς τσῆ καρκάλαις
Ἔσμπλαξες κἀνένα Βζίτ;
Ὄρσε τώρα!.... ἡ γιατρικὴ
Μαζωμένους ἔχει ἐκεῖ
Οὔλουτση τσοὺ διαλεχτούτση·
Τί ἀποκρένουνται; Παποῦτσι.
Παίρνουν τὰ σαράντα ὄρατα,

Φεύγουνε μὲ τὰ μετσίλια
Οὗλοι, σὰν νὰ μὴ τσοὺ μίλεια·
Concludiamo: ἡ φλυαρία
Per gli effetti μοναχά, -
Sulle cause, -τσιμουτία, -
Οὔτε λίγα, οὔτε πολλά.
Μὴ γυρεύῃς τί ναι Β ζ ί·
Oh! gli effetti, Signor sì.
'Από Β ζ ὶ τ, τὸ Passio βγαίνει, (17)
Ποῦ τὸ τύμπανο κουφαίνει·
Β ζ ὶ τ, καὶ βγαίνει ἡ Mottoneide (18),
Μ' ἕνα φάσκελο all' Eneide;
'Από Β ζ ὶ τ, μὲ τσοῖ κορώναις
Βγαίνουν οἱ ντισερτατσιόναις,
Κ' εὐθὺς πᾶνε καὶ κουρνιάζουνε,
Σείου, σείου, καμαρωτά.
'Σ τὸ Demostene κοντά.
Μὲ τὸ Β ζ ὶ τ πετιέται tutto
Il sonetto 'ς τὸ χαρτὶ
Ξάφνου ξάφνου come un rutto, (19)
Ποῦ γιὰ νά βγῃ δὲν ἀργεῖ.
Τὸ Β ζ ὶ τ τά χει γεναμένα
Ὅσα ἔχω καμωμένα·
Οὗλα μου εἶν τοῦ Β ζ ὶ τ παιδία,
Οὗλα, μὰ τὴν Παναγία!
Μὴ le cause, - γιατὶ χάνεσαι·
Σοῦ τὰ λέω, γιατὶ τὰ αἰσθάνεσαι·
Τέτοια ἂς λένε, ἂν ὁρίζουνε·
Γιατὶ ἀλλιῶς, μοῦ φλυαρίζουνε.
Μὰ σὲ σκότισα· σηκώνου
Κᾶπου, κᾶπου. Καὶ τοῦ χρόνου.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Τέλος πάντων ἦρθε ἡ ὥρα,
Ὁποῦ ἐσπάρθηκε ᾽ς τὴ χώρα
Πῶς πεθαίνει τ᾽ ἀνεψίδι
Τοῦ Δοτόρου τοῦ Ῥοΐδη·
Καὶ ὁ Δοτόρος δὲν ἀργεῖ,
᾽Αμπονώρα τὴν αὐγή,
Τὸ μπαστοῦνι του νὰ βάλη
᾽Αποκάτου ἀπ᾽ τὴ μασκάλη,
Καὶ κουνῶντας τὸ κεφάλι
Καὶ τὰ φρύδια, εὐθὺς ἁρπάζει
Τὸ καπέλλο, καὶ φωνάζει·
« Ah! non voglio più aspettar;
» Θὲ νὰ ἰδῶ, cos᾽ è sto affar.
» Δύο-τρεῖς-τέσσερης-πέντε-ἕξη·
» ᾽Αμπονώρα, καὶ θὰ βρέξη·
» Cosi par . . . . Μωρὴ κοπέλλα,
» Νὰ μοῦ φέρῃς τὴν ὀμπρέλλα·
» Εἶναι ἰνκόμοδο πολὺ
» Γιὰ τὸ χέρι νὰ κρατῇ
» Τὴν ὀμπρέλλα. . Μὰ θὰ πῇς·
» Θέλεις κάλλιο νὰ βραχῇς;
» Νιάνκα τοῦτο δὲ μοῦ μπαίνει. »
Κ᾽ ἔτσι λέοντας κατεβαίνει,
Κι᾽ ἀπανταίχνει, ἐκεῖ ποῦ βγαίνει,
Ἕνα του σκολειταροῦδι·
« Μωρέ, σύ σαι ἕνα λουλοῦδι·
» Κ᾽ ἐγὼ ἐγίνηκα κουκκοῦδι.
» Πόσα βάσανα! χιλιάδες
» Τρεμουλιό, θέρμη, σοχάδες·
» Ma zà κάνω ogni sproposito
» Μέρα νύχτα. . . . Μπά! a proposito,
Vostra madre τί μοῦ κάνει;

» Μὲ τὸν μπάρπα πῶς τὰ βγάνει;
» Πόσο πὤχω νὰ τὴ δῶ!
» Μωρέ, ... δέν ἔχω καιρό·
»Ἔχω ἐκεῖνο τ' ἀνεψίδι,
» Ποῦ θὰ λέῃ· Μπρὲ τὸ Ῥοΐδη
» Κἄποιος θὰ τὸν ἀποκοίμισε·
» Ναί!-καὶ θέλει μ' ἀπεθύμησε!
» Πές τση pur πῶς τόμου ἀδειάσω
» Θἄρθω ἐκεῖ νὰ ὁλημεριάσω,
» Καὶ νὰ βράσῃ ἕνα κοττόπουλο,
» Καὶ νὰ ψήσῃ ἕνα γαλλόπουλο·
»'Αγκαλά μου, - πίστεψέ μου, -
» Δὲν ἔχω ὄρεξη ποτέ μου, -
» Μὲ χορταίνει ἡ μυρωδία·
» Μὰ σᾶς κάνω συντροφία·
» Κ' ἔπειτα ἀπὸ τὸ γιόμα,
»'Απ' τὸ ἴδιο μου τὸ στόμα
» Θὲ ν' ἀκούσῃς, γιὰ νὰ κλαίς,
» Οὔλαις μου τσοῖ συφοραῖς!
»'Αγκαλά μου, μισοξέρει
»Ὁ Σιὸρ πάρες κἄποια μέρη·
» Μὰ οὔλαις, οὔλαις, θὰ τσοῖ πῶ,
» Καὶ θὲ νὰ τσοῖ ξαναειπῶ,
» Νὰ τ'ς ἀκούσῃ ἡ Σιόρα μάρε·
» Εἶναι gravida, mi pare:
» Ἂς γεννήσῃ alla buon'ora:
» Rispettabile Signora!
» Εἶναι ἀρχόντισσα graziosa,
» Εἶναι poi καὶ generosa:
» Vera dama! - Τί γελᾷς;
» Νὰ μοῦ τήνε προσκυνᾷς. -
» Νὰ τσῆ πῆς τσῆ Σιόρα μάρες,
»(Μὰ νὰ μὴν εἶναι ὁ Σιὸρ πάρες)
» Νὰ μοῦ στείλῃ ἐκειὰ τὰ κλήματα·

» Addio caro: προσκυνήματα. » -
Καὶ τὴ ῥοῦγα του ὅτι ἀρχίζει,
Πάλι ὀπίσω του γυρίζει·
»Ἔ! κατ' ἤθελα νὰ πῶ·
»Ἄ! .. γιὰ πές, νὰ σὲ χαρῶ,
» Κείνη, ἡ μωραϊτοποῦλα,
»Ὁποῦ εἴχετε γιὰ δοῦλα,
» Εἶναι zὰ ἀκόμη ἐκεῖ -
» Ben! τὴν ἔχω γιὰ πιστή.
» Γειά σου, μάτια· προσκυνήματα·
» Καὶ θυμήσου γιὰ τὰ κλήματα. »
Μὲ τὰ κλήματα 'ς τὸ νοῦ του,
Πάει 'ς τὸ σπίτι τ' ἀνεψιοῦ του,
Κ' εὐθὺς πέφτει 'ς τὸ σοφᾶ
Λέγοντας· « Εἶμαι κακά!
» Εἰσὲ οὖλα μου τὰ μέλη
»Ἔχω σάν ἕνα τρουβέλι·
» Μοῦ σφυρίζουνε τ' αὐτία, —
» Κ' ἐδῶ πάντα μία χτυπία,
»'Σ τσοὺ μηλίγγους μαρτελλάδες,
» E, per giunta, ἔχω σοχάδες·
» Κάλλιο νὰ ἤμουνα μαμοῦνι! —

(Στρέφεται πρὸς ἕνα παιδὶ ὁποῦ γελάει, ἐνῷ αὐτὸς ὁμιλεῖ)

» Τί γελᾷς, ἐσύ, γουροῦνι;
» Σοῦ μετράω μὲ τὸ μπαστοῦνι
»Ὅσαις σέρνει ὁ Κουτσοφλέβαρος,
» Σοῦ μετράω 'ς τὴ ῥάχη ἐσένανε!
» Τί σοῦ φαίνεται! μ' ἐμένανε
» Δὲ γελάει κἀνεὶς ποτέ! —

(Πρὸς τὴν ἀδελφή του)

»Ζαχαρένια μου, ἕνα τέ.
»Ἔλα δά! σὲ σκουτελοῦλα·
»Μπά! καὶ ῥούμ· μὰ μία σταλοῦλα.-

(Πρὸς τὸ παιδὶ)

»Σοῦ τὴν τρίβω ἐγὼ τὴ μούρη·
»Perchè no?

(Πρὸς τὴν ἀδελφή του)

Κ' ἕνα κουλοῦρι.

(Πρὸς τὸ παιδί)

»Σίγα, bestia, ἔβγα ἀπ' ἐδῶ.

(Πρὸς τὴν ἀδελφή του)

»Presto, cara. Θὲ νὰ ἰδῶ
»Ἂν μπορῶ νὰ ζεσταθῶ.
»Μὰ τί γλήγορα ποῦ βγάνεις
»Οὔλαις τσοῖ δουλειαῖς ποῦ πιάνεις!
»Μὤρχονται συχνὰ λιγούραις
»Μυρωδιὰ ἀπὸ τσιπούραις·
»Οὔφ!

(Πρὸς τὸ παιδί)

»Καλὰ, μωρέ, καλά!

(Πρὸς τὴν ἀδελφή του)

»Ἔβαλες τὸ ῥοὺμ σωστά.
»Ἄχ! νὰ μοῦ εἶχε τὴν ὑγειά του!
» Πές μου. ἐπῆε ποτὲ ἀπὸ κάτου;
Ζαχ. Ὄχι, ἀπὸ τὰ ψὲς τὸ βράδυ
Ῥοΐδ. Vi dirò; καλὸ σημάδι.
Τίγαρης εἰς τὸ κρεβάτι
Ἐγὼ ἀπόψε ἔκλεισα μάτι;
Κάθε λίγο εἶχα 'ς τὸ νοῦ μου
Τὴν ἀρρώστια τοῦ ἀνιψιοῦ μου.
Τόμου χάσω ἐγὼ τὸν ὕπνο,
Δὲ βασταίνω. — Μέγα δεῖπνο
Αὔριο βράδυ 'ς τοῦ Reggente;
Dà la festa il Residente;
Μ' ἐκαλέσανε κ' ἐμένα
Μὰ τσοὺ βούρλισε ἡ Νοβένα! (1)

Πές μου, απόψε πῶς ἐπέρα
Μὲ τὸ γιατρικό;
Ζαχ. Τὸ ξέρασε.
Ῥοΐδ. Μωρή, τὤλπιζα, καὶ τὸ πα
Μὲ τὸ νοῦ μου....Σώπα ..σώπα...
Ὁ γιατρὸς ὁ Ταγιαπιέρρας·
Μὰ τὸ ναίς, ὁποῦ ναι τέρας·
Εἶναι χάρισμα Θεοῦ·
Ταγιαπιέρρας (2) τοῦ κακοῦ!
Ταγιαπ. Σιὸρ Δοτόρο, καλὴ μέρα.
Ῥοΐδ. Μωρέ, γειά σου, Ταγιαπιέρρα·
Καρτεροῦμε τσοὺ γιατρούς·
Μπρέ, σὰν ψύχρα,—τὴν ἀκούς;
Ταγιαπ. Maintenant je ne sens rien; (3)
Il faut faire en medecin:
Il est temps de la finir.
Ῥοΐδ. Κάνει ψύχρα, vengo a dir.

(Πιαίνει ἕναν κούνουπα)

Ἄχ! τὸν ηὗρηκα per Bacco!...
Ἀρρωστία!...δό μου ταμπάκο.
Μωρέ, γειά σου· εἶναι καλός·
Εἶναι ζὰ ξενοτικός·
Καὶ ποτάζεις καὶ μπερκέτι·
Μωρέ, νά· καὶ γιόμισέ τη·
Ἀγκαλά μου, εἶναι μικρή.
Νὰ σοῦ δώσω καὶ χαρτί.
Μπρέ, δὲν ἔχω·—Ζαχαρένια,—
(Δὲ μοῦ κάμανε τὰ γένεια)
Πένναις, πένναις, καὶ χαρτί,
Φέρ' ἐδῶ φέρε πολύ·
Βλέπεις κιόλης, καρτεροῦμε
Τσοὺ γιατρούς, καὶ θὲ νὰ ἰδοῦμε
Ῥιτσετούλαις!... Εὐτυχία,

Πώχουνε τὰ σπετσαρία!
Καὶ τί ἔρχουνται νὰ ποῦνε;
Ζαχαρένια,— θὲ νὰ ἰδοῦνε!..
Τί κονσοῦλτο ποῦ θὲ νά ναι!
Καὶ τὰ σίσκλα θὰ γελᾶνε!
Μὰ γιὰ νὰ γενῇ σωστὸ
Κράχτε καὶ τὸ Μαυριανό·
Κράχτε τόνε τί μοῦ κάνει;
Καὶ τὸ Ζέππο τὸ Ζαυλάνη·
Ναΐσκε, ἂς ἔλθουνε, νὰ ἰδῇς,
Καρβελᾶς καὶ Πανταζῆς·
Ἀμμὴ ὁ Βοῦτος πῶς σοῦ φαίνεται;
Δὲν ἠξέρει τὶ τοῦ γένεται·
Καὶ κορδώνεται, —κοσπέττο!
E quel fatuo di Zorzetto?
Ὁ Μπερέττας... ναί...κ' ἐκειός,
Struca, struca, εἶναι γιατρός.
Ταγιαπ. Les voilà qui viennent; Silence:
Il faut avoir prudence.
Cher ami, vous êtes un fou.
Ῥοΐδ. Τσαμπουνίζεις τοῦ κακοῦ.»

Ἦρθαν ὅλοι κ' ἐκαθήσανε,
Καὶ μὲ τρόπο ἐχαιρετήσανε,
Μὰ ἐκειὸς δὲν ἀναδεύτηκε,
Μὰ τσοὺ κύτταξε, κ' ἐρεύτηκε.
Τέλος βάνει τὰ γυαλιά του.
Ῥοΐδ. Ναί· σὰ τώρα ἀπάνου κάτου,
Ἦρθε ἐπέρσυ quel Signore,-
Quell'Inglese viaggiatore
Io l'andavo a salutar,
Era ricco e singolar.
Ha viaggiato quanto Cook;
Ma venir bisogna ad hoc.

Prima già voglio informar:
È imbrogliato questo affar;
Questo affar è imbrogliatissimo» -
Καὶ ὁ Καντιότος· va benissimo. (4)
Ῥοΐδ. Vengo, caro: Τὰ συμπτώματα·
Περνάει πάντα τ' ἀπογιόματα
Μὲ μιὰ σὰ λιμοκαψοῦλα, —
Πάντα,...ἀλήθεια λέω, Φιοροῦλα;
Κι' ἀκούει πόνο ἐδῶ, καὶ κλαίει.»
Καὶ ὁ Δικόπουλος τοῦ λέει·
Δικόπ. Καὶ πότε ἔπεσε;
Ῥοΐδ. A ponto:
Vengo questo è un altro conto;
Voglio andare colle serie,
Non confondo le materie.
Τὸν κυττάζω ἐκεῖ κ ἐδῶ·
Δὲν ἠξέρω τί νὰ πῶ.
Καὶ γιὰ τούταις τσοῖ σκινέλλαις
Τοῦ ἔβαλα δύο τρεῖς ἀβδέλλαις·
Καὶ τοῦ δίνω ἕνα πουργάντε,
Καὶ τοῦ μπήχνω un vescicante.»
Καὶ ὁ Δικόπουλος μὲ γέλιο·
Δικόπ. (Μωρέ, ἀκούς, Μπερέττα;) Meglio!
Ῥοΐδ. Meglio; ναί, νὰ σὲ χαρῶ·
Grazie! io so quel che mi fo.
Κ' ἐγιατρεύτηκε, κ' ἐμίλησε,
Μὰ δελόγκου ἐξανακύλησε·
Εἶπα μέσα μου· Son stufo;
Sto ragazzo è già un martufo.
Κάνω, κάνω, ma un costrutto
Non lo vedo, e qui sta il tutto.»
Οἱ γιατροὶ ὁποῦ ἀγροικήσανε
Τέτοια κούρα, κ' ἐσαστίσανε,
Κάνουνε νὰ σηκωθοῦνε,

Ὡς γιὰ νὰ συμβουλευθοῦνε·
Ῥοΐδ. Alto là, Conprofessori!
Ragguardevolì signori,
Tra voi l'infimo già son;
Pur con vostra permission....
Κ' ἔτσι λέοντας πάει νὰ πάρῃ
Τὸ χαρτί, τὸ καλαμάρι,
Γιὰ νὰ κάμῃ τὴ ῥιτσέττα.
Ῥοΐδ. Ecco qui: l'ho fatta in fretta.
Κ' ἔτσι ἀρχίνησε νὰ λέῃ·
Drachmas duas recipe rhei
Optimi pulverizzati,
Atque lapides, innati
Animalibus, addantur;
Citri semina adjungantur
In decoctum viperarum,
Atque Hoffman juventarum,
Et alteae et camomillae,
Tormentillae et potentillae.
Pillulas Calomelani
Atque guttas Hoffemani,
Et radices erbae Paeoniae,
Atque feculum Laponiae,
Virginiana serpentaria;
Misce et fiant electuaria.
Ἐδῶ εἶναι δύο ῥιτσέτταις·
Ἢ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη,
Πὲς τοῦ Ῥήγα (6) νὰ τὴ βγάλῃ·
Πές του· ἀπ' ὄνομά μου, μάτια.»
Κι' ὅτι ἐγκρύλωνε τὰ μάτια,
Εὐθὺς φεύγουνε οἱ γιατροὶ
Σκοτισμένοι καὶ κουτοί,
Κόκκινοι 'ς τὸ πρόσωπό τους,
Κάνοντας καὶ τὸ σταυρό τους·

Κι' ὁ Ῥοΐδης θυμωμένος,
Κι' ἀπὸ δόξα μεθυσμένος,
Κοκκινίζει σὰν τὸ γάλλο,
Καὶ φουνιάζει· « Δὲ θέλω ἄλλο!
Τοῦτα εἶν' ἐκειὰ ποῦ τσοῖ σαστίζουνε
Μὰ μ' ἐμὲ δὲ τσαμπουνίζουνε·
Δὲ μοῦ δίνουνε ἀμπόδιο, -
Μὰ πεθαίνει...καταυόδιο!
Ma per altro, in conclusion,
Ebbi la soddisfazion,
Νὰ τσοὺ κάμω μία ῥιτσέττα,
Ποῦ δὲν εἶναι γιὰ σεκέττα·
Νόστιμα τὴν ἐφορμάρισα,
Κι' οὔλους τσὴ ντεσκαπριτσιάρισα!

ΕΙΣ ΜΕΓΙΣΤΑΝΑ *

Δός μουτε ἄδεια νὰ πατήσω
Τὸ παλάτι τὸ χρυσό·
Κἄποιον ἦρθα νἀπαντήσω —
«Μέγα Γιῶργο προσκυνῶ,

»Σπάθα, πάντα 'ς στὸ πλευρό σου
»Νὰ βαστᾷς, παρακαλῶ,
»Καὶ σὰ νά τανε δικός σου
»Νὰ κυττᾷς τὸν οὐρανό.

»Σὲ ζητοῦν Γραικοὶ καὶ Ἰγγλέζοι
»Σὰν ἀθάνατο νερό,
»Καὶ τὸ φῶς βαρεῖ καὶ παίζει,
»Στὸ κορμί σου μοναχὸ —

»Πέφτω, λέει καθένας, χάμου·
»Καὶ τὴ φτέρνα σοῦ φιλῶ:
»Κλώτσησέ με, βασιλιᾶ μου,
»Ἂν ἐπιθυμᾷς νὰ ζῶ.»

---

* Α. Σ. Ζ. 1880.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΙΣ ΨΕΥΤΗ

1

Ἡ Μοῦσ' ἀλαφροπάτησε, κ' ἐστήθηκ' ὀμπροστά μου,
Καὶ μῶδειξε τὴ μύτη του γιὰ τὴ σκορδομυτιά μου.

2

Μοῦσα, καὶ πῶς νὰ τόνε πῶ γιὰ νὰ βαλθῇ σὲ μέτρο;
— Βάλε του κάλπικ' ὄνομα, καὶ πές τονε Κῦρ Πέτρο.

3

Στρέψε, Σὶρ Πίτερ, κατὰ μὲ τὸ γαληνό σου βλέμμα,
Κι' ἂν ἠμπορῇς βγάλε πνοή, ποῦ νὰ μὴν εἶναι ψέμα

ΕΙΣ ΑΡΠΑΓΑ

Τέτοιο φίλο γὼ νὰ χάσω!
Γιὰ τρεῖς μέραις θὰ περάσω
Μὲ ψωμάκι, μὲ τυρί.
Καὶ σύ, κόκκορε τ'ς αὐλῆς μου,
Γιὰ τὸ φίλο τῆς ψυχῆς μου
Μαῦρο βάψε τὸ λειρί.

ΣΧΕΣΙΣ ΠΟΛΥΠΛΟΚΗ

'Αργὰ πάει πέρα
Νά βρῃ τὸ φῶς του,
Τὴ θυγατέρα
Τῆς γυναικός του,
Ποῦ χε δικό της
Φῶς τὸ γαμπρό της.

ΤΟ ΨΙΧΑΛΟ

Σὲ βλέπω πάντα ποῦ κυλᾷς·
Γιὰ πές μου, ψίχαλο, ποῦ πᾷς;
Ποῦ πᾷς ὀμπρὸς ὀπίσω;
—Τὸν κόσμο νὰ φωτίσω.

ΞΕΡΗ ΠΟΛΥΜΑΘΕΙΑ

Δῶ μιὰ φορά ἦταν ἄνθρωπος, κ' ἐκεῖ ταν ἕνας τόπος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΟΥΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Δυστυχισμένε μου λαέ, καλὲ καὶ ἠγαπημένε,
Πάντοτ' εὐκολοπίστευτε καὶ πάντα προδομένε.

E

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

A voce più ch' al ver drizzan li volti;
E cosi ferman loro opinione,
Prima ch' arte o ragion per lor s' ascolti.
Dante Purg. C. XXVI.

ΠΟΙΗΤΗΣ - ΦΙΛΟΣ - ΣΟΦΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΦΙΛ. Ἔπειτα ἀπὸ τόσαις ὁμιλίαις, ἐξέχασες κυττάζοντας κατὰ τὸ Μοριά.

ΠΟΙΗΤ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξέχασες καὶ σύ, γιατὶ δὲ μοῦ ὡμιλοῦσες παντελῶς· εἶναι πιθανὸ νὰ ἐστοχαζόμασθε τὰ ἴδια πράγματα καὶ οἱ δύο· ἠμπορεῖ νὰ ἐπέρασαν τρεῖς ὥραις ἀφοῦ ὁ ἥλιος ἐμεσουράνησε, θέλουν ἀκόμη τέσσερες γιὰ νὰ θολώσουν τὰ νερά, καὶ ἂν θέλῃς, ἠμποροῦμε νὰ καθίσουμε εἰς τούτη τὴν πέτρα, καὶ νὰ ξαναρχινήσουμε.

ΦΙΛ. Ἂς καθίσουμε· γλυκειὰ ἡ μυρωδία τοῦ πελάγου, γλυκὸς ὁ ἀέρας, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀσυγνέφιαστος.

ΠΟΙΗΤ. Τὸ πέλαγο εἶναι ὅλο στρωτό, καὶ ὁ ἀέρας λεπτότατος, καὶ ὅποιος ἤθελε νὰ κινήσῃ γιὰ τὸ Μοριά, δὲν ἠμποροῦσε νᾶ κάμῃ ταξίδι χωρὶς νὰ δουλέψουν ἀκατάπαυτα τὰ κουπιά.

ΦΙΛ. Τί σοῦ ἀρέσει περσότερο ἡ ἡσυχία τῆς θάλασσας, ἢ ἡ ταραχή;

ΠΟΙΗΤ. Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, μοῦ ἄρεσε πάντα ἡ γαλήνη, ὁποῦ ἁπλώνεται καθαρώτατη· τὴν ἐθεωροῦσα σὰν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ὁποῦ ἀπομακρένει ἀπὸ ταῖς ἀνησυχίαις τοῦ κόσμου, καὶ μὲ

εἰλικρίνεια φανερώνει ὅσα ἔχει μέσα του. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέρασαν τὰ καράβια μας γιὰ νὰ πᾶνε 'ς τὸ Μεσολόγγι, μ' ἀρέσει περσότερο ἡ ταραχὴ ἐφαίνονταν δύο δύο, τρία τρία καὶ ἐξάνοιγες λευκὰ τὰ κατάρτια ἀπὸ τὰ φουσκωμένα πανιά, λευκὰ ἀπὸ τοὺς διασκορπισμένους ἀφροὺς τὰ κύματα, τὰ ὁποῖα μὲ μία βουή, ὁποῦ λὲς καὶ ἦταν χαρᾶς, ἀναγάλλιαζαν εἰς τὸ πέλαγο τοῦ Ἰονίου, καὶ ἐσυντρίβονταν εἰς τὸ γιαλὸ τῆς Ζακύνθου.

ΦΙΛ. Τὸ θυμοῦμαι καλά· καὶ τόσος ἦταν ὁ κρότος, καὶ τόση ἡ ἀνακάτωση τοῦ πελάγου, ὁποῦ σὲ ἐπαραμέρισα, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὸ ῥάντισμα, ὁποῦ ἀποπάνου μας σταλοβολοῦσε ἡ θάλασσα.

ΠΟΙΗΤ. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ πέρα οἱ δικοί μας δὲν ἔχουν τόση δυσκολιὰ νὰ βρέχωνται μὲ τὸ αἷμα τους, ὅσην ἔχουμε ἐμεῖς νὰ νοτισθοῦμε ἀπὸ ὀλίγαις σταλαγματιαῖς θαλασσιναῖς.

ΦΙΛ. Ἑτοιμάζεσαι πάλι νὰ ξανακυττάξῃς κατὰ τὸ Μοριά, καὶ νὰ ξανασωπάσῃς. . . ἀγκαλὰ ἐγὼ ἔχω τὸν τρόπο νὰ σὲ κάμω νὰ ὁμιλῇς ὅποτε θέλω.

ΠΟΙΗΤ. Ἐκατάλαβα θέλεις νὰ ὁμιλήσουμε γιὰ τὴ γλῶσσα· μήγαρις ἔχω ἄλλο 'ς τὸ νοῦ μου, πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα; Ἐκείνη ἄρχισε νὰ πατῇ τὰ κεφάλια τὰ τούρκικα, τούτη θέλει πατήσῃ ὀγλήγορα τὰ σοφολογιωτατίστικα, καὶ ἔπειτα ἀγκαλιασμέναις καὶ οἱ δύο θέλει προχωρήσουν εἰς τὸ δρόμο τῆς δόξας, χωρὶς ποτὲ νὰ γυρίσουν ὀπίσω, ἂν κἀνένας Σοφολογιώτατος κρώζῃ, ἢ κἀνένας Τοῦρκος βαυΐζῃ· γιατὶ γιὰ μὲ εἶναι ὅμοιοι καὶ οἱ δύο.

ΦΙΛ. Βέβαια εἶναι ἐχθροί μας καὶ οἱ δύο· μὲ κάνεις νὰ θυμηθῶ τὰ λόγια τοῦ Λόκ. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἕνα μεγάλο ποτάμι, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν ἀνταπόκριση τὰ ὅσα γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅποιος δὲν τὴν μεταχειρίζεται καθὼς πρέπει, κάνει ὅτι τοῦ βολέσῃ, γιὰ νὰ κόψῃ ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς δρόμους, μὲ τὸ μέσον τῶν ὁποίων τρέχει ἡ πολυμάθεια Ὅποιος κάνει λοιπὸν αὐτὸ μὲ ἀπόφαση θεληματική, πρέπει οἱ ἄλλοι νὰ τὸν στοχάζωνται ἐχθρὸν τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς πολυμάθειας.

ΠΟΙΗΤ. Τί λές; ὡς πότε θὰ πηγαίνῃ ὀμπρὸς αὐτὴ ἡ ὑπόθεση; ἕνας λαὸς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νὰ ὁμιλῇ 'ς ἕναν τρόπο, ὀλίγοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἐλπίζουν νὰ κάμουν τὸν λαὸν νὰ ὁμιλῇ μίαν γλῶσσαν δικήν τους !

ΦΙΛ. Γιὰ κἄποιον καιρὸ ἡ ὑπόθεση θέλει ἀκολουθήση: ἡ ἀλήθεια εἶναι καλὴ Θεά, ἀλλὰ τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου συχνότατα τὴν νομίζουν ἐχθρήν. Κἄποιοι γνωρίζουν τὴν ἀλήθεια, ἀλλ' ἐπειδὴ γράφοντας εἰς ἐκεῖνον τὸν τρόπον τὸν σκοτεινὸν ἀπόχτησαν κἄποια φήμη σοφίας, τὸν ἀκολουθοῦν, καὶ ἂς εἶναι καὶ σφαλερός.

ΠΟΙΗΤ. Λοιπὸν εἶναι ἀξιοπαρόμοιαστοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι γιὰ νὰ ζήσουν πουλοῦν φαρμάκι.

ΦΙΛ. Περιγράφει τὸ ἐργαστῆρι ἑνὸς ἀπ' αὐτοὺς ὁ Σέϊκσπηρ ἐξαίρετα, καὶ θέλω νὰ σοῦ ξαναθυμήσω τὰ λόγια του, γιατί, τῇ ἀληθείᾳ, μοῦ ξαναθυμοῦν τὸν τρόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι γραμμένα τὰ βιβλία τῶν Σοφολογιώτατων. — Ἐκρέμονταν ἀπὸ τὸ πατερὸ τοῦ φτωχότατου ἐργαστηριοῦ μία ξεροχελῶνα, ἕνας κροκόδειλος ἀχερωμένος, καὶ ἄλλα δερμάτια ἄσχημων ψαριῶν· ἦταν τριγύρου πολλὰ συρτάρια ἄδειανὰ μὲ ἐπιγραφαῖς, ἀγγειὰ ἀπὸ χοντρόπηλο πράσινο, ἦταν φούσκαις, ἦταν βρωμόχορτα παλιωμένα, κακομοιριασμένα δεμάτια βοῦρλα, παλιὰ κομμάτια ἀπὸ διαφόρων λογιῶν ἰατρικά, ἀριὰ σπαρμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ, γιὰ νὰ προσκαλέσουν τὸν ἀγοραστή.

ΠΟΙΗΤ. Βλέπω ἀπὸ μακριὰ ἕναν Σοφολογιώτατον· ἐπιθυμῶ γιὰ τὴν ἡσυχία μου καὶ γιὰ τὴ δική σου, καὶ γιὰ τὴ δική του, νὰ μὴν ἔλθῃ κοντά μας.

ΦΙΛ. Τὸ ἐπιθυμῶ πολύ· ἐσὺ θυμώνεις παρὰ πολύ.

ΠΟΙΗΤ. Θυμώνω γιατὶ εἶμαι στενεμένος νὰ ξαναπῶ τὰ πράγματα, ὁποῦ εἶπαν τόσαις φοραῖς τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ δίχως ὠφέλεια νὰ τὰ ξαναπῶ. Οἱ Γάλλοι ἔλαβαν φιλονεικία γιὰ τὴ γλῶσσα, καὶ ἐτέλειωσε εἰς τὴν ἐποχὴ τοῦ Δαλαμβέρτ τὴν ἔλαβαν οἱ Γερμανοί, καὶ ὁ Ὄπιτς ἔδωσε τὸ παράδειγμα τῆς ἀλήθειας· τὴν ἔλαβαν οἱ Ἰταλοί, καὶ μὲ τόσο πεῖσμα, ὁποῦ μήτε τὸ παράδειγμα τοῦ Ὑψηλότατου Ποιητῆ εἶχε φθάσῃ γιὰ τότε νὰ τοὺς καταπείσῃ. Ἡσύχασαν τέλος πάντων, γράφοντας τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ τους, τὰ σοφὰ ἔθνη, καὶ ἀντὶ ἐκείναις οἱ ἐλεειναῖς ἀνησυχίαις νὰ μᾶς εἶναι παράδειγμα γιὰ νὰ ταῖς ἀποφύγουμε, ἐπέσαμε εἰς χειρότερα σφάλματα Τέλος πάντων οἱ Σοφολογιώτατοι ἐκείνων τῶν ἐθνῶν ἤθελαν νὰ γράφεται μία γλῶσσα, ὁποῦ ἦταν μία φορὰ ζωντανὴ εἰς τὰ χείλη τῶν ἀνθρώπων· κακὸ πρᾶγμα βέβαια, καὶ ἂν ἦταν ἀληθινὰ δυνατόν· γιατὶ δυσκολεύει τὴν ἐξάπλωση

τῆς σοφίας· ἀλλ' οἱ δικοί μας θέλουν νὰ γράφουμε μία γλῶσσα, ἡ ὁποία μήτε ὁμιλειέται, μήτε ἄλλαις φοραῖς ὡμιλήθηκε, μήτε θέλει ποτὲ ὁμιληθῇ.

ΦΙΛ. Ὁ Σοφολογιώτατος ἔρχεται κατὰ μᾶς.

ΠΟΙΗΤ. Καλῶς τὰ δέχθηκε μὲ τὴν ὑπομονή σου! ἐγὼ δὲν θέλω λόγια μ' αὐτόν. Κύττα πῶς τρέχει! Τὸ πηγοῦνι του σηκώνει τὴν ἄκρη, ὡσὰν νὰ ἤθελε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴ μύτη. Ὢ να ἐγένονταν ἡ ἕνωση, καὶ τόσο σφιχτή, ποῦ νὰ μὴν μπορῇ πλέον ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα του, γιὰ νὰ φωτίσῃ τὸ γένος!

ΣΟΦ. Ἔφαγα τὸν κόσμο, φίλτατε, γιὰ νὰ σ' εὕρω· ἔτρεχα, ὅπως εἶναι τὸ χρέος ἑνὸς καλοῦ πατριώτη νὰ τρέχῃ, ὅταν εἶναι εἰς κίνδυνον ἡ δόξα τοῦ γένους· ἕνα βιβλίο θέλει τυπωθῇ γλήγορα, γραμμένο εἰς τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδας, ὁποῦ λέγει κακὸ γιὰ μᾶς τοὺς σοφούς, καὶ μοῦ κακόφαίνεται.

ΦΙΛ. Γιατὶ σοῦ κακοφαίνεται;

ΣΟΦ. Γιατὶ πολλὰ μυαλὰ εἶναι σωστά, καὶ πολλὰ ὄχι· καὶ ὅσα δὲν εἶναι σωστά, ἠμπορεῖ νὰ ἀπατηθοῦν. Εἶναι τόσοι χρόνοι ὁποῦ σπουδάζω γιὰ τὸ κοινὸν ὄφελος τῆς πατρίδας μου, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔβγουν ἄλλοι νὰ μοῦ τυφλώσουν τοὺς ἀνθρώπους. Ἦλθα 'ς ἐσέ, ὁποῦ εἶσαι σοφὸς καὶ σύ, γιὰ νὰ ἑνωθοῦμε μὲ ὅσους συλλογίζονται καλά, καὶ νὰ καταπλακώσουμεν αὐτὸν τὸν βάρβαρον συγγραφέα.

ΦΙΛ. Καὶ ποῖος εἶναι ὁ συγγραφέας;

ΣΟΦ. Δὲν μοῦ εἶπαν τ' ὄνομά του· μοῦ εἶπαν, πῶς εἶναι ἕνας νέος ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα βαστάει πάντα τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι, καὶ ἀπὸ τὴ μάνητα τὴ μεγάλη, ἠμποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἐκαταστήθηκε ἄλλος Αἴας μαστιγοφόρος.

ΠΟΙΗΤ. Λοιπὸν πᾶρε τὰ μέτρα σου, μὴ λάχῃ καὶ 'ς τὸν θυμό του σκοτώσῃ πρόβατα καὶ αὐτός, καὶ ἐντροπιασθῇ.

ΣΟΦ. Ἂς ἐντροπιασθῇ· γι' αὐτὸν δὲν μὲ μέλει· γιὰ τὸ κοινὸν ὄφελος.

ΠΟΙΗΤ. Καὶ τί ὄφελος;

ΣΟΦ. Ἡ γλῶσσα σοῦ φαίνεται λίγη ὠφέλεια; μὲ τὴν γλῶσσα θὰ διδάξῃς τὸ κάθε πρᾶγμα· λοιπὸν πρέπει νὰ διδάξῃς πρῶτα ταῖς ὀρθαῖς λέξαις.

ΠΟΙΗΤ. Σοφολογιώτατε, ταῖς λέξαις ὁ συγγραφέας δὲν ταῖς διδάσκει, μάλιστα ταῖς μαθαίνει ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ στόμα· αὐτὸ τὸ ξέρουν καὶ τὰ παιδιά.

ΣΟΦ. (*Μὲ μεγάλη φωνή*) Γνωρίζεις τὰ Ἑλληνικά, Κύριε; τὰ γνωρίζεις, τὰ ἐσπούδαξες ἀπὸ μικρός;

ΠΟΙΗΤ. (*Μὲ μεγαλύτερη*) Γνωρίζεις τοὺς Ἕλληνας, Κύριε; τοὺς γνωρίζεις, τοὺς ἐσπούδαξες ἀπὸ μικρός;

ΦΙΛ. Ἀδέλφια, μὴν ἀρχινᾶτε νὰ φωνάζετε, γιατὶ βρισκόμασθε εἰς τὸ δρόμο, καὶ ἡ ἀληθινὴ σοφία λέει τὸ δικαιόν της μὲ μεγαλοπρέπεια, καὶ χωρὶς θυμούς.

ΣΟΦ. (*Χαμηλώνοντας τὴ φωνὴ καὶ προσπαθῶντας νὰ φανῇ μεγαλόπρεπος*) Ἀλήθεια, φίλε ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Σωκράτης.

ΠΟΙΗΤ. Ἀπαράλλαχτα! Θυμήσου τὸ ὄνομα, γιατὶ ἠμπορεῖ νὰ χρειασθῇ. Ὡστόσο σοῦ ξαναλέγω ὅτι ὁ διδάσκαλος τῶν λέξεων εἶναι ὁ λαός.

ΣΟΦ. Τοῦτο μοῦ φαίνεται πολὺ παράξενο· ἕνας ἀπὸ τοὺς σοφώτερους τοῦ ἔθνους μας ἔγραψε ὅτι, γιὰ νὰ γράφουμε μὲ τὰ λόγια τοῦ λαοῦ, πρέπει καὶ μὲ τοὺς στοχασμοὺς τοῦ λαοῦ νὰ συλλογιζώμασθε.

ΠΟΙΗΤ. Αὐτὰ εἶναι τέκνα στραβόκορμα ἑνὸς πατέρα εὐμορφότατου. Ὁ Κονδιλλιὰκ εἶχε πῇ πῶς ἡ λέξη εἶναι τὸ σημεῖο τῆς ἰδέας· δὲν ἐφαντάσθηκε ὅμως ποτὲ πῶς ὅσοι ἔχουν ταῖς ἴδιαις λέξαις ἔχουν τοὺς ἴδιους στοχασμούς. Τὰ νομίσματα εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ζῇς, ἔχουν τὴν ἴδια τιμή· μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὰ χέρια μου δὲν ἀξίζουν, γιατὶ δὲν ἠξέρω νὰ τὰ ξοδιάζω, εἰς τὰ χέρια σου ἀξίζουν ὀλίγο περισσότερο, γιατὶ ἠξέρεις καί τὰ οἰκονομεῖς, καὶ εἰς τὰ χέρια ἑνὸς τρίτου εἰς ὀλίγον καιρὸ πληθαίνουν. Ἂν ἦταν αὐτὸ ἀληθινό, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἑνὸς τόπου ἔπρεπε νὰ ἔχουν τοὺς ἴδιους στοχασμούς· διαφέρουν ὅμως εἰς αὐτούς, ὅπως διαφέρουν εἰς ταῖς φυσιογνωμίαις· καὶ ἂν κατὰ δυστυχίαν τοῦ γένους κἀνένας Σοφολογιώτατος ἐτρελλαινότουν, εἶναι πιθανὸ νὰ ἐξεθύμαινε τὴν τρέλλα του μὲ τὰ ἴδια λόγια, ὁποῦ ἦταν συνειθισμένος νὰ λαλῇ· καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι σωστὸ πρᾶγμα νὰ πῶ, ὅτι συλλογίζεται ὡσὰν κ' ἐσένα;

ΣΟΦ. Ἐς τοῦτο τὸ στερνό, φρόνιμα ὡμίλησες· ταῖς λέξαις ὅμως τοῦ λαοῦ νὰ μεταχειριζόμασθε εἶναι ἄγνωστο πρᾶγμα.

ΠΟΙΗΤ. Τὸ *ενάντιο* εἶναι ἄγνωστο. Εἰς τί περίστασαις βρισκόμασθε, εἰς τί περίστασαις βρίσκεται ἡ γλῶσσα μας; Ἐβγῆκε ἀκόμα κἀνένας μεγάλος συγγραφέας νὰ μᾶς εἶναι παράδειγμα, ὁ ὁποῖος νὰ εὐγένισε ἀληθινὰ τὰ λόγια της, ζωγραφίζοντας μὲ αὐτὰ εἰκόνες καὶ πάθη;

ΣΟΦ. . . . . . σὰν τὸν Ὅμηρο, ὄχι βέβαια.

ΠΟΙΗΤ. Πολὺ ψηλὰ ἐπήδησες, φίλε. Πές μου λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ πορευθοῦμε;

ΣΟΦ. Πρέπει νὰ τρέξουμε εἰς ταῖς μορφαῖς τῶν ἑλληνικῶν λέξεων, καὶ νὰ πάρουμε ὅσαις ἠμποροῦμε, καὶ κάποιαις ἀπὸ ταῖς δικαῖς μας, ὁποῦ δὲν εἶχαν οἱ Παλαιοί, νὰ ταῖς σύρουμε 'ς τὴν παλαιὰ μορφή.

ΠΟΙΗΤ. Γιατί;

ΣΟΦ. Γιατὶ αὐταῖς οἱ λέξαις εἶναι εὐγενικώτεραις.

ΠΟΙΗΤ. Πὲς τὴν ἀλήθεια, εἶναι ἄβλαβη ἡ συνείδησή σου, ἐνῷ μοῦ λὲς τέτοια;

ΣΟΦ. Ἄβλαβη, μὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Ἑλικῶνος!

ΠΟΙΗΤ. Φριχτότατος ὅρκος! καὶ βεβαιώσου πῶς μοῦ ταράζει τὰ σωθικά. Ἐγὼ σοῦ λέγω ὡστόσο, πῶς ἔχεις πλακωμένην τὴν κρίσιν ἀπὸ τὸν κόπον, ὁποῦ ἔκαμες, γιὰ νὰ ταῖς μάθῃς, καὶ ἐπειδὴ παρατηρῶ πῶς ἐσεῖς ὅλοι ἐλπίζετε νὰ φωτίστε τὸ γένος μὲ τὸ ἀλφαβητάρι 'ς τὸ χέρι, σ' ἐρωτῶ ποῖο ἀλφαβητάρι εἶναι εὐγενικώτερο· τὸ δικό μας, ἢ τὸ Ἰταλικό;

ΣΟΦ. Ὅσο γιὰ . . . . τὰ γράμματα κάθε ἀλφαβηταριοῦ ἔχουν τὴν ἴδιαν εὐγένειαν.

ΠΟΙΗΤ. Ἤγουν δὲν ἔχουν κάμμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ τους. Ὅταν εἶναι σκόρπια καὶ ἀνακατωμένα, τί δηλοῦν; ἔρχεται ὁ τυπογράφος, τὰ διαλέει, τὰ βάνει εἰς τάξη, καὶ τὸ μάτι διαβάζει· *Οὐρανός, Μάρκος Μπότσαρης, Σοφολογιώτατος*. Εἰς τὴν πρώτη λέξη, σκύφτω τὸ κεφάλι μου, ἀναδακρύζω 'ς τὴ δεύτερη, καὶ εἰς τὴν τρίτη, γελῶ γιὰ χρόνους. Τὸ ἴδιο πὲς γιὰ ταῖς λέξαις· ἡ εὐγένειά τους κρέμεται ἀπὸ τὴν τέχνη, μὲ τὴν ὁποίαν ταις μεταχειρίζεσαι.

ΣΟΦ. Ὅποιαν τέχνην καὶ ἂν μεταχειρισθῇς, οἱ λέξαις τῆς τωρινῆς Ἑλλάδας εἶναι διεφθαρμέναις. . . . . Τί μὲ κυττάζεις χωρὶς νὰ ὁμιλῇς;

ΠΟΙΗΤ. Κυττάζω ταῖς ἄσπραις τρίχες τῆς κεφαλῆς σου.

ΣΟΦ. Ἀμμὴ τί ἔχουν νὰ κάμουν μὲ ταῖς λέξαις;

ΠΟΙΗΤ. Ἔχουν νὰ κάμουν μὲ τὸν καιρό. Ὁ καιρός, ὁποῦ ἄρχισε νὰ σοῦ κάνῃ σεβάσμια τὰ μαλλιά, διαφθείρει ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ ταῖς γλώσσαις ἀκόμα, καὶ ησύχασε.

ΣΟΦ. Τί εὐγένεια ἠμποροῦν νὰ ἔχουν οἱ λέξαις μας, ἂν ἦναι διεφθαρμέναις;

ΠΟΙΗΤ. Τὴν εὐγένειαν, ὁποῦ εἶχαν οἱ ἀγγλικαῖς, πρὶν γράψῃ ὁ Σέϊκσπηρ, ὁποῦ εἶχαν οἱ γαλλικαῖς, πρὶν γράψῃ ὁ Ῥασίν, ὁποῦ εἶχαν οἱ ἑλληνικαῖς, πρὶν γράψῃ ὁ Ὅμηρος, καὶ ὅλοι τους ἔγραψαν ταῖς λέξαις τοῦ καιροῦ τους. Κάθε γλῶσσα πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἔχῃ λέξαις ἀπὸ ἄλλαις γλώσσαις· καὶ ἡ εὐγένεια τῶν γλωσσῶν εἶναι ὡσὰν τὴν εὐγένεια τῶν ἀνθρώπων· εὐγενὴς ἐσύ, εὐγενὴς ὁ πατέρας σου, ὁ πάππος σου εὐγενής, ἀλλὰ παγαίνοντας ἐμπρὸς βρίσκεις βέβαια τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ ἔπαιζε τὴ φλογέρα βόσκοντας πρόβατα.

ΣΟΦ. Ἐγὼ δὲν λέγω νὰ γράφουμε καθαυτὸ ἑλληνικά, ἀγκαλὰ ἔπρεπε νὰ κάνουμε χίλιαις εὐχαῖς γιὰ νὰ ξαναζήσουν ἐκεῖνα τὰ λόγια.

ΠΟΙΗΤ. Ἐγὼ δὲν κάνω καμμία, γιὰ νὰ μὴν χάνω καιρό· καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ματουσάλα νὰ ἤμουν βέβαιος πῶς θὰ ζήσω, δὲν ἄνοιγα στόμα γιὰ τέτοιαις εὐχαῖς, οἱ ὁποίαις φέρνουν τὸ ἴδιο ὄφελος, ὁποῦ φέρνουν τὰ κλάϊματα 'ς τὰ σώματα τῶν νεκρῶν. Οἱ εὐχαῖς, ὁποῦ κάνω εἶναι γιὰ νὰ ξαναζήσῃ ἡ σοφία, καὶ ἡ σοφία δὲν θέλει ξαναζήσῃ ποτέ, ὅσο γράφετε μὲ τὸν τρόπον τὸν ἐδικόν σας. Ἔλαβα πάντα τὴ δυστυχία νὰ στοχάζωμαι μὲ τὸν Σωκράτη ταῖς λέξαις ὡσὰν ταῖς σφυριαῖς· τὸ αὐτί σου πυθαγορίζει 'ς ταῖς παλαιαῖς, τὸ δικό μου καὶ τοῦ γένους 'ς ταῖς τωριναῖς.

ΣΟΦ. Καὶ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ μοῦ ἐμποδίσῃ νὰ διορθώσω, καθὼς θέλει ὁ Κοραῆς, ταῖς λέξαις μας μὲ τὰ σχήματα τῆς παλαιᾶς;

ΠΟΙΗΤ. Γιὰ ποῖο δίκαιο θέλεις νὰ κάμῃς τέτοια διόρθωση;

ΣΟΦ. Γιατὶ ἡ διόρθωση μιᾶς γλώσσας νέας πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὴν ὁδηγία τῆς μητρός της· ὅλη ἡ Ἑλλάδα λέγει *μάτι*, ἐμεῖς πρέπει νὰ διορθώσουμε, καὶ νὰ ποῦμε *ὀμμάτιον*· λέγει *κρεβάτι*, πρέπει νὰ ποῦμε *κρεβάτιον*.

ΠΟΙΗΤ. Ἡ πρόταση αὐτὴ ὁμοιάζει τὴν τρέλλα κάποιων ἀνθρώπων, ὁποῦ ἔχουν τὰ φαινόμενα τῆς φρονιμάδας.

ΣΟΦ. Τί ἐννοεῖς νὰ πῇς;

ΠΟΙΗΤ. Ἐννοῶ νὰ εἰπῶ, ὅτι μ' ὅλον ποῦ ἡ πρόταση φαίνεται πῶς περιέχει κἄποιο δικαίωμα, ἂν τὴν ξετάξῃς καλά, δὲν περιέχει κανένα, καὶ εἶναι ἐνάντια εἰς τὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

ΣΟΦ. Τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ μοῦ ἀποδείξῃς.

ΠΟΙΗΤ. Μετὰ χαρᾶς· καὶ τόσο προθυμότερα σοῦ τὸ ἀποδείχνω, ὅσο συλλογίζομαι πως τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτο θεμέλιο, εἰς τὸ ὁποῖο ὑψώνεται τὸ μεγάλο χτίριο τῆς γλώσσας σας, ἡ ὁποία, μὲ τὸ θέλημά σου, εἶναι βαρβαρώτατη, ὅπως θέλει σοῦ τὸ ἀποδείξω εἰς τὸ ἑξῆς. Ἡ διαφθορὰ τῆς μορφῆς τῶν λέξεων, λέγει ὁ Γιβελέν, εἶναι τριῶν λογιῶν· ἢ ἀλλάχνουν τὰ φωνήεντα, ἢ ἀλλάχνουν τὰ σύμφωνα, ἢ ἀλλάχνουν τοποθεσία τὰ ψηφία, ὁποῦ συνθέτουν μίαν λέξη. Τοῦτο γίνεται εἰς κάθε γλῶσσα, ὁποῦ γενειέται ἀπὸ ἄλλην. Παρατήρησε τὴ γλῶσσα τῶν Λατίνων, τὴ γλῶσσα τῶν Ἱσπανῶν, τὴ γλῶσσα τῶν Γάλλων, τὴ γλῶσσα τῶν Ἰταλῶν. Σύγκρινέ ταις μὲ τὴ γλῶσσα ποῦ ταῖς ἐγέννησε, καὶ θέλει ἰδῇς φανερώτατην τὴν ἀλήθειαν, ὁποῦ σοῦ λέγω. Τώρα ἂς πάρουμε τὸν πρῶτο στίχο τοῦ Δάντη, καὶ ἂς τὸν διορθώσουμε κατὰ τὸν τρόπο, ὁποῦ σεῖς ἀποφασίσετε νὰ μεταχειρισθῆτε· *Nel mezzo del cammin di nostra vita.* Ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι καθαυτὸ θυγατέρα τῆς Λατινικῆς, εἶναι ἔγγονή της· ἂς κάμουμε τὴ διόρθωση μὲ τὴν ἴδιαν ἐπιδεξιότητα, μὲ τὴν ὁποία τὴν κάνετε ἐσεῖς εἰς τὴ γλῶσσα σας· *Nel*, εἶναι βάρβαρο,πρέπει νὰ ποῦμε *in. mezzo*, κεῖνα τὰ δύο *zz* εἶναι βάρβαρα, πρέπει νὰ ποῦμε *medio.* - *Del*, τίποτες. *Cammin*, κάθου γύρευε πόθεν ἔρχεται! ἀλλὰ θέλει μεγαλοψυχία· ἂς τὸ λατινίσουμε· *cammini.* - *nostra*, πρέπει νὰ ποῦμε· *nostrae*· - *vita*, πρέπει νὰ ποῦμε· *vitae.* Νά, διωρθωμένος ὁ στίχος καὶ φωτισμένο τὸ γένος! *In medio cammini nostrae vitae.*

ΣΟΦ. Τοῦτὸ εἶναι γελοῖον.

ΠΟΙΗΤ. Καὶ τὰ δικά σας τάχα ἀλλιώτικα εἶναι; Εἶναι ἀπαράλλαχτα τὰ ἴδια. Καὶ τόσον ἀνόητος ἦταν ὁ Δάντης νὰ μὴν ἠξεύρῃ καὶ αὐτὸς κατ' ἀναλογία νὰ κάμῃ 'ς τὴ γλῶσσα του τέτοια διόρθωση; Οἱ στίχοι του οἱ λατινικοὶ δὲν εἶναι βέβαια εὔμορφοι, ὅμως μὲ τὸν Βιργίλιο, ὁποῦ ὅλον τὸν εἶχε 'ς τὸ νοῦ του, δὲν ἤθελε πολὺ τέτοιαις διόρθωσαις νὰ ταῖς κάμῃ. Γιατὶ δὲν ταῖς ἔκαμαν οἱ Γάλλοι; γιατὶ δὲν ταῖς ἔκαμαν οἱ Λατῖνοι; Καὶ πῶς ἠμποροῦσαν νὰ

ταῖς κάμουν; Ἂς πάρουμε τὴν ὕστερη λέξη, καὶ ἂς ἰδοῦμε ἂν ἠμπορῇ ποτὲ νὰ ξεβαρβαρωθῇ Εἴπαμε *vitae*, ἀντὶ γιὰ *vita*· ἀλλὰ ἐξεβαρβαρώθηκε εἰς τέτοιον τρόπο; Ὄχι, Σοφολογιώτατε· ἡ μορφὴ τῆς λέξης ἔπεσε ἀπὸ μίαν βαρβαρότητα εἰς ἄλλην τὸ *vitae* εἶναι διεφθαρμένο καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ θαυμαστό σου τὸ *βίος*, τὸ ἑλληνικό· τὸ *βίος* λοιπὸν εἶναι ἡ πρωτότυπη μορφή, καὶ ἡ ἀληθινὰ εὐγενική; Ποῖος τὸ εἶπε; Ποῖος ξεύρει νὰ σοῦ τὸ πῇ; Τὸ *ὄφις*, τὸ ὁποῖο βέβαια τὸ στοχάζεσαι εὐγενικώτερο ἀπὸ τὸ *φίδι*, τὸ *ὄφις* λέγω, μὲ τόσαις ἄλλαις λέξαις, δὲν εἶναι μήτε ἑλληνικό, γιατὶ τὸ *οφ* εἶναι ξένο, καὶ μοναχὰ ἡ κατάληξή του εἶναι ἑλληνικὴ καὶ ἔτσι καθὼς βλέπεις, Σοφολογιώτατε, ἀγάλια, ἀγάλια, ἐγὼ σὲ στενεύω νὰ ὁμιλήσῃς τοῦ Ἀδὰμ τὴ γλῶσσα, καὶ ἠμπορεῖς νὰ μοῦ ψάλῃς μὲ τὸν Δάντη· *La lingua ch'ei parlo fu tutta spenta*· γιατὶ ἐγὼ σοῦ ἀποκραίνομαι· Ὁμίλειε μὲ τὰ νοήματα, γιὰ νὰ μὴ βαρβαρίζῃς!

ΣΟΦ. . . . λοιπόν;

ΠΟΙΗΤ. Λοιπὸν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδας ὅλαις ταῖς λέξαις. . . . .

ΣΟΦ. *(κοκκινίζοντας)* Πάντα τὸν λαὸ μοῦ βγάνεις ἔξω γιὰ διδάσκαλο! ποῖος τὸ εἶπε ποτέ!

ΠΟΙΗΤ. Πολλοὶ τὸ εἶπαν, πολλοί. Ὁ Βάκων λέγει, δὲν θυμοῦμαι εἰς τὶ μέρος, ὅτι εἶναι κάποιοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι στοχάζονται πῶς τὰ πράγματα εἰπώθηκαν ὅλα, καὶ ἐσὺ στοχάζεσαι πῶς δὲν εἰπώθηκε τίποτε.

ΣΟΦ. Σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ πῇς ποῖος τὸ εἶπε;

ΠΟΙΗΤ. Ἄκουε, Σοφολογιώτατε, καὶ τρόμαξε *Is qui, omnium eruditorum testimonio, totiusque judicio Graeciae, cum prudentia et acumine et venustate et subtilitate, tum vero eloquentiae* (ἀκούς, Σοφολογιώτατε; *eloquentiae) varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps*

ΣΟΦ. Ποῖος; πές μου ποῖος, νὰ ἡσυχάσουμε.

ΠΟΙΗΤ. Θυμήσου τὸ ὄνομα, ὁποῦ ἐμελέτησες προτύτερα, γιατὶ τώρα χρειάζεται.

ΣΟΦ. Ποῖος; ὁ Σωκράτης;

ΠΟΙΗΤ. Ὁ ἴδιος· καὶ ἐπειδὴ σὲ βλέπω καὶ ἀχνίζεις εἰς τ' ὄνομά του, νὰ σὲ θερίσω καὶ μὲ τὰ λόγια του·

«'Αλκ Οἶμαι ἔγωγε· ἀλλὰ γοῦν πολλὰ οἷοί τ' εἰσὶν (οἱ πολλοὶ διδάσκειν σπουδαιότερα τοῦ πεττεύειν. - Σωκ. Ποῖα ταῦτα; — Ἀλκ. Οἷον καὶ τὸ ἑλληνίζειν παρὰ τούτων ἔγωγε ἔμαθον· καὶ οὐκ ἂν ἔχοιμι ἐμαυτοῦ εἰπεῖν διδάσκαλον, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀναφέρω, οὓς σὺ φῂς οὐ σπουδαίους εἶναι διδασκάλους. - Σωκ. Ἀλλ', ὦ γενναῖε, τούτου μὲν ἀγαθοὶ διδάσκαλοι οἱ πολλοί, καὶ δικαίως ἐπαινοῖντ' ἂν αὐτῶν εἰς διδασκαλίαν. - Ἀλκ. Τί δή; - Σωκ. Ὅτι ἔχουσι περὶ αὐτά, ἃ χρὴ τοὺς ἀγαθοὺς διδασκάλους ἔχειν.»

ΣΟΦ....... Μὴ λάχῃ καὶ ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο;

ΠΟΙΗΤ. Ἐσύ, ὁποῦ εἶσαι ἑλληνιστής, μοῦ κάνεις ἐμὲ τέτοια ἐρωτήματα; εἶναι δουλειὰ δική σου.

ΣΟΦ. Δὲν σοῦ λέγω τὸ ἐναντίο... Εὔμορφότατα λόγια!

ΠΟΙΗΤ. Εὐμορφότατο νόημα! Ναί, εὐμορφότατο νόημα! Ἀμμὴ τί ἤθελες; νὰ γράφῃ ταῖς λέξαις τῆς κεφαλῆς του καθένας; μὲ ποῖο δικαίωμα; μὲ τὸ δικαίωμα, ποῦ δίνει τὸ πνεῦμα καὶ ἡ μάθηση; Καλό, λοιπόν· ἕνας, ὁποῦ ἔχει πνεῦμα καὶ μάθηση, φτειάνει μορφαῖς λέξεων καθὼς θελήσῃ, ἕνας ἄλλος κάνει τὸ ἴδιο, ἕνας τρίτος κάνει χειρότερα, καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸ δὲν ἔχουμε παρὰ σκοτάδια πυκνότατα. Γιὰ τοῦτο ἡ φύση τῶν πραγμάτων ἠθέλησε νὰ γεννιοῦνται τὰ λόγια ἀπὸ τὸ στόμα ὄχι δύο καὶ τριῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ στόμα· καὶ ἡ φιλοσοφία ἀγροίκησε αὐτὴν τὴν θέληση της, καὶ τὴν ἐκήρυξε 'ς τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσο μὲν γι' αὐτό, ποῦ ὑποπτεύεσαι, πῶς νὰ εἶναι ἄλλο τι ἀπ' ὅ,τι σημαίνουν τὰ λόγια, γιὰ ν' ἀφήσῃς κάθε ἀμφιβολία, νὰ σοῦ πῶ πόσοι Κλασσικοὶ ἐξαναεῖπαν τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

ΣΟΦ. Ὄχι, ὄχι, μὴ μελετήσῃς κἀνέναν, γιατὶ ὁ Πλάτων ἀξίζει γιὰ ὅλους τους, καὶ γιὰ ὅσους γεννηθοῦν.

ΠΟΙΗΤ. Δίκαια κρίση· ἀλλὰ ἡ προφητεία τὴν ὑπερβαίνει.

ΣΟΦ. Ἐγὼ πιστεύω τοῦ Πλάτωνος, περσότερο ἀπὸ ὅσα δικαιώματα ἠμπορεῖ κἀνεὶς νὰ προβάλῃ· παρὰ νὰ ἀμφιβάλλω 'ς τὰ λόγια του κάλλιο νὰ τρελλαθῶ, καὶ ἤθελε τῳόντι τρελλαθῶ, ἂν ἀμφίβαλλα. Ἀγκαλά ... τέτοιο πρᾶγμα μοῦ κάνει μεγάλην ἀγανάχτηση 'ς τὴν ψυχή μου. . Εἶσαι γενναῖος;

ΠΟΙΗΤ. Καὶ ἂν δὲν εἶμαι, - ἀκολουθῶντας τὰ παραδείγματα τόσων ἄλλων, προσπαθῶ νὰ φαίνωμαι τέτοιος.

ΣΟΦ. Ὦ! εἶσαι τέτοιος βέβαια, εἶσαι τέτοιος!

ΠΟΙΗΤ. Εὐχαριστῶ, καὶ ἂς εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποῦ μὲ βλέπεις.

ΣΟΦ. *(ὁμιλῶντας ἀγαλινά)*. Πιστεύεις πῶς ὁ Πλάτων (Θεέ μου, συγχώρεσέ με!) ὁ Πλάτων, λέγω, ὁ ἴδιος, ὁποῦ τὸ εἶπε, πιστεύεις πῶς ἔγραφε καθὼς ὁμιλεῖ ὁ λαός;

ΠΟΙΗΤ. Δὲν τὸ πιστεύω· καὶ ποῖος τὸ πιστεύει;

ΣΟΦ. Τὸ πιστεύουν ὅσοι εἶναι τῆς χυδαϊκῆς φατρίας.

ΠΟΙΗΤ. Στρεβλὸ πρᾶγμα.

ΣΟΦ. Τί ἔλεγες ἕως τώρα σὺ ὁ ἴδιος;

ΠΟΙΗΤ. Τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἐμεῖς δὲν εἴπαμεν ἀκόμη πῶς πρέπει νὰ γράφουμε τὴ γλῶσσα· ἕως τώρα εἶπα, καὶ σοῦ ἀπόδειξα, πῶς οἱ μορφαῖς τῶν λέξεων, ὅταν εἶναι κοιναῖς, δὲν εἶναι ὑποκείμεναις νὰ ἀλλάζωνται ἀπὸ κἀνέναν, μὲ πρόφαση διόρθωσης· καὶ τίποτε ἄλλο.

ΣΟΦ. Καὶ τὰ λόγια τοῦ Πλάτωνος γιατὶ μοῦ τὰ ἀνάφερες;

ΠΟΙΗΤ. Γιὰ νὰ καταπεισθῇς πῶς τὴ σημασία τῶν λέξεων ὁ λαὸς τὴν διδάσκει τοῦ συγγραφέα.

ΣΟΦ. Τὸ σύγγραμμα λοιπὸν θὰ εἶναι κάθε ἄλλο πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν ὁμιλία.

ΠΟΙΗΤ. Ὄχι κάθε ἄλλο πρᾶγμα· ἐκεῖνο, ὁποῦ λέγει ὁ Βάκων γιὰ τὴ φύση, δηλαδή, πῶς ὁ φιλόσοφος, γιὰ νὰ τὴν κυριέψῃ, πρέπει πρῶτα νὰ τῆς ὑποταχθῇ, ἠμπορεῖ, κἀνεὶς νὰ τὸ πῇ γιὰ τὴ γλῶσσα· ὑποτάξου πρῶτα 'ς τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καί, ἂν εἶσαι ἀρκετός, κυρίεψέ την.

ΣΟΦ. Αὐτὸ δὲν τὸ καταλαβαίνω πῶς γίνεται.

ΠΟΙΗΤ. Νά, πῶς γίνεται. Ἀπὸ τὰ παραδείγματα, ποῦ θέλει σοῦ ἀναφέρω, θέλει φανερωθῇ πῶς ὁ συγγραφέας πότε 'ς ταῖς φράσαις του ἀκολουθάει τὸν λαό, πότε ὄχι· πῶς ἡ μορφὴ τῶν λέξεων, ὁποῦ μεταχειρίζεται ὁ λαός, δὲν ἀλλάζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα· πῶς κάθε λέξη γιὰ νὰ λάβῃ εὐγένεια, δὲν χρειάζεται ἄλλο παρὰ ἡ τέχνη τοῦ συγγραφέα· ἂν παίρνω τὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς ξένους, μὴ μὲ ἐλέγχῃς· γιατὶ τὸ φταίξιμο δὲν εἶναι δικό μου· ***Quand' io fui desto innanzi la dimane - Pianger sentii fra 'l sonno i miei figliuoli - Ch' eran con meco, e domandar del pane.*** Παρατήρησε, σὲ παρακαλῶ· - τὸ θυμᾶσαι ὅλο ἐκεῖνο τὸ μεγάλο θαῦμα τῆς Τέχνης, τὸν Οὐγολῖνο; τοῦτα τὰ λόγια σοῦ ἐγγίζουν τὴν ψυχή;

ΣΟΦ. Μάλιστα.

ΠΟΙΗΤ. 'Εδῶ δὲν εἶναι μεταφορὰ κἄμμία, ἐδῶ δὲν εἶναι κἄμμία φράση δεινή, καὶ εἰς τούτους τοὺς τρεῖς στίχους ὁ Ποιητὴς ἀκολούθησε τὸν λαό· μάλιστα εἶναι καλὸ νὰ παρατηρήσουμε πῶς ἐκεῖνο τὸ *con meco*, ὁποῦ οἱ Ἰταλοὶ τὸ βρίσκουν σωστότατο, δὲν ἠμπορεῖ νὰ προέρχεται παρὰ ἀπὸ τὸν κοινὸ λαό, γιατὶ ὁ συγγραφέας ἀφ' ἑαυτοῦ του δὲν τολμάει νὰ τὸ κάμῃ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, θυμήσου, τὸ **δῶ** τοῦ Ὁμήρου, τὸ *ca'* τοῦ Δάντη, καὶ ἄλλα τέτοια πλῆθος, καὶ γιὰ νὰ πληροφορηθῇς πῶς ὁ συγγραφέας δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁποῦ τὰ πλάττει, βάλε καὶ ἐσύ, κατὰ μίμησιν, ἀντὶ γιὰ ***ψωμί, ψῶ,*** νὰ ἰδοῦμε τί ἀπόκριση λαβαίνεις ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

ΣΟΦ. Εἰς ποίαις περίστασαις ὁ ποιητὴς δὲν ἀκολουθάει 'ς ταῖς φράσαις του τὸν λαό ;

ΠΟΙΗΤ. Εἰς πολλαῖς· ὅμως καὶ εἰς αὐταῖς πρέπει οἱ φράσαις του νὰ ἔχουν κάποιαν ἀναλογία μὲ ταῖς ἄλλαις, ὁποῦ ὑπάρχουν· *E questa e l'altre mossero a sua danza-E quasi velocissime faville-Mi si velàr di subita distanza*-'Σ τοὺς πρώτους δύο στίχους οἱ φράσαις τοῦ ποιητῆ εἶναι φράσαις τοῦ λαοῦ, 'ς τὸν τρίτον ὄχι, καὶ ἔχει τέχνην καλὴν ἡ μορφὴ τῶν λέξεων, μ' ὅλον τοῦτο εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια.-*I' venni in loco d' ogni luce muto*· αὐτὴ ἡ φράση δὲν εἶναι τοῦ λαοῦ, τὰ λόγια ὅμως τὰ καταλαβαίνει, γιατὶ εἶναι δικά του.

ΣΟΦ. Δός μου κἀνένα παράδειγμα, γιὰ νὰ καταλάβω εἰς τί τρόπον οἱ λέξαις, ὁποῦ φαίνονται χυδαϊκαῖς, ἠμποροῦν νὰ εὐγενισθοῦν.

ΠΟΙΗΤ. Εὐθύς· ὄχι ποτὲ ἀλλάζοντας μορφή. 'Αλλὰ πές μου ἐσὺ πρῶτα,-***sollevò, peccator, capo, pasto, forbenao, capelli,*** αὐτὰ τὰ λόγια σοῦ φαίνονται εὐγενικά;

ΣΟΦ. Τὰ τρία τὰ στερνὰ μοῦ φαίνονται πολὺ χυδαῖα.

ΠΟΙΗΤ. *La bocca sollevò dal fiero pasto-Quel peccator, forbendola a' capelli-Del capo ch' egli avea diretro guasto.* Τώρα ἐκεῖνο τὸ *forbendo*, ἐκεῖνο τὸ *pasto* σοῦ φέρνουν φρίκη ἢ ὄχι;

ΣΟΦ. —

ΠΟΙΗΤ. Νά, λοιπόν, ἂν ἔχῃς ψυχή, αἰσθάνεσαι πῶς ἔτσι μεταχειρισμένα τὰ λόγια δὲν εἶναι χυδαϊκά· ἂν δὲν ἔχῃς, μήτε τὰ φαντά-

σματα τῆς ποιήσεως βλέπεις, μήτε τὰ πάθη αἰσθάνεσαι, καὶ μὲ τὴν πρόληψη, ποῦ ἔχεις, τὰ λόγια σοῦ φαίνονται χυδαϊκά.

ΣΟΦ. Ἡ βάση λοιπόν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ καλλωπίσουμε τὴ γλῶσσα μας, ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ ἑλληνική, θέλεις νὰ εἶναι ἡ τωρινή;

ΠΟΙΗΤ. Ἐξ ἀποφάσεως.

ΣΟΦ. Καὶ πῶς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό ; Εἶναι τόσαις διάλεκτοι 'ς τὴν Ἑλλάδα, καὶ δὲν ἀκουόμασθε ἀνάμεσό μος.

ΠΟΙΗΤ. Πόσαις διάλεκτοι; πόσαις; Κύττα καλά, μή σε ἀπατήσῃ ἡ διαφορὰ τῆς προφορᾶς, ἐνῷ κρίνεις ταῖς διαλέκτους τῆς Ἑλλάδας· δέκα λόγια, ὁποῦ ἐμεῖς ἔχουμε ἀλλιώτικα ἀπὸ κεῖνα, ὁποῦ ἔχουν εἰς τὸ Μοριά, τί πειράζουν; Ἔπειτα, ποίαις εἶναι τούταις οἱ μεγάλαις διαφοραῖς; Ἐμεῖς λέμε ***πατερὸ***, καὶ ἀλλοῦ λένε ***πάτερο***, ἐμεῖς λέμε ***ματία***, καὶ ἀλλοῦ λένε ***ματιά***, ἐμεῖς λέμε ***ἀέρας***, καὶ ἀλλοῦ λένε ***ἀγέρας***, ἐμεῖς ***ἠμποροῦνε***, καὶ ἀλλοῦ λένε ***ἠμποροῦν***· τί διαφοραῖς εἶναι τούταις; δὲν ἀκουόμασθε ἀνάμεσό μας; ἄφησε νὰ τὸ λέγουν οἱ Ἰταλοί, οἱ ὁποῖοι ἀληθινὰ δὲν ἀκούονται. Ἔλαβες ξένον δοῦλον ποτέ;

ΣΟΦ. Τοὺς δούλους μοῦ βγάνεις ἔξω;

ΠΟΙΗΤ Ἀποκρίσου, γιατὶ δὲν ἠξέρεις ποῦ ἀποβλέπει ἡ ἐρώτησή μου.

ΣΟΦ. Ἔλαβα.

ΠΟΙΗΤ. Ὅταν ὡμιλοῦσαν, τοὺς ἐκαταλάβαινες ;

ΣΟΦ. —

ΠΟΙΗΤ. Ἀποκρίνομαι ἐγώ· ἐγὼ ἔλαβα δούλους ξένους, ἕναν ἀπὸ τὴ Μάνη, καὶ τὸν ἐκαταλάβαινα ἐξαίρετα ἕναν ἀπὸ τὸ Γαστοῦνι, ἕναν ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο, ἕναν ἀπὸ τὴ Χιό, ἕναν ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη, καὶ τοὺς ἐκαταλάβαινα ἐξαίρετα· ἄκουσα νὰ ὁμιλοῦν ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ τὰ λοιπά, καὶ τοὺς ἐκαταλάβαινα τόσο, ὁποῦ σχεδὸν ἔλεγα ὁπῶς εἶναι ἀπὸ τὸν τόπο μου.

ΣΟΦ. Ἀμμὴ αὐτοὶ ἦταν ἀμαθέστατοι ὅλοι.

ΠΟΙΗΤ. Ἦταν καὶ ὁ Χριστόπουλος, ὁποῦ εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ ἀμαθέστατος, γράφει μὲ ταῖς λέξαις αὐτῶν.

ΣΟΦ. Καὶ αὐταῖς οἱ λέξαις....

ΠΟΙΗΤ. Καὶ αὐταῖς οἱ λέξαις εἶναι οἱ ἴδιαις, μὲ ταῖς ὁποίαις

βρίσκεις γραμμένη τὴ *Βοσκοποῦλα*, ποίημα, ὁποῦ δὲν εἶναι γυναῖκα νὰ μὴ γνωρίζῃ. καὶ ἔχει 'ς τὴ ῥάχη του χρόνους διακόσιους. Εἴδαμε τὰ Κλέφτικα τυπωμένα, καὶ γνωρίζουμε καὶ ἄλλα ἀπ' αὐτά, καὶ ἐπαρατηρήσαμε πῶς δὲν ἔχουν μία λέξη, ποῦ νὰ μὴ σώζεται 'ς τὴ Ζάκυνθο.

ΣΟΦ. Καὶ ἡ φτώχεια τῆς γλώσσας δὲν σοῦ φέρνει σύγχυση κἀμμία;

ΠΟΙΗΤ. Πρῶτον μέν, δὲν ἄκουσα ποτὲ πῶς ἡ φτώχεια μιᾶς γλώσσας εἶναι ἀρκετὸ δικαιολόγημα, γιὰ νὰ τὴν ἀλλάξουν οἱ σπουδαῖοι· δεύτερον δέ, ποῖος ἀποφάσισε πῶς εἶναι φτωχή;

ΣΟΦ. Ὅλοι οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους.

ΠΟΙΗΤ. Σοφοί; ἂς εἶναι· καὶ οἱ σοφοὶ δὲν σοῦ φαίνονται πῶς ἠμποροῦν νὰ πάρουν λάθος;

ΣΟΦ. Εἶναι εὐκολώτερο νὰ λανθάνεσθε ἐσεῖς.

ΠΟΙΗΤ. Νὰ ἦταν τοῦτο ζήτημα σκοτεινὸ καὶ καινούριο, ἴσως· ἀλλὰ εἶναι καινούριο; εἰς τὴν ἐποχὴ τοῦ Δάντη δὲν ἐκινήθηκε κἄτι παρόμοιο; ὅλοι οἱ σοφοί, καθὼς τοὺς κράζεις ἐσύ. ἐκείνου τοῦ καιροῦ, δὲν ἐκατάτρεξαν τὸν Δάντη; δὲν τοῦ ἔλεγαν πῶς ἡ γλῶσσα εἶναι διεφθαρμένη, δυστυχισμένη, φτωχή, καὶ πῶς δὲν εἶναι ἄξια νὰ τὴ γράφῃ ἄνθρωπος, ὁποῦ ἔχει σοφία; Δὲν αὐθάδιασαν νὰ φωνάξουν πῶς ἔπρεπε νὰ διπλώσουν μὲ τὰ συγγράμματά του τὸ πιπέρι; Τί λοιπὸν μοῦ φέρνεις ἔξω τοὺς σοφούς, γιὰ νὰ μὲ τρομάξῃς; Δὲν εἶχαν εἰς τοῦτο περισσότερη γνώση ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους οἱ χυδαῖοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐτραγουδοῦσαν 'ς τοὺς δρόμους τοὺς στίχους του; Εἶναι τώρα ἕνας 'ς τὴν Ἰταλία ποῦ νὰ μὴ σπουδάζῃ, γιὰ νὰ μάθῃ τὴ γλῶσσα, τὸν Δάντη;

(*) * * *

ΣΟΦ. Ἐγὼ σὲ βεβαιώνω ὅτι πολεμῶ γιὰ τὴν ἀλήθεια, καὶ ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο.

(*) Ἕως ἐδῶ τελειώνουν τὸ πρῶτο, δεύτερο, καὶ τρίτο τετράδιον· δὲν εὑρέθη τὸ τέταρτο, ἴσως λείπει καὶ τὸ πέμπτο· τὸ ἀκόλουθον εἶναι τὸ ὑστερινό. (Σ. Ε. Κ. 1859).

ΠΟΙΗΤ. (*Πιάνοντας φιλικὰ τὸ χέρι τοῦ Σοφ.*) Τίμια λόγια σοῦ ἐβγῆκαν ἀ ὸ τὸ στόμα· καὶ ἐγὼ καὶ ἐσὺ πολεμοῦμε γιὰ τὴν ἀλήθεια· ἀλλὰ συλλογίσου καλά, μήπως κυνηγῶντας τὴν ἀλήθειαν εἰς ἐκεῖνον τὸν τρόπο, ἀπατηθῇς, σφίγγοντας εἰς τὸν κόρφο σου τὸ φάντασμά της· Ἔλα 'ς ὸ νοῦ σου, στοχάσου πόσο κακὸ κάνει ἡ γλῶσσα ποῦ γράφετε· ὡς πότε θὰ ἀκολουθοῦν νὰ μᾶς κλαίγουν οἱ ξένοι, καὶ νὰ μᾶς ξαναθυμοῦν ταῖς δόξαις τῶν παλαιῶν μας, γιὰ νὰ μᾶς αὐξήσουν τὴν ἐντροπή; *Ἡ δάφνη κατεμαράνθη*, ἐφώναξε ὁ γενναῖος· πικρότατα καὶ ἀληθινὰ λόγια! Ναί! Ἀλίμονον! ἡ δάφνη κατεμαράνθη! Ἔρχεται ὁ ξένος καὶ βρίσκει ἀκόμη ζωνταναῖς πολλαῖς συνήθειαις τῆς Ἰλιάδος· ἀκόμη οἱ γυναῖκες λέγουν τὰ μυρολόγια εἰς τὰ λείψανα, καὶ τὰ φιλοῦν· ἀκόμη ὁ γέρος 'ς τὴ δυστυχιά του, χτυπάει τὸ μ τωπό του μὲ τὰ δύο του χέρια, καὶ τὰ σηκώνει 'ς τὸν οὐρανό, σὰν νὰ ἤθελε νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, γιατὶ ἔπεσε τέτοια συμφορὰ 'ς τὸ κεφάλι του· ἀκόμη γυμνώνει τὸ βυζί της ἡ μάννα καὶ ξαναθυμάει τοῦ παιδιοῦ της τὸ γάλα, ποῦ τοῦ ἔδωσε· ἀκόμη ὁ δοῦλος κάνει ὅρκον εἰς τὸ ψωμί, ποῦ τὸν ἔθρεψε. Ὅμως ὁ ξένος δὲν ἔχει ἄλλα δικά μας νὰ μουρμουρίσῃ 'ς τὰ χεῖλα του παρὰ *Μῆνιν ἄειδε, Θεά*, γιατὶ ἡ δάφνη κατεμαράνθη. Καὶ τώρα, ποῦ ξαναγίνεται νίκη 'ς τὸ Μαραθῶνα, δὲν σώζεται φωνὴ ἀνθρώπου νὰ ξανακάμῃ 'ς τὴ γλῶσσά μας ὅρκον. *Μὰ ταῖς ψυχαῖς, ποῦ ἐχάθηκαν πολεμῶντας!* γιατὶ ἡ δάφνη κατεμαράνθη (*ὁ ποιητὴς κλαίει*).

ΣΟΦ. (*γελάει*) Σὲ παρακαλῶ νὰ θυμηθῇς τὰ λόγια τὰ πικρὰ ποῦ μοῦ εἶπες.

ΠΟΙΗΤ. Συγχώρεσέ με· ἔχω εὔκολο τὸ χεῖλο καὶ δὲν ἔχω κακὴ τὴν καρδιά· συγχώρεσέ με, σοῦ λέγω.

ΣΟΦ. Πὲς πῶς τὰ ξαστόχησα ὅλα.

ΠΟΙΗΤ. Ὄχι ὅλα, ἀδελφὲ ἠγαπημένε, μὰ τὴ μνήμη τοῦ Μπότσαρη, μὴ τὰ ξαστοχήσῃς ὅλα! Τόσοι πατέρες ἔχουν εἰς τὴ διδασκαλία σου τὰ παιδιά τους, καὶ ἐλπίζουν νὰ τὰ κάμῃς ἀσπίδες τῆς πατρίδας, καὶ μὴν θέλῃς νὰ πάρῃς τὸ κρῖμα 'ς τὸ λαιμό σου. Δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ φανερώσῃ ἄνθρωπος πῶς ἔσφαλε, μάλιστα θέλει σ' ἐπαινέσῃ κάθε γενναῖος, καὶ ἐγὼ σοῦ δίνω 'ς τὸ μέτωπο τὸ φιλὶ τῆς εἰρήνης.

ΣΟΦ. Ἐμεῖς, ἐμεῖς, θέλει σηκώσουμε τοὺς στύλους τῆς γλώσσας, τώρα ποῦ ἡ ἐλευθερία...

ΠΟΙΗΤ. Δὲν ὑποφέρεσαι πλέον! Ἐσεῖς ἐσεῖς θέλει σηκώσετε τοὺς ἴδιους στύλους, ὁποῦ ἔστησε περνῶντας ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην ὁ Σέσωστρις! Δὲν ὑποφέρεσαι πλέον! Ἐσὺ ὁμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; ἐσύ, ὁποῦ ἔχεις ἁλυσωμένον τὸν νοῦν σου ἀπὸ ὅσαις περισπωμέναις ἐγράφθηκαν ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση τῆς ὀρθογραφίας ἕως τώρα, ἐσὺ ὁμιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; Εἴδαμε τὸ ὄφελος, ὁποῦ ἐκάμετε μὲ τὰ φῶτα σας εἰς τὴν ἐπανάσταση τῆς Ἑλλάδας· ἀκούσαμε ποιητάδες ἀνόητους, ποῦ ἤθελαν νὰ ἀθανατίσουν τοὺς Ἥρωες καὶ οἱ παινεμένοι Ἥρωες δὲν ἐκαταλάβαιναν λέξη· ἀκούσαμε πεζοὺς σκοτεινόμυαλους, οἱ ὁποῖοι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ ἀνάψουν φλόγα πολέμου εἰς τὸν λαό, καὶ ἀρχινοῦσαν μὲ τὴ λέξη Προτροπή Καὶ πῶς; ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἔτρεχε ν' ἀκούσῃ τὸν Κικέρωνα, γιατὶ δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε; γιατὶ δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε, ἐδιόρθωνε ὁ λαὸς τὸν Δημοσθένη, ὁ ὁποῖος ἔπαιξε ἐπιταυτοῦ μὲ τὴ λέξη σφαλμένη; γιατὶ δὲν ἐκαταλάβαινε τίποτε ἐθαύμασε, ὅταν ἐδιάβασε τὴν ἱστορία του ὁ Ἡρόδοτος, καὶ ἔκλαιγε ὥστόσο ἀκούοντάς την ὁ Θουκυδίδης, ὁποῦ ἦταν δεκατρίων χρονῶν; καὶ γιατὶ δὲν ἐκαταλάβαιναν τίποτε, ἐκφωνοῦσαν οἱ Σπαρτιάταις, τρέχοντας εἰς τὴ μάχη, τὰ πολεμικὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου, καὶ αἰσθάνονταν τραγουδῶντας καὶ ἄλλην ψυχὴ μέσ' 'ς τὰ στήθια τους; Ὦ νέοι συμαθητάδες μου, πῶς ἠμπορεῖτε νὰ λάβετε ποτὲ ἐλπίδα νὰ τραγουδήσουν καὶ τὰ δικά σας, ἐὰν σᾶς τρυποῦν τ' αὐτιὰ οἱ διδάσκαλοί σας μὲ *βρώματα, μὲ θούριον*, καὶ μὲ παρόμοια; Ὦ Σοφολογιώτατοι! αὐτὰ εἶναι τὰ μαθήματα, ὁποῦ τοὺς δίνετε, καὶ θέλετε νὰ τοὺς φωτίσετε! τόσο κάνει νὰ τοὺς φωτίσετε καὶ μὲ μία φοῦχτα στάχτη 'ς τὰ μάτια! Σᾶς δίνω ὅμως τὴν εἴδηση ὅτι ἐτέλειωσε τὸ βασίλειόν σας εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τῶν Τουρκῶν τὸ βασίλειο. Ἐτέλειωσε, καὶ ἴσως ἀναθεματίστε τὴν ὥρα τῆς Ἐπαναστάσεως· ὄχι, ὄχι, ἡ Εὐρώπη, ὁποῦ ἔχει προσηλωμένα εἰς ἐμᾶς τὰ μάτια της, γιὰ νὰ ἰδῇ τί κάνουμε τώρα, ὁποῦ συντρίβουμε ταῖς ἅλυσαις τῆς σκλαβιᾶς, δὲν θέλει μᾶς ἰδῇ ποτὲ νὰ ὑποταχθοῦμε εἰς τριάντα τυράννους ξύλινους!

ΦΙΛ. Σώπα, γιατὶ μαζώνεται ὁ λαός

ΠΟΙΗΤ. Δὲν μὲ μέλει, ἂς μαζωχθῇ· μάλιστα ἂς μαζωχθῇ ὁ λαὸς

τῆς Ἑλλάδας ὅλης, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Σοφολογιώτατος πῶς ὁμιλεῖ· ἂς μαζωχθῇ, γιὰ νὰ τὸν φωνάξω ὅσο δύναμαι δυνατώτερα πόσο εἶναι ἀδικημένος εἰς τὸ σκῆπτρο τῆς γλώσσας, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδωκε ἡ φύση. Ἐγνώρισε τὴ δύναμη αὐτοῦ τοῦ σκήπτρου ὁ Σωκράτης. τὴν ἐγνώρισε ὁ Κικέρων, τὴν ἐγνώρισε ὁ Σπερόνης, τὴν ἐγνώρισαν ὅλοι οἱ σοφοὶ κάθε ἔθνους, καὶ κάθε καιροῦ, καὶ τοῦτος θέλει νὰ τὸ ἀδράξῃ ἀπὸ τὰ χέρια του, νὰ τὸ τσακίσῃ, καὶ νὰ τοῦ δώσῃ ἄλλο βρικολακίστικο!

ΣΟΦ. Ἀλλά, Κύριε....

ΠΟΙΗΤ. Ἀλλά, Κύριε, δὲν θέλει τὸ τσακίστε ποτέ· οἱ ἀνδρεῖοι θέλει τὸ μεταχειρισθοῦν εἰς τὴν πλάτη σας, καθὼς ὁ Ὀδυσσέας ἐμεταχειρίσθηκε τὸ δικό του εἰς τὴν πλάτη τοῦ Θερσίτη.

ΣΟΦ. Ἀλλά, Κύριε.....

ΠΟΙΗΤ. Ἀλλά. Κύριε, δὲν ἠξέρεις τί συλλογίζεσαι. Νὰ ἀλλάξῃς τὴ γλῶσσα ἑνὸς λαοῦ! Σῦρε, λοιπόν, τριγύρισε τὴν Ἑλλάδα, σῦρε νάβρῃς τὴν κόρη, καὶ πές της μὲ τί λόγια πρέπει νὰ λέγῃ ὅτι ἡ εὐμορφότερη εὐμορφιὰ τοῦ κορμιοῦ της εἶναι ἡ τιμή· ἄμε νά βρῃς τοὺς πολεμάρχους, ψηλάφησέ τους ταῖς λαβωματιαῖς, καὶ πές τους ὅτι πρέπει νὰ ταῖς λὲν ***τραύματα***· ἄμε νά βρῃς τὸν ἀσπρομάλλη, ὁ ὁποῖος θυμᾶται πόσον αἷμα μᾶς ἐρούφηξεν ὁ Ἀλῆς, καὶ πές του μὲ τί λόγια πρέπει νὰ παρασταίνῃ βρέφη, παρθέναις, γέροντες ἀδικοσκοτωμένους ἑξῆντα χιλιάδες· ἄμε νά βρῃς τοὺς δυστυχέστατους Χιώταις, οἱ ὁποῖοι παραδέρνουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καὶ ὅταν κουρασθοῦν κάθονται, ἴσως, εἰς κἀνένα ἔρημο ἀκρογιάλι, καὶ ψάλλουν μὲ λόγια δικά τους, ***ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμε καὶ ἐκλαύσαμε.***

ΣΟΦ. Ἀλλά, Κύριε ....

ΠΟΙΗΤ. Ἀλλά, Κύριε, δὲν σ' ἀφίνω νὰ ὁμιλῇς πλέον. Ἄλλην ἔγνοια δὲν ἔχετε παρὰ νὰ διακονεύετε λέξαις μὲ τὰ κεφάλια σας· καὶ τὰ κεφάλια σας εἶναι ἄλαλα καὶ ξερά, ὡσὰν τὰ κρανία, ποῦ κοιμοῦνται 'ς τὰ χώματα. Θέλει ἄλλο παρὰ λέξαις διακονεμέναις γιὰ νὰ ὠφελήσῃς ἕναν λαό, ὁ ὁποῖος πολεμάει γιὰ τὴν ἐλευθερία, ὁποῦ ἔχασε ἀπὸ αἰῶνες, καὶ κάνει τέρατα! Εἶναι δύο φλόγες, διδάσκαλε, μία 'ς τὸ νοῦ, ἄλλη 'ς τὴν καρδιά, ἀναμμέναις ἀπὸ τὴ φύση εἰς κἄποιους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἰς διάφοραις ἐποχαῖς διαφορετικὰ μέσα μετα-

χειρίζονται γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὰ ἴδια ἀποτελέσματα· καὶ ἀπὸ τὴ γῆ πετειοῦνται 'ς τὸν οὐρανό, καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πετειοῦνται 'ς τὸν Ἅδη, καὶ ζωγραφίζουν εἰκόνες καὶ πάθη, παρόμοια μ' ἐκεῖνα, ὅπου εἶναι σπαρμένα ἀπὸ τὴ φύση 'ς τὸν κόσμο καὶ ἀγαποῦν καὶ σέβονται, καὶ λατρεύουν τὴν τέχνη τους, ὡσὰν τὸ πλέον ἀκριβὸ πρᾶγμα τῆς ζωῆς, καὶ ὁμοιώνονται μὲ τὰ συμβεβηκότα, ποῦ περιγράφουν, καὶ κάνουν τοὺς ἄλλους καὶ γελοῦν, καὶ κλαίουν, καὶ ἐλπίζουν, καὶ φοβοῦνται, καὶ δειλιάζουν, καὶ ἀνατριχιάζουν, καὶ δὲν ἀφίνουν ἀναίσθηταις παρὰ ταῖς πέτραις καὶ σέ.

ΣΟΦ. (*Ὁμιλῶντας γλήγορα* Καλά, καλά, ἀλλὰ λίγοι γνωρίζουν τὴν παλαιὰν ὀρθογραφία.

ΠΟΙΗΤ. Χαίρετε, λοιπόν, θεῖοι τόνοι, ὀξείαις, βαρείαις, περισπωμέναις! χαίρετε ψιλαῖς, δασείαις, στιγμαῖς, μεσοστιγμαῖς, ἐρωτηματικαῖς, χαίρετε! Ὁ κόσμος τρέμει τὴ δύναμή σας, καὶ οὐδὲ ποιητής, οὐδὲ λογογράφος ἠμπορεῖ νὰ γράψῃ λέξη, χωρὶς πρῶτα νὰ σᾶς ὑποταχθῇ. Ἐσεῖς ἐμπνεύσετε, πρὶν γεννηθῆτε, τὸν Ὅμηρο, ὅταν ἐτραγουδοῦσε τὴν Ἰλιάδα, τὴν Ὀδύσσεια, τοὺς Ὕμνους, καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδας τὸν ἐπερικύκλωνε καὶ τὸν ἐκαταλάβαινε· ἐσεῖς τὸν ἐμπνεύσετε, ὅταν περιγράφῃ τὸν ἀποχαιρετισμὸ τοῦ Ἕκτορος εἰς τὴν Ἀνδρομάχη, καὶ τὸ τέκνο του τὸν φοβᾶται καὶ κρύβεται· ἐσεῖς τὸν ἐμπνεύσετε, ὅταν περιγράφῃ τὸν δυστυχισμένον βασιλέα τῆς Τρωάδας, ποῦ παγαίνει 'ς τὸν Ἀχιλλέα, καὶ πέφτει 'ς τὰ πόδια του, καὶ τοῦ φιλεῖ τὰ χέρια, ὅπου τοῦ εἶχαν ὀλίγο προτύτερα σκοτώση τὸ ἀκριβώτερό του παιδί· ἐσεῖς ἐμπνεύσετε τὸν Δάντη, ὅταν ἐτραγουδοῦσε τὸν Οὐγολῖνο μὲ μίαν δύναμη, ποῦ δὲν βρίσκω παρόμοιαν εἰς ὅλη τὴν ποίηση τῶν παλαιῶν· ἐσεῖς τὸν Σέϊκσπηρ, ὅταν ἐπαράσταινε τὸν Λέαρ, τὸν Ἄμλετ, τὸν Ὀτέλλο, τὸν Μάκβεθ, καὶ ἀνατρίχιαζεν ὅλος ὁ κόσμος τῆς Ἀγγλίας· ἐσεῖς τὸν Γόεθ, ἐσεῖς τὸν Πίνδαρο, ὅπου ἦταν στενοχωρεμένος ἀπὸ τοὺς σοφολογιώτατους τοῦ καιροῦ του νὰ τοὺς κράζῃ κοράκους. Κοράκοι, ὅλοι κοράκοι ἀληθινοί, καὶ χειρότεροι ἀπὸ τὸν κόρακα, ὅπου ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν Κιβωτό, καὶ ἐθρεφότουν ἀπὸ τὰ λείψανα, ὅπου εἶχε ἀφήσῃ ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Κόσμου.

ΣΟΦ . . . *(κυττάζει 'ς τὰ μάτια τὸν ποιητὴ καὶ φεύγει.)*

ΦΙΛ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τοῦ φαίνεται πῶς σ' ἐχαιρέτησε, τόσο εἶ-

ναι καταζαλισμένος! Δὲν ἠξέρει τί ν' ἀποκριθῇ, ὅμως δὲν τὸν ἐκατάπεισες. Τρέχει νὰ ξαναπῇ ἀλλοῦ ὅτι εἶναι γλῶσσα διεφθαρμένη.

ΠΟΙΗΤ. (*Κυττάζοντας κατὰ τὸ Μοριά*) Ὁ ἥλιος ἔχει συναγμέναις ταῖς ὑστεριναῖς του ἀχτῖνες ἐκεῖ.

ΦΙΛ. Θυμήσου τὰ λόγια τῆς Θείας Γραφῆς· νὰ μὴ σ' εὕρῃ θυμωμένον ὁ ἥλιος ὁποῦ πέφτει.

ΠΟΙΗΤ. Ἁγιώτατα λόγια! καὶ προσπαθῶ, 'ς τὴ ζωή μου, νὰ τὰ θυμοῦμαι, ὅσον δυνατὸν περισσότερο· ἀλλὰ κάθε φορά, ποῦ φιλονεικήσω μὲ τοὺς Σοφολογιώτατους, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ τυφλώσουν τὸ γένος, τέτοια λόγια μοῦ βγαίνουν ὁλότελα ἀπὸ τὸ νοῦ

ΦΙΛ. Ἔχεις προσηλωμένα τὰ μάτια σου ἐκεῖ, καὶ τόσο ἀναμμένος εἶσαι 'ς τὸ πρόσωπο, καὶ τόσο σοῦ τρέμουν τὰ μέλη, ὁποῦ φαίνεται πῶς ἑτοιμάζεσαι νὰ πᾷς ἐκεῖ πέρα νὰ πολεμήσῃς.

ΠΟΙΗΤ. Μοῦ πονεῖ ἡ ψυχή μου· οἱ δικοί μας χύνουν τὸ αἷμα τους ἀποκάτου ἀπὸ τὸ Σταυρό, γιὰ νὰ μᾶς κάμουν ἐλεύθερους, καὶ τοῦτος, καὶ ὅσοι τοῦ ὁμοιάζουν, πολεμοῦν, γι' ἀνταμοιβή, νὰ τοὺς σηκώσουν τὴ γλῶσσα.

ΣΤ

RIME IMPROVVISATE [1])

I

Per noctes quaesivi quem diligit anima mea,
quaesivi illum et non inveni.
Cant. Cap. 3.

Sorge la notte — è tenebrìa profonda:
Alto regna silenzio — esco dal tetto,
Esco presta cercando il mio diletto,
E lo chiamo — e non è chi mi risponda.
Ad ogni auretta, a ogni sommossa fronda
Di speme il cor mi palpita nel petto;
Ma son delusa, e tremo di sospetto,
Perchè notte deserta mi circonda.
Vò correndo ogni piazza, et ogni via:
Oh chi il diletto mio, chi l'ha veduto,
Ch'è conforto alla mesta anima mia!
E le inchieste, e le grida anco rinnovo;
Ma ciascun labbro alla risposta ê muto,
E non è chi m'insegni ove lo trovo.

II

Indica mihi quem diligit anima mea, etc.
Cant. Cap. 3.

Dove sei, dove giaci? arde la vampa
Del meriggio, e squallor n'ha la campagna.

---

[1]) Rime improvvisate del N. Sig. Conte Dionisio Salamon. Corfù 1822. Ξανατυπώθηκαν 'ς τὴν ἔκδοση τῆς Ζακύνθου (Α. Σ. Ζ. 1880).

Molta nube infocata in Cielo accampa,
E deserto n'è il piano, e la montagna.
Dove giaci, ove sei? di te si stampa
L'alma che in non vederti ora si lagna;
Tutto è silenzio, dal timor mi scampa,
Vieni, e l'anima mia fà che non piangna.
Oh dove giaci, oh dove sei? dell'onde
D'ogni rivolo nostro il suono è muto,
E il susurro obbliàr, l'aure, e la fronde
Finalmente io ti trovo, io tua già sono,
E sempre ti darò d'amor tributo;
Io ti trovo, e più mai non t' abbandono.

III

Si ignoras te, e pulcherrima inter mulieres, etc
Cant. Cap. 1.

Se non conosci te, frà tutte bella,
Esci, e dietro de' greggi alle pedate
Vanne al brillar dell'aurora novella,
Donna vestita di tutta beltate.
Seguiranti ogni agnello, ed ogni agnella
Tutte quante belando innamorate,
Fino che sorga d'Espero la stella,
Che le richiami ai chiusi, in che son nate.
Seguiranti i pastori, e a te da lato
Alle innocenti inspireran carole
Dando più dolce alle sampogne il fiato.
Tutta leggiadra è la pupilla, e in essa
Lume brilla più bello assai del sole:
Esci, ed allor conoscerai te stessa.

IV

Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, etc.
Isaia.

Sorgi, sorgi, o Siòn, voce risuona,
Che ti toglie al furor de combattenti;

Poni di nuovo sulla tua persona
  Della gloria perduta i vestimenti.
Rimet al capo ancor quella corona
  I ui splendori il tuo nemico ha spenti,
  Risorgi in atto di Regina, e tuona
  Che venga ognun de' popoli credenti.
E a te intorno si vada radunando
  Con tripudio di canto, attento il core
  Al cenno augusto del Divin comando.
E là locata nell' antica sede
  Il rio tiranno che t' avea livore
  O fuggirassi, o bacieratti il piede.

V

PER UNA FONTANA CHE SOVRASTA IL MARE IN DAVIA

E la voce ascoltar della fontana
  Giova quando del mar l' onda è quïeta,
  E sù del Cielo nell' azzurra meta
  Appar la prima striscia antelucana.
Qui allor non s' ode alcuna voce umana,
  Ed appena l' orecchio avido allieta
  Vagabonda tra i rami aura secreta,
  O lamento di lodola lontana.
Salve, o di monte figliuola felice,
  E delle linfe coi trepidi umori
  Di poetica mente imitatrice.
Io verrò sul tuo margo a coricarmi
  Al luccicàr de' mattutini albori,
  E il dolce suon t'intuonerò dei carmi.

VI

PEP UN LUOGO AMENO PURE IN DAVIA OVE L' AUTORE SOLEVA ANDARE DA FANCIULLO

E questo è il loco, in cui traea ridente
  Di trastullo il desio me giovinetto;
  Qui rapiva gli aromi il Zifiretto
  Molle all' arancio. ed al cedro fiorente
Quì la stessa olezzante aura si sente.
  Che la mesta rallegra alma nel petto;
  La stessa la verzura è nell' aspetto
  Vivida, tremolante, rilucente.
U' se' ito degli anni, o fior gentile!
  Quanto diverso da quel tempo antico
  Ritorno in questo suol sparso d' Aprile!
E qual cagion tal mutamento apporta?
  Non la ignoro, e piangendo la ridico;
  Crebbero gli anni, ed innocenza han morta.

VII

Ego dilecto meo, si dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia.
Cant Cap 6

In questi di sciagura orridi, e bui
  Sentieri, ove per se l' uom non iscorge,
  Solo il diletto mio nel cuor mi sorge,
  E non vedo, e non sento altro che lui.
Tieni, o mondo per te, tienili i tui
  Piaceri, egli è che all' anima mi porge
  Tal contento che d' altro non se accorge
  Ragionando con meco, ed io con lui.
Egli si pasce sol di virginale
  Bel candore di gigli immaculati

Non tocchi da veruna aura mortale;
Ed io lo sò, che sua diletta io sono.
Finchè morte questi occhi abbia gelati
Non fia ch' io mai lo lasci in abbandono.

VIII

Surge amica mea . . .jam enim hiems transit, etc.
Cant. Cap. 2

Sorgi ora, amica mia, cara colomba,
Sorgi amica leggiarda, e vieni presta;
Or si tacque il fragor della tempesta,
E fuor dell' aura pura altra non romba.
Or più di verno l' aere non rimbomba,
E splende il Cielo di cerulea vesta;
Sorgi, amica leggiadra, e vieni presta;
Sorgi ora, amica mia, cara colomba
Le terre nostre ecco si fan gioconde
Del dolcissimo fremito, che fanno
Mille fior, mille linfe, e mille fronde.
Sorgi, cara colomba, odi per l' aria
Tutta fragranza, che agitando il vanno
Canta la Tortorella solitaria.

IX

SULLO STESSO ARGOMENTO

Presta, colomba mia, presta t' avanza,
Ve' che spingendo i vanni alti per l' aria
Insolita spirante alma fraganza
Canta la tortorella solitaria.
Vedi quanta onde l' occhio ha dilettanza
Ouanta verzura, e nei colori varia;
Presta colomba mia; presta t' avanza,
Non più spira invernale aura contraria

Ve' come tutto il Ciel, ride d' azzurro,
  Odi d' aura prolifica garrito,
  E di linfe, e di fronde odi susurro.
Sorgi, amica mia dolce, or più non romba
  La tempesta, ed il verno è già sparito,
  Sorgi ora, amica mia, cara colomba.

X

Aperi mihi, soror mea... quia caput meum plenum est ore etc.
Cant. Cap. 5.

Apri suora amorosa — ermo, il cammino
  Ho smarrito — alma dolce apri la porta,
  Apri; lontana è l' ora del mattino,
  Notte è buia, e veruno astro conforta.
E s' aggira errabondo il piè tapino
  Per gli error del deserto, e nulla ha scorta.
  Odi il vento che fischia, odi il canino
  Ulular lungo: e ogni altra voce è morta.
Tutta molle la chioma ho di rugiade,
  Che và piovendo la notte squallente;
  L' alma mi trema, e di terror mi cade.
Odi più sempre, e più di lito in lito
  Fremere i venti: e che farò, dolente!
  Se di fiero leon scoppia il ruggito!

XI

Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens
pulchra ut Luna; etc.
Cant. Cap. 6.

Chi è costei che muove al par d' aurora,
  Che di rose vestita al mondo sorge,
  E di limpide stille i campi irrora;
  Si che in vita ogni morta erba risorge?

Bella come la luna che ristora,
  Con quel candido suo lume che porge,
  Lo squallor della notte, onde si scorge
  Tal notturna bellezza che innamora;
Eletta come il Sol, che mentre bea
  Il Cielo, della terra li deserti
  Scalda, avviva, rallegra, anima, crea;
Terribil come esercito che stei
  Per battagliar ne' vasti campi aperti,
  Minacciando terror — Chi è costei?

XII

SULLO STESSO ARGOMENTO

Chi è costei, che muove il piede allegra,
  E come il mattutino astro scintilla,
  Che perpetua versando eterea stilla
  I fiori, e le appassite erbe rintegra?
Bella come la luna onde la negra
  Squallida notte è consolata, e brilla
  Della luce bellissima tranquilla
  Che tutto il taciturno orbe rallegra
Eletta come il Sol, che solo incede
  Pei deserti del Cielo aerei campi,
  E di notte all' orror vita succede;
Terribil come esercito che accampi
  Pronto alla pugna; ognun ne teme, e crede
  Che terribil la morte orma vi stampi.

XIII

Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis etc.
Cant. Cap. 7.

Vieni, diletto mio, scendiamo al campo,
  Scendiamo tosto, e abiterem le ville;

Troppo è l' amor di che nell' alma avvampo,
Sicchè anche il viso avvien che ne sfaville.
Dell' aurora novella al roseo lampo
Andrem della rugiada infra le stille
Per li vigneti fioridi; ed al vampo
Del meriggio ci avran l' ombre tranquille.
Alla vigna d' intorno guaterai
Se il bel frutto che attendi è fatto molle,
E di tua propria man lo coglierai.
I freschi fiori, e l' erbe pur mò sorte
Ci saranno di letto in su quel colle;
Sai che forte è l' amor come la morte.

XIV

Anima mia liquefacta est ut dilectus locutus est, etc.
Cant. Cap. 5

Suon di limpido rivolo che casca
Dalla molle di fresce erbe collina,
Aura che và parlando colla frasca,
Che novella s' aperse e mattutina;
Serenità che dopo la burrasca
Pura in Cielo si spiega ed azzurrina;
Vigile capinera che s' infrasca,
E previene col canto la mattina;
O qualunque altra sia cosa mortale,
Che sull' umana tempra abbia più possa
In confronto alla tua voce non vale.
Poichè quando sentire a me si fece
Tutta l' anima mia tanto fu scossa,
Che nel sentirla il cuor si liquefece.

XV

Fulcite me floribus, stipate me malis quia amore langueo, etc.
Cant. Cap. 2.

Deh folcetemi intorno di que fiori
Che più puro, e fragrante hanno l' olezzo

E solo accarezzati da un olezzo
Sul lucicar de' mattutini albori;
E molli ancor de' rugiadosi umori,
Voi di cui il cuore a puritate è avvezzo,
Deh li portate, e sia la rosa in mezzo
Immago di virginei splendori.
Ve' che d' amor mi langue la pupilla,
Langue la bocca, e il viso tutto, e il core
Nel profondo d' amor mi disfavilla.
Stipatemi di poma; or che vi miro
Tutta l' alma d' amor mi langue; è amore
Tutto quanto ond' io parlo, ond' io respiro.

XVI

Surge Aquilo, et veni Auster. . . perfla hortum meum, etc
Cant. Cap. 4.

Il vol veloce apportator di gelo
Ora Aquilone furibondo acqueta.
Sorga soave sibilo dal cielo,
Che le campagne al mistic' orto allieta.
Piova da lui fecondatore il velo
Della rugiada che tutto disseta,
E dà eteree fraganze ad ogni stelo
Col dolce raggio del divo pianeta.
Piovano stille e sieno mattutine,
E seròtine sien, che allora al mondo
Ogni squallor scomparirà di spine;
E tolte queste alle create cose,
Il mistic' orto apparirà fecondo
D' intatti gigli, e di virginee rose.

XVII

AL NOB. SIG. CAVALIERE

PAOLO CONTE MERCATI

AMICO DELL' AUTORE

Lieve fischiar di giovinetta frasca
Che di bel tempio protegge le mura,
Gorgoglio di ruscel che dall' altura
Di collinetta a rinfrescarla casca,
Sembra, che la pensosa anima pasca
Di sacre cose, e che dalla verzura,
E dal ruscello trepido la fura,
E in ciel la porta, o salute nasca
E questo loco, ove sile io ha regno
Forse perchè religion s' aggira,
Fà meditar ogni mortale ingegno.
Sciogli tu dunque il labbro al nuovo tema;
Ch' io non sento, se qui l' occhio rimira,
O ingegno che paventa, o man che trema

XVIII

UN GIOVINE MORIBONDO AL SUO AMICO

Ecco mio dolce amico, apresi l' urna
Che mi deve albergar frà le tenebre,
Già la bella per me lampa diurna
Si nasconde per sempre alle latebre.
Parvenze omai d' oscurità notturna
Alle pupille mie si fanno crebre,
E mi par di veder la taciturna
Sacra schiera intuonar l'inno funebre
Addio! Sò che amistà mi serberai,
Perocchè nelle care alme sincere
Dura oltre morte, e non si estingue mai.

Vieni allor che sarò sopra il feretro
  A porgere per me calde preghiere,
  E vieni allor che diverrò scheletro.

XIX

Lamenti della Nob Sig. Giovanna Martinengo Carrer *nel vedere presso la Chiesa vicina alla sua casa alcuni giovani dell' età del suo figlio Nicolò di cui poco tempo prima era stata priva*

O giovinetti, pàr simili siate
  Al dolce figlio che mi tolse morte!
  Ahi, che stando del tempio in su le porte
  Voi la doglia materna esacerbate
Or voi leggiadri giovinetti andate
  Alla madre che fia che si conforte.
  Non così il mio; che giacciono di morte
  Le reliquie del figlio addormentate.
Ah ben presto avanìo la mia speranza!
  Com' oggi ei ritornava dalla festa
  Col tripudio del canto e della danza.
E or basso in faccia ad ogni madre ho il ciglio,
  E a lei mia doglia appar si manifesta,
  Che non s' attenta a ragionar del figlio.

XX

IL GIUDIZIO FINALE

(Con rime obbligate)

Sorgon trombe del mondo ai quattro termini,
  Che fanno rimbombar gli spazi eterei,
  E fan col squillo che ne' regni aerei
  D un Dio lo sdegno inferocito germini.

Vedi che sbucan dal letto dei vermini
  Mille crin rabbuffati e visi cerei
  Quasi volendo ai silenzî funerei
  Trattenersi, onde il Cielo non li stermini.
Tutto il mondo si fè fornace torrida
  Al perpetuo fischiar d' irato fulmine,
  Poscia caverna silenziosa ed orrida.
Quà piomban corpi nell' inferno lividi,
  Là volan corpi nel celeste culmine
  D' eterea gioia immortalmente vividi.

XXI

L' AURORA

(Colle stesse rime del precedente)

Spunta l' Alba del Ciel dai bianchi termini
  E và incedendo per gli spazî eterei,
  Al divino alternar dei passi aerei
  Quelia via di ligustri avvien che germini.
Tutti la senton già, perfino i vermini;
  Tutti allegransi già, perfino i cerei
  Visi attristati di pensier funerei;
  Nè più l' alma di doglia è che si stermini.
Par che prometta il Ciel non più la torrida
  Vampa scagliar dell' adirato fulmine,
  'Che fà la terra silenziosa ed orrida.
Ve mille fior fatti dal nembo lividi
  Verso del rilucente azzurro culmine
  Sullo stelo rizzarsi e farsi vividi.

XXII

SULLO STESSO ARGOMENTO

(Con rime obbligate)

Sorge l' Aurora; odi d' augelli un gemito,
  Vedi d' ale amorose un dolce tremito,
  Odi aurette vaganti eccitar tremito
  Nel bosco di bei fiori, e fronde gremito.
Fà le strade del Ciel tutte sorridere,
  E và col lume ogni alta stella a uccidere.
  Vedi Ninfe in bei cori si dividere,
  E con mano innocente i fior succidere,
Chi raccoglie gesmino, e chi filliride,
  E si van sollazzando al suon di cetere,
  E a lor ride dei rai più bella l' lride.
Deh perchè i' ali il mio pensiero ha gelide!
  Vorrei l' Aurora incoronar nell' etere
  Cogl' Inni che volar sì belli in Elide.

XXIII

LA MORTE

Giaceva immerso in sonno alto, e scorgea
  Smilzi fandasmi, e udia bisbigli e voci,
  Quando repente all' ultima vallea
  Mi portaro i pensier foschi e feroci.
Tutta piena la luna in Ciel splendea,
  Ed io là delle fosse in su le foci
  Forsennato correva, e mi parea
  Legger gli anni ed i nomi in sulle croci
Morte sbalzò, che d' ossa avea ghirlanda,
  E le gravi alternava orme tremende
  Per lo squallor della funerea landa.

E stendendo il suo braccio ischeletrito,
  Ve' il loco, ove convien che tu discenda,
  Disse la fiera, e mi svegliai smarrito.

XXIV

LA CASTITÀ

(Con rime obbligate)

Sorge nel mistic' orto alta una Rosa
  Verso l' alba ondeggiante in su lo stelo,
  E dalle frondi sue tutta è nascosa,
  Che le fanno al pudor virgineo velo.
D' esse a traverso appena scende; e posa
  Rugiada candidissima di cielo,
  E appena quelle foglie a baciar osa
  Il più puro d'amor Zeffiro anelo.
Colui che d' Ella il casto crine infiora
  Tutto adombrato apparirà nel viso
  Del candor che si piace al primo amore.
D' Ella serto dagli Angeli si fea
  Quando giunse la Donna in Paradiso,
  Di che il Ciel dopo Dio tutto si bea.

XXV

LA CONCEZIONE DELLA BEATA VERGINE

(Con rime obbligate)

Sorse in cielo improvvisa un' armonia,
  Ch' iva cantando il bel virgineo Giglio,
  Da cui nascer doveva il divin Figlio,
  E circondava Iddio la melodia.
Brillava al canto che dicea Maria
  Ogni fronte celeste ed ogni ciglio,

E pel Ciel si spandea tale un vermiglio,
Che il vermiglio mortal smorto saria.
Al nome augusto della Veneranda,
D' etereo fior da nulla macchia inciso
Ognuno al crine si facea ghirlanda.
Un abbracciarsi, ed un baciarsi, e un riso
Dappertutto in mirar par che si spanda
Raddoppiato il gioir del Paradiso

XXVI
L' ANNUNZIAZIONE
(Con rime obbligate)

Scende Gabriel lucente al par d' Aurora,
E sull' omero ha sparso il crime in onda,
Che biondeggia ricinto d' una fronda,
Di che pianta mortal non si colora.
E il labbro suo, cui fulgor divo indora,
Di tal suono a Maria l' orecchio inonda·
Salve, salve o Maria, da cui ridonda.
Ogni grazia che il seme uman ristora.
Il Signor è con teco eterea Ninfa.
Che sperderà del rio peccato il nembo
Della grazia lustrale colla linfa.
Sono ancella di Dio, disse, e le ingombra
La mente il gran pensier che ha un Nume in grembo,
E il bel pallor dell' umiltà l' adombra.

XXVII
LA MORTE DEL GIUSTO
(Con rime obbligate.)

Giace il giusto al suo letto, e in aria dolce
Il labbro moribondo a Dio dà lode,

Il languido gli s' apre occhio, e ne gode,
Che speranza del Cielo il cor gli folce
Col perpetuo pregar la mente addolce
Onde Satano a lui non faccia frode,
Quand' ecco che improvvisa una melode
La sua divina farfalletta molce.
Vien, dicea della luce entro la fonte,
Nè ti sarà più mai tolto l' ameno
Etereo giogo del divino monte.
Dopo un lieve affannarsi alfine uscio
La bell' alma dal carcere terreno
A guisa di sospir caldo di Dio

XXVIII

LA MORTE DELL' EMPIO

(Con rime obbligate)

Ecco l' empio al suo letto, alto di morte
Nell' orecchio suonar sente le tube,
Ei sente che non fia che più si rube
Della temuta eternità alle porte.
Ruota le luci comme l' Orsa torte
Che sovra i figli minacciati cube,
Invan quell' empio, invan si sforza, e jube
All' anima di sostenersi forte.
Egli smania deliro, e nell' interno
Del mal vissuto scellerato petto
Già già si sente anticipar l' inferno.
Ei vi piomba alla fin laggiù confitto,
Ed allegro il Demonio maledetto
Cli die' l' abbraccio ch' ei dava al delitto.

XXIX

L' INFERNO

(Con rime obbligate)

Fiamma infinita perpetua balestra,
E n' è pieno ogni piano ed ogni soglia,
Là nella casa dell' eterna doglia
In alto, in basso, ed a sinistra, e a destra.
Della bocca de' rei si fa fenestra
E degli occhi; e penètra entro la spoglia,
E fremendo feroce vi gorgoglia
L' alto sdegno di Dio che li sequestra.
Come per aiutarsi entro quei chiostri
Spesso fansi de' bracci al collo ceppi
Quei lordi di peccate infami mostri!
Vampeggiando dagli occhi e dalla bocca
Sta sovra igniti adamandini greppi
Di Dio lo sdegno inferocito, e scocca.

XXX

LA LUNA

(Con rime obbligate)

Ecco pei regni candidi siderei
Incoronata il crin di bianche rose
Appar la luna, e per quei spazi aerei
Le stelle inanzi a lei restano ascose
Ecco che dai silenzi escon funerei
Guatandola abbracciate ombre amorose,
Hanno crini scomposti, han visi cerei,
Hanno guance di pianto rugiadose.
E ciascuna dicea: bel astro vergine
Che là sù qual ruscel cinto di fiori
Vai scherzando coi raggi, e i raggi aspergine,

Eri tu testimon da quell' ampiezza
Celeste, il dì che candavam gli amori
Coi cari oggetti di mortal bellezza

A SAN DIONISIO [1])

(Sonetto Improvvisato nel tempo dei terremoli, succesi in Zante nel dicembre 1820 e gennaio 1821).

O Dionisio, che, augusta anima pura
Tieni di cantade i primi seggi,
Questa isoletta misera proteggi
Onde non la colpisca altra sciagura.
Popolata di pianti e di paura
Vedi ogni casa ed ogni via: sorreggi
La nostra mente, perchè non vaneggi
Nel timor che si solva la natura.
Deh! tu t' accosta dell' eterno al trono
E lo prega onde l' isola non resti
Dell' ultima rovina in abbandono.
E se nulla risponde il tuo Signore,
Gli rammenta l' asilo che tu desti
Del tuo fratello al barbaro uccisore

ZACINTO

Rise natura e surta ecco Zacinto,
Dal bel seno dell' onde; ecco di mirti
Il crin incoronati eterei spirti
Scendon fuggiti dal venereo cinto.

---

[1]) Τὰ τρία καὶ εἴκοσι ποιήματα ποῦ ἀκολουθοῦνε, πρωτοφάνηκεν 'ς τὴν ἔκδοση της Ζακύνθου (Λ. Σ. Ζ. 1880).

Par di bellezza ogni suo loco avvinto;
Che non sursero quà squallidi ed irti
Colli a quel bel sorriso anche le sirti
D' erbe l' arduo dirupo hanno dipinto.
Giacquer le valli, alzar le teste i monti,
E su strati di rose, e d' amaranto
Mormorando spignean le linfe i fonti.
Elato surse alfin, che dall altura
L' occhio scorrendo pel campestre ammanto
Possa veder quanto può far natura.

IL PENTIMENTO

E verranno a purgar le vergognose
Tante brutture i pentimenti ond' ardo?
L' apre alfin il mio core all' amorose
Voci di Cristo, a cui la colpa è dardo.
Spesso chiuso nel manto, che gli pose
Già per ischerno il popolo bugiardo,
In vision m' appare, e le nascose
Macchie antiche dell' alma spia col guardo
E dolce si lamenta a me con molta
Tenerezza e mi dice: e perchè figlio.
E perchè mi traffiggi un' altra volta?
Indi col braccio di pietade stanco
Mi rivela le piaghe onde vermiglio
È tutto quanto il benedetto fianco.

A MARIA

Chi è Costei che à piè del duro tronco
Trema, come al soffiar d' aura la frasca.
E dimostra che in cuor tanta ha burrasca
Che dolce dir puoi d' altra doglia il bronco?

Ahi! ch' ogni accento al labbro smorto è monco,
Ond' è che il duol più fiero in sen le casca,
E l' occhio aspetta d' ogni lume cionco
Che morte nella faccia a Gesù nasca.
Questa è Maria, che guarda il Divin duca
Il Figlio suo, che la languida testa
Piega a mirare ove non è che luca.
Perchè piegolla, e non la tenne forte?
Che in quell' atto in mirar la madre mesta
Sentissi in cuore raddoppiar la morte.

SOPRA BONAPARTE

Vidi l' umanità che in seno stecca
Sentia di doglia, e si batteva l' anca.
Spesso al Tiranno alza la faccia bianca
Perchè non trova alle ferite becca.
La midolle all' afflitta assai rimbecca
La doglia ed erge a lui la mano stanca
Poi gli mostra le piaghe ed ei la branca
Nelle piaghe le caccia e il sangue lecca.
Il cuor di febbre ardente gli tentenna
Di far del mondo di rovine massa
E spinge al mar dell' empietà l' antenna.
Rimorso l' indurata alma non ange
Che lo precede, ed il cimiero squassa
Il crudo re dell' infernal falange.

INCORONAZIONE DELLA BEATISSIMA VERGINE

L' almo figlio a Maria una corona
Pose sull' immortal fronte sereno
E sentissi improvviso un inno ameno
Che le volte del ciel tutto rintrona.

Mentre di Dio la Madre s' incorona
  Vivissimo da lui parte un baleno
  Che ogni angelico viso arde, ogni seno
  Sicchè l' inno più estatico risuona.
Mentre Ella incede uscian tali splendori
  E sì forti da Lei che de' superni
  Più vaghi se ne fean gl' immensi cori.
Sul trono umile la vergine ascende,
  Stan muti di stupor i colli eterni
  E ogni pupilla in lui s' affisa e pende.

A LORD GUILFORD

Addio se parti, et mentre in mar tu sali
  Tu vera speme della nostra gente
  Spesso rivolgerai nella tua mente
  I disegni per noi, magni e regali.
Veggio innanzi volar sull' immortali
  Penne di Grecia il genio rilucente
  E andar nella tua nave obbediente
  Di retro al guidator fischio dell' ali.
Ecco intanto del mar l' onda imbrunirsi
  E a te intorno allegre tutte in volto
  Tutte dell Odissea l' ombre affollarsi.
E innanzi a tutte collo sguardo arguto
  Il Re, da cui non so se fia rivolto
  Al gran genio od a Te primo il saluto.

Sub umbra ilius quem desideraveram vedi etc.

All' ombra alfin della bramata frasca
  E lunge io son dalle mondane mura
  Dalla cui perigliosa e negra altura
  L' alma alla strada del peccato casca.

Sento l' aura onde avvien che il cuor si pasca
Nell intatto splendor della verzura
Che alla terrestre tenebria lo fura
E fa che in esso eterna luce nasca.
Il so che Cristo in su quest' ombra a regno
Che invisibile intorno mi s aggira
E mi dà forza di non basso ingegno
Sempre quest' ombra avrà il pensier per tema
Mentre questa il pensoso occhio rimira
Non mi piange, più il cuor e non mi trema.

LA CADUTA DI LUCIFERO

Cade il superbo, ed apre spesso e serra
L' ala annerita e nel calar giù romba,
Cade alfine e gli fa perpetua tomba
Il rio squallor della dannata terra.
Appena giunse il demone sotterra
Col fragor di che spinge il vol la bomba
Surse e cantò fra gl' angeli una tromba
L' accadimento dell' infame guerra.
Giace quell' empio e i suoi pensieri a frotta
Del passato gioir gli parlano forte
E accrescono l' orror della sua rotta.
Fra l' eterno tacer grida con tutta
La possa, chiama la seconda morte
Ma invan che il ciel gli eternerà la lutta.

SULLA MORTE DI PIO VII

(Con rime obbligate)

Correa luce e infinita una melode
Dalla parte de cielo ond' ei salia;
Ma da quella onde mosse altro non s' ode
Che di grida lugubri un' armonia

Diè pietosa uno sguardo a queste prode
  Per lo trono che vaca; or che s' india
  E vede un coro e della vista gode
  D' ogni santa virtù che lo seguia.
Ma vieni al bacio mio, dicean ripieni
  Di dolcezza immortal tre suoni in uno,
  E mille voci ripeteano «Vieni»
E l' ebbe e al par di mattutina stella
  Brillò, nè v' era infra i Mitrati alcuno
  Che mostrasse di rai luce più bella.

IL PARADISO

Il sole eterno vidi, ed in lui fiso
  L' occhio tenean di spirti immensi corì
  Tanti quanti non ha la terra fiori,
  Ea baciare si gian viso con viso.
Dal sole eterno partiva un sorriso,
  Che fea cresser agli angioli gli ardori,
  Che abbracciati cantavano gli amori
  Onde tutto è ripieno il Paradiso.
Cominciavano danza i cherubini
  A guisa delle dolci anime amanti
  E danze rispondeano i serafini,
Ed io cogli occhi del pensiero intenti
  A quei mi stava abbracciamenti santi,
  E pe' miei versi ne traea concenti

SONETTO

Ecce tu pulcher et dilecte mi et decurus etc.

Quanto bello se' tu! di qual celeste
  Ineffabile lume ardono gli occhi,
  Onde i miei si fan chiusi alle tempeste
  Di questo mondo e da piacer son tocchi

Oh! quanto sante hai tu le labbra, e preste
A verità che al core avvien che scocchi;
E' immacolata la corporea veste
Al par di neve che candida fiocchi.
Su fiori, figli dell' eterno aprile;
Giaceremo, cui nutre zeffiretto
D' odor di vita eccitator sottile
E l' innocenza a nostri giorni intenta
Sieda a custodia del florido letto,
Nè di serpe giammai fischio si senta.

La Nativita
DEL SIGNORE

A riparar dell' uom la colpa ria
L' aspettato ecco già figlio Divino.
La guancia accesa d' eterno rubino,
Dolce lo stava a contemplar Maria.
Oh ineffabil portento! Egli vagia
Per fare d' ogni lupo un agnellino,
Onde il mortal più non si pieghi a inchino
Al serpente infernal che lo lambia
Come raggio di sol limpido e dolce,
Che trapassa pel vitreo sereno
Di conca cristallina, e non la molce,
Tal spuntò della verga il divin fiore,
Che forte trasse a riposar sul fieno
Il suo da noi mal conosciuto amore.

Sulla Morte
DI GESU CRISTO

Gesù appena il superno alzò lamento
Tutto il creato di doglia si scosse,

Ed ogni estinto allor non sonnolento,
Ma atterrito negli occhi in piè rizzosse.
Tosto un angel dal ciel ratto si mosse,
E gridava in un suon pien di spavento,
Gridava all' atterrito orbe chi fosse
Colui che sovra il legno era già spento.
A tutti i Divi i crin rizzarsi in fronte.
E le guance immortali apparian smorte,
E i rai chiudean per non veder quell' onte.
Tutto il mondo a quel duolo era consorte
E par che si lamenti il piano, e il monte
Di servir di teatro a quella morte.

LA RISURREZIONE DEL SIGNORE

Cristo vestito di superno lume
Surse dall' urna e diede a morte assalto.
Pien del potere onnipotente ed alto
Stette qual pianta di monte al cacume.
Angiol vestito di superne piume
E rivolto gridava altero, ed alto
Acceso il viso di fulmineo smalto,
E la pupilla accesa d' igneo fiume.
In ciel si fe più rilucente l' onda,
Si fe allegra fra i spirti ogni pupilla
Ed ogni crin si ceronò di fronda.
Di Dio la grazia non surge di vena.
Ed oltre il nostro dir profonda stilla,
Ed è profonda sì quanto è serena.

L' ASSUNZIONE

V' è la vergine assunta; ivan redivano
Mille d' intorno a Lei spirti, e splendeano

E quanti raggi il sol vibra all' oceano
Tanti dal cielo ad incontrarla escivano,
E innanzi il Figlio suo, nè fia che scrivano
I versi miei quale tra lor si feano
Accoglienze divine, onde si beano
Tutti gli angeli in ciel che le sentivano.
Steser le mani ad un abbraccio; e un giolito
Doppio si sparse, e un rituonar di cetere,
E un suono, e un canto, ed un splendore insolito.
A quegli amplessi nella terra stillano
Tali rugiade di piacer dall' etere
Che a guisa di lucenti astri scintillano.

SONETTO

Fuge dilecte mi etc.

Fuggi diletto mio di quà lontano
E cerca aura miglior che si console;
Perocchè questa terra è un oceano
Di colpe, e lorda è la mortale prole.
Deh! fuggi presto per l' etereo vano.
Sotto i piè rotear vedrai lo sole,
Nè colassù sarà ascoltato invano
Il suon celeste delle tue parole.
Ma deh! non ci lasciar soli, che forte
La lusinga del mondo ingannatrice
Ci porterà l eterna ombra di morte.
Deh! fa la melodia della tua voce
Risentir a noi gente peccatrice:
Resta, e per te trionferà la Croce.

SONETTO

Una est Columba mia etc,
(Cant. 6. v. 8)

Una è la mia colomba, una; ed alberga
In campo aperto ove non è squallore,

E ove avvien che la pura aura la asperga;
E il sole le innocenti ale le indore.
Deh! nessuno augeletto il volo verga
Dal di lei canto che langue d' amore,
Che chi a quel canto suo volge le terga
In un momento illanguidisce e muore,
Le si vadano intorno radunando
Tutti i dipinti albergator dell' aria
Baciandosi d' amore, e sussurando.
Senza timor le stiano sempre insieme
Perchè la colombella solitaria
Dell' artiglio del nibbio unqua non teme.

SONETTO

Veni de libano, sponsa mea.

Fra già l' ora in cui stellatto è l' etere
E il primo sonno i sensi miei delibano
Quando voce sentii che al suon di cetere
Vieni Donna, dicea, vieni dal Libano.
Vieni il ciel tutto quanto udii ripetere
In suon che i versi miei non fia chc scribano,
E le strade s' empian tutte dell' etere,
Di viva luce e d' odoroso olibano.
Quando apparve improvviso un sol fra gli angeli,
E spingo i bracci in alto, e disintricoli,
Che amor delle bellezze eterne tangeli.
Ahi! perchè sparve e perchè questi labili
Sensi invece di star infra i celicoli
Son qui tra il vizio, e la virtude instabili?

SONETTO

Mentre vanno con altri a competere
Cantor bagiardi e fiori ascrei delibano.

Io vo ispirarmi infra l' eteree cetere,
Ispirarmi fra i cedri alti del Libano.
Quei che Dante godea carmi ripetere
Fia chc il gralo stil da me si scribano,
E saliranno al Creator dell' etere
Fragranti al par di vaporoso olibano.
Sempre i miei versi parleranno d' Angeli,
E degli uomini guasti io disintricoli,
Che fuor che la melode altro non tangeli
E così fia che i miei pensieri labili
Spesso ergendosi caldi infra i cilicoli
Non sien tra i vizio e la virtude instabili.

SQUARCI DI POEMETTO

(in lode di un suo amico)

Alla Diva del campo è consacrato
Un bosco di Zacinto, in sulle arene
Semplice altare in mezzo è collocato
Che 'l simulacro della Dea sostiene.
Sempre al bosco d' intorno l'infiorato
Odorifèro maggio si mantiene
Ed al ruscello il mormorio risponde
Degli augelli, dell' aure e delle fronde.
Salve o Diva del ciel bella fra quante
Albergano lassù dive leggiadre
Tu coll' inno subblime risonante
I cuor tu bei delle celeste squadre,
Forse ad immago sua quel tuo sembiante
Di sua mano ha formato il sommo padre,
Prima che fra il seren cielo notturno
Rispledesse di Cericia il riso eburno.
Tutto, o Diva, tu puoi, per te fur votte
Del gran fato le leggi inesorate,

Quando fra il buio delle inferne grotte
Di cetra armato andò l' Adrisio vate,
Sentì il Re crudo dell' eterna notte
I palpiti d' amore e di pietate,
E ogni alma in mezzo al suo tormento atroce
Si restò senza moto e senza voce.
In cupo tenebroso orror profondo
Tutte giaceano di quaggiù le cose,
Tu sentisti pietate, e l' inno al mondo
Mandasti con le corde armoniose,
Toccò la cetra, ed a quel suon giocondo
Sputarono fragrante erbette e rose,
Spuntar vive le chiome agli arbuscelli
E per l' aure correa canto d' augelli
A quel magico incanto al cangiamento
Di natura totale ed improvviso
Tutti i mortali ad ascoltare intento
Fermano il mesto rabbussato viso;
Ognuno il cuor d' insolito contento
E di dolcezza si sentì conquiso,
E i volti ov' era pria mestizia accolta,
Di sorrisi brillar la prima volta.
D' amoretti seguito da un bel coro
Sciolse amore dal cielo il vol non tardo
Sulla terra quetò le penne d' oro,
E volse intorno dolcemente il guardo,
Poi sulla molle scorza d' un alloro
Con l' ancor innocente aurato dardo
Incise, aprendo un sorriso giocondo:
Incise, aprendo un sorriso giocondo:
Io farò sempre avventuroso il mondo.

. . . .

E oltre quelle virtù, figlie del cielo,
Che in esso riconosco, egli avrà accolta

Forse qualche altra entro il suo core e un velo
L' asconde ai grandi, e in se la tiene avvolta
Così nascose nel materno stelo
La regina dei fior giace talvolta
E benchè ignota al guardo sia, l' aurora
La conosce la nutre e la colora.
. . . .

SQUARCI D' UN POEMETTO

(in morte di un giovane Poeta)

E quinci tutto esterefatto in faccia
Col pensier mi spingea sopra la dura
Tenaria porta e protendea le braccia.

. . . .

E d' averno (vedrei) il custode inesorato
Fra le bramose fauci viarse
Gorgogliar lo tergemino latrato.
E il fioco pianto e il duro lamentarse
Gli urli feroci e le vampe sanguigne
La frà il cupo indeggiante acre quetarse.

. . . .

E cauto incederia per l' aer tetro
Pensando ai desiati abbracciamenti
E allor ma no che volgeriami indietro.
Sì dicendo dell' alma i marimenti
Fremean così che indietro gli occhi torsi
Di desiderio che di temenza ardenti.
E una fiammella rilucente io scorsi
A me venir che lieve approsimando
Uno spirto in suo grembo aver m' accorsi.

. . . .

E dell' aure portato in sulle penne
L' innalzava quel nuvolo celeste

E là giunto tra gli astri astro divenne

. . . .

E ogni astro pel sereno aere s' udia
Salutar il compagno astro novello
Gareggiando di luce e d' armonia.

. . . .

Saliano lente al ciel nuvole inteste
Di freschissime rose, e fuor gli amori
Sporgean le bionde ricciutelle teste

. . . .

E per l' ampia degli astri aurea famiglia
Spirto amante t' aggiri, e del tuo verso
Altre labbra coroni ed altre ciglia.

. . . .

Si fermò di quell' onda annunciatrice
Fra il tremulo degli astri aureo sorriso
La silente dei cieli imperatrice.

. . . .

Fisse in cielo i sereni occhi ridenti
E dal volto la vaga ombra mettea
D' amoroso desir fiammeggiamenti.

. . . .

Indi chi è costei che move il piede
Leggiadra al par dell' amorosa stella
Che solinga tra il puro etere incede?

. . . .

E geme a guisa d' agnelletto quanto
In fra i mesti silenzi della notte
La perduta compagna va belando.

. . . .

Le squille che pareano in lontananza
Pianger flebile il giorno che moria
Di quel dì . . . . la rimembranza.

. . . .

In che l' amico infelice sentia
  L' estrema approsimarsi ora, ed estrema
  Ad Elivira cantò la melodia.

. . . .

E tu quel grande imiterai che seco
  Nell' ultima vallea pennelleggiando
  Ritrasse il dì cui sarà muto ogni eco

. . . .

Torna spesso alla terra ov' ei riposa
  La prima volta che cade la neve
  La prima volta che s' apre la rosa

. . . .

Io lo veggo sull' ale, e pari a lento
  Bisbigliamento di funerea fronda
  Lungo per l' aere il sibilo ne sento.

. . . .

Forse là, mentre a lui dentro le vene
  Bollia l' estro ond' è Italia emula a Roma
  Il fragor lo scuotea delle catene.

. . . .

Ed oggi ancor mi trema nella mente
  Qual la madre alla sponda accelerava
  Tutta cogli occhi alla nave fuggente

. . . .

E giunge e tutto il pelago guatava
  Pallida, e colla mano n' attignea
  Deprecandone l' ira e lo baciava

. . . .

Misero la suprema ora sentia
  Appressarglisi, e gli occhi amor di fama
  Gli affaticava al sol che gli fuggia

. . . .

Giammai gleba giammai te di verdura
  Il bell' anno ristori ma ti porti

Su qualche abbandonata sepoltura

. . . .

Dolce a quisa di flauto che frange
I lontani silenzi della notte
Balzò la donna innamorata e piange.

. . . .

O D E

SQUARCIO

La luna più lucente
Dentro l' onda rincrespasi,
Che della Dea nascente
Alle forme virginee
Sterati animando avvolgimenti
Di purissimo lume uscir lucenti,
Che rugiadoso e tremulo
All' alternar dei bei passi divini
Lampia degli occhi di cerulo,
L' aureo lambia dei crini
E della gioia il fremito correa
Per tutto il mare a salutar la Dea.

LA NAVICELLA GRECA [1]).

Dalle piccole navi, ove s' assise
La vittoria, scendeano i nostri prodi,
Risonanti nell' armi, su la ferma
Terra, che poco pria tanto balzava.
Nel saluto che udiano, eran le voci
Come mar burrascoso, e di repente

---

[1]) Τἀκόλουθα ποιήματα καὶ τὰ πεζά, ὡς τὸ τέλος, παρμένα ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς Κερκύρας. (Σ. Ε. Κ. 1859).

Diveniva la terra e la sua polve
Un Olimpo di gioie; e in pianti e in grida,
Verso la testa degli eroi divina,
Stendean le braccia a modular parole
Degne dei vati, perocchè ciascuno
L' anima si sentia d' anime piena.
E i fanciulletti, e le pudiche, e schive
Degli sguardi e del sol, greche matrone,
Le fenestre occupàr fiori gittando,
Con mani che parean quelle dell' alba.
La vittoria così, Vate, talvolta
Coronar si solea; ma or tu col canto
Offri ad altra vittoria altra corona.
Grande e bella, o Cantor, l' alma dell' uomo.
Sotto il riso d' un ciel che non ha nube,
Stan soffermate a ragionar fra loro,
Quinci un Anglica prua, quindi una Greca.
La gran donna del mar chiese: Ove vai?
E a lei la disarmata navicella:
Vo camminando dall' un mare all' altro
—Cessa tosto e mi segui ov' io ti tragga,
Tu che dall' uno all' altro mar cammini. —
Un istante fu quello, un solo istante;
Ma allor terra non più, nè mar, nè cieli,
Nè presente alcun dio: ma Libertade
In que' petti ponea tutta sè stessa,
Ed in pensieri onnipotenti e molti
Ragionava là dentro, ed esultava
Siccome in mezzo all' oceàno il sole.
Nè tra lor fu più moto altro che un solo.
In breve spazio strinsersi concordi,
Tutti silenzïosi e tutti fisi,
Cogli sguardi lucenti, all' erta face,
E all' ampio mar, che accoglierà fra poco

I devoti ad onor corpi distrutti.
E già è presso alla polve la favilla,
Ma corse l' Anglo e l' impedì col grido.
Or se tu canterai la nobiltate
Di chi fermò ebbe il cor, la nobiltate
Dell' Anglo che l' cor volse al suo bel segno,
Godendo come suo l' atto divino,
Fia che sorga una voce e fia che dica:
Salve, d' eterna terra inclito figlio,
Ove grande fu sempre il canto e l' opra,
Nelle prospere sorti e nell' avverse;
Ove la pietra e l' arid' erba è buona;
Ove barbaro giunsi e tal uon sono.

SAFFO

Figlio d' inclita terra, u' lo straniero
Trova la patria, e il barbaro gli Dei,
Deh! in questa fragorosa, in questa breve
Sponda del tempo, ove sem. noi, m' ascolta
Dalla sfera dei canti, ove tu regni.
Questa notte m' apparve la fanciulla,
Che fu Musa di Lesbo. Avea la mente
Nell'abisso dei fati, e mai non guarda
Ai mari, ai monti, alle campagne intorno,
Come fosse il creato a lei straniero.
Ma dai cieli propinqui e dai remoti,
Le stelle tutte, in tutta leggiadria,
Vedean por l'orma un'altra volta in terra
La divina infelice; e da que' mondi,
E dall' etere tutto, un riso piove
D' ineffabile amor sul coronato
Capo pensoso, e sul virgineo petto,
Che fu rotto dal duolo, e a cui rimase

Unica speme, unica dea, la rupe.
Di repente a me visto la fanciulla
Volse il guardo, e la mano e la parola.
  Ahi, che la terra è piena di misteri,
Nè tutti il loco, onde vegn' io, li svela!
Un dì, nel fiore del mio terzo Aprile,
Nel talamo ove nacqui alla sventura,
Mentr' io maravigliava al tempestoso
Balzar del cuore, e vi tenea la mano,
Mi stette innanzi una femminea larva,
E in suon profondo e a nostre voci ignoto:
« Prendi, e vivi brev' ora e desolata
» Su l' attonita terra, » e sì dicendo
Mi posò l' immortal fronda sul crine.
Fosse ciò in sogno, in visïone, o fuori,
La mente non obblia quella figura,
Ch' era tremenda, eppur serbava in volto
L' alta beltà, che poi die' Fidia al marmo.
Or quando fia, chi sarà mai, che alfine
Mi sveli il ver, che tante volte io chiesi
A tanti spirti, in tante sfere, invano!
Così disse, e a me aggiunse altro ch' io taccio
  Ma tu, che suoli aprir la mente, o Vate,
Come dîa nube d' or piena di Numi,
Tu rivela il tuo senno e fia gran dono,
E fia conforto all' immortale afflitta,
Che magnanima al vero erge la mente
Dalla casa dei morti, e rivelati
Chiede gli arcani all' altro mondo e a questo.

FRAMMENTO

L' ALBERO MISTICO

S' erge il valido tronco alto su questo
Nostro suol, che alla vita è culla e tomba;

Alto sul tronco il frondeggiar, che tanta
Parte abbraccia di dolce aria serena;
Ma scoperta non è la sua verdura:
Gaio posa uno spirto in ogni foglia,
Sì che l' albero immane intero tutto
Splende, c canta, lontano assai vibrando
Gli astri del cielo, e i fremiti dell' arte.

O D E

A VENERE

(Con rime obbligate).

Aura diva in su i zaffiri
Del mar queto i vanni tremula,
In bei teneri deliri
Carolando, ond' esca l' emula
Di natura, che fecondo
E leggiadro farà il mondo.

Esce; e uscendo per incanto
L' onda intorno a lei s' intumida,
E si fa, per darle ammanto,
Nuvoletta azzurra ed umida;
Tal si mostra in su lo stelo
Rosa a cui rugiada è velo.

Tosto ascende in sulla conca
Sua marina, e tutti gli animi,
Ch' eran usi alla spelonca,
Dal piacer fur quasi esanimi;
Splende l' onda in tutti i fonti,
L' erba infiorasi sui monti,

Mormorii, sospiri, accenti,
E di lagrime un diluvio,
Non son altro in tai momenti,
Che di gioia un dolce effluvio;
L' uno all' altra i baci rende;
L' altra all' un le braccia tende.

Van d' un antro nel ritiro
Il fior vergine ad offendere,
Col dolcissimo martiro,
Di che suolsi ogni alma accendere;
E piacer eterno fiocca
Dalle ciglia, dalla bocca.

Scese Giove, or che nell' arca
Dell' obblio fuggì Perfidia,
E amoroso il ciglio inarca,
E non come il trasse Fidia;
E del mar correa le linfe
Co' suoi Numi e le sue Ninfe.

Vede Venere i portenti
Che sorgean al suo bel nascere;
Nè più il duolo di lamenti
L' alme umane andar a pascere,
E quaggiù, d' amore in pegno,
Tripudiar l' etereo regno

Vede e ride, e'l riso ogni alma
Va di gioia eterna a tangere;
Era tal, che data calma
Dell' Averno avrebbe al piangere;
Ogni loco orrendo e tristo
Fronde e fiori a dar fu visto.

Al prolifico sorriso,
Eccitando all' ali il tremito,
Scende Amor dal Paradiso,
E raddoppia all' alme il fremito;
Chè sul viso egli ha colori
Di Venerei furori.

Leva il serto, al crin, di mirto,
E alla madre lo va a porgere,
Poscia vola ovunque, e spirto
Ve' di vita ovunque sorgere,
E de' rai con le scintille
L' aria accende di faville.

Coronati d' amaranti,
Disciogliean il dolce turgido
Labbricciuolo a molli canti,
E il seguian, fendenti il fulgido
Vivid' aere, immensi cori
Di ricciuti allegri amori.

Di piacer nettaree stille
Vedi piover giù dall' etere
Crepitante di faville;
E quegl' inni odi ripetere
Dal bel tremito dell' onde,
Che si rompono alle sponde

ODE

PER PRIMA MESSA

Disse dall' alto il Nume
Dell' orbe infra 'l silenzio:
Sia fatto il Sole; ed inondò di lume

Gli spazi interminabili,
Caldo del cenno onnipotente, il Sol.
Qual, da che 'l mondo irradia,
Vide portento mai, che a quello assimile
Di tue parole? I secoli
E l' universo a interrogar, per l' aere
Rapido ï slancio a immenso tratto il vol.
Ve' l' orbe; agli occhi intenti
Oh quanti obietti m' offrono
Alti, delle trascorse età, portenti
Che insiem raccolti parlano
Voce di maraviglia al mio pensier!
L' acque alla verga mistica
Là obbedïenti in due mura s'alzarono,
E incorati dagli ululi
Di Faraone, in mezzo si spingeano
A mille i fanti, a mille i cavalier.

Poi le improvvise mura
Al furibondo popolo,
Pria di morte, recàr la sepoltura,
Mentre al fragore ondisono
Alto intonava i cantici Mosè.

. . . .
. . . .
. . . *(mancano)* . . . .
. . . .
. . . .

Mirande opre, che a nui,
Oltre l' ombre de' secoli,
Cantano la possanza alta di Lui,
Che, ove il pensier non penetra,
In profondo di luce abisso sta.

Sta: ma all' accento mistico
Sciogli, puro Ministro, il labbro fervido,
E dai seggi siderei,
Senza lasciarli, dell' Eterno il Figlio
Nel pane sacrosanto a te verrà.

Oh! chi del gran mistero
Il nodo incomprensibile
Fia che sciolga all' attonito pensiero!
Lui, del verso sugli aurei
Vanni, cinto di luce, eternerò.

Ma d' addensate tenebre
Veggo tale oceàn che non ha termini.
Adora, e taci. Tacquersi
Riverenti, e adoraro, anche gli Apostoli,
Quando Cristo sè stesso a lor donò.

Tutto il sidereo vano
Ecco repente ascondere
Di luce irrequïeta un oceàno;
E incessante uno strepito,
Oual di marea contro gli scogli, uscir.
Schiere infinite angeliche
Pei deserti del cielo in giù scendeano,
Negli atti rallegrantisi,
E la terra deserta, ove riposano
Que' che a noi di sciagura il varco aprìr,

Tutte quante accorrenti,
E dense, popolarono,
E di celeste zelo in faccia ardenti,
Concordi alto narrarono
Quale il Figlio di Dio portento oprò

Per l' uman seme; e fervido
Più sempre e più si propagava un fremito,
E i cieli l' iteravano,
E della tomba per entro i silenzii,
De' primi padri il cenere esultò.

Dunque, Ministro pio,
Sciogli l' accento mistico;
Offri l' umanità di Cristo a Dio,
Per cui Pietade al soglio
Poteo del Sempiterno approssimar;
E non poteo, quand' invidi
I rabelli del ciel di maggior gloria,
Tac. i meditavano
D' appressarsi al gran trono e coll' Altissimo
Di fulgore e di possa gareggiar.

Muto per essi è ora
Il tripudio perpetuo;
É muto, e più la luna, e più l' aurora
Non fia più mei che mirino
Sotto i piedi immortali fiammeggiar.
Vide il Signor dei secoli,
Immobile nel trono inaccessibile,
Il reo pensier degli Angeli,
Lo vide appena, e dalle sedi eteree
Rapidissimamente inabissàr.

SONETTO

SU LO STESSO SOGGETTO

Sciogliesti il labbro ai misteriosi accenti,
Che chiamano quaggiù l'Eterna Prole,
Li replicò meravigliando il Sole,
E ruotò i raggi oltre l'usato ardenti.

Beveano gli astri taciturni, intenti,
  Il suono delle mistiche parole,
  Indi anch'ei gl'infiniti orbi lucenti
  Tutti affidàrli alla Superna Mole.

Del ciel l'interminato arco profondo
  Di vergine sereno era ridente,
  Tal, che mai così vivo apparve al mondo;

E solo allor, che nell'immenso vòto,
  Alla voce di Dio, sentì repente
  Delle stelle e del Sole il peso ignoto.

SONETTO

SU LO STESSO SOGGETTO

Stava presso all'altar l'eterno Amore,
  Di siderea dolcezza adorno il guardo;
  Seco avea la faretra, avea quel dardo,
  Onde ha colpito al nuovo Aronne il core.

Stava intento ora al volto, in cui l'ardore
  Della fè trasparia puro e gagliardo,
  Or degli accenti al grave suono e tardo,
  Che annunziava dell'alma il bel candore.

Quando al bacio il Ministro il labbro sciolse,
  E fu sì caldo in su l'altare impresso,
  Che Amor dolce sorrise e lo raccolse.

Poi: Come avrai deposto il mortal velo,
  Fia che tel renda in sulle gote io stesso,
  Disse, scomparve, e portò il bacio in cielo.

SONETTO

IN MORTE

DI

UGO FOSCOLO

Pianse Tua patria, o splendidissim'alma,
  Il dì che 'l Tuo partir de lei le spiacque;
  E pianse poscia, e invidïò la palma,
  Che italica, e non sua, tanto Ti piacque.

Ed or più piange, e batte palma a palma,
  E nullo accento di dolor si tacque,
  Gridando: Ahi che m'è tolta anche la salma,
  Che gìa famosa in terre stranie, e giacque!

Deh! per quei, che Tu avesti, incliti fregi
  D'ingegno e di virtù, che fur di tempre
  Che intellette saran sol dagli egregi,

Se non vuoi che Tua patria sì consigli
  Col dolor del suo danno, e pianga sempre,
  Fa che nasca per lei chi Ti somigli.

SONETTO

IN LODE D'UN FABBRICATORE D'ORGANI

Te appena Urania vide allorchè, pria
  Del lavor, protendevi a lei l'amplesso,
  Dai raggi immensi, ov'ella ha trono, uscia
  A traverso del puro ampio convesso.

Gareggiavan di luce e d'armonia
  Le stelle, al noto della Diva incesso,
  E il più sublime armonizzar, che udia,
  Nella molle accoglieva anima impresso.

Indi a te scesa la sovrana Dea
  Col bacio ambrosio all'alma ti scolpio
  L'archetipa degli astri eterna idea:

E tu il grave formasti organo, e ascende
  Tale il concento maëstoso a Dio,
  Che ogn'astro ascolta e l'armonia sospende.

SONETTO

PER NOZZE

Die' 'l giuro Eurilla, e della gota ascose
  I ligustri la porpora più viva;
  Aura, che udisti, su l'ali festose
  Rapida il reca all'Acidalia Diva;

Ti raggerà, pensando alle vezzose
  Labbra innocenti onde 'l bel giuro esciva,
  Faville lucidissime amorose
  Dallo sguardo immortal che l'orbe avviva.

Fulgida volatrice, indi ritorna
  Fra i zeffiri compagni, e orgogliosetta
  Di' lor perchè così ne vieni adorna;

E vedrai, fortunata annunziatrice,
  Partirne invidïosa anche l'auretta,
  Che recò l'aureo crin di Berenice.

SONETTO

LA ROSA

(Improvvisato con rime obbligate).

Quando sorgeva in ciel, madre pietosa
  Di pensieri e di casti amor, la sera,

In chiusa chiostra entrai. tutta odorosa
Di fior, che giace presso alla riviera.

E lì mi pongo a contemplar la rosa,
Dei fior fra le beltà beltà primiera,
E del seno la porpora amorosa
Aperta al cupid' occhio ancor non era.

Zeffiro con la molle ala vezzeggia
Il vergine suo stelo, ed essa ch' ama
Aprirsi, e teme, il capo incerto ondeggia.

S' apre alfin come labbro innamorato
La prima volta, e dolce, dalla brama
Di scoprirsi, il suo fuoco è colorato.

SONETTO

(Improvvisato)

AL CONTE PAOLO MERCATI

Il primo giorno che limpido il sole
Si vedrà comparir dall'orïente,
Surger farem le quete voci e sole,
Là sopra infra l'usata erba nascente.

Volerà molle 'l fischio, come suole,
Della mite amorosa aura dolente,
E scorrerà il ruscel puro, che vuole
Dolce accordarsi al zeffiro ch'e'sente.

Deh! sia ratto esto sole; assai si tacque;
Deh! ritorniam fra l'aura sibilante,
E fra il trepido murmure dell'acque.

Là ce n'andremo, e là, seduti insieme,
Intoneremo il carme simigliante
All'auretta che spira, e al rio che geme.

SONETTO

LA CADUTA DI LUCIFERO

(Improvvisato con rime obbligate)

Cadde il superbo, e ne ridea natura,
Colà dove non mai tremola stella;
La faccia alza malnata e non più bella,
Chè gli è tolta del ciel la vòlta pura

La faccia dell'Eterno gli si fura,
Chè così conveniva all'opra fella,
E questo il tristo demone arrandella,
Più assai che dell'Inferno la paura.

La divina Pietà, che di zaffiro
Immortale è vestita, iva d'un velo
Ricoperta i bei rai pensosa in giro;

E gìa dicendo, per chiarir l'interno
Dolore che sentiva a tutto il cielo:
Ahi! si comincia a popolar l Inferno!

SONETTO

IN MORTE

DI

STELIO MARCORAN

Ieri mostrasti a me, Fortuna, e al mondo
Il giovine, e dicesti in tua favella:

Drizza alquanto lo sguardo al verecondo,
Se altra forma esser può sotto la stella.

Mira il volto pensoso, ove giocondo
Sorride il fior di gioventù novella;
Cerca l'anima sua nel suo profondo,
E, se puoi, trova dentro orma non bella.

Mira inconscio a sè intorno a trar tesoro
Di grande amore, e, allo spirar d'un Dio,
Vèr lui chinarsi e bisbigliar l'alloro.

Di tanta speme a te, Fortuna avara,
Solo, e misero molto, un ben degg'io:
Vivea lontano, e non vid'io la bara.

SONETTO

ORFEO

Cantor, che vuoi la Sposa, e corri al cieco
Carcere della notte e dell'obblio,
Non t'incresca se, innanzi a quello speco,
Giunsi con questi incliti spirti anch'io·

Tormentoso ne trae fin qui con teco,
Di saper del tremendo aere, desio:
L'Erebo tutto, e quanto arcano ha seco,
Fia schiuso al canto, ove ragiona un Dio.

Vanne, e in dono il Ver porta alle affannate
Anime nostre; e tu ben sai che ai cuori
Sposa prima e divina è Veritate.

E intanto, sino al tornar tuo felice,
Starem la terra a ricoprir d'allori,
Per l'orme tue, per l'orme d'Euridice.

SONETTO

ATLA S.ra STELLA MACRÌ

CO SOLOMOS

IN MORTE DEL FRATELLO SUO SIGNOR

DIONISIO MACRÌ

Giaceva immoto il fratel tuo diletto,
Bianco il viso dell'ultimo pallore,
E tu piangendo gli baciavi il petto,
Che per te, poco innanzi, ardea d'amore.

Tutto intanto quïete nell'aspetto,
Giva in grembo a posar del Creatore,
E seguiano lo spirto benedetto
Le Virtù, che vivendo ebbe nel core

Corsero tosto dall'eterno lido
Ad incontrarlo i pargoli tuoi figli,
Che di gioia infantil diedero un grido;

Ei li accoglieva colle braccia espanse
Tutti, ma ravvisando nei vermigli
Volti il tuo volto, intenerissi e pianse.

EPIGRAMMA

AD ALICE WARD

Queste rose, o Gentil, deh! con aspetto
Seren tu mira a'piedi tuoi cadute;
Ma come le produsse a tuo diletto
Di mia patria la terra in sua virtute,

Non altrimenti il mio gioioso petto
Dà fuor la speme della tua Salute,
E April vegg'io che, mentre a te la scorta,
Lascia un bacio fragrante alla tua porta.

EPIGRAMMA

AL SIG.r CAV.e GIOVANNI FRASER

Pien dell' animo mio, del mio pensiero,
Vola all' Anglica terra, o sogno d' oro;
Giungi del mio Giovanni in casa, ù vero
Ricetto ha Fede e delle Muse il coro;
E di: colui, che te vorria primiero
Delle sorti terrestri entro il tesoro,
Vuol che qui scuota i vanni, e siati dato
Quant' ei sentia quando m' avea creato.

LA MADRE GRECA.

Sospesa presso la culla, o mio dormiente, è la spada; ma la mano che la strinse per la vittoria non è più qui. *Lunga è la fossa ehe mi coperse l' amato gigante* Senz' esso, per valli e per monti, veleggiano i fumi delle pugne incessanti. Ma l' indifferenza del corpicciuolo, che dondola sotto la mia mano, domani diverrà forza diretta dalla mente, e così il petto sarà pienamente agguerrito per offrirsi ai dardi del destino. Inesauribile è la sua faretra, ma non la vuota su tutti. Ls pioggia de' suoi colpi è diretta verso le altezze dei forti che, fermi in queste, mostrano nella pugna d' essere di progenie divina. La perdita d' ogni cosa, della gioia, della fortuna, dei regni; la perdita di tutto, è nulla, se l' anima resta in piedi. Essa mira d' intorno a sè tutte le rovine terrestri e sorride, e le rovine s'infiorano, lentamente s' infiorano da per tutto, fino al sepolcro. Ma anch' ivi nel-

la polvere tenebrosa pullula il fioretto d' Eliso. Fa presto, amato peso del seno e delle braccia, a farti peso tremendo là dove i torrenti dell' inimico ruggiscono. Ma non è intorno al mio collo che s' avvolgerà la tua mano, ma a quel brando sterminatore. Così le forze del destino, benchè grandi, anche se cadi, restano come i moti della culla che or ti conciliano il sonno. Fa presto a crescere, altrimenti resterai senza madre. Essa cingerà la spada sotto la poppa. Bandiera e spada, anima e vittoria. Io mi sento dentro l' anima di tuo padre. Io mi veggo cinta da cento Amazzoni. Uomini o donne, nessuno nella pugna domanderà. Guarda le fosse — ma che mai puoi tu guardare! Infinite fosse sono piene dei nostri morti; cadono i corpi, ma resta l' opera per la patria. Tutti i petti hanno questo solo respiro, che si solve in una universale vampa di guerra, che avvolge le terre e i mari, che ti cinconda e ti fa balzare la culla. Balza, o culla, con lieto augurio per l' avvenire. Benignamente la fortuna mi arride, perchè è in questo istante che s' alzano le cortine delle care palpebre, e lasciano apparire il sorriso dello sguardo incerto e tremante su tutto, fuor che su me. Vieni, caro germoglio delle mie viscere; io voglio allontanarmi a lunghi passi da questa casa per un momento, affinchè ti tocchi la fronte il fumo della pugna, e tu respiri largamente, profondamente, l' accesa polve dell' esterminio

LA DONNA VELATA

Un sogno pieno d' intensa vita mi offerse, nel suo etere mistrerioso, una Figura la quale, benchè velata, si manifestava divina in tutto, ed anche nel modo di stare immobile.

Dimmi, ospite sovrano di mondo vero, se l'amica del mio cuore è salva, e la più splendida fra le corone del cielo ti stia sul capo, ed il mio bacio, il mio bacio sui piedi

tuoi. Più grande di una festa celeste che di rose coprisse i mari, più ricca di essa è una breve parola superna, che penetra nell' orecchio dell' uomo. Dimmi se essa è salva, poichè udii dire da bocche create sante, che agli occhi in creati la neve è lorda. Dal momento che il sepolcro nascose il suo volto al mondo, il quale vedeva con gaudio e con amore la sua orma, e vi spargea la lode, inclito fiore dell' umana loquela, m'angosciava questo dubbio, e più l' impossibilità di solverlo. Allora ogni cosa valida della vita stava incerta dinanzi agli occhi miei, come nel tempio notturno, al muoversi della *lampada eterna* vicina a spegnersi, tremolano vacillanti le immagini dei Santi, e le pietre dei sepolcri, e tutto all' intorno sembra pronto a sparire allo sguardo. Ma ora che tanta divinità mi sta dinanzi, potrà piantare nel petto mio il Paradiso o l'Inferno, perchè essa era, ed è, nella mia anima, quello che è l' anima nel mio corpo. Conobbero la purità del nostro amore i giorni pieni di sole, ugualmente che le lunghe notti passate fra noi. Nessuno mai lo seppe, nessuno mai lo saprà. Fu fonte che corse senza suono, secretamente. La beltà dei pensieri e de' sentimenti, dei movimenti e delle parole, era melodia concorde a quella della figura, e, in tanta dovizia chiaro vedevi il fondo, come in fondo alle acque chiare e profonde del mare, vedi l' immoto sasso vestito di verdura. Da lei emanava la vita, e mi circondava colla forza invincibile, con cui ora la circonda la morte. Nel mio petto pulsava il cielo con tutte le sue voci; ma quando la polvere della tomba diventò tempio al tocco della sua salma, la morte la quotidiana morte, apparve al mondo cosa incredibile e nuova; la beltà delle donne fu per lungo tempo pallida e mesta, e l' uomo pianse ed apparve fiacco come la donna. Forse resteranno là attorno a lei santificate le ossa incognite; forse i vermi non nasceranno; forse non si corromperà mai essa stessa; forse sarà sempre bella

anche là dentro; forse (deliro io?) forse domani risorgerà. Ma perchè così parlo? Perchè se tutte le grandezze fossero scese a' miei piedi, anche allora avrei cercato il bene solo negli occhi suoi.

In quell' istante la Figura svelossi, ed apparì l' amica glorificata e ridente.

L' USIGNOLO E LO SPARVIERE

Ascolta, o Sparviere, il povero Usignoletto. La mia vita è nel tuo potere, com' è ora questo volar sulle nubi alle quali non giunsi mai. Ma ascoltami. Dalle soovi fonti secrete della natura pioveva uno spirito mite, e toccava un altro mite del pari dentro il mio petto. Or questo si risolveva in canto, come le fronde dell' ospite pianta, come le stelle che al di sopra splendevano. La beltà di quanto mi circondava mi toccava, e diventava armonia. Io ti guardava venirmi incontro, e la paura fu vinta dalla maraviglia del tuo volo rapido e maestoso, nel quale ammirava il dono degli Dei. Ma in quell' istante, da inesauribile profondità, voleano sgorgarmi i cantici, dal dolore d' una rosa strappata dal vento. Io li cominciava, io, che allo scoppiare del fulmine, sentiami palpitare il seno, accovacciato nella fronda appena nata. Lasciami vivere un momento finchè almeno getti nell' etere sereno, e nel tuo orecchio, il tesoro che sento. Non uccidere quello che deve nascere. Sì dicendo, lo Sparviere allentava l' ugna affamata, e dell' altro artiglio faceva mano umana ed amorevole all' Usignolo, che in quell' istante spirò.

O R F E O

Gli uomini, o Orfeo, seguirono il tuo canto sovrumano, e s' empierono di esso, ed obbliarono il male. Il fiore della divinità spuntò nell' anima loro, e nel coglierlo repentina-

mente aperto s' allegrarono, e, come in sogno, si ricordarono di averlo, gran tempo addietro, posseduto. Lungo la lunghissima via irresistibilmente ti seguitarono, con faccie che diventarono tutte belle, per le valli e pei monti, per le rive e per le grotte, per lunghe vie d' inesplorato abisso; e i loro gesti, e i loro passi secondarono il tuo ritmo, e varie voci s' udirono sparse qua e là, che parevano tue. Così l' umanità tutta intera concordemente restò suggellata dall' anima del tuo canto, e com' esso moveasi tutta intera. Un rumore strano ed indefinito dietro essa, la distrasse per un momento, e si volse indietro a guardare Erano gli alberi strepitanti, e gli animali mugolanti, che significavano il principio del sentimento, e del pensiero dell' uomo. Un' aureola di gloria ti circondava; un' altra ti sovrastava, perchè le stelle ed i mondi lontani ti danzavano al di sopra, colla rapida agevolezza delle spose giovinette; un' altra aureola di gloria s' andava intrecciando nel centro dell' Abisso, che si preparava a svegliare sotto i tuoi occhi tutti i suoi misteri, e chiarificarteli. Gli è così che, con tutte le tue forze, lottavi col Fato gigantesco, il quale silenzioso mormorava nel secreto la sua vittoria. La sposa, l' amata sposa fu perduta, ed era ben dritto La divina forza, caduta dal grembo degli Dei, era diretta tutta ad uno scopo parziale, e, sotto la grandezza dell' arte, restava accovacciata la piccolezza dell' uomo, che non ebbe nemmen potere di non volgere il capo.

LO STESSO SOGGETTO

Come le onde mugghianti ed infinite del mare ritornano indietro sparpagliate dallo scoglio incontrato, così l' innumerevole moltitudine, aspettante al di fuori, si sparse poichè vide senza la sposa tornare Orfeo. La natura tornò all' obblio di sè medesima, e gli uomini anch' essi! Il can-

tore colla faccia stampata dai colori del luogo che abbandonò, can lenti passi e vacillantì, calcava solo, per lungo cammino, calcava solo la festiva verdura sparsagli. S' appoggia stanco sulla rupe. Un uccelletto, appena visibile, insultava al suo silenzio, perchè gorgheggiava sopra la rupe con forza d' inesauribil ricchezza. Egli voleva posar là, ma andò avanti. Egli era muto: lo strumento gli era caduto di mano alla foce dell' Erebo, perchè nel momento in cui gli occhi furono feriti dalla luce, gli orecchi furono feriti da queste parole: «Il dono cadde dal grembo degli Dei nel grembo dell' umana fiacchezza; e sotto la grandezza dell' arte, stava ferma la piccolezza dell' uomo, che non si sollevò degnamente: egli non ebbe forza nemmeno di non volgere il capo indietro A lui verrà incontro la furibonda inimistà femminile dilacerandolo; ma la recisa testa, penetrata dall' amoroso alito incorruttibile degli Dei, manderà al cielo, dalle onde insanguinate dell' Ebro, l' ultimo ritmo inimitabile ed immortale.

ELOGIO

DI

UGO FOSCOLO

Breve il viaggio, faticose le strade, incerto il termine della vita, o cari petlegrini, che soffermaste cortesi per ascoltare. E ciascheduno nel malagevol cammino tragge suo carco dove la mente ed il cuore lo sprona, nè, per cadere che altri faccia d' intornogli, si ristà dal battere l' ali della speranza lontane, e monta l' erta studiando il passo. Ben avvertito dalla caduta di quei sublimi intelletti, che più presero di quella luce divina, che penetra mirabilmente per tutto il Creato, si fa pensoso, e, secondo a che è inchinevole sua natura, o sente paga l' ascosa invidia, o si sente compreso di stupore, o sente quietarsi finalmente l' inimistà, o lo sospinge a batter palma su palma il generoso dolore di veder scemo di uno, il piccolissimo numero di coloro, che par che nascano a rattemprare gli infiniti argomenti dell' umana miseria. E questo avranno fatto quei buoni i quali, porgendo gli occhi nelle carte, che ci vengono piene delle novelle quotidiane del Mondo, avranno letto, « Ugo Foscolo è morto ». Nè questa isoletta, che ha nome di gentile presso gli estrani, e che ebbe la gloria di vederlo nascere nel suo grembo, poteva starsi vituperosamente infingarda all' annunzio della morte di lui, il cui rumore, siccome quello della sua vita, farà rimbombo in ogni loco che sia lieto di civiltà, mentre tutte le Accademie d' Italia verranno spalancate per laudarlo e per piangerlo, mentre il fiore della sapienza d' Europa gemerà addormentato

per sempre l' uomo che lasciò l' orme perenni. E in tanta fama di lui ben è immaginar verosimile, che altri, per dirlo suo, aiuterassi dell' idioma in che egli scrisse gli alti dettati; altri della stanza lunga ch' ei fece, ed altri quasi della spoglia mortale, a cui diede il supremo spazio di terra. Ai quali invidiosi argomenti, non senza invidia anche noi, farem risposta quest' oggi, col rimemorare piangendo, essere quel glorioso nato fra noi Ma lo spontaneo commoverci a pubblico duolo non è soltanto debito di riverenza verso chi qua nascendo, e di qua lontano vivendo, ci onorò; ma se è debito alcuno nella corrispondenza degli affetti, ne stringe un altro, fatto più forte per non esser pari le parti. Imperciocchè egli, in quei paesi, i quali parlano un suono e di nomi e di cose magnifico, nè per lontananza di luoghi, nè per lunghezza di tempi, nè per la soavità della lode, che così dolce giù stilla nelle viscere umane, e via via stempra l' affezione che per i piccoli oggetti anticamente nudrivano, non mai permise che si spegnesse l' amore che a questa povera aiuola sì fortemente scaldavalo. Che anzi la fe' più bella in tanti versi cantandola, e si piacque di fare attenti a quella gli animi di coloro, i quali maravigliando ascoltavano. Laonde in quel poema che, sotto i velamenti dell' antico favoleggiare, lascia trasparire avere per altissimo scopo suo l' ingentilirsi che fece l' umano genere, ha creduto il magnanimo che mostrerebbe sè diverso al decoro del subbietto, se prima della convalle di Bellosguardo, fra que' cipressi ove invitava il Canova al rito delle Grazie, non volgeva alla Patria lo salutevole cenno.

Salve, Zacinto! All' antenoree prode,
De santi Lari idei ultimo albergo
E de' miei padri, darò i carmi e l' ossa
E a te i pensier, chè pïamente a queste
Dee non favella chi la Patria obblia.

E non si creda che m' abbia posti questi versi sul labbro una vanitosa vaghezza, ma piuttosto l' onesta brama che ha l' uomo naturalmente di ripetere qualche concetto dei grandi pur or caduti, da loro espresso con quei nobili affetti che sol per morte cessarono di sentire, e più ancora un prepotente irrefrenabile istinto di espandere quelle calde parole per l' aere di questa Chiesa, nella quale egli venia giovinetto, inchinando il ginocchio e la mente ai piedi di questo Altare. E nel loco, che nereggia di questo feretro, si sarà forse il fanciulletto fermato a meditare la morte, per ben usar della vita. E qui mi trovo per toccare di questo. Ma gli occhi arguti che mi cercassero in sembiante, quanta speranza io m' abbia nell' animo di dir parole che non sieno disconvenevoli alla eccellenza del subbietto, faticherebbero indarno, imperciocchè la coscienza dell' esser poco, ne allontana da prosunzione. Laonde, con non ambiziosi ma dimessi ragionari, faremo prova di riferire:- come Ugo Foscolo col suo poderoso ingegno, e con quelle tali sue virtù, abbia aiutato la civiltà di un paese già civilissimo. —Le quali cose io non disgiungerò raccontando, ma lascierò, come fecevano in esso, che di compagnia si manifestino.

La natura gli chiuse l' anima immortale in una di quelle salme, che non potevi incontrare per via, senza sentirti vivamente stimolato a domandar di colui che ti passava dinanzi. Credo che a molti qui in Zante si giri ancora per lo pensiero come egli, di tenera età, arrestasse gli occhi degli altri coll' arditezza della sua fisonomia, fatta più osservabile dai forti baleni degli occhi cerulei, colla volubilità delle parole, che egli pronunziava con alto suono, colla rattezza de' suoi passi, dal che la moltitudine, bieca ne' suoi giudizi, suol quasi sempre argomentare follia, quasi che desse argomento d' alta saviezza chi lentamente cammina. Delle due cose che si riconoscono necessarie per riuscire eccellenti, cioè grandezza d' ingegno, e studio costante, egli

era in sommo grado fornito. E intanto entrare nelle botteghe degli artefici, al come stare attento, il perchè domandare, con tutti che poteva interloquire, fisonomie e cose tutte guardare, e a ciò fare da Natura era spinto, chè non ancora egli sapeva dell' usanza di Socrate. Tutti già conosciamo l' efficacia di quelle prime inpressioni, e sappiamo di che sieno cagione ove sieno molte, e cadute in intelletto molto capace. Nè da altro dipende questo nostro sapere, se non dal numero e dalla varietà degli oggetti che ci vennero, dala profondità con cui si stamparono, dall' ordine con cui si disposero, dalla mira a cui si diressero. E di buonissima ora in Italia s' accorsero tutti a che era nato, e i primi maestri lo chiamavano a sè, e Cesarotti, e poscia Monti e il Parini, i quali lo incoravano, col consiglio e coll' opera, alla cima ultima di quell' erta tanto scabrosa ai più che, stanchi dell' inutile affaticarsi, si giacciono di qua dal segno. Su via, gli avranno detto, giovane fortunato; fanne tu fede essere quei vostri spiriti, brage coperte di cenere, che non han d' uopo che d' una mano che le sommova, per scintillare e render fiamma di nuovo. Deh! presso i giovanetti italiani, fanne fede tu, e gli altri che con te vennero, essere la terra da cui venisti quella medesima che a noi diede la eterna immagine del bello. Fa presto ad essere quel che accenni, e l' Italia ti darà corona, e noi non ti porteremo invidia, ma ci sarà esorbitante prezzo delle cure che avremo preso di te. Laonde, al parlare dei generosi, toglieasi possibilmente al desiderio dei mille i quali lui volean vedere, lui udir parlare, lui trattare mossi dalla rinomanza che di lui correva. Non è da fare le maraviglie della tragedia, colla quale prima uscì nel mondo, se non in quanto difficilissima è quella specie di poetare, e l' età, in cui scrisse, insufficiente. Per il che di leggieri si troverà naturale che allora in Venezia s' alzasse tanto rumore, ed il giovine fatto segno della pubblica ammirazione. Ma per tenermi stretto ai

soli componimenti che adeguarono il valore della sua mente, lasciando gli altri che ad altri sarebber laude, dirò. Ma primamente, vi ricorda, o Uditori, nel primo Canto del Poeta, come Achille corra colla mano alla spada, e la venga traendo dalla grande vagina per trafiggere Atride? Vi ricorda, due Canti prima che termini quella sublime Tragedia, come lo stesso Achille stimola col flagello i cavalli, erto sul carro ove ha legato l' ucciso sposo di Andromaca? Colui che credesse avere tali cose dipinto Omero come laudevoli, ed offerte ad altrui imitazione, mostrerebbe d' avere la mente come aveva gli occhi il Poeta. Bene ha voluto dipingere un uomo, che ha sortito dalla natura sentire iroso, e spinto dalle esterne cagioni a trascorrere in atti, i quali fanno che s'argomenti ciascuno onde correggere le ree inclinazioni dell' animo; e a ciò ottenere più efficacemente, non pose innanzi un uomo mediocre, ma il più valoroso, il più eloquente di quanti avesse l'esercito. Con simile intenzione a noi pare che Ugo Foscolo abbia dettato l'Ortis. E ià vedesi un giovino in cui natura pose ogni studio, e le virtù che egli mostra si stanno pure in suo cuore, e tali si sarian sempre restate, se il mondo non l'avesse malamente allacciato, ed egli è preda d'una passione che è tremenda come la Morte, finchè di misera in più misera condizione di continuo cadendo, la sua mente si fa delira, e butta in terra colle proprie sue mani il carco della vita, dono di Dio, che l'uomo deve tenere, finchè a Colui, che glielo diede, piaccia di richiamarlo. Infelicissimo giovine! Egli lasciò la sua fine, esempio di terrore da lagrimarsi, e le sue virtù da imitarsi. Leggeste com' è preso d' amore per la sua patria, di pietà per il povero, di riverenza per gli uomini grandi e per i propri genitori, di venerazione per le sacre carte, che egli legge anche un momento pria di morire, e d' altissima ammirazione per le bellezze del creato; affetti tutti che Ugo Foscolo aveva nell' animo, e però caldamente li colorò. Ma è nella

Chioma di Berenice ove si legge quanto studio s' avesse fatto, che è la seconda qualità che abbiamo detto essere necessaria onde riuscire eccellente. Là pare che molto addentro egli era nella sapienza Greca e Latina; e Poeti, ed Oratori, ed Istorici non solamente e' conosceva, ma giudicava. Onde noi non dubitiamo di porlo vicino all'Abate Conti, come critico; ed è massima lode di tuttadue quei grandi ingegni, avendo fatto l' uno in assai giovanile età, quello che facea l' altro per rallegrare la mente dalla severa Scienza, che gli die diritto di essere mediatore nelle controversie di Newton e di Leibnizio. E con quel libro aperse alla gioventù italiana nuova strada allo studio de' Classici, e a sè apparecchiò materia sufficientissima e strabocchevole, onde aiutare il potentissimo ingegno; lo che notino coloro che credono l' ingegno bastare a sè senz' altro; credenza la quale, per essere inimica a quella dei sommi, non può essere che tòrta. E ben è dritto che quella porti seco naturalmente, che ove le loro scritture pervengano ad orecchio civile, questo oda, con sua massima noia, gli errori camminare di pari passo coi suoni. Forse non è vano qui richiamare a quei che professano erudizione, non come mezzo di sapienza, ma come scopo, la beffa che fece ai dotti che prima dotto non lo dicevano E l' artificio con cui rispose è affatto simile a quello con cui il gravissimo Leibnizio persuase quei sapienti di Norimberga, che cercavano la pietra Filosofale, di ammetterlo alla loro Società; e mise in ischiera una filatessa di nomi tenebrosi alla mente, ed all' orecchio durissimi. E anch' egli Ugo sporcò senza misura ogni faccia di quel volume, di nomi ed opere altrui, fingendo di far questo con arte bella: utilissima e sublimissima arte in vero, se non che le scema un cotal poco la maestà il poter fare altrettanto ciascheduno che cercar voglia molti indici di libri stampati, avvertendo il consiglio di non lasciare quell' ordine, ma imitare quell Dio rubatore di bovi il quale,

perchè venisse fallacemente adormato, studiò i passi stam pandoli, nella tornata, retrogradi. A questa burla, con ch accompagnò la vera critica, non fu oso veruno dire ch' e dotto non si mostrasse, bensì che fosse ingegno pericoloso quantunque quegli eruditi fossero fòri d' ogni pericolo in sulla fine del libro, ove svela aver ciò fatto per ridersi di tutti loro. Grazie per tanto a lui giovinetto rendano gli Italiani che egli abbia calcati quei mezzi onde la vana stupidità s'argomenta di prender l' erta Cattedra della vera e fruttuosa Sapienza. Della quale, o Signori, egli fu norma quando, giunto da per tutto il grido del suo valore, fu chiamato in Pavia a dettare grande Letteratura, e gli ultimi che la professarono erano Villa, Ceretti e Vincenzo Monti. Con un parlamento sull' Origine e l' Uffizio della Letteratura, e in compagnia di un amico pericoloso, di che, nell' atto di mostrarsi, alcuni sogliono compiacersi, voglio dire col nome d' uomo eloquente, montò la Cattedra. So che Demostene temeva sul cominciare; so che temeva Marco Tullio, e non solamente parlando a favor di Milone lo mosse a temere la moltitudine armata, ma eziandio alla presenza di Cesare, per lo Re Deiotaro, lo mosse la troppa solitudine che gli tolse l' animo, e gli sminuì la veemenza del dire. Se Ugo Foscolo temesse, nol so; ma se ciò fu, tenne la paura imprigionata nel cuore, chè nullo indizio gli fu veduto in sembiante, e lieto di onesta baldezza, incominciò. Era bello a vedere un' aula di sterminata grandezza, tutta piena di genti d' ogni età, d' ogni grado, d' ogni condizione, starsene silenziose come se la vita la fosse muta. Bello a mirare quei sapienti togati, i quai d' età gli eran padri, insieme a due milla alunni starsi intenti al parlatore. Più bello udire dopo due ore, le grida d' applauso e le palme battenti della infinita moltitudine, che erompea fuor delle porte e facea delle strade nuovo teatro d' applauso; ai quali Ugo si togliea lagri-

mando di tenerezza, e riducevasi nelle sue stanze, ove giugneano gli ultimi rumori della folla tumultuante. Questa nostra natura che s' illude sì volentieri, e che desidera ardentemente che tutti gli uomini facciano a suo rispetto altrettanto, quantunque abbiano un interesse contrario, quando vede venire a sè le spontanee acclamazioni di tutto un popolo, non trova forze da opporre, e si resta fortemente agitata, pagando così un tributo alla propria fralezza, nell' atto stesso della sua gloria. Ed Ugo che di fama era vago, nè so che fama spregiando si posa ben amare virtù, s' abbandonava alla gioia colla stessa voluttà con cui creava, nè tentava pur di nasconderla. Che se qualcuno, per essere in lui lo sentire diverso, aquesto si mostrasse difficile, io gli parlerei in tal guisa. Vedi di grazia, uom grave, come nell' ora in cui Ugo ha molle il viso di pianto per lo piacere, il giovinetto che l' ascoltò va passeggiando, e pensa se è atto all' utile Letteratura; pensa che abbisogna di molto studio; che deve provvedere con quello ai bisogni della sua Patria; che deve amare il Vero; che non deve far la parola strumento d' adulazione; che deve rispettare la Morale, la Religione; che deve diventar sempre migliore, e così l' utilità dello stato civile, e la sua gloria sono una cosa medesima; a questo pensa, e già s' infiamma il generoso all' arringo che gli mostra il maestro, e già lo prende colla speranza a rivale. E questo è frutto della maschia Eloquenza; nè, col vero pacatamente annunziato, in quei casi si viene a nulla. Perchè ne' più degli animi s' abbarbica in cupa latebra la inerzia, la quale dolcemente leva l' attività dell' oprare, e, per poter quivi penetrare e cacciarnela, bisogna colla parola fervente mettere in moto tutte le nobili passioni. Ed è così che lo squillar delle trombe, e le sinfonie bellicose addormentano nel cuor del forte l' istinto della vita, e corre a spenderla. Ma chi ha quella attitudine all' Eloquenza, porta seco necessariamente che

senta in sè ripercossi gli effetti che in altri produce, che è la cosa che a te, uom grave, non piace. e che natura assolutamente pur vuole. Chi avrà riguardo al perchè fu fatta quell' Orazione, forse non troverà molto difettuoso che alla lettura riesca soverchiamente concitata. E già aveva preparato, con più pacata eloquenza, un corso di lezioni nelle quali era sua mente di parlar prima della vita d' ogni Scrittore, desumendone il carattere da' suoi scritti poi dello stato in cui erano le Scienze, e le Lettere, e le Arti a' suoi tempi; e dei costumi, e della Religione, e degli istituti politici, e della Filosofia, di tutto in somma, e credo che con tutto questo tendesse a far risultare se lo scrittore era al di sotto, a livello, o al di sopra del suo secolo. Se non che per quello stesso motivo che fu costretto a scrivere contro la sentenza che cacciava la Lingua Latina, la sua Eloquenza non ebbe più campo la cattedra di Pavia, nè per ciò sentì consumuta ogni cagione dell' adoprarla. chè molti chiedevano a lui difesa, ed egli difendeva per lo più improvvisando. Un antico rettore lasciò scritto, che l' Oratore è come un Generale d' armata di cui gl' intendimenti ed i voleri prendono qualità dal suolo su cui si trova, dagli uomini a cui comanda, da quelli ch' egli vuol vincere. La qual similitudine qui ridico perchè Ugo Foscolo, improvvisando le sue difese le metteva in atto e perchè ci rammenta essere stato Capitano e poscia Caposquadrone.

Altri si saria forse attristato a questo passo, che le occasioni abbiano tolto ad Ugo di combattere, e a lui il piacere di far orrida l' orazione dei sanguinolenti spettacoli della pugna, i quali in quelle epoche, e per la natura di que' Potenti, e per quella dei lochi, eran maravigliosi. E certo, ove il correre all' armi non abbia sola cagione la prepotenza dell' ambizioni, aiutata dalla forza, ma una giusta ed importante, è bella ed invidiada la gloria che s' asside sulla bara del prode. Che se altrimenti, non è da

mover lamento, chè il mondo non fu scarso giammai di coloro a cui è unica e suprema Virtù quella dei corrucci e del sangue. Ben egli, coll' edizione che diede del Montecuccoli, s' avvisò di far prender spirto novello al coraggio degl' Italiani. Ed ove l' originale era scemo del suo dettato, Ugo poneva il suo proprio, imitando le forme di che è rigido Montecuccoli, sì bellamente che menti erudite e nello stile e nella Scienza Militare, per notarne le differenze invano s' assottigliavano. E questo partorì lode molta all' ingegno. Ma le note, con che accompagnò l' Edizione, molto vantaggio portarono agl' Italiani, perchè le une erano piene di classiche osservazioni sul guerreggiar degli antichi, le altre rigiravansi per le Arti tenute guerreggiando da Federico Secondo, e da quell' altro Guerriero dei tempi nostri. Ma non è che la prima passione della Letteratura non gli ardesse novellamente nell' animo; e già, chiuso d' assedio in Genova, cantò quella bellissima Lirica, della quale credo non sia altra da porre innanzi, e ben la pareggiano le altre di quel Libretto, nelle quali però non è alcuna che possa venir a gara con un poema, del quale ora favellerò, come quello che gli partorì somma gloria.

Quando una nazione non è ancora incivilita, ed è selvaggia dell' Arte, il Poeta che non è grande, tale apparirà di leggieri se natura non gli fu in tutto matrigna. Allora i miracoli dell' Arte antica non si conoscono, o male, ed egli non ha emuli, di chi tema, e resta facil signore delle menti, e dei cuori che si commovono ad ogni cenno che tu faccia sulle cose che sono ad essì care, come fanciulli che piangendo e ridendo pargoleggiano. Non è uomo che non conosca che Epoca fosse per le lettere quella in cui Ugo scrisse i Sepolcri; e non di meno in sulle prime i letterati si tacquero, e non ardirono giudicarli. Similemente Michelangelo Buonarotti, disdegnando di porre le orme ove gli antichi poste l'avevano, ruppe il filo del giudicare alla mol-

titudine degli artisti, che consiste quasi sempre in confronti. Ma coloro che erano molto via dentro all'arte (parlo di quella che l'Alighieri volle sublimemente chiamare quasi nipote di Dio, volendo intendere, parmi, essere sua figliuola Natura, e a questa l'Arte figliuola), coloro dico, ed eram pochi, si sentirono presi di maraviglia, e il primo fu Vincenzo Monti, uno di quei grandi che hanno vergogna di essere circospetti nel laudare le cose degli altri.

Molti daranno la preferenza all'ultimo episodio nel quale i primi intendimenti dell'arte sono d'una grande altezza, ed infiniti sono i personaggi di quella scena, e caldissime le passioni, e differenti gli atteggiamenti. Ma, forse per la natura degli oggetti ch'egli divisa, l'esecuzione non è così palpabile come in quell'altro episodio che vendica il Parini

. . . .

Dopo aver detto essere i cimiteri chiusi, ecco che il suo pensiero si riscalda all'idea che al Parini non fu eretto alcun monumento; gli s'affacciano alla mente tutti i meriti di Parini. Allora s'accende d'ira e lancia dardi avvelenati contro i Milanesi. Ma che fa perchè il lettore sposi quell'ira? Dipinge la sepoltura di Parini orrenda al di fuori, perchè, in luogo del sospiro del passeggiero, non suona quivi che la querimonia lunga del gufo che svolazza su per le croci, ed il raspare della smarrita cagna. La dipinge più orrenda al di dentro, perchè giacendo il Parini in uno dei cimiteri dove si portavano anche i cadaveri dei giustiziati, il Poeta ce lo mostra (oh vitupero de'Milanesi!) insanguinato dal teschio d'un malfattore. Finalmente, e questo è l'ultimo artifizio, verum occhio mortale non è pio d'un guardo a quella scena, e solamente la luce delle stelle piove là sopra. E quel mettere un cimitero che chiude le reliquie di migliaia d'uomini, in faccia ai cieli seminati di stelle, ha

gran virtù di farti entrare in molti pensieri. La figura principale del quadro è la salma del Parini; e Talia, e il tiglio che mormora, e il capo mozzo del ladro, e il gufo, e la cagna, e la luce degli astri sono accessori parte ideali, parte reali, i quali, maestrevolmente mescolati, ti fanno un'illusione che ti si stampa come la realtà della vita. Precipue qualità di quel Carme ci sembrano la profondità e l'arditezza, e questa aiuta quella ed arrivano qualche volta al sublime. E restringe in poco spazio molte figure, non come fa Omero, ma come fa Dante, il qual procedere, se nuocerebbe all'Epica dove si narra, giova alla Lirica dove si canta rapiti da forte estro che non ha tempo da perdere. Ma sua natura appare nei transiti, che egli forma frequenti, e i quali trapassano sempre le idee intermedie lasciandole ai lettori. E li forma, come facevano i Greci, i Romani, e quegli Italiani che scrivevano nel trecento, di tenui modificazioni di lingua, e di particelle che acquistano senso e vita diversa secondo gli accidenti, il tempo e il luogo. Parla breve ed assegnato; ed è franco quel suo poetare, toccando con maestria, di Politica, di Morale, di Arti e di fatti Storici. Loda la virtù degli uomini, e sferza i loro vizi. Ove vede nobiltà ed altezza, ivi corre, e, per dar lume al nostro secolo, corre ai secoli dimenticati e fa movere, parlar, operare personaggi, al cui solo nome ti senti compreso di riverenza. E si compiace dell'entusiasmo poetico che trae il mare e l'inferno alla vendetta dell'ingiustizia, valendosi della tradizione delle armi d'Achille. Cerca e vedi, chè dir tutto sarebbe lunga fatica, ed a questo luogo non conveniente. Intanto i molti che stavano taciturni, storditi dalla novità, avvertiti dai pochi, cominciarono ad alzare il rumore sì che per quei versi non era che una voce in Italia. Videro essi aperta una nuova strada, e, credendo esser anche per essi, per quella cominciarono loro cammino, ed imitando l'armonia de'suoi versi, ora austera, ora sonora,

ora mollissima, siccome dentro gliela dettava l'affetto, e le parole e le frasi, non quelle comuni che son di tutti, ma da lui fatte, bene appare che a loro posta aiutavansi per istrappare al Poeta l'alto secreto. Ma essi non potevano che accrescergli gloria, dando loco al paragone, nè avria natura diversamente concesso. La mente d'Ugo procedeva dal concetto dell'Arte sua, a quelle esterne apparenze del pensamento colle quali suolsi significare, e però erano con quello naturalmente nate e cresciute; e la mente de' suoi imitatori, all'opposito, facendo scala di quelle forme, sperava con quelle di salire alle potenze intellettive di un altro, la cui esterna impronta è, nell'arte dello scrivere, detta stile. E quel Timeo restò deriso per aver voluto spingersi anch'egli, nella sua storia, agli stessi combattimenti, a quelle stesse battaglie navali, ed alle stesse concioni che il mondo ammirava in Tucidide ed in Filisto, ed, usurpando la voce a Pindaro, dissero ch'ei non andava neppure a piedi accanto di un cocchio Lidio. E noi usurpando l'immagine ad Omero, tradotta mirabilmente dal Poeta che vive, daremo la differenza che passa tra loro due e gli altri, che senza voler imitarli, scrivono bene:

Minerva
Li precorre, e Gradivo entrambi d'oro,
E la veste han pur d'oro, ed alte e belle
Le divine stature; e, d'ogni parte
Visibile, più bassa iva la torma.

Ugo considerò i sepolcri politicamente, ed ha per iscopo di animare l'emulazione degli Italiani cogli esempi de' popoli, che onorarono la memoria e i sepolcri degli uomini grandi. E da quei versi suona una corda che ti dice, periture le cose create, ma non per questo t'avezza a spendere il tempo in vani omei, ma t'affretta ad oprarlo in cose

utili alla patria. Conciossiachè coloro che non mirano ad un vero religioso, morale, politico, fisico, ed anche scrivono male, non son tollerandi, e non è bene che le Città ordinate abbian per le lor vie di cotestoro, che oziosi, noiosi, e ridicolosi le ingombrano, e saria lo meglio che si mostrassero di loro dispette, cacciandoli con atti di scherno, e non coi fiori, come voleva dei veri Poeti nella sua Repubblica quel mite savio. In questo modo, come già dissi, Ugo Foscolo aiutava la civiltà della civilissima Italia, spezialmente col dire il vero in ogni occasione risolutamente, mentre altri vuole tacerlo o per naturale timidezza, o per reprensibil freddezza, o per turpissima venalità. Laonde egli, acceso di buon zelo, quando vide l'Italia divertire i passi, e posare su cammino non retto, ad essa diede biasimo e mala voce, a quella guisa che il padre castiga il figlio del suo fallire, affinchè estrano rimproverare non gli faccia, con più vergogna, scoppiar dalla guancia proterva l'accusa del suo peccato. Con questo intendimento il Petrarca, il Boccaccio, l'Ariosto, punsero le loro Patrie, e, più di tutti, il più grande di tutti loro, nell'anima del quale l'ira s'assise ministra della Giustizia, ed all'Italia gridando,

Seva *(le disse)* e di dolore ostello,
Nave senza nocchiero in gran tempesta,
Non donna di provincie, ma bordello!

facendo allegri i sublimi rancori, non pur nei lochi, ove speranza è già morta, ma nelle lande del desiderio, e fin anche nei Cieli, ove le faccie di quei Celesti, parlando delle colpe degli uomini, fansi scure. E' mirava sempre al bene d' Italia, col pensiero, colla voce, coll' opra, e solo l' abbandonò qnando vide che le sue franche virtù potevano essergli rovina certissima. E bene ei fece, perocchè quivi alla gloria delle Arti andava mista la vergogna di ser-

vitù. Ciusto era per tanto che se n' andasse presso gl' Inglesi, uomini veramente gloriosi di Arti, di Sapienza, e d' Armi, e fortunati assai pei loro politici instituti. Ma perchè la parola vada immune da ogni equivoco senso, voglio che ogni uditore, benevolo o no, stia securo ch' io volli dire di quegli istituti, onde essi governano sè medesimi. Se non che qualcheduno, a cui non è troppa noia il venirmi ascoltando per lo soverchio di sua cortesia, a questo passo dirà: bene sta ch' egli, liberissimo e da per tutto esaltato, quivi ricovri; lui vorranno gl' Inglesi per aver dato saggio di sapienza militare, di Arte Poetica, d' Oratoria, di Critica; ma come farà per la lingua, la quale gli impedirà di apparire quale e quanto ei sia, nei crocchi inglesi, nei quali non si fa troppa grazia al forestiere di far tacere la propria lingua per parlargli la sua? Chi questo avesse detto, ciò saria stato ragionevolmente. Chè come che Ugo avesse vòlto per gl' Italiani quello strano e passionato viaggiatore, non era atto neppure mezzanamente a parlare la lingua dei nuovi ospiti, e gran danno, che fa apparire di sè medesmo d' assai minore l' uomo, è qnel dire le cui forme non escono col pensare, ma dopo Ma e si guardi anche di che ingegno gli fe' dono natura. E di tanto gliene fe', che in pochissimo tempo, onde apparire in Inghilterra quale era, a sè provide, all' Italia, onde accrescere la sua gloria, ed a me, che seguendolo in Inghilterra, anzi che deviare dal mio proposto, mi fo più celere in conseguirlo. Imperciocchè, per non parlare di altre opere, ora che per il mio argomentare non fanno, dico che stampò nella loro lingua una scrittura eruditissima, colla quale annunziava la Visione di Frate Alberigo, data fuori in Roma dall' Abate Francesco Cancellieri, e così s' aperse il campo e scrisse esteticamente per ben due volte di Dante, e poscia del Petrarca, in ultimo del Boccaccio; e così gl' Inglesi hanno nella loro lingua, scolpito da vigorosa mano,

il secolo padre di Scienza a tutti gli altri. Certo non giace in basso il nome d' altri, che di quello prima parlarono, ma siccome noi non conosciamo che verun d' essi abbia fatto quanto Ugo, così n' è caro il sapere come, per opera di Ugo, la fama di quei grandi venisse fatta segno di riverenza agl' Inglesi, con maggior notizia di cagioni. Nè era mestieri di minor ingegno del suo per dire condegnamente di quel secolo pieno di varii casi. Discordie ed ire: battaglie atroci cogli estrani; atrocissime fra loro; piccoli tiranni sparsi qui e qua: grandi fortune cadere al fondo, miserissime sollevarsi; cittadini cacciati da cittadini che vinceano miseranda vittoria; Re sorgere, fuggire, cadere; la Patria lacerita, e quindi facile preda all' inimico; Italia fatta teatro di miseria, e in quella confusione di passioni, di leggi, di pugne, sorger quei tre mortali, come scogli in oceano tempestoso.

E a mano a mano scriveva degli altri Classici. Immaginiamo con quale attenzione ascoltavano e leggevano lui, il quale si può dire che parlasse di quegli ingegni coll' affermar che fa credere, avendo mostro coll' opera avere da essi tratto, col potentissimo ingegno, tanto d' aiuto da poterli emulare. Ond' è che gl' Inglesi avranno meglio sentito che, se gl' Italiani hanno di che invidiarli, questo non è dal lato degli scrittori. Ed Ugo era salito in sommo onore appo i primi; e udite nomi che lo circondavano e glifaceano festa: e Rogers, e Moore, e Campbell, e quel Lord Holland, generosissimo amatore d' ogni ingegno. E in vero, come pochissima cosa è venire in fama presso i mediocri, così al contrario veramente glorioso può nominarsi colui, che tale vien giudicato da altri nobilissimi e reputatissimi. Ma pensate come sia difficile farsi largo in un paese, dove è tanta sapienza, e Letterati che hanno i loro parenti, i loro amici, che parteggiano non solamente per l' onore degl' individui, ma per quel della Patria, e vedono un forestiere

che detta nella loro lingua; pensate a questo, e, sì pensando, entrate nello studio del Murray; nè siate schivi; conciossiachè là non ormano uomini di piccola qualità, ma grandi Politici, Guerrieri, Oratori, Poeti, Filosofi, Artisti, Scienziati, Letterati d' ogni maniera, alti Signori e Principi. Entrate, e vedrete offerte agli occhi vostri due figure appese alle opposte pareti, sole e senza altra compagnia d' attorno, che rappresentano in intera pittura Ugo Foscolo e Byron, che si stanno liberamente guardando. E chi fosse stato, per singolar grazia della fortuna, testimonio di quelle tre o quattrø volte, in cui quei due in questa vita trattaronsi, forse li avrebbe veduti, non altrimenti che in quelle pitture, ricercarsi vicendevolmente cogli occhi lampeggianti, e da quelli lasciar trasparire, fra gli alti ragionamenti, la secreta compiacenza di somigliarsi l' un l' altro. Che se non fu simile l' uno all' altro senza eccezione, - perchè il nome dell' Inglese vivera ab antico nella Storia, e i suoi antenati, che avevano cømbatuto gloriosamente, ed accompagnato in Inghilterra Guglielmo il Conquistatore, gli lasciarono in eredità il grado di Pari, e le molte e beate dovizie, - non io mi turberò, essendo pronto il vedere come è buon per Ugo che, anche senza queste lusinghe della fortuna, che in chi le mira possono tanto, altri non si ristà dal paragonarli fra loro. E' furon simili per la rapidità della loro fama, per la altezza degli ardimentosi intelletti, per la forza del loro coraggio, per lo amore generoso che portarono a quella Libertà, che è fontana delle civili virtù, per una spontanea, repentina, irrefrenabile, e quaci soverchiante piena di Eloquenza, per i'arguzia con cui bistrattarono e derisero le zucche dei prosuntuosi pedanti, per il modo di annunziare, senza temer pericoli, le utili verità, o in lettere o in politica, onde l'uno si fece acre all'Italia, e l'altro all' Iughilterra; in tutto, in somma, che può far l'uomo riverito e temuto nel mondo, giovan-

dolo, e perfino furono simili (ahi dolorosissima somìglianza!) per aver avuto l' ultimo asilo nella terra medesima. Della qual ultima somiglianza devono essere mesti tutti de nostri. Il Poeta Inglese riposa nella terra de' suoi padri; ll Greco no. Ma a me basta avere ciò accenato a voi cortesi che anzi credo di aver toccato a molti il segreto pensiero. Non vi parrà egli di averlo quasi riacquistato in quel giorno, in cui lo farete tornare nella sua Patria, risolcando quelle acque che fur fatte solcare a Byron per andar nella sua? Gli consolerete l' anima, voi, Monsignore Reverendissimo, di novella preghiera su quelle ossa, le quali in questa casa di Dio un dì, coperte delle loro carni infantili, ebber battesmo. Nè mi sarà rancura, ma gioia molta, che altri in quel giorno dica sovr' esse maestrevolmente del suo ingegno e delle sue virtù.

Ma intanto che questi egregi me li veggo in pensiero, ma più non sono, vengo sospinto a fissar gli occhi devotamente nei cieli, e lagrimare, perchè dopo d' averci, per sì poco momento d' ora, inebbriati di loro, ci abbandonano alla cura del desiderio, perocchè morte li ragguaglia al restante degli uomini, a cui sì poco s' assimigliavano. Nè alcuno di voi, se discortese ed ignobile affatto l' alma non abbia, dirà essermi io dipartito dall argomento, se qui mi fermo a sospirare d' un altro. Abbiti un nostro mestissimo saluto, o nopilissimo spirito di Guilford! Se la ventura ne fosse amica, sì che tu fossi vivo e qui presente, il sol timore di apparire un lusinghiero, a coloro che mi ascoltano, m' avria a pena tenuto dal volgerti repentina la parola, or che discorre sulla virtù degli egregi. Ma oggi che più non odi, libero ma dolente tì parlo, e piango che tu, col toglierti per sempre al nostro affettuoso abbracciare, ti togliesti ai grandi della tua Patria che ti onorarono, ai Letterati che ti pregiarono, a tanti giovani Greci i quali, e di parole, e di maniere, e di generose opere, ti conobbero padre; àlle turbe dolenti, a

cui tu quietavi la fame, e finalmente a tutti i lochi per li quali pellegrinando avesti sempre compagna la cortesia. Ben m'è avviso di vedere ciascuno di questi benedire l'anima tua, senza mistura alcuna di rio parlare, in passando su quella pietra, che coperse tanto fiore di virtù, di sapere, di gentilezza.

Ed or m' accorgo che col dare meritamente questo piccolo segno di affetto, di riverenza, e di dolore, in verun modo non mi partii dal subbietto, e quasi qualcuno andrà pensando ch' io mi sia entro i limiti di questo artatamente rigirato, ove egli pensi che cresca onore ad Ugo, per esser stato ammirato da un personaggio così distinto. E' correva lietissimo incontro ad Ugo ad accoglierlo con ogni modo di nobiltà, tutte le volte che da' suoi viaggi tornava in Londra; e nei domestici ragionari, onde si facevano lieti, avrà tratto piacere, ammirando quella gran mente, anche per la molta notizia delle cose antiche, di cui Guilford molto piacevasi, la quale dettò ad Ugo la Dissertazione sul Digamma, la più stupenda di tutte, direbbe il gran Corneille, perchè al suo autore fruttò tanto da fabbricarsi una casa; la quale, giustamente, prese il nome della Dissertazione. Colà dentro stava meditando i suoi lavori, e in un' età la quale, avvegnachè non fosse più in sul primo fiorire delle sue forze, lasciava naturalmente vedere dinanzi a sè tre o quattro lustri utili alle Lettere, senza contare quegli anni più che goderono alcuni fortunati che di potenze intellettive abbondavano. E già l'edizione di Dante è in pronto; e così voleva fare di tutti i Classici Italiani, e procedeva facendo Italico Omero, di cui lasciò nove Libri, et andava limando i carmi l' Oceano, l' Alceo, ed altri; tra i quali, deh! si trovasse l' Inno alla Sventura che ci promise! Perchè quell' intelletto, che tanto vide e sentì, avvolgendosi per entro gli umani accadimenti, et le cagioni ed i successi librando, avrà trovato opportuno di dipingere alcuni di quei grandi mortali,

che da fortuna furon travagliatissimi. E force vedremmo ritta quivi entro l'ombra di Camoens, o di Torquato, o di Milton, per annunziare che la gloria a pena li consolò dell' avere avuti i cuori macerati dalla sventura, e le guance arse dalla vergogna del chiedere. Ma se creatura potesse spinger lo sguardo ove sta quieto il futuro, e mi dicesse che era serbato ad Ugo di rassembrarli anche per questo, grazie molte e ferventi alla Morte, che ce lo tolse! E non per tro, dove noi siamo, altri si saria ricordato di Dante, il quale entrò in quella Chiesa della sua Patria affaticato e di disgrazie, e di gloria, e di vita, e da quell' umile fraticello interrogato del suo volere, fissò gli occhi nelle Immagini sante, e risposegli: Pace.
tanto egli non fu felice, per l' indole e per la forza delle proprie passioni, tutte lontane dalle battute vie, e questa è la cagione che lo fe' scrivere:

Avverso al mondo, avversi a me gli eventi. Egli non fu felice, o Signori! Chè quel piacere, che costoro sentono in produrre le maraviglie dell' Arte, nè l' altro dell' altrui lode, può chiamarsi felicità; la quale par che consista piuttosto in uno temperamento di sentire, il più che puossi, continuato. E così è che l' umana fralezza viene impedita nel godimento di quella parte di felicità, che può avere quaggiù, vienne impedita, dico, da quelle stessissime qualità che la fanno apparire maravigliosa, e degna d' invidia. Egli diceva di voler cercar pace in quest' isoletta che egli amò sempre, nella quale ove fosse venuto, e penetrato qua den-

Egli sentia fortemente la giustizia, e per essa parlando vera, e ferma, ed alta ragione, non era curante di offendere chi si fosse. Non era punto invidioso di chi accennava di alzarsi, ma l'aiutava. Ben avvisava i piccoli di non mettersi nell' alto pelago dell' Arte, e li cacciava colle grida al lido, da cui stoltamente partivano; ma quando vedeva lesa giustizia, ecco che le grida si facevano più sonore. Il perchè

egli, e il mondo a cui sgridava, diremo, per usare un nome almeno dell' altrui scienza, essere due linee Parallele che, in loro correre rapidissime, se in eterno viaggiassero, non s'incontrerebbero mai. E così, per troppo zelo, qualche volta falliva lo scopo a cui mirava parlando: e sarà colpa di quella sua natura bollente ed esercitata a poggiar alto nell' Arte, che gli fosse difficile assai a chiamarla, in altre cose, a quel mezzo, ove le nostre virtù hanno in costume di riparare. Nell' amicizia era ferventissimo, nè la poneva sulla lance dell' interesse. Ma ogni pistola che amico suo riceveva, nonchè nelle franche parole che per entro leggeavi, avea un immagine di lui nella figura che avea lasciata il suo suggello. Ed era un leone addormentato sulle sue zampe protese innanzi, in atto di essere preste alle difese. Nè rade volte svegliavasi, alzava il capo, guardava attorno, e ruggiva. Quel generoso animale, immagine di quell' altro a cui la morte fece muto il ruggito, avea per conveniente Epigrafe le parole, che trovo scritte su quella bara; uditele perchè suonano molto;

Est, est; non, non.

Delle quali parole nella bocca di lui non si può dire, come d' altre si disse, che fossero l'Epigrafe della vita sulle porte d'un cimitero. Imperciochè chi l' ha udito parlare ai discepoli, ai Professori, ai Letterati, ai Potenti, e per fino a Colui, che or dorme sotto la gleba di Sant' Elena, gli fu forza fra sè ripetere: Est, est; non, non. E, nondimeno, facilissimamente a pietà si destava alla vista dell' infortunio, e si accendeva di carità, ma proprio di quella che si leva il vestimento per darlo, pensando poscia alle parole dell' Ecclesiastico: « Non rigettare la preghiera del tribolato, e non volger la faccia dal meschinello. Non affliggere il cuore del meschino; e non differire il soccorso a chi è in angustia; e Dio terrà conto della buona opera come

la pupilla dell' occhio suo ». Che se siamo contenti di aver qui dette queste parole, perchè queste une rispondono alla santità del loco, siamo ancor più contenti in pensare che UgoFoscolo lasciò scrito nella notizia di Didimo, che la Bibbia era l'unico libro che leggeva sempre da capo a fondo. Da qualche tempo egli era preso da certo fastidio d' ogni cosa, e già la ragione dei medici a noi insegna che il fegato, in cui prima di morire fu leso, viene affranto dall' animo che patisce. Ma quel tendere a giustizia e quel cercar sempre di giovar coll' ingegno, ed anche, se si vuole, quel passionarsi troppo nei mezzi, deve averlo lasciato sol colla vita.

Che se novella dell' ultime sue parole ne fosse giunta, forse da quelle apparirebbe manifesto quello ch' io dico, ed io vi parlerei di quelle, più volentieri di qualunque altra cosa io v' abbia detto fin qui. Ma di questo tanta certezza nella mente mi suona, volgendo il guardo alla sua vita, che mi fa entrare in una immaginazione la quale, come quella che non combatte col verosimile, lasciate che ve la dica. Se qualcuno di quei fortunati ed egregi, che dalla prima fanciullezza lo amarono, e gli furono compagni nella via dell' onore e del sapere, de' quali credo che parecchi mi stieno ascoltando, (e fra i quali già non fu' io, di che m' accoro per non aver potuto da lui, come essi, o almen tentato, accendere il mio debole e fioco lume) se qualcuno di loro, dico, alla novella del suo male si fosse messo per lo sentiero che in Inghilterra conduce, e, terre e mari, quanto più si poteva rapidamente varcando, là fosse giunto, ed abbassato si fosse sul suo letto di morte, per contemplare quella faccia, fata più macra di quello che glielo avessero le forti e generose passioni, e' m' è avviso che l' avrebbe udito favellargli in tal guisa:

Povero amico! Affannoso ti vedo giungere per rivedermi ma l' affanno è il più fedele seguace di ciascheduno su questa terra, e la morte, credimi pure, è l' ottima delle cose. Sono

giunto, sullo stremo, degli anni cinquantadue, e sono più di quaranta che sento ardere una fiamma nel petto angusto, che tentò più volte di dilatarsi violentemente. Se non temessi che in questi istanti mi venisse a turbare l' orgoglio, direi che questa fosse Giustizia. Fanciullo essendo, mi spingea questa in Zacinto nelle solitudini delle rive, e dei monti a meditare; mi spinse questa in Italia, e nella piccola casa mi raccolsi solingo. Spesso mi trovò l' alba sulle carte di quelli, che vollero colla mente porger soccorso a' mortali, nè le loro sventure, nè le tgistizie del mondo, che in quelle carte leggevo, mi fe' cadere il coraggio. E poichè, in leggendo, parevami che questa fiamma si facesse più viva, tutto allegro della speranza d' esser uno del loro numero, abbandonai la mia solitudine. M' affacciai all' operoso ed incessante tunulto della vita, e posi mente. E vidi; oh vidi quello che la bocca della Sapienza gridava: «Le mani insanguinate dei padri seminarono l' ingiustizia, e ornai la terra non dà altra messe » Vidi un conflitto d' interessi, di opinioni, e di spade, che non ha posa un momento; e le leggi, che contrastavano cogl' interessi dell' egoismo, e gl' interessi dell' egoismo, che contrastavano colle leggi. E l' arbitrio delle leggi padre della tirannide; e l' arbitrio delle opinioni padre della licenza, e quindi, — vidi un popolo, che da per tatto ebbe nome di gentile, che diceva di voler libero il mondo, ed uscì fuora col ferro, ed il furore del macellarsi diventò per esso una danza. Vidi un uomo, rapidamente alzato su tutti gli altri, cadere con tale un fragore da fare che lo ripeta l' eco dei secoli. Me pareva che l' uso della parola dovesse equilibrare il potere di chi comanda, e le opinioni di chi obbedisce, e cominciai ad oprarla, e vidi da una parte i potenti ombrare e turbarsi, e vidi dall' altra cento meschini, i quali mi si piantarono sulla via pertinaci ingordamente affamati e quasi furiosi di lode, e perchè duramente io la negava, m' odiarono sì che tra poco ne ride

ranno. Vidi la follia, sotto le apparenze della saviezza, nelle case, nelle vie, nei fori. nelle Accadenie, nei palazzi. nelle capanne; e la sciocchezza prosuntuosa, e la bontà beffeggiata, e la tristizia temuta, e la fortuna adorata, e la sporca menzogna, e l' ingratitudine, e il tradimendo, e gridai. Vidi le lettere (le sante lettere) non far altro nei più che cambiare l'oggetto delle passioni, e intanto i Letterati nutricarle d'inezie d'impostura, e d'eterni rancori. E da per tutto un subbuglio, una pressa, un tumulto, una faccenda, una guerra che confonde la mente di chi si pone a pensare. Guardavo il Sole, questo maggior ministro della natura, e a quei torrenti di luce che spandea sulle città popolose, e sul deserti. mi pareva che fosse l'immagine della santa Libertade da Dio voluta. E vidi — ma la voce mi manca per ridir quanto vidi. Ben ti so dire che tutto quello ch' io vidi, e l' accorarmi, ed il gridare che feci, affrettò lo estinguersi di questa fiamma che mi divora. Nè di questo movo lamento, chè anzi, avvegnachè mi senta fiacche le braccia, vedimi, amico, che trovo forza bastante per innalzarle all' Onnipotente, nude come me le creò, e ringraziarlo di questo istante, e pregarlo che mi sia giudice mite.

Queste cose mi pare ch' egli avria dette; ma non crediate, o uomini che ascoltate, che labbra d'uomo, che or viva, possano pareggiare la forza di quelle sue, ed in quell' ore nelle quali poi si sarà suo pensiero soffermato alle porte d' Eternità, per la quale le parole degli uomini sono mute. E certo giova sperare. o Signori, che le sue virtù, e l' uso che fece del suo ingegno, e la riverenza che portò alla Religione, avranno fatto dimenticare le sue fralezze all' Eterna Bontà, et l' avrano spinto in fra le braccia

Di Lui, che eterna ciò che a Lui somiglia.

Abbassa gli occhi su questa terra, o spirito fortunato, e mira i cittadini starsi dolenti intorno al vuoto feretro, che

ti composero. Sentirono anguste le porte di questa chiesa, per le quali versaronsi compresi di dolore, a pianger, non già di te, che sei degno d'invidia, ma di sè stessi, che t'han perduto Mira questa fronda d'alloro, che certe povere mani hanno spiccato dalla solitaria muraglia d'una chiesa campestre, nell' ora in cui il Sole, terminando la sua luminosa carriera, faceva pensare a te. Mirala, et non sorridere per esser ella fronda caduca, e pensa che, quando eri grave dell incarco d'Adamo, l' avesti cara anche tu· L' abbiamo posta per onorarti quanto meglio per noi si poteva, per i tanti obblighi che sentiamo d'averti. Ma se vuoi colmarne la misura, siimi grazioso col secondarmi una preghiera che tutti di questo Tempio, giovani e vecchi, poveri e ricchi, nobili e popolani, letterati ed illetterati, privati e magistrati, laici e sacerdoti, tutti, con cenni reitirati, e di mani, e di capo, vedo che mi metton sul labbro. Deh! spirito immortale; per quell' amore che tu portasti a tutte le eccelse cose, accostati al trono dell' Onnipotente, gettati colle labbra sullo sgabello de suoi piedi, e, se legge di Paradiso non toglie il lagrimare, pregalo lagrimando e gridando, di manddare alla Patria vicina la Libertà.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ